

B. P. HASDEU

ISTORIA CRITICA
A ROMANILORŪ

PAMENTULU ȚERREI-ROMANESCI

VOLUMULŪ I.

INTINDEREA TERRITORIALA. — NOMENCLATURA. — ACȚIUNEA NATUREI.

EDITIUNEA II

REVEDUTĂ ȘI FORTE ADAUSA

PREȚULŪ VOLUMULŪI: 24 lei noui.

Depositū la autorū: **Calea Mogoșoia nr. 172**

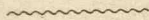
BUCURESCI
TYPOGRAPHIA THIEL & WEISS

STRADA LIPSCANI No. 11- 13.

1874.

H A S D E U

ISTORIA CRITICA A ROMANILORU

~~No. 4653.~~

B. P. HASDEU

~~Ino. A. 56.604~~

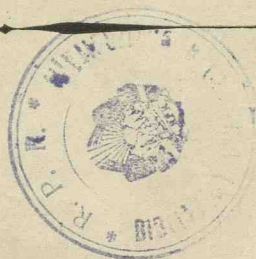
~~No. 4653.~~

ISTORIA CRITICA A ROMANILORU

PAMENTULU TERREI-ROMANESCI

VOLUMULŪ I.

INTINDEREA TERRITORIALĂ. — NOMENCLATURA. — ACȚIUNEA NATUREI.

BUCURESCI
IMPRIMERIA STATULUI

No. 2. STRADA GERMANA, No. 2.

1875.

7215.

9(498)

MEMORIEI
REPOSATULUI MEU PĂRINTE
SI
MAGISTRU
ÎN SCIINȚA ISTORICA
ALESSANDRU PETRICEÎCU-HASDEŪ,
ALLE SELLE DINTRE ALLE SELLE,

DEDICU
ACESTU ANTEIU VOLUMU

Copillulü se mişcă fără astêmpêrû din instinctiva pornire de a'şi întări nascênda vigóre prin gimnastică.

Giunele se încrede orbesce în totü ce'i esse înainte, căci altü-feliü n'arü câştiga recea ispită cu preţulü desamăgirii.

Sossesse apoi o vrêstă cândü omulü, maturü la corpü, la ânimă şi la miute, se concenträ în sine, devenindü ellü însuşi o mică lume, basată în relaţiunile selle cu lumea cea mare pe principiulü conservaţiunii şi desvoltării individuale.

Aşa sunt şi popórele.

Pruncialorü se manifestă printr'o sgomotósă dinamică; tinereţea, prin velleităţi federative; bărbăţia, prin naţionalismü.

Secolulü XIV a fostü pentru Români demănêţa acestei din urmă fase, a cării auroră resărise cu puţinü înainte.

Pe ambiü termi ai Dunării, diferite molleculle alle ginţiü latine dintre Balcani şi Carpaţi desnódă, una câte una, precipitatele căsătorie cu feliü de feliü de viţe străine.

În locü de amalgame româno-bulgare, româno-cumane, româno-rutene, româno-serbe, româno-maghiare, séü cellü puţinü allături cu dênsese, apparü licărindü vr'o câte-va stături esclusivamente române.

Pênë la concepţiunea unităţii genetice mai este departe, dérü agîunge d'o-cam-dată că Românulü voesce a fi Românü.

Acéstă virilă epocă ðace pênë acumü în cellü mai adâncü întunerecü.

Cu facla criticeï în mână, vomü cuteda noi s'o străbattemü în tóte direcţiunile, studiând'o passü la passü într'o strinsă legătură cu periódele anterióre, căci biografia bărbatului nu trebui să uite cea-ce fusese giunele şi copillulü.

Mai multü decâtü atăta, copillăria şi giunia sunt singurele chiăie pentru deslegarea numeróselorü enigme alle bărbăţiei, fie într'unü individü, fie într'o naţiune, fie în totalitatea umană.

Ni-amü înțellesü missiunea pe o scară colossală.

Ni place anticulü Erodotü cândü reușese a coprinde istoria lumii în narrațiunea unei scurte expedițiunii a Persului Dariü contra Sciților, și ni place și mai multü modernulü Buckle cândü resumă legile universale în cadrulü civilizațiunii anglese.

Luändü dreptü țintă secolulü XIV, opera nóstră va fi totuși pêne la unü gradü o prismă generală a Romănității și chiarü a Europei orientale, cătră istoria căroră vomü applica complessulü sciințelorü bio-sociologice.

Totü ce ne'ngrozesce, este ca nu cumü-va munca și voința să fie covêrșite prin sărăcia puterii.

Nesicuri de diua de mâni, ne-amü cređutü datorü a da fie-cării porțiunii mai substanțiale a vastului întregü atâta obiectivă rötundéllă, încätü să pôta fi considerată ca o cămaruță gata de locuitü, pe cândü celle-l'alte se mai lucréză încă și — cine scie decă Meșterulü Manole nu va cădé de pe schelle!

Offerimü de astă-dată *Istoria territorială a Terrei-Romănesci*.

Ca parte, este abia unü capitolü; și totuși, prin fondü și prin formă, ellü constituă în același timpü unü corpü separatü și nedependinte, analisändü în doui volumi de câte patru-șeci de cölle de tiparü unü lungü șirü de probleme omogene.

Nu numai volumii, dëru pêne și paragrafit acestei opere s'arü puté deslipi unulü de altulü, privindu-se ca o monografia asupra unui punctü isolatü.

Cea-ce légă înse într'o intimă unitate împrăștiatele elemente alle acestei procedure analitice, sunt nesce sintese din ce în ce mai vaste, resumëndü successivamente fie-care episodü, fie-care studiü, fie-care secțiune.

Planulü nostru îmbrățișéză tôte ramificațiunile ambelorü Dacie, începëndü prin Muntenia, unde la Puntea lui-Traianü fusese aruncată în brasdă prima fecundă semênță a Latinității în Oriinte.

Ori-ce fracțiune a némului românescü va fi approfondată sub tôte rapporturile: territorialü, etnograficü, dinasticü, nobilitarü, ostășescü, religiosü, giuridicü, economicü, litterarü și artisticü.

Differitele bibliotece din străinătate, Parisü, Petersburgü, Viena etc., ni-aü procuratü într'o mare parte massa materialului utilizatü în acéstă scriere.

Suntemü mai cu sémă simțitori pentru affabilulü concursü pe care l'amü întîmpinatü dela d. bibliotecarü Föringer din Muncü, d. dr. Iancu Șafarik din Bielgradü, d. comite Mauriciü Dzeduszycki și d. archivistü Rasp din Lembergü, dd. professori Gustavü Wenzel și Franciscü Toldy din Pesta, d. predicatorü Fredericü Haupt din Brașovü etc.

Nu puțin înse ni-aă servită chiară în Bucuresei Biblioteca centrală, Biblioteca Archivului Statului, Biblioteca Seminariului, Biblioteca Ateneului, precum și bibliotecile particulare alle d-loră Alessandru Odobescu, Gr. N. Manu și Gr. Bengescu II, cătră cari vomă mai adăuga și pe a d-lui d-r. V. Glodariă din Brașovă.

Așa dără rare-oră ne vomă plânge de lipsa materialului, grămădită printr'o labóre de doue-deci de anni; înse limpedirea acestei avuție de fontâne fiindă o munca de titană, amă fi fericiți decă ne-ară agiuta din cândă în cândă și alții prin câte o critică luminată, completândă lacunele seă corregândă errorile ce ni voră fi scăpată din vedere.

Acei ce ară fi dispuși să facă sciinței acestă serviciū de associațiune, să nu uite unū singurū momentū următórele câte-va criterie cari ni-aă condusă pe noi în totă cursulă operă de față :

1. Nu e permisă istoricului a-și întemeia asserțiunile decătă numai pe date sincronice evenimenteloră;
2. Chiară o sorginte în înțellesulă de mai susă, nu e sufficinte decă este *una*, ne-sustinută printr'o seriă de mai multe alte considerațiuni;
3. O mărturiă mai nouă atunci numai capătă caracterulă de fontână, decă se pôte demonstra că a fostă fôrte aprópe de locă și de timpă, seă cellă puțină avusese la dispozițiune nesce adevérate sorginți în virtutea cărora se pronunță;
4. Să nu se citeze nici-o dată *ceia-ce* nu s'a citită, éră în casă de a fi împrumutată de aiură vr'o citațiune să se pună modestulă *apud*, fără care nu se pôte sci pe a cui responsabilitate se vorbesce;
5. Affară de fontâne, scutate de oră-ce dubiū, nu essistă nici o autoritate în istoriă, și cu atâtă mai puțină nici o nefallibilitate;
6. O sorginte trebui studiată în testă și 'n contestă, cunnoscându-se într'ună modă filologică limba originalului;
7. Nu este iertată a sacrifica eterna veritate trecătorului interessă, fie acesta de oră-ce natură, căci falsificându-se o singură verigă nu vomă mai puté înțellege totalitatea catenei;
8. Cine-va se nasce Transsilvană, Moldovénă, Munténă, Bessarabiană etc., dără istoriculă pôte fi numai Română prin simțimântă și trebui să fie numai omă prin rațiune : provincialismulă și fanatismulă uccidă sciință;
9. *Ceia-ce*'i comună naturei umane întregi, formândă o nestrămutată lege universală, se applică cătră tóte casurile concrete, supplenindă chiară lipsa fontaneloră propriū dize;

10. Istoria fiindu partea cea mai supra-ordinată în classificațiunea pozitivistă a științelor, nu este nici o ramură a cunoștințelor care să nu pótă respândi câte-o-dată o viuă lumină asupra unei cesiuni istorice.

Amü dori ca aceste puține criterie fundamentale să petrunđă la noi în spiritulü a-cellora ce se asvêrlă cu pré-multă frivolitate în cea mai grea din tóte științele.

Acumü câte-va cuvinte asupra edițiunii de față.

Successulü operi a întrecutü așteptările autorului.

Publicându prima edițiune în fascióre, înainte de a fi începutü volumulü II se cerea degia o a doua edițiune a volumulü I.

Parlamentulü, în ședința din 16 februarü 1873, votă unü premiü «pentru continuarea Istoriei Critice a Românilorü».

Suntemü datori în acéstă privință a mulțumi mai cu sémă principelü Demetriü Ghica, d. B. Boerescu, d. C. Grădiștenu, d. Gună Vernescu, d. G. Chițu, d. T. L. Maiorescu, d. C. Aninoșianu etc.

Domnitorulü se prenumêră la mai multe esemplare, și a bine-voitü a ni esprime dorința de a vedé o edițiune francesă sub auspiciile Măriei Selle.

Affară de acéstă, printr'unü decretü din 3 februarü 1874, Domnitorulü a decernutü autorului marea medallia de aurü pentru «istoria națională.»

DD. E. Caligari, Dr. Davila, N. Cretzulescu, Augustü Pișacovü din Craiova, N. Mandrea, Dr. V. Vlădescu și alții aü concursü multü la respândirea operi, êrú d. librarü Socecü s'a grăbitü din propria inițiativă a ni offeri chărtia în condițiunile celle mai inlesnitóre.

Suntemü recunoscători d-lui Ionü Brătianu de a fi conceputü ideia înființării unei societăți pentru susținerea întreprinderii nóstre, deși proverbiulü despre copillü cu doue móșe ne făcuse, conservându simțimêntulü de gratitudine, a declina propunerea.

D. primü-ministru Lascarü Catargiu a încuviințatü a se tipări a doua edițiune la Imprimeria Statulü, êrú d. Generalü Tell, atunci ministru de Culte, luâ prin prenumerațiune unü numărü însemnatü de esemplare pentru a fi distribuite la essamene scolastice.

In fine, cea-ce ne-a miscatü nu mai puținü, Consiliulü Permaninte allü Instrucțiunii Publice admise ca obligatoriă în învățamêntulü primarü cartea de istoria română a d-lui M. C. Florentiü, basată pêne la anulü 1400 pe rezultatele cercetărilor nóstre, pe cari le-amü vedutü adoptate de asemenea în manualulü collegialü de geografiă a d-lui Angelü Demetrescu, în «L'annuaire général de la Roumanie» a d-lui Fredericü Damé, etc.

Totü pe atätü de căldurósă a fost și approbațiunea pressei periodice de tôte culorile. (1)

În acestü concertü de bună primire s'a găssitü înse o notă discordantă, represintată de unü G. Panu dela «Convorbiri Litterare», autorü allü ingenióselorü teorie că «granița nu e granița», că «Moldova se află d'a-stânga Moldovei», că «hotarele trebui să mérgă în linie drepte», că «Niebuhr traducea pe bizantini cu mai mulți anni și chiarü secolü înainte de a se fi născutü pe lume», etc. etc. (2) în cari tótă absoluta nescire de carte și puținătatea de giudecată sănėtósă serbézá o intimă căsătoriă cu cea mai despletită rea-credința, falsificändü pretutindenți demonstrațiunea nóstră, chiarü acollo unde pêne la unü punctü arü fi pututü s'o înțellégă.

Inchipuindu-și că pôte fi cine-va istoricü în lipsă de ori-ce studiü preparatoriu în sciințele biologice și sociologice; fără să cunnósca măcarü o limbă dintre acelea ce deschidü fontânele trecutului nostru națiönalü; fără să fi cititü unü singurü buchinü affară de Șincal, Magazinü Istoricü și unü calendarü de alle reposatului Assaki; fără să'și fi datü ostenéla de a resfoi, décă nu volumulü întregü, cellü puținü miđü-loculü și sfêrșitulü unei fascióre în momentulü cândü îi venia pofta de a vorbi despre începutulü ei; acestü domnü éccé allü douilea annü de cândü scrie, scrie, scrie despre «Istoriă critică a Românilorü», ba în celle din urmă s'a apucatü a și zugrăvi nesce charte geografice imaginare ce nu se sfiesce a ni le atribui noue.

O parodiă de critică de acéstă natură arü fi la loculü seü în belletristica creolă de-la San-Domingo, unde înse arü trebui să se publice în fôie volante, căci nici chiarü în patria lui Mayacá nu credemü să se găsséscă o revistă seriósă care să petrécă a înșira în cursü de doui anni unü asemenea mixtum-compositum de fantasia, nelealitate și ignoranța.

Ceia-ce'i mai comicü decâtü tôte, este aerulü castillanü allü acestui *deus-ex-machina* de a se erige la totü passulü în apêrătorulü unorü drepturi istorice, în puterea căroră Moldova arü fi posedatü hotarele selle actuale chiarü atunci cândü nu essista încă nici măcarü unü grăunte de domniă moldovenéscă, seü pe cândü ea abia se desbăttea în scutece în așteptarea unui capü ca Alessandru cellü Bunü și a unui brațü ca Stefanü cellü Mare.

Este o norocire pentru noi de a fi prin origine cellü puținü totü atätü de Moldovenü ca și differiții X și Y dela «Convorbiri Litterare», căci altü-mintrea s'arü fi găssitü pêne acumü mulți alți de același calibru ca să ne accuse, cu vre-unü calendarü

(1) Românuľ, 1872, 15 apr., maiü etc.; Transacțiunii Litterarie, 1872, 15 iuniü; Trompeta Carpaților, 1872, 23 apr.; Albina, 1872, 22 iun.; Journal de Bucarest, 1872, 18 apr.; Transilvania, 1872, 1 maiü; Pressa etc.

(2) Veđi studiulü d-lui Gr. G. Tocilescu, Cumü se scrie la noi istoria, în «Columna lui Traianü», 1873.

în mână, că amu sacrificatú «scumpa țérră și frumósă» pe altarulú unei vanități provinciale de Olténú séú de cine mai scie ce; pe cândú în casulú de față, grația moldovenismulú nostru de nascere, noi suntemú aceia ce'i putemú muștra pe d-lorú de a subordina, în modulú cellú mai puerilú, veritatea istorică unorú meschine pretensiuni de cătunú.

Décă'i facemú onóre ȓisului domnó de a'lú menționa în acéstă prefață, este numai și numai în considerațiunea unei reviste în care s'a cititú câte-o-dată unú Alessandri și a scrisú une-orí cu resunetú d. T. L. Maioreșcu.

O adevărată critică, basată pe mințe matură și pe cunnoscințe solide, arú fi descoperitú destulle neagiunsuri în prima edițiune a acestui volumú; fiindú înse că tocmai defectele reale nu le-a observatú nemińi, amú fostú siliți noi înși-ne a ne face propriulú nostru criticú, îndreptându și completându cu staruință totú ce ni s'a părutú a fi necorrectú séú nesufficiinte în urma unorú noue cercetări.

Trăsurrele principale au remasú acellea-și, resistându verificării la care le-amú suppusú pentru a doua óră; dérú printr'o revisiune din punctú în punctú a totalității amú reușitú a constata unele errorí secundare în fondú, unele lacune séú prissosuri în distribuțiune, unele viciosități în formă.

Sub raportulú filologicú mai cu sémă, prima edițiune remâne de acumú înainte ca unú simplu specime, față cu bogatele miȓú-lóce de informațiune de cari amú pututú dispune mai în urmă.

Partea curatú polemică, care giuca unú rollú adesea disproportionatú în prima edițiune, amú cređutú de cuviință a o supprime cu totulú în celle mai multe casuri, reducênd'o pe aiuri la marginile stricteí necesității, acolo unde ea concurge întrú cătú-va la limpedirea vre-unei probleme.

Amú sub-divisú materia într'o mulțime de scurte paragrafuri, alle cărora titluri, reproduse într'unú singurú corpú, servă dreptú tablă analitică a coppriusului, pe cândú prima edițiune era împărțită numai în trei lungi rubrice fórte incommode.

Terminámú printr'o observațiune a naturalistulú Agassiz, pe care n'o vomú comenta :

«De câte ori sciința constată unú faptú nou, vulgulú strigă în primele momente «că nu este adevăratú; apoi mai târđiú, că nu e conformú cu teologia; în fine, la urma «urmelorú, ca să'și împace consciința, ȓice că nu este ce-va nou.»

STUDIULU I.

INTINDEREA TERRITORIALA

§ I.

HOTARULU MUNTENESCU PÊNE LA MAREA-NÉGRA.

În secolul XIV, și chiar pênă la a doua gîmătate a secolului XV, pămîntul Moldovei era mic și sărac în allăturare cu mărimea și avuția Munteniei.

Totul lungul Dunării, dela Pórta-de-ferru pênă la Pontu, aparținea Bassarabilorü.

Acestu faptu se probéză printr'o seriă de fontâne, în care primulü locü occupă doue tractate commerciale între Moldova și Polonia, conservate ambele în Archivulü Municipaliu din Lemberg.

În actulü din 8 octobree 1407, Alessandru cellü Bunü ñice: «Lembergeniü, mergëndü la Braila după pesce, vorü plăti vamă la *fruntariă în Bacău sêu în Berladü*»¹.

Astü-felü Berladulü spre sudü și Bacăulü spre occidinte erau ultîmele orașe alle Moldovei în direcțiunea Terrei-Românesci.

Cellü-l'altü documentü, din 3 iuliü 1460, este și mai clarü.

Stefanü cellü mare ñice: «Lembergeniü, mergëndü la *Braila sêu la Kilia* după pesce, să plătescă vamă la *graniță în Bacău sêu în Berladü*»².

Prin urmare, Bacăulü și Berladulü nu încetaseră a forma hotarulü Moldovei despre Muntenia pênă pe la 1460.

În speciă despre vama dela Berladü și Bacău, ca doue orașe de margine, noi mă avemü încă, pe lîngă cele doue tractate commerciale, mă multe alte crisóve moldovene:

1. Din 20 augustü 1422;
2. Din 6 februarü 1431;
3. Din 8 septembree 1456;
4. Din 2 aprilie 1460, etc.³

Bizantinulü Calcocondila, alle căruia cuvînte vëdescü totü-d'a-una o solidă și amënantă cunnoscînță de ceia-ce se petrecea în România în secolii XIV și XV, ni offeră aceia-și stare de lucruri.

Vorbindü despre Mircea cellü Mare pe la anniü 1396—1398, ellü ñice:

¹) A mea *Archivă Istorică a României*, t. I, Bucuresei, 1865, in-4, p. 131.—Testulü slaviëu în *Akty Zapadnoi Rossii*, t. I, Petersb., 1846, in-4, p. 31: „A Lvovezane szto imut poiti do Brailova na ryby, na krainee myto ili u Bakovie ili u Berladie, tam imut dati...” — Cf. ZUBRZYCKI, *Kronika miasta Lwowa*, Lwów, 1844, in-8, p. 75—76, unde actulü este resumatü, dëru într'unü modü förte neessactü.

²) *Ordinatio Stephani Palatini Moldaviae de theloneis per*

iter Valachicum a Mercatoribus Leopoliensibus extorquendis, Anno Mundi 6968, Xti 1460, în *Archivulü Municipalü din Lemberg*, fascie. 517, nr. 16.—*Archiva Istorică*, t. 2, p. 174: „A Livovezane sezo imut choditi do Braila ili do Kelei po ribu, na krainych mita u Bakovie ili u Berlad imaiut dati...” — Cf. ZUBRZYCKI, p. 113, unde actulü este numai menționatü.

³) *Archiva Istorică*, t. I, part. I, p. 122, 132, 154; part. 2, p. 6 etc.

«*Terra Muntenilorū se întinde dela Transilvania pêne la Marea-Négră, d'a drépta avëndū Du-nărea pêne la țermulū marinū și d'a stânga Moldova*»⁴.

Insu-și numele, pe care cronicarulū grecū illū dă Munteniei, este «*țerra dela Dunăre*», pe cândū Moldovei îi dăce «*țerra lui Bogdanū*»⁵.

Calcocondila, mai multū seū mai puținū, a fostū cunoscutū tuturorū istoricilorū nostri. Înțellesu-l'a vre-unulū dintr'înșii?

Cantemirū illū traduce pe dosū :

«*A Dacilorū seū a Vlachilorū némū de vitézū vestitū este. Țerrele lorū începēndū dela muntele Orbalū și Peucinū, cariū din Pannonia începū și dela Ardélū pêne la Marea-Négră se întinde, din drépta pre lōngă Dunăre stă Dacia Pannonilorū, țerra muntenescă înțellege, éro din stânga este țerra, pre care o chiamă Bogdania*»⁶.

Mai întēiū în Calcocondila nu se află nicăiri «*muntele Orbalū și Peucinū*», ci numai από Ἀρδελίου τῆς Παιόνων Δακίας, cătră care commentarulū latinū modernū a adausū la margine, din propriulū seū capū, o absurditate fără nici o legătură cu însu-și testulū : «*A monte Orbalo ac Peucinis initium sumens*»⁷.

Allū douilea, din modulū de a se exprime allū lui Cantemirū e peste puțină a decide, decă «*țerrele Dacilorū*», seū decă «*Pannonia*», seū decă «*muntele Orbalū și Peucinū*», seū în fine decă «*Ardélulū*», care anume din acestea «*pêne la Marea-Négră se întinde*»?

Allū treilea, pe «*Dacia Pannonilorū, adecă Transilvania seū Ardélū, Ἀρδελιον*», după cumū o numesce însu-și Calcocondila⁸, Cantemirū o confundă cu «*țerra muntenescă*».

Și totu-și ellū lesne s'arū fi pututū dumeri assupra înțellesulū, de nu după testulū grecscū, încaī cu agūtatorulū traducerii latine litterale, care este aci destulū de lîmurită :

«*Extenditur eorum (Dacorum Myrxae ducis) regio, ab Pannonum Ardelio (hoc est) a Pannonum Dacia (quae et Transsylvania) initium sumens, usque ad Pontum. A dextra, qua vergit ad mare, Istro fluvio alluitur; a sinistra regionem Bogdaniam (Moldaviam) appellatam habet*»⁹.

Cantemirū a fostū mai fericitū cu cellū-l'altū passagiū geograficū din Calcocondila : τὴν Βογδανίαν καὶ αὐτὴν παρ' Ἰστρου χώραν, pe care 'lū traduce fôrte bine : *Bogdania și Istria seū țerra de lōngă Dunăre, adecă țerra muntenescă*»¹⁰.

Engel este și mai puținū pētrunđătorū.

Ellū esplică «*pêne la Marea-négră*» a lui Calcocondila prin resbóiele transdanubiane alle lui Mircea cellū Mare, carele cucerise littorarulū bulgarū allū Dunării pêne la Pontū¹¹.

Dérū cine óre nu vede, că scriitorulū bizantinū vorbesce esclusivamente despre malulū nordicū allū Istrulū : «*Muntenia se întinde pêne la Marea-négră, d'a-drépta avëndū Du-nărea pêne la țermulū marinū și d'a-stânga Moldova*»?

Decă era în cestiune Bulgaria, Calcocondila arū fi đisū : «*d'a-drépta avëndū munții Balcani și d'a-stânga Dunărea.*»

⁴) LAONICI CHALCOCONDYLAE, *Historiarum libri decem*, rec. Bekker, Bonnae, 1843, in-8, p. 77, lib. II: «*διόκει δ'αὐτῶν ἡ χώρα, ἀπὸ Ἀρδελίου τῆς Παιόνων Δακίας ἀρχομένη, ἔστε ἐπὶ Εὐξείνου πόντου, ἔχει δὲ ἐπὶ δεξιᾷ μὲν καθήκουσα ἐπὶ θάλασσαν τὸν Ἰστρου ποταμὸν ἐπ' ἀριστερὰ δὲ Βογδανίαν χώραν οὕτω καλουμένην.*» Veđi despre testulū lui Calcocondila o admirabilă analiză în TOCILESCU, *Cumū se serie la noi istoria*, Bucure., 1873, in-8.

⁵) *Ib.* p. 78. — Cf. mai giosū nota 16.

⁶) *Chroniculū Romano-Moldo-Vlachilorū*, Iași, 1835, in-8, t. I, p. 126.

⁷) STRITTER, *Memoriae populorum ad Danubium inco-lentium*, Petropoli, 1774—80, in-4, t. 2, part. 2, Valachica, p. 903, nota m. — Este și mai ciudatū, că și acestū non-sensū

e desnaturatū în traducerea lui Cantemirū, căci *Peucini* este unū nume de poporū, nu de munte!

⁸) *Lib.* V, p. 253: «*ἐπὶ Παιονοδακίαν τὴν Ἀρδελιον χώραν καλουμένην.*»

⁹) *Rec. Bekker*, l. c. — STRITTER, l. c.

¹⁰) *Chroniculū*, I, 127.

¹¹) *Geschichte der Moldau und Walachey*, Halle, 1844, in-4, t. I, p. 157: «*Scheint es, dass Myrxa in den Jahren 1383-1387 mit Sisman (Fürst der Bulgarey) Krieg geführt habe. Muss der Ausgang des Kriegs glücklich für ihn gewesen seyn, denn er war oder nannte sich wenigstens im J. 1390 einen Despoten von Dobrutsehe und Herrn von Silistria. So konnte denn Chalcocondylas mit gutem Grund berichten, dass sich die Walachey zu Myrxa's Zeit bis ans schwarze Meer ausgedehnt habe.*»

Singurulă Șincai precepuse cumă se cuvine relațiunea annalistului grecū.

După ce reproduce prețioasă definițiune a territoriului munténū, ellū o resumă:

«Bassarabia mai 'nainte s'a ținutū de Valachia»¹².

Scriendū pe la finea secolului trecutū, Șincai înțelegea prin Bassarabiă întreaga parte de gîosū a provinciei actuale de acestū nume, adecă regiunea de lîngă Kilia, Ismailū, Cetatea-albă și Tighinea¹³, care se ȳcea Bassarabiă pēnē la 1812¹⁴.

Ei bine, observațiunea lui Șincai, deși fôrte apropiată de adevărū, totuși nu este încă pe deplinū rigurosă.

Muntenia se întindea numaī pēnē la gurele Dunării, nu pēnē la Nistru.

Calcocondila în doue locuri numesce Kilia orașū muntenescū¹⁵, pe cândū totū dēnsulū califică de urbe moldovenescă Cetatea-albă sēu Akkermanulū de astă-ȳi¹⁶.

Celle doue tractate commerciale din 1407 și din 1460, pe lîngă Cetatea-albă mai lassă Moldovei Tighinea sēu Benderulū actualū și orașellulū Lăpușna, arrētândū astū-feliū cu destullă precisiune, cumū—că territoriulū munténū coppindea peste Prutū numaī gurele Dunării și littoralulū marinū allū Kiliei.

În speciă despre Cetatea-albă și Tighinea, ca orașe curatū moldovene din vechime, se mai potū consulta, între mai multe alte fontāne:

1. Căllētoria Russului Zosima din 1420¹⁷;

2. Căllētoria Francesului Lannoy din 1421¹⁸.

Marea-nēgră appartīnea Moldovei și Munteniei totū-d'o-dată.

Moldova o avea ce-va mai gîosū de Cetatea-albă.

Muntenia o avea ce-va mai susū de Kilia.

Moldovenii și Muntenii se mândriau d'o potrivă cu acēstă dominațiune maritimă.

Romanū-vodă, în crisovulū sēu din 1392, păstratū în originalū în Archivulū Statulūi din Buccuresci, își dă titlulū : «stăpānū țerrei moldovenesci dela munte pēnē la Mare»¹⁹.

Marele Mircea, într'unū actū din 1387, afflătorū de asemenea în originalū în Archivulū Statulūi din Buccuresci, se întitulēză : «domnulū tōtei țerre ungro-romāne, allū părțilorū de peste Carpați și allū țerrelorū tătāresci, ducele Amlasulūi și Făgărașulūi, stăpānulū banatulū de Severinū și allū orașulū Silistria, și pe ambele țermurī alle Dunării pretutindenī pēnē la Marea cea mare»²⁰.

Mai pe scurtū, datulū istoricū decisivū este, că estrema limită a Munteniei despre oriinte se opră lîngă Kilia, dincollo de care mergea pēnē la Nistru pāmēntulū moldovenescū, întervallulū Mării-negre dela Dunāre pēnē la Cetatea-albă fiindū suppusū parte Moldovei și parte Muntenilorū.

Să revenimū acumū assupra titlulūi princiarū, după cumū l'amū găssitū cu câte-va rōndurī mai susū în diploma din 1387.

Marele Mircea ȳce : «stăpānū pe ambele țermurī alle Dunării pretutindenī pēnē la Mare.»

Observați bine : «ambele.»

¹²) Cronica, t. 1, p. 370, an. 1398.

¹³) Geschichte des transalpinischen Daciens, Wien, 1781—82, in-8, t. I, p. 376, 456—64.

¹⁴) ZASCZUK, Etnografia Bessarabskoj Oblasti, în Zapiski O eskago Obsczestva Istorii, t. 5, Odessa, 1863, p. 492-3.

¹⁵) Lib. IX, p. 506 : «τὸ Κελίον πόλις οὕτω καλουμένην τοῦ Βλάδου.»—Cf. ib. p. 514.—În ambele passage traducerea latină sună : «Celiium urbem Bladii,» adecă a lui Vladū-ȳepesū, principele munténū între 1456—62.

¹⁶) Lib. III, p. 134 : «ἡ μέλαινα Πογδανία, ἣ ἐν τῇ Λευκοπολίτῃ καλουμένην τὰ βασιλεία ἔχουσα, ἀπὸ Δακῶν τῶν παρὰ τὸν Ἰστρον ἐπὶ Αἰτουάνων καὶ Σαζ...»—În acestū importantū passagiū Dacia de lîngă Dunăre s'înt Muntenii.

¹⁷) SACHAROV, Skazania Ruskago naroda, Peters., 1849, in-8. t. 2, cartea 8, p. 60.—Archiva Istoriciă, t. 2, p. 49.

¹⁸) Voyages et ambassades de Messire Guillebert de Lannoy en 1399-1450, Mons, 1840, in-8.—Archiva Istoriciă, t. I, part. I, p. 130.

¹⁹) Arch. istoriciă, t. I, part. I, p. 18 : «obladaia zemleiu moldav'skoiu ot planiny do moria.»

²⁰) Archivulū Statulūi, Documentele Coziei, legătura 40 : «obladayi i gospodstvuyi v'sei zemi uggrovlachijskoj, i zaplaninskym esezezse i k tatarskym stranam, i Amlaszu i Fa-graszu chertzeg, i sieverinskomu banstvu gospodin, i obu pol po v'semu po Dunaviu dazze i do velikaago moria i Dr'stru gradu vladaletz.»

Prin urmare, amândouă mallurile fluviului, cellu bulgărescu ca și cellu moldovenescu, Silistria ca și Galațul, Dobrogea ca și ânghîlul bassarabianu dintre Prutu și Pontu, erau atunci în aceeași măsură sub sceptrul voevodului muntenu.

Aceia-și titlu ne întîmpină într'o altă diplomă mirciană din 1393²¹.

De asemenea într'una din 1399²².

Idem din 1406²³.

Avemă déro patru daturî cronologice: 1387, 1393, 1399, 1406.

La 8 septembrie 1439, unul dintre fii lui Mircea, celebrul Vladu-vodă, supranumit Dracul, accórdă negușitorilor din Polonia și din Moldova unu privilegiu doganiaru, în care se întitulează: «stăpănu și domnu allu tótei țerre ungro-române pêne la Marea cea mare»²⁴.

Ellu nu șice ca tată-seu: «pe ambele țermuri», căci littoralul danubianu allu Bulgari ei căduse de-multu în mânele Ottomanilor²⁵.

Acestu documentu ni arrétă tot-d'o-dată că Moldova nu disputa atunci Munteniei posesiunea Kiliei, căci copprinsul actului manifestă o relațiune amicală între curțile din Suceva și din Tergoviste.

Așa déro probele despre dominațiunea Bassarabilor pêne la Pontu sunt în ordinea cronologică:

1. Crisovulu mircianu din 1387;
2. Idem din 1393;
3. Idem din 1399;
4. Idem din 1406;
5. Tractatul moldo-polonu din 1407;
6. Crisovulu moldovenu din 1422;
7. Idem din 1431;
8. Crisovulu muntenu din 1439;
9. Cellu moldovenu din 1456;
10. Idem din 1460;
11. Tractatul moldo-polonu din aceea-și annu;
12. Bizantinulu Calcocondila, etc.

Đicemă «et caetera», căci în cursul opereî de față vomă mai înșira alte probe nu mai pușinu decisive, dintre carî indicămă aci numai pe una, datorită eruditulu nostru amic d. Alessandru Papadopulu-Callimahu: vechîlu sigillu municipalu allu urbiî Berladu pörtă pe vultură cu crucea în cîocă, eru partea sudică a orașulu se chiamă pêne astă-đi *Munteni*, deși nu essistă acolo nici măcaru o movilă, necumu unu munte.

D'o cam dată celle de mai susu agiungu.

Dela 1387 pêne la 1460, Alessandru cellu Bunu, Vladu Dracul, Calcocondila, Stefanu și Mircea cei Marî, autoritățile autorităților în această materiă, descriu într'o voce hotarul orientalu allu țerreî Bassarabilor.

Maî remănu înse de resolutu doue cestiuni cronologice:

1. Fost'a partea moldovenescă a Dunării în posesiunea Muntenilor și pêne la 1387, adecă înainte de primul crisovu allu marelui Mircea?
2. Cându anume încetat'a această stare de lucruri în urma annulu 1460, datulu tractatulu comercialu și allu unu crisovu din partea lui Stefanu cellu Mare?

²¹) FOTINO, *Исторія της παλαις Δαρίας*, Viena, 1819, in-8, t. 3, p. 370.

²²) VENELIN, *Vlacho-bolgarskiia ili dako-slavianskiia gramaty*, Petersb., 1840, in-8, p. 18.

²³) *Ibid.*, 22.

²⁴) Originalulu se află în Archivulu Municipalu din Lem-

berg, fascie. 519, de unde l'amă reprodușu noi în *Archiva istorică*, t. I, p. 84: „v'sei zemli uggrovlachiiskoi dazse i do velikago mora.” — Cf. ZUBRZYCKI, p. 101: „Jan Wlad, panujacy jak sie tytulowal, az po samo morze.”

²⁵) ENGEL, *Geschichte der Bulgarey*, Halle, 1797, in-4, p. 463-66, § 85.

§ 2.

EPOCA LĂȚIRII MUNTENIEI PÊNE LA MAREA-NÉGRA.

Intre 1375—1390 domni în Moldova Petru Mușatū¹.

De nicăiri nu se vede, ca ellū să fi fostū vre-o dată în luptă cu Munteniū, încâtū aceștiā să-i fi pututū răpi cea mai frumōsă parte a țerrei.

Cu Mircea cellū Mare, mai cu deosebire, Petru Mușatū trăia în cea mai bună vecinătate.

La 1389, numaī cu duoī anni în urma diplomei muntene cu formula *pe ambele țermuri alle Dunării pretutindenē pêne la Mare*, amēndouī trāmittū o singură ambasadă în Polonia pentru a închiāia acollo unū tractatū solidarū cu regele Vladislavū Iagello.

În acea soliā boșterulū moldovenescū «Magnifici Principis Domini Petri Voievodae Moldanensis marschalcus» negoțiază și concludē, nu în numele propriulū seū domnū Petru Mușatū, carele fusese legatū mai de nainte cu Curtea din Cracovia², încātū nu mai avea nevoiā de o nouă alianțā, ci în numele lui Mircea cellū Mare: «nomine et pro parte Domini Miricii»³.

Cu alte cuvinte, din prieteniā pentru Munteniū Moldova lua assuprā'și de a-i încumetri cu regatulū polonū, érū Munteniū la rōndulū lorū, din prieteniā pentru Moldova, primītaū cu încredere acēstā miș-locire⁴.

Peste unū annū marele Mircea re'nouesce alianțā, trāmittēndū de astă dată o ambasadă curatū muntenescă, care înse nu merge dreptū în Polonia, ci se opresce în capitala Moldovei, unde convine cu mandatariū regelū Vladislavū Iagello, ca într'o localitate d'o potrivă simpatică și sigură pentru ambele părți contractante⁵.

Față cu acestea nu se pōte admite vre-o dușmāniā prospētă, seū măcarū o suvenire de ostilitate între Moldova și Muntenia, cellū puținū pe cātū timpū domaise Petru Mușatū în cea de'nteiū din elle.

Scopolū triplei convențiunii internaționale din 1389 era de a combatte cu forțele commune Ungaria⁶.

Dēcă Țerra-Romānescă arū fi smulsū mai de nainte o buccatā de pāmētū din corpulū Moldovei, Petru Mușatū nu se putea uni cu Munteniū assupra Maghiarilorū, ci arū fi căutatū din contra a se înțellege cu Maghiariū assupra Muntenilorū, punēndū pe aceștiā între doue focuri, o armată moldovenă la Siretū și o armată ungară la Oltū, ceia-ce i-arū fi înlesnitū redobēndirea înstrāinatulū territorii.

În studiulū II noi ne vomū încredința că pêne și tronulū Moldovei Petru Mușatū illū datorīa lui Radu Bassarabū, tatālū marelū Mircea, ceia-ce întāresce celle șise.

Astū-feliū déro se demonstră, cu faptele și cu logica în mână, cumū-că între 1375-1390 nu s'a pututū schimba raportulū geograficū constatātū mai susū în crisōvele din 1387, 1393, 1399, 1406, 1422, 1431, 1439, 1456, 1460 etc., în celle doue tractate din 1407 și

1) Ne apropiāmū aci de computulū eronologicū allū lui SINCAI, I, 357, differitū de allū lui ENGEL, *Gesch. d. Mold.*, II, 110, și mai eu sēmā de allū lui WOLF, *Beschreibung des Fürstenthums Moldau*, Hermannstadt, 1805, in-8, t. 2, p. 214. — În *Istoria critică a Moldovei* vomū suppone unei noue analise acestū punctū eronologicū.

2) DOGIEL, *Codex Diplomaticus Regni Poloniae*, t. I, Vilnae, 1758, in-f., p. 597, an. 1387. — *Archiva istorică*, I, 1, 177. — *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 22.

3) DOGIEL, I, 597, an. 1389. — *Inventarium omnium privilegiorum, quaecunque in Archivo Regni continentur*, ed.

Rykaezewski, Paris, 1862, in-8, resumă actulū în următorulū modū: „Mainus et Romanus Hericki comites Miricii woiwodae Transalpini, et *Dugoyus Petri woiwodae Moldaviensis marschalcus*, oratores, *foedus nomine Miricii eum Vladislao rege Poloniae et societatem belli contra regem Hungariae sanciunt.*“

4) ENGEL, II, 110, înțellege totū așa.

5) DOGIEL, I, 598, an. 1390. — *Inventarium*. — Cf. observațiunea lui SINCAI, I, 359.

6) Veđi mai susū nota 3.

1460, și'n cronică bizantină a lui Calcocondila sub anii 1396—1398; adică: spațiul întregu dela Brăila pînă la Kilia, între Bacău și Berladu d'o parte și între Dunărea de cea-laltă, aparținea Bassarabilorū.

Așa a fostu dela 1375 încóce.

Să sgândărimū óre datulū cuceririi muntene într'o epocă anterioră?

Perdut'a Moldova țermulū dunărénū sub predecesorii lui Petru Mușatū?

Timpulū fundării principatului moldovenescū este cunoscutū cu o deplină certitudine.

Trei mărturie contimpurane, cronică Ungurului Ionu de Kükullo⁷ și doue diplome dela regele maghiarū Ludovicū cellū Mare, una din 1360⁸ și cea-laltă din 1365⁹, afirmă într'unū glasū, cumū-că pe la 1355, ce-va mai multū séu ce-va mai puținū, voevodulū Românilorū din Maramurășū, numitū Bogdanū, se scóllă contra corónei Sântului Stefanū, adună o cétă, trece peste munte în țerra moldovenescă și înființeză acolo o nouă domniă.

Prima'ı aședare avusese locū, după însă-și firea lucrurilorū, anume în acea parte a Moldovei care este mai apropiată de Maramurășū, fiindū despărțite numaı prin crescutulū Carpațilorū, adică în Bucovina de astă-đi, unde ne întîmpină în adevărū cea mai vechiă capitală a țerei: Sucéva.

Dela 1355 pînă la 1375, dela Bogdanū pînă la Petru Mușatū, avemū abia vr'o doue-đeci de anni.

În acéstă glumă de timpū Moldoveniı, atătū de curéndū descăllecăți, eraū copleșiți cu următórele trei bătăi de capū:

1. A prinde rădăcină într'unū cuibulețū restrînsū, a se organiza bine-reū, a se întări printr'unū sîmbure de administrațiune;

2. A cresce la numărū și la forță, înaintândū cu încetulū totū mai gîosū;

3. A reziste într'una, aprópe în fie-care annū, pretensiunilorū Ungariei, care nu înceta cu revendicarea prin arme a suveranității sélle assupra Moldovei¹⁰.

Cândū óre mai puteau ei a-și lăți dominațiunea departe la Dunăre, perđend'o apoi în dată prin ciocnire cu Munteniı?

Este o imposibilitate cronologică.

Așa déră dela 1355 pînă la 1460 littoralulū danubianū dintre Braila și Kilia aparținea totū Țerei-Românesci.

Înainte de 1270 acéstă porțiune a Dunării avusese duoi stăpâni: pînă la Prutu se întindea bellicósa republică a Berladului, éru dincollo de Prutu dominiulū Cumanilorū avéndū Kilia dreptū capitală¹¹.

Prin urmare, epoca cuceririi muntene pe mallulū moldovenescū allū Danubiului pînă la Marea-négră trebuı căutată între 1270-1350.

Ne vomū incerca a o face mai la valle.

Acı înregistrămū numaı că Țerra-Românescă din secolulū XIV coprindea în sine, ca o parte integrantă a territoriului seū, totū țermulū nordicū allū fluviului rege.

⁷ THWROCK, *Chronica Hungarorum, inserta simul chronica Joannis Archidiaconi de Kikullew*, în SCHWANDTNER, *Scriptores Rerum Hungaricarum*, t. I, Vindobonae, 1766, in-4, p. 245.—*Chronicon Budense*, ed. Podhradezky, Budae, 1838, in-8, p. 337.

⁸ FÉJER, *Codex Diplomaticus Regni Hungariae*, Budae, 1825-31, in-8, t. 9, vol. 2, p. 159.—Reprodusū întregū în LARIANU, *Istoria Românilorū*, ed. 2, Bucur., 1862, p. 263, nota.

⁹ AP. SIMONCHICH, *Noctium Marmaticarum Vigilae*, 1803, manuscrisul nr. 274 quart. lat. în Biblioteca Muzeului din Pesta, p. 165: „*profugi in Moldavia Bogdani Voivodae Marmaticarum*...

rusiensis, una cum infidelibus filiis suis.— Cf. WAGNER, *Dissertatio de Comania* nr. 4, MS. ap. SINCAL, I, 326.

¹⁰ IOANNES DE KIKULLEW, p. 241: „(Rex Lodovicus) fere singulis annis, vel in quolibet anno, movit exercitum contra aemulos et rebelles et saepius contra Ruchenos et Moldavos.“—*Chronicon Budense*, p. 331: „In quolibet tertio anno, saepius contra Racenses et Moldavos.“—Regele Ludovieu cellū Mare domni patru-đeci de anni dela 1342 pînă la 1382: fa-ceți déro socotélla invasiunilorū sélle în Moldova!

¹¹ Veđi studiulū meū: *Diploma Berladénă din 1134*, § 5, în diarulū Traianū, 1869, nr. 52.—Despre statulū berladénū și Cumania între 1170—1270, noi vomū vorbi în mai speciă în *Istoria critică a Moldovei*.

§ 3.

EPOCA SCADERII HOTARULUI ORIENTALU ALLU MUNTENIEI.

Dela 1400 încóce Kilia devine visulü de aurü allü Moldovei, care începe a înțelege importanța strategică și comercială a gurelorü Dunării.

Puținü după 1407 Alessandru cellü Bunü pune mâna pe Kilia ¹.

Vladü Draculü o ȳea înapoi ².

Sub Petru-vodă, fiulü lui Alessandru cellü Bunü, o vedemü din nou în possessiunea Moldovenilorü, cari o cedeză pe unü momentü Ungariei ³, de unde înse ea se întörce la Munteni sub famosulü Țepeșü, fiulü lui Vladü Draculü ⁴.

Cu totă acéstă perpetuă șovăire a Kiliei în prima gümětate a secolului XV, să se noteze bine că principiü moldoveni, chiarü cândü o apucaü, profitändü din timpü în timpü de vr'o resmeriță în Muntenia, totü încă o consideraü mai multü ca unü ce precariü, încätü numai cronicile și documentele internaționale ni vorbescü despre faptulü possessiunii moldovene, pe cândü nu se găsesce din acea epocă nici unü actü civilü seü administrativü, donațiune, vamă, etc., privitorü la pämënturile de lôngă gurele Dunării, precumü avemü atâtea diplome despre Tighinea, Cetatea-albă, Berladü și Bacău ⁵.

Așa a fostü pënë la Stefanü cellü Mare.

În 1462 acestü principe re'nnouesce periodica tentativă a predecessorilorü seü de a coprinde Kilia, dëru nu reușesce ⁶.

Cu trei anni în urmă armele moldovene sunt mai norocöse.

Cronicarulü ȳice:

«În anulü 1465, în luna lui genariü 23, adunändü Stefanü-vodă multă öste de țerră, «pogorit'a cu totă puterea sea spre cetatea Kiliei, și sossindü mïercuri spre gioi la mēđi-
«nöpte, a încungïuratü cetatea, înse gioi nu s'a apucatü de harțü, éru vineri de diminēță
«a începutü a batte cetatea, și așa totă ȳiua s'aü härăřitü pënë'n séră, éru sâmbëta se în-
«chinară ceș din cetate, și a întratü Stefanü-vodă în cetatea Kiliei» ⁷.

Căderea Kiliei sub dominațiunea lui Stefanü cellü Mare trase după sine suppunerea întregëi regiunii limitrofe pe ambele maluri alle Prutului.

De aci înainte gurele Dunării încetěză pentru totü-d'a-una a mai fi alle Țerre-Romănesci.

Dela Moldoveni elle trecü la Turci, dela Turci la Tătari, dela Tătari la Muscali.

¹) În actulü secretü de alianță între Polonia și Ungaria din 1412 Kilia figurěză între orașele Moldovei.—Veđi DLUGOSI **Historia Polonica**, Francof., 1711, in-f., t. I, p. 324, lib. XI.—Cf. PRAY, **Annales Regum Hungariae**, Viennae, 1764, in-f., t. 2, p. 233-234.—**Idem**, **Dissertationes historico-criticæ**, Vindob., 1775, in-f., p. 146.—KATONA, **Historia critica Hungariae**, t. 12, p. 91-93 etc.—În tractatulü comercialü allü lui Mircea cellü Mare cu Lembergeni, lipsitü de datü cronologieü, dëru închiătatü anume în 1409, după cumü se cunoșce din duplicatulü latinü conservatü în **Archivulü municipalü din Leopole**, fase. 518, nr. 4, arată că Muntenia posseda atuncü Dunărea numai pënë la Braila. Veđi **Archiva istorică**, I, 1, p. 3.

²) Mai susü § 1, nota 24.

³) URECHIA în **Letopisițele țerrei Moldovei**, ed. Cogalnicenu, t. 1, Iași, 1852, in-4, p. 111: „Acestü Petru-vodă, dacă a pribegitü în țerra ungurésză la létulü 1449, n'a făcutü zăbavă multă, ci a datü cetatea Chiliei Ungurilorü“.—**Cronica moldo-slavică din 1504**, ap. CARAMZIN, **Istoria Gosudarstva Rossiiskago**, ed. Einerling, Petersb., 1842, t. 4, nota 338, p. 157.—**Cronica moldoveneză cea vechiă**, în **Archivă istorică**, III, 6, ȳice în traducere polonă: „*Dal Kilia królówi Węgerskiemu aby bronil ja od Turków*“.

⁴) Mai susü § 1, nota 15.

⁵) § 1, notele 3, 17, 18.

⁶) URECHIA, **Letop.**, I, 118.—**Cronica cea vechiă**, III, 6, ȳice că Stefanü cellü Mare asediase pe *Unguri*, înțelegëndü reü numele slavieü allü Muntenilorü: *Ungro-vlachi*.—Totü așa **Cronica moldo-slavică** din KARAMZIN, loco citato.—CHALCONDYLAS, *rec. Becker*, lib. IX, p. 514, ni spune în modulü cellü mai pozitivü, cumü-că marele Stefanü încongiurase Kilia, orașulü munteneseü allü lui Vladü Țepeșü, carele s'a și grăbitü pe dată a allerga în agütorulü acestei cetăți: „*αὐτὸς μὲν (ὁ Βλάδος) ἐτάπειτο ἐπὶ τὸν Μελαινῆς Ποταμίου ἡγεμόνα, πολιορκοῦντα, ὡς ἠγγέλλετο αὐτῷ, τὸ Κελλιον* etc“.—Cf. contemporenulü MIECHOWSKI, **Chonica Polonorum**, Cracoviae, 1521, in-f., p. 333.

⁷) URECHIA, I, 119.—**Cronica cea vechiă**, III, 7, și **Cronica moldo-slavică**, l. c., unde éróși Munteni, adecă *Ungro-romăni*, sunt numiți *Unguri*, ca și'n nota de mai susü. Urechia committe cu acéstă ocasiune o enormă erróre, care nu essistă în celle-l'alte doue cronice, și anume allături cu Kilia ellü vorbesce despre luarea Cetății-albe, cea-ce constituă unü non-sensü, căci fermulü occidentalü allü Nistrului nu încetase nici o dată pënë atuncü de a fi allü Moldovei.

Cu toate acestea o viuă adducere a-minte a primitivei situațiunii a spartu cinci secoly și s'a conservatū pēnē astă-đi în numele provincialū *Bassarabiă*, adecă *țerra Bassarabilorū*, pe care partea de gîosū a Moldovei de peste Prutu l'a purtatū pēnē la 1812, și care se părea tuturorū a fi o enigmă, pe cātū timpū nimeni nu putea să ghicescă vechia dominațiune a Muntenilorū, a lui Alessandru Bassarabū, Vladislavū Bassarabū, Radu Bassarabū, Danū Bassarabū, Mircea Bassarabū, Dracu-Bassarabū, Țepeșu-Bassarabū, spuma nēmului bassarabescū, pe totū lungulū Danubiulū penē la Marea-nēgră ⁸.

Peste unū deceniū după cucerirea Kiliei, care împlica în sine împingerea hotarului moldovenescū dela Berladū pēnē la Dunăre, Stefanū cellū Mare și-a întorsū de astă dată privirile în direcțiunea Bacăului, tinđendū a strămuta marginea țerei dela Siretū la Milcovū.

Sub anulū 1475 cronicarulū sună:

«Și a luatū Stefanū-vodă cetatea Crăciuna cu ținutū cu totū, ce se chīamă ținutulū *Rutnei*, și l'a lipitū de *Moldova*» ⁹.

Éccē déro trei daturī rădicate mai pe susū de controversă:

1. Inainte de 1465 Muntenia stăpānīa totū littoralulū moldovenescū allū Dunării pēnē la Berladū și Kilia;

2. Inainte de 1475 Muntenia stăpānīa tōtă laturea occidentală a Moldovei pēnē la Bacău;

3. Intre 1350-1400 hotarulū muntenescū pēnē la Berladū, Kilia și Bacău n'a fostū nicī măcarū pusū în dubiū de cătră Moldova, alle cării încercări de a-lū surprinde se referă tōte la epoca posterioară dintre 1407-1475.

Înălțarea Moldovei și scāderea Munteniei este opera lui Stefanū cellū Mare.

Scuturați de mēđi-đi și de oriinte, vomū specifica fruntaria Țerei-Romānescī despre crivēți în cursulū secolului XIV.

§ 4.

DUCATULU FAGARASULUI.

Avēndū Sibiiulū la appusū și Brașovulū la resăritū, rădemată spre sudū de zăpeșele Carpaților și spre nordū de mallurile Oltului, se întinde așa numita țerră a Făgărașului, în privința căriia cu greū se pōte dice, decă natura o légă mai multū cu Muntenia seū mai multū cu Ardēllulū, căci maiestosulū seū fluvii o desparte de restulū Transilvaniei, unind'o cu România, pe cāndū giganticele sēlle piscurī o despartū de restulū Romāniei, unind'o cu Transilvania.

O urbe și peste șesse-đeci de sate formēză acēstă lungurēță regiune, una din celle mai frumōse prin varietatea siturilorū, prin mulțimea peraelorū, prin șesū și plaiū, prin sănătate și vigōre, prin suflare romānescă.

Intr'o diplomă din 25 noembre 1369 domnulū muntenescū Vladislavū Bassarabū se intituleză: «voevodulū Țerei-Romānescī, banū de Severinū și ducelē Făgărașului» ¹.

Peste trei anni, anume la 14 iuliū 1372, ellū dărucesce unei ramure a nēmului bassarabescū cinci sate «lōngă Oltū în țerra Făgărașului» ².

Mircea cellū Mare, atātū în actulū din 1387 ³, precumū aprōpe în tōte uricele sēlle, ⁴

⁸) În studiul *Un noi vomū reve: i pe largū assupra numelui topograficū Bassarabiă*, sub care se înțelegea de ntēiū totalitatea Țerei-Romānescī.

⁹) URECHIA, I, 128.

¹) BATTYANI, *Leges ecclesiasticae Hungariae*, Claudio-poli, 1827, in-f., t. 3, p. 217: «Wajwoda Transalpinus et Banus de Zewerino, nec non Dux de Fogaras». — FÉJER, IX, nr. 118. — LAURIANU, 270.

²) FRIDVALDSZKJ DE FRIVALD, *Reges Ungariae Mariani*, Viennae, 1775, in-4, p. 80-84: «in terra Fugaras prope Alt». — FÉJER, IX, 4, nr. 270. — KATONA, an. 1372. — BENKŌ, *Milcovia sive episcopatus Milcoviensis explanatio*, Viennae, 1781, in-8, t. 2, p. 284. — SINCAL, etc.

³) Mai susū § 1, nota 20.

⁴) DOGIEL, I. 598, 599. — VENELIN, 22.

appare ca «duce allü țerei de peste munți a *Făgărașului*», și ceia-ce 'i și mai remarcabilü, o face pêne și 'n transacțiunile diplomatice dintre Muntenia și Ungaria ⁵.

Vladü Draculü, printr'o diplomă din 20 genariü 1432, hărăzesce boiarilorü sei Stefanü și Romanü trei sate, unü delü și o apă în țerra *Făgărașului* ⁶.

Ne poprimü aci, fără a ne pogorî mai gîosü în annalele secolului XV, carü ne interesază, în scrierea de față, numai întru câtü elle potü arrunca vre-o lumină retrospectivă asupra epoei anterioare.

Intre 1369-1432 întręa țerră a *Făgărașului* era a Bassarabilorü.

Cumü și de cândü?

x Eccē doue cestiuni a-nevoiă de limpeditü.

§ 5.

EPOCA CUPPRINDERII FAGARASULUI DE CATRA MUNTENI.

Cea mai vechiă mențiune despre *Făgărașu* ne întîmpină într'o diplomă din 1231 ¹.

Primulü punctü, care ne isbesce într'insa, este că laturea *făgărășenă* se numia totü-d'una, chîarü cu multü înainte de secolulü XIII, «țerra Românilorü»: *terra Blacorum* ².

Acestü datü, espressü în modulü cellü mai clarü, se ciocnesce cu o altă indicațiune de totü obscură, care nu pöte fi descurcată fără agütorulü unei laboriose critice.

Actulü povestesc, în ce chipü satulü Boia, deși primitivamente nu făcea parte din gürisdicțiunea *Făgărașului*, totuși mai la urmă i s'a suppusü prin forță: «a temporibus jam, quibus ipsa terra Blacorum terra *Bulgarorum* extitisse fertur».

Adecă:

«Numai de cândü se țice c'au venitü *Bulgarü* în acestü țerră a *Românilorü*».

Bulgarü năvăliți în *Făgărașu* și anessändü cătră ellü unü sätulețü dela margine, carele ținuse mai 'nainte de unü altü scaunü, ecce o adevărată cimilitură!

Ș'apoi să se bage de sémă o împregürare.

Intre anulü diplomei și între anulü acellei cuceriri bulgare cată să fi trecutü cellü puținü vr'o cincî-decî de anni, de öră-ce narratorulü precisază timpulü evenimentului numai printr'unü se țice, ca nesce lucruri depärtate, aflate dela bętrâni, nu vęđute și auđite.

Arü urma déro că *Bulgarü* vorü fi copprinsü *Făgărașulü* pe la 1160—1180.

Inse tocmai atuncî ei zăceaü în sclaviă Grecilorü, de unde s'au smulsü abia între 1190—1200.

Este învederatü că *Bulgari* din diplomă însemneză altü ce-va.

Să arruncämü o cătätură asupra geografiei din evulü-mediü, și totulü se va împaca.

Bizantinulü Leone Grammaticü din secolulü XI, vorbindü despre transportarea unorü compatrioți ai sei pe mallulü nordicü allü Dunării în *Țerra-Românescă*, țice: «în *Bulgaria* «de peste Istru» ³.

⁵) PRAY, *Dissert.*, 144.

⁶) BENKÖ, II, 283.

¹) KÉMENY IN KURZ, *Magazin für Geschichte Siebenbürgens*, Kronstadt, 1846, in-8, t. 2, p. 261.—TEUTSCH U. FIRNHABER, *Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens*, Wien, 1857, in-8, t. 1, p. 50: „Capitulum ecclesie transilvane. Ad omnium presentes inspecturorum notitiam volumus harum serie pervenire. Quod accedens nostri in presentiam Gallus filius Wydh de Bord, confessus est coram nobis, retulitque taliter, quod licet terram Boje, terre Zumbuthel conterminam, et de presenti in ipsa terra Blacorum existentem habitam propriis suis justisque impensis ab homine Bujul filio Stoje coemerit, juriq; suo subjectam reddiderit, considerans tamen et animo revolvens suo qualiter eadem terra a tempore humanam memoriam transeunte per majores, avos, atavosque ipsius Trulh filii

Choru possessa, et a temporibus jam quibus ipsa terra Blacorum terra *Bulgarorum* extitisse fertur, ad terram Fugros tenta fuerit, qualiter id dictus Trulh filius Choru quamplurimorum hominum elogiis affirmare admissus fuit, hinc ne jurgia temp. rum in processu enacerentur, fraterne mutueque charitatis, quam christiana eidem svadet religio, affectu ductus dictam terram Boje terre Zumbuthel conterminam eidem Trulh filio Choru, accepta ejus recompensa in pecuniarum solutione et refusione, remisit coram nobis presentium testimonio literarum. Anno millesimo ducesimo tricesimo et primo“.

²) Acesta o întrevęđuse degia EDER, *Observationes criticae ad historiam Transsilvaniae*, Cibinii, 1803, in-8, p. 52, in se obîinuita sea rea-voință.

³) Ap. STRITTER, II, 558: „εις Βουλγαρίαν εκμισεν ταύ Ιστορου ποτάμος“.—Cf. *ib.*, 553.

Carta catalană din 1375 dă României danubiane numele coruptă de *Burgaria*, pe când Bulgariaei propriu îi rezervă forma cea corectă: *Bulgaria* ⁴.

Cronicarul oriental Rașid, carele trăia în Persia între 1250 — 1300 și lucra după fontane oficiale, când descrie o invasiune mongolă din 1240, numește *Bulgariă*, بلغاريا, aceea regiune unde se află «terra Karavlachilor și a lui Bassarabă-bană» ⁵, și să se observe că în acea expedițiune Tătarii nu trecuseră de loc pe Dunăre.

Acastă confuziune nominală avea în vedere mai ales banatul Severinului, despre care la 1237, numai șesze ani după datul documentului de mai sus, regele maghiar Bela IV scria către papa Gregoriu IX: «*terram Zemram circa partes Bulgariae*» ⁶, eru într'o diplomă din 1239: «*Circa partes Bulgariae in terra quae Zeuren nominatur*» ⁷.

Cu alte cuvinte, Oltenii pentru Transilvanii erau «Bulgari» prin vecinătate cu *Bulgaria*, în-tocmai precum pentru Românii cis-carpatici sunt pene astăzi «Ungurenii» frații nostri din Transilvania prin vecinătate cu *Ungaria*: «*circa partes Hungariae*».

Pene în timpii mai noi Ardelenii ne botează pe noi câte o dată cu epitetul de Bulgari, încatu suburbiul muntencescu dela Brașov, remarcabil prin biserica lui Négoia Basarabă și unde nu veți auzi o singură vorbă bulgărescă, se poroclesce în limba maghiară «*Bolgárszék*» séu scaunul *Bulgarilor* ⁸, eru românesce se dice «Șchei» ⁹, precum cronicile noastre cele vechi numiau pe *Bulgari* ¹⁰.

Sassul Reichersdorfer, scriendu în prima gîmătate a secolului XVI, se rostesc despre suburbiile Brașovului: «*unum incolunt Bulgari, alterum Hungari, Saxones agricolae tertium*» ¹¹.

Cine ore nu recunosc aci sintesa celor trei naționalități ale Ardélului?

Cu câte-va rînduri mai gîosă însuși Reichersdorfer pune în loc de *Bulgari* pe «*Valachi*» ¹².

Deru de ce să mai vorbim despre Brașov, când avem o mărturie totu atât de pozitivă chiar în privința Făgărașului?

Unu poetu sâsescă de pe la 1550 illu descrie în următorul mod:

„Arx iacet ad ripas piseosae dives Alutae,
„Cui Fogaras priscei nomen tribuere coloni,
„Undique cum fossis valido circumdata muro . . .
„Hanc habitant circum fodientes rura Triballi
„Innumeri, quibus arx leges et iura ministrat.“

Adecă:

«Pe mallurile pescosului Oltu stă vestita cetate, căria vechii locuitori îi împuseră numele de Făgăraș, încungîurată de pretutindenii cu șanturi și cu puternicul zid, unde

⁴ Un atlas en langue catalane în *Notices et extraits des manuscrits*, t. 4, Paris, 1843, in-4, part. 2, p. 1—148, planche 4.—LELEWEL, *Géographie du moyen-âge*, Bruxelles, 1852, in-8, t. 3, p. 142, nota 55.—Idem, *Atlas*, Bruxelles, 1851, planche 29.

⁵ Ap. D'OHSSON, *Histoire des Mongols*, La Haye, 1834, in-8, t. 2, p. 7-8.

⁶ PRAY, *Annal.*, I, 218.

⁷ THEINER, *Monumenta historica Hungariae*, t. 1, Romae, 1859, in-f., p. 171.

⁸ ENGEL, *Gesch. d. Bulg.*, 385, nota f.: „*Heissen die Walachen bey den neuern Siebenbürgern auch Bulgaren*, weil die in neuern Zeiten dem Türkischen Joche entfliehenden Walachen aus der Bulgarey nach Siebenbürgen kamen“. — Prima parte a frasel constată unu faptu adevărat; cea a doua presupune o cauză, deru nu demonștră prin nimic pe dogmaticul **WEIL**.

⁹ GIPA, *Cronologia bisericeii din Schei ce se dice Bolgarsegü*, în COGALNICÉNU, *Dac'a litterară*, ed. 2, Iași, 1859,

in-8, p. 45-6.—**Fóia pentru minte**, 1840, nr. 4.—Despre imaginea origine bulgară a Românilor din Schei nu există nici o probă. Totă istoria lor civilă și ecleziastică este curată românească. Patronii ailor au fost totu d'a-una Domniii din Muntenia.

¹⁰ Cronica universală în limba română de pe la începutul secolului XVII, descoperită de către profesorul rus Grigoriev în călătoria sea prin Turcia, ap. RAKOVSKI, *Niekolko riezki o Asieniu p'romu*, Bielgrad, 1860, in-4, p. 19: „*Calioană, Domnul Scheilor*“, trupul lui sveci Ioan Rylskii l'au dus la cetate în Ternovă“.

¹¹ *Transsylvaniae ac Moldaviae descriptio*, Coloniae 1595, in-f., p. 37.

¹² P. 38: „*Suburbia autem complent quicquid est extra muros vallium, ubi ipsi Saxones Ceuilique mixtim habitant; reliquam loci istius partem intra ipsas usque montium angustias Valachi fere occupant, hic templum habent et ei praesidentem sacrificulum*“.

«locuescū împregtūrū, dedaŝt plugăriei, nenumeraŝtī Triballī, suppuŝi legilorū ŝi dreptuluī dictate «din acellū castellū.»

Celebrulū Sassū Eder, editândū poema luī Schesaeus, observă:

«Sub epitetulū de Triballī, sinonimū cu Bulgarī, sunt înŝelleŝt Romāniī de lōngă Făgăraŝū, pre-cumū totū Bulgarī se numescū Romāniī dela Braŝovū»¹³.

Aŝa dērū assupra numelū *Bulgari* în înŝellesū de «Romāniī danubianī» noi avemū marturī:

1. Leone, scriitorū grecū de pe la anulū 1010;
2. Raŝid, annalistū orientālū din secolulū XIII;
3. Mappa catalană din secolulū XIV;
4. Reichersdorfer, autorū transilvanū din secolulū XVI;
5. Schesaeus, compatriotū ŝi contimpurēnū allū acestuīa din urmă;
6. Accepŝiunea actuală a vorbeī «Bolgárszék» la Braŝovū.

Primele trei mărturie sunt preŝioŝe prin epoca lorū dintre secolī XI—XIV; ultimele trei sunt nu mai puŝinū importante prin aceīa că emană tocmai din nesce sorginŝi transilvane, erū Schesaeus mai cu sēmă se referă anume la Făgăraŝū.

În cursulū opereī de faŝă noi vomū mai întimpina nu o dată pe Romāniī dela Dunăre, mai cu deosebire pe Olteni, sub acella-ŝi nepropriū nume de «Bulgari», bună-ōră în famōsa cronică maghiară din secolulū XIII, scrisă de notarulū anonimū allū regelū Bela ŝi pe care nu ne rădemămū d'o cam dată, căci voimū a o suppone mai ānteiū analiseī¹⁴.

Ne resumămū:

Braŝovulū, ca ŝi Făgăraŝulū, d'o potrivă aŝedate la marginea Munteniei, primiseră în cursulū evuluī mediu din porŝiunea danubiană a Daciei unū noiū continginŝe de elementū romānescū, pe care Saŝiī, Unguriī ŝi chiarū fraŝiī nostri de peste Carpaŝi nu scieaū cumū să-lū distingă decâtū numai atribuindu-ī porecla de *Bulgari*, fiindū că venīaū din regiunea «circa partes Bulgariae», pe cândū Romānilorū transcarpatiniī li se reserva mai cu preferinŝă, precumū vedemū în documentulū din 1231, epitetulū de *Blachi*.

ŝi totuŝi în puŝine regiuniī alle Provincieiī Traiane viŝa romānă e mai neamestecată cu elemente străine, mai pură ca în ŝerra Făgăraŝulū.

Făgăraŝeniī—dice d. Bariŝū—nu se încuscrescū nici o dată cu ne-Romāni¹⁵.

Essegesea unū singurū cuvēntū, assupra căruīa noi nī-amū datū ostenēlla de a grāmădi probe peste probe, împrăŝtiă tōtă negura.

Termenulū «Bulgari» din actulū dela 1231 capētă o deplină chīaritate.

Eraū Romāniī dela Dunăre.

Epoca approssimativă a stabiliriī dominaŝiuniī Bassarabilorū în ŝerra Făgăraŝulū cade dērū între anniī 1160—1180.

Inse cumū?

Prin cucerire?

Prin concessiune?

Pe callea păciī sēū cu arme?

Eccē o nouă cestiune.

¹³ SCHESAEUS, *Ruinae Pannoniae*, în EDER, *Scriptores Rerum Transsylvanicarum*, t. 1, Cibinii, 1797, in-4, p. 34: „Triballi hodiernae Bulgariae populi fuere. Atque hoc vocabulo saepe nostri scriptores, ut idem hoc loco Schesaeus, Valachos appellant. Nec fortasse abs re Coronense suburbium, Valachis habitatum, hodieque Bolgarszék appellatur“.

¹⁴ Degia PODHRADZKY, *Chronicon Budense*, Budae, in-8, p. 67, adnotēză pe Anonimulū notarū la anulū 1003: „Haec Bulgaria fuit, ubi nunc Valachia“. Să se observe în trecētū, că acestū datū eronologicū coincideă essactamente cu epoca Bizantinulū Leone Grammaticulū.

¹⁵ Fōia pentru minte, 1846, p. 61.

§ 6.

MODALITATEA COPPRINDERII FAGARASULUI DE CATRA BASSARABI.

Ionu Cinnamü, biografulu contimpurenü allü împëratuluï Manoilü Comnenü, cu care'lü lega o strînsă amiciă personală și pe care'lü însoțise mai în tôte întëmplările viueței ¹, narreză ca marturü ocularü o espedițiune bizantină contra regeluï maghiarü Stefanü dintre anniï 1161—1173.

Vomü începe prin a traduce întregulü passagiu.

După ce attinge cauzele ostilității între Ungaria și Bizanțiü, Cinnamü urmëză înainte :

«Pe Alessiü déro, căruia'y logodisë pe fiă-sea, împeratulü l'a trâmisiü cu multă oștire «spre Dunăre, prefăcându-se a attaca din nou pe Ungurî din locurile celle obicînuite. Luï «Leone, numitü Batatze, cu o oștire totü atâtü de numërosă, êrû mai allesü cu o mare «mulțime de Vlachî, cari se đicü a fi fostü o coloniă italică, i-a poruncitü să attace Unga- «ria într'o altă direcțiune, din locurile despre Marea-nëgră, de unde în veci nemiñi încă «nu i' attacase. In conformitate cu acestü planü, Alessiü agiunse la Dunăre și totü speria «pe Ungurî prin aparința de a trece fluviulü, pe cândü Batatze, atacându-i despre Marea- «nëgră, a snopitü tôte în calle-i, ucciđëndü o mulțime de ómenî, robindü nu mai puținî, «și cu turme de vite, de cai și de alte dobitoce întorcëndü-se înapoi. Împëratulü înse me- «ditândü a mai da Ungurilorü o a treia lovitură, a mai trâmisiü o nouă oștire, care să îna- «anteze mai în susü, atacându-i din direcțiunea Tauro-sciției și avëndü de capî pe An- «dronicü Lamparda și Niceforü Petralifa...» ².

Pentru ca să ni putemü forma o imagine geografică sigură despre tôte aceste mișcări strategice alle Grecilorü, primulü passü de făcutü este a constata, că întrëga forță armată a luï Manoilü Comnenü a lucratü în trei corpuri separate, fie-care din elle avëndü alți generalî: peste unulü Alessiü, peste cellü allü douilea Batatze, peste cellü allü treilea Lamparda și Petralifa.

Corpulü luï Alessiü ocupa o margine; corpulü luï Lamparda și Petralifa cea-l'altă margine; la miđu-locü între ambele margini se affla corpulü luï Batatze, adecă allü *Vlachilorü*.

Este învederatü că definirea cellorü doue punturî extreme ni va permite a descoperi spațiul intermediarü, în care se mișcaü Românî.

Să ne întrebămü dérü :

1. De unde lovîa pe Ungurî Alessiü ?

Cinnamü respunde: din *locurile celle obicînuite*.

2. De unde lovîa pe Ungurî Lamparda și Petralifa ?

Cinnamü respunde: de lîngă *Tauro-sciția*.

3. Unde să fi fostü «locurile celle obicînuite», de pe unde Greciî attacaü pe Ungurî, și ce însemneză în autorulü bizantinü cuvëntulü «Tauro-sciția» ?

Înainte de acéstă espedițiune a luï Manoilü Comnenü, Cinnamü descrie vr'o cincî-spređeci alte resbelle anterióre între Greci și Ungurî.

Tôte fără escepțiune se petrecuseră la Dunăre în actuala Temeșiană și 'n Sirmia ³.

¹) CINNAMI *Epitome*, rec. Meineke, Bonnae, 1836, in-8, l, 1, p. 5.

²) V, 4, p. 260: «*Ἀλέξιον μὲν, ὃ τὴν θυνατέρα ἡγγία, στρατεύμασιν ἅμα πολλοῖς ἐπὶ τὸν Ἰστρον ἱεμπε δόνησιν ἐμποιήσονται Οὐννοις ὡς ἐκ τῶν συνήθων καὶ πάλιν αὐτοῖς ἐπιτεθήσεται χωρίων, λέοντα δὲ τινα Βατάτζην ἐπίκλησιν ἐτέρωθεν στρατεύματα ἐπαγόμενον ἄλλο τε οὐχὸν καὶ Βλάχων πολὺν ὄ-*

μιλον, οἱ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἄποικοι πάσαι εἶναι λέγονται, ἐκ τῶν πρὸς τῷ Εὐξείνῳ καλουμένῳ πόντῳ χωρίων ἐμβαλεῖν ἐκέλευεν εἰς τὴν Οὐννιαήν, ὅθεν οὐδεὶς οὐδέποτε τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐπέδραμε τούτοις, etc.»

³) P. 11, 12, 104, 114, 119, 131, 133, 213, 217, 222, 226, 239, 240, 257.

Prin urmare, «locurile cele obicnuite», de unde Grecii lovîti pe Unguri, erau pe mallul fluviului Temeşu.

Sub numele de Tauro-sciția, de altă parte, Cinnamü înțelege porțiunea de gîosă a Galliției, aşezată între Moldova și Ungaria și unde este oraşul Haliciu: «κατὰ Γαλιτζης χωρας Ταυροσκυθικης»⁴.

Generalul Alessiü attaca pe Unguri la appusü despre Temeşiana, éru generalii Lamparda și Petralifa la resăritü despre Moldova.

Territoriul, prin care i-a atacatü generalul Batatze avëndü cu dënsulü «o mare mulțime de Vlachii», se affla între cele-lalte doue, adecă între Temeşiana și Moldova.

Este dérü Terra-Romănescă.

O particularitate e förte interessantă.

«Marea mulțime a Vlachilorü», Βλάχων πολλὸν ἑμιλον a lui Cinnamü, este pe deplinü identică cu espressionea din trei bulle papale de pe la 1236—1239, adecă posterioare numaï cu vr'o gîumătate secolü, în cari se dice: «mulțimea poporului crescută peste măsură în țerra Severinului»⁵.

Arruncändü acumü o cătătură asupra mapei, noi ne încredințămü dela prima vedere că invasiunea Vlachilorü, descrisă de autorulü bizantinü, a fostü operată anume asupra Ardélului între Făgăraşü și Braşovü, căci spre oriinte de acéstă liniă crescutulü Carpațilorü apucă susü spre Galliția, încätü pe acolo, ἐπιστελλας ἀνωθέν ποθεν ἐς τοὺς προσοικουντας τὴν Ταυροσκυθικὴν ἐμβραλεῖν Οὐννοὺς, fusese îndreptată cea-laltă oștire a Grecilorü sub povēja lui Lamparda și Petralifa.

Actulü maghiarü din 1231 ne înzestrăse cu anulü 1170 ca datulü approssimativü allü stabilirii dominațiunii Bassarabilorü în țerra Făgăraşului.

Bizantinulü Cinnamü, confirmändü acellü datü cronologicü cu totă autoritatea contimpuranității selle, ni mai împărtășesce modalitatea evenimentului.

Certitudinea e perfectă⁶.

Pe la 1170 Olteniü dela Severinü, profitändü de dușmănia dintre imperiulü bizantinü și regatulü maghiarü, se alliază cu cellü de'nteü, năvällescü în Ardélü și coppindü ducatulü Făgăraşului.

§ 7.

FĂGĂRAŞULÜ ÎNTRE MUNTENI ȘI UNGURI.

Dela 1170 pënë la 1360, precumü Kilia între 1400—1460 trecea din mână în mână, cândü la Munteni, cândü la Moldoveni, totü așa Făgăraşulü se pare a fi șovăitü între Munteni și Maghiari.

În 1231 ellü era allü Ungariei, dérü nu de-multü, căci actulü din acestü annü îndreptă în favorea unü Maghiarü o strămbătate comisă în intervullulü stăpănirii muntene.

În 1291 ellü este din nou ungurescü, înse éroși de puținü timpü, precumü se vede din famoşa diplomă, mereü citată și nici o dată esplicată, prin care regele maghiarü Andreü

⁴) Libr. III, c. 11, p. 115.—Cf. lib. V, c. 10, p. 232.

⁵) THEINER, op. cit., 150-51, din 1236: „*multitudo gentium terrae Ceurin.*“—*Ibid.*, 165, din 1238: „*terram, quae Zemram nominatur, in qua dudum desolata excrevit populi multitudo.*“—*Ibid.*, 171, din 1239: „*circa partes Bulgariae in terra, que Zeuren nominatur, que dudum fuerat desolata, populi multitudo supercreverit.*“—Esplicațiunea statistică a acestorü trei passage se va da în Studiulü III.

⁶) Să se vedă acumü modulü cu care ENGEL, *Gesch. d. Bulg.*,

391, și mai eu semă RÖSLER, *Rom. Stud.*, 85, deslipindü din narrațiunea lui Cinnamü numaï passagiulü despre corpulü isolatü allü lui Batatze și lăssändü contestulü cu totulü la o parte, se sbuciumă a dovedi, că Βλάχοι de lóngă Marea-négră erau de peste Dunăre! Nu mai puținü retăcitü, dérü nu din rea voință, este THUNMANN, *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen Völker*, Leipzig, 1774, in-8, p. 344, prefăcändü pe Romăniü lui Cinnamü în Moldoveni. Totü așa GEBHARDI, *Gesch. d. Wal.*, 268. Adevăratulü simțü, atâtü de clarü, allü cuvintelorü scriitorului bizantinü, nu-lü precepuse pënë acumü nimeni.

III accórdă oraşul Făgăraşu şi unu satü din aceia-şi ţerră Unguruluî numitü Ugrin, fiindü-că: «i s'au fostü răpitü pe nedreptü»¹.

Ceia-ce caracteriză d'o potrivă ambele aceste documente, din 1231 şi din 1291, este tendinţa lorü comună de a desfiinţa pe ţerrêmulü proprietăţii consecinţele successivelorü ocupaţiunii muntene.

De câte ori Bassarabiî apucaü Făgăraşulü, boiarü lorü luaü acollo prin donaţiunii prin- ciare, precumü vëdurämü mai susü în diplomele din 1372 şi din 1432, pämênturü, sate, munţi şi ape, confiscate cu dreptü seü fără dreptü pe séma fisculuî dela possessorü un- guri, cari înse profitaü şi ei de cea de'nteüu occasiune pentru a revindeca moşiele lorü, din dată ce autoritatea maghiară reuşia a înlocui pe cea română.

Pe la 1300 Făgăraşulü depindea încă de Ungaria, căci voevodulü transilvanü Ladislaü îl lü fortifică atunci², negreşitü contra vre-uneia din celle desse tentative din partea Mun- teniei.

Dela 1300 pênë la 1369 nicü unü actü maghiară, întru câtü ni adducemü a-minte, nu menţionază ţerra Făgăraşuluî, deşi essistă sute de pergamene pentru apröpe tôte localită- ţile Transilvaniei, ceia-ce probéză că noua cetate n'a pututü resiste Bassarabilorü, încätü chîarü de pe la începutulü secoluluî XIV regiunea întregă redeveni munténä.

Puţinătatea cea estraordinară a documentelorü ungare despre Făgăraşu a fostü de-multü observată cu mirare³.

Neminü înse n'a voitü să ghicescă adevêrata sorginte a cîdatuluî fenomenü.

Maghiariü nu puteau regula adessea affacerile unei provincie, carea li appartînea din cândü în cândü numai în trecëtü.

Totü astü-felü noî constatarämü mai susü, dintr'o causă analogă, lipsa actelorü moldo- vene despre Kilia.

§ 8.

DUCATULU AMLAŞULUL

În totü cursulü secoluluî XIV, affară döră de vr'o câte-va întrerumperü momentane, Bassarabiî au stăpănitü cu titlulü ducalü regiunea Făgăraşuluî.

Dêrü unde öre se va fi afflândü cellü-l'altü ducatu transalpinü allü Munteniei, miste- riosulü Amlaşü, carele figuréză mai totü-d'a-una alläturü cu Făgăraşulü în titulatura prin- ciară^a.

Statistica Transilvaniei ni offeră peste trei-decî de localităţi, preperate ici-collea în felü de felü de direcţiunii, purtândü tôte acella-şi nume: *Amlaşü*, *Almaşü*, *Omlaşü*, *Amnaşü*, *Ol- meşü*, *Omnaşü*, *Halmaşü*, *Almäşellü* etc.^b.

În ce modü eşi-vomü din labirintulü unei nomenclature atätü de confuze?

Benkö, commentändü diploma luî Vladü Draculü din 1432, affirmă că Amlaşulü din crisövele muntene se referă la unü satü de lîngă Sibiu, numitü sässesse *Hamlesch*, ungu- resce *Omlas* şi romănesce *Amlaşü* seü *Omnaşü*^c.

¹) FÉJER, VI, 1, 118. — TEUTSCH U. FIRNHABER, 167. — LAURI- ANU, 250: „a se îndebite alienatas“. — ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 147, şi EDER, 33, érü după dênşii toţi cei-l'alţi, qicü că Ugrin a fostü Românu: „ein geböhner Walach“, dêrü absolutamente fără probă. Unü documentü din 1281, TEUTSCH, U. FIRNHABER, 122, constatä din contra, în modulü cellü mai positivü, ungu- rismulü luî Ugrin. — Cf. RÖSLER, 289-90.

²) SZEGEDI, *Sinopsis vitæ Belæ*, IV, § 23, în *Decreta et vitæ regum Ungariæ*, Claudiop., 1873, in-8, p. 307. — BENKÖ,

II, 300. — WINDISCH, *Geographie des Fürstenthums Sieben- bürgen*, Pressburg, 1790, in-8, p. 229. — EDER, etc.

³) RÖSLER, 273, înregistréză acêsta, dêrü fără a precepe natura faptuluî.

a) Mai susü § 1 nota 20, etc.

b) TREUENFELD, *Siebenbürgens geographisches Lexikon*, Wien, 1839, in-8, t. I, p. 20-24.

c) *Milcovia*, II, 283, 205.

Gebhardi preface acestu satu într'o provincia aşedată la marginea ţerei Făgăraşului.¹

Engel bănuiesce că «dominiulu Omlaşului se affla în însuşî interiorulu districtulu făgărăşenü.

Pe de altă parte, este fôrte certü că pênê în secolulu XVII Româniî din Muntenia numiaü «ţinutu allü Amlaşului» o porţiune învecinată din Temeşiana.³

Faţă cu astă din urmă consideraţiune şi faţă totu-o-dată cu o lipsă absolută de probe în favoarea poziţiunii ardelene a ducatulu de Amlaşu, căci Benkö, Gebhardi şi Engel pe de o parte se contrađicü unii cu alţii în amênunte, éru pe de alta nu ni offerü decâtü o nudă afirmaţiune; mai avëndü în vedere depărtarea satulu Hamlesch de hotarele Munteniei, imposibilitatea 'i de a constitui unü «ducatü», diverse necompatibilităţi cronologice şi mai multe altele, noi înşi-ne, în prima ediţiune a operei de faţă, ne pronunţarămü contra părerii generalmente admise şi ne-amü încercatü a căuta deslegarea problemei affară din Transilvania pe territoriulu Temeşianei.

Acéstă soluţiune era cea mai conformă cu următoarele trei criterie menite a înlesni descoperirea ducatulu de Amlaşu :

- 1°. Trebuie să fie nu unü satü seü o urbe izolată, ci o ţerră de o întindere óre-care;
- 2°. Trebuie să fie limitofü cu Muntenia;
- 3°. Trebuie să nu fi fostü într'o possessiune străină în acea epocă în care ni appare sub sceptrulü Bassarabilorü.

«Ţinutulü Amlaşului» din Temeşiana, ca unü districtü întregü la hotarulü Ţerei-Romănesci, correspunde pe deplinü primelorü doue criterie, cu cari din contra nu se potriveşte de locü Hamleschulü din Transilvania, unü simplu satü situatü de 'ncollo de Sibiü.

Cätü despre criteriulu allü treilea, ambele poziţiuni, acea transilvană ca şi acea temeşiană, presintă condiţiuni egale.

Aveamü déro pentru noi doue din trei.

Şi totuşî rezultatulu nu ne satisfăcea.

Chiarü în prima ediţiune a acestei opere, turmentaţi mai cu sémă de diploma regelü Mateiu Corvinü din 1467, allü cariî înţellesü directü nu se împacă cu strămutarea ducatulu de Amlaşu în Temeşiana, căci ea illü numesce allăturü cu Făgăraşulu şi cu Rodna, doue localităţi curatü transilvane,⁴ noi ne grăbirămü a introduce în appendicele dela finea volumulu unele modifiaţiuni şi reserve.

Nemulţumiţi înse cu atâta, amü agiunsü în celle din urmă a întreprinde o călătoria ad-hoc pentru a consulta archivele ardelene, şi amü fostü fericiţi de a strînge numeróse probe inedite că :

1°. Ducatulü de Amlaşu se affla în adevëru în Transilvania, deşi nu în modulü cellü accreditatü;

2°. «Ţinutulü Amlaşului» din Temeşiana, mai correctü «vallea Almaşului», făcea o parte integrantă din așa numitulü *banatü de Severinü*;

3°. Realitatea remâne întocmai așa după cumü amü stabilit'o noi în prima ediţiune,

1) *Geschichte der Walachey*, in *Allgemeine Weltgeschichte*, Leipzig, 1782, in-8, t. 35, p. 294, nota: „Das Gebiet Omlas, jetzt Hamlesch, liegt bey Hermannstadt in Siebenbürgen, und stösst an den jetzigen siebenbürgischen Distrikt Fogarasch“.

2) *Gesch. d. Wal.*, 174 : „Die Herrschaft Omlas im Fogarascher Distrikt“.

3) *Istoria Ţerei-Romănesci de la ann. 1689 încóce*, in *Magazinü Istoricü*, t. 5, p. 101: „Lugoşulü, Cavaranu-Sebeşü, Mehedia, Lipova cu Ţinutulü Amlaşului.“

4) *Epistolae MATHIAE CORVINI*, t. 3, p. 11, ap. *FRAY, Annales*, IV, 38. — *KATONA, XV*, 240.

7215

adecă o parte învecinată a Temeșianeî și o parte estra-făgărășenă a Transilvaniei aparținându Bassarabilorū, dertu se schimbă între aceste doue părți relațiunea nominală.

Să vedemū.

§ 9.

DUCATULU DE AMLASIU DIN PUNCTULU DE VEDERE CRONOLOGICU.

Orî-unde se va fi aflatū territoriulū amlășenū, pêne la 1370 ellū nu purta in titulatura principilorū munteni nici unū nume separatū.

Lăssandū la o parte pêne la paragrafulū următorū cestiunea geografică, să ne mărginimū aci a limpeđi puntulū cronologicū.

Sub fratele lui Vladislavū Bassarabū și tatălū marelui Mircea, acellū Radu-Negru pe care letopisețele nōstre illū tērescū din vēcū in vēcū și din locū in locū sub aureola de fundatorū allū Munteniei, deși in realitate ellū a domnitū abīa in allū șeptelea deceniū din secolulū XIV, appare pentru prima oră *ducatulū de Amlașū*.

Astăđi nu se mai află, intru cātū scimū noi, nici unū crisovū dela acestū principe; dertū scriptele și actele posterioare menționéză mai multe diplome emanate dela dēnsulū, conservate altă dată și actualmente perdute séu retăcite.¹

Ellū se întitula:

„In Cristū Dumneđeū bine-credinciosulū și de Cristū iubitorulū autocratū Io. Radu „Negrulū voevodū, din grația lui Dumneđeū domnulū tōtei țerre ungro-române și „ducele țerrelorū trans-carpatine *Amlașū și Făgărașū*.”²

Acēsta se petrecea pe la anulū 1375.

Sub Vladislavū Bassarabū, predecessorulū lui Radu-Negru, noi găssimū primulū vestigiū allū acestui *ducatū amlășenū*, dertū îmboboditū sub o formă atātu de bizarră, încātū nemini n'a fostū in stare de a'lū recunnōsce.

Pentru a constata faptulū, cată să enumerāmū mai ântēiū diversele titluri alle acestui principe.

Pe pētra commemorativă din 1362 a Bisericeî Sărindarū din Buccuresci, citatā intr'o inscripțiune dela Mateiū Bassarabū, Vladislavū se intitulezā: „banulū Severinulū și allū Făgărașulū.”³

In actulū slaviciū dela monăstirea Tismēna⁴ și 'n inscripțiunea grēcă a unei icōne dela Muntele-Atone,⁵ ambele fără datū, inse după tōtă probabilitatea anterioare anululū 1365: „voevodū și domnū allū Ungro-romăniei.”

La 1368: „voevodū allū Țerreî-Romănesci și banū de Severinū.”⁶

1) Doue crisoave mirciane din 1387 in VENELIN, 9,13. — Unū crisovū dela Danū-vodă din 1424 in *Archiva istorică*, I, I, 19. — Unū crisovū dela Alessandru-vodă din 1576 in *Columna lui Traianū*, 1871, nr. 35, p. 138 etc.

2) *Istoria Țerreî-Romănesci*, ed. Ioanidū, Bucur, 1859, in-8, t. 2, p. 2: „V Christa Boga blagoviar-nom blagocestivom i Christoliubivom samoderzavnomu Io. Radul Negru voevod, bozsiiu milostiiu gospodaru vsia zemlia ungro-vlachskia zaplanitskii i ot Amlaszu i Fagaraszu chertzegu.” — Aprōpe tōte cuvintele sunt scrise intr'unū modū greșitū, mai allesū in finaluri, cea-ce arată că cronicarulū nu pré-sciea să citēscă criso-vele slavōne, in cari generalmente ultimele sillabe sunt aruncate d'assupra rōndulū, cāte o dată prescurtate, séu

chiarū une-orī ommise; dertū tocmā acēsta dovedesce, pe de altă parte, cumū-cā ellū n'a inventatū cea-ce spune, încātū însăși errōrea garantēzā aci autenticitatea. — Cf. fragmentulū croniceî in ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, I, 95: „Radu Negru Vojevoda, et Princeps in Almash et Fogaras.”

3) MUSCELĒNU, *Monumentele străbunilorū din România*, Bucur., 1873, in-8, p. 35. — Deși cartea este fōrte necritică și deși însuși monumentulū nu mai essistă, totuși inscripțiunea in fondū e autentică, precumū vomū arēta aiuri cândū va fi să desbatemū originile Bucurescilorū.

4) VENELIN, 5: „gospodin v'sei Vygrovlachii.”

5) *Collectiunea d-lui A. ODOBESCU*.

6) FÉJER, IX, 4, nr. 75: „Ladislaus Wajwoda Transalpinus et Banus de Zeurino.”

La 1369: „voevodū allū Țerreī-Romănescī, banū de Severinū și duce de Făgărașū”.⁷

În fine la 1372, cătră Țerra-Romănescă, cătră banatul de Severinū și cătră ducatul de Făgărașū se mai adaogă pe neașteptate unū atributū, pe care nu-lū vomū putē înțelege iără o scrupulosă analiză.

Testulū originalū s'a cititū așa:

„Ladislaus Vajvoda Transalpinus, Banus de Zeurino et Dux *novae plantationis terrae Fogaras.*”

Toți istoricii nostri l'au tradusū în următorulū modū:

„Vladislavū, voevodū allū Țerreī-Romănescī, banū de Severinū și duce allū nouet *plantatiunū a țerreī de Făgărașū.*”

Derū ce însemneză *nova plantatiune*?

Eccē basea desbatterii.

Atātū generalmente în limba latină din evulū međiū, precumū în speciă în diploma ungară, *plantatio* este sinonimū cu *fundatiune*, cu *edificare*, cu *coloniă*.⁸

Ducele maghiarū Geisa și fiulū seū regele Sântu-Stefanū, amēnduoī renumiți prin ardorea cu care ademențau în Pannonia numerose căduri de Sași, de Italiani, de Bissenī, ba pēnē și de Saracinī, erau „plantatores”.⁹

S'arū putē induce la prima vedere că Vladislavū Bassarabū, *plantator* la rōndulū seū în acellă-și înțellesū, arū fi colonisatū cu Romāni țerra Făgărașulū.

Scriitorii sași s'au și grăbitū a profita de acestū simțū așa ȃicēndū *tipăritū* allū diplomei, afirmāndū că pēnē la 1372 regiunea transcarpatină a Oltulū nu era romănescă.¹⁰

Actulū maghiarū din 1231 și Bizantinulū Cinnamū nī-au demonstratū mai susū că stabilirea Romānilorū dela Severinū în Făgărașū se întēplase pe la 1160—1180, adecă tocmai cu doui secolī înainte de Vladislavū Bassarabū, erū cu multū mai de 'nainte, *a tempore humanam memoriam transeunte*, întrēga regiune fusese curatū romānă, *terra Blacorum*, deși nu muntenescă.¹¹

Prin urmare *nova plantatio* nu se potrivește în privința Făgărașulū.

Față cu acēstă imposibilitate avemū dreptulū de a bănuī vr'o ne'ntellegere.

Autenticitatea documentulū din 1372, după tōte prescripțiunile criticeī interne, nu pōte fi pusă la cea mai mică înduoelă.

Remāne derū a se cerceta, decă nu cumū-va testulū, anume în passagiulū „*novae plantationis terrae Fogaras*”, a fostū reū desciffratū și reū editatū.

Unū singurū omū, iesuitulū maghiarū Fridvaldszkj, vēđuse originalulū, pe care'lū descrie cu destulle amēnunte.¹²

7) *Ibid.*, IX, nr. 118.

8) DUCANGE, V, 290: „*Plantatio, edificatio, erectio*. Charta Ludovici Ducis Brandenburg: *Appropriavimus altari ecclesie parochialis in villa Borchagen de novo plantanda duos mansos...* Stat. ord. Cartus. ann. 1261: *pro nova plantula construenda*.” — Cf. MAIGNE D'ARNIS, *Lexicon ad scriptores mediae Latinitatis*, Paris, 1866, in-4, p. 1715.

9) FEJÉR, IV, 3, 103-5. — Cf. SIMON DE KEZA, *Gesta Hungarorum*, ap. ENDLICHER, 127: „*Intraverunt quoque temporibus tam ducis Geichæ, quam aliorum regum, Poloni, Greci, Bessi, Armeni, et fere ex omni extera natione, que sub celo est...*”

10) EDER, 44: „*Aetate regis Ludovici novam Valachorum coloniam in regionem Fagarasiensem commigravisse, satis aperte proditum est litteris anno 1372 editis.*” —

ROESLER, 302. — BALMANN, în *Siebenbürgische Quartalschrift*, t. 6, Hermannstadt, 1793, in-8, p. 333: „*Sollte dieser Ausdruck (nova plantatio) nicht für eine Bekräftigung der Auswanderung der Walachen gelten können?*”

11) Supra § 5, nota 1.

12) *Reges Mariani*, 80: „*Diploma hoc in membrana, caractere sctati congruo, filo violacei coloris, e quo sigillum dependebat, munito, exaratum, ex authographo ingenue isthuc transfero.*” — Despre viuēța și operele lui Fridvaldszkj veđi HORANYI, *Memoria Hungarorum scriptis notorum*, Viennæ, 1775, in-8, t. 1, p. 721 — DE LUCA, *Das gelehrte Österreich*, Wien, 1776, in-8, t. 1, part. 1, p. 132. — STORGER, *Scriptores provinciae austriacae S. I.*, Ratisbonæ, 1856, in-8, p. 88.

La casă de a fi copprinsă în descifrare seú în edițiune vre-o erróre, nemini nu putea s'o corrégă prin vulgara procedură de collaționare.¹³

Să propunemú ipotesa că în testú arú fi fostú: «dux Novae Plantationis et de Fogaras», éru nu: «dux novae plantationis terrae Fogaras», și să vedemú decă nu vomú puté gjustifica acéstă lecțiune pe callea demonstrativă, recurgéndú la metoda admisă în recensiunea autorilorú classicí.

1. *Plantatio terrae* este unú pleonasmú, căci ideia *plantatio* implică în sine ideia *terra*, încátú era fórte de agiunsú a díce: «dux novae plantationis de Fogaras», fără a mai vérí la miđu-locú pe tautologiculú «terrae».

2. În diploma din 1369, cu treí anni mai vechiă, Vladislavú Bassarabú se mărginesce cu: «dux de Fogaras» fără *terra*, încátú subita întroducere a unei formule atâtú de anormale devine suspectă.

Pêné aci amú dobânditú probabilitatea, care ni spune că dela 1369 pêné la 1372, într'unú timpú mai multú decâtú scurtú, Vladislavú Bassarabú nu avea nici o rațiune de a modifica într'unú modú cjudatú primitiva denumire a Făgărașului, încátú *Novae-Plantatio* cată să se refere la altú ce-va.

Paleografia din evulú mediú ne va conduce mai departe la unú înaltú gradú de certitudine.

Correcțiunea, pe care o azardámú noi în diploma din 1372, se reduce unicamente la înlocuirea cuvântului *terrae* prin particulele: *et de*.

Să începemú prin a constata că în documentú nu putea fi *terrae*, ci *terre*, căci e în locú de *ae* este una din proprietățile celle mai caracteristice alle ortografiei latine din secolulú XIV¹⁴, mai cu deosebire în Ungaria.¹⁵

Inse nici *terre* nu se scriea pe atunci în cursiva actelorú, ci numai *tre*, punéndu-se o codiță d'assupra litterei *t*.¹⁶

Éccé déro față 'n față: *et de* și *l're*.

Et, scurtatú în monogramă, de celle mai multe orí nu differă de *l'*, mai cu sémă cândú ni vomú adduce a-minte că vorbele nu se pré separau prin intercalarea unui spațiú, încátú *et de* se lega împreună, ceia-ce se putea citi prin confusiune: *tede* seú *l'de*.

Mai remâne differința de o singură litteră între *l'de* și *l're*.

Inse aci éroși, ca o ultimă instanță, paleografia din evulú mediú ni arrétă că minusculele *d* și *r* se asemenau în scriere, mai allesú fiindú înnodate cu alte littere.¹⁷

În acéstú chipú însă-și firea lucrului permitea lui Fridvaldszkj a vedé: «Dux novae plantationis terrae Fogaras» acollo unde trebuia să citéscă: «Dux Novae Plantationis et de Fogaras».

Restaurándú littera, să restabilimú și spiritulú testului.

Avemú formula cea correctă: «ducele Nouei Plantațiunii și allú Făgărașului».

13) După rugămintea noastră, d. Dr. Gregoriú Silasi, professorú la Universitatea din Clugiú, după ce făcuse în lunele augustú-septembre 1873 o laboriósă cercetare în marele archivú transilvanú dela Clus-moestra pentru a descoperi originalulú acestui documentú, ni scrie că „numai în catalogú a datú de dînsulú, înregistratú între donațiunile protestate, sub titlulú: **Ianus Meister de Dobska**, și a și essistatú în realitate pêné pe la 1825, dérú de atunci a despărutú“.

14) CHASSANT, **Paléographie des chartes**, Paris, 1862, in-16, p. 76.

15) SCHWARTNER, **Introductio in artem diplomaticam hungaricam**, Pesthini, 1790, in-8, p. 52.

16) DE WAILLY, **Eléments de Paléographie**, Paris, 1838, in-4, t. 1, p. 145.

17) DOM DE VAINES, **Dictionnaire de Diplomatique**, Paris, 1863, in-8, t. 1, planche 15, t. 2, pl. 62.— Despre asemenarea lui *d* cu *r* în paleografia tuturorú popórelorú, veđi luminósele observațiunii alle lui GEISLER, **De literaturae phoneticae origine atque indole**, Berolini, 1858, in-4, p. 21.

— Doue ducaturî deosebite, éru nu totû una, după cumû se credea pênă astăđi din cauza unui *qui-pro-quo* paleograficû fôrte innocinte.

— Acollo unde Vladislavû Bassarabû aşedă „ducatulû Nouei Plantațiunii”, adecă înaintea Făgăraşului, Radu-Negru şi successorii ambilorû frađi punû: „ducatulû Amlaşului”.

— Intru câtu nici unû allû treilea ducatû n'a figuratû vre-o dată în titulatura princiară din Muntenia, identitatea între *Nova-Plantatiune* şi *Amlaşu* e perfectă.

— Străbuniî nostri, cândû fundau vre-o comună rurală, îi dedeau adessû numele de „Satû-noû”.¹⁸

— In alte Staturî aceia-şi origine avuseseră sute şi miie de localităđi, cunnoscute sub denumirile de Neapolis, Neuburg, Neufchâtel, Nova-castra, Noviodunum, New-castle, Novigrad, New-forest, New-land, Novi-gentum etc.

— In apropiarea României Serbiî aû oraşulû Novi-sadû, numitû nemşesce Neusatz şi latinesce *Neo-planta*, o formă nominală fôrte instructivă prin asemênarea sea cu „Nova-Plantatio”.

— Unulû dintre vechile regaturî france din periodulû Merovingilorû se chiâma Neustria, adecă Neust-reich, pe romanesce: *Regatiî-noi*.

— Aceste esemple s'arû puté îmulđi pênă la infinitû.¹⁹

— In titlulû lui Vladislavû Bassarabû termenulû „Nova plantatio” indică déro stabilirea pe la anulû 1370 a unei colonie oltene séu din Țerra-Românescă pe o porțiune óre-care destullû de importantă din territoriulû transilvanû, nu înse în regiunea Făgăraşului.

— Acésta era „ducatulû Amlaşului.”

— Dérû unde anume se affla ellû ?

§ 10.

DUCATULÛ DE AMLAŞÛ DIN PUNTULÛ DE VEDERE GEOGRAFICÛ.

— In primulû pătrarû allû secolului XIV unû întinsû territoriû transilvanû, învecinatû spre sudû cu munđii districtului actualû allû Vâlciî şi spre resăritû cu Țerra Făgăraşului, appartinea unei puternice familie sâssesci ca şi suverane, care la anulû 1322 a concesû o însemnată porțiune din ellû corónei ungare, printr'unû actû conservatû astăđi în Archivulû Cameralû din Buda şi resumatû în următorulû modû în diplomatiulû sâssescû manuscriptû allû lui Trausch:

— „Donațiunea regelui Carolû pentru magistrulû Nicolaû fiulû lui Conradû de Talmesch şi pentru mostenitorii lui, decă vorû remâne nestrămutađi în fidelitate, în puterea cării donațiunii Nicolaû de Talmesch, în considerațiunea differitelorû cre-dinciose servicie, mai allesû contra rebellului Ladislău şi a frađilorû sei, fiî ai lui Ladislău fostû voevodû allû Transilvaniei, precumû şi dreptû resplată pentru că a restituitû regelui castelulû Salgo cu satele Zazekes, Omlas, Feketeviz, Varolyafalu şi alte cincî sate românesci, se primesce în grația regelui, atâtû dên-sulû precumû şi moştenitorii lui, confirmându-se în tóte celle-l'alte bunuri şi

18) **Indicele comunelor**, 11, 43, 72, etc. — Cf. o diplomă din 148; ap. EDER, **Schesaeus**, 198: „Quosdam Valachos de alpihus in quemdam locum Transilvanie ad incolendum descendisse, quem *Novam Villam* dixere.”

19) SALVERTE, **Essai sur les noms d'hommes de peuples et de lieux**, Paris, 1824, in-8, I-I passim.

„drepturi alle lorü și alle fratelui seü Ionü, fie ereditare, fie de acuișiune, es-
„ceptându-se numai castellulü și satele de mai susü.”¹

Affară de castellulü Salgo, pe care noi nu scimü a'lü precisa, celle-l'alte localități
enumeratē în acestü documentü essistă pēnē în momentulü de față: Omlas, Zekeschdorf,
Feketeviz și Varalya, romănesce Amlașu, Concea, Săcellü și Orlatü,² tôte spre ap-
dusü de Sibiiü, eru spre ost-sudü de acesta, lōngă Turnu-roșu, orășellulü Talmacıu,
unde reședea însăși famillia Konrad.³

În aceia-și regiune cată să fi fostü și „celle cincî sate romănesci”, pe cari re-
gele Carolü nu le specifică.

Maî pe scurtü, Bassarabiî puteau stăpăni atunci numai țerra făgărășenă, căci
de cea-l'altă parte a Oltulü se întindea dela Talmacıu spre Amlașu și mai încollo
unü territoriu aparținēndü într'o mare parte de'nteiu casei semi-suverane a Kon-
rađilorü pēnē la 1322, eru dela 1322 încōce sceptrulü maghiarü.

În a doua giuimētate a secolulü XIV situațiunea se schimbă.

La 1366 regele Ludovicü, fiulü și successorulü lui Carolü, trimite vice-voevo-
dulü transilvanü următōrea ordine :

„Pēnē a nute mișca spre a veni aice la noi, îți poruncimü cu tăriă să procedî,
„de 'naintea delegațiunii Capitolulü Bisericescü din Alba-Iulia, pe care va avē s'o
„trămittă spre acestü scopü, a delimita după dreptate satele numite Echellew și
„Thyliche alle lui Ionü ăisü Tompă, comitelü plașurilorü nōstre din părțile Tran-
„silvaniei, precumü și satele ce se chiamă Feketeviz și Varaliafalu alle lui Ionü
„fiulü lui Petru de Cisanădiă, rectificāndü prin cercetare la fața loculü hotarele
„acestorü sate de cătră pământulü ce aparține domnului Vladislavü, voevodulü
„nostru allü Muntenier.”⁴

Doce din celle patru sate le-amü vęđutü degă menționate în actulü din 1322 : Să-
cellulü (Feketeviz) și Orlatulü (Varalya); eru Echellew și Thyliche sunt Ecsellö și
Teliska de astăđi, săscesce Tetschele și Tilisch, romănesce Icilău și Tilișcă, căte-
patru în vecinătate de Sibiiü.

Vladislavü Bassarabü ni appare aci stăpănindü territoriolü transilvanü estra-
făgărășenü pēnē la Icilău, Tilișcă, Săcellü și Orlatü, adecă o vastă buccată din fō-
stele possessioni alle familiei Konrad.

Acestă stare de lucruri este inse fōrte prōspetă, de oră-ce ea provōcă necessita-
tea unei delimitări.

1) TRAUSSCH, **Diplomatarium Saxonicum**, MS.
in-4 în secțiunea trauschiană din Biblioteca Gimnasilulü
Evangelicü din Brașovü, t. 1, ad ann. 1322: „Caroli Regis
„donatio pro Magistro Nicolao filio Corradi de Talmats,
„ejusque heredibus, si in fidelitate constanter perstiterint,
„elargita, vi ejus Nicolaus de Talmats ob varia et fidelia
„servitia, signanter contra rebelles Ladislaum ejusque
„fratres, filios Ladislai condam Vayvoda Transsilvani
„exhibita, nec non ob restitutionem Castri Salgo cum
„villis Zazekes, Omlas, Feketeviz, Varolyafu, ac aliis
„quinque villis Valachicis, Regi factam, in gratiam Regis
„recipitur, tam ipse quam et haeredes ejus, ac in omni-
„bus aliis bonis et juribus propriis et notati fratris sui
„Ioannis tam haereditariis quam acquisitiis, excepto
„diecto castro et villis, stabilitur etc.”

2) Assupra acestei nomenclature veđi MARIENBURG,
**Zur Berichtigung einiger alturkundlichen
Oertlichkeitsbenennungen, im Archiv des
Vereins für siebenbürgische Landeskunde**,
N. F., t. 9, Kronstadt, 1871, in-8, p. 202 sqq., unde este
și o mappă.

3) Cf. SCHULLER. **Umriss zur Geschichte von
Siebenbürgen**, Hermannstadt, 1851, in-8, t. 2, p. 144.

4) TRAUSSCH, **loco cit.**, ad ann. 1366: „Nos Ludovicus
„Dei gratia Rex Hungarie, vobis Petro vicevoivode Trans-
„silvano, firmiter precipiendo mandamus, quatenus coram
„testimonio Capituli Ecclesie Albensis Transsilvane, quod
„per ipsum Capitulum ad id transmittere iubemus, metas
„possessionum Ioannis dicti Tompa comitis Alpium nos-
„trarum de partibus Transsilvanis, Echellew et Thyliche
„votarum, nec non possessionum Joannis filii Petri de
„Dyznoio Feketeviz et Varaliafalu vocatarum a parte
„terrarum sub Woyvodatu Domini Ladislai Woyvode
„nostri Transalpini existentium mediante justitia ream-
„bulando justificatis, priusquam iter vestrum arriperetis
„post nos huc veniendum. Ipsosque tandem in dominio
„dictarum possessionum et suarum metarum ac pertinen-
„tiarum mediante justitia conservetis etc. Datum in Orsva
„sabbato proximo ante quindenas Archangeli Michaelis
„anno Domini 1366.” — Cf. FEJÉR, XI, 474-5.

În momentul de a da ordinea în cestiune, regele Ludovicu era în bune relațiuni cu „domnul Vladislavü voevodulü nostru allü Muntenieï”, cea-ce se mai confirmă prin împregiurarea că însuși actulü s'a scrisü în castellulü dela Orșova, pe care în timpü de ostilitate nici o dată Muntenii nu'lü lăssau, cellü puținü fără luptă, în mânele Ungurilorü.

S'arü puté déro conchide că pământulü spre sudü de Sibiiü pêne la Iciläu, Tilișcă, Săcellü și Orlatü va fi fostü dăruitü Bassarabilorü de cătră coróna Sântului Stefanü.

Unü altü actü totü atâtü de autenticü probéză înse că faptulü nu s'a întemplantü tocmai așa.

La 1369, cu duoi anni în urma delimitațiunii de mai susü, autoritatea ecclesiastică din Alba-Iulia attestă că: „monastirea sântului Nicolaü din Tălmaciü fusesse arsă din temeliä de Domnulü Muntenescü Vladislavü, perindü în incendiü tóte documentele ce erau depuse acolo.”

Arsă cândü?

La 1366, după cumü veðurămü, regele Ludovicü trăia fórte bine cu Muntenii.

Între 1367—1368 pacea între dênșii nu s'a turburatü cătu-și de puținü, precumü dovedesce tractatulü comercialü închiäiatü la 1368 în ziua sântei Agnete, adecă la 21 genariü, în care principele românü se recunnósce de vassalü allü regelui maghiarü: „inclitus rex Hungariae, naturalis Dominus noster generosus.”⁶

Chiarü în 1369 Vladislavü Bassarabü liberéză tocmai în favórea catolicilorü o diplomă, în care dice că este domnü *din grațta lui Dumneșei și a regelui Ungariei*: „Ladislaus Dei et Regis Hungariae gratia Wayvoda Transalpinus.”⁷

Cândü déro se întemplase terribilulü atacü asupra monastirii din Tălmaciü?

Numai și numai înainte de 1366.

Cumü înse atunci, în locü de a pedepsi pe năvällitorü, regele Ludovicü arü fi pututü să'i mai dăruescă de bună voiă unü fórte importantü petecü din corpulü Transilvaniei?

Resultă că donațiunea s'a făcutü cam în acelea-și condițiuni în cari se essercita în genere așa numita suzeranitate a Ungariei asupra Terreï-Romănesci: printr'o simplă ficțiune.

Copprindëndü cu focü și cu sabiä totü spațiulü pêne la Iciläu, Tilișcă, Săcellü și Orlatü, mai-mai pêne la porțile Sibiiului, Vladislavü Bassarabü sciu să profite de cellü äntëiu momentü oportunü pentru a se împăca cu Maghiarii, reținëndü cu dibăciä territoriulü cellü cuceritü, ca *donațiune* „din partea strălucitulü rege allü Ungariei generosulü domnü allü nostru naturalü.”

Înse asemeni „donațiunii”, smulse prin forță, éroși numai prin forță puteau fi mănținute: éccë dérü de ce ellü se grăbesce a aședa pe locurile apucate mai multe colonie oltene, dându-și apoi titlulü de „dux *Novae Plantationis*”, după cumü ne-amü încredințatü în paragrafulü precedente.

Acésta este „ducatulü de Amlășü”, deși la 1366 localitatea Amlășü propriü șiä nu făcea parte dintr'însulü, ba chiarü și mai în urmă remănea generalmente pe din affară, astü-feliü că la 1383 noi vedemü pe regina maghiarä Maria dăruindü lui Goblinü, episcopulü catolicü din Alba-Iulia, „unü satü regescü ce se chïamă Om-lășü în terra Ardélului între scaunele Sibiiului și Miercurii.”

5) TRAUŠCH, I. c., ad ann. 1369: „quod claustrum per Layk „Wayvodam Transalpinum omnino crematum extitisset, in quo claustro omnes literae et instrumenta combusta et cremata extitissent“. — Cf. FEJÉR, XI, 475.

6) FEJÉR, IX, 4, 148.

7) *Ibid.*, 210.

Sunt totuși probe documentale că și acestu satü Amlașü appartinuse câte o dată Bassarabilorü.

Actulü cellü mai esplicitü datézä din 1464.

Diplomatariulü manuscriptü allü lui Eder illü resumä așa :

„Plângându-se Sașiü că ómenii lui Stefanü de Hederfaja nu permittü locuitorilorü din scaunulü Miercurii de a stränge pentru porci ghindä in districtulü Amlașului, Stefanü a respunsü că acestü districtü i-a fostü conferitü lui de cătră maiestatea sea regele *cu acelleași drepturi cu cari illü avusese mai înainte unü altulü din partea magnificulü Vladü-vodä*, cândü nici atunci nu se îngäduia nici o dată Miercurenilorü seü altorü vecinü de a utiliza pădurile districtulü de Amlașü fără vre-o autorisațiune prealabilä dela possessorü, ceia-ce se va urma și de acumü înainte.”⁸

Acestü documentü, aflätorü in originalü in Archivulü Sässescü din Sibiiü sub nr. 236, probézä in modulü cellü mai irrecusabilü că între 1431—1445 Vladü Dracu, filulü marelü Mircea, „magnificus Vlad vajvoda”, nu numai că stäpänia satulü Amlașü de löngä Miercurea, dertü l'a și fostü concessü in usufructü unü omü allü seü.

Acestü omü allü lui Vladü Dracu putea sä se fi bucuratü de Amlașü chäarü o buccatä de timpü dupä mörtea domnului seü, cäci unü altü actü ineditü, ce se conservä in Archivulü din Alba-Iulia, ni aratä pe Stefanü de Hederfaja inträndü in possessiune abia in agiunulü annulü 1464.⁹

Pentru ca territoriulü transilvanü estra-fägäräsenü allü Terrei-Romänesci, pe care Vladislavü Bassarabü illü numia încă simplü „ducatü allü Nouei-Plantațiunii”, sä fi cäpätatü sub Radu-Negru, fratele și urmașulü acestüi principe, denumirea de „ducatü allü Amlașului”, catä sä admittemü că între anni 1372-1382, ca și între 1431-1445, satulü Amlașü a fostü allü Muntenilorü.

Nu essistä nici o fontänä istoricä care sä ne contradicä, cäci donatiunea acestüi satü episcopulü Goblinü de căträ regina Maria datézä din 1383, încätü totü ce se póte conchide de acollo este că mörtea lui Radu-Negru, dupä care n'a întârziatü a isbucni o cräncenä dissensiune între fiiü seü Danü și Mircea cellü Mare, procurase guvernulü maghiarü ocasiunea de a apuca pe unü momentü satulü Amlașü, întocmai dupä cumü l'a apucatü mai tärziu și dupä mörtea lui Vladü Dracu.

Ca sä fi datü numele seü întregulü ducatu transilvanü estra-fägäräsenü allo Bassarabilorü, Amlașulü cellü de löngä Miercurea catä sä fi avutü o importantä óre-care.

In adevärü, documentele din secolulü XV illü numescü câte o dată „orașü”.

8) EDER, *Exercitationes diplomaticae*, MS. in-4 sub nr. 26, b, in Biblioteca Gimnasilüi Evangelicü din Brașovü, p. 48 : „Legi autographum litterarum, quarum foris haec inscriptio : Prudentibus ac circumspectis viris Iudicibus et Juratis civibus Senioribus Consulibusque Septem Sedium Saxonicalium harum partium Transilvanarum amicis nostris honorandis. Litterarum ipsarum summa haec est : Questi fuerunt Saxones Stephano de Hederfaja, incolae Sedis Zeredahel a familiaribus Stephani arceri a glandinum usu pro porcis suis in districtu Omlas, respondet Stephanus, sibi pro suis servitiis hunc districtum a Regia Majestate cum iisdem iuribus collatum fuisse, cum quibus eundem decessor ipsius Stephani a Magnifico Vlad Vajvoda tenuerit, se vero ab hoc ipso priore possessore comperisse, id semper moris fuisse, ut incolae sedis Zeredahely et alii vicini nonnisi obtenta ab officialibus districtus omlasiensis venia silvis usi possent. Idem deinceps etiam fieri vult Stephanus.

„Datum in Castello nostro Schanos vocato feria secunda proxima post festum beati Francisci Conf. Anno Domini 1464 praesentes vero propter absentiam sigilli nostri Capellani sigillo fecimus consignari. Stephanus de Hederfaja.”

9) EDER, *Adversaria ad historiam Transilvaniae e tabulariis publicis Cibiniensi, Coronensi etc.*, MS. in-4 sub nr. 26, b, in Biblioteca Gimnasilüi Evangelicü din Brașovü, t. 1, fasc. 5 : „Tomo secundo Fragmentorum Archivi Albensis, pag. 660 : „Mathiae mandatum ad Capitulum Albense, ut Michaelem Székely et Stephanum de Hederfaja donatarios statuat in Omlás, 1464.” — *Ibid.*, fasc. 7, se vede dintr'unü altü actü din 1462 că ambii acesti possessori ai Amlașului erau personaje de cea mai înaltä demnitate : „Székely Michael de Szent-Ivány et Stephanus Hederfai Capitanei Castri Bistriciensis et Comites Cibinienses”.

Astü-feliü într'unü actü din 1486 noi citimü:

«... ad facies *oppidi regalis Omlas* vocati, nec non villarum seu possessionum «Szelisztye, Viedenbach et Kriptzbach in comitatu Albensi existentium, ad præfatum *oppidum Omlas* pertinentium...»¹⁰.

De assemenea într'o inscripțiune dela Braşovü:

«1460. Dracula Voivoda *oppidum antesilvanum Omlasch* diripit, in festo Bartholomæi.»¹¹

O dată botezatü «de Amlaşü», ducatulü estra-făgărăşenü allü Munteniei conserva acestü nume chîrätü în acelle intervallurî cândü Bassarabiü nu posedatü în realitate satulü Amlaşü, ci numai vre-unü territorü mai întinsü seü mai restrînsü în gîostü de Sibiiü.

Neavëndü o stavilă firéscă, după cumü era Oltulü pentru Făgăraşü, «ducatulü de Amlaşü» se măria seü se micşura după împregiurări.

In orî-ce castü, punctulü geograficü positivü este că sub acestü nume se înfelegeaü possessiunile Bassarabilorü spre nordü de Carpaţi în direcțiunea Sibiiului.

In «ducatulü de Amlaşü» se afla bună-öră, între celle-l'alte, marele satü românescü Roşinarü, carele înfioresce pêne astă-đi şi unde noi vedemü pe Radu-Negru şi pe fiu-seü Mircea cellü Mare, adecă între 1372—1418, dăruindü bisericeï de acollo nesce bucăţi de pămëntü.¹²

Totü marele Mircea accórdă Saşilorü din tîrguşorulü Heltau, românescé Cisnadiă, fórte apropiatü de acellü Roşinarü, dérü destullü de departe de hotarulü nostru actualü, dreptulü de a pasce vitele lorü în munţiï Terrei-Romănesci¹³, ceia-ce nu se póte referi decätü numai dóră la plaşurile de prin vecinătate.

Cândü mai mare, cândü mai micü, ducatulü de Amlaşü, «noua plantaţiune» a lui Vladislavü Bassarabü de pe la 1370, a fostü în cursü de unü secolü o proprietate de faptü şi de dreptü a Munteniei, ai căriia principî illü puneau în titlulü domnescü totü-d'a-una mai pe susü de «ducatulü Făgăraşului», căci aveaü cuvëntü de a'lü considera ca o chiăia spre însăşi äanima Transilvaniei.

Chîrätü în relaţiunile lorü cu autorităşile ardelene Bassarabiü ni aparüt ca «ducäi Amlaşului.»

10) TRAUSSCH, *Diplomat. Sax. Ms.*, t. 3, adann. 1486.

11) *Chronicon Fuchsio Lupino-Oltardium*, ed. Trausch, Coroniae, 1857, in-4, part. 1, p. 40.— Cf. *Brassoviae ecclesiae parietibus notata*, ap. SCHWANDTNER, *Script. R. H.*, I, 886.— Cf. KATONA, XIV, 338.

12) Insemnarea pe documentulü din 1483 allü păstorilorü români din Roşinarü: „Patrona ecclesiae antiquae est beata Parasceva. Dos ecclesiae tres fundi sunt collati a principe Radul Negru Voda in inferiori campo ex via claustris superius pene in strim (usque in angustum). Medietas a silva est ecclesiae, alter fundus infra claustrum, qui collatus est a principe Mirtse Voda Bassarabec.“ — SCHULLER, *Zwei Bistritzer Urkunden*, in *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, Neue Folge, Kronstadt, 1853, in-8, p. 49, probéză falsitatea documentulü roşinarénü din 1488; dérü argumentaţiunea sea nu atinge întru nemieü valórea notişei separate de mai susü, care trebuî considerată ca o simplă tradiţiune despre unü evenimentü adevăratü.

13) *Diploma Michaëlis Voivodae*, ann. 1418, ap. ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 164, nota: „Universis hospitibus in oppido Heltha commorantibus... literas privilegiales, quas de speciali gratia domini et patris nostri

Mirche Voivoda pie memorie habuerunt... ipsorum pecudibus aut ovibus in montibus nostris pascere etc.“ — Cf. SEYVERT, *Siebenbürgische Briefe*, im *Ungarisches Magazin*, Pressburg, 1781, in-8, t. 1, p. 370, unde descrie sigillulü lui Mihailü Bassarabü din 1418. — Engel bănuia autenticitatea actului, simplu numai pentru că nu credea că marele Mircea va fi avutü vre-unü fiü numitü Michaiü. Acestü dubiü se distruge cu desevşşire prin crisóvele celle mai sicure, în cari acellü Mihaiü figuréză în adevëru între fiüi lui Mircea cellü Mare. Veđi, între celle-l'alte, diploma mirciană din 1399 ap. VENELIN, 19: „pri zsvotie gospodstvami i pri zsvotie syna gospodstvami Mihaila voevody“, de unde urméză că Mihaiü-vodă fusese nu numai fiü, ci chîrätü asociatü la domniä de căträ tatä-seü încă de pe la 1399. — Cf. crisovalulü lui Mircea cellü Mare din 1415 in *Archivulü Statulü din Bucuresci*, *Documentele Coziei*, rubrica netrebnicelorü, pachetulü nr. 171-215. — Pe cellü mai mare din celle patru clopote alle monastirii Cotmëna, făcutü la 1413, se citeşce următórea inscripţiune, pe care ni-o comunică d. ODOBESCU: „U imia sviatiä i zsvonaczialnyä troitzä v dni velikago Iö Mirca voevodä i Michail voevodä stvorisia sie avono v liet 6921“ etc.

Arhivele Transilvaniei nă-au procuratū sub acestū rapportū unū remarcabilū specime.

La 1452 Vladū Ţepeşū, cerendū estradarea unū Romānū din ţerra sea a Făgăraşului, fugitū pe territorū săssescū, scrie municipalităţii din Braşovū:

«Wladislaus partium Transalpinarum Wayda et dominus terrarum de Omlas et «Fagaras, providis et honestis viris, Judici, Juratis civibus de Brassovia fraternitatem et amicitiae dilectionem...»¹⁴

E nu mai puţin instructivă diploma din 8 februarū 1431 a lui Vladū Dracu, petrecendū atuncī în Nüremberg la curtea lui Sigismundū, imperatū germanū şi rege allū Ungariei totū o dată, carele'şi dă titlulū de: «Johannes Wlad, Dei gratia «Transalpinæ Dominus et terrarum de Omlasch et de Fogaras Dux.»¹⁵

Numai pe la finea secolului XV ducatulū de Amlaşū încetază cu deseversire de a fi pentru Bassarabī o realitate territorială, încapendū pe mânele Saşilorū, deşi chiarū cu vr'o două secolū după aceia ellū mai figurază tradiţionalmente in crisove domnesci...

§ 11.

POSSESIUNILE BASSARABILORŪ IN TEMEŞIANA.

Celebrulū istoriografū transilvanū Kemény a găssitū în colecţiunea lui Huszti unū actū fôrte importantū.

Eccē-lū:

«Noī Stefanū Losonczy, banū de Severinū şi pintre celle-l'alte demnităţi comitele Temeşianeī, facemū cunoscutū pe viitorū prin actulū de faţă, cumū-că avendū în vedere demnele de laudă merite alle credincioselorū servicie, pe carī Petru fiulū lui Deşū, *knezū din districtulū numitū Almaşū allū castellulū regescū Mehadia*, precumū şi fraţii sei uterinī Cristea şi Mihaiū, espunendū-şi averea şi viuēta în mai multe pericole şi de mai multū timpū, le-au addusū maiestăţii regescī sub predecessoriī nostri *banū ai disulūi nostru banatū*, şi chiarū noue pe cândū lucramū pentru liberarea dómnei regine Maria, decī în resplata acellorū servicie, precumū şi pentru a-ī mai îndemna la altele şi de acumū înainte, li-amū conferitū în virtutea officiulū nostru unū satū regescū numitū Patak *în districtulū supra-scrisulū castellū Mehadia*, cu tóte folósele şi dependinţele de ori-ce natură, lorū şi moştenitorilorū lorū, ca să-lū aibe şi să-lū fină sub condiţiunile şi dările de mai gîostū, adecă la

14) TRAUSSCH, *Diplomatarium Saxonicum MS.* t. 2, ad ann. 1452.

15) KEMÉNY, *Ueber das Bisthum zu Bakov*, în *KURZ, Magazin*, II, 45, după originalulū păstratū în Archivalū Franciscanilorū din Clugiu.

1) *Ueber die Knesen und Knesiate der Walachen*, în *KURZ, Magazin*, II, 304-5: „Nos Stephanus de Losoncz *Banus Sewrinensis*, et inter ceteros honores Comes Themesiensis Memoriae commendamus per praesentes. Quod consideratis laude dignis meritis fidelium servitorum Petri filii Dees, *Kenezū Districtus Castri Regalis Michald vocati Halmagy*, ac Christophori et Michaelis fratrum suorum uterinorum, quibus iidem regiae Majestati, et per consequens praedecessoribus nostris, *videlicet Banis dicti nostri Banatus*, ac nobis a multis temporibus jam elapsis, signanter vero a tempore pristino, dum pro liberatione dominae Mariae reginae laborabamus, se multis casibus fortuitis, rebus et personis eorum non parcendo, submittendo exhibere curaverunt. In compensa-

tionem eorundem servitorum ipsorum, ut etiam antea, ad ipsa servitia eo magis animarentur, quandam villam regalem Patak vocatam, *in Districtu praescripti castri Michald* habitam, cum omnibus suis utilitatibus, et pertinentiis quibuslibet praelibato Petro, et fratribus suis supradictis, ac eorum haeredibus, haeredumque ipsorum successoribus, duximus conferendam sicut nostro incumbit officio, sub infrascriptis conditionibus, et solutionibus utendam, et tenendam videlicet: quod in festo beati Michaelis Archangeli singulis annis de qualibet sessione singulos tres grossos, et in festo beati Georgii martiris quinquagesimam *Castellanis praescripti Castri Michald* pro tunc constitutis solvere teneantur, prout de aliis liberis villis ipsorum Kenezialibus solvere sunt consueti. In cujus rei testimonium praesentes literas nostras sub impressione sigilli nostri, quo utimur, consignatas duximus annuendas. Datum in Jeneo, secundo die festi beati Alexii Confessoris, anno domini millesimo trecentesimo octuagesimo septimo.

serbătorea sântului Arcangelu Michaiu să dea pe totu anulul *castellanulu supra-scrisulu castellu Mehadia*, cine va fi după timpü, câte trei groși de fie-care casă, precumü și cincî-decimea la serbătorea sântului martirü Georgiü, după cumü dau și pentru celle-l'alte sate alle lorü libere kneziale. In mărturia acestora, li-amü accordatü actulü de față sub sigillulu nostru ordinarü. Datü în Ineu, a doua și după serbătorea sântului confessorü Alessiü (18 iuliü), anulü Domnulu 1387.”

Să se observe din capulü loculu că Losonczy, deși nu numai banü de Severinü, dëru și comite allü Temeșianeî în acella-și timpü, totuși dăruiesce fraților Deșeni satulü din regiunea Almașulu anume în calitate de banü de Severinü și pentru nesce servicie făcute anume pe territoriulü banatulu de Severinü: „videlicet Banis dicti nostri Banatus.”

Almașulü, „districtus vocatus Halmagy”, împreună cu castellulü Mehadia, „castrum Mihald”, făcea dëru o parte integrantă nu din comitatulü Temeșianü, „comitatus Themesiensis”, ci din banatulü de Severinü, „banatus Sewrinensis”.

Satulü Patak seü Potok, menționatü în donațiunea lui Losonczy, se află pënë astă-đi între orașulü Oravița și riulü Nera, ceia-ce arată că „banatus Sewrinensis” cöpprindea în Temeșiana și mai multü decâtü Almașulü propriü șiisü.

Așa a fostü la 1387.

Peste șapte-đeci de anni, o diplomă a regelü Vladislavü din 1457 enumeră tôte; „districtele Românilorü” din Temeșiana în următorulü modü: Lugoșü, Sebeșü, Mehadia, Almașü, Crașău, Berzava, Comiatü și Illadia.²

Severinulü dëru nu se mai menționëază, ci numai Almașulü allăturü cu Mehadia înse abia peste o giumëtate secolü unü strănepotü allü marelü Mircea, catolicittü și agiunsü în Ungaria la înalta trëptă de arhiepiscopü allü Strigoniei, famosulü Nicolaü Oláh, ni spune că Mehadia era suppusă banatulu de Severinü: „Severinum arx infra Traiani pontem, cum tribus aliis, Orsova, Peth, Mihald, illi subditis. Harum praefectus Banus, magistratus inter nostros magni nominis.”³

Legătura între Mehadia, mai romănesce „Mehedia”, și între banatulü de Severinü a fostü atâtü de intimă și îndelungatä, încätü nu numai porțiunea vest-sudică a Munteniei conservă pënë astă-đi numele de *Mehedințü*, formatü din adiectivulü slaviccü „Mehedinski”, adecă „țerra Mehediei”⁴, dëru usulü poporanü întinde câte o dată acëstä denominațiune chiarü asupra Olteniei întregi, bună-öră în doina:

Frunță verde magheranü,

Voinicellü Mehedințenü,

Sum născutü pe frunți de fagü

Ca să fiü la lume dragü,

Și să scaldatü de micü în Oltü

Să mă facü vitëzü de totü . . .⁵

Conclusiunea este că :

Banatulü Severinulu și Mehadia cu „districtus vocatus Halmagy”, adecă cu tötă partea muntösă sudică a Temeșianeî pënë apröpe de riulü Carașü, ni se presintă în documente și chïartü în gura poporulu, începëndü dela a doua giumëtate a secolulu XIV, ca o singură totalitate, între elementele constitutive alle căriia nu essista o demarcațiune destullü de precisă.

2) **Diploma Ladislai Regis**, ap. MANIU, **Disertațiune despre originea Românilorü**, Timișóra, 1857, in-8, p. 541, nota: „Universorum Nobilium et Kineziorum, nec non aliorum Valachorum de Districtibus Lugos, Sebes, Mehadia, Almas, Krassoffi etc.” LAURIANU, 311, nota: „Lugos, Sebes, Mihald, Halmas, Krassoffi etc.”

3) OLAHUS, **Hungaria et Atila**, Vindobonae, 1763, in-8, p. 76. — Genealogia lui Oláh, făcută de ellü însuși, veđi în ENGEL, **Gesch. d. Wal.**, I, 47.

4) IONU IONESCU, **Agricoltura din Mehedințü**, Bucur., 1868, in-8, p. 1-39.

5) **Poesie poporale**, ed. Alexandri, p. 292.

Acastă ambiguitate se esplică pênă la unu punctu și prin orografia regiunii, căci ramura occidentală a Carpaților se lassă spre Dunăre prin mai multe crengi, a căroră separațiune e puțină accentată și dintre cari una merge d'a-lungul Olteniei, pe cându o altă formeză ce-va mai spre appusă așa numita «valle a Almașului.»⁶

Ori-cumū să fie, confusiunea administrativă și usuală este aci unu faptu istoricū despre care, pe lîngă cele-l'alte, éccē mai încă o probă:

Pe cându Losonczy, dându-și titlulū de *banus Sewrinensis*, dăruia la 1387 unorū Românī din Almașu unū satū din acea lature, in acella-și annū noi vedemū pe Mircea cellū Mare întitulându-se de asemenea *banū de Severinū*.

Cumū óre «banatus Sewrinensis» putea să li aparțină amēndurorū în acella-și momentū?

Nu cumū-va titulatura marelui Mircea va fi fostū numai de paradă?

Prin unū azardū fericitū, tocmai din acellū annū 1387 nī-au remasū doue diplome mircianē relative la Oltenia, din cari una pörtă datulū de 21 iuniū, adecă este posterióră abia cu o lună donațiunii lui Losonczy.

Acestū crisovū arată limpede, printr'unū șirū de localități, Tisména, Vodița etc.⁷, cumū-că Ungurii puteau stăpâni atunci țermulū danubianū cellū multū pênă la Orșova, éru territoriulū spre resăritū de rîulețulū Cerna era întregū allū Muntenilorū.

Mai pe scurtū, Losonczy se întitula *banus Sewrinensis*, înse posseda numai Mehadia și Almașulū.

Chiarū actulū seū e scrisū nu în Oltenia, și nici în apropiare, ci la Inetū, actualmente Boroș-ineū, o localitate in părțile Aradului

Fiindū totuși că banatulū Severinulū coprindea în totalitatea sea Oltenia și o porțiune a Temeșianei cufundate într'unū singurū corpū, Losonczy se credea în dreptū a se dice *banus Sewrinensis* de óră-ce posseda în faptū Mehadia și Almașulū, după cumū și Mircea se credea nu mai puținū în dreptū a se dice totū atunci banū de Severinū de óră-ce posseda in faptū Oltenia.

Intre actulū lui Losonczy și cele doue crisoave alle lui Mircea, câte-trelle din 1387 și câte-trelle preținđendū aceia-și titulatură, nu essistă nici o necompatibilitate, ci numai o confusiune nominală, giustificată prin nedeterminarea hotarelorū între Oltenia și Temeșiana, după cumū amū constatat'ó mai susū pe bazea tradițiunii și a fontânelorū documentale.

Din dată ce o porțiune insemnată a Olteniei se chiamă *Mehedințū*, din dată ce «districtus vocatus Halmagy» atērna de Mehadia, din dată ce dela Almașu pênă la Oltū șovăia o vagă nomenclatură generală, era ce-va fórte consecinte ca fie-care possessorū fracționarū să usurpe numele nedefinitei totalități.

Chiarū decă Losonczy arū fi apucatū Severinulū seū vre-unū districtū din corpulū Olteniei propriū dișe, după cumū Ungurii reușitū câte o dată, totuși Mircea, intru câtū conserva restulū, n'arū fi contenitū de a-și da titlulū de «banū de Severinū»; și vice-versa, chiarū decă Mircea arū fi reluatū Mehadia, lăssândū Ungurilorū numai Almașulū în înțellesulū strictū allū cuvēntulū, seū chiarū numai o parte din territoriulū almașenū, totuși Losonczy, intru câtū conserva vre-o fracțiune, n'arū fi contenitū de a-și da titlulū de «banus Sewrinensis.»

6) BOLLIAU, *Charta în reliefū a României.* — și mai correctū în BÖHM, *Atlas zur Geschichte Temeser Banats*, Leipzig, 1861.

7) VENELEN, 9-14. — După însuși originalulū, păstratū in Archivalū Statulū din Bucuresci, noi amū reproduș din nou acestū documentū in *Arch. Istorică*, III, 191-193.

Pray și Fejér au culesse din diplome maghiare următoarea serie „banorum Severinensium” pînă la giugetatea secolului XIV :

1233. Leukus ;	1275. Micud, Ugrinus, Paulus ;
1249. Laurentius ;	1276. Micud ;
1263. Laurentius ;	1277. Paulus ;
1264. Laurentius ;	1279. Bela Dux ;
1268. Ugrinus ;	1291. Laurentius ;
1271. Laurentius, Paulus ;	1324. Paulus ;
1272. Laurentius, Paulus ;	1335. Dionysius ;
1273. Laurentius, Paulus ;	1342. Thomas ;
1274. Micud, Ugrinus	1350. Nicolaus de Zech. *

Intemeiați pe cele demonstrate mai sus, noi constatăm că toți aceștia, deși se întitulau „bani de Severin”, *puteau* să nu fi stăpâniti în realitate, ca și Lozonczy la 1387, decât Mehadia seî numai Almașulu, fără să li fi aparținutu măcaru o fâșia de pămîntu în Oltenia ; după cumu negreșitu și Bassarabii, deși se întitulau „bani ai Severinulu”, *puteau* să nu fi stăpâniti în realitate decâtu Oltenia seî numai o parte dintr'însa, și nici măcaru o fâșia de pămîntu în Temeșiana.

Acastă *possibilitate* este foarte importantă.

Pentru ca să fimu sicuri ca în anulul hotăritu Domniî Țerrei-Românescei posedaî în faptu partea orientală a Temeșianeî, trebue că în *acella-și annu* să nu fi avutu Ungurii nici unu „banus Sewrinensis.”

Astă-feliu deru în 1233, 1249, 1263, 1264, 1268, 1271-1277, 1279, 1291, 1324, 1335, 1342, 1350 etc., vallea Almașulu *nu putea* să aparțină Bassarabilorū.

Dela giugetatea secolulu XIV încôce Pray continuă șirulu ungurescu allu baniloru de Severin :

1351. Nicolaus de Zech,	1405	} Vacat,	1430	
1353. Idem,	1406		1432	
1355. Idem,	1409.		1435. Nicolaus de Radnich,	
1389. Ioannes,	1410.		1436. Vacat,	
1395. Myrche Vayvoda Valachiae,	1411.		} Vacat,	1440. Joannes de Hunyad,
1397.) Vacat,	1412.			1455. Vacat,
1399.) Vacat,	1418.			
1401. Nicolaus de Peren,	1429			1456. Ladislaus de Hunyad etc.

Mai înteu să scotemū din acestu registru pe Mircea cellu Mare, „Myrche Vayvoda Valachiae”, pe care Pray illu bagă la 1395 gratuitamente printre nesce demnitaru unguři.

Remânendū ceî-l'altu, noi vedemū că între 1355—1387 Maghiarii n'au nici unu „banus Sewrinensis.”

Dela 1389 pînă la 1401 de assemenea.

Idem între 1401—1435.

Aceste intervalluri de câte două-șeci și trei-șeci de anni sunt cu atātu mai elocinți, cu cātu în prima giugetate a secolulu XIV ne întimpină din contra câte unu „banus Sewrinensis” aprôpe în fie-care deceniū, eru în deceniulu allu cincilea mai cu sēmă se găsece acella-și „banus Nicolaus” de patru ori.

În timpii anteriori secolulu XIV, Ungurii n'au nici unu banu de Severin allu lorū, după Pray și Fejér, pînă la 1233, apoi dela 1279 pînă la 1291 și dela 1291 pînă la 1324 ; fără ca nementionarea să se pôtă atribui aci lipsei documentelorū maghiare, cari sunt foarte numeroșe pentru acea epocă.

*) *Dissert.*, 133-39. — FEJÉR, VII, 2, p. 287-89. — Intr'unu altu locū, mulțamită diplomelorū maghiare des-

coperite mai în urmă, noi vomū completa acestu registru, deși lipsele sunt puținū essențiale.

Prin urmare :

Înainte de 1233, precum și între 1233—1249, 1279—1291, 1291—1324, 1355—1387 și 1401—1435, affară de intervalluri mai scurte, Muntenii puteau posseda vallea Almașului.

Ne mărginim a indica *grosso modo* aceste perioade posibile ale dominațiunii reale a Bassarabilor în porțiunea resăritenă a Temeșianei, rezervându-ni a verifica așuri pe fie-care sēt pe unele din elle . . .

§ 12.

DOBROGIA. — VIDINU. — HATIEGU.

Affară de Amlașu și o parte din Temeșiana, Bassarabi, de-multu stăpâni ai Făgărașului, au mai copprinsu din cându în cându, mai allestū în secolu XIV, câte-va alte teritorie trans-carpatine sēt trans-danubiane.

Mircea cellū Mare reușise într'unū timpū a cuceri nu numai Dobrogiā, dertu aprōpe întrēga Bulgariā, astū-feliū că unū criso vū din 1393, carele fusese ore-cândū în possessiunea boșarilor Chițoreni, îi dă maestosulū titlu : «stăpănitōrū allū ambe-lorū laturī alle Dunări pēnē la Marea-nēgrā, domnū cetățit Silistria și allū tutu-rorū țerrelorū și orașelorū pēnē la hotarele Adrianopolit.»¹

Cu vr'o doue-șeci de anni și mai 'nainte Vladislavū Bassarabū, unchilū mare-lui Mircea, a fostū copprinsū pe unū momentū partea occidentală a Bulgariiei, unde se affla atuncī regatulū separatū allū Vidinulū², și se încercase a mai apuca și partea orientală, unde era așa numitulū imperiū allū Tērnovulū³.

Peste Carpați, pe de altă parte, vallea Hașegulū, renumită prin ruinele capită-teniei, de asemenea nu o dată cată să fi fostū suppusă Țerei-Romănesci.

Anticele ballade serbe numescū pe Mircea cellū Mare : «craiu de Hașegū»⁴. Unū cântecū bētrānescū din Transsilvania mai conșervă încă, sub o aparință cam desfigurată, tradițiunea stăpănirii muntene în această regiune.

Ellū este intitulatū : «Fēta banulū dēn Hașegū». În «Istoria critică a litteraturei române» noi vomū analiza cuvētū cu cuvētū această frumōsă remășiță din evulū mediū, păstrată prin vērtēgiulū a cincī secolī în gura poporulū românū.

Aci ne mărginim d'o-cam-dată a constata în trecētū, că «banulū de Hașegū» în casulū de față, ca și «craiulū de Hașegū» de mai susū, este anume unū Bassa-rabū, pe allū căruia fiitū cânteculū din Ardēlū illū numesce :

1) Apud FOTINOS, *Istoria tēs palai Anias, Biēnē*, 1819, in-8, t. 3, p. 370, nota: «ἐξουσιαστῆς τῶν δυνάμεων τοῦ Δουναβίου μέχρι τῆς μαύρης θαλάσσης, καὶ κύριος τοῦ κάστρου Δρόστις μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Ἀδριανουπόλεως ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων.»

2) ASSEMBANI, *Calendaria Ecclesiae Universae*, t. 5, part I, Romae, 1755, in-4, p. 61: «Ex Pisano Waddingus in Annal. Minor. an. 1369 memorat, Bulgariam Ludovici (regis) jugum excussisse, ac Bassarath (Ladislavum Bassarabam) Regem schismaticum Bodonio urbe regia potitum fuisse.» — Bodon unguresee, Budim serbesce și bulgăresce, Diu romănesce și turcesce, este urbea Vidinū.

3) **Diploma Ladislai Vaivodae**, an. 1372, in FRIDVALDSZKI, l. c.: «nobiscum et cum exercitu nostro viriliter contra scævissimos et infideles Thorcos et Imperatorem de Tirna, ipsosque invadendo» etc.

4) **Iunaczke narodne pesme o kralievitlu Marku**, Novisad, 1857, in-8, p. 65: «Kralievitū Marko u Azackoi tavnitzy.» — Explicațiunea în BESSONOV, **Narodnyia byliny**, Moskva, 1862, in-8, p. CCCXXX. — Despre dușmănia între Mircea cellū Mare și eronulū eposulū serbū, veți: KARADZICZ, **Zivot i obicjai naroda srpskoga**, Beč, 1867, in-8, p. 241; MAURO ORBINI, **Regno degli Slavi**, Pesaro, 1601, in-f., p. 279, etc.

„Unū feciorū Băssărăbescū“,

ceia-ce numai o errōre de edițiune, sēu pōte uiltarea tradițiunii chīarū din partea poporului, a pututū preface în :

„Unū feciorū de omū serbescū“. ⁵

În adevēru, poporulū romānū nu dīce nicī o datā : omū nemțescū, omū russescū, omū turcescū, omū serbescū, ci numai Nēmțū, Russū, Turcū, Serbū; pe cāndū feciorū Băssărăbescū, adecā *fiū de Băssărăbū*, este totū ce pōte fi mai conformū spiritului limbei romāne, offerindu-ni o formā fōrte archaică, din care decurgū la noi tōte porecele cu finalul *escu* : *Stefănescu*, *Bărcănescu*, *Cornescu* etc. etc., derivate directamente printr'o scurtare mai modernă din : *feciorū Stefănescū* (fiulū lui Stefanū), *feciorū Bărcănescū* (fiulū lui Bărcanū), *feciorū Cornescū* (fiulū lui Cornea), întocmai precumū în Italia porecelele cele mai vechi erau *Gianfigliuzzi* (Joannes filius Azzi), *Filangeri* (filius Angeri) etc., de unde s'a suppresū apoi *filius*, conservāndu-se dreptū reminiscință numai genitivulū patronimicū : *Galilei* (filius), *Concini* (filius), *Ferondi* (filius), *Ziani* (filius), ⁶ cea-ce s'arū dīce romānesce : *Galileescu* (feciorū), *Concinescu* (feciorū) și altele.

De nu s'arū crede suficiinte acēstă giustificare filologică a corecțiunii unū feciorū Băssărăbescū în locū de unū feciorū de omū serbescū, noi amū putē să mai dāmū nesce probe documentale irrecusabile despre Băssărăbū din Hațegū în secolii XIV-XV, și anume :

1. Unū actū din 1398 menționēzā între nobiliī romāni din țerra Hațegului pe unū *Basaraba* din satulū Riușorū : „honestos viros Ianustinum et fratres suos *Basarabe* et *Custe*, kinezios de Riusor” ⁷;

2. Peste șesșe-șecī de annī, unū actū din 1453 menționēzā pe unū altū membru din aceia-și familiā în acella-și satū Riușorū : „Ladislaus de Bakuth de Clopotiva, aut *Bazarab* vel *Michael* de Rusor” ⁸.

Așa dērū, atātū prin filologiā precumū și pe base curatū documentale, „unū feciorū Băssărăbescū” este o rectificare mai multū decâtū admissibilă într'o balladă poporană întitulată : „Fēta banului din Hațegū”, deși nu urmēzā cā acellū Băssărăbū va fi fostū unū voevodū allū Țerrei-Romānesci, ci numai o ramură domnēscă, o rudă princiară, unū „honestus vir Basaraba” după espressionea actului hațegēnū din 1398.

Să se observe cā și famōsa diplomă a regelui maghiarū Bela din 1247, fōrte instructivă în privința topografică și asupra cării noi vomū reveni aūrī, arrētā Hațegulū, „terra Harsoc”, ca pe o parte integrantă din Oltenia, „terra de Zevrino” ⁹.

Adducēndu-ni a-minte cele desbătute în paragrafulū precedentē, noi ne încredințāmū dēro cā „banatulū de Severinū”, consideratū în totala'ī întindere, așa după cumū rare-orī l'au pututū stăpāni Băssărăbiī din cauza ne'nteruptului conflictū cu Ungaria, copprindea în sine întrēga Oltenia, partea sud-ostică a Temeșianeī și Hațegulū.

Dobrogiā și Vidinulū ca ce-va de totū accessoritū, vallea Hațegului într'unū modū mai durabilū, completēzā, adause la nordū cu cele douē ducaturī trans-

⁵ Cāntece poporane în ALEXANDRI, **Romania literară**, Iași, 1855, in-4, p. XIV-XV.

⁶ SALVERTE, **op. cit.**, I, 275-286. — POTT, **Die Personennamen**, Leipzig, 1859, in-8, p. 563. — POTT, **Etymologische Forschungen**, Lemgo, 1861, in-8, t. 2, part. 1, p. 170-71.

⁷ FEJÉR, X, 8, 447.

⁸ BARITZU, **Transilvania**, VI, 127.

⁹ FEJÉR, IV, 1, 417. — PRAY, **Dissert.**, VII, 134-5.

carpatine de Amlașu și de Făgărașu, profilul territorial al Munteniei pînă pe la 1400, ale căria hotare despre apus și răsărit înaintau d'a-lungul Dunării pînă la rîul Carășu de o parte, și de cea-l'altă pînă la Marea-negră...

În acestu vastu spațiu vomu avé a ne essercita noi în cursul operei de față, pîndîndu din cându în cându ocasiunea de a precisa și mai multu sub diverse raporturi, fie cronologice sêu topografice, tôte câte s'au determinat aci prin nesce trăsuri approssimative; cu alte cuvinte, decă ni este permisu a recurge la o imagine din tehnica picturei, vomu isprăvi cu penellul ceia-ce amu schițat cu cărbunele.

§ 13.

O MAPPĂ A MUNTENIEI DIN SECOLULU XIV.

Înainte de a închiăia, suntemu datoru a indica pierderea unei vechi mape italiene.

Pe la începutul secolului XV ea fusese în mânele celebrului istoricu florentinu Paolo Giovio, născutu la 1483 și mortu la 1559, unul dintre personajele cele mai marcante ale timpului sêu, confidinte alu papiloru Leone X, Adrianu VI și Clemente VII, amic cu regele Franciscu I.

Vorbîndu sub anulul 1538 despre catastrofa domnului moldovenescu Petru Rareșu, ellu descrie în următorul modu limitele Munteniei:

„Ea privesce spre sudu, terminată cu Danubiulu și atîngîndu a apusul hotarele Transilvaniei lîngă orașulu Severin, unde se vedu cele 34 minunate columne din podulu lui Traian, căci nu sunt tôte accoperite cu undele Dunării. Despre răsăritu acêstă regiune are unu lacu plin de pesci, provenitu din fluviulu Hierassu, ce locuitorii illu numescu Prutu și carele ce-va mai gîos se vîrsă în Dunăre. Despre nordu hotarul agîunge la rîulețulu Hoina, și apoi printr'o liniă strâmbă pe uscatu se lassă spre Dunăre în direcțiunea insulei formate prin fluviulu acolo unde ellu se divide în câte-va mari crengi, care insula se numă în anticitate Peuce, éru acuma se dice Barillana. Tôtă acêstă regiune a României se chiamă Muntenia...”¹

Dela cine luat'a Paolo Giovio interessanta 'i notiță geografică, care întinde Țerra-Romănescă în totu lungulu Dunării dela Severin pînă la insula Peuce, unde valurile danubiane se ciocnescu cu talazurile Mării-negre?

La 1538 o asemenea descriere era degia de-multu unu anacronismu.

După 1407, precumtu veduserăm mai susu, Kilia începe a se clătena între Moldova și Muntenia.

Prin urmare, fîntâna lui Paolo Giovio cată să fi fostu cam de prin secolulu XIV, pe cându Italianii, coprinđîndu Pontulu prin commerciu, simțiseră din ce în ce mai multă trebuință de a avé nesce noțiuni mai positive despre tôte țerrelle littoralului, dîndu astu-felul nascere unei mappografie illustrate prin lucrările lui Ascoli, Marino Sanudo, frații Pizigani etc.

Tôte amênuntele narrațiunii lui Paolo Giovio ne întărescu a crede că ellu va fi avut de'nainte vre-o cartă genovesă, venețiană sêu florentină de pe la 1350-1400, cu agîutorul cării, uitîndu diversitatea timpiloru, își făcea o idee foarte retrospectivă despre Muntenia din 1538.

Marinariii italianii obicînuiau a boteza italianesce diferite localități orientale, pre-

¹) PAULUS JOVIUS, *Historia sui temporis*, Paris, 1553, in-f., în *Arhiva Istorică*, II. 30.

făcându Cetatea-albă în *Moncastro*, Kilia în *Licostomo*, Sucéva în *Canadia*, Teodosia în *Caffa* și așa mai încollo.

Totū astū-felū insula Peuce pörtă în testulū lūi Paolo Giovio numele de *Barillana*. Acestū termenū este evidamente o corupțiune din *Brailana*, făcându-ne a bănuī essistința în evulū mediū a unūi stabilimentū commercialū alū Brailei pe insula Peuce, atâtū de apropiatā și totū-o-datā atâtū de importantā prin posițiunea sea la gurele Dunării.

Passagiulū despre celle 34 colonne dela Severinū, despre laculū de lōngă Prutū și celle-l'alte amēnunte din relațiunea lūi Paolo Giovio sunt de asemenea în spiritulū mappelorū italiene din véculū de miđū-locū, în cari mai totū-d'a-una pe lōngā numile localitățilorū gässimū nesce note marginale ca acestea :

„In hoc mari est maxima copia alctiorum..“

„Locacessim, regio inhabitabilis propter calorem...“

„Sera, hic nascuntur elefantēs..“

„Mecha, hic inveniuntur smaragdi..“

De aceia-și naturā trebuī să fi fostū inscripțiunile de pe mappā cunnoscūtā lūi Paolo Giovio :

„Severinum, hic Trajani pontis pilae XXXIV visuntur...“

„Hierassus, ab accolis Pruthes vocatus...“

„Peuce insula, hodie Barillana..“

Confusiunea pe care o observămū în descrierea riulețului *Hoyna* seū a lacului de lōngă Prutū, este éroși propriā cartografiei din evulū mediū, precumū și inessacitățiile numerice de felulū cellorū XXXIV colonne în locū de XX.³

Affară de cea indicatā de Paolo Giovio, noi nu cunnoscemū nici o mappā a Munteniei din secolulū XIV.

§ 14.

RESUMATU.

Amū căpētātū pēnē acumū, mergēndū passū la passū pe callea analisei, o perfectā imagine a Terrei-Romānesci.

Eccē-o :

La sudū, mallulū stāngū allū Dunării dela Marea-négrā pēnē la Orșova ;

La appusū, Carpații, formāndū o curbā în pāntecele cării, ca să ni fie permisū a numi astū-felū partea'i cea mai proeminente, se coppindea vallea Almașului ;

La nordū, éroși Carpații, offerindū vędului o figurā cam asemēnatā cu spatele unūi callū, d'assupra căruia Făgărașulū și Amlașulū păreaū aședate ca o șea ;

La resăritū o liniā pleca totū din Carpați în direcțiunea pēdișā cătrā Pontū, lāsāndū Moldovei Bacăulū, Bērladulū, regiunea Lăpușnei și a Benderului pēnē la Akkermanū, érū în partea Munteniei remānēndū restulū, închisū între aceste puncturi mărginașe și între lungulū Danubiului, precumū și o buccatā din țermulū marinū.

Décā vomū pune acumū celle doue ducaturī înstrāinate, Amlașulū și Făgărașulū, în loculū districtelorū de susū alle Moldovei, mai adăogāndu-se vallea Hașegului, o porțiune a Temeșianeī și possessiunile celle occasionale in Bulgaria, apoi Muntenia singurā, așa după cumū fusese în secolulū XVI, ni va appare mai mare decâtū întréga Romāniā-unitā de astā-đi.

2) LELEWEL, *Géogr.*, II, pas sim.

3) DRUSTER, SP. ASCHBACH, *Über die Trajans steinerne Donaubrücke*, Wien, 1858, in-8, p. 17, 28.

Fără această întindere teritorială, mai însoțită negreșit de mai multe alte considerațiuni, pe cari le vom desfășura în scrierea de față, ar fi fost din partea Bassarabilor o nebuniă a înfrunța și un miracol a învinge pe nesce regi maghiari ca Ludovic cel Mare și împăratul Sigismund, cei mai puternici suverani ai Europei, s'eu pe un cuceritor de talia vestitului țzar serbesc Stefan Dușan, gróza Bulgariei și a Bizanțului.

Muntenia din secolul XIV trebuia să fie foarte, foarte cu orî-ce preț, căci altfel ar fi perit românismul de pretutinden, de-mult subjugat peste Carpați și d'abia renăscut în Moldova.

Istoria creșterii teritoriale a Munteniei se poate preciza în câte-va cuvinte:

De'nteu „banatul Severinului”, coperind în sine Oltenia, Hațegul și partea orientală a Temeșiane, câte-trelle constituind o lungă fâșie de pământ între Olt și Carpați, cuib primitiv al colonizării romane în Dacia, sîmburele întregii românități din evul mediu;

Pe la 1160-1170 către Severin se lipesce ducatul transilvan al Făgărașului, ș'apoi ambele se măresc treptat prin tot mallul nordic al Danubiului pînă la Kilia;

Pe la 1370 se mai adaugă „ducatul Amlășului.”

Ecc în ce mod, încetul cu încetul, Țerra-Romănescă ag'unge la suprema expresiune de virilitate, coperind în sine Oltenia, Hațegul și partea orientală a Temeșiane, astu-feliu că a face istoria Munteniei din acea epocă este mai mult s'eu mai puțin a desfășura annalele Daciei Traiane.

La sud, la apus și la nord fruntaria prezintă un necurmat lanț de fortificațiuni naturale, combinate din Carpați și din Dunăre, ceia-ce ni esplică pînă la un punct admirabila forță de rezistență, pe care Bassarabil au știut pururea s'opună la sud, la apus și la nord tuturor încercărilor slave și maghiare.

La răsărit, din contra, nu era nici un hotar între Moldova și Muntenia, amândou espuse a se usurpa mereu reciprocamente și manținându-se astu-feliu din secol în secol pomul de zizaniă și de urră.

Aci înse un cuvânt.

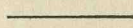
Bună era Dunărea, când ne apărea contra Serbilor și Bulgarilor; d'ertu aceia-și Dunăre, atatu de bună, ne-a făcut să pierdem pe Români din Dacia lui Aurelian.

Bun era Carpații, când ne mântuia de urgia maghiară; d'ertu aceia-și Carpați, atatu de bun, au împedat și mai împedă opera unității daco-romane.

Rea era lipsa de barieră între Moldova și Muntenia, îmbrăncindu-le la o perpetuă controversă; d'ertu aceia-și lipsă de barieră, atatu de rea, a venit apoi să ag'ute la realizarea unirii moldo-muntene.

Totul fiind relativ, afară de Dumnezeu; totul fiind bun și reu, afară de Unul carele singur reduce antagonismul la armonie; istoria se silesce a-și da socotellă de raporturile lucrurilor sub conducerea Provedinței, adecă de acțiunea legilor fizice și bio-sociologice concordate de către o supra-lege...

STUDIULU II.

NOMENCLATURA

§ 1.

TERRA-ROMĂNESCĂ.

Nici o parte a Daciei nu s'a  isut vre-o dată cu mai multă dreptă: «T erră-Romănescă». In lungul trilateru de malluri, cu Dunărea la sudu, cu Temeşulu la apusuşi şi cu Olutul la resăritu, încep ndu g osuşi la Severinuşi şi per d ndu-se susu in acea valle a Haşegulu, unde vulturul romanu urm rises p n n ultimul-  adăpostu pe fug ndulu dracone allu Daciei; aci a fostu totu-d'a-una măduva romănităii.

Dela Podulu lui Traianu, *Pons Traiani*, pînă la Urbea lui Traianu, *Ulpia Traiana*, intre celle doue Căi Traiane, *Viae Traianae*, una l ngă Oltu şi cea-l'altă apr pe de Temeşu ¹, totu peteculu de p m ntu mai conservă incă întipărită pretutinden  memoria patriarculu naţionalităii rom ne, allu căruia nume ag nsese pentru str bunil nostri a fi un  cu  nsuşil numele Romei: «*Plebs et Ordo Traianensis*»².

Pe la 1532 un  Italianu din Padova, Francesco dalla Valle, visit ndu in trec tu o monastire dela Târgoviste, a cercetat  din curiositate pe c lug ril de acollo assupra originiloru na ionale, căci illu surprinsese din capulu loculu întrebarea ce i se adresa la totu passulu: «sci  rom nesce?»

I s'a respunsu:

«Imperatul  Traianu, cucerind  ac st  t rr  şi  mp rtind'o veteraniloru sei, a făcut'o colon  roman ,  r  noi fiindu str nepo i ai acelloru osta i ai Romei, de aceia ne şi numim  Rom ni»³.

Nic iril suvenirea l g nulu nu s'a pututu păstra mai correct  şi mai viuă.

Nu este d ro de mirare că, dintre t te ţerrelle rom ne, Muntenia a fostu pururea cea mai T rr -Romănesc , pe cându celle-l'alte prefer u a- i da successivamente felu de felu de calific iunii, mai multu seu mai puţin eterogene.

Insi i str inil  -au recunoscutu in unanimitate ac st  aureolă de prima fi  a Romei in Oriente, accord ndu-  numai  i pe ţermulu nordicu allu Dunăril numele propriu de *Vala-*

1) Vechia cartă a Munteniei în ASCHBACH, op. cit., şi în FR HNER, *La Colonne Trajanne*, Paris, 1865, in-8.
 2) NEUGEBAUER, *Dacien aus den  berresten des klassischen Alterthums*, Kronstadt, 1851, in-8, nr. 4, p. 72.
 3) *Narracione della infelice morte dell' Sigr Alonvis Gritti*, reproduc  dup  unu manuscrisul allu Bibliotecei St. Marcu din Venetia in *Magyar T rt nelmi t r*, t. 3, p. 22: «La lingua loro e poco diversa dalla nostra Italiana, si di-

mandano in lingua loro Romei perch  dicono esser venuti anticamente da Roma ad habitar in quel paese, et se alcuno dimanda se sano parlar in la loro lingua valacca, dicono a questo modo: sti Romineste, che vol dire: sai tu Romano?... Ne raccontano tutta l'istoria della venuta di quelli popoli ad habitar in quel paese, che fu questa: che havendo Trajano l'Impero debellato et acquistato quel paese, lo divise a suoi soldati, et la fece come Colonia de Romani, dove essendo questi discesi da quelli antichi, conservano il nome de Romani...»⁴

chiă séu *Vlachiă*, pe care geografia europeană i-lu consacră pênă 'n ȕillele nôstre: *Valachie*, *Walachei*, *Valacchia*.

ArdeleniŃ au mersu Ńi mai departe în constatarea priorităŃii naŃionale a Munteniei, ȕicându-i puru Ńi simplu: *Terră*, întocmai precumu RomaniŃ ceŃ vechi ȕiceau RomeŃ puru Ńi simplu: *Urbe*, séu precumu IndianiŃ ȕicu colossaluluŃ loru Gangu puru Ńi simplu: *Fluviu*.

§ 2.

ORIGINEA TERMENULUI VLACH.

Acı e loculü să approfondămü una din cestiunile filologice celle mai controversate.

La Slavı Ńi la Germanı, adecă la celle doue mari gınŃi aŃeȕate de vécurı la cóstele LatinităŃii, termenulü *Vlach* se applică într'unü modü genericü cătră tóte popórele eŃite din tulpina romană, éru mai în speciă cătră Italianı Ńi Români, posteritatea cea mai directă a RomeŃ.

Degia classiculü cronicaru moldovenescü Mironü Costinü observă:

«NemŃii Italianilorü le ȕicu *Wälschen*, Ńi noue Moldovenilorü Ńi Muntenilorü éru aŃa: «*Walachen*; FranŃoziŃ ItalianuluŃ iŃ ȕicu *Vallon*, Ńi noue Moldovenilorü Ńi Muntenilorü: *Val-laques*; LeŃii ItalianuluŃ iŃ ȕicu *Wloch*, éru noue Moldovenilorü Ńi Muntenilorü: *Woloszyn*»¹.

Ei bine, pe unı spiritulü de ostilitate contra Românilorü, pe alŃii nesciinŃa, pe o sémă simetria între elementele unei sisteme artificialmente combinate, i-au împinsü a trece cu vederea séu a nu înŃellege acéstă universală acceŃiune slavo-germană a termenuluŃ *Vlach* în privinŃa tuturorü Latinilorü.

Nu vomü spune nemicü despre vechia poveste băbescă a «hatmanuluŃ Flacü»² dela care s'arü fi urȕitü pumele *Vlachiei*, nici despre o mulŃime de alte derivaŃiuni, demne a figura numai dóră în catalogulü doctelorü escentricităŃi alle minŃii umane³.

Nu putemü înse a lăssa la o parte cu indiferinŃă teoria ce-va mai seriósă, în puterea căriia termenulü *Vlach* n'arü specifica o origine naŃională, ci numai Ńi numai o profesiune, fiindü-că slavonesce acestü cuvântü arü fi însemnându pe *ciobani*⁴.

Ore nu s'arü puté pretinde cu aceia-Ńi aparinŃă de dreptate, că SerbiŃ Ńi chıaru Slavı în genere nu sunt o ginte, fiindü-că robii se numiaŃ lătinesce *servi* Ńi *sclavi*?

Essistă o regulă elementară în studiulü numilorü proprie: nemini, fie individü, fie poporü, nu-Ńi dá Ńi nu primesce de bună voiă o poreclă puŃinü măgulitóre⁵.

Principii munteni în tóte crisóvele lorü slavice Ńi grece se întituléză cu mândriă: «domni ai Vlachiei».

Diplomatica din secolulü XIV ni procură neumerate probe cumü-că *RomâniŃ* se fáliau a fi *Vlachı*, purtându ambele numi, cellü internü Ńi cellü esternü, cu aceia-Ńi mulŃumire de amorü propriü naŃionalü⁶.

Ori-cätü de democratică arü fi o naŃionalitate, totuŃi traıulü de stână nici chıaru în Odissea luŃ Omerü nu constituă o distincŃiune onorifică.

Ore numai la Români să fie o exceŃiune?

Adevérulü este că nici o limbă slavică, dérü nici una, nu numesce pe *ciobani* *vlachı*.

¹) *Letop.*, I, 9.—Cf. MURGU, *Beweis dass die Wallachen der Römer unbezweifelte Nachkömmlinge sind*, Ofen, 1830, in-8, p. 3 sqq.

²) URECHIA, *Letop.*, I, 97.

³) LAURIANU, *Tentamen criticum in originem linguae valachicae*, Viennæ, 1840, in-8, p. XVIII, nota.

⁴) MAIKOV, *Istoria srbskoga naroda*, Beograd, 1858, in-8, p. 345.

⁵) SALVERTE, *op. cit.*, II, 135: „Jamais peuple ne s'est donné

à lui-même un nom, jeu honorable: tant d'humilité ou de sottise n'est pas dans la nature. Un nom offensant pour la nation qu' il désigne lui a été imposé par un autre peuple, et non accepté par elle; ou bien il ne nous est parvenue que traduit inexactement.»

⁶) Diploma din 1362, în FEJÉR, IX, 3, 502: „nostrum dilectum *Olachum*, comitem Ladislam...“ — Diploma din 1291, în TEUTSCH U. FIRNHABER, 167: „Universis nobilibus Saxonibus, Sieulis et *Olachis*...“ etc.

De câte ori Românii cei néoși se întemplaă a fi totu-d'o-dată și păstorii, ceia-ce se vede și se vedea cam adessu mai cu sémă la cei de peste Dunăre, Slavii din vecinătate li dăceau totu Vlachi ca și mai 'nainte, căci prin păstoria nu-și perde cine-va naționalitatea.

Noi desfidemū pe ori-cine a ni arrēta unde-va unū singurū testulețu câtū de micū, în care vre-unū păstorū *serbū, boemū, russū, bulgarū* sēu *polonū*, avēndu-și caracterulū seū naționalū bine specificatū, să fie numitū *vlach*⁷.

Se mai pretindea că și la Arnăuți acestū terminū arū fi sinonimū cu *čobanū*.

O cunnoscință mai de aprópe cu limba albanesă constată că s'a comisū și aci o erróre⁸.

Serbiū catolicī și mahometaniū din Bosnia satiréză unē-ori cu epitetulū de Vlachi pe Serbiū cei ortodossi⁹; dérū causa acesteī confusiuni este că numai între Romāni nu se găsescū peste Dunăre mahometani sēu catolicī, toți pēnē la unulū fiindū ortodossi, astū-feliū că numele de Vlachi s'a confundatū acollo cu ideia de ortodossiă.

În tóte fontānele istorice alle Slavilorū fără escepțiune, *Vlach* denótă pururea o fință latină, chīarū acollo unde romānimea s'a desnaționalisatū cu timpulū, bună-óră în Dalmația și 'n Moravia¹⁰.

Să trecemū la o altă seriă de adversari.

Luī Dobrowsky și luī Schaffarik nemini nu li póte contesta sceptrulū de regī ai limbisticeī și archeologieī slavice.

Ambiū susținū că termenulū *Vlach* arū fi însemnāndū în felurite dialecte slavo-germane pe Celți, dela cari, în considerațiunea șederii lorū primitive în Gallia și 'n Italia de susū, numele s'arū fi lățitū apoi într'unū modū abusivū assupra naționalităților romanice posterioare de acollo.

Slavii și Germanii nu numescū pe Francesi și pe Italiani *Vlachi* din causa latinității, ci din causa celtismulū.

Acēstă'i pe scurtū teoria luī Dobrowsky și a luī Schaffarik¹¹.

Ea se distruge prin o singură întrebare.

De ce óre Slavii și Germanii numai pe Celții cei latinisați i-au numitū *Vlachi*?

De ce nici o dată n'au numitū astū-feliū pe Celții cei nelatinisați?

Prin urmare, termenulū nu se referă la fondulū celticū, ci unicamente la actulū de latinisare.

Schaffarik și Dobrowsky afirmă, dérū nu probéză.

7) MIKLOSICH, *Lexicon Palaeoslovenicum*, Vindob., 1865, in-8, p. 68, după multă băttaiă de capū reușese a adduce numai doue essemple în astă materiă, cari și acelea se referă ambele la „čobaniū Romāni“ de peste Dunăre.

8) SALVERTE, op. cit., II, 107: „Vlach ou vlachi, en albanais signifie pasteurs; tel est, suivant M. Pouqueville, le nom national des Valaques nomades; les noms qu'ils reçoivent des Turcs et des Grecs ont la même signification (POUQUEVILLE, *Voyage dans la Grèce*, t. 2, p. 151, 206-11 sq.) M. Constantin Polychroniades, natif du canton de Zagori en Epire, que j'ai consulté sur ce sujet, nie que vlach ait jamais signifié pasteur en langue schip ou albanaise.“ — De aceia-și natură este asserțiunea luī FRAAS, ap. RÖSLER, *Rom. Stud.*, 119, cumū-că grecesce *Blázos* însemnă pe Terraniū. Terraniū romāni din Grecia sunt *Blázoi*, da; înse numai terraniū romāni.

9) KARADZIT', *Lexicon Serbico-Germanico-Latinum*, Vindob., 1852, in-8, p. 68: „Srbi zakona Turškoga u Bosni i u Hertzegovini, a tako i oni zakona rimškoga, kako u Bosni i u Hertzegovini, tako i u tzarstvu Austrijskome izvan Dalmatziie zovu i to kao za porugu Vlasima braťu svoiu zakona grezkoga.“

10) JIRECZEK, *Entstehen christlicher Reiche vom J. 500*

bis 1000, Wien, 1865, in-8, p. 225: „Als die Slovenen im fünften Jahrhundert die östlichen Länder der thrakischen Halbinsel eroberten, wurden die Dako-Romanen des rechten Donau-ufers theils auf das linke gedrängt, theils nach Westen, Norden und Süden versprengt. Ein theil scheint nördlich von der Save, in die später als *kleine Walachei* bezeichnete Gegend Slavoniens, ein anderer gegen das adriatische Meer hingezogen zu sein, wo ein zwischen Dalmatien, Croatien und Bosnien gelegenes Gebiet ehemals *Wlachien* hiess. Beiderseits wurden die Dako-Romanen slavisiert. Insbesondere waren die *Morlachen*, welches Wort aus *Maurovlach* (schwarzer Wlache) entstanden ist, ursprünglich solche Dako-Romanen; slavisch nennen sie sich noch jetzt *Vlach*, also mit jenem *Gemeinnamen*, der bei den Slaven seit jeher für Römer oder deren Stammverwandte üblich war. Auch die nun ganz slavischen *Walachen* der mährischen Karpaten dürften ähnlichen Ursprungs sein.“

11) SAFARJK, *Slowanské starozitnosti*, Praha, 1837, in-8, p. 196-201, 307-8.—DOBROWSKY, in MUELLER'S *Nestor*, Berlin, 1812, in-8, p. 183, și'n *Jahrbücher der Litteratur*, Wien, 1827, t. 37 p. 13-14, ap. SAFARJK, 199, nota 37.—OF. SCHAFFARIK, *Über die Abkunft der Slawen*, Ofen, 1828, in-8, p. 156-7.

Din contra, ei cadu în pëccatulü de a cita unü anticü annalistü germanü, carele dëramä propria lorü assertiune.

Intr'o cronicä anglo-sassonä din anulü 640 locuitorii din Gallia, de-multü latinisatü, sunt numitü: *Galwalas*, adecä *Gal-Walas* sëu *Galli-Romanü*.

Cuvëntulü *Walas*, una din formele celle mäi obicinuite alle termenulü *Vlach*, semnificä aci anume pe Latini¹².

Cumü déro concördä acësta cu doctrina lui Schaffarik și Dobrowsky?

Mäi este ce-va.

Romänii dela Dunäre nu numai că nu sunt semi-Galli, ca Francesii sëu Italianii dela nordü, dëru nici măcarü nu se învecinözä cu vre-una din populațiunile celtice.

Atuncü de ce öre Slaviü și Germanii îi numescü *Vlachü*, ba încă mäi cu preferință, ca și cândü tocmai în Carpați arü fi fostü tãria celtismulü?

Sä analisämu mäi departe.

Cronica russä a călugëruului Nestorü din secolulü XI coprinde în sine töte înțellesurile termenulü *Vlach*.

În douë locuri ea numesce astü-feliü pe locuitorii cei romanisatü ai Galliei¹³.

În alte douë locuri, confundändü pe Slavi cu Daciü, ea dä numele de *Vlachü* cuceritörelorü legiunii romane alle împëratulü Traianü¹⁴.

În fine, totü ca *Vlachü* apparü într'însa, în legäturä cu Romanii lui Traianü, Romänii de astä-çi, povestindu-se allungarea lorü de căträ invasiunea maghiarä¹⁵.

Așa dëru în limbagiulü nestorianü, ca și'n cronicä anglo-sassonä de mäi susü, celle mäi vechi documente în acëstä materiä, *Vlach* se applicä explicitü la differitele forme alle elementulü latinü, nici decumü la Celți.

Francesii, în cari prototipulü celticü e cellü mäi pronunțatü, rare-örü și numai prin esceptiune sunt numitü *Vlachü*, pe cândü Romänii, în cari celtismulü e ca și nullü, și Italianii, în cari ellü este de totü parțialü și cu multü anteriorü primei aparițiunii a Slavo-germanilorü pe scena istoriei, sunt *vlachisatü* apröpe totü-d'a-una.

Maghiarii, venitü în Europa în secolulü IX și pe cari nëmurile limitrófe îi familiarisarä cu nomenclatura diverselorü popöre continentale, numescü *Vlachü*, adecä *Oláh* și *Olas*, numai pe Romänii și pe Italianii.

Polonii și Boemiü de asemenea.

Muscaliü, Serbiü și Bulgariü numai pe Romänii.

În fața acesteï statistice, ca sä ni fie ertatü a ne esprime astü-feliü, se spulberä ipotesa celticä.

Mäi este încă o opiniune, patronatä de o sëmä de filologi de prima ordine, dëru care totuși nu resistä la cea änteia attingere a criticeï.

În antica litteraturä indianä, öri-cine nu sciea limba samscritä se chiäma *mlécäha*, cuvëntü derivatü din verbulü *mlécä*, a vorbi într'unü modü îngäimatü¹⁶, adecä întocmai idefa pe care o esprimaü Ellenii prin *βαβραρος*¹⁷.

Ei bine, unii și-au închipuitü că *Vlach* arü putë fi o simplä modifiçatiune din *Mlécäha*, în-

12) MEIDINGER, *Die deutschen Volksstämme*, Frankfurt, 1833, in-8, p. 108: „Gal-Wealas, Gal-Walas, Gar-Walas, für Galli, *Gallische Wälchen*, und Gal-Weala-ric, für Gallia.“

13) NESTOR, *textum russico-slovenicum*, ed. Miklosich, Vindob., 1860, in-8, p. 2: „do zemli aglian'sky i do vlasz'szky...“

14) *Ib.*, p. 3: „*Vlachom* bo nasz'd'szem na Slovieny na Dunaiskyia...“—P. 12: „*Siediachu* bo tu priezsde Slovienu, i *Vlachove* priiasza zemliu.“

15) *Ib.*, p. 12: „Ugri prognasza *Vlachy* i nasliedisza zemliu...“

16) Cellü mäi bunü essemplu, împrumutatü din *Mimänsä*, veçi în COLEBROOKE, *Essais sur la philosophie des Hindous*, trad. Pauthier, Paris, 1833, in-8, p. 138, 307. — Cf. LASSEN, *Indische Alterthumskunde*, Bonn, 1843, in-8, t. 1, p. 855.

17) ARISTOPHAN., *Aves*, vers. 200. — HERODOT., II, 158. — OVID., *Trist.*, V, 10, etc.

semnându din punctul de vedere allü Germanilorü pe toți acei ce nu vorbăia nemțesce¹⁸. Acéstă ipotesă se ciocnesce cu următorele obiecțiuni:

1. Pentru a se puté admite probabilitatea unei tranzițiunii fonetice din *Mlécĭha* în *Vlah* se cerü nesce forme intermediare, carü înse nu essistă nicü într'o limbă indo-europeă;

2. Verbulü samscritü *mlécĭh* s'a conservatü pêně astă-đi la Slavü, anume *ml'czati* în înțellesü de a tăcé, de unde la Românü *mulcomü*, ceia-ce probă că nicü substantivulü samscritü *mlécĭha* n'arü fi perdutü sonulü *m*;

3. Limbele germanice nu ni offeră absolutamente nicü unü derivatü din verbulü *mlécĭh*, încätü chĭarü de rețineau elle substantivulü *mlécĭha*, fie și sub forma de *vlah*, totü încä n'arü fi sciutü să-lü întrebuințeze în simplulü cu care, đecimü de secolü înainte, illü întrebuințau Indianiü.

4. Nu se pôte da nicü unü essemplu de *ml* samscritü trecëndü în *vl* germanü, încätü nu se afflä în favórea etimologiei propuse nicü măcarü o semi-probă prin analogiä.

5. Din contra, de vreme ce Teutonü prefăcurä pe boemulü *Vltawa* în *Moldau*¹⁹, propensiunea limbei germane se pare a fi de a schimba pe *vl* în *ml*, érü nu vice-versa.

Maü în sfērșitü, nicü unü argumentü *pentru* și maü multe obiecțiuni *contra*, este unü bilanțü destullü de elocinte.

Dérü atuncü de unde óre se trage termenulü *Vlach*?

Să stabilimü maü ânteitü, ca unü punctü preliminarü de prima importanță, că Germanü cunnoscuserä pe Romanü ceü vechü și apoi pe Neo-latinü înainte de a deveni acestiia cunnoscuți Slavilorü.

Ciocnirile Teutonilorü cu Italiä erätü fórte desse și fórte crâncene, pe cândü nicü nu se plămădisse încä essistința nominală a Slavilorü.

Prin urmare, termenulü *V+l+h* în înțellesü de *Romanus* séü *Latinus* Slavü l'au luatü dela Germanü.

O datä așeđată acéstă basă, care offeră tótă certitudinea unei assiome istorice, încätü arü fi absurdü a pretinde contrariulü, trebuiü să recurgemü acumü la limbele teutonice.

În tóte dialectele germane radicala *val*, devenitä *val+d* séü *val+t* prin suffisü, însemnözä a stăpăni séü a domni²⁰.

De acollo derivä, fără cea maü mică modificare fonetică a răděcinei, diversele forme germane alle termenulü *Vlach*.

La Scandinavi, Italianulü séü Francesulü se numesce *Val-r* și Italiä séü Francia *Val-land*; în limba germană mediä: *Val-hes* și *Val-holant*, de unde adiectivulü *Val-hesc*, din care s'a formatü modernulü *Welsch*; și așa maü încollo.

Maü pe scurtü, Roma dominändü lumea, «Romanos rerum dominos»²¹, pe cândü aü cunnoscut'ó Teutonü, acéstă trässurä caracteristică de stăpănire universală s'a rësfrântü în numele germanicü allü tuturorü Latinilorü.

Totü așa Persiü din anticitate numĭatü pe Sciți *Saka*²², dela radicala *çaka*, stăpănu, domnü, fórte, ceia-ce face pe Pictet să observe: «Rien de plus naturel que d'appeler *les puissants*, *les forts*, des peuples redoutables par leur nombre, leur vaillance et leurs perpetuelles «agressions»²³.

¹⁸) KUHN, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, Berlin, 1852, in-8, t. 2, p. 252, 260.—MAX MUELLER, *La science du langage*, Paris, 1867, in-8, p. 103.

¹⁹) CURTIUS, *Griechische Etymologie*, Leipzig, 1869, in-8, p. 540.

²⁰) GAUGENGIGL, *Älteste Denkmäler der deutschen Sprache erhalten in Uifilas*, Passau, 1849, in-8, t. I, p. XLVII.—GABLENTZ U. LOEBE, *Glossarium der gothischen Sprache*, Leipzig, 1843, in-4, p. 184.—BUTTMANN, *Lexicologus*, Berlin,

1818, in-16, t. 1, p. 190.—Maü cu sémă vedĭ: DIFENBACH, *Wörterbuch der gothischen Sprache*, Frankfurt, 1851, in-8, t. 1, p. 175-7, unde adduce în comparațiune, între celle-l'alte, cuvântulü persicü: *vâlâ*, *magnus*, *excelsus*.—Pentru radicala samscrită, EICHOFF, *Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde*, Paris, 1836, in-4, p. 328.

²¹) VIRG., *Aeneid.*, I, 282.

²²) HERODOT., VII, 64.

²³) *Origines indo-européennes*, I, 87.

Primindū mai târziū dela Teutonī termenulū *Vlach*, Slaviī l'au applicatū la rōndulū lorū cătră Roma și cătră fiī eī ceī mai apropiatī de centrulū Europei: Italiani, Francesi, Romāni.

Dérū renumele cresce prin trecere din locū în locū.

La Germani *Vlach* desemna numai regalitatea Romei; la Slavi, pe lōngă acestă noțiune de imperiū, s'a mai broditū acea de colossalitate.

Volot, care nu este decâtū o formă a numelū *Voloch*²⁴, însemneză în limba paleo-slavică pe *gigante*²⁵.

La Slavi, pe cari pozițiunea geografică îi ținea departe de sfera conflictelorū cu Romanii, *Vlach* n'a scăđutū nici o dată la o semnificațiune trivială seū îngșositoră.

Germanii, din contra, umilindū și cucerindū pe la începutulū evului mediū mai tōte țerrelle latine din Occidente, s'au vėđutū d'o-dată stăpāni ai Romanilorū, adecă domni actuali peste foștii domni ai lumii; și acestă schimbare radicală în natura relațiunii internaționale n'a pututū a nu produce o modificare analogă în limbă: termenulū *Vlach* a căpėtatū în unele dialecte teutonice o însemnare diametralmente oppusă celei vechi.

Walliscus, *Wealh*, *Wall*, desemna la Sasoni pe robū și pe străinū²⁶. Inse totū așa de gșosū, ba chiarū și mai gșosū pōte, descinse în acella-și timpū la Franci seū la Longobarđi cuvėntulū *Romanus*²⁷.

Chiarū la noi în Romānia, pe dată ce boierii începuseră a crede că sunt Slavi seū Greci din cauza culturei slavice și grece, vorba «*Romāni*» agiunse a se întrebuinta pēnē adiniori mai cu sēmă în înțellesū de clăcașū, de sclavū, de plebe.

În cădere, ca și 'n mărire, ambele espressiuni mergeau brațū la brațū.

Vlachū fiindū sinonimū cu *Romāni*, așa déro Muntenia, *Țerră-Romānescă* prin excellință, a fostū totū-d'o-dată prin excellință *Vlachia* seū *Valachia*.

E remarcabilū unū actū papalū din secolulū XIV, în care ne întimpină amėndoue aceste numi legate la unū locū.

La 1345 papa Clemente VI, îndemnāndū la catolicismū pe domnūlū muntenescū Alesandru, tatălū lui Vladislavū Bassarabū și allū lui Radu-Negru, scriea între-celle-l'alte:

«*In Ungaria, Transilvania, Muntenia și Sirmia locuescū Vlachit-Romanī*»

Testulū latinū sună:

«*Olachi Romani, commorantes in partibus Ungariae, Transilvanis, Ultrapinis et Sirmis.*»

Apoi mai gșosū în aceia-și bullă nobilimea și plebea Munteniei sunt numite eroși: *Vlachit-Romanī*.

Lătinesce:

«*Aliis tam Nobilibus quam popularibus Olachis Romanis*»²⁸

Arū urma déro că în prima gțumėtate a secolului XIV pēnē și Scaunulū Apostolicū va

²⁴ În cronică russă a lui Nestorū, după manuscriptele cele mai vechi, în locū de *Voloch* se pune *Volot*, precumū arrėtă SCHLÖZER, Nestor, Göttingen, 1805, in-8, t. 2, p. 81, și TATISCHEW, Istoria Rossiiskaia, Moseva, 1768, in-4, t. I, p. 306. — În bulla papală din 1234, ap. THEINER, Monum. Hung., I, 131, totū astū-felū se numescū Romāni: «quidam populi qui *Walathi* vocantur... eum eisdem *Walathis*...» — *Volot* se contrage slavonesce în *Vlat*, ca și *Voloch* în *Vlach*: veđi MKLOSICH, Lex., 66.

²⁵ CZULKOW, Aবেগা russkich suievierii, Moseva, 1786, in-8, p. 69: «*Woloty, sii strasziliscza byli velikany i znaezili u Slavian tozse czto u Grekov giganty.*» — Cf. REIFF, Dictionnaire Russe-Français, Petersburg, 1835, t. I, p. 89: «*Welet ou Volot, géant.*»

²⁶ DU CANGE, VI, 962: «*Waliscus, Wealh, sax. mancipium.*» — *Ibid.*, verbo *Wallus*: «*Silvester Giraldu in descriptione Cambriae, cap. 7: Saxones lingua sua extraneum quem-*

libet Wallum vocant.» — Cf. NEUMANN, Die Völker des südlichen Russlands, Leipzig, 1847, in-8, p. 149.

²⁷ GUIZOT, Essais sur l'histoire de France, 9-e éd., Paris, 1857, in-8, p. 173: «*Le Barbare valait d'ordinaire plus que le Romain, le propriétaire plus que le simple colon, l'homme libre plus que l'esclave.*» D'o parte Germanulū, proprietarulū, omulū liberū; de cea-l'altă Romanulū, clăcașulū, sclavulū; doue scăre forte caracteristice. — Cf. LIUTHPRANDUS, scriitorū din secolulū X, apud DU CANGE, Glossarium mediæ Graecitatis, Lugduni, 1688, in-f., p. 130, verbo *Ρουαίος*: «*quos nos, Longobardi scilicet, Saxones, Franci, Lotharingi, Bajoarii, Suevi, Burgundiones, tanto dedignamur, ut inimicos nostros commoti, nil aliud contumeliarum, nisi Romane, dicamus, hoc solo, id est Romanorum nomine, quidquid ignobilitatis, quidquid timiditatis, quidquid avaritiae, quidquid luxuriae, quidquid mendacii, imo quidquid vitiorum est, comprehendentes.*»

²⁸ THEINER, Mon. Hung., I, 691.

fi aflată degă prin missionarij seî amëndoue denumirile genetice alle Muntenieî; noi înse bănuimă că 'n bulla de mai susă cată să fie mai curândă: «Olachi *Romani*», ceia-ce edito- rulu a pututū citi «Olachi *Romani*» numaî din causa identităţîi maiusculorū *R* şi *K* în paleo- grafia latină din evulū mediū.

Ţerra-Românescă şi *Vlachia* sunt doue forme nominale sub carū ni se presintă ideia Sta- tulū Muntēnū: o formă indigenă, născută şi conservată în propriulū graiū allū poporuluî, şi o formă essotică, dată noue de cătră nēmurile învecinate, dērū adoptată din parte-ne de bună-voia.

O comparaţiune va face şi mai limurită diferenţa între ambele.

Vlachia pentru *Românî* este ca *Bohemia* pentru *Cechî* sētū *Hungaria* pentru *Maghiarî*, la carî papismulū întrodusesese officialitatea latinătăîi, întocmai precumū patriarhismulū furi- şase la noi slavitatea cea officială, érū o asemenea bifurcare limbistică nu putea să nu ad- ducă naturalmente cu sine desfacerea numiriî naţionale éroşî în doue: originală şi tradusă.

Acumū înse, cândū nu mai essistă nicăiri cultulū ex-officio allū unū dialectū străinū în dauna vorbei pămēntene; acuma, cândū catolicismulū nu mai împune nimenuî pe «pater- noster» şi ortodossia pe «otcze-nasz» sau *πάτερ-ἡμῶν*; acuma *Cechulū*, orî-unde dă peste *Bohemia*, o retraduce prin *Czechy*; orî-unde dă *Românulū* peste *Vlachia*, cată s'o retraducă prin *Ţerra-Românescă*.

Astū-feliū aū şi făcut' o părinţiî nostri în secolulū XVII, cândū limba română începu a re- vindeca cu 'ncetulū drepturile sēlle.

Diplomele celle slavice alle lui Mateiū Bassarabū pōrtă totū-d'a-una *Vlachia*: «zemlia ugrovlachiiskaia»²⁹.

In crisóvele române alle acelluia-şi principe ne întimpină pretutindenî înlocuirea acestuî cuvētū prin *Ţerra-Românescă*³⁰.

Pe mallulū sudicū allū fluviulū, acestū epitetū se dedea în evulū mediū mai cu precă- dere territoriulū intermediarū dintre Epirū şi Tessalia³¹, unde pēnē acumū, închisă ca în- tr'o scoică de munţi, palpită vivace şi resistinte însă-şi ânima românimii trans-danubiane³².

Doue *Vlachie*.

Ceia-ce a fostū pentru Dacia lui Aurelianū *Vlachia* dela Pindū, pentru Dacia lui Tra- ianū a fostū *Vlachia* dela Severinū: unū cremene, din care la momente predestinate scăpēra cu putere scînteia românismluî.

Acestă analogiă între celle doue «*Ţerre-Românesce*», ambele cărmace alle mişcărilor de redeşteptare naţională pe câte o lature a Danubiulū, ne conduce pe nesimţite la cer- cetarea unei fase nominale fōrte importante, care se păruse unora a fi fostū întrodusă în- tr'adinsū pentru a nu se confunda cumū-va *Vlachia* carpatină cu omonima sea din Hemū.

§ 3.

UNGRO-VLACHIA.

Incepēndū din secolulū XIII şi pēnē pe la anulū 1700, Muntenii nu încetaū a adăuga pe unū misteriosū *Ungro* cătră numele cellū radicalū allū *Vlachieî*.

²⁹) VENELIN, 301-324.

³⁰) Sute de documente în Arhivulū Statulū din Bucuresei.

³¹) *Χρόνικα τῆς Ρωμανίας*, în BUCHON, *Chronique de la con- quête de Constantinople, écrite dans les premières années du XIV siècle*, Paris, 1825, in-8, p. 76:

„... αὐθέντης τῆς Βλαχίας καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος,
„Τῆς Ἀρτας, τῶν Ἰωαννῶν καὶ ὅλου τοῦ Δεσποτάτου...“

Despre hotarele acestei provincie veđi totū acolo p. 20, 209, 210.

³²) FALLMERAYER, *Fragmente aus dem Orient*, Stuttgart, 1845, in-8, t. 2, p. 240: „Die Vlachen Thessaliens nennen sieh wie ihre Sprach- und Stammgenossen in den Donau-Fürstenthümern ebenfalls *Romanen*, sprechen ein verderbtes Italienisch und haben ihren Hauptsitz auf dem Kamm und den beiden Seitenabhängen des Pindus, in den Quellschluch- ten des Peneios und seiner Nebenflüsse, wo die byzantinische Geschichte des eilften Jahrhunderts ihrer zum erstenmal ge- denkt.“ — Cf. PHILIPIDES, *Ἱστορία τῆς Ρωμανίας, Ἀσπεία*, 1816, in-8, t. 1, part. 2, p. 30 sqq.

Scaunul metropolitan al Țerei-Românesce, urmându unei arhaice datine pe care nemi n' o mai precepe, persistă pêne astă-zi a fi arhiepiscopatul allu *Ungro-vlachiei*.

Ce însemneză oră acestă *Ungaro-Româniă*?

Mulți s'au ispititu a deslega cimilitura.

Nemi n' înse nu-î dâ de căpêtêiu.

Șincaî Țice :

« Valachia se numesce Ungro-vlachia ca să se osebescă de cea din Tessalia »¹.

Reposatul Săulescu mai amplifică acestă afirmațiune :

« Munteni sunt numiți Ungro-vlachii spre distingerea Vlachilor Mogleniți din Macedonia și Tessalia »².

Așa să fie?

Nici o umbră de probabilitate.

Muntenia nu se teme a fi luată vre-o dată dreptu Vlachia dela Pindă, fiindu despărțite una de alta nu numai prin Dunăre, dăr și prin Balcani.

Dacă era vorba de o asemenea temere, mai de grabă trebuia să se sperie Bassarabi de a da țerei lor unu nume care o espunea mereu a fi considerată ca unu singuru corp cu Ungaria.

Departe de a preveni vre-o confusiune în nomenclatură, *Ungro-vlachia* împinsese pêne și pe cronicarii moldoveni din secolul XV³ a amalgama adesea pe Munteni cu *Unguri*, eră biografulu lui Négoiă Bassarabi, scriendă pe la 1520, califică mai pretutinden Țerra-Românescă : *Pannoniă*⁴.

A-și împune dăr unu nume, mai allesu acela de *Ungro-vlachia*, numai și numai din gustulu de a caracteriza astă-felū diferența pozițiunii lor teritoriale în raportu cătră despărțata și inoffensiva *Mogleno-vlachia*, arū fi fostu pentru Munteni o metafisică.

Cantemirū Țice :

« Grecii li-a Țisū Ungro-vlachii și țerei Ungro-vlachia »⁵.

Apoi mai giosū :

« Géle că unii din scriitorii, în diplomatele Domnilorū Munteni și 'n alte cărți, nesocotindū ce cinste coprinde numele Românu, scriū numele de Greci împrumutatū Ungro-vlachū, adecă căci sunt mai aprópe de hotarele unguresce, seū căci Radu-vodă Negrulū « despre țerra ungurescă a venitū »⁶.

Cantemirū mai adaugă, în sferșitū, că numele turcescū allū Munteniei, *Kara-Iflak*, măcarū-că se traduce literalmente « Negrulū-Vlachū », dăr în realitate nu este decătū o desfigurare fonetică a cuvântulu *Ουγγρο-βλαχία*, fiindū-că :

« Altmintrelea arū fi trebuitū să fie altū nēmū carele să se chiāme *Alk-Iflak*, adecă « Vlachū-Albū, și împotriva acelluia acesta să se chiāme Vlachū-Negru, care nici a fostū, « nici este »⁷.

Sorgintea espressiunii *Kara-Iflak* o vomū desbatte mai la valle, ca și fantastica descălcare a lui Radu-Negru din « țerra ungurescă ».

Aci ne mărginimū cu remășița assertiunii : Ungro-vlachia de origine grecescă.

Pentru timpulū anteriorū annulu 1400 Cantemirū cunoscea unu singuru Bizantinū, carele și acela întrebuinteză într'unu singuru locū Țicerea *Ungro-vlachia*, aume împēratulū Ionū Cantacuzenū pe la 1375⁸.

Oare din acestă unică mențiune izolată se putea înduce grecismulū cuvântulu?

1) *Cronica*, II, 316.

2) *Căllētoria*, în *Bucimulū*, 1863, nr. 66, p. 263.

3) Mai susū *Studiu* I, § 3, notele 6, 7.

4) *Archiva Istorică*, t. 1, part. 2, p. 144, 150.

5) *Croniculū*, II, 82, LXXXIX.

6) *Ibid.*, 83.

7) *Ib.*

8) Testualū ap. RÖSLER, *Rom. Studien*, 295, nota 2.

Prin înalta'î pozițiune autorulū grecū, din actele diplomatice dintre Muntenia și Constantinopole, nu putea a nu sci titlulū pe care și'lū dedeaū Domniū Muntenī în secolulū XIV de căte orī eī scieaū grecesce: αὐθέντης πάσης Οὐγγροβλαχίας, precumū este bună-óră inscripțiunea icónei lui Vladislavū Bassarabū de pe la 1365, conservată în Lavra Sântului Atanasiū din Muntele Atone, de unde a desmormēntat'o d. A. Odobescu.

În urma lui Cantemirū s'aū maī scosū la lumină Protocólele Patriarcatului Constantinopolitanū dintre 1315—1402.

Muntenia este numită acolo pretutindenī: Οὐγγροβλαχία.

De ce înse?

Pentru că așa se intitula «marele-voevodū» Alessandru, tatălū lui Vladislavū Bassarabū, în corresponsdința'î bizantină din 1359: „Ο εὐγενέστατος μέγας βοϊβόδας καὶ αὐθέντης πάσης Οὐγγροβλαχίας“.

Scaunulū patriarcalū trebuia negreșitū să-ī respunďă totū astū-feliū, căci de pe aīurī nu putea afla cumū să-lū chiāme într'unū modū officialū: „Εὐγενέστατε, συνετώτατε, ἀνδρικότατε, μέγα βοϊβόδα καὶ αὐθέντα πάσης Οὐγγροβλαχίας, ἐν ἀγίῳ πνεύματι γηρηιώτατε, ποθεινότηατε υἱὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος κύρ' Ἀλέξανδρε“⁹.

Georgiū Codinū, scriēndū degīa în secolulū XV, ni presintă la rōndulū seū ȕicerea *Ungro-vlachia*¹⁰; dērū ellū o cunnoscuse anume din archivulū Patriarcatului Constantinopolitanū, precumū o demonstră espressiunea luatā de acolo: μητροπολίτης μέρους Οὐγγροβλαχίας¹¹.

Affară de Cantacuzenū, de Protocóle și de Codinū, acestū cuvēntū nu se găsește nicāirī în cei-l'alți scriitorī bizantini.

Pe la 1400 vulgulū din Ellada numīa Ȧerra-Romānescă curatū numai: Βλαχία¹², întocmai precumū ī ȕicea pe la 1300, cu unū secolū înainte, Bizantinulū Niceforū Gregora¹³.

Totū așa scieaū Grecīi cei stabiliți în Muntenia, din carī unī reușāti a se urca la celle maī înalte demnitāți alle Statului¹⁴.

Ungro-vlachia era rezervată actelorū domnescī și metropolitane.

Din analiza lui Cantemirū, Șincaī și Seulescu, noi amū dobānditū pēnē aci doue convicțiunī:

1. Numele *Ungro-vlachia* nu s'a impusū Munteniei ca unū simplu mișū-locū de a o deosebi de *Mogleno-vlachia*;

2. Acestū nume ni appare ca o propriā creațiune a Muntenilorū, nu ca unū imprumutū.

Dērū care 'ī este înțellesulū?

Ghicitu-l'a cine-va?

Pray¹⁵, Gebhardi¹⁶ și Engel¹⁷ vēdū în *Ungro-vlachia* o probă despre antica suzeranitate a corónei Sântului Stefanū assupra Ȧerreī Romānescī.

Nemicū, în adevērū, nu se pare a fi maī probabilū la prima vedere.

D. Rösler éttā cumū resumă și completēzā teoria predecessorilorū seī:

«Cumū-că voevodatulū muntēnū fusese dintru 'nteitū numai o provinciā a regatului ungarū, rădicāndu-se apoi abia la trēpta de domniā vassalā, dovēdā este însuși numele «Ȧerreī, Ungro-vlachia, usitatū în propriile diplome alle voevodilorū muntēni»¹⁸.

⁹) *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, ed. Miklosich et Müller, Vindob., 1860, t. I, p. 383, 386, etc.—Tóte actele relative la Romānia sunt traduse de reposatulū SCARLATU ROSETTI în ȕiarulū *Ecclesia*, Bucuresei, 1866, in-4.

¹⁰) *De officiis ecclesiae et aulae Constantinopolitanae*, ed. Gretser, Paris, 1625, in-f., p. 129.

¹¹) *Ibid.*, 130.—*Acta Patriarchatus*, 535.

¹²) MAZARI, *Dialogi mortuorum*, în Biblioteca Națională din Paris, MS. grec. nr. 2991, lettre A de l'ancien fonds, p. 473 verso: „Τὸ αἰοιδὸν Πῶλον ἰδὼν ἐν Βλαχίας“ etc.

¹³) Ap. STRITTER, II, 205.

¹⁴) MONTFAUCON, *Palaeographia Graeca*, Paris, 1708, in-8, p. 80: „τοῦ ἐντιμωτάτου ἀρχοντος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Σπα-

νοπούλου καὶ Ζουπάνου τοῦ ἀπὸ τῆς Βλαχίας...“ Datulū acesteī inscripțiunī este de pe la 1450. — Cf. CHALCOCONDYLAS, lib. IX, p. 508.

¹⁵) *Dissert.*, 121, 139.

¹⁶) *Gesch. d. Wal.*, 283, nota f.

¹⁷) *Gesch. d. Wal.*, 148.—*Gesch. d. Bulg.*, 440, nota u.

¹⁸) *Rom. Studien*, 309: „Dass die walachische Wojwodenschaft zuerst als Provinz der ungarischen Krone Geltung gewann, dass die Herrscher sich nur in der Anlehnung an Ungarn erhoben, zeigt die Bezeichnung Ungrovlachia als Bezeichnung des Landes, gebraucht in den eigenen Urkunden der walachischen Wojwoden.“

Pray, Gebhardi și Engel nu demonstrează nimic.

Ei deduceau pur și simplu printr'unu jocu de cuvinte, cumă-că *Ungro-vlachia*, de oră ce coprinde în sine numele *Ungariet* și numele *Vlachie*, trebuî să fi semnificându dominațiunea *Ungariet* în *Vlachia*.

D. Rösler face unu passu înainte.

Ellu constată usulu acestu nume în crisocele domnesci din Muntenia.

Inse tocmai acestă împregiurare, atātu de ponderosă, este ceia-ce dobora la pământu întręga sistemă.

Și ettă cumu.

Se pôte dice într'unu modu absolutu că nu essistă nici o diplomă muntենă princiară seu metropolitană, scrisă slavonesce seu chiaru grecesce, în care Țerra-Românescă să nu fie numită *Ungro-vlachiă*.

Collectiunea lui Venelin ni procură vr'o cincî-deci de documente de acestă natură dintre anni 1360—1700¹⁹.

Ungro-vlachia figurază în tôte fără esceptiune²⁰

Pe cātu înse de universală e *Ungro-vlachia* în diplomatica slavo-grecă a Țerei-Românesci, totu pe atăta de neauđită este ea în celle-l'alte acte muntene, scrise în limba latină și cari sunt destullu de numerosē, mai allesu în secolulu XIV.

Bassarabi aru fi pututu să se întituleze : *Vayvoda Ungro-vlachiae* seu *Ungro-valachiae* seu *Hungaro-blachiae*, totu așa de lesne precumu se intitulau ei toți pêne la Vladu Draculu : *Vayvoda Transalpinus* seu *Valachiae Transalpinae*.

De ce ore n'au făcut'o?

Tôte referințele diplomatice între Ungaria și Muntenia se redegeau lătimesce.

Avemū la mână mai multe diplome internaționale în acestă limbă, mai cu sēmă dela Vladislavu Bassarabu²¹ și dela Mircea cellu Mare²².

Décă termenulu *Ungro-vlachia* denota cātu-și de puținu rapportulu de vassalitate allu Munteniei cătră regatulū ungaru, apoi necessarmente aru fi trebuitu ca Bassarabi mai în speciă în correspundința lorū cu regiū maghiari să se serve de acestă espressionē.

Ei bine, ei nu făceau așa.

Corona cea suzerană a Sântulu Stefanu—căci noi recunnoscemū că era în adevėru suzerană—aru fi cerut'o cu orī-ce prețu ca o solemnă datoriă omagială.

Nici o pretensiune de felulu acesta nu transpiră de nicăiri.

Regiū maghiari, tocmai pêne pe la 1700, se parū a fi ignoratu cu totulū însă-și essistința vorbeī *Ungro-vlachia*!

Este comicu măcaru de a presupune că Bassarabi s'aru fi lăudatu mereu cătră Slavī și cătră Greci cu pozițiunea lorū de domniă subalternă, ca și cându era ce-va demnu de invidiă, pe cându numai în fața stăpânulu ei luaū d'o-dată unu aeru de egalitate, ascundēndu cu stăruință ceia-ce manifesta suppunerea.

Este și mai comicu de a-și imagina pe unu suzeranu carele nu cunnosce numele omagialū allu vassalulu!

Déca *Ungro-vlachia* avea înțellesulu pe care i-lu attribuescu Pray, Gebhardi, Engel și d. Rösler, consecințele faptulu s'aru fi intervertitu vrēndu-nevrēndu în următorulu chipu :
1-o. Bassarabi aru fi murmuratu acestu cuvēntu, așa dicēndu cu d'a-sila, numai în relațiunile lorū directe seu indirecte cu Ungaria, adecă în diplome latine;

¹⁹ Cf. *Archiva Istorică*, passim.—Pentru celle în limba greacă, MONTFAUCON, *Palaeographia*, 441 sqq.

p. XVIII, formele : *Ungrovlachia*, *Ungrovlachia* și *Ungrovlachia*, cari nu se află absolutamente nici într'o fontână istorică.

²¹ Mai susu studiulu I, § 1, nota 3, § 4, nota 1 etc.

²² PRAY, *Dissert.*, 144.

²⁰ Nu scimū, de unde va fi luatū d. LAURIANU, *Tentamen*,

2-0. Bassarabiî l'arû fi înlăturatû fără rezervă, ca o espressiune puţin măgulitoare pentru susceptibilitatea naţională, din tóte relaţiunile lorû directe sêu indirecte cu Românîi, cu Slavii şi cu Grecîi, adecă din diplomê nelatine;

3-0. Curtea regescă a Ungariei n'arû fi lipsitû nici o dată de a numi Muntenia *Ungro-vlachia* şi numai *Ungro-vlachia*.

Aceste efecte, necesitate de logică, sunt diametralmente oppuse realităţii.

Fotino, Venelin şi d. Laurianû s'au apropiatû de veritate mai multû ca orî-cine altulû. Fotino ÷ice:

«Muntenia se numesce *Ungro-vlachia* din cauza locuitorilorû seî, veniţi aci din Transilvania»²³.

Intr'unû altû passagîu ellû traduce *Ungro-vlachia* din titlulû lui Radu-Negru prin «Țerra-Romănescă din Ungaria», mai adăugându apoi în notă că prin «Ungaria» se înțelege Transilvania²⁴.

Venelin vorbește ce-va mai pe largû:

«Bassarabiî s'au ÷isû Domnî ai tóteî *Ungro-vlachie*, adecă ai Transilvaniei, anume de cândû apucară possessiunî în interiorulû acesteî țerre, bună-óră așa numitele ducaturî de «Almaşû și de Făgăraşû; fiindû înse că Ardélulû avea voevodî ai seî propriî, de aceia «nici titlulû în cestiune nu era în realitate decâtû o controversă»²⁵.

D. Laurianû, în fine, commentéză *Ungro-vlachia* prin: «Ungaria de peste Temeşû, pe «care o desparte fluviulû Mureşû în Temeşiană și Crişiană»²⁶.

Ceîa-ce 'î comunû lui Fotino, Venelin și d-lui Laurianû se pôte resume în următorulû aforismû:

«*Ungro-vlachia* indică stăpânirea Muntenilorû peste o parte óre-care din pămêntulû politicû allû Ungariei».

Așa este, precumû ne vomû încerca a o demonstra cu câte-va rîndurî mai la valle.

Așa este, dérû fie-care din cei trei autorî îşi întunecă fundamentala ideia prin câte o parțială retăcire.

Fotino crede că Radu-Negru arû fi addusû ÷icerea *Ungro-vlachia* din Transilvania, pe cândû în faptû fratele acestuî principe, Vladislavû Bassarabû, și tatălû amêndurorû, Alesandru, precumû și metropolițîi lorû, fără a mai vorbi de epoce anterióre, o purtaseră cu multû mai 'nainte în titulatura princiară și archierescă.

Acêsta 'î greşella lui Fotino.

Venelin n'a sciutû că ducatulû Amlaşulû nu se afla în Ardélû, ci în Temeşiana, mai închipuindu-și pe d'assupra că întrêga Transilvania s'arû fi numitû *Ungro-vlachia*, ceîa-ce nu'și găsesce gîustificarea nici într'o fontână istorică.

Acêsta 'î greşella lui Venelin.

D. Laurianû strămută dominațiunea Bassarabilorû peste Temeşû, pêne unde nu se întinsese nici o dată teritoriulû Munteniei, cellû puţinû în secolîi XIII și XIV.

Acêsta 'î greşella d-lui Laurianû, carele înse, cată s'o mărturimû, s'a corresû mai în urmă, adoptândû o altă interpretare mai adecuată cu adevêrulû decâtû chîiarû a lui Fotino și Venelin²⁷.

²³) I, 292: Τότε καὶ ἡ Βλαχία ὀνομάσθη Οὐγγροβλαχία ἀπὸ τῶν ἐν Τρανσυλβανίας εἰς ταύτην μετοικησάντων κατοίκων.

²⁴) II, 6: „ἡγεμόν πάσης Ρουμανίας τζάρας, ἐκ τῆς Οὐγγαρίας... Οὐγγαρίαν ἐννοεῖ τὴν Τρανσυλβανίαν.“

²⁵) Op. cit., 28: „K slovam Voevoda Basaraba prisovokupleno: i gospodin vsei zemli Ugrovlachiijskoi, to est Transilvanii, stiech por, kak vladietzy Basaraba priobrieli vladieniia vnutri toi strany, kakovy byli tak nazываемыя Gertzogstva Almaszskoe i Fagaraszskoe. Transilvania imiela tozse svoich Voevod, mezsdu koimi i Basarabskimi proischodili sorevno-

vania; posemu titlo: i gospodin vsei zemli Ugrovlachiijskoi, bylo tolko pritiiazatelno.“

²⁶) Tentamen, XVIII: „Οὐγγροβλαχία, Pannodacia, Trans-Tibiscana Hungaria, partem Hungariae Regni efficiens, divisa per Marisium fluvium in Temisianam et Chrysianam.“

²⁷) Magaz. Ist., III, 263: „Mitropolițîi Transilvaniei se chirotoniaû de Mitropolițîi Țerreî-Romănescî, cari se socotiaû dreptû Essarchî ai Episcopilorû din țerrele supuse corónêi Ungariei, și de aceia se numiaû și Mitropolițîi ai Ungro-vlachiei.“

Scuturându pe câte-și trei de ceia-ce 'i de prisos și completându-î prin ceia-ce li lipsește, noi am venit la următoarea concluziune:

Țerra-Romănescă devine *Ungro-vlachia* anume de cându cu annessarea Făgărașului.

Cu alte cuvinte:

În termenul *Ungro-vlachia*, descompus în ambele selle elemente constitutive, Muntenia corespunde cu *Vlachia*, érü porțiunea olténă a Transilvaniei cu *Ungaria*.

În cronicile și'n documentele române Transilvania mai cu sémă se numesce aprópe tottú d'a-una: *Țerră-Ungurésă*²⁸.

«Domnū allū Ungro-vlachiei» însémnă: *Dominus Hungariae et Valachiae*.

Era ce-va ca «roy d'Angleterre et de France» în diplomele regilorū normandî din secolul XIV.

Pe ȣermulū Danubiului ca și pe al Tamisei, de dincóce *domnia Ungariei*, de dincollo *regalitatea Franciei*, aú fostú de'nteiu formula unei realitáti essagerate, apoí în cursú de secolí o pretensiune tradițională.

Este evidentă că grandioasa titulatură *ungro-vlachă* nu putea surrîde corónei Sântului Stefanū.

Tocmai de aceia, evitându cértă, în tóte diplomele latine, accesibile Ungurilorū, Basarabii preferău a da ȣerrei nesupérăcfosulū nume de Muntenia: *Transalpina*, pe cându în relațiunile lorú cu cele-l'alte Statúrî limitrofe, cu Slavií și cu Grecii, precumú și'n affacerile curatú interióre, ei se fáliu a fi Domnii al *Ungro-vlachiei*.

Regii maghiari, la rúndulú lorú, abia una singurá datá aú pronunțatú *Ungro-vlachia*, ș'a-poí cu o rezervă fórte semnificativă, anume într'o diplomă slavică a împératului Sigismundú din 1420, hărăzitá monastirii Tisména și 'n care se adaugă immediatú: «adecă a Bassarabilorú»²⁹, pentru a aréta astú-felú că nu teritoriulū Ungariei se înțelege prin *Ungro*.

Tronulū munténú din evulū mediú recunoscea supremația tronului maghiarú, plátindu-í chfarú unú tributú; dérú natura acellei vassalitáti, precumú ne vomú conviuge mai departe, era altú-felú decumú și-o închipuescú Pray, Gebhardi, Engel și d. Rösler.

Este interesantú că și domnií Moldovei începuserá într'unú timpú a-și forma unú titlu analogú cu *Ungro-vlachia*.

În correspundința lui Alessandru cellú Bunú cu patriarcatulū constantinopolitanú, Moldova se chiamă *Russo-vlachia*, Ρουσοβλαχία.³⁰

Din evulū mediú și péné la împărțirea Poloniei, cuvêntulū *Russia* se applica specialmente cãtrá actuala Galiția, *palatinatus Russiae* séu *Ruskie wojewodztwo*, din care făcea parte Pocuția, o mică provincia la marginea nordică a Moldovei³¹.

Pe la 1388, ca depositú spre asigurarea unú împrumutú, Polonia cedase Moldovenilorú acea Pocuția, adecă o porțiune din corpulū *Russiei*³².

Eccé de unde se ivesce d'o datá *Russo-vlachia*.

Domnií moldoveni, posedêndú unú fragmentú din Galiția, începurá a se fáli, cellú puținú în relațiunile lorú cu Grecii, de a fi *domini Russiae et Vlachiae*, dupá cumú domnií munteni, posedêndú mai de-multú și într'unú modú mai durabilú unú fragmentú din Transilvania, se fáliu cãtrá Grecii și cãtrá Slavi de a fi *domini Ungriae et Vlachiae*.

²⁸) Cronica Munténă în *Magaziul Istoric*, IV, 231: „Fiindú în *Țerra-ungurésă* unú voevodú, ce l'au chiamatú Radulú Negru voevodú etc.— *Ibid.*, p. 280: „Batorú Sigmonú, erafulú *ungurescú*...”—Diploma din 1570 în VENELIN, 183: „U *Ugr'ska zemle*... ot Iakoba Kozsokaria ot *Sibina*...”—*Condicia Viroșului*, ap. TOCILESCU, *Fóia Societáti Románismului*, t. 1, Bucur., 1870, p. 153.—etc.

²⁹) VENELIN, 49: „v ugrovlachiiskoi zemli, sczo est Basarabska.”

³⁰) *Acta Patriarch. Constantinop.*, ed. Miklosich, II, passim.

³¹) STAROWOLSKI, *Descriptio Poloniae*, în MIZLER, I, 451.

³²) *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 22.

Nici cei ănteî înse nu-și dedeaă titlulă cu *Russia* cândă vorbeăă cu Poloniă, nici cei-l' alți nu se lăudaă cu *Ungria* cândă aveăă a face cu Maghiariă.

Tótă differința consistă în aceia că *Russo-vlachia* perise în fașă, pe cândă *Ungro-vlachia* s'a perpetuată mai pêne 'n ăillele nóstre; déră în fondă ambele casurî sunt absolutamente de aceia-și natură.

Se va pretinde óre că Moldova se chiăma *Russo-vlachia* din cauza vassalității selle cătră Polonia?

Déră atuncî s'ară fi ăisă : *Polono-vlachia*.

Nu mai insistămă asupra unuî punctă atătă de limpede.

Să abordămă ună altă nume tipicū allă Țerreî-Romănesci.

§ 3.

TRANSALPINA.

Nemicū nu póte fi mai naturală, decătă a desemna o parte de locū după impressiunea cea mai elementară a aspectuluî seú : déllă seú valle.

Originea unuî poporū este căte o dată obscură, în orî-ce casū cere o prealabilă cercetare; principele seú dinastia, după carî s'ară puté numi ună Statū, trecū și se uită; tăr-rémulă remăne singurū neclintitū în miăă-loculă tuturorū vicissitudinilorū, isbindu-ne dela cea de 'ntěiū clocnire și nedesmințindu-se nicî o dată.

Arū fi oțiosū din parte-ne a grămădi aci denumirî locale, datorite posițiunii muntóse seú văllene a territoriuluî, deși nu e greū a offeri ună lungū registru, începěndū cu străbuna Romă, în fața căriă, dela prima 'i aparițiune pe scena istoriei, locuăă degia doue antice triburî italice : *Hernici* seú Munteniă și *Aequi* seú Vălleniă¹.

Să ne mărginimă în sfera Daciei.

Gotulă Iornande o zugrăvîa în secolulă VI : *cunună de munți*².

Din tóte provinciele Daciei, Țerra-Romănescă și-a căstigatū mai în speciă numele de *Munteniă*, pe care înse l'arū fi pututū revindeca cu acella-și dreptū Moldova, Ardélulă, Crișiana, Temeșiana și chiarū România de peste Dunăre.

Originea acesteî numirî este eminentemente din evulă mediū.

În deșertū s'au încercatū unî a inventa pe socotéla anticităăi o Daciă Munténă, *Dacia Alpestris*, care în realitate nu se găsește nicăiri în inscripțiunii seú în autorî classicî³.

Cuceritoriă Romanî privăă actuala Țerra-Romănescă totă-d'a-una din direcțiunea Dunării, unde munțîi grăcă ună rollū secundarū.

Numai în véculă de miăă-locū acéstă porțiune a Daciei începe a fi mai bine cunnoscută despre nordū, appusū și resăritū, de unde o attacaă mereū Germanî, Slaviă, Unguriă și diferite hórde orientale, întimpinăndū toți în calle, mai multū seú mai puținū, stăncósa barricadă a Carpaților.

A merge spre Oltū, era pentru dēnsiă a trece *peste munți*, „ultra Alpes”, după cum se rostăa diplomatica latină a Maghiarilorū de prin secolulă XIII⁴.

Pe de altă parte însiși Romăniă, siliși necontentitū în fața năvallei a căuta refugiū în nebiruita cetate alpină, s'au deprinsū, printr'o procedură firéscă a spirituluî umanū, a identifica concepțiunea de *patriă* cu ideia de *munte*, întocmai precumū orășenulă seú săténulă simboliséă țerra prin casă, prin căminū, prin vétră.

¹) SERVIUS ÎN AENEID., VII, VERS. 684 sq. — FESTUS, VERBO: *Hernici*.

²) ED. CLOSS, Stuttgart, 1866, in-16, V, p. 26: „Dacia est ad coronæ speciem arduis alpebus emunita.”

³) ACKNER, *Die Colonien der Römer in Dacien*, Wien,

1857, in-4, p. 8-10.—GEBHARDI, ENGEL, etc.

⁴) Diploma regelnî Ladislavū din 1285 ap. FEJÉR, V, 3, 274: „aliquam partem de regno nostro, *ultra alpes* existentem”, vorbindū despre resbellulă Ungurilorū cu voevodii munteni Liténū și Bărbatū.—Of. KATONA, VI, 911.

În acestu modu s'a născutu de sine'și numele de *Muntenia*, convenindu d'o potrivă străinilor și pământenilor, căci fie-care illu putea înțelege din propriulū seū punctū de vedere.

Unū aū cređutu că numai Moldovenii arū fi botezatū astū-feliū *Terra-Romănescă*.

Este o errōre capitală.

Vomū enumera mai ăntēiū tōte casurile din secolulū XIV, în carī cuvēntulū *Transalpina*, ca numele *Munteniei*, figurēză în actele Bassarabilorū celle scrise în limba latină :

1-o. Monetele dela Vladislavū Bassarabū dintre 1360—1372, intitulându-se : « Voivoda *Transalpinus* »⁵;

2. O diplomă dela acela-și principe din 1368⁶;

3. O alta din 1369⁷;

4. Idem din 1372⁸;

5. Ambassada în Polonia la 1389 din partea lui Mircea cellū Mare, « woiewodae *Transalpini* »⁹;

6. Totū așa din 1390¹⁰;

7. Idem din 1391¹¹;

8. Tractatulū între acela-și principe și împēratulū Sigismundū din 1395¹².

Dintre actele străine în limba latină totū din secolulū XIV nu menționămū nicī unulū, fiindū-că mai tōte sunt unanime a traduce *Muntenia* prin *Transalpina* seū căte o dată *Ultralpina*¹³, affară numai dōră de doue bulle papale din 1370, una cătră Vladislavū Bassarabū, în carī amēndoue, printr'o escepțiune remarcabilă, occurge numele *Vlachia*¹⁴.

Să ne mai întrebămū ore, decă *Transalpina*, adecă *țerră-de-peste-munți*, este seū nu totū una cu *Muntenia*?

Essistă unū modū indirectū de a respunde la acēstă cestiune.

Unū casū absolutamente identicū, o copiă așa ăicēndū fotografică, ni se presintă peste Carpați.

Cuvēntulū *Ardélū*, devenitū nume românescū allū Transsilvaniei, derivă din numele ungurescū *Erdély*¹⁵, formându-se în graiulū poporului întocmai după aceia-și procedură eufonică, prin care grecesculū *εργατης* s'a prefăcutū în *argatū* seū lătinesculū *ericius* în *ariciū*.

Erdély provine la rōndulū seū din radicala maghiară *erdő*, care însemneză *codru*¹⁶.

Prin urmare, *Ardélulū* este *Codrenia*.

Lătiniesce : *Silvania*.

De ce déro s'a mai adausū la începutū unū *Trans*, combinându-se astū-feliū *țerră de peste codri* în locū de *țerra codrilorū*?

Pentru că latinitatea, fiindū în evulū mediū limba officială a Europei întregi, căuta într'a-dinsū a se pleca după convenința generalității popōrelorū, ērū nu a unū singurū.

⁵) În prețioasă colecțiune a d-lui DEM. A. STURDZA.

⁶) Mai susū Studiulū I, § 10, nota 6.

⁷) *Ibid.*, § 4, nota 1.

⁸) *Ib.*, § 10, nota 12.

⁹) *Ib.*, § 2, nota 3.

¹⁰) *Ib.*, nota 5.

¹¹) DOGIEL, I, 599.

¹²) PRAY, *Dissert.*, 144.

¹³) THEINER, *Mon. Hung.*, I, 691.

¹⁴) *Magaz. Ist.*, III, 130-135. — RAYNALDUS, *Annales eclesiastici post Baronium*, Romæ, 1646-77, in-f., t. 16, nr. 5: „Ladizlao Waydæ *Vlachie*...“ — „Alexandri Waydæ in *Vlachia* viduæ.“

¹⁵) Turcii: *Erdel-ban*, și Serbii: *Erdel*, conservă pēne astă-đi acēstă formă primitivă. Veđi LEUNCLAVIUS, *Annales*

sultanorum Othmanidarum, Francof., 1596, in-f., p. 191, și KARADZIT, *Lexicon*, 153. — Cf. DU CANGE, *Glossarium mediæ græcitatatis*, Lugduni, 1688, in-f., p. 114, cuvintele *ἀργαλειών* etc.

¹⁶) Amatoriū de curiosități potū citi în *Lexicon Valachico-Latino-Hungarico-Germanicum*, Budæ, 1825, in-8, p. 29, sublima etimologiă a *Ardélulū*: „a civitate *Ardisu* vel *Argisu*, vel forte a Lat. *Ardelio*, id est homo *inquiescens*.“ Și totuși autorii scieaū unguresce! — Nu mai puțin escetrică este opiniunea unū Sassū, carele cunnōsee și acela limba maghiară, dērū îi convenia mai bine din originalitate a se pre-âmbra în lumea celtică. Veđi MÖCKESCH, *Die celtische Abstammung der Walachen*, Hermannstadt, 1867, in-8, p. 34: „Das Wort Ardeal ist eben so gut und celtisch als das Wort *Ardenner* oder *Artgal*, oder *Artalbinum*, *Ardee*, *Ardea*, *Ardala-Hög*, *Arda-ban*, *Aradagan*, *Artaxerxes*, etc.“

Germanü, Slavü, Ungurü, Latinü, nimeni nu putea întra în Ardélü fără a da *peste codri*, carü blăniatü cu prisosü hotarele de giurü în giurü.

Pentru toți era *țerră-de-peste-codri*.

De aci *Trans-silvania*.

Pentru indigeni înse acestü *trans* seü *peste* constituia o formă absurdă, căci patria lorü nu se afla *peste codri*, ci erau chiarü *codrii*.

Cu toate astea, de câte ori scieatü lătimesce, ei erau constrinși a întrebuinta vrëndü-nevrëndü essoticulü nume de *Trans-silvania*, fiindü-că altü-feliü s'arü fi espusü a da locü confusiunii.

Devenise unü termenü tecnicü.

Ardélü seü *Erdély*, adecä *Silvania* seü *Codreniä*, fără nici o ideeä de *trans*, remăneä pentru usulü localü.

În fondü înse, fie *Trans-silvania*, fie *Ardélü*, este totü una, offeriadu-ni noțiunea essentială de *codru*.

Numile *Munteniä* și *Trans-alpina* trecü din punctü în punctü prin aceia-si desfășurare analitică.

Bassarabiü admiseră în actele lorü latine *Trans-alpina* în locü de *Alpina* numai spre a în-lătura ori-ce ecuivocitate în relațiunile lorü cu străiniü, pe cândü la dênșii a-casă acestü termenü anormalü se înlocuia totü-d'a-una prin forma'i cea corectă: *Țerră-Muntenescă*.

Este o cîdată coincidință că, precumü Vlachia dela Dunăre se numia *Trans-alpina*, totü astü-feliü Vlachia din Hemü se diceä *Za-goria*¹⁷, adecä *peste-munți*, o traducere slavică literală a cuvântului latinü: *za(trans)-gora(alpes)*.

În raportü cu pozițiunea geografică a Serbiei și a Bulgariei acea țerră se afla *peste munți*, anume Balcani, întocmai precumü banatulü Severinului se afla *peste munți*, anume Carpați, în raportü cu pozițiunea geografică a Ungariei și a Poloniei.

§ 4.

ȚERRA-MUNTENESCĂ.

O dată demonstrându-se că nu numai Moldovenii, ci apröpe toate cele-l'alte popöre, și mai cu semă chiarü indigenii diceä Țerre-Românesci *Munteniä*, catä să urmărimü după putință în cele mai vechi fontăne forma românescă a acestüi cuvântü, ceia-ce este cu atätü mai a-nevoia cu câtü noi nu posedemü pêne acumü nemicü destullü de substanțialü în limba nöstră națională de prin secolii XIII, XIV și XV.

Italianulü Bonfinio, născutü la 1427 și reposatü la 1502, trăitü mai tötă viuëfa sea în Ungaria, amicü și istoriografü allü regelü Mateiu Corvinü, repetă de trei ori într'unü singurü passagiü că pământulü Bassarabilorü se chîamă *Munteniä*: «*Montana*»¹.

Tractatulü commercialü din 1407 între Moldova și Polonia, deși numesce pretutindenü Țerra-Românescă *Bassarabiä*, precumü vomü vedé mai la valle, totuși mărfurilorü de acolo, și anume cerei, îi dă calificarea de *muntenesci*: «*muntiensky*»².

¹⁷) LEAKE, *Researches in Greece*, London, 1814, in-4, p. 103, 217, 372, 407.— FALLMERAYER, 236.— THEINER, *Monumenta Slavorum Meridionalium*, Romæ, 1863, in-f., t. I, p. 17, an. 1202.— GODINUS, ap. STRITTER, II, 673.— Peste Dunăre erau în evulü-mediü mai multe regiuni curatü slavice, numite de asemenea *Zagoria*, precumü arretä SAFARIK, *Staroz.*, 619, nota 73. În unele casuri singurulü medü de a distinge cu siguranță pe cea românescă, este de a confrunta câte mai multe passage seü mai mulți autori asupra unuia și aceluia-si omü seü evenimentü.

¹) *Berur Ungaricarum libri XLV*, Viennæ, 1744, in-f. p. 21: „ad Tibiscum usque spatiat, quod *Montana-Dacie* caput est, quam Ripensem plerique dixerunt, et nunc *Mon-*

tanam Valachiam appellant. Altera vero Valachia, cui Moldavia nomen est, inter Istrum et Tyram, ab Hierasso *montana Valachie* termino ad Euxinum usque Pontum extenditur.“

²) *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 32.— *Archiva Istoriciä*, I, 1, 130: „*A Muntianskyi vosk i Braszevskyi slobodno im est*.“— Despre esportatiunea cerei muntenesci että ce dice peste patru secolii PEYSSONEL, *Le commerce de la Mer-Noire*, Paris, 1787, in-8, t. 2, p. 185: „La cire est le plus considerable article du commerce de sortie de Walaquie; elle est de très-belle qualite, et la quantite en est immense.“— Ecce o marfä, asupra căriia vicissitudinile vécurilorü n'au avutü nief o influință!

Ambele aceste isvóre, atâtú Bonfinio, precumú și tractatulú moldo-polonú, unulú scriéndú pe la 1450 și cellú-l'altú scrisú pe la 1400, trebuí socotite în casulú de față ca făcéndú parte din secolulú XIV, căci înregistréză unú lucru degia generalmente cunoscutú pe atunci dela Lembergú pêne la Buda, adecă ce-va înrădăcinatú cu multú mai de 'nainte.

Peste unú secolú și mai bine, pe la 1520, numele de *Munteniă* era atâtú de respânditú în *Țerra-Romănescă*, încátú biografulú lui Négoiă Bassarabú illú întrebuinteză de vr'o dece orí, bună-óră :

1. « Nifonú, Patriarculú Țarigradulú, care a strălucitú în multe patime și ispite în Țarigradú și în *Țerra-Muntenescă* » ;

2. « De acésta încá mărturisise sfântulú Nifonú mai 'nainte, ca și de *Țerra-Muntenescă* » ;

3. « Disese mai 'nainte de Radulú-vodă și de *Țerra-Muntenescă* » ;

4. « Alții se rásipirá prin totá *Țerra-Muntenescă* » ;

5. « Mai vèrtosú în *Țerra-Muntenescă* marí și minunate monástirí a făcutú » ;

6. « Mutarea aceí sfinte icóne din Țarigradú în *Țerra-Muntenescă* » ;

7. « Toși egumení din *Țerra-Muntenescă* » ;

8. « Tóte monástirile *Țerreí-Muntenescí* » etc. ³

Nu ne pogorímú în timpí mai dincóce.

Ni agúnge a fi probatú că în secolulú XIV, decá nu și mai încollo, numele de *Munteniă* era totú atâtú de comunú pe malurile Oltulú ca și acella de *Țerră-Romănescă*, cădéndú treptatú în desuetudine cu multú mai târđiú, abia după 1700 ⁴.

§ 5.

HAVAS-ALFOLD.

Muntenia, tradusă lătinesce în stilú diplomaticú prin *Transalpina*, servi totú în secolulú XIV vecinilorú nostri Ungurí pentru a împune Țerreí-Romănescí o denomiáțiune care s'a păstratú pêne astá-đi în graulú maghiarú, anume *Havas-Alföld*, adecă « Munteniă-de-giosú », deși acestú termenú circuléză la dênșit, ca și la noi, în concurrință cu *Oláh-ország*, adecă « Romăniă » ¹.

Litteratura ungară pêne pe la 1500, mai cu sémă cea istorică, a fostú eminentemente latină, încátú ní-arú fi a-nevoia a verifica în ea essistința unei vorbe curatú maghiare ; dérú acésta nu ne împedecă de a puté dovedi prin probe indirecte fórte ponderóse vechimea cuvèntulú *Havas-Alföld*.

Și étá cumú.

1. Tóte monumentele litterare alle Ungarieí din secolulú XVI, cândú se ivesce acolo o mișcare intelectuală într'unú înțellesú naționalú, numescú în unanimitate astú-feliú *Țerra-Romănescă*, ceia-ce arétá că însăși espressiunea este cu multú mai bètrână.

2. « *Muntenia-de-giosú* » (*Havas-Alföld*) póte să implice că Moldova, cea-l'altá provinciă română dela Dunăre, era consideratá în acella-și timpú de cătră Ungurí ca « *Munteniă-de-susú* » (*Havas-Felsőfold*), după cumú o și desemneză superioritatea'í orografică ;

³) *Archiva Istorică*, I, 2, 133-150.

⁴) RADU POPESCU în *Istoria Țerreí-Romănescí*, ed. Ioanidú, Bueur., 1859, in-8, t. 2, p. 344, este plinú la totú passulú de *Munteniă* și *Țerra-Muntenescă*.

¹) Unú memoriú din secolulú XVII, în RUMY, *Magyar emlékezetes írások*, Pesten, 1816, in-8, t. 2, p. 18-19: „Ezen Doctor Ferentz volt Batori Sigmondal, midőn *Havasalföldébe* ment haddal, és ott amaz híres Tyrannus Mihály Wajdával, ki egyéb aránt igen vitéz Fejedelem volt, mind két *Oláh Országokut* birto etc.“ — Bassarabi, cândú scrieai ungresce,

admitteai ei-înșii numele *Havas-Alföld*, bună órá într'unú actú dela Constantinú-vodă Șerbanú în KEMÉNY, *Notitia Archivi Capituli Albensis, Cibinii*, 1836, in-8, t. 1, p. 18: „My Constandyn Vayda, Isten Kegyelmességéből *Havas Alföldének* Ura etc.“ — Cf. cronica lui IANOS BORS în KEMÉNY ES KOVACS, *Erdélyország' története'í tara*, Kolozsvárt, 1837, in-8, t. I, p. 179 etc. — TRUSCHENFELS, *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens*, Kronstadt, 1860, in-8, passim. — Cf. HELTAL, *Historiás Enek*, Kolozsvárt, 1577, in-4, pass., etc.

fiindă înse că o asemenea numire, pe care noi n'o aflămă nicăiri în vre-una din sorginile secolului XVI, se pare a fi peritū chfarū din limba cea viuă a poporului maghiarū înainte de 1500, este dērū probabilū că ea trebuia să-și fi făcutū trafulū într'o epocă anterioară: pe la 1400 seū mai încollo.

3. Cătră 1450 ideia *Munteniei-de-giosū* era degia trecută dela Ungurī la Polonī, cari aū applicat'o în simțulū propriei lorū pozițiunii geografice, adecă pe Moldova aū numit'o *Moldovă-de-susū*, érū pe Muntenia *Moldovă-de-giosū*²: *susulū* și *giosulū* fiindū aci învederatū de provenință maghiară³, cu acea numai deosebire că Ungaria, ca mai apropiată de Munteni, îi lua pe dēnșii de normă pentru ambele elemente alle antitesei, pe cândū Polonia prefera pe Moldoveni, fiindū limitrofă cu acestiia⁴.

4. In secolulū XIV Țerra-Românescă nici că putea a nu fi avutū în limba maghiară vreunū nume propriū, fiindū-că de pe timpulū împēratulū Sigismundū (1387—1437) Ungurii se apucară degia a boteza în felulū lorū pēnē și localitățile celle mēnunte din Muntenia, metamorfosândū bună-ōră Cāmpu-lungulū in *Hosszmező*, după ortografia archaică *Hozzypmező*, dela *hoszszū* — lungū și *mező* — cāmpū⁵.

Așa dēro perpetuitatea cuvēntulū *Havas-Alföld* în litteratura națională maghiară; probabila disparițiune limbistică a correlativulū seū *Havas-Felsőföld* înainte de 1500; imprumutarea acesteī numiri de cătră Polonī de pe la 1450, și obiceiulū ungurescū de a traduce nomenclatura română de pe la 1380; tōte acestea concurgū la unū locū a demonstra că fiū lui Arpadū numiaū Țerra-Românescă în graulū lorū «Munteniă-de-giosū» în secolulū XIV, decă nu și mai de'nainte.

§ 6.

Limba polonă înlocuesce generalmente numile țerrelorū prin nominativulū îmmlțitū allū numilorū popórelorū: astū-felū ea dice *Italianii* în locū de *Italia* (Wlochy), *Germanii* în locū de *Germania* (Niemcy), *Boemii* în locū de *Boemia* (Czechy), *Ungurii* în locū de *Ungaria* (Wegry), *Românii* în locū de *România* (Wolochy) etc.

Totū așa *Multany*, numirea polonă a Țerei-Romānesci, nu e decătū nominativulū îmmlțitū allū cuvēntulū *Multan*, carele la rōndulū seū, luatū chfarū dela Romāni, este purū și simplū allū nostru: *Muntēnū*, schimbāndu-se *n* în *l* după o procedură ordinariă în fonetica tuturorū limbelorū indo-europee, precumū *alter* latinū s'a formatū din samscritulū *antaras*, *alma* italiană din latinēscă *anima*, *child* anglesescū din germanulū *kind* etc.¹.

La începutulū secolului XVI numele *Multany* era de-multū vulgarisatū în Polonia².

Originea 'i trebuia să fi fostū pe atunci fōrte vechiă, de óră-ce i se perduse tradițiunea

²) Descrierea polonă contemporēnă a expedițiunii ottomane din 1462 contra lui Vladū-vodă Tepeșū, în *Zbiór pisarżów polskich*, ed. Galenzowski, secțiunea 2, t. 5, Warszawa, 1828, in-16, p. 182-193: „Ó nojeuodzije woloskim Drakule ktorij zdziierzal *dulna zjemięje moldawska*...“

³) Secuii și Ungurii din Transilvania numescū Țerra-Romānescă în limbă vorbită numai *Alföld*, adecă *Provinciă-de-giosū*, ommittēndū *Havas* seū *Munteniă*, cea-ce ne face a crede că Polonii vorū fi luatū dicerea anume dela Maghiarii din Ardēlū, cu cari se și învecinēză.

⁴) Cf. MIECHOWSKI, *Chronica Polonorum*, Cracovię, 1521, in-f., p. CCCXXXIII.

⁵) KEMÉNY, în *KURZ, Magaz. für Geschichte Siebenbürgens*, Kronstadt, 1846, in-8, t. 2, p. 100. — FEJÉR, X, 6, 876,

878. — NAGY, PAUR, RATH ÉS VÉGHÉLY, *Hazai Okmánytár*, Győrött, 1866, in-8, t. 3, p. 353, actū din 1428: „in Hozzypmezow dictarum parcium nostrarum Transalpinarum.“ — Unū actū din 1395, ap. ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 160, etc.

¹) CHAVÉE, *Lexiologie indo-européenne*, Paris, 1849, in-8, p. 156.

²) KROMER, *De origine et rebus gestis Polonorum*, Fasilę, 1568, in-f., p. 213: „*Multani* a nostris, a cęteris vero *Transalpinenses* vocentur.“ — IDEM, *Polonia sive de situ regni Polonici*, 1576, reproducū în MIZLER, *Historiarum Poloniae collectio magna*, Varsavię, 1761, in-f., p. 118: „*Transalpinensis et Moldavicus*, quorum hic a nostratribus peculiariter Valachię Palatinus dicitur, ille vero *Multanicus*.“

până într'atăta, încâtă celebrul enciclopedistă polonă Sarnicki nu se sfiea a o deduce: «à multitude gentium»³.

Prima cunnoscință mai officială a Poloniloră cu Muntenia, de care'î despărția territoriulă Moldovei, avusese locă sub Mircea cellă Mare⁴.

Astă-feliă *Multany* cată să se fi formată pe la finea secolului XIV.

Transalpina, *Havas-Alföld*, *Multany*, arrătă că aprăpe Europa întregă cunnoscea pe atunci Țerra-Romănescă mai allesă sub numele topică de *Munteniă*.

Engel ni spune, că Serbiî o numiaă *Blacho-zaplaninska*, dertă păstréză cea mai adâncă tăcere assupra fontănei din care va fi scosă acestă informațiune.

Ceia-ce 'î și mai originală decâtă tôte, este că, fălindu-se a fi consultată cronicelă manuscripte serbe, ellă traduce *Blacho-zaplaninska* prin «Romănia Văllénă», pe cândă *planina* însemneză serbesce ce-va diametralmente oppusă: nu *valle*, ci *munté*⁵.

Engel confundase țicerea slavică *planina* cu locuțiunea latină: *planum*⁶.

Apoi pentru ca errórea să pară și mai cîudată, ellă mai adaugă că Țerra-Romănescă s'a țisă *Văllénă* anume spre distingerea de cea *Munteniă* din Tessalia⁷.

Șincai și Seulescu căutaă la Pindă contrastulă *Ungro-vlachicé*, Engel pe allă *Munteniă*!

În faptă *Blacho-zaplaninska* este o traducere din litteră în litteră a espressiunii: *Valachia Transalpina*.

Fiindă înse că acestă din urmă occurge pentru ăntea dată în diplome d'abia în secolulă XV⁸, ertă mai înainte noi vedemă numai *Transalpina* fără *Valachia*⁹, urméză că *Blacho-zaplaninska* este ună termenă modernă, cellă multă de pe la 1500¹⁰, încătă nu ne pôte preocupă în casulă de față.

§ 7.

VRANCEA.

Amă agînsă acumă la ultima și cea mai necunnoscută numire *munteniă* a Țerei-Romănescă: *Vrancea*.

Astă-țî așa se chiamă tótă regiunea muntosă a districtului Putna, formândă ună colță de ciocnire între Moldova, Muntenia și Transilvania, peste totă vr'o optă-țeci de sate și cătune.

Tradițiunea înse n'a uîtată încă timpulă, cândă acestă plassă era cu multă mai mare.

«Vrancea dia vechime, — țice d. Ionă Ionescu, — se întindea din apa Milcovului până d'assupra Odobesciloră, și apoi linia Măgurei pe drumulă Vrancei prin satele Găriștea, Țifesci, Satulă-noă, Crucea-de-susă, Moviliță, Marginea Păunesciloră și a Ruginesciloră până'n Troțușă, copprițendă mai tótă plassa Zăbrăuțului, și din plassa Gărlele dela Odobesci pe Milcovă în susă până la hotarulă țerei, și satele din Răcăciuni dela Ruginesci în susă pe Troțușă până'n Cașină, copprițendă și Cașinulă. Poporațiunea din mai tôte aceste sate păstréză și până astă-țî datinele, obiceiurile și portulă Vrănceniloră»¹.

Prerogativele autonome alle Munteniloră Vrancei, acordate loră dreptă mângăiare de cătră Stefană cellă Mare în urma cuceririî, incommodândă lăcomia administrativă a Dom-

³) Ad calcem DLUGOSI, Lipsiæ, 1711, in-f, t. 2, p. 919: „Puto autem *Multanos* a multitudine gentium, quæ eo confluerant temporibus Romanorum, et varietate confusioneque linguarum sic appellari.“

⁴) Mai susă Studiulă I, § 2, notele 2-5.

⁵) KARADZIT', *Lex.*, 505: „Planina, der Bergwald, saltus, mons silvosus.“

⁶) Acestă observațiune a făcut'ă degia RÖSLER, *Rom. Stud.*, 304: „Planina aber ist sl. Gebirge und unabhängig vom lat. adj. planus.“

⁷) *Gesch. d. Wal.*, 148: „Die Serwier nannten die Wala-

chey *Zemlia Blachozaplaninskaia, d. i. die ebene Walachey, im Gegensatz der gebirgigten am Hämus.*“

⁸) BENKÖ, *Milcovia*, II, 283.

⁹) Mai susă Studiulă I, § 2, notele 3, 5, etc.

¹⁰) Se întrebuinteză în diplomatică mai cu deosebire în secolii XVI și XVII — Veđi KEMÉNY, *Notitia Archivi*, passim. — În secolulă XIV nici o dată. — În secolulă XV foarte rară.

¹) *Agricultura romăniă din giudețulă Putna*, Bucur., 1869, in-8, p. 19. — Cf. CODRESCU, *Vrancea*, în *SUTZU, Notițe statistice assupra Moldovei*, Iași, 1852, in-8, p. 108.

nilorū posteriori, împinseră pe aceștia, pe callea unei împilări indirecte, a totu micșora treptatū territoriulū și gjurisdicțiunea turbulentei republice.

În timpulū lui Cantemirū, pe la 1700, Vrancea era degia mică².

În secolulū XVI înse, pe la 1518, curëndū după mórtea marelui Stefanū, ea trebuia să fi fostū relativamente fórte mare, de órá-ce pêne și catolicii aveaū acolo unū deosebitū decanatū : «*Decanatus Varanczensis*»³.

În secolulū XV întregulū crescutū allū Carpațilorū, începëndū mai gîosū de Brașovū spre resăritū în linia Focșanilorū și apoi cotindū în susū cătră Bacău și mai nainte, se chiăma Vrance.

Bizantinulū Calcocondila illū numesce Πρασός, đicëndū că «lungulū munte, numitū de cătră locuitorii *Prasovū*», desparte Moldova de Muntenia⁴.

Maī la valle ellū arrétă că Mircea cellū Mare, mergëndū la luptă, depunea spre sicuranță neveste și copii în «muntele *Prasovū*»⁵, carele făcea parte, prin urmare, diū territoriulū Munteniei.

Intr'unū altū locū, dă acella-și nume orașului Brașovū⁶.

Forma Πρασός este foneticese intermediară între *Brașovū*, unguresce Brassó, și între Vrancea, în care ultima sillabă fiindū inespriabilă în limba grécă, Calcocondila pronunța cuvëntulū : Βρανσοβός, Πρανσοβός, Πρασός.

Sciëndū că Vrancea se întinde pêne la *Brașovū*, acéstă apropiare topografică illū autorisa cu atătū și mai multū a confunda ambele nūmī.

Cumū-că prin *muntele Prasovū* Calcocondila înțellege în doue passage anume regiunea muntósă a Vrancei, deși lungită în comparațiune cu actualitatea, acéstă resultă cu unū priosū de evidință din contestulū scriitorului bizantinū, pe care în acestū punctū l'au ghicitū fórte bine Cantemirū⁷ și Sincaī⁸.

Dela Brașovū déro și pêne mai susū de Bacău tótă ramura carpatină era Vrance.

Pentru a găssi etimologia vorbeii, vomū observa mai ānteiū că sonulū *n* nu este aci adiționalū ca în mai multe alte điceri române de origine slavică și chīarū latină, bună-óră : poruncă (poruka), oglindă (ogledalo), muncă (muka), osāndă (osuda), rēndū (red), dēnsu (desso), mēruntū (minutus), pecingine (petigo), pētrēngellū (petroselinum), etc., căci atuncī, după legea analogiei fonetice, nu l'arū precede unū *a* deschisū : Vrance, ci amū ave Vrance séu Vrānce.

Vomū mai adāuga că departe de Putna, tocmai în cuibulū anticului banatū allū Severinului, se află pêne acumū în plassa Blahniței o pădure numită de asemenea Vrance⁹.

Orī-unde dērū amū voi noi a căuța originea acestui cuvēntū, ellū trebuī să derive din-

²) *Beschreibung der Moldau*, Leipzig, 1771, in-8, p. 280.

³) BENKŌ, *Milcov.*, I, 228, actū din 6 martiū 1518 : „Michael Dei et Apostolicæ Sedis gratia Episcopus Ecclesiæ Milcoviensis Cathedralis Regni Moldaviensis, venerabilibus et egregiis Archi-Presbyteris, Decanis, nec non Albanis, sub Comitatus et Archi-Presbyteriatibus ac Decanatibus Milcoviensi, Moldabanensi, Barezensi, Cibiniensi, Varanczensi etc.“—Cf. *ibid.* II, 42 : „Varanczensis Decanatus, positum suum habuit in extremis, Mold viam versus, Valachia Transalpina finibus“. — Sonulū adiționalū *a* în *Varanczensis*, în locū de *Varanczensis*, este eufonicū, ca și *Valachus* din *Valachus, Ungaria* din *Ungria* etc.

⁴) L. II, p. 77 : „ὄρος ἐπὶ πολὺ διήκον, Πρασός καλούμενον“.

⁵) *ib.*, p. 79 : „πὰς δὲ γυναίκας καὶ παῖδας ἐς τὸ ὄρος τὸ Πρασόν καταστήσατο περιποιούμενος“.

⁶) Lib. VII, p. 338 : „διὰ τοῦ Πρασόβου ἐς τὸ Ἀρδέλιον etc.“

⁷) *Cron.*, I, 126 : „Pre aceste doue țerre le despartū *muntii ce se chiamă Vransovii* adecă a *Vrancii*“.—În edițiunea lui Calcocondila, pe care o avea la mână Cantemirū, era scrisū nu *Πρασός*, ci *Βρανσόβοι*, decă nu cumū-va traduceț orulū și-a permisū aci o licență ortografică, ceia-ce noi nu garantămū.—Apocrifulū publicatū sub titlulū de *Fragmentū istoricū din 1495*, Iași, 1856, in-8, p. 8 etc., are naivitatea de a copia după Cantemirū forma *Vransovia*.

⁸) *Cron.*, I, 370 : „*Muntele dela Focșani s'a numitū Prasonū*“.

⁹) FRUNDESCU, *Dicționarū topograficū și statisticū allū României*, Bucur., 1872, in-8, p. 531. — IONU IONESCU, *Mehedinți*, p. 673.

tr'o radicală $v+r+n$, care să fie egalmente aplicabilă la noțiunea de delu și la cea de pădure.

În limba samscrită tema *var*, a accoperi, produce pe *varâha*, munte, pe *vâra*, grămadă, pe *varana*, zid și arbore¹⁰.

În dialectul tracic allu Daciloru șicerea *vana*, indicată prin numele *Vrancii*, să nu fi fostu ore correlativă samscritulu *varana*?

Pentru a verifica această ipotesă, ni vine în agiutoru o considerațiune forte ponderosă.

Comunele poporeloru primitive aseșându-se generalmente pe locuri rădicate seș în mișu-loculu codriloru, se întemplă adesea că *urbea* și *muntele* seș *pădurea* pörtă în limbele cele vechi neșce denomiñațiunii omogene.

Așa la Germani urbea este *burg*, muntele *berg*; la Slavi urbea—*gorod*, muntele și pădurea—*gora*.

Strabone și Stefanu Bizantinulu ni spunu că traciesce urbea se șicea *vria*¹¹.

Ecce deru unu termenü istoricesce sicuru, prin care se verifică essistința la Daci a șicerii *vana* în înțellesu de munte și de pădure, referindu-se la *vria* întocmai ca *berg* cătră *burg* seș *gora* cătră *gorod* și restabilindu-se sub privința formeș prin numele *Vrancii* și prin samscritulu *varana*.

Noi scimü înse că domiñațiunea Daciloru, concentrată peste Oltu și 'n partea occidentală a Transilvaniei, nu se întindea pêne la hotarele Moldovei.

Urméză déro că *Vrancea* din Mehedințu pöte fi singură dacică propriu șisă, pe cându cea din Putna se datoreshce degia posterioarei respândirii a elementulu românescü din Oltenia spre resăritü.

D'o cam dată să revenimü la secolulu XIV.

Degia Calcocondila ni aréttă că munții *Vrancii* aparțineau Munteniloru în șillele lui Mircea.

Cronicele moldovene constată într'unu modü și mai pozitivü, că Stefanu cellu Mare pe la 1475 a deslipitu cellu änteu *Vrancea* din corpulu Munteniei, annessänd'o cătră Moldova de 'mpreună cu întregulu giudețu allu Putnei¹².

Faptulu este peremptoriu.

Astü-feliu pêne pe la giümetatea secolulu XV Moldovenii vedeau pe locuitorii din interiorulu Terreș-Romänesci prin perspectiva *Vrancei*, încätü era totü ce pöte fi mai naturalu de a li fi șisü *Vrănceni*, căci ori-cine pleca din Moldova ca să mērgă în Muntenia se ducea vrëndü-nevrëndü : la *Vrancea*.

Unica rētäcită suvenire a acesteș poetice numiri, după patru secolü de desvėțü, agiunse pêne la noi într'una din cele mai antice și cele mai frumoșe ballade poporane alle Moldovei, numită *Micörä*.

Ca fondü, după cumü a demonstrat'o cu multă erudițiune d. Odobescu¹³, ea se urcă în anticitatea cea mai fabulosă; ca formă înse, cellu pușinu în privința nomenclaturei, nu pöte fi compusă decätü numai și numai între 1350-1450, adecă degia după descällecarea Moldovei de cătră Bogdanu-vodă și înainte de cucerirea *Vrancei* de cătră Stefanu cellu Mare.

1350 și 1450 sunt aci duoi termini delimitativi indispensabili, cari resträngü datulu compoșitiunii formale într'unü cercü rigurosü, căci pêne la 1350 nu essista încă *Moldovenii*, eru după 1450 Muntenii nu mai sunt stăpânii ai *Vrancii*.

Acastă balladă se începe așa :

¹⁰) PICTET, *Origines*, I, 123, 194; II, 194.

¹¹) STRABO, VII, cap. 6, § 1: „της δὲ πόλεως βριίας καλουμένης θρακιστί.”—Steph. Byz., v. Μεσημβρία.

¹²) Mai susü studiulu I, § 3, nota 9.

¹³) *Revista Română*, Bueur., 1860, in-4, t. I, p. 43 sqq. — ALESSANDRI, *Poesie popolare*, Bueur., 1866, in-8, p. I.

„Pe-ună pic'orū de plaiu,
 „Pe-o gură de raiu,
 „Eccē vinū în calle,
 „Se coborū la valle,
 „Treī turme de miei
 „Cu trei ciobănei:
 „Unu' Moldovenū,
 „Unu' Ungurenū
 „Și unu' Vrăncēnū;
 „Ertū cellū Ungurenū
 „Și eu cellū Vrăncēnū
 „Mări se vorbiră
 „Și-se sfētuiră:
 „Pe l'appusū de sōre
 „Ca să mi'lū omōre
 „Pe cellū Moldovenū,
 „Că-ī mai ortomanū etc.“

Românii din cele trei provincie alle Daciei lui Traianū sunt gruppați aci la unū locū.

Moldovenulū n'are nevoiă de commentariū.

Ungurenū, după cumū se dice la noi pēnē astă-đi, este Romānulū din Ardēlū.

Pentru Muntēnū remāne dērū epitetulū de *Vrăncēnū*.

§ 8.

VLACHIA-MARE.

Cândū o singurā naționalitate forméză doue sēu mai multe unități politice separate, sētū cândū unū singurū Statū omogenū se sub-divide în doue sētū mai multe provincie distinse, vedemū adesea pe una din acelle unități sētū provincie assumēndū epitetulū de *Mare*.

Vomū da essemple dintre vecinī.

Elle ni vorū servi a înțelege rațiunea fenomenulū.

Ungaria-Mare, *Magna Hungaria* a Maghiarilorū, se află tocmai în Urali¹, allăturī cu o altă țerră, cunoscută în evulū-mediū sub numele de Bulgaria-Mare, *Magna Bulgaria*².

Ca întindere territorială, ambele aceste regiuni nu întreceaū pe omonimele lorū dela Dunăre.

Eī bine, elle totuși se numīau *marī*, fiindū-că de acollo veniseră Bulgariī în Mesia și Unguriī în Pannonia.

Totū cu acella-și dreptū se dicea Croația-Mare, *Magna-Chrovatia*, și Serbiă-Mare, *Magna-Serbia*, unū anticū territoriū la nordū de Carpați, de unde, după mărturia scriitorilorū bizantinī din secolulū X, năvăliseră pentru prima óră Serbo-croațiī assupra Peninsulei Balcanice³.

Ungaria-Mare, Bulgaria-Mare, Croația-Mare și Serbia-Mare ni probéză, că mărimea semnifica aci nu vre-unū raportū geometricū, ci anume ideia de patriă primordială a unei naționalități.

Dintre provinciile polone, una se chīamă pēnē astă-đi Poloniă-Mare, *Wielko-Polska*, și alta Poloniă-Mică, *Malo-Polska*.

În imperiulū russū găssimū de asemenea: Russia-Mare, *Veliko-Russia*, și Russia-Mică, *Malo-Russia*.

1) RICARDUS, *De Facto Ungariæ magnæ*, dintre 1220 — 1240, în ENDLICHER, *Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, in-8, p. 248—54.

2) *Ibid.*, p. 249 și 252, unde Bulgaria Danubiană se numesce *Bulgaria Asani*, erū cea asiatică: *Magna Bulgaria*.— Cf. RÖSLER, *Rom. Stud.*, 157.— ENGEL, *Gesch. d. Bulg.*, etc.

3) Ap. SAFARJK, *Slow. Staroz.*, 638.— Constantinū Por-

irogenetū dice în acellasi înțellesū: *η μεγάλη Χροβατία* și *άσπερη Χροβατία*. adecă Croația-mare și Croația-albă, fiindū, că slavonesce albulū este *bel*, erū marele *vel*, încātū Greculū, nepossedēndū sonulū *b*, le confunda pe ambele. Lectiunea cea corectă este *Vel-Hrovatia* și *Vel-Serbia*, deși însăși *albēta* se póte lua figuramente la Slavī în simț de mărime, încātū Muscalīi numescū pe Imperatū: *Bielyi-tzar*, adecă tzarulū albū, cea-ce însemnéză: *marele*.

«Polonia-Mare s'a numitü astü-felü, fiindü-că acolo se aședase Lech, tatălü Polonilorü, fundându cetatea Gnezno, capitala țerei»⁴.

Pe aceia-și basă o parte a Rusiei s'a ăisü Mare, coppriñdendu în sine însă-și ânima Moscoviei⁵.

Cu Ungaria-Mare, Bulgaria-Mare, Croația-Mare, Serbia-Mare, Polonia-Mare și Rusia-Mare în mână, să ne mai întrebâmü ore ce însemneză Vlachia-Mare?

După cumü Lech, tatălü Polonilorü, descăllecasa în Polonia-Mare, totü așa Trafanü, tatălü Românilorü, își pusese piciorulü în Muntenia: Vlachia-Mare.

După cumü Bulgaria-Mare, Ungaria-Mare, Croația-Mare și Serbia-Mare au fostü sorgințile de unde se reversară departe bulgarismulü, ungurismulü, croatismulü și serbismulü, totü așa Muntenia, Vlachia-Mare, a fostü isvorulü românismulü pentru Temeșiana, Ardélü, Moldova, ba pêne și pentru românimea trans-danubiană.

Precumü a fostü Gnezno în Polonia-Mare sêu Novgorodulü și Moscva în Rusia-Mare, totü așa a fostü Severinulü în Muntenia sêu Vlachia-Mare.

Maï pe scurtü, mărimea în numele Țerei-Romănesci caracterisă prioritatea acestei porțiunii a Daciei asupra cellorü-l'alte surori de dincóce și de dincollo de Dunăre, confirmându încă o dată în astă privință ceia-ce noi amü spusü degia mai susü și vomü mai desvolta în cursulü acestei scrieri: Muntenia este sîmburele viței latine din Oriinte.

În casulü de față înse noțiunea de paternitate coincidă cu acea de volumü.

Pênë'n secolulü XV, agiungendu d'o parte la Marea-Négră, de alta înfundându-se în Transilvania, unde posseda Făgărașulü, Roșinarulü și chîarü Hașegulü, apoi stăpânindü Almașulü în Temeșiana și câte-unü petecü din Bulgaria, Țerra-Romănescă era de faptü și de dreptü mai mare decâtü orî-care altă provincia de acella-și sânge.

Ungurii, Turcii și Stefanü cellü Mare de pe la 1400 încóce au micșorat' o pêne într'atâta că străinii, ameșii prin schimbarea mappografică, au începutü din cândü în cândü a accorda Moldovei numele de Vlachia-Mare, producendu astü-felü în nomenclatură o confusiune, pe care n'au fostü în stare s'o descurce istoricii nostri modernii⁶.

Nici o fontână din secolulü XIV și chîarü XV nu numesce pe Moldova: Vlachia-Mare.

Dintre tóte țerele române de pe mallulü nordicü allü Dunării, acestü nume aparțineă numai și numai Munteniei, pe cândü sora'i trans-milcoviană se chîamă din contra: Vlachia-Mică.

Windeck, biografulü contimpurentu allü împëratulü Sigismundü, Munteniei îi ăice Vlachia-Mare: *Grosse-Vlachie*, erü Moldovei Vlachia-Mică: *Kleine-Vlachie*⁷.

De asemenea Bavaresulü Schiltberger, carele cercetase ellü-însuși țerele dunărene pe la 1390⁸.

Belgianulü Guillebert de Lannoy, petrecörtü pe la 1420 la curtea domnului moldovenescü Alessandru cellü Bunü, traduce Moldova prin *Vallackie-la-petite*⁹.

⁴) STRYKOWSKI, în MIZLER, t. 1, p. 45: „Perro Polonia bipartita est, maior et minor. Maior ideo dicitur, quod in ea Lechus, auctor Polonorum, imprimis condecorit, ibidemque Gneznam civitatem, regni sedem, fundaverit.“—Cuvëntulü Gnezno sêu Gniazdo vrea să ăică polonesec: *cuibü*.

⁵) BOUILLET, *Dict. de Géogr.*, verbo: *Russie*.

⁶) PRAY, *Dissert.*, 139: „Moldavia, quam Majorem Valachiam reges nostri in publicis litteris vocabant.“ O gólă afirmatiune. Nu citeză nici o diplomă, și nu putea cita, căci nu essistă, cellü puținü pentru intervallulü secolilorü XIV și XV.—LAURIANU, *Tentamen*, XLI, nota, ăice dia contra că Ungurii numiaü Muntenia *Valachia-Major*, ceia-ce i essactü, derü că Polonii îi ăiceau *Valachia-Minor*, ceia-ce i imaginariü.

Carü Poloni? Din ce secolü? Nu spune.—GEBHARDI, *Gesch. d. Wal.*, notă, assicură că Nemții numiaü Muntenia *Valachia-Mică*: „*Walachia minor sive occidentalis in teutscher Sprache*.“ O pură fantasmağoriă! Unulü ăice Ungurii, altulü Poloni, cellü de allü treilea Nemț, și nimeni n'a consultatü în acestă cestiune nici o singură fontână!

⁷) AD. ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 166-167.

⁸) ED. PELZEL, p. 82, 205 e.c.—Edițiunea *princeps* nu este paginată.—Schiltberger ăice: „*der völek in der grossen und kleinen Walachey etc.*“; apoi vorbindü despre Sueva: „*Sedhof ist die hauptstad in der kleinen Walachey*.“

⁹) În *Archiva Istoriciä*, I, 1, 129.—Cf. mai susü Studiulü I, § 1, nota 18.

Polonulü Mateju Miechowski, sub anulü 1465, numesce Muntenia : *Maior*¹⁰.

Cea mai vechiä mappä cunnoscütä a României, publicatä la Strassburg de Essler și Ubelin la 1513 după nesce materialurî cu multü mai betrâne, cellü puținü de pe la 1450, pe Moldova o chiamä simplu : *Valachia*, éru pe Muntenia : *Valachia-Magna*¹¹.

Diplomatulü Felice Petantzi, trăitorü în Ungaria pe la începutulü secolului XVI, numesce Moldova *Valachia-Minor*, Țerra-Romänescä *Valachia-Maior*, éru poporulü munténü : *Walachi Montani*¹².

Totü atuncî Nicolaü Oláh Țicea : « *Valachia magna, quae et Transalpina nominatur* »¹³.

De unde déro Cantemirü luat'a dogmatica'ï assertiune că : « Vlachia-Mare, din socotela «tuturorü geografilorü și istoricilorü, este Moldova»¹⁴ ?

Ceä-ce l'a indusü într'o erróre nouä a fostü errórea cea vechiä a lui Leunclavius, carele, întru câtü scimü noi, spusesse cellü änteü pe la finea secolului XVI că Muntenia este *Vlachia-Mică* și Moldova *Vlachia-Mare*, întervertindü adevêrulü istoricü allü lucrulü¹⁵.

Pe cândü principii moldoveni se întitulä numai *voevodü*, domniü munteni, mai allesü din secolii XIV și XV, erä *marï-voevodü*, ceä-ce arrétä că *märimea* comparativä a Țerrei-Romänesci, *marele-voevodatü* allü Ungro-vlachiei, se consacra chärü prin titulatura princiarä.

Alessandru Bassarabü de pe la 1359 era « *ὁ μέγας βοιβόδας καὶ αὐθέντης πάσης Οὐγγροβλαχίας* »¹⁶.

Totü äsa e fiulü seü Vladislavü Bassarabü în inscripțiunea icónei din Sântulü Munte.

Nepotulü de frate allü acestuia, nemuritorulü Mircea, este « *marele voevodü* și domnü «autocratü allü tótei Țerre ungro-române»¹⁷.

In vechia poesiä germanä despre campania dela Varna din 1444, scrisä de căträ Beheim după arretările marturului ocularü Mägest, Vladü Draculü, fiulü lui Mircea, este numitü totü-d'a-una *mare-vodä allü Valachiei* :

„Träkle waz er genennet,
„der gross waida van Walachei,
„siben tausent man kam hyn pey
„da man dy stat auss prennet.“¹⁸

La domniü Moldovei titlulü de *mare-voevodü* ne întimpinä peste totü numai de vr'o doue ori, apoi și atuncî ca o învederatä imitațiune dela Munteni, precumü este, bună órä, în crisovulü lui Romanü-vodä din 1392¹⁹, éru străiniü nu-ï numäü astü-feliü nici o datä.

Vlachia-Mare se referia din tóte puntele de vedere, că întindere territorialä și precädere naționalä, ca usü internü și esternü, anume căträ Țerra-Romänescä²⁰.

Frații nostri de peste Dunäre îi dicü pêne astä-đi *Vlachia-Mare*, căci și pentru densiü ea fusese ca unü légênü allü naționalității, de unde-ï transportase de nteü împêratulü Aurelianü și pe unde apoi, precumü o vomü demonstra mai departe, li-a resăritü sórele renascerii prin celle trei odrasle alle Bassarabilorü : Asénü, Petru și Ioniță.

10) *Chronica Polonorum*, Cracoviae, 1521, in-f., p. CCCXXXIII : „Radul autem germanus Wladi, Mahumet Thurearum imperatori adherens, tributarium se illi prestitit, et praefatam maiorem Moldaviam ab illo regendam sub tributo accepit.“ — Despre obiceiulü polonü de a Țice *Moldavia* în locü de *Valachia*, anume în secolulü XV, veđi mai susü § 5, nota 2.

11) Ap. LELEVEL, *Géogr. du moyen-äge*, Atlas, nr. 102. — Titlulü originalulü este : *Tabula moderna Sarmatie sive Hungarie, Russiae, Prussiae et Valachiae*. — Face parte din PROLEMAEI *geographiae opus*, Argentinae, 1513, in-f.

12) In *De bello contra Turcas libri varii*, ed. Conringii, Helmestadi, 1664, in-4, p. 403, 6.

13) OLAHI *Hungaria et Attila*, Vindob., 1763, in-8, p. 84.

14) *Cron.*, II, 245. — Cf. *ibid.* 79, 80, 84, 247. — Cantemirü nu citezä nicäiri în astä materiä absolutamente nici o sorginte istoricä.

15) *Annales*, 146 : „Cingunt ambæ Valachia Transsilvaniam, quarum una maioris nomen habet, altera minoris. Maior ad Eucinum mare se porrigit, et nostris Moldavia...“ — Cantemirü cunoscea förte bine cartea lui Leunclavius și o citezä mereü.

16) Mai susü § 3, nota 9.

17) VENELIN, 18, 22 etc.

18) KARAJAN, *Zehn Gedichte Beheims, in Quellen und Forschungen zur vaterländischen Geschichte*, Wien, 1849, in-4, p. 35-46 : „Von dem kung Pladislav wy der mit den Türken strait“, vers. 327 etc.

19) *Archiva Istorica*, I, 1, 18.

20) Pêne pe la finea secolului XVI Italianulü GUAZZO, *Dialoghi piacevoli*, Venezia, 1586, in-4, p. 14, numesce pe vodä Petru Cercellü : „Principe della *Valachia maggiore*.“

§ 9.

CAUSA ANALOGIELORŪ NOMINALE ÎNTRE MUNTENIA ȘI ROMANIA TRANS-DANUBIANA.

Românii din Balcani aveau și ei o *Vlachiă-Mare* proprie a lor.

Așa se numea acea Românie din Pind¹, despre care noi constatarăm deși mai susă atâtea puncturi de coincidență cu *Țerra-Romănescă*: *Vlachiă* una și alta, *Muntenia* de asemenea, *Mare-Vlachiă* eroși ambele d'o potrivă.

Hemulă era în adevărul *mare* pentru Români de peste Dunăre, în același înțeles în care era *mare* Muntenia pentru întreaga Românie.

De acolo, ca dintr'ună cuibă comună, se răsipiră copiii lui Aurelian pînă la Adriatică și Bosfor.

Vlachiă-Mică, adevărată cea mai prosperă prin datulă născerii, ună felu de Moldovă trans-danubiană, se cheamă coloniile române din Acarnania și Etolia.

În fața acestor nouă coincidențe, noi vomă repeți ceia-ce amă mai spusă o dată: nu este azard.

Poporele, ca și indiviții, perdă cu anevoiă deprinderile și suvenirile trecutului.

«O dulce illusiune—dăce ună autoră francesă, căruia litteratura istorică îi dătesce o monografiă în două tomuri asupra numiloră proprie—o dulce illusiune împinge pe călătoră a regăsi la totă passulă patria de care se depărtăză, impunendă regiuniloră, unde nu fusese nică o dată, familiarele numă alle localitățiloră, unde și petrecuse copilăria, unde lassă frați, soție, copii. În acestă modă fundatoriă coloniiloră, fidelă impulsulă si-rescū, durăză neperitoare monumente de gloriă pentru patria loră primitivă în nesce țerre, din cară cu timpulă va peri, pôte, oră-ce altă urmă de trecerea loră. Pe cōsta occidentală a Italiei promontoriulă Circeei, *Monte-Circello*, mai amintesce singură, după trei mii de ani, o coloniă venită de pe mallurile Fasului. În Cantonulă Grigioniloră din Elveția ne mai întimpină, cu nesce mică schimbări fonetice, numile *Lavin-ium*, *Falisc-i*, *Ardea* și o apă *Albula*, încătă se crede cine-va transportată în mișă-loculă anticulă Lațiu. Preutulă, eșindă din țerre depărtate pentru a propaga în lume cultulă seă, voesce de asemenea a re'aviua în callei sânta urbe de unde plecase. Astă-felū în Epirū, ca și 'n Tessalia, vomă avă câte o *Dodonă*, celebră prin oracolii lui Groue. Totă așa emigranții, siliți a părăsi că-minulă loră prin fōmete, prin resbellă, prin persecutiuni, voră căuta a se amăgi pe sineși. Teuceră, fugarulă din Salamina, va funda pe insula Cipru o altă *Salamină*. În timpii modernă assemeni esemple sunt pre-numerose pentru ca să le mai enumerămă. În acestă transportă allă unū nume vechū cătră o localitate nouă, pe lōngă mobilulă orgolliulă națională mai gōcă ună rollă impressiunea unei assemenări între locurile celle vechute pentru prima oră și între celle de-multă părăssite»².

Strămutați din Italia în Dacia lui Traiană, Români căutară aci o oglindă a patriei, găsindă cu fericire o copiă a Alpiloră în plafulă Transilvaniei și imaginea Appeniniloră în dunga cea muntosă despre Temeșiana.

Strămutați dela Dunăre în Dacia lui Aureliană, ei se siliră din nou a-și allege nesce situri mai multă seă mai puțină înrudite prin aspectă cu pōllele Carpațiloră.

Eccă de ce: *Muntenia* și *Muntenia*.

¹) CONIATE, PACHIMERE și FRANTZE, citați testualmente în RÖSLER, *Rom.*, Stud., 105, unde sunt resumați așa: „Und eben Thessalien ist es welches im 13 Jahrhundert die Walachen zu einer zahlreichten Einwohnerzahl brachte. Da führte es den Namen Gross-Walachien, μεγάλη Βλαχία, so dass der alte Name Thessalien ausser gebrauch kam. Den notwendigen Gegensatz zu dieser Gross-Walachei bildete die kleine, μικρά

Βλαχία, in Aetolien und Acarnanien, wohin noch heute, nach Bolintinău, wandernde Walachen ziehen. — Cf. *De la conquête de Constantinople, par VILLEHARDOUIN et HENRI DE VALENCIENNES*, ed. Paris, Par., 1838, in-8, p. 185: „et si vous ottroi avoee *Blaquie la grant*, dont je vous ferai seignor, sé Dieu plaist et je vis.“

²) SALVERTE, II, 247.

Partea cea mai compactă, cea mai energică, cea mai putinte a emigrațiunii, și-a apropiat firesce teritoriul cellu mai adecuat cu idealul aspirațiunilor selle, devenit astfel, dincolo ca și dincoace de Dunăre, porțiunea cea mai națională a pământului naționalu.

Eccă de ce Muntenia și Muntenia ni appară totu-d'o-dată ca *Vlachiă* și *Vlachiă*, adecă doue regiuni mai eminamente latine.

Vigorea fizică și psihică este simptomul cellu mai certu allu răpedii înmulțirii a unei naționalități.

Românii dela Severin, ca și acei dela Pind, începură a împoșca în toate direcțiunile prisosulă poporațiunii, fundându în dreapta și 'n stânga stabilimente filiale, în tradițiunea căroru ei conserva prestigiul de ascendență.

Eccă de ce Muntenia și Muntenia, România și România, sunt *Vlachiă-Mare* și *Vlachiă-Mare*.

Azardul cellu apparinte este totu-d'a-una în fondul o lege istorică.

Dintre numile celle pêne acumă analizate, *România* seu *Vlachia* se pôte califica geneticu, *Ungro-vlachia* administrativu, *Muntenia* seu *Transalpina* topicu, *Vlachia-Mare* ierarhicu.

Acăsta din urmă exprimă gradul de importanță morală și materială a țerei în comparațiune cu celle-l'alte provincie alle Daciei lui Trafanu și chiaru din ambele Dacie.

Totu ce ni mai remâne de observat în trecutu, este că despre *Vlachiă-Mică*, după cumă se chiamă astă-đi celle cinci districte de peste Oltu, nu se află nici unu vestigiu în litteratura istorică din secolii XIV și XV, cându elle se numiau puru și simplu: banatū allu Severinulu.

Totuși nici acăstă numire, deși mai modernă, nu este indifferiate.

Ea probază că pêne în țillele nostre totalitatea Munteniei, adecă toate celle optu-spre-deci gudețe, păstrează ore-cumă implicitamente caracterul primitiv de *Vlachiă-Mare*, căci altu-felū o parte din elle nu s'arū fi pututu boteza *Vlachiă-Mică*.

§ 10.

BASSARABIA DELA OLTU IN FONTANELE POLONE ȘI MOLDOVENE.

Engel, Gebhardi, Sulzer, Wolf, Șincai, Palauzov, Vaillant, Ubcini, Rösler, mai pe scurtu nu există aprópe nimeni în litteratura istorică a României, care să nu fi cititū seu cellu puținū să nu fi avutū apparința de a cunnosce pe Dlugosz.

Născutū la 1415, acăstū illustu cronicarū allu Poloniei face parte din secolulū XV prin activitate personală, dēru aparține mai multū secolulū XIV prin fontanele grandiosei selle opere.

Dlugosz numesce Țerra-Romănescă în trei feluri.

Ellū îi dice *Muntenia*: „Montania”¹, confirmându toate observațiunile nostre de mai susū, atātu assupra usulu acăstu nume în secolulū XIV, precumū și assupra legăturai selle cu forma polonă *Multanp*.

Ellū cunnosce nu mai puținū epitetulū de *Vlachiă-Mare*, întrebuițându-lū întocmai ca și contimpuranulū seu *Miechowski*².

Dēru celle mai de multe ori Țerra-Romănescă appare în annalele lui Dlugosz sub numele de *Bessarabia*, poporul *Bessarabi*, principele *Bessarabus*.

¹) Lib. XIII, t. 2, p. 516: „Anno 1474 Turcorum Cæsar omnes arcus et munitiones in Bessarabia et Montania, tradente sibi ultronee Bessarabie Voivoda Radulone occupans etc.”—Cf. mai susū § 6, notele 2, 3.

²) *Ibid.*, lib. XIII, t. 2, p. 345: „Germanus eiusdem Vladi, Ra-

dul nomine, ad Turcorum cæsarem Machumetem se conferens, feudalem et tributarium se illi præstitit, et præfatam maiorem Moldaviam ab illo regendam sub tributo suscepit.”—ȘINCAI, II, 45, traducee fôrte bine: „Moldova cea mai mare, adecă *Vlachia*.”—Cf. mai susū § 5, nota 2, § 8, nota 10.

Ca esemplulü cellü mai palpabilü, vomü reproduce aci unü passagü din cronicarülü polonü față 'n față cu passagülü correspondinte din letopisețulü Moldovei:

Dlugosz :

„Anno 1474 ad Casimirum regem Poloniae venerunt Stephani Voievodae Valachiae nuncii notabiles, sabbato post Epiphaniae octavas, Stephanus Turkula et alii, per quos denunciabat Voivodam Bessarabiae Radulonem, hostem suum, Turcorum etiam subsidiis auctum, se profligasse, uxoremque suam et duas filias et omnem thesaurum in castro Dabrovia, in quo Radul confugerat, et inde clam effugerat, abstulisse, et maiorem partem suorum dominiorum possedis- se. In quorum omnium testificationem viginti octo banderia, hosti detracta, Casimiro regi die Solis sexa decima mensis Januarii praesentavit. Sed denunciationem tantae denunciationis et laeticiae superveniens post triduum nuncius alter foedavit, referens Casimiro regi Radulonem Bessarabiam recuperasse, et praefectos castrorum, quos Stephanus instituerat, castris conquistis trucidasse, et agrum Valachicum in magna parte igne populasse etc.”³.

Urechia :

„Și intrândü Stefanü-vodă în Țerra-Muntenescă, se găti să dea resboiu Radulu-vodă. Decî vedëndü Radulü-vodă că nu-ı va puté sta împotrivă, a datü doșü cu oștea sea și s'a dusü la scaunulü seü la Dîmbovița. . . Ero Stefanü-vodă s'a pornitü după densusulü cu totă oștea, și într'acéstășî lună în 23 a încongüratü cetatea Dîmbovița, și într'acea nópte a fugitü Radulü-vodă din cetate, lăssându-șî pre Dómna sea Maria și pre fiică-sea Voichița, și totü ce a avutü, și s'a dusü la Turci. Erü Stefanü-vodă în 24 aceștei lune a dobânditü cetatea Dîmbovița, și a intratü într'insa, și a luatü pre Dómna Radulu-vodă, și pre fiică-sea Voichița o a luatü șie Dómna, și totă averealu, și visteriele luı, și hañele luı celle scumpe, și tóte stégurile luı. . . Erü pre Bassarabü Laıotü l'a lăssatü Domnü în Țerra-Muntenescă. . . Radulü-vodă, decă a luatü agütorü dela Turci, a intratü în Țerra-Romănescă cu 15,000 de Turci etc.”⁴.

Orî-unde Urechia pune « Țerră-Muntenescă » și « Țerră-Romănescă », Dlugosz întrebunțeză: *Bessarabia*.

Totü așa face Mateiu Miechowski, compatriotulü și discipolulü marelui annalistü polonü.

Vorbindü, spre esemplu, despre catastrofa lui Tepeșü, cădütü de 'nteiu în sclavia maghiară și apoi assassinatü de cătră unü trădătorü românü, ellü Țice:

« Rex Mathias Hungariae *Wladislaum Draculam, Voievodam Bessarabiae*, annis prope duodecim in captivitate tentum, restituit et in *Bessarabiam remisit*, qui fraude servi sui, currendo in equis velocibus, decapitatus occubuit »⁵.

La începutulü secolului XV Munteniı amenințändü mereü cu agütorulü Turcilorü de a năvăli în Transilvania⁶, regimele ungurescü ceru spriginulü regelui Vladislavü Iagello, carele s'a și grăbitü a-ı trāmitte în doue rōndurı oștirı polone assupra Țerreı-Romănescı, scriendü totü-d'o-dată împēratului Sigismundü într'o epistolă din 1431:

« Vestra fraternitas non ignorat demum versus *Bessarabiam* similiter iterata vice cum magnis misimus aliam gentem impensis etc. »⁷.

Pēnē 'n secolulü XVI, deși cu multü mai rarü, Poloniı numıau din cândü în cândü Muntenia *Bassarabiä*.

Astü-feliü diplomatulü Petru Tomițki consilia în 1510 regelui Sigismundü Iagello de a trāmitte unü ambassadorü la Pōrta Ottomană nu pe drumulü cellü mai scurtü, ci prin Ungaria, Transsilvania și Țerra-Romănescă: « per Hungariam în Turciam proficisciretur non descendendo Budam, sed recto tramites per Transsilvaniam et *Bessarabiam* etc. »⁸.

³) Lib. XIII, t. 2, p. 508.

⁴) *Letop.*, I.

⁵) *Chronicon*, CCCXLII.—Totü așa în DLUGOSZ, lib. XIII, t. 2, p. 508.

⁶) ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 168.

⁷) RACZYNSKI, *Codex Diplomaticus Lithuaniae*, Wroclaw, 1845, in-4, p. 351.

⁸) *Acta Tomiciana*, ed. Dzialynski, Posnaniae, 1852, in-4, t. I, p. 67.

Veðurămü fontănele polone, pe Dlugosz, pe Miechowski, pe regele Vladislavü Iagello, pe TomiŃki, dândü ȚerreŃ-Romănesci în modulü cellü mai necontroversatü numele de *Bassarabiä*.

Celebrulü Kromer îi resumă și 'i completéză pe toți.

Chiămatü la 1551 a regula archivulü regescü allü PolonieŃ, ellü a găssitü acolo mai multe acte relative la unü *voevodatü allü BessarabieŃ*, tóte fórtē vechi, anume dintre anniŃ 1389—1411.

Citindu-le, i-a fostü lesne a înŃelege că elle se referă d'a-dreptulü la Țerra-Romănescă.

Așa dérü ellü le-a trecutü în inventariü sub rubrica: „*Muntēnia sēü Bessarabia*”⁹.

Prima cunnoscință între Poloni și Munteni avusese locü pe la 1389 prin intermediulü Moldovenilorü.

Bassarabia, ca una din calificările ȚerreŃ-Romănesci, cată déro să fi venitü la Poloni anume din Moldova.

In adevărü, noi găssimü acestü nume repeŃitü de trei ori în preŃiosulü tractatü commercialü moldo-polonü din 1407.

Eccē passagülü :

„NeguŃitoriŃ din Lembergü sunt liberi a esporta postavü în Ungaria și'n *Bessarabia*; érü cine 'lū va duce în *Bessarabia*, să plătēscă la vama principală în Sucēva câte trei denari de fie-care libru, și apoi la *fruntariä* în *Bacău* câte doui denari de fie-care libru; érü pentru lucruri de importü din *Bessarabiä*, fie piperü, fie lână, fie alta, se va plăti în *Bacău* etc.”¹⁰

Peste unü annü, la 1408, Mircea cellü Mare trămitte ambasadoriŃ la Lembergü pentru a întra la rōndulü seü, după esemplulü domnului moldovenescü Alessandru cellü Bunü, în relaŃiuniŃ commerciale directe cu regatulü polonü.

Originalulü tractatului, închiăiatü cu acea ocasiune, se păstréză pēnē astă-Ńi în așa numitulü *Archivum antiquum* din capitala GalliŃiei.

Principele muntēnū se întituléză acolo :

„Eü Ionü Mircea, mare voevodü și domnū allü tóteŃ țerre ungrovlachice și allü țerrelorü de peste munți”¹¹.

In locü de *Ungro-vlachiä* din acestü titlu, actulü polonü contimpurēnū, prin care se constată presința solilorü munteni în Lembergü, pune: *Bessarabiä*.

Eccē însu-Ńi testulü :

„1408, Sabbatho ante oculi dati sunt Steinhäuser centum grossi pro octuale medonis honorato nuntiis de *Bessarabia*”¹².

Tractatulü commercialü moldo-polonü din 1460 re'nnoesce aprópe dia cuvēntü în cuvēntü după acela din 1407 importantulü passagiü pe care l'amü reproduŃü mai susü, cu acea numai deosebire că 'n locü de *Bessarabiä* ne întimpină *Bassarabia*, adecă întocmai după cumü s'a numitü totü-d'a-una antica dinastiä princiară dia Muntenia¹³.

⁹) CROMER *Inventarium publicarum literarum Regni Polonię MDLI*, autografü în Archivulü principalü allü Afacerilorü Esterne din Moseva, in-f., p. 222: „*Transalpina sive Bessarabia*,” ap. BOLENSKI I DANILOWICZ, *Metrika velikago kniazestva litovskago (1545-72)*, Moskva, 1843, in-4, p. 435, 453.

¹⁰) *Archiva istoricä*, I, 1, 131. — *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 31: „A do Ugori do *Besarab* svodobno im vyvoziti sukna, a kto povezet sukno do *Besarab*, dati imet na golovnoe myto u Soezavie ot grivnu po tri groszi, a na kraj u Bakovie ot grivnu dva groszi; a szto privezet iz *Basarab*, ili peretz, ili bavolnu, ili bud szto etc.”

¹¹) *Archivulü municipalü din Lembergü*, fascic. 517, nr. 8. — ReproduŃü în *Archiva istoricä*, I, I, 3: „Az jö Mireza velikyi voivoda i gospodin v'sei zemi uggrovlachiiskoi i ziplaninskym stranam.”

¹²) *Archiv. munic. din Lembergü*, MS. lib. 1178, p. 232. — Cf. ZUBRZYCKI, *Kronika miasta Lwowa*, 75.

¹³) *Archiva istoricä*, II, 173: „A do Ugori do *Basarab* i do KeliŃi do Turkov volno im vyvesti sukna, a kto povezet sukno do *Basarab* dati imet na golovnom mytie u Soezavie ot grivnu tri groszi etc., a sezo privezut ot *Basarab* ili ot Turkoeh; ili bavolnu, ili bud sezo, u Bakovie i Romanov t'rg i u tych kraiznyeh t'rgov ot voza po dva zlaty turskyeh.”

§ 11.

BASSARABIA IN FONTANELE SERBE SI MAGHIARE.

La 1349 celebrulă țzară serbescă Stefanu Dușanu închiăă unu tractatū commercialū cu Ragusa, în care citimū între celle-l'alte :

«Orî-cine pôte trece în libertate și fără nici o pedecă prin țerra noastră, ducendū marfă «pentru alte țerre, affară numai de arme, carî să nu se espôrte nici în Bulgaria, nici în «*Țerra-Bassarabescă*, nici în Ungaria, nici în Bosnia, nici în Grecia»¹.

Eccē déro Muntenia purtândū numele de *Bassarabiă* în totă flórea vécului XIV!

Cronica serbescă a monastirii Tronoșa, cunoscută după unu manuscriptū din secolul XVI, înse compilată după nesce sorginți cu multū mai vechi, dice între anni 1320—1330:

«Impăratulū bulgarū Mihailū adună o formidabilă armată, pe lóngă care mai căpētândū «agūtóre dela *Românii Bessarabenî*, năvălli în Serbia»².

Vorbindū despre acella-și personagiū, Bizantinulū Cantacuzenū, scriitorū contimpurénū, numesce Ungro-vlachî pe aliații Bulgarilorū, Românii cei Bessarabenî ai cronicarului serbū³.

Acéstă așa dicendū euațiune între *Ungro-vlachia* și *Bessarabiă* ne conduce d'a-dreptulū la o diplomă a împăratului Sigismundū, carele confirmă la 1420, în calitatea'i de rege allū Ungariei, imunitățile și privilegiile monastirii Tisména :

«Tuturorū locuitorilorū *Terrei ungrovlachice, adecă ai Bessarabiēt*»⁴

În acella-și modū annalistii maghiari, Thurocz⁵ și anonimulū Chronicon Posoniense⁶, povestindū catastrofa regelui Carolū-Robertū pe la 1330 în codrii Severinului, numescū Țerra-Romănescă «a Bassarabului», séu simplu numai «Bassarabū».

Dela Polonî, Moldovenî, Serbî și Ungurî, căroră Muntenia li era d'o potrivă cunoscută sub termenulū dinasticū de *Bassarabiă*, să trecemū la sorginți occidentale.

§ 12.

BASSARABIA IN FONTANELE ITALIANE.

Pe la 1570 s'a vădutu în Spira, la curtea împăratului germanū Massimilianū II, unū pretendinte românū espatriatū, despre care Leunclavius dice :

«Ellū se numia Nicolaū și era fiū allū *principelui Bessarabiēt*, demonstrândū acéstă origine «prin documente, prin mărturie și mai cu sémă prin *bulle plumbate alle Venetiēt*»^a.

Bulle plumbate alle Venetiēt—din ce epocă?

Leunclavius și după dēnsulū Cantemirū^b credeaū că *Bessarabia* însemna aci provincia română de peste Prutū.

Din fericire pentru lumina istorică, individulū în cestiune nu e de totū obscurū.

¹) KARANO - TVRTKOVIT', *Srbskii spomenitzy*, Bieograd, 1840, in-8, p. 52: „kto lubi iti uinu zemliu str'gom, s kuplom da grede priez zemliu tzarstvami svobodno bez vsake zabave, t'kmo oruzsija da ne nosit ni u Bugare, ni u Basarabinu zemliu, ni na Ugre, ni u Bosnu, ni u Gr'ke.“ — Datulū este 6858 dela Creațiune, indictionū 2, septembrie 20, adecă 1349, éru nu 1350, preemū pune în parentesî editorulū din necunós-cerea regulelorū cronologie.

²) *Rodoslovie serbskoe*, în *Glasnik druzstva srbske slovesnosti*, t. 5, Bieograd, 1853, in-8, p. 64: „Michail zse silnieisze voinstvo sobrav i vzia pomosezi u Basarabovych Volchov.“ — În edițiunea tipărită stă: Besarabov i Volchov. După limbă, cronica se pare a fi fostū scrisă, cellū puținū parțialmente, în secolulū XV.

³) *Historiarum L. IV*, rec. Schopen, Bonnæ, 1828, in-8, I,

175: „ὁ δὲ τὴν τε ἰδίαν στρατιὰν συναγαγὼν καὶ ἐξ Οὐγκροβλάχων κατὰ συμμαχίαν οὐκ ὀλίγην etc.“

⁴) VENELIN, 49: „Vsiem koi v ugrovlachiskoi zemli szco est Basarabska.“ — Originalulū acestui documentū se află în Arhivulū Statulū din Bucuresci.

⁵) Ed. Schwandtner, 208: „Transtulit se in terram Bazarad Wayrodæ Vlachorum.“

⁶) Ap. PODHRADCZYK, în *Chronicon Budense*, 250: „Anno Domini MCCCXXX, feria sexta ante festum beati Martini, in terra Bazarad Carolus rex fraudulententer est devictus.“

a) *Annales*, 182: „Novi aliquando in aula Maximiliani II Augusti, Spiræ comitia celebrantis, Nicolaum, patre Bessarabie principe natum, uti quidem credebatur: documentis quibusdam ac testimoniis, præsertim Venetorum plumbis bullis, hanc eius originem adprobantibus.“

b) *Cron.*, II, 373.

Pe la 1569, cu unū annū înainte de a face solemna'î aparițiune la curtea imperială a Habsburgilorū, ellū petrecea la Segovia în Spania, de unde 'lū vedemū scriendū unū felțu de crisovū, în care 'și dā numele de : «Nicolaū, fițulū lūi Barbu Bassaraba, domnū allū Munteniey»³.

Astū-felțu se esplică pe deplinū titlulū seū : «princeps Bessarabiae».

Cu multū înse înainte de bulle venețiane alle acestuī aventurarū, Țerra-Romănescă se numīa degia Bassarabiă în bulle papale.

Să nu uitămū că ceța-ce ne preocupă specialmente în opera de față, este secolulū XIV.

Ei bine, într'o scrisore cătră regele maghiarū Ludovicū din 1372, adecă de pe la finea domniriī lūi Vladislavū Bassarabū, papa Gregoriū XI illū îndemnă la edificarea templurorū catolice în țerrelle învecinate cu Ungaria, dicendū-ī :

«In Bosnia, Serbia, *Bassarabia* și 'n celle-l'alte părți limitrofe locuescū mulți schismatici și eretici.»⁴.

§ 13.

RECAPITULAREA DESPRE BASSARABIA.

Fontănele de mai susū, în cari vedemū Țerra-Romănescă figurândū sub numele de *Bassarabiă*, potū fi classificate în următorulū modū :

SECOLULU XIV:

1. Tzarulū serbescū Stefanū Dušanū (1300—1356);
2. Papa Gregoriū XI (1300—1378);
3. Impēratulū germano-maghiarū Sigismundū (1366—1437);
4. Regele polonū Vladislavū Jagello (1350—1434);
5. Domnulū moldovenescū Alessandru cellū Bunū (1380—1432);
6. Actele dintre 1389—1411, inventariate de cătră Kromer în archivulū regescū din Cracovia;
7. Notița din 1408 în archivulū municipalū din Lembergū;
8. Cronica latino-ungară dela Posonū

SECOLULU XV:

9. Annalistulū polonū Dlugosz (1415—1480);
10. Confratele acestuīa Miechowski (1450—1523);
11. Domnulū moldovenescū Stefanū cellū Mare (1430—1504);
12. Annalistulū maghiarū Thurocz (1450—1490);
13. Cronica anonimă serbă dela Tronoșa (XV—XVI);
14. Bulle plumbate venețiane alle pretendintelūi muntenescū Nicolaū Bassarabū (XV—XVI);
15. Diplomatulū polonū Tomiçki (1470—1535).

Aceste differite sorginți din secolii XIV și XV, d'o potrivă autentice, stabilescū pēne la cellū mai înaltū gradū de evidință atātū faptulū cuvēntulū *Bassarabiă* ca o denumire pe

³) SEIVERT, *Von dem walachischen Wappen*, în *Ungri-sches Magazin*, Pressburg, 1781, in-8, t. 1, part. 3, p. 366, dā acestū actū numaī în traducere. Nicolaū, *princeps Bessarabiae* allū lūi Leunclavius, își numesce patria: „unser Fuerstenthum Transalpina.“—Articolulū lūi Seivert este publicatū de asemenea în *Anzeigen allergnädigst privilegirte*,

Wien, 1771-76, in-8, t. 6, p. 180-8.

⁴) RAYNALDUS, an. 1372, num. 32, ap. ASSEMANI, *Kalendaria*, V, 1, 61: „Quod in eisdem, Bosnia scilicet, Rascia ac *Bassarath*, et aliis partibus eis vicinis multi schismatici et hæretici commorantur, et quod ibidem convertendorum messis est multa, operarii vero pauci.“

atunci foarte răspândită a Munteniei, precum și nu mai puțin originea acestui nume dela dinastia princiară : *Țerra-Bassarabului*.

Pentru Muntenia *Bassarabia* corespunde cu *Bogdania* pentru Moldova, ținându-se totuși sémă de doué puncturi de diferență :

1. Moldovenii ei-înșii nici o dată nu-și numău țerra *Bogdania*, pe când Muntenii din contra, precum vom vedé mai la valle, nu respingeau numele de *Bassarabia* ;

2. *Bogdania* se referă la persóna unui singurú principe, întemeiatorú allú domniei moldovene, pe când *Bassarabia* reflectă în sine o dinastiă întregă, tare și mare în cursú de mai multe vécuri.

Acestú modú de a individualisa o țerră séu o națiune prin numele gentilițiú allú principelui séu allú dinastiei, nu este isolatú.

Salverte, studiândú fenomenulú în istoria universală, éttă cumú resumă cercetările selle :

« Unú capú puternicú și celebru póte da poporului propriulú séu nume. Așa la începutul secolului XIV o ramură tătară adoptă numele suveranului séu Usbek, allú șesselea descendenté allú lui Genghis-hanú. O altă ramură purta degia mai de 'nainte numele lui Noga, sub conducerea căruí ea reușise a deveni nedependente. Hordele turce, cari năpădiseră imperiulú bizantinú pe la finea secolului XIII, ni se presintă de asemenea sub numele diferiților căpitaní : Salam-bașú, Amir-amanú, Atmanú etc. Goșii, Vandalií, Alanií, Gepidií, formaú una și aceea-și naționalitate, alle cărița fracțiunii, după mărturia lui Procopiú, se distingeau una de alta prin numele principelui respectivú. Dintre popórele gallice, năvállite în Asia, cincí își atribuiră numile capilorú ce le duceau la gloriá. Totú așa în anticitate Mirmidonii se numău Tessali după numele lui Tessalú »¹.

Illustrulú Iacobú Grimm reduce denumirile tuturorú națiunilorú la trei rubricé generale :

1. Séu după vr'o calitate mai caracteristică a poporului ;
2. Ori după aspectulú territoriului ;
3. Séu, în fine, după numele fundatorului statului naționalú².

În astă din urmă speciă întră numele Țerei-Romănescé : *Bassarabia*.

Ellú este pentru noi totú ce póte fi mai importantú, demonstrândú profunda vechime a dinastiei Bassarabilorú pe țermii Oltului și distrugéndú totú-d'o-dată asserțiunea d-lui Rösler că d'abia pe la 1330 arú fi appărutú pentru prima órá unú obscurú Bassarabú pe scena istoriei³.

Pentru ca o țerră să adopte numele unei dinastie, trebui să fi trecutú mai ántéiú unú intervallú destullú de lungú de consolidarea dinastiei ; pentru ca acestú noi nume dinasticú, láindu-se cu incetulú affară din hotare, să devină familiarú în străinătate, se necesitéză éroșí unú altú intervallú destullú de lungú ; mai pe scurtú, pentru ca *Bassarabia* să fi străbătutú pe la 1372 péné la curtea papalá séu pe la 1349 péné la Ragusa, logica istorică cea mai elementară ne face a precepe că însă-și dinastia Bassarabilorú a fostú la Muntenii fără comparațiune mai vechiá.

¹) Op. cit., II, 121-3.

²) *Geschichte der deutschen Sprache*, Leipzig, 1848, n-8, t. 2, p. 774 : „Betrachtet man nun den Grund der Namen, so ergeben sich drei Arten, indem sie sich entweder auf einen Stammherrn, oder auf eine vorstehende Eigenschaft des Volks selbst, oder endlich auf die Gegend beziehen, in der es wohnt.“

³) *Rom. Stud.*, 296 : „Die ununterbrochene Folge der Dynastie Bassaraba ist ein Glaubenssatz der romanischen Historiker. Aber für einen modernen Leser des westlichen Europa gehört es doch zu den starken Zumutungen, Vertrauen

in die Behauptung zu verlangen, dass diese Familie seit Aurelianus berühmt gewesen sei. Ich finde den Namen Bazarad als den eines Wojwoden der Walachei zum ersten Mal in der berührten Stelle Thwroezis zum J. 1330 genannt. Eine Urkunde von 1345 nennt uns den Edlen Alexander Bassarat. Eine andere vom J. 1359 stellt den Alexander Bazarad Vajvoda Transalpinus noch sicherer. Der Margel fernerer Aufzeichnungen hindert uns diese Benennung zu verfolgen, erst 1475 erscheint ein Bozarabus Valachia Vaivoda von neuem.“ — D. Rösler citéză pe THEINER, și totuși nu vrea să scie că péné și acolo, *Mon. Hung.*, I, 513, se găsesce „Bazaras Vajvoda Transalpinus“ degia în anulul 1327.

§ 14.

BASSARABENII ÎNTR'O CRONICA POLONA DIN 1259.

Ce va dice d. Rösler, cându noi vomă arrăta nu la 1349 sėu 1372, ci de pe la 1259, cu unū secolū înainte de urcarea pe tronū a lui Vladislavū Bassarabū și cu doue vécuri înainte de Țepeșū, termenulū *Bassarabiā* nu numaī applicatū cătră teritoriulū și cătră poporulū Țereī-Romănesci, dérū cunnoscutū degia pēnē 'n fundulū Poloniei?

Maī repețimū o datā cifra : 1259.

Ni vomū permite maī 'nainte de tóte o răpede digressiune despre prețioasa fontână, de unde vomū trage acestă neașteptată indicațiune.

Silesianulū Sommersberg a divulgatū în 1730 o cronică polono-latină, pe care a botizat'o : *Anonymi Archidiaconi Gneznensis brevior chronica Cracoviae*.

O datā atrăgēndu-se asupra acestuī monumentū atențiunea archeologilorū, s'a început cercetări prin felū de felū de bibliotece, dāndū dreptū resultatū descoperirea maī multorū differite manuscripte, care de care maī complete sėu maī perfecte, unulū la Breslau, altulū în Vaticanū, allū treilea la Königsberg, allū patrulea în possessiunea renumitulū bibliomanū Czački, și așa maī departe¹.

Studiāndu-le, Germanulū Semler a surprinsū cellū de 'nteīu pe Sommersberg de a fi publicatū la unū locū sub acella-și titlū vr'o șapte cronice cu totulū deosebite, pe carī unū archidiaconū de Gnesno le-a fostū legatū pe tóte într'o ordine cronologică, luāndū astū-felū aerulū de a fi autorū allū totalitāții².

Celebrulū Lelewel, gāsindū vr'o doue noue manuscripte, s'a creșutū în stare a da o classificațiune și maī precisă, despărțindū întręga publicațiune sommersbergiană anume în următórele optū buccăți separate :

1. *Brevis Chronica Cracoviae*, pēnē la 1248;
2. *Annales Polonorum vetustiores*, dela 1248 pēnē la 1282;
3. *Annalista Cracoviensis*, dela 1282 pēnē la 1312;
4. *Annalista Cujaviensis*, dela 1312 pēnē la 1340;
5. *Annalista Monachus*, dela 1340 pēnē la 1366;
6. *Ephemerides*, dela 1366 pēnē la 1376;
7. *Annalista Gneznensis*, dela 1376 pēnē la 1385³.

Așa dérū între anniī 1248—1282 unū anonimū scrisese *Annales Polonorum vetustiores*.

Dintre ceī optū cronicariī de maī susū, ellū singurū ne interessază în casulū de față.

Autenticitatea lui n'a fostū pēnē acumū suppusă celei maī micī bănuelle.

Acestū contimpurēnū allū evenimentelorū éccē ce dice sub anulū 1259 :

«MCCLIX. Thartari, subiugatis *Bessarebenis*, Lithvanis, Ruthenis et aliis gentibus, Sandomirzs Castrum capiunt»⁴.

Adecă :

«1259. Tătariī, după ce sub-giugară pe *Bessarebeni*, pe Litvaniī, pe Ruteniī și alte némurī, aū luatū cetatea Sandomirū».

¹) WISZNIEWSKI, *Historia litteratury polskiéj*, t. 2, Krakow, 1840, in-8, p. 152-153.

²) *Animadversiones ad antiquiores scriptores Poloniae*, p. 52, § 13, ap. OSSOLINSKI, Vincent Kadlubek, übers. v. Linde, Warschau, 1822, in-8, p. 284-286.

³) LELEWELS *handschriftliche Mittheilungen*, ap. OSSOLINSKI, 622. — Lelewel avea intențiunea de a publica pe toți acesti eronicariī într'o nouă edițiune cu variante, acea a lui Sommersberg fiindū fórte defectosă.

⁴) SOMMERSBERG, *Silesicarum rerum scriptores*, Lipsiæ,

1730, in-f., t. 2, p. 82.— Memoria luării Sandomirului de către Tătariī în 1259 s'a conservatū pēnē în secolulū XVII. CEL-LARIUS, *Polonia descriptio*, 1659, în MIZLER, I, 544, dice : «Anno 1259, a Russis adiuti, Tartari Sandomiria potiti sunt — in cuius rei memoriam adhuc hodierno tempore quotannis ultimo Maii festus dies hujus cadis, quasi Martyrum Christi, celebratur magno hominum concursu, quibus, ex Papæ Alexandri IV concessione, magnæ indulgentiæ donantur.» Papa Alessandru IV a domnitū între 1254-1261. Prin urmare, însăși cronologia confirmă veracitatea narrațiunii.

Dintre toți istoricii Românilor, numai Gebhardi observase în trecētu într'o notiță acestu passagiū din așa numitul Archidiaconū de Gnesno.

Illū observase, dērū nu-lū putea înțelege, căcī nu cunoscea antica nomenclatură a Munteniei.

Peste Prutū, în Bessarabia de astă-đi, pe la 1259 nu locuiau Români, ci hórde orientale de Comani.

Cine dero să fi fostū pentru Gebhardi acei *Bessarebeni*?

Nesciendū încotrō s'apuce, ellū se decise vrëndū-nevrëndū a crede că *Bassarabeni* cronicarului polonū vorū fi fostū vre-o seminția de Comani⁵.

Eccē unde pôte conduce pēnē și pe unū istoricū de tallia lui Gebhardi, cu multū maī pe susū de Engel și chiarū de Șincai în privința criticismului, lipsa de o analiză monografică!

Bassarabeni, cunoscuți de pe la 1259 departe în Polonia, ni probéză că dinastia Bassarabilorū era pe atunci în Țerra-Romănescă înrădăcimată, întărită, agiunsă în tótă flórea.

Dērū acēsta se pôte óre demonstra documentalmente?

Să vedemū.

§ 15.

BASSARABŪ-BANŪ INTR'O CRONICA PERSIANA SUB ANNULŪ 1240.

Fazel-ullah-Rașid, scriendū în Persia la 1300 după raporturile oficiale alle autorităților mongole, astū-feliū că narrațiunea'ī offeră tótă ponderositatea unei mărturie oculare¹, eccē ce spune într'unū passagiū, asupra căruia mī-a fostū attrasū atențiunea reposatului meū părinte și neuitatului magistru în sciința istorică :

„In primă-véra annului 1240 — đice ellū — principiū mongolī trecură munții Galiției «*ازق*» pentru a intra în țerra Bulgarilor «*ب*» și Ungurilor. Ordă, carele mergea spre drepta, după ce a trecutū țerra *Aluta* «*آلوتا*» fī esse înainte *Bazarabam* «*بازرابام*» cu o armată, dērū e bătutū. Cadan și Buri aū mersū asupra Sașilor și i-aū învinsū în trei bătălie. Bugek din țerra Sașilor trecu peste munți, întrândū la *Karaulaghī*, și a bătutū „popórele *ulaghice*...»².

Acēstū importantissimū testū are nevoiă de următórele limuriri topografice prealabile :

1. De vreme ce Ordă mergea spre drepta în privința regiunii Sașilor, urméză necessarmente că sub «*țerra Aluta*», pe unde trecuse ellū înainte de a se lovi cu *Bassarabū-banulū*, Rașid înțelege anume Făgărașulū, carele se află în adevērū spre drepta de Brașovū și a căruia provinciă se chiamă pēnē astă-đi de cătră Ardelenī «*țerra Oltulū*»³, în stilulū officialū latinū «*terra Alutensis*», nemșesce «*Altland*»⁴.

⁵) *Gesch. d. Mold.*, 512: „1259 würden einige Komaner, die im heutigen Bessarabien wohnten, schon in polnischen Geschichtbüchern Bessarabeni genannt.“ — Este curiosă ușurința, cu care celebrul MALTE-BRUN, *Géographie*, Paris, ed. Malte-Brun fils, sine anno, in-8, t. 6, p. 347, utilizază erórea lui Gebhardi: „La Bessarabie doit son nom à un chef des Comans, appelé Bessarab.“

¹) D'OHSSON, *Histoire des Mongols*, La Haye, 1834, in-8, t. 1, p. XXXV: „Il existait dans les archives du khan mongol de la Perse des fragments historiques d'une authenticité reconnue, écrits en langue et en caractères mongols, mais peu de personnes avaient la faculté de les lire. Pour mettre ces matériaux à la portée du public, le sultan Mahmoud Gazan khan voulut qu'il fussent rédigés en corps d'histoire, et confia ce travail, en 702 (1303), au plus humble de ses serviteurs Fazel-oullah, fils d'Abou-l-Khair, surnommé Raschid le Médecin, de Hémédan, qui reçut l'ordre de consulter, pour compléter ces matériaux, les savants chinois, indiens, ouïgours,

kipcheacs, et autres, qui se trouvaient à sa cour.“ — KLA-PROTH, *Asia Polyglotta*, Paris, 1831, in-4, p. 4, numesce cronica lui Rașid: „ein höchst schätzbares Werk, welches als die einzige Quelle angesehen werden kann, aus welcher alle späteren Mohammedanischen Schriftsteller dass geschöpft haben, was sie über die ältere Geschichte der Mongolischen und Türkischen Völker beibringen.“

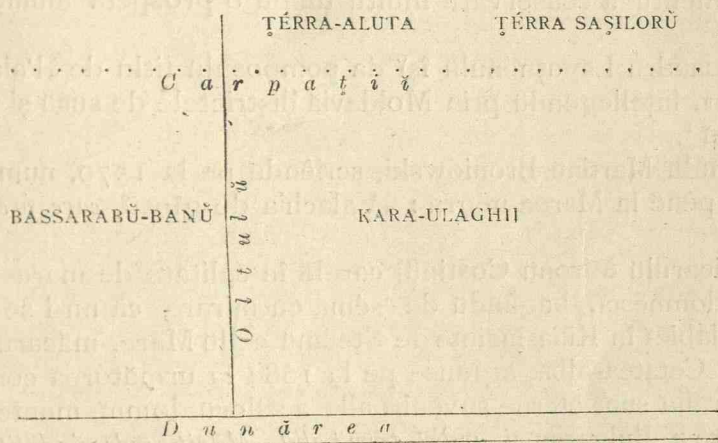
²) D'OHSSON, II, 627-8. — Acēstă citațiune este unū nouū respunsū la aserțiunea d-lui RÖSLER, *Rom. Stud.*, 296, cumăcă prima mențiune istorică despre Bassarabī arū fi din anulul 1330.

³) CODRU DRAGUSIANU, op. cit., 1: „Inaintea mea era *Țerra Oltulū*, ca o grădină măreță, întinsă, ținută de Carpații Făgărașulū, de culmea Persianilor și de malulū ardelenū formandū rîpa dreptă a Oltulū etc.“

⁴) Charta Transilvaniei în REICHERSDORFER, *Transsylvania ac Moldaviae descriptio*, Colonia, 1595, in-f.

2. De vreme ce contra *Kara-ulaghiilor*, adică a «Negrilor-vlachii», Bugek mergea prin regiunea Saşilor fără a se abatte pe la Făgăraşu, urmăză necessarmente că sub «popórele kara-ulaghice» Raşid înţellege anume pe locuitorii din Muntenia orientală, adică în direcţiunea Buzăului şi a Brailei.

Correlaţiunea termenilor întrebuinţate de cătră Raşid se resumă în următórea schiţă :

Noi dobândimū astū-feliū o încredinţare de cea mai perfectă certitudine că :

1. Nu numai la 1240 domnia în Oltenia unū banū din némulū Bassarabilorū, derū încă ū aparţinea atunci şi Făgăraşulū, căci altū-minte ellū nu avea trebuinţă de a eşi întru împinarea Mongolilorū pe dată ce aceştia năvăliseră în «ţerra Aluta» ;

2. Punēndū pe Raşid faţă'n faţă cu testimoniulū lui Cinnamū şi cu actulū maghiarū din 1231, ambele analizate în Studiulū I, noi constatāmū că Bassarabiū, după ce cuceriseră Făgăraşulū de cătră Ungurii între 1160—1180, illū perdură apoi pe la 1230 şi l'aū cuprinsū din nou înainte de 1240 ;

3. Confruntāndū pe Raşid cu annalistulū polonū din 1259, reproducū în paragrafulū precediate, noi vedemū că între 1240—1260 Mongolii făcuseră doue invasiuni successive la *Bassarabeni* seū în statulū lui *Bassarabū-banū*.

§ 16.

TRECEREA NUMELUI BASSARABIA CATRA ROMANIA DE PESTE PRUTŪ

În *Istoria ierarhică a Munteniei*, care formeză tomulū III din opera de faţă, noi vomū desfăşura pe largū primordiala origine şi secolarele vicissitudinii alle illustrei familie a Bassarabilorū, seū mai bine dicēndū a acestei caste, a cării essistinţă a fostū totū-d'a-una în cea mai strînsă legătură cu mărirea şi puterea naţionalităţii române.

D'o cam dată vomū trece la epoca şi modalitatea transmissiunii numelui *Bassarabiă* cătră acea porţiune de peste Prutū a teritoriului românū, unde ellū s'a păstratū pēne astă-zi, pe cândū în Muntenia, adică în propriū ūisa Bassarabiă, de vr'o trei seū patru sute de anni nu i se mai găsesce nici unū vestigiū.

Acestă cestiune s'a desbătutū degia în cea mai mare parte în Studiulū I cu ocasiunea întinderii Ťerrei-Romănesci în secolulū XIV.

Amū vēđutū acolo pe Mircea cellū Mare şi pe fiilū seū Vladū Draculū domnindū pe ambiū Ťermi ai Dunării pēne la Pontū.

Amū vēđutū acolo pe Alessandru cellū Bunū trăgēndū pentru hotarele Moldovei de-

spre Muntenia o modestă liniă, care se începea la Bacău, mergea prin Berladu și se opria la Cetatea-albă.

Amu vădută acolo, în fine, pe Stefanu cellu Mare răpindă cellu ânteu Terreî-Romănesci între 1465—1475 tótă laturea dunărénă dintre Braila și Kilia.

Făcendă parte din voevodatulă Bassarabilorū înainte de giumătatea secolului XV, acéstă buccată de pământu a conservatū multū timpū o próspectă amintire a primitivului seū muntenismū.

Astū-feliu Alessandru Lăpușenulū își da pomposulū titlu de «Palatinus terrarum Moldaviae et Valachiae», înțelegendū prin Moldaviă districtele de susū și prin Valachiă pe celle de gîosū alle țerrei¹.

Astū-feliu Polonulū Martinū Broniowski, scriendū pe la 1579, numesce porțiunea danubiană a Moldovei pênē la Marea-negră: «Valachia de gîosū, care ore-cândū se șicca Bessarabiă»².

Astū-feliu cronicarulū Mironū Costinū, carele în calitate de mare-logofetū veçuse mișe de vechi crisóve domnesci, băgandū de sémă cu mirare că nu i se presintă nici o urmă de essistința părcălăbiei în Kilia înainte de Stefanu cellu Mare, măcarū-că găssia o mulțime de diplome despre Cetatea-albă, agiunse pe la 1684 la următórea conclusiune:

«Giurgulū și Braila sunt eterne suvenirī alle acellorū domni muntenesci Bassarabi, cari «stăpâniseră o parte a Bulgariei și acellū țermū allū Mării unde s'a lăfitū numele Bessarabiē, «deși câmpia Cetății-albe pênē la Eussinū a fostū totū-d'una moldovenescă, precumū «dovedescū mai multe urice alle părcălăbiei de acolo»³.

Mironū Costinū sciea că Bassarabiū nu-și întinseseră nici o dată stăpânirea pênē la Nistrū; sciea că gurele Dunării aparținuseră Munteniei; sciea că numele Bassarabiă, datū provinciei de peste Prutū, se datoresce Bassarabilorū dela Giurgū și Brăila; numaī unū omū de geniū putea întrevédē atătū de clarū, sunt acumū doue sute de anni, fără să fi avutū la dispozițiune grămada cunnoscințelorū istorice actuale, într'o cestiune atătū de complicată!

Dela 1812 încóce întregulū territoriū românū de peste Prutū, dela Cetatea-albă pênē la Hotinū, a fostū botezatū cū nepropriulū nume de Bessarabiă, pe care pênē atunci illū purta abia partea de gîosū a provinciei.

Dela finea secolului XV și pênē la începutulū secolului de față, ori-unde găssimū cuvântulū «Bassarabiă», putemū fi sicuri că ellū se referă esclusivamente la regiunea gurelorū Dunării: «Bassarabia, seū precumū noi acumū cu nume tătărescū îi șicemū Bugiaculū», după espressiunea lui Cantemirū⁴.

În susū acéstă buccată de pământū se întindea cellū multū pênē la țergușorulū Lăpușna⁵.

Răpindū giumătatea trans-prutiană a Moldovei, guvernulū rusescū a găssitū cu calle a

1) DOGIEL, I, 618.

2) *Tartariae descriptio*, Coloniae Agrippinae, 1595, in-f., p. 2: „Moldaviae seu Valachiae inferioris pars, quae olim Bessarabia dicta fuit.“— De asemenea pe mappa, care însoțesce opera lui Broniowski, citimū: *Bessarabie seu Valachiae inferioris pars*.

3) *Opisanie Moldawskiej i Multanskiej ziemi*, în DUNIN-BORKOWSKI, Pisma, LWÓW, 1865, in-8, t. I, p. 249:

„Dziurziów, także Braila z Moltan, gospodarów
„Sa pamiatki wiczyzste onych Bessarabów,
„Od nich Bessarabia stronom tym wzniecila
„Imie, mappom, pisarzom darennie wslawila:
„Oprócz ze Bassarabi czesc Missyi trzymali,
„Va krótki czas kat morski, ze ja tak nazwali;
„Ale co ma do tego Bialogrodzkie pole?
„Moldawia prawdziwa wszyskie te podole

„Po sam Euxin, przywilej nie jeden to powie
„Burkulabstw Bialogrodzkich...“

4) Cron., II, 371. — Cf. SINCAL, I, 388: „Bassarabia, care apoi s'a numitū și pênē astă-și se numesce Bugiacū.“—Cronicarulū seria în agiunulū lui 1812.

5) PEYSSONEL, op. cit., I, 304: „La Bessarabie, aujourd'hui le Budjak.“ — D'HERBELOT, *Bibliothèque Orientale*, Paris, 1697, in-f., p. 203: „Bessarabie, partie de la Moldavie vers la mer noire.“ — SULZER, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, Wien, 1781-2, t. I, p. 376: „Bessarabien, und zwar: a, das türkische enthält die Landschaften *Ismail, Kilia* und *Akirman* oder *Tschetatie alba*, Weissenburg; b, das tatarische aber das ganze innere Land unter dem Namen *Budschak*. — Cf. *ibid.*, p. 456-64. — Mappa în KANTEMIR, *Beschr. d. Moldau*, etc.

lăși peste totu numele de *Bassarabiă*, care aparține în faptu numai părțecellei sudice din acéstă vastă întregime.

Totu așa Austria, usurpându la 1777 nordul Moldovei, cređu de cuviință a'lă porocli Bucovină, deși în realitate acéstă denominațiune se applica mai 'nainte numai cătră codrul de fagi dela Cozminu, polonesce *Bukowina*, dela *buk-fagü*.

Printr'o procedură de generalizare analógă, Moldovenii din timpü lui Stefanu cellu Mare, după ce apucaseră dela Munteni totu littoralul danubianu pêne la Kilia, au împinsu apoi *Bassarabia* pêne la Cetatea-albă, măcarü-că Nistrulü nu fuisse altminte nici o dată allü Bassarabilorü.

§ 17.

ETIMOLOGIA TERMENULUI BASSARABIA DELA BESSI.

După gloriösa dinastiă, din care esiseră Alessandrii, Vladislavii și Mircii, degia între anii 1200—1300 totă Muntenia, dela Pörta-de-ferrü pêne la Maréa-négră, era cunoscută în intru și 'n affară ca *Bassarabiă*, éru poporulü munténü ca *Bassarabentü*.

Acéstă stare de lucruri a duratü pêne pe la 1500, cândü numele de *Bassarabiă* începe a fi accordatü mai în speciă numai țermulü marinü de peste Prutü, intratü în mânele Moldovenilorü, dérü conservändü încă pe atunci suvenirea dominațiunii muntene.

Nescirea acesteï particularități de nomenclatură pe d'o parte a datü nascere unei mulțimi de divagațiunii istorice dintre cele mai cüdute, éru pe de altă parte a împedecatü pentru multü timpü de a puté înțelege o grămadă de cestiuni de prima importanță.

Apröpe toți căutaü o fantastică legătură între *Bessarabiă* și anticulü pöporü tragicü *Bessi*.

Unii diceau că este *Besso-Thracia*¹.

Alții, că 'n limba gotică *Bess-arb* arü fi însemnändü moștenirea Bessilorü².

Alții éroși că *Bassarabia* semnifică pe *Bessii aședatü longă movila Răbie*³.

Bessii în susü, Bessii în gïosü, Bessii în drépta, Bessii în stânga⁴.

Ceă-ce 'y și mai curiosü, este că tocmai națiunea, căriia precipitarea filologică îi atribuă cu atăta bună-voință paternitatea *Bassarabiei*, nu se vede de nicăiri a fi locuitü vre-o dată pe mallulü nordicü allü Istrulü.

Bessii, deveniți famoși în vechime prin cea mai selbatecă ferocitate, trăiau în munții Balcani, de unde 'și întindeau din cândü în cândü excursiunile de hoțiă pêne la Dunăre, dérü nu mai încöce.

Sub Augustü năvăllirile lorü supërau multü pe Ovidiu, essilatü în Dobrogea de astă-șü, espusă atunci la préda Sarmațilorü despre gurile Dunării, a Gețilorü din regiunile nöstre și a Bessilorü despre sudü :

„Si quis adhuc istie meminit Nasonis ademti,
„Et superest sine me nomen in Urbe meum,
„Suppositum stellis nunquam tangentibus aequor,

1) SZEGEDI, op. cit., 260 : „Extremam Cumaniae seu Moldaviae partem quidam recentiores, praesertim Geographi, Bessarabiam, quasi Besso-Thraciam (Ungaris: Bucsák-Ország), nescio qua ratione inducti, nominare maluerunt.“—Cf. TIMON, *Imago novae Hungariae, Cassoviae*, 1734, in-16, p. 148.

2) VELTMAN, *Vospominaniä o Bessarabii*, în diarulü *So-vremennik*, Petersburg, t. 7, 1837, in-8, nr. 3, p. 234 : „Nazvanie svoe Bessarabia poluczila vieroiatno ot Gotov v značenii Bess-arf ili arb, Erde—zemlia, Erbe—nasliedie, t. e. zemlia Bessov.“

3) VAILLANT, *La Romanie, ou histoire des peuples de la langue d'Or*, Paris, 1844, in-8, t. I, 76 : „La Pessarabie sem-

ble tirer son nom des anciens Bessi ou Bassi, qui, maîtres un instant de la rive droite du Prut, s'y seraient fortifiés au mont Răbie; Bessarabie signifierait alors Passi de Răbie.“

4) Este mai eu semă comieü ceă-ce face pöetulü bessarianü reposatulü Stamatü, carele gässirdü în Cantemirü versulü lui Ovidiu : „Vivere quam miserum est inter Bessosque Getasque“ și nesciëndü latinesce, ne assicură că numele *Bessarabiei* derivă dela poporulü *Bessosqui*!! Veđi *Zapiski Odeskago Obsczestva Istorii*, II, 805 : „Bastarny ili Bessy, narod thrakiiskago plemeni, so vremen imperatora Augusta Kesaria zsili po obieim storonam Dniestra i pri beregach Czernago moria v nizsnei ezasti Bessarabii, a ne v Misii, i nazvany Ovidiem Bessoskoy.“

„*Me sciat in media vivere barbarie :*
 „*Sauromatae cingunt fera gens, Bessique Getaeque,*
 „*Quam non ingenio nomina digna meo!*“⁵.

Peste patru secolii ei locuiau totu in Dacia lui Aurelianu, unde a reusitu pe la 400 a-1 creştina celebrulu episcopu Niceta, fundandu acolo cate-va templuri, dintre cari intr'unulu officiu Grecii in limba greca, in altulu Romani in limba romana, in cellu allu treilea Bessi in limba bessica⁶.

Intr'unu cuventu, numai in Bessarabia ei n'au fostu in vecii veciloru.

Prin urmare, chiaru Bassarabi sa nu fi domnitu la Kilia, si totu inca Bessi n'aveau ce cauta in Bugiacu.

Şincai dice intr'unu locu :

„*Pote fi ca Bessi din Tracia, unde locuiau mai nainte, au trecut in partea Daciei vechi, ce se cheama acuma Bugiacu, si ca dela densii s'a numitu acesta Bessarabia. Bissenii, cari se punu impreuna cu Romani in diplomatulu lui Andrea II, craiulu Ungariei, se vedu a fi fostu remasite de a Bessiloru*“⁷.

Pote fi ca Bessi au trecut, deru Bissenii se vedu a fi Bessi,—o admirabila contradicţiune între terminii : unu lucru evident consecinţa unei simple posibilităţii!

Pote fi, — de ce?

Se vede, — de unde?

Bissenii, pe cari actulu din 1224, citatu de Şincai, îi menţionează in adevăru aşedati anume in Transilvania la unu locu cu Romani : „*silva Blacorum et Bissenorum*“⁸, era unu tribu orientalu allu Pecenegiloru, pe care totu acolo si totu allaturu cu Romani, adeca intr'o poziţiune identica din punctu in punctu, illu aşedă la 1158 cronicarul germanu Ottone de Frisingen : „*Pecenatorum et Falonum campania*“⁹.

Ore acestia, veniti in evulu mediu din fundulu Asiei abia pe la anululu 900, sa fi fostu posteritatea acelloru Bessi, pe cari toti classicii ni-i aratta stabiliti din cea mai departata anticitate pe crescutulu Hemulu?

Deca Şincai aru fi cunoscutu intima correlaţiune între *Bassarabi* si *Bassarabia*, ellu nu committea o asemenea enormitate!

Deru sa lassamu la o parte pe Bessi.

Vomu analiza o alta încurcatură nu mai puţin originală, in care totu *Bassarabia* a aruncatu pe istoricii nostri.

§ 18.

VLADU VOEVODULU BASSARABIEI DIN 1396.

Scotendu la lumina actele dintre Polonia si terrele romane, Dogiel a publicatu o diplomă, care se parea tuturor a fi o cimilitura.

⁵ *Tristium* l. III, el. 10. — Cf. STRABO, l. VII, c. V, § 12. — Despre tote poporele, cate au fostu stabilite vre-o data lungă Dunărea de giosu, vedu KATANCSICH, *De Istro ejusque adcolis*, Budae, 1798, in-4.

⁶ *Vita S. Theodosii*, in PAGIUS, t. 2, p. 9, ap. SCHAFFARIK, *Abkunft d. Slaven*, 71: „In primo templo laudes Dei graeca lingua personabant, in altero Bessi sermone suo praeconia canebant, in tercio Armenii numini supplicabant.“ — In acestu preiosu pasajlu, pe care nimeni inca nu l'a intellesu penecum, Armenii nu sunt Armenii, cari n'au locuitu nici o data in Tracia, ci anume Macedo-Romani, cari pere astadi pronunta *Armanii* in locu de *Romani*, dupa cumu vedu in HAHN, *Albanesische Studien*, Jera, 1854, in-8, p. 33: „Die Pinduswälder nennen sich nicht, gleich ihren im Lande zerstreuten Brüdern, Rum, sondern *Armenii*.“ — Cf. *ibid.*, 231, unde insus Hahn se mira de assemnarea acestei forme cu numele Armenilor. — Passajulu de mai susu din *Vita S. The-*

odosii este prima menţiune pozitivă despre Macedo-romani.

⁷ *Cron.*, I, 70.

⁸ ENDLICHER, *Monum.*, 422.

⁹ MURATORI, *Scriptores Berum Italicarum*, t. 6, p. 665 sq., ap. SCHLÖZER, *Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Göttingen, 1795, in-8, p. 231. — Diferitele numi, sub cari ne intimpină Peceregii in scriitorii evulu mediu, sunt: *Πατζερανίται, Πατζινάται, Pincenates, Peincei, Petinegi, Pincinati, Pincenarii, Pecenaci, Pedenei, Pezinegi, Pinzinaci, Pezenaci, Peincei, Pezerati, Pesnaer, Pizenati*. Vedu SUHM, *Om Patzinakerne, in Scrifter som udi det Kiøbenhavnse Selskab etc.*, Kiøbenhavn, 1770, in-4, t. 10, p. 260-310. — Diplomele maghiare îi numescu: Bissenii. ceta-ce se pronunta „*Bitzeni*“, precumu si Bessi — „*Betzi*.“ Vedu PRAY, *Diss.*, 168-70; si DANKOVSKY, *Anonymus, Keza et Thurutz recensiti*, Posonii, 1826, in-8, p. 18. — Scriitorii orientali li diceu: Badginak. Vedu D'HERBELOT, ad vocem.

O dămă aci întrégă după traducerea lui Șincai, o traducere naivă, dărü fôrte fidelă :
 „In numele Domnului aminü. Vladü, Voevodulü Bassarabiei și Comitele Severinului, ș. c. l.
 „Insciințămü pre toți, cari vorü auđi acestea și li se cuvine, că luândü în minte mulțumi-
 „tore cu ânimă neuitătoare darurile celle multe și mergerea noastră înainte, cari ni le-au
 „arătatu noue și domnielorü noastre pré-serinații principii și domniü nostri, domniü Vladi-
 „slavü, crafulü Poloniei, archi-principele Litvaniei și moștenulü Rusiei ș. c., și mușerea lui
 „Edviga, crăiesă Poloniei și moștăna crăimilorü Ungariei, feta care trăesce a lui Ludovicü
 „repositulü crafulü Ungariei, și mai allesü cumü ni-au dărüitu noue aceia-și domni, cra-
 „fulü și crăesa, mai de-ună-đi voevodatulü Bassarabiei, și domniele cari le avemü în crăimea
 „Ungariei, și prin cărțile selle ni le-au datü și întăritü d'a-pururea ; gřudecămü a fi cu vred-
 „niciă și cu dreptate, ca cu atăta mai întinsă statorniciă să fimü ascultătorii de dênșii, cu
 „cätü mai multü ne aflămü mângăiați prin înălțarea noastră cea de dênșii făcută la vërfulü
 „domniei ; și pentru că amü gäsitu, că crăimea Ungariei de-multü a venitü la numita dómna
 „Edviga, crăiesă Poloniei, ca la o singură moștăna a crăimii Unguresci ce trăesce acuma,
 „și dreptü aceia și la numitulü domnulü Vladislavü, crafulü Poloniei, soțulü ei cellü de că-
 „sătoriă, cu cădință de moștenire, precumü amü înțellesü că se coppinde în cărțile cari
 „s'au făcutü despre aceta prin însu-și crafulü Ludovicü și prin locuitorii crăimilorü cei
 „Unguresci și cei Polonesci ; așa și noi cu domniele noastre ne legămü a remăné suppuși
 „numiților domnilorü Vladislavü, crafulü Poloniei, și crăiesei Edvigei, și crăimii lorü a
 „Poloniei și Ungariei. Pentru aceia din adevărată sciință, cu bună credință, fără de înșel-
 „lăcătune, prin rōndulü acestora de aci înainte ne facemü, suppunemü și mărturimü, că
 „vomü fi pururea credincioși domnilorü Vladislavü crafulü și Edvigei crăiesei, pruncilorü
 „și moștenilorü lorü, crailorü și crăieselorü Poloniei și Ungariei, și crăimilorü acestora, cu
 „tote domniele și suppușii nostri ; făgăduindü și aceta cu aceia-și bună credință, că
 „domnilorü crafulü Vladislavü și crăiesei Edvigei, pruncilorü și moștenilorü lorü cellorü
 „mai susü đışı, noi, domniele și suppușii nostri cei đışı, pururea li vomü fi ascultătorii, și
 „vomü sta lōngă dênșii cu sfatulü, ağıutorulü și buna voință împotriva tuturorü inamici-
 „lorü lorü, și de vomü auđi ce-va de reü, noi cu totă puterea noastră vomü pune împede-
 „care. Protivnicilorü lorü nu li vomü prinde parte ; în contra crăimilorü și țerrelorü lorü
 „nu ne vomü rădica, nici le vomü cupprinde ; și tote pricinele și împotrivirile, ce s'au fă-
 „cutü seü se vorü face assupra lorü prin orı-cari inamici, cu cuvëntulü seü cu fapta, le
 „vomü împedeca ; și vâlva și cinstea lorü o vomü înălța cu totă puterea noastră. Prin măr-
 „turirea cărțilorü acestora, cari le-amü întăritü cu pecetea noastră. Datü în orașulü Ar-
 „geșü, în serbătorea pré-santei nedespărțitei Treimi, din anulü Domnului 1396”.¹

In acestü actü *Bessarabia* se repetă de doue ori :

1. « Vlad *Wajwoda Bessarabiae* nec non Comes de Severino » ;

2. « *Woiwodatum Bessarabiae* et *Dominia*, quae in Regno Ungariae obtinemus ».

Cine-ı Vladü ?

Ce-ı Bassarabia ?

Să auđimü pe Engel.

Ellü đice :

„După unü actü din 1396 ședea în Argeșü unü Vladü, dându-și numele de *Vajwoda Bes-*
 „*sarabiae* și *Comes Severini*. Sub espressiunea de *Vajwoda Bessarabiae* eü înțellegü banatulü
 „Crațovei, căci munții Crațovei se chıamă și 'n Thurocz *alpes Bazarath*, erü sub espressiu-
 „nea *Comes Severini* pe commandantulü cetății ungare mărginene Severinü ”².

1) DOGIEL, I, 623.

2) *Gesch. d. Wal.*, I, 161 : „Unter dem Ausdruck : *Vajwoda Bessarabiae*, verstehe ich hier den Ban von Crajova, denn

„die Crajovaer Gebirge heissen auch bey Thurotz : *alpes Bazarath*, und unter jenem *Comes Severini*, den commandanten „der ungr. Gränzfestung Szörény und ihres Gebiets.“

De'nteiu, *alpes Bazarath* nu se găssescă în cronica lui Thurocz, ci într'o diplomă a împăratului Sigismundă din 1408, unde nică acolo nu sunt *alpes Bazarath*, ci *alpes Pazara*³, adecă muntele *Passerea* din Mehedințu⁴.

Allă douilea, banatulă Crațovei pe la 1396 se țicea tocmaă allă Severinuluă, încățu este ciudată distincțiuinea pe care o stabilește Engel între *Bessarabia* și *Severinum*, hărăzindă primuluă din aceșțu două termină numaă Crațovei.

Șincaă, voidnă să îndrepte pe predecessoruluă seă, a căđută în nesce erroră și maă grave.

Ellă țice :

«Bassarabia, allă căriă voevodată l'a dobândită Vladă dela Vladislavă și Edviga, n'a fostă munții lui Bassarabă ceă din banatulă Crațovei, precumă se înșellă pré-vestitulă Engel, pentru că banatulă Crațovei era sub Mircea-vodă, nică illă putea dăruă Edviga cu bărbatulă ei Vladislavă, ci a fostă Bugiaculă de acuma, cumă arătă crisovulă. Nică te mira că Vladă se scrie pre sine comitele Severinuluă și dă crisovulă din Argeșă, pen-tru-că deși n'a fostă fiulă lui Mircea-vodă, dertă a trebuită să fie dintr'ună nemă cu dên-sulă și a putută să-și țină titlulă Severinuluă și să locuască în Argeșă, maă 'nainte de a merge în Bassarabia»⁵.

Ca și Engel, Șincaă crede în essistința «munțiloră Bassarabi».

Ca și Engel, ellă nu observă că Severinulă și Crațova formată ună singură și acela-și banată allă Oltuluă.

Maă pe d'assupra, ellă afirmă că Bassarabia a fostă Bugiaculă cumă arrată crisovulă, pe cândă crisovulă, oră-cumă s'ară citi și oră-cumă s'ară traduce, n'ă arrată absolutamente nicăiri!

A trecută vr'ă șapte-đecă de annă, și vine d. Rösler.

Să ne ore maă norocită decățu Engel și Șincaă?

Ellă țice :

«In 1396 appare pentru prima oră peste Prută așa numitulă voevodată allă Bassarabiei, fundată de cătră cine-va din familia Bassarabiloră»⁶.

Totă ceă-ce spunea Șincaă, numaă d'oră maă pe scurtă!

Gebhardi, maă vechă dintre toă, dertă și maă critică totă-d'ă-dată, înțellesese singură actulă din 1396.

Eccă propriele selle cuvinte :

«Pe cândă Mircea s'ă alliată cu Sigismundă, plecândă împreună la Nicopole contra Tur-ciloră, ună ore-care Vladă a usurpată tronulă muntenescă, prestândă omagiă de vassa-litate reginei polone Edviga, ca și cândă ea ară fi fostă regină a Ungariei. Vladă își dă titlulă de *Voivoda Bessarabiae nec non Comes de Severino*, sub-scrie diploma in oppido *Argisch* și accepe dela suzerană *Voievodatum Bessarabiae et Dominia in regno Ungariae*. Aceste *Do-minia* sunt Făgărașulă și Amlășulă, și fiindă-că possessiunea Argeșuluă și a Severinuluă probéză că Muntenia appartăinea lui Vladă, apoă nu pôte fi nică o îndouelă că numele *Bessarabia* nu se referă la depărtata provinciă de peste Prută, ci anume la aceă-ce în di-plomele lui Mircea se chiamă *Transalpina*»

Pênă aci Gebhardi este admirabilă.

Ellă maă adaugă înse din nenorocire :

³) PRAY, *Annal.*, II, 191 nota.—Totă *Alpes Pazara* ne maă întimpină într'o diplomă a regelă Albertă din 1438 în PRAY, *Diss.*, 144.—*Alpes Bazarath* nicăiri!

⁴) FRUNDESCU, *Dief. top.*, verbo *Passerea*.—Of. LAURIANU, *Ist.*, 279.

⁵) Cron., I, 369.

⁶) *Rom. Stud.*, 297 : „Die 1396 zuerst genannte Wojvod-schaft Bessarabien östlich des Prut empfing wol von ihnen den Namen, als Mitglieder ihres Hauses ein Fürstenthum „dasselbst errichtet hatten.“

«Probabilmente în originalu va fi fostu *Bassrath* séu *Pazara*, éru traducătorulu a băgatu «*Bessarabia*, pe care o cunoscea mai bine»⁷.

1. Originalulu e scrisu lătinése, éru nu s'a tradusü dintr'o altă limbă, după cumü crede Gebhardi;

2. *Bassrath* este totü *Bassarabiä*, numaï sub o formă treptatü desfigurată de cătră cronicarii maghiarî și imitatoriî lorü din occidente: *Bassarad*, *Bassarat*, *Bassrath*, *Bassarab*⁸;

3. Despre *Pazara*, adecă muntele Passere de peste Oltü, fără nici unü legământü cu numele Bassarabilorü și allü Bassarabiei, noi amü respunsü mai susü.

Pray, scriëndü la 1787, patronă o ipotesă analogă cu a lui Gebhardi și espusă la acelea-și obiecțiunî⁹.

Cu trei secolî înainte de Șincai, de Engel, de Gebhardi, de Pray și de d. Rösler, actulü în cestiune fusese în mânele lui Kromer, carele éttă cumü illü resumă:

«In annulü 1396, pe cândü Sigismundü, regele Ungariei, se lupta fără succesü la Nicopole și uniü illü credeau peritü acollo, *Vladü, domnulü Munteniei și banü allü Severinului*, a întratü sub suzeranitatea regelui polonü Vladislavü și a reginei Edviga, considerându-i «de moștenitorî ai Ungariei»¹⁰.

Cătră relațiunea lui Kromer să mai adăogămü că acestü Vladü n'a fostü o rudă a marelui Mircea, precumü afirmă Șincai, ci chiarü fiulü seü, devenitü mai în urmă celebru sub numele de Vladü Draculü.

Epizodulü din 1396 este o lungă și interesantă dramă de familiä.

Mircea plecändü cu óstea maghiarä a imperatului Sigismundü la bătălia dela Nicopole contra terribilului padișahü ottomanü Baezidü Fulgerulü, unde a gñucatü prin viteziä unulü din rollurile celle mai frumoșe¹¹, tronulü princiarü a încäputü unü momentü în mânele lui Vladü, unulü dintre numeroșii bastardü domnesci¹², hotărätü cu ori-ce prețü a resturna pe tată-seü

Tocmai atunci Polonia se afla în dușmăniä cu Ungaria, căci în ambele țerre domnia prin dreptü de căsătoriä căte unü ginere: Sigismundü allü Ungariei ținea pe Maria, fiia reposatului rege Ludovicü, éru pe sora acesteia Edviga o ținea Vladislavü allü Poloniei, încätü murindü cea de'nteü, coróna trecea legalmente la cea-l'altă, adecă Vladislavü prețindea prin Edviga a fi ellü rege legitimü allü Ungariei, conteständü după mórtea Mariei validitatea lui Sigismundü¹³.

Fiindü-că Mircea ținea cu Unguriî, Vladü se unesce naturalmente cu Poloniî.

Astü-felü se închiäia tractatulü din Argeșü în ziua santei Trinități, adecă la 18 octobree 1396¹⁴, pe cândü bătălia dela Nicopole, în care aü fostü bätutuî Unguriî și Mircea, dändu-se lui Vladü speranța de a'și puté mântine domnia, se întemplase la 28 septembrie¹⁵, cu fórte puține zile înainte.

7) *Gesch. d. Wal.*, 299: „Vermuthlich stehet im Original Bassrath oder Pazara, und der Uebersetzer schob dafür das ihm bekanntere Bessarabien unter.“

8) Veđi mai susü passim.

9) *Comentarii historiei de Valachia cum regno Hungariae nexu*, ed. Fejér, Budä, 1837, in-8, p. 122: „Originale valachico sermone exaratum fuit, sed traductor polonus egregie hallucinatus est, dum pro Bazarabo, quod cognomen pluribus Valachiae Vajvodis commune erat, substituit Bessarabiam, cum inter utramque provinciam tota Moldavia interposita alteri principii paruit“²⁴

10) *De rebus Polonorum*, lib. XV, p. 251: „Hoc ipso anno, nempe 1396, Sigismundus, rex Ungarorum,—infeliciter pugnavit apud Nicopolim—cumque periisse putaretur, *Wladus Transalpinæ palatinus* et comes Sevrinensis sive Zwerinensis cum ditone sua in fidem et clientelam Wladislai re-

gis Hedvisque reginae Polonorum, uti haeredis Hungariae ultro concessit.“

11) SCHILTBERGER.—MADAME DE LUSSAN, ap. ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 160.—etc.

12) DUCAS, ap. STRITTER, II, 911.

13) THUROCZ, 275: „Regina Maria, gravi praeventa aegritudine, regnum pariter et vitam liquit. Nec illius obitus Regi Sigismundo parum curae paruit. Nam rex Polonorum Ladislaus defunctae Reginae sororem uterim, Advigam denominatam, matrimonialis foederis grato in contubernio habebat. Ipsam igitur conjugem suam, scepro mortuae sororis notum ratus, contra Regem Sigismundum exercitum eoriscum movit.“

14) Socotindu-se ea *Festum Trinitatis* ultima duminică după Rusalie. Veđi *L'art de vérifier les dates*, Paris, 1818, in-8, t. 2, glossaire des dates, p. 17.

15) KATONA, XI, 405.

Cronologia concurge aci într'unu modu vigurosu la limpedirea adevêrului.

Eroulă dela Nicopole se întorce în capul armatei muntene, apucă pe usurpatorulă sîu și, dreptu pedepsă, illu trămite la Buda, ca să-lu pădêscă acolo, sub chipu de educațiune la curtea regêscă, tocmai aceia contra căroră conspirase.

Vladu se încercă a fugi din Ungaria în complicea Poloniă : e urmăritu, resistă cu o bărbăția omerică care uîmesce chiaru pe inamicii seî, dêru este prinsu și addusă înapoi¹⁶.

Peste cătu-va timpū ellu reușese totuși a scăpa din Buda și allêrgă la Constantinopole, intrândū în serviciulū bizantinū¹⁷.

Sôrtea ulterioară a acestuî principe, urcarea-i pe tronū în urma lui Mircea, gloriôsa-i domniă de patru-spre-șeci ani și môrtea-i prin trădare, nu ne interessă în casulă de față¹⁸.

Eccă cine a fostu «waywoda Bessarabiae», pe care Șincai și d. Rösler illu gonescū în Bugiacu, êru Engel illu închide în Crațova...

§ 19.

ETIMOLOGIA TERMENULUI BASSARABIĂ DELA BASTARNĒ.

Teoria lui Cantemirū despre cuvântulū *Bassarabiă* este împrăștiată pe ici pe collea în cele treî principale opere, alle illustrulū autorū : *Descrierea Moldovei, Istoria Imperiulū Otomanū și Croniculū Romano-moldo-vlachilorū*.

In cea de'nteiu ellu țice :

«Numele Bassarabiei derivă, pôte, dela poporulū Bessi. După Ptolemeu, d'assupra Daciei locuia Peucini și Bastarni. Mateiu Praetor vorbesce, între ceî-l'alți, despre identitatea Bastarnilorū cu Bessi»¹.

Cantemirū se întemeiază pe Ptolemeu și pe Mateiu Praetor.

Ptolemeu, trăindū în Egiptu pe la 160—180 după Cristu, adecă pușinū în urma cuceririi Daciei, aședă în adevêru pe așa ții Bastarni la nordu de Carpați : „καὶ ὑπὲρ τὴν Δακίαν Πευκίνοι τὲ καὶ Βαστάρνοι.“²

Aceia-și pozițiune, într'o epocă ce-va mai vechiă, li accordă Pliniu, mai spunându-ni că erau anume din seminția germană.³

Cam totu pe atunci îi menționază Titu-Liviu, făcându-i Celți⁴.

Appianu nu specifică vița lorū, fie ea germană seū celtică, dêru îi pune pe acella-și teritoriū cu Daciū⁵.

¹⁶) Diploma din 1430 în KATONA, XII, 539 : „Laykone filio olim spectabilis et magnifici Merche, voivoda partium nostrarum Transalpinarum, in curia nostra educato, *sinistro uso consilio*, de ipsa curia nostra et de hoc regno nostro Hungariae furtim et clandestine effugiente, et versus alienas partes se reducere volente, tamquam fugitive cum tota sua comitiva usque ad alpes partium nostrarum Scepusiensium, que vicina ac prope metas Regni Poloniae situatae sunt, perveniente, iidem Martinus et Georgius (Turzo de Bethlemfalva)—praedictum Laykonem insequentes—cum vaivodis ac cunctis suis eo tunc sequacibus, licet *viriliter resistentibus et se per maxima bellorum praeludia defendentibus*, captos maiestati nostri adduxerunt et assignarunt.“

¹⁷) STRITTER, loco cit.—Cf. ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 161.—SINCAI, I, 386.—LAURIANU, 289.

¹⁸) Vomū adduce totuși cuvintele lui DLUGOSZ, II, 34, despre catastrofa lui Vladu Draculū în 1447, fiindu-că'lu numesce eroși, ca și diploma din 1396, voevodu allū *Bessarabiei* : „Ioannes de Huniad, Gubernator Regni Hungariae, collecto non mediocri exercitu, simulans se contra Turcas iturum, in *Bessarabiam*, cum Staneulone, praefecturus illum *Bessara-*

„bis in Voievodam, Vlad Voievoda expulso, descendit. Subintrans autem clandestine terram *Bessarabiae*, et Vlad Voievodam, nullam hostilitatem hujusmodi suspicatum, incautum et securum reperiens, una cum filio interfecit etc.“—SINCAI, II, 14, esclamă cu multă naivitate : „Câte țice aci Dlugsosz, tôte sunt adevêrate, numai cătu amestecă *Bassarabia* cu *Valachia*“ !!

¹) *Beschr. d. Mold.*, 70, nota : „Ptolemaeus schreibt : Oberhalb Dacien wohnen die Peucini und Bastarnae. Dass die Bastarnae einerley mit den Bessis seyn, meynt unter andern Matthaeus Praetor“.

²) *Geogr.*, III, 5 : *Σαρματίας ἐν Εὐρώπῃ θέοις*
³) *Hist. Nat.*, IV, 14. „Germanorum genera quinque... quinta pars Peucini Basternae, contermini Dacis“.—Cf. TACITUS, *Germ.*, 46 : „Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede ac domiciliis, ut Germani agunt“.

⁴) *Annal.*, XL, 57 : „Facile Bastarnis Scordiscos iter daturus, nec enim aut lingua aut moribus aequales abhorre“.

⁵) *De reb. Illyr.*, XXII : „ὁ Καίσαρ, ὡς ταμείω χρησόμενον ἐς τὸν Δακίων καὶ Βασταρῶν πόλεμον, οἱ πέραν εἰσι τοῦ Ἰστρου“ etc.

Critica istorică modernă, nedecisă între germanismul și celtismul Bastarnilor, preferă a concilia controversa, numindu-î « Celți germanisați »⁶.

Numai cu Bessiî nu i-a amestecatî nici o dată neminî!

În Ovidiû, în Strabone, în Iornande, în Dione Cassiû, în toțiî classicii fără osebite, Bastarnii și Bessiî, unii dincóce, cei-l'altî dincollo de Dunăre, sunt doue popóre d'o potrivă antice, dérû absolutamente differite prin locașu și prin tulpină.

Onórea de a-î amalgama aparține lui Praetor, unû archeologû prussianû de pe la finea secolului XVII, carele nici dênsulû nu afirmă, ci d'abia allunecă în trecétû vorba că : « după opiniunea unora Bessiî și Bastarnii arû puté fi una și aceia-și națiune »⁷.

Eccé la ce se reduce bastarno-bessismulû lui Cantemirû.

Bunû e Ptolemei, dérû pëccatû numai că Bastarnii n'au a face cu Bessiî, érû Bessiî au a face și mai pușintû cu Bassarabia.

Nici chîarû Cantemirû nu înșiră aceste trei lucruri atâtû de disparate decâtû ca pe unû dubiosû « se pôte ».

§ 20.

IPOTESA DESPRE VENIREA BASSARABILORÛ DE PESTE PRUTÛ.

În « Cronicû » Cantemirû lassă la o parte pe Bessi și pe Bastarnii, mărginindu-se a căuta o esplicațiune pentru surprindétórea legătură între Bassarabia dela Prutû și numele familiei domnesci din Oltenia.

Ellû ðice :

« Bassarabia, ai căriîa locuitorî pe vremea năpădeî lui Batie prin cetăți neîncăpëndû, s'au trasû spre Severinû și peste Oltû, unde și la stăpăniă bănescă unii dintr'înșii au agiunștû, dela cari și astă-đi familia Băssărăbescilorû în Țerra-Romănescă se trage, luândû adecă stăpănitorulû seû banulû lorû de atuncea numele de pe numele norodului. . . »¹

Așa dérû invasiunea lui Batu-hanû allungase o sémă de Romăni dela gurile Dunării mai spre appusû peste Oltû, unde s'a ivitû astû-feliu dinastia princiară a Bassarabilorû.

Acéstă combinațiune a lui Cantemirû se risipesce prin doue cuvinte.

Pêně la capëtulû secolului XV nici o dată Bugiaculû nu se ðicea *Bassarabiă*, pe cândû tótă Muntenia, precumû amû demonstrat'o mai susû, purtase documentalmente acestû nume cu duoî secolî mai de'nainte.

Cantemirû uită totû-d'o-dată că pe la 1240, cândû năvälliseră Tătariî cătră Dunăre, în regiunea de peste Prutû nu locuiau Romăniî, ci Cumanii.

Chîarû Romăni să fi fostû, și totû încă logica și istoria ni spunû că'n fața unei irrupțiuni inamice popórele nu-și caută scăparea pe șessû, ci în munți, ceia-ce au și făcutû atuncî Cumanii de frica Tătarilorû, fugindû în Transilvania², pe cândû arû fi fostû absurdû din parte-le a allerga după refugiû la Severinû pe lungulû termû descoperitû allû Danubiului.

Décă era pré-departe dela Kilia pêně la Carpați, totuși nemicû nu putea fi mai lesne decâtû a trece Dunărea, adăpostindu-se în Balcani, precumû o și obicinuaû în secolulû XIII Cumanii cei mărginași, de câte orî îi ammenința mai de aprópe vr'o urgiă tătărăscă³.

⁶) NIEBUHR, *Kleine historische Schriften*, Bonn, 1828, in-8, t. 1, p. 386.—DIEFENBACH, *Celtica I, Sprachliche Documente*; Stutgart, 1839, in-8, p. 220—22.—SAFARIK, *Slow. Staroz.*, 319—22.—etc.

⁷) PRAETOR, *Orbis Gothicus*, Olivae, t. 2, 1689, in-f., p. 219: « *Sunt qui Bastarnas putant esse illos ipsos populos, qui olim Bessi, hodie Bessarabi dicuntur* ».—Altmintrea lectura cărțiî lui Praetor nu este fără óre-care interesû pentru unû istoricû allû Romănilorû.

¹) Cron., II, 372, 375.

²) ROGERIUS, *Carmen miserabile*, ap. ENDLICHER, 257 : « *Igitur anno 1242 — ic evenit, ut Kuthen Comanorum rex ad dictum regem (Belam) solennes nuncios destinaverit asserens — quod si vellet ipsum suscipere ac in libertate tenere, se et suos paratus esset ei subdere ac — in Hungariam intrare etc.* »

³) NICEPHOR, GREGOR., ap. STRITTER, III, 985, *Comaniça*.

Sétu peste Carpați, orî peste Dunăre, una din doue, acésta era callea cea stereotipă a Cumanilor⁴.

Nici într'unu casu nu fugia nemiinî, găfăindu pe baraganurî, dela Prutu spre Oltu.

Nu mai amintim că tocmai invasiunea tătară dela 1240, precum ne-amu încredințatu mai susu dintr'o fontână contimpurană, găsise degia pe unu *Bassarabü-bană* în Oltenia.

Nu putem pretinde dela Cantemirü de a fi cunoscutu cronica persiană înedită a lui Rașid, pe care noi înși-ne eramü cätü p'aci să n'o cunnoscemü; înse și fără acéstă prețiosă sorginte, totuș ipotesa lui e nu numai nereală, dëru și neprobabilă.

Ellü simțta fôrte că bine termenulü topicü *Bassarabiä* nu pôte a nu fi în cea mai strînsă înrudire cu numele gentilițü allü *Bassarabilorü*; din nenorocire, puținătatea isvórelorü selle l'a împinsü la o erróre de procedură, adducëndü pe Bassarabi din Bassarabiä, în locü de a deduce Bassarabia dela Bassarabi.

În «Istoria Ottomană» Cantemirü mai adaugă unü noü elementü de complicațiune.

Ellü nu se mulțumesc a imagina pentru dinastia bassarabescă unü légënu pe mallurile Ialpuhului, ci o mai postesc să se pre-âmbles de acollo în Serbia, și abia-abia după acéstă ingeniosă cällëtoriä pe apă și pe uscatü îi permite a sossi la Severinü.

În privința bastarno-bessismului Bassarabiei Cantemirü cita cellü puținü pe Mateü Praetor.

Assupra escursiunii Bassarabilorü dela Nistru în Serbia și din Serbia la Oltu, ellü nu adduce nici o mărturiä fie cätü de fictivă; și totuș acésta este tocmai porțiunea cea mai instructivă a teoriei selle.

O vomü examina de apröpe.

§ 21.

BANULÜ BARBU BASSARABÜ.

Että cuvintele lui Cantemirü :

«Bassarabü este numele unü nëmu fôrte vechü și nobilü în Muntenia, carele în linia «bărbătescă de-multü s'a stinsü. Barbu, cellü änteü Bassarabü cunoscutü, de'naintea «invasiunii turce fugise din Bassarabia în Serbia și de acollo în Terra-Romänescă la Negru-vodă, carele l'a primitü pré-bine, rădicându-lü la demnitatea de banü, cea mai înaltă «în țerrä. Fifulü seü Lajotä dobändi tronulü muntënu după mörtea lui Negru-vodă, devenindü primulü Domnü dia familia Bassarabilorü. Ellü lăssä unü fiü, numitü Négoiä Bassarabü, agiunsü de asemenea la domniä, nu se scie decä îndatä după tatä-seü orî după «vre-unü altü principe. Lüi îi urmä fifulü seü Șerbanü Bassarabü etc.»¹.

Se spariä cine-va, aușindü nesce fabule de acestü calibru în gura unü bărbatü ce posedä atâtea titlurî la aureola de patriarcü allü criticei și mai allesü allü erudițiunii istorice în Romänia!

Acésta ni adduce a-miate unü portretü dela monastirea Snëgovü, d'assupra căruia pos-

⁴) In FESSLER, *Geschichte von Ungarn*, ed. Klein, Leipzig, 1867, in-8, t. 1, p. 360, sunt resuma'te fôrte bine în astä privință testurile contimpurane bizantine și maghiare: „Auch die Kumanen wurden von Batu 1238 gänzlich besiegt. Um der mongolischen Herrschaft zur entgehen, floh ein Theil derselben über die Donau und suchte Rettung in Bulgarien und Macedonien; ein anderer zog mit dem König Kuthen zu ihren Brüdern in die Gebirge der Moldau“.

¹) *Geschichte des osmanischen Reichs*, Hamburg, 1745, in-4, p. 608: „Bassaraba, welches der Name eines sehr alten und edlen Geschlechts in der Walachey, aber in der männli-

chen Linie längst erloschen ist. Denn Barbul, der erste, der unter diesem Namen bekannt ist, flohe zu der Zeit, als die Türken in Bassarabien einfielen, aus diesem Lande in Servien, und von da in die Walachey zu dem Fürsten Heglul, der ihn sehr liebreich aufnahm, und ihn stufenweise zu dem Amte des Bans, als der höchsten Stelle in diesem Lande, erhob. Sein Sohn, Lajota, gelangte nach Hegluls Tode zu dem Fürstenthume, und war der erste, der seinen väterlichen Namen mit der fürstlichen Würde zierete. Er hinterliess einen Sohn, mit Namen Niagoe, der gleichfalls in der Walachey zur Regierung kam etc.“ — *Heglul* este o invederată erróre de copistü seü de tiparü în locü de *Negrul*.

naşulū egumenū a scrisū gallimata : « *Jonū-Mihailū-Țepeşū-Bassarabū allū patrulea voc-vodū* »².

Căţī ōre la noi nu sciū totū aşa de bine istoria naţională!

Cantemirū cunoscea annalele Munteniei mai cu sémă prin intermediulū familiei cantacuzinesci : « *avut'amū noi, încă la Țarigradū fiindū, croniculū muntenescū cu singurā mâna lui Şerbanū logofētulū pre prōstā limba grecescā scrisū.* »³.

Să nu se uite că acestū Şerbanū Cantacuzinū, de 'nteiu logofētū şi apoi vodă, a fostū socrulū lui Cantemirū, şi că nēmulū cantacuzinescū se distingea totū-d' a-una prin ardōrea'ī de a strînge cronice şi alte monumente litterarie alle trecutului naţional.⁴

De acollo trebuī să fi luatū Cantemirū povestea despre originea Bassarabilorū, fără să'ī mai dea băttaia de capū de a o suppone unū controlū analiticū.

Deşi *Croniculū lui Şerbanū Cantacuzinū* se pare că a peritū, totuşi illū supplenesce pēnē la unū punctū *Genealogia Cantacuzinilorū*, publicată după unū vechiū manuscrisulū de cătră d. Bolliaciū şi 'n care găssimū între altele următorulū passagiū :

« *Dicū unī, cumū-că nēmulū Bassarabilorū se trage din banulū Barbu Bassarabū, carele din Bassarabia a trecutū la Serbia şi de acollo a venitū în Valachia la Radu Negrulū vodă, carele a fostū cellū ānteiu descāllecătorū domniei Țerreī-Romānesci la anulū 1200, şi cumū-că acestū Domnū a făcutū pe numitulū Barbu banū Crafovei şi stăpānitorū peste cincī giudeţe. Acestū banū Barbu a ziditū monastirea Bistriţa* »⁵.

Eccē déro sorgintea lui Cantemirū, cătră care ellū a mai adaosū unū altū manuscrisulū, pōte totū de proveninţă cantacuzinescā, cunoscutū încă în secolulū trecutū unū secretarū allū lui Constantinū Mavrocordatū şi unde figura unulū lōngă altulū pretinsa posteritate a banulū Barbu Bassarabū în următoarea ordine :

„1460. Laiota Bazaraba.—1512. Negoī Bazaraba.—1610. Serbanus Bazaraba“⁶.

Cantemirū a făcutū pe Laiotă fiū allū lui Barbu, pe Négoiă fiū allū lui Laiotă, pe Şerbanū fiū allū lui Négoiă, şi astū-felū totulū a mersū de minune!

Să cernemū ĩnse elementele cronologice şi biografice alle unei teorie atātū de cūdate. Barbu Bassarabū vine în Muntenia la 1200.

Fiū-seū este Laiotă Bassarabū.

Nepotu-seū este Şerbanū Bassarabū, urmaşulū lui Mihaū cellū Vitezū la 1600.

In patru secolī patru generaţiuni!

Bassarabiū lui Cantemirū trăiaū fie-care câte o sută de annī şi mai bine.

Şi nicī că aū fostū ei mai mulţi decātū patru peste totū : Barbu, Laiotă, Négoiă şi Şerbanū.

Acesta din urmă — dice Cantemirū — avuse numai doue fete : Ancuţa, măritată după Petraşcu, fiulū vitezulū Mihaū ; Ilinca, măritată după boşerulū Constantinū Cantacuzinū ; ş'apoi unū bastardū, făcutū cu o preutesă⁷.

Asta'ī totū!

Ce 'ī pēssă lui Cantemirū de Alessandru Bassarabū, de Vladislavū Bassarabū, de Radu Bassarabū, de Mircea Bassarabū, de lunga seriā a Bassarabilorū de prin secolī XIII, XIV şi XV!

Dela cronologiā să trecemū la unele detallie biografice.

2) *Revista Romānă*, II, 361.

3) *Cron.*, II, 361.

4) Cf. nota noastră, comunicată d-lui Sionū şi publicată în *TUNUSLIU, Istoria Țerreī-Romānesci*, Bueur., 1863, in-8, p. II; o notă, pe care regretămū că d. Sionū se pare a n'o fi

ĭntellesū.—Cf. *Archiva istorică*, I, 2, 112.

5) In *Buciumulū*, 1863, nr. 27, p. 108.

6) *Series Principum utriusque Valachiae*, ap. PRAY, *Diss.*, 140.

7) *Op. cit.*, 608-9.

Banulū Barbu Bassarabū, căruī i se accórdă paternitatea némului bassarabescū, apare totū-d'o-dată ca fundatorū allū monastirii Bistrița.

Prin urmare, acestū sântū locașū cată să fie și ellū de pe la 1200.

Din norocire, epoca și modalitatea fundatiunii lui ni sunt astă-đi fórte bine cunnoscute.

D. A. Odobescu le-a studiatū cu tótă scrupulositatea unū adevăratū archeologū.

D-sea constată prin inscripțiunī autentice, cumū-că primulū ctitorū bistrițanū a fostū în realitate banulū Barbu Bassarabū, înse nu pe la 1200, ci pe la 1500.

Cu multū înainte de d. Odobescu, celebrulū căllătorū russū Kowalewski visitase Bistrița, strîngêndū acollo totū felulū de date despre începuturile monastirii.

Vomū da aci întrégă în traducere interessantaī relațiune :

«Monăstirea Bistrița este fundată de cătră banulū Barbu pe la 1490. Pêne atunci era «numaī o capellă în numele sântului Procopiū. Despre cauza fundării, tradițiunea locală, «conformă în astă privință cu vechīa icónă a sântului Procopiū, aflătoare în biserică, po- «vestesce următóarele. Banulū Barbu fusese prinsū în tinerețe de cătră Turcī și arruncatū «în temniță. Peste puținū i se anunță sentința de mórte, care era să se esecute a doua đi. «Se face nópte, o nópte terribilă și solemnă, o nópte pe care osânditulū a petrecut'o tótă «în rugăciunī cătră patronulū seū sântulū Procopiū, implorându-lū pentru scăpare, căcī avea «d'abia 18 annī și'ī plăcea viuéța. Demănéța callăi se cobórá în temniță și nu găsescū pe «neminī: închisórea era deșértă. In aceīa-și đi, întrândū în capella dela Bistrița, preutulū «vede ingenuchiatū de 'naintea icónei sântului Procopiū pe gýunele Barbu, ferreatū în o- «beđī la gătū și la picíóre. Tênerulū nu sciea ellū singurū, cumū și cine l'a addusū din tem- «niță în biserică. In semnulū acestuī miracolū ellū clădi o monăstire pe loculū capellei. Maī «târđiū, după ce Turcī luaseră Constantinopolea, banulū Barbu, fiindū dusū după cererea «sultanulū la Stambulū din partea Munteniei, a rescumpăratū móștele sântului Gregoriū «Decapolitulū și le-a depusū în monăstirea sea Bistrița, unde elle se conservă pêne astă-đi «într'unū scumpū sicriū, accoperite de prinósele credincíosilorū. E remarcabilă marea pândă, «de 'nteiu păstrată în biserică și apoi transportată în chilia starețului. Ea este restaurată, în- «se întocmaī după desemnulū primitivū. Acestū tabellū represintă abdicarea betrânului Barbu, «carele se lassă de băniă și de viuéța luméscă totū-d'o-dată. E investmêntatū călugăresce, «fiindū gata a pleca la monăstire. Illū însoțescū boierī Olteni, tođī triștī, unī chīarū lacri- «mândū. După Barbu, carele n'a avutū copii, pășesce de 'naintea cellorū-l'alđī boierī nepotulū «seū, îmbrăcatū într'o lungă hafnă superióră fără mânece, roșiă și blănită, de sub care se «vede o altă maī strimtă. E naltū și frumosū, cu micī mustețe și fără barbă. Boierī sunt «tođī bărboșī. Monăstirea Bistrița are apparința unei cetățī».*

Romantica legendă, cullésă de cătră Kowalewski de la călugăriī bistrițanī și care offeră poetulū stoffa unei admirabile ballade, este importantă din acestū punctū de vedere, că ea ni esplică pe Turcī din relațiunea lui Cantemirū.

După tradițiune, banulū Barbu Bassarabū scapă dintr'o temniță turcésă.

După Cantemirū, ellū fuge de peste Prutū de 'naintea unei invasiunī otomane.

Fondulū este acela-și.

Cumū înse de nu și-a amintitū tocmaī Cantemirū, și tocmaī într'o «Istoriă a Turciei», cumū-că Osmanlăi abīa după 1450 aū începutū a cutreera Bugiaculū?

Turcī năvăllescū pentru prima óră peste Prutū pe la gýmătatea secolului XV, și totuși cu doue-sute cincī-đeci de annī înainte banulū Barbu Bassarabū, printr'o spaīmă maī multū decâtū profetică, se carră de acollo de frica Turcilorū!

Monăstirea Bistrița este fundată din temelliă pe la 1490, și totuși banulū Barbu Bassarabū o clădesce, o isprăvesce și o zugrăvesce ca prin farmecū încă de pe la 1200!

* Stranstvovaniā po suszie i moriam: Karpaty, Petersburg, 1845, in-16, p. 195-198.

Banulü Barbu Bassarabü, scăpatü în tinerețe din robia turcă și fundatorü la bătrânețe allü monăstirü Bistrița, ni este cunoscutü documentalmente între anii 1490-1510⁹, și totuși cu sutimü de anii înainte ellü e favoritü allü unü Negru-vodă!

De pe la 1250 Muntenia se numesce Bassarabiä, și totuși cellü ânteiu Bassarabü peste Oltü este banulü Barbu, carele trăesce cu doue vécuri mai în urmă!...

In litteratura nôstră poporană acéstă se chiamă *basmü cu minciunile*: o hergheliä de cai retăcindü într'unü pepene séu o albină îngüगतă la plugü.

Inainte de a ne despărți de simpaticulü personagü allü banulü Barbu Bassarabü, vomü mai adăoga în trecëtü o observațiune.

Ellü se pare a fi fostü cellü ânteiu banü allü Craïovei, cea-ce i-a și procuratü caracteristiculü epitetü de *Craïovesculü*.

In prima gümătate a secolului XV reședința banatului olténü nu se afla încă la Craïova, ci la Severintü, precumü o demonstră crisóvele successive dela Vladislavü Bassarabü, dela Mircea cellü Mare și dela Vladü Draculü...

§ 22

CONSECINȚELE ASSONANȚEI ÎNTRE BASSARABIA ȘI SERBIA.

Croniculü Cantacuzinescü și Cantemirü conducü d'o potrivă pe Bassarabi de'nteiu din Bugiacü în Serbia și apoi din Serbia la Oltü.

Serbia séu Sorabia, după cumü se scrie adesea în evulü mediü¹, forméză materialmente mai multü decâtü doue treimi din cuvântulü Bas-sarabiä.

Assonanța este atâtü de simțită, încätü noi vedurămü degia în Studiulü I pêne și poporulü de glosü, căruia nu i se póte imputa nici o pretensiune pedantică, confundândü ambii termenii în antica balladă despre «Féta banulü de Hațegü», unde variantulü modernü pune:

„Unü feciorü de omü *serbescü*“

în locü de primitivulü :

„Unü feciorü *bässărăbescü*“.

Printr'o asemănare curatü fonetică, fără nici o umbră de argumentațiune, Bassarabi eraü espuși a fi *serbisați* din cândü în cândü de cătră nesciință, și mai cu semă de cătră semi-sciință.

Pretinsulü actü allü magistratuluiü sasü-șebeșianü dela 1396, o grossolană mistificațiune din secolulü trecutü, dice:

«După ce au primitü Bulgariü credința creștinescă, apoi au începutü Româniü de atunci a se împrieteni cu némulü serbescü, pêne cândü mai pe urmă *dobândit'au și Domnü din némulü serbescü pe marele prințü Negru-vodă Bassaraba...*»².

Unü fragmentü de cronică munténă din secolulü XVII, descoperitü de cătră d. Crețescu în biblioteca monastirü Cozia și allü căruü autorü ni se pare a fi celebrulü aventurarü moldovenescü Nicolaü Milescu-Spatarü, este în acéstă privință nu mai puținü explicitü, vorbindü în genere despre boșerimea română:

«Unii sunt din Serbi, alții din Greci, alții din Albanași, alții din Frânci, alții dintr'alte limbe, că și Domni încă mai mulți din străini au stătutü, cumü și *Bässărăbescii se tragü din némü serbescü*»³.

⁹) VENELIN, 134 sq.—Cf. EPISCOPU MELCHISEDECU, *Oratoriü*, Bucuresci, 1869, in-16, Synaxarü, p. 71.—ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 189.—etc.

¹) ENGEL, *Gesch. v. Serv.*, 180.—SAFARJK, *Slow. Star.*, 148, enumeră următóarele forme alle numelü Serbi: Serbi, Sorbi, Surbi, Sorabi, Soravi, Sarbi, Zerivani, Zirbi, Serebi, Srbi, Srpi, etc.

²) *Magaz. Ist.*, II, 275.—FOTINO, II, 28-36.—BARITZ, *Föia*

pentru minte și animă, Brașovü, 1846, in-4, p. 57, unde redactorulü pune în notă: „Redacția împărtaşese acestü documentü fără a puté respunde câtü mai puținü de autenticitatea lui.“

³) *Istoria Moldo-României*, ed. Ionidü, Buc., 1858, in-8, t. 1, p. 347.—La asserțiunea d-lui COGALNICÉNU, *Cronicele României*, Bucur., 1872, in-8, t. 1, p. XIX, cumü-că Milescu nu póte fi autorü allü acestui fragmentü, veđi respunsulü nostru în *Columna lui Traianü*, 1872, nr. 31.

În unele manuscripte d'alle lui Calcocondila, domnului muntenescu Danu, nepotul de frate allu marelui Mircea, este numitu *Saraba*, *Σαράβα*, în locu de Bassaraba, *Μπασαράβα*⁴.

În fine, lista anonimă a domnilor Țerrei-Romănesci, care se compuse în secolul XVIII pentru Ungurul Peterfy după diferite cronice locale de cătră Constantin Scarlatti, ni spune că nemul lui Mircea cellu Mare «se dice a fi fostu *nepotul at regelui serbescu Lazaru*»⁵.

Genealogia mirciană se pôte reconstitui astă-đi după documente contimpurane, eru nu după nesce fabule sacramentale, precum se făcea pêne a-diniori.

Insuși Mircea declară în crisóvele selle că tată-seu Radu fusese frate cu Vladislav Bassarabă⁶.

Prin urmare, Mircea era *nepotul* (nepos ex fratre) allu lui Vladislav Bassarabă.

Regele maghiaru Ludovic și papa Urban V ni spunu, pe de altă parte, cumu-că Vladislav, unchul lui Mircea, era fiu allu lui Alessandru Bassarabă⁷.

Prin urmare, Mircea era *nepotul* (nepos ex filio) allu lui Alessandru Bassarabă.

Maș pe scurtu, era *nepotul* allu lui Vladislav și *nepotul* allu lui Alessandru, toți Bassarabi unulu ca și altulu, și numai Bassarabi.

Prin ce minune déro putea fi ellu *nepotul* allu lui Lazaru, principe nu maș vechu, ci chțaru contimpurenul cu dēnsulu, urcatu pe tronulu Serbiei abia pe la 1371?

Fatalele sillabe din cōda numelui Bassarabilorū, ecce ceia-ce încurca tōtă trēba!

Cantemiru, Croniculu Cantacuzinescu, falsarul actulu din 1396, ballada din Hașegū, fragmentistulu din secolul XVII, scriba lui Calcocondila, fontana lui Scarlatti, toți se împedacū, fie-care pe rōndu, de scabrosulu sunetu *s+r+b*!

§ 23.

ETIMOLOGIA POPORANĂ.

Illustrul Vico analizase astronomia, fiziologia, metafisica, cronologia poporane, în comparațiune cu astronomia, fiziologia, metafisica, cronologia culte.

Totū astū-felū s'arū putē pune în paralelă etimologia rudimentară și etimologia sciințifică.

Similitudinea vorbelorū surprinde și împinge la deducțiunī pe înțellegințele celle maș rude, ca și pe celle maș erudite.

Tōtă diferența consistă în procedură și'n ponderositatea rezultatulu.

Unū sântū din evulū mediū se numia Renatū, ceia-ce însemneză renăscutū: acestū simplu gȳocū de cuvinte era de agȳunsū pentru ca poporulū să plāsmuēscă o legendă întrēgă despre imaginarulū faptū allū *renāsceritū sântulū Renatū*¹.

Cam analōgă este superștițiunea cea etimologică a țerranulū romānū de a se păđi de focū în điuā sântulū *Foca*², deși *Φωκας* allū Grecilorū are a face maș currēndū cu elementulū oppusū allū apeī, și deși fericitulū de acestū nume, martirizatū în timpulū lui Dioclețianū, n'a fostū nicī ferrarū, nicī cărbunarū, ci unū bietū grădinarū de longă Sinopa, adecă eroși ce-va maș dedatū cu ploī și cu pușurū decātū cu slacāre.

În Elveția se aslă unū munte numitū *Pilatū*: sătenī din vecinētate sunt încredințatī pêne la fanaticmū că acolo, addusū de peste nouē țerre și nouē mări, đace famosulū *Pilatū*, din mollecțiunea căruia fusese restignitū în Palestina Măntuitorulū³.

⁴) Ap. STRITTER, II, 918, nota e.—În edițiunea din Bonna acestū variantū nu este indicatū.

⁵) PRAY, *Diss.*, 140: „Pater neseitur, sed dicuntur esse nepotes Lazari regis Serviae“.

⁶) VENELIN, 9-14, unū actū din 1387, cu care confruntēză actulū din 1424 în a mea *Arhivă Istorică*, I, 1, 19, ambele afliātore în originalū în Arhivulū Statulū din Bucurasei.

⁷) Actū din 1365 în ȘINCAI, I, 330;—FÉJER, IX, 3, 470;—WENZEL, *Okmányi kalászat*, t. 1, Pesten, 1856, in-8, p. 18.—

Bulla din 1370 în *Magaz. istor.*, III, 130-35;—RAYNALDUS, XVI, nr. 5, etc.

¹) SAINTE-MARTHE, *Gallia Christiana*, Paris, 1715-85, in-f., t. 2, p. 113.

²) CANTEMIRU, *Kniga Systema ili sostoiānie much medanskia religii*, Petersburg, 1722, in-f., p. 142-3.

³) FLEURIEU DE LA TOURETTE, *Voyage au mont Pilat*, Avignon, 1770, in-8, p. 76-9.

Totü astü-felü cronicarij din evulü mediü inventaü pe Turcï în Finlandia fiindü-că se găsece acolo unü oraşü numitü Turku, seü pe Troadenÿ în Francia de órá-ce fiülü luÿ Priamü se numÿa Paris^a!

Absolutamente de aceia-şÿ natură este şi serbismul Bassarabilorü.

Dérü causa errorij fiindü o dată constatată, să nu ne oprimü la o gümătate de calle.

Lista domnescă a luÿ Scarlatti, în care marele Mircea se confundă cu familia regescă din Serbia, ni mai spune încă ce-va, unde originea greşellei nu póte a nu fi aceia-şÿ.

Vorbindü despre domnulü moldovenescü Petru Muşatü, contimpurenü şi amicü allü luÿ Mircea, ea ñice că tată-seü era: „Costea Muşatü, carele nu se scie unde va fi domnitü, dérü se crede a fi fostü din némulü despoñianü allü regilorü Serbiei”^b.

Mircea cellü Mare din dinastiä serbescă; Petru Muşatü totü din dinastiä serbescă; dinastia serbescă confundată cu Bassarabiÿ; careÿ conclusiunea?

Éccë unü punctü, demnü pe deplinü a fi essaminatü cu o extremă seriositate, căci ellü ni va permite a demonstra că Vladislavü şi Alessandru cellü Bunü, Mircea şi marele Stefanü, Négoiä şi Petru Rareşü, superbij zidarÿ aÿ nañionalitãñÿ române de dincóce şi de dincollo de Milcovü, aü fostü toñÿ din aceia-şÿ nesecatä în geniü tulpinä a Bassarabilorü!

§ 24

MUNTENISMULU DINASTIEI MUŞATU DIN MOLDOVA.

Muntenia fusese în secolij XIII şi XIV în dese şi intime relañionÿ cu puterniculü pe atunci imperiü serbü.

Douÿ Bassarabiÿ, unulü pe la 1270, altulü pe la 1355, aü fostü socri seü cuscri aÿ cellorü mai celebri cuceritorÿ dintre căñÿ aü eşitü vre-o dată nu numai din dinastia luÿ Nemanja, ci chiarü din întregulü némü illiricü.

Stefanü Milutinü, fundatorulü mărimÿ serbe, ñinuse în primaÿ căsãtoriä pe fëta luÿ Litenu Bassarabü¹.

Stefanü Duşanü, gróza oriintelui pe la gümătatea secolului XIV, însurase pe uniculü seü fiü cu fëta luÿ Alessandru Bassarabü².

Mircea cellü Mare, tată-seü Radu-Negru, unchü-seü Vladislavü şi frate-seü Danü figurézä pënë astä-ñÿ, ca o mañestósä plefadă de eroi, în balladele poporane alle Serbiei³.

Ne reñinemü într'adinsü de a înmulñi aceste essemple prin ce-va din Fotino, căci este de o falsitate îngrozitóre totü ce afirmă ellü pe icÿ pe collea de a fi luatü *ex tñs serbivñs cronologias*⁴.

Ñerra-Romãnescă şi Serbia fiindü învecinate şi adesea în strñnsä alianñä, lista domnescă a luÿ Scarlatti avea în spriginü măcarü o umbrä de probabilitate cândü serbisa pe Bassarabiÿ.

Cumü înse puteaü fi Serbi domniÿ moldovenÿ, cândü între Moldova şi Serbia se întrepune unü întinsü spañiu territorialü, şi nicÿ că essistă cea mai slabă urmă de vr'o legãtură internañională între ambele în totü cursulü secolului XIV?

a) O seriä de citañionÿ în BUCKLE, *Histoire de la civilisation en Angleterre*, trad. Baillot, Paris, 1865, in-8, t. 1, p. 338 sqq.

b) PRAY, l. c.: „Koste Musatin, non seitur ubi princepsaverit; dicitur, quod ejus genus sit ex familia despotiana regum Serviae“.

1) NICEPHORUS GREGORAS, scriitorü bizantinü contimpurenü, VI, 9, ñice numai: „a domnulü Vlachiei“, carele înse nu póte fi decâtü domnulü muntenescü de pe atunci „Lithen voyvoda“, uecisü într'o bättãliä de cătră Ungurÿ pe la anulü 1272, cumü arëtä o diplomă din 1285 în FÉJER, V, 5, 274, şi în KATONA, VI, 911.

2) Vechia cronică serbă în *Glasnik*, V, 69: „zaruoziel dsezer voevodi zaplanskago Basarabi za sina iunago Urosza.“ — Cf. BAYNALDUS, 1370, nr. 5.

3) KARADZIT', *Srpske narodne pjesme*, t. 3, Beez, 1846, in-8, p. 54:

„Na Vidinu gradu bijelome,
„Ond'e bjesze staritz *Vladisave*;
„A na ravnoj zeml'i Karavlaszkoj,
„Ond'e bjesze Karavlach *Radule*;
„Na Bukreszu gradu bijelome,
„Ond'e bjesze bego Radul-bego,
„S' svojim bratom *Mirkom vojevodom*“.

Despre Danü-vodä essistă o admirabilă balladă bulgară, publicată în *Periodiczesko spisanie na b'lgarskoto knizovno druzestvo*, Braila, 1870, t. 1, p. 106.

4) FOTINO, II, 23.—Tóte cronicile serbesei sunt astä-ñÿ cunoscuté, mai cu sëmă mulñumitã reposatului ŞAFARIK, *Gesch. d. serb. Schriftthums*, Prag, 1856, in-8, p. 227-47, şi absolutamente nici una din elle nu se potrivesee cătu-şÿ de puñinü cu imaginara *ñ serbivñ cronologia* a luÿ Fotino.

Nu cumă-va voră fi fostă Serbă totă ca și Bassarabă?

Să vedemă.

Lista lui Scarlatti serbisăză anume pe Petru *Mușatū*, pe frate-seū Romanū *Mușatū* și pe tatălū lorū Costea *Mușatū*.

Cuvântulū *mușatū*, dispărutū acumū din limba română cis-danubiană, dărū conservatū la frații nostri de peste Dunăre⁵, însemneză *frumosū*, fiindū o simplă scurtare din adiectivulū *infrumușatū* seū *frumușatū*.

Macedo-românulū cântă pêne astă-șă:

Aide cu mene, sētă *mușatū*!

seū:

Veși în susū cerulū? Nu e *mușatū*?⁶

La Muntenī numele propriū *Mușatū* ne întămpină în acte pêne pe la finea secolului XVII⁷, ca și o formă femețescă *Mușă*⁸, correspundătore cu *Bella* a Italianilorū.

Celebrulū papa *Formosus*, sub care se întămplase definitivă schismă religiōsă între Occidente și Oriinte, se traduce romănesce *Mușatū*.

Serbă n'ău avutū nică o dată și nu puteău avé acestū nume curatū romănescū, și ceă-ceș și mai remarcabilū, este că pêne și'n limba lorū ideă de *frumusețe* e respinsă radicalmente din formațiunea nominală bărbătescă, ci se aplică numai la femeie și la vite: Liepava, Liepota, Liepotitza, Lieposzeta⁹.

Mai pe scurtū, nică prin depărtarea locurilorū, nică prin lipsă de comunicațiune, nică prin nomenclatură, domniī moldovenescī Petru Mușatū și Romanū Mușatū, de'mpreună cu tatălū lorū Costea Mușatū, n'ău pututū fi Serbă.

Careș dero rațiunea serbisării lorū în lista lui Scarlatti?

Din celle desfășurate în paragrafulū precedinte urmăză că Mușatescī trebuău să fi fostă Serbă în calitate de Bassarabă, adecă simplu numai prin effectulū foneticū allū sunetului *s+r+b*.

Deģia Cantemirū emisese ideă că ambele dinastie domnescī din celle doue provincie dunărene alle Dacieș se parū a fi descinsū dintr'o singură viță¹⁰.

Acestă asserțiune a repeșit'o apoi Samuilū Miculū¹¹.

Amendouī înse aū retăcitū în fantastica încercare de a înfrăși pe nu scimū care Negru cu nu scimū care Dragoșū.

Fundatoriī Moldoveș n'ău fostă din aceă-șă familiă cu fundatoriī Terreș-Romănescă; dărū tocmai aci stă cestiunea că nu din sângele fundatorilorū Moldoveș se trageău Petru Mușatū, frate-seū Romanū Mușatū și tatălū lorū Costea Mușatū.

§ 25.

BOGDANESCHII SI MUSIATESCHII.

Maramurășenulū Bogdanū, căruī i se cade cu totū dreptulū paternitatea voevodatului moldovenescū, avusese fiū pe Teodorū, șisū altū-felū Lațcu.

⁵) Ne surprinde că d. CIHAC, în escellintele seū *Dictionnaire d'Étymologie daco-romane*, Mayence, 1870, in-8, p. 98, a scăpatū din vedere acestū cuvântū. Este înse și mai surprindătore etimologia, pe care ū-o dă WOLF, *Beschreibung der Moldau*, Hermannstadt, 1805, in-8, t. 2, p. 9: „*Musch, ein Galanterie-Pflasterchen, und wer diese auf dem Gesichte häufig trägt, wird Muschat gerannt*“. Vrea să șică—dela *mouche* a perrucheriei franceșe, unū termenū modernū de cochettăriă, întredusū la Romăni în timpulū Fanarioșilorū!!!

⁶) MASSIMU, *Grammatica macedono-română*, Bucureșci, 1862, in-8, p. 149.

⁷) *Archiva Istorică*, I, 1, 139, actū din 1620.—Cf. VENELIN, 291, 299, etc.

⁸) *Arch. Ist.*, I, 1, 24, actū din 1640.

⁹) KARADZIT', *Lexic.*, 337.

¹⁰) *Cron.*, II, 385: „Radu-vodă Negrulū, seū frate, seū verū lui Dragoșū-vodă“.

¹¹) *Origines Daco-Romanae*, ap. ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 92: „Doctissimus Princeps Cantemir agnovisse videtur, ubi ait, tam Radum Negrum, quam Bogdanum Vayvodam, genitorem Dre gosii primi Moldaviae Principis, ejusdem familiae esse“.

Nemuritorul metropolită Dositeu încă în secolul XVII veçuse în anticulă diptică allă scaunul metropolită, tesaură de-multă perdută, căci nu mai essista pe la 1790¹, următorea liniă genealogică:

1. Bogdană-vodă și Dómna Maria;
 2. Fifulă loră Teodoră Lațcu și Dómna Anna.
- Ellă o resumă în versură:

Bogdană-vodă,
„Cu dómna-sea Maria lăssândă bună rodă:
„Pre Fedoră Bogdanovică, Lațcu se numesce,
„Cu dómna-sea cu Anna de se pomenesce“².

Espressiunea «se pomenesce» însemneză că erati înscriși în *pomenică*.

O remarcămă acésta pentru a da tótă autoritatea de sorginte istorică cuvintelor metropolită Dositeu.

În Studiulă I, basându-ne pe fontăne contimpurane, noi amă cercuscrișă epoca fundațiunii Moldovei approssimativă între anni 1350—1360.

Lațcu a domnită după documente autentice pe la 1370³.

Bogdană-vodă și acestă fiu allă seă, éccé déro două principă pozitivă, cară împlu fôrte naturalmente scurtulă intervallă de cellă multă două decennie între 1350—1370.

Cronica cea vechiă a Moldovei, scrisă în monăstirea Putna sub Stefană cellă Mare, adecă d'abia ună secolă în urma evenimentelor, confirmă acéstă seriă, dîcîndă că după Bogdană a domnită fiu-seă Lațcu, éru lă Lațcu ȳ-a succesă «Petru fiulă lă Mușată»⁴.

Să se noteze aci cu atențiune că Petru nu este în cronica cea vechiă a Moldovei fiu allă lă Lațcu, nică fiu allă lă Bogdană, ci *fiu allă lă Mușată*.

Ună nouă némă s'a furășată prin încuscire în dinastia maramurășenă.

Romană Mușată, fiu allă lă Costea Mușată și frate allă lă Petru Mușată,⁵ se însoră cu domnița Anastasia, fița lă Lațcu-vodă și nepóta primulă Bogdană.

Acestă faptă de o extremă însemnetate illă scie lista lă Scarlatti, în care citimă: «Romanus habuit uxorem *Anastisiam filiam Principis Laczko*, et peperit sex filios, ex quibus Alexander Senex est ultimus filius ejus».⁶

Illă sciea nu mai puțină metropolită Dositeu totă din prețiosulă diptică metropolită

„Petru-vodă pre urmă purcese, cu vită
„Carle ȳ dîcî Mușatină; în bună priință
„Stătut'a dupăcesta luminată rodă
„Stăpănu țerrei Moldovei domnulă Romană-vodă;
„Acestă, ce se serie ntr'a țerrei urice
„Mare samoderzavețu, și n bună ferice,
„C'a stăpănită-și țerra din plău pênă n mare,
„Lăssată-și-a în scaună puternică mai tare
„Ce-a născută-și din dómna din Anastasia
„Pre Alexandru cellă Bună...“⁷

¹) Dovédă lista princiară a metropolită IACOBU STAMATE în *Geografia*, Iași, 1795, in-4, reproducă în WOLF, II, X—XIV.

²) Cronica rimată, în CIPARIU, *Crestomatia seă analacte*, Blasiu, 1858, in-8, p. 234.—E de mirare cumă de n'a băgată de semă eruditulă editoră importantissimulă faptă, că versurile dositeiane nu sunt aci decătă o parafrază a vechiulă diptică metropolită allă Moldovei.

³) Bulle papale în *Magazină istorică*, III, 136-141.—THEINER, *Monum. Poloniae*, I, 664.—RAYNALDUS etc.

⁴) În *Archiva Istorică*, III, 5, unde înse cronicarulă, ca parte fabulosă a istoriei, pune înainte de acești principă mitulă despre Dragoș și ună fiu allă acestă, în privința căruia mărturesce cu naivitate că nu scie nică măcară cumă ȳ-a fostă numele. Metropolită Dositeu de asemenea menți-

onéză pe Dragoș și pe Sassă, déro fără neveste, cea-ce probéză că n'a luată numile loră din diptice, unde se înscriea totă-d'a-una întréga familiă.

⁵) Petru Mușată ellă însuși numesce pe Romană frate allă seă în correspondința ȳ cu regele polonă Vladislavă din 1388, în *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 22, tradusă în *Arch. Ist.*, I, 1, 177.

⁶) PRAY, l. c.

⁷) L. c.—SINCAI, *Cron.*, I, 362; ENGEL, *Gesch. d. Mold.*, 112; WOLF, *Beschr. d. Mold.*, 13; și alți, închipiindu-și pe Mușateseă a fi fostă din némulă lă Bogdană, își battă capulă în deșertă a ghiie pe Lațcu-vodă, tatală dómnei Anastasia. Șincai illă crede Vladislavă Bassarabă din Muntenia, Engel preferă pe Ungurulă Stefană Latzkofy din Ardélă, Wolf nu scie ce să mai dîcă!

Aci o observațiune.

Metropolitul Dositei arretă forte lîmuritî că Petru și Romanî n'au fostî din sângele lui Bogdanî și Lațcu, ci din «vița careleî dîcî *Mușatinî*».

Totî așa amî vîdîutî mai susî în cronică cea vechîă a Moldovei.

Lista lui Scarlatti face pe acestî Mușatescî din nîmî princiarî, *ex familia regum*, cea-ce se gîustifică nu numai prin cîsătoria lui Romanî Mușatî cu sîra lui vodă Lațcu, dîrî încă și mai multî prin însurătorea lui Petru Mușatî cu fîta putintelui rege polonî Vladislavî Jagello,⁸ carele—să se noteze bine—cu nicî unî prețî nu s'arî fi aliatiî cu unî omî de vr'o origine puțînî illustră.

Prin urmare, ei nu erău din dinastia moldovenescă a Maramurășenului Bogdanî, în care s'au întrodusî unicamente prin încuscire, dîrî totuși erău dintr'o dinastiă romănescă ôre-care.

Oprîți-vî unî momentî și cugetați.

Nefîindî din familia domnescă dela Sucéva, Mușatescîi trebuiaî să fi fostî vrîndî-nevrîndî din familia domnescă dela Severinî.

Adecă : Bassarabî.

Acéstă dilemmă este dictată de logica lucrurilor.

O mai întărescî înse mai multe alte considerațiunî.

§ 26.

NUMELE PROPRIU MUSIATU.

Unî nume propriî este cîte o dată o biografîă.

Să presupunemî, bună-ôră, cumî-că istoria Moldovei nî-arî fi lăssatî în catalogulî principilorî țerei unî singurî cuvîntî despre vodă Radu, proclitiî cellî Mare, fără să arrete totî-d'o-dată origineaî : ei bine, considerîndî raritatea numelui *Radu* la Moldovenî și frecuențaî la Muntenî, nemicî mai multî decătî atâta, unî istoricî arî fi pututî ghici, fără vr'o altă indicațiune, muntenismulî acestuiî principe.¹

Cam astî-felî este și cu *Mușatî*.

În Moldova acestî nume a fostî totî-d'a-una fôrte insolitiî², pe cîndî în Muntenia, din contra, ellî se întrebunțeză la sătenî pînă n'điua de astă-đî, și cată să fi fostî fără comparațiune mai respînditî cu câți-va secolî înainte.

Acésta se pôte demonstra.

Unî nume propriî cîndî se generaliséză peste măsură într'o țerră, încătî la totî pasulî întîlnescî omonimî, agîunge în cele din urmă a deveni ridicolî prin trivialitate, și de atuncî încóce, ferindu-se pîrințîi a'lî mai împune copiilorî, începe a fi din ce în ce mai rarî.

Unî esemplu.

Guillaume este actualmente în Franca unulî din numile cele mai puțînî favorite, fiindî consideratî ca pré-mitocănescu : «trop roturier».

Acéstă disgratiă provine dintr'unî prisosî de gratîă de care ellî se buccurase tocmai la aristocrațiă francesă în cursulî evului mediu.

În secolulî XII unî duce de Normandia, invitîndî o mulțime de nobilî la o mare festivitete, îi împărți din glumă în bande separate, compuse fie-care din toți căți purtau acela-și nume de botezî.

⁸) Acestî rege numesce ellî însuși pe Petru Mușatî; „amicî și ginere allî nostru“ în actulî diu 1388, *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 22: „Petr voivoda moldavskii ziat i priatel nasz.“ — Cf. *Archiva Istorică*, I, 1, 177.

lui Stefanî cellî Mare. Veđi actulî din 1481 în a mea *Archivă Istorică*, I, 1, 75. Putea înse a fi fostî Munténî.

²) Unî ambassadorî allî lui Stefanî cellî Mare la Moseva se numia *Mușatî*. Veđi KARAMZIN, t. 6, nota 629, ediț. *Einerling*, p. 99. I se aplică înse și lui observațiunea din nota noastră precedînte. — Cf. *Arch. Ist.*, I, 1, 156.

¹) Totuși pe unî *Radu* Gangurî illî găsîmî între boierîi

Divisiunea *Guillomilor* era cea mai numerosă: o sută de cęc cavalleri, affară de simpli scutarî³.

Nu este dĕrũ de mirare cã desgustulũ și satira aũ succesi modei.

La Români din Muntenia mai multe numi proprie bãrbãtesci aũ avutu o sorte analogă de a se vedĕ îmbrãncite treptatũ în straturile cele mai de giosũ alle societãții, dupã ce figuraserã altã datã mai cu preferință pe tronũ și'n divanũ.

Mai ăntețu este *Vladũ*.

Etimologicesce, acestũ cuvĕntũ însemnĕzã *domnũ*.

În secolii XIV și XV cei mai illustri principii ai Munteniei aũ fosti Vladũ Bassarabũ, Vladũ Draculũ, Vladũ Ţepeșũ.

Între boierii și'n burgesiã erau Vlađi peste Vlađi.

Trebuia firesce sã vinã o reacțiune.

Trivialisându-se prin abusu, gloriosulũ ore-cãndũ Vladũ s'a fãcutũ cu încetulũ sinonimũ allũ *nerodulũ*.

În secolulũ XVII Vlađii începũ a se rãri, cãci pe semne se nãscuse degia proverbiulũ: „dupã ce e prostũ, illũ chĩamã și Vladũ”.⁴

Totũ așa aũ pãțit'o *Udrea* și *Nanũ*, doue dintre cele mai usate numi din primii secolii ai istoriei muntene, despre cari astã-đi poporulũ đice:

„Care cumũ venia,
„Totũ Udrea 'lũ chiãma“⁵

sĕu: „cautã Nanũ ĕpa, și ellũ cãllare pe ea.”⁵

Ėccĕ în ce modũ cãderea unũ nume propriũ în derisiune este o probã istoricã despre esageratai popularitate într'o epocã anteriorã.

Acĕstã ursitã isbise și pe *Mușatũ*.

D. Gr. G. Tocilescu ni spune cã pintre ferraniĩ munteni *nea-Mușatũ*, ca și *nea-Vladũ*, ca și *nea-Udrea*, ca și *nea-Nanũ*, însemnĕzã astã-đi pe unũ prostolanũ.

Aci își are loculũ exclamațiunea betrãnului Orașii:

Non semper idem floribus est honor!

Poporulũ și copilulũ cu atãtũ mai ȳute se saturã de unũ lucru și'lũ aruncã stricatũ sub picioare, cu cãtũ mai multũ li plãcuse.

În Moldova *nea-Mușatũ* n'are nici unũ înțellesũ.

Muntenismulũ acestui nume se mai pôte verifica pe o altã calle.

Nomenclatura chorograficã a României e forte ponderosã în casulũ de fațã, fiindũ-cã aproape tôte localitãțile sunt botezate la noi dupã vre-unũ nume propriũ bãrbãtescũ.

Astũ-felũu cele derivate dela *Vladũ*: Vlãdae, Vlãdeni, Vlãdășesci, Vlãdesci, Vlãdilã, Vladislava, Vladnicũ, Vladũ, Vlãduleni, Vlãduța, sunt cele mai multe în Muntenia, dĕrũ nu lipsescũ vr'o cãte-va nici în Moldova⁷, ceia-ce dovedesce cã Vladũ avusese trecere pe ambii țermi ai Milcovului.⁸

³) LEGRAND D'AUSSY, *Fabliaux du XII et XIII siècle*, Paris, 1829, in-8, t. 2, p. 315: „Ce nom de Guillaume, qui aujourd'hui est si roturier, était alors très commun chez les gens de qualité, et surtout dans certaines provinces. On raconte que Henri, duc de Normandie et fils de Henri II, roi d'Angleterre, ayant donné dans son duché un grand festin auquel il invita beaucoup de noblesse, les convives, par plaisanterie, s'avisèrent de se partager par bandes, selon leurs noms. La bande des Guillaume se trouva de 110 chevaliers, sans compter les simples gentilshommes.”

⁴) ANTONU PANNU, *Proverburĩ*, București, 1853, in-8, t. 2, p. 139.—Cf. observațiunea d-lui ODOBESCU, *Revista Românã*, II, 364, unde mai adduce unũ a'tũ proverbii: „vorbi și necea Vladũ, cã'i și ellũ din satũ.”

⁵) PANNU, III, 25.

⁶) *Ibid.*, I, 85.

⁷) FRUNDESCU, *Dict. topogr.*, 527-28.

⁸) Actulũ din 1410 în *Archiva istoricã*, I, 2, 12, ni offerã doui Vlađi numai în consiliulũ domnescũ din Moldova: *Vlađ Siriatski* și *Vlađ Dvornik*.

Localitățile cu radicala *Udrea*: Udresci, Udrisce, Udricani, sunt toate în Muntenia și absolutamente nici una în Moldova ⁹.

Dela *Nanū* s'au format peste totu vr'o cincî-spre-șeci numiri topografice: Nănacî, Nandra, Nănesca, Nănescî, Nani, Nanovenî, Nanovî, Nanū, dintre cari unŭ-spre-șeci în Muntenia și numai patru în Moldova. ¹⁰

Să vedem acum pe *Musatū*.

În Țerra-Romănescă sunt:

Mușatescî, satū în Gorgiū;

Mușatescî, satū în Argeșu;

Mușatescî, sêlisce totu acollo;

Parte-din-*Mușatescî*, munte în Muscellū;

Mușatescū, altu munte totu acollo;

Mușaterca, moșia nelocuită în Braila;

Mușatoiu, munte în Gorgiū. ¹¹

În Moldova avem numai și numai o singură localitate de această formațiune: satul *Mușata* în Fălciū, despre care înse nu se uște că întręga regiune a Prutului de gîostu pêne la Marea-negră, precum am demonstrat-o în Studiul I, făcea parte în secolul XIV din teritoriul Țerei-Romănescî.

În Transilvania se găssesce *érosi* abia muntele *Mușatū*, carele și acesta se află nu departe de hotarele muntene despre Hașegū ¹², și totu acollo, éru nu în restul Ardélului, noi dăm de urmele numelui propriu bărbătesc *Mușatū* în documente din secolul XIV. ¹³

Prin urmare, limba geografică vine la rîndul seŭ a se pronunța pentru muntenismul *Mușatescilor*.

Aci înse nu se mărginesce în cestiunea noastră misiunea filologiei.

Frașii Petru Mușatū și Romanū Mușatū, ca și tatălū lorū Costea Mușatū, ni aparū în cele mai vechi fontâne istorice sub o formă nominală foarte curiosă.

Amŭ vêdutu degîa că anticul dipticŭ allu metropoliei moldovene, o sorginte contimpurană de prima ordine, pune: «vișă ceî dîcū *Mușatinū*.»

Lista lui Scarlatti, a căriia conformitate cu dipticulŭ îŭ dă multă greutate, se exprimă de asemenea: «Koste *Mușatinū*».

În cronică putnă, începută a se scri pe la gîumătatea secolului XV, vedem nu mai puțin: «fiulū lui *Mușatinū*» ¹⁴.

În fine o altă cronică moldovenescă, pe care o consultase Ragusanul Luccari pe la 1600, încătu în orî-ce casu ea este anterioră lui Urechîă, dîce: «*Musatin*» ¹⁵.

Ceî ore acestu *Mușatinū* în locu de *Mușatū*?

Munteniŭ, și mai cu sémă acei de peste Oltu, adaugă unŭ *inū* cătră numile proprie personale, mai allesu cele finite prin *r* seŭ *t*.

Acastă particularitate n'a observat-o încă nemiŭ.

Lui *Iudorū* Vladimirescu Olteniŭ îŭ dîcū *Tudorinū*.

Urbea lui *Severū* este pentru dênșii *Severinū*.

Din *Florū* eî facū *Florinū*.

⁹) FRUND. 497-98.

¹⁰) *Ib.*, 308-9.

¹¹) *Ib.*, 306-7.

¹²) TREUENFELD, *Siebenb. geogr. Lex.*, III, 127.

¹³) Veđi despre „Ladislaus filius *Musath*“, Romănu din „Districtus Castrî Deva“, trei acte din 1362-63, în BARITZ, *Transilvania*, t. 4, Brașovŭ, 1871, in-4, p. 238-40. — Cf.

FEJÉR, IX, 3, 380, 505.—KEMÉNY, *Über die Knesen*, în *KURZ, Magazin*, II, 300-302. — PUȘCARU, *Despre împărșirea politică a Ardélului*, Sibiu, 1864, in-8, p. 15.—etc.

¹⁴) *Archiva istorică*, III, 5: „Piotr syn *Muszatynow*“.

¹⁵) *Ristretti di Ragusa*, Veneția, 1605, in-4, p. 104: „Morto Bogdan, venne Lazko, *Musatin*, Roman, Stefano...“

Unu munte în Gorgiü și altulü în Muscellü se numescü *Carpatinü*, naturalmente în locü de *Carpatü* ¹⁶.

Doze sate în Oltü se chiamä *Dobrotinü* ¹⁷, după numele bărbătescü *Dobrotä* seü *Dobrotü*, dela care derivä mai multe localități Dobrotescü.

În dreptulü Mehedințului avemü insula *Florentinü* și alta *Florentina* ¹⁸, provenite din *Florentie*.

Unü satü și o insulä în Ilfovü se numescü *Tatina* ¹⁹ dela *Tatu*.

O sêlisce în Dolgiü, nesce ruine în Vlașca și doue sate în Romanașü se ȕicu *Marotinü*, după vechiulü nume *Marotü*. ²⁰

Unü satü în Gorgü și unü altü în Argeșü se ȕicu *Sămbotinü* ²¹, dela numele personalü *Sămbetü* (*Sabbatius*).

În Dolgiü avemü: «Vallea Robotineî.» ²²

Forma *Mușatinü* în locü de *Mușatü* ni appare déro și ea ca o particularitate filologică în favorea bassarabismului dinastiei *Mușatescilorü* din Moldova.

Nu ȕicemü că d'a-stânga *Milcovului* nu se aflä vr'o doue-trei localități ca *Hotinü*, *Bohotinü*, *Zeletinü*, cari indicä o formațiune nominală analógă; elle totuși sunt nu numai fôrte rare, d'êrî încă cea mai istorică din elle, anume *Hotinulü*, se datoresce unei imigrațiunii oltenene, precumü vomü demonstra cu o altă ocasiune pe basea unui documentü din secolulü XIV.

Încä o probă, și vomü închide apoï epizodulü, căruia nu ȕ-amü pututü da nesce proporțiunii mai restrînse, cestiunea fiindü nouă, din celle mai interesante și mai grele totü-d'o-datä.

§ 27.

DOMNIA LUI IURGA KORIATOVICIÜ ÎN MOLDOVA.

Urcarea pe tronü a lui *Petru Mușatü* nu urmase îndatä după vodä *Lațcu*.

A fostü unü intervallü cândü reușise a coppinge domnia moldovenä unü duce străinü, dela care s'a conservatü următorulü unicü crîsovü :

«Cu mila lui *Dumneșeü*, noi principe litvanü *Iurga Koriatoviciü* voevodü, domnulü țerrei «Moldovei, și cu toți boiarii domniei melle, facemü cunoscutü prin acestä carte a noastră «ori-căruï omü bunü, ce o va vedé seü o va auđi citindu-se, cumü-cä acestä adevêratä «slugä a noastră, credinciosulü panü *Iacșa Litavorü*, locușinătorü dela *Cetatea-albä*, nă-a «servitü cu dreptate și credință, încätü noi, vedëndü a sea dréptä și credinciosä slusbä că- «tră noi, și mai allesü vitezia sea în lupta cu Tătariï la satulü *Vlădicü* pe *Nistru*, amü mi- «luitü pe acestä slugä a noastră susü-scrisä cu unulü din satele nostre, numitü *Zubroușü*, «pentru cari tôte este credința domniei melle și a boiarilorü moldoveni, êrî spre mai mare «tăriä a acesteï cărți a nostre amü poruncitü credinciosulü *Ivanü*... Scris'a *Iațcu*, în *Ber- «ladü*, anulü 1374, iuniü în 3». ¹

¹⁶) FRUNDESCU, 98.— Munții *Carpați*, seü mai bine muntele *Carpatü*, ὁ Καρπάτιος ὄρος, ne întimpinä degia în *PTOLEMEU*, III, 3: «ὑπὲρ τὴν Λαζίαν μέχρι τοῦ Καρπάτιου ὄρους», de unde se pare a se fi inspiratü *MARCIANU ERACLEOTULU*, geografü grecü din secolulü IV, în *Pèriple*, éd. Miller, Paris, 1839, in-8, p. 98.

¹⁷) FRUND., 164.— Cf. *VENELIN*, 344.

¹⁸) *Ib.*, 192.

¹⁹) *Ib.*, 476.

²⁰) *Ib.*, 285.— Ducii Românilorü din *Biharü* în epoca invasiunii ungare obișnuiaü acestü nume *Marotü* seü *Marutü*, *ENDLICHER*, *Mon. Arp.*, 13, pe care numai pedantismul superficialü illü póte prefăce în *Mariü* și n *Mariotü*, pe cândü ellü nu este decâtü *Mare*, de unde *Marutü*, ca și oppusulü *Micutü* din *Micü*, întocmai ca lätinesce: *minus-minutus* seü *canus-canutus*. Dela *Marotü*, fără oltenesculü *inü*, avemü satulü *Morotesci* în *Brăila*, *FRUND.*, 301.

²¹) *Ib.*, 417.

²²) *Ibid.*, 401.

1) S'a produsü pentru prima óră în a mea *Foiță de istoriä și litteraturä*, *Iași*, 1860, în-16, nr. 2, p. 41, după originalulü din biblioteca comitelui *Swidzinski* din *Kiev*. Ecce textulü slaviciü: «Milostiu bozsieiu. my. kniaz litov'skyi iurg koriatovicz voevoda. gospodar zemli moldav'skoi. i s oui boiarove gospodstva mi. sviedomo czinim is sim listom naszim. vsiakomu dobromu nan v'zriuščiu ili ego ouslyszuščiu cztezi. ôzse tot istii sluga nasz viernoï pan iakszia litavor. namiesnik bielograd'skyi. sluzsil nam pravo i vierno. tiem bo my vidievșze pravoïu i viernoïu sluzsbu ego do nas. a naipaczsz chr'blü pod'vizi is tatory ou sela-zovomoc v'ldiczi na d'niestr. zsalovali esmy togo is'nogo slugu nasze viszpisanogo is edno ôt naszich sel. na imia zubrov'tzi. ou... na toe v'se viera gva mi i boiar moldav'skyeh. a na bolszoïu tvrdost semu listu naszemu. velieli esmy viernomu ivan... pisal iatzko. u br'lad v'lieto 6882, ium 3.»

Cronicele litvane cele vechi cunoscute foarte bine această introducere a lui Iuga Koriatovicu în șirul domnesc din Moldova.

Cea mai veche din ele dice :

„L'au possito Moldoveni să li fie vodă și l'au dusti acollo».¹

Gebhardi² și după dânsul Wolf³ au spus cei aștei și singur dintre istoricii noștri că obscurul Iuga-vodă din cronică moldovenă poate fi anume acela Iuga Koriatovicu.

Acastă aserțiune înse e adevărată numai pe grumătate.

În Moldova au fost în secolul XIV două principii d'o potrivă efemerii cu numele de Iuga sau Iuga : unul pe la 1374, dela care vine actul de mai sus, și altul precedând la domnia pe Alexandru cel Bunt pe la 1399, dela care noi posedăm de asemenea o diplomă foarte autentică.⁴

Ce-a-ce a făcut cronică moldovenă, este de a-i fi confundat pe amândoi într'un singur personaj, deși și despărțita în realitate un spațiu intermediar de vr'o trei-șeci de ani.

Testul lui Urechia sună în agfunul anului 1400 :

„Iuga-vodă întrecu'a pre domni ceș trecuși de mai înainte de dânsu ; că a trâmisi la patriarhia de Ochrida, și a luat blagoslovenia, și a pus mitropolit pre Teocistii ; și a descălecat orașe prin țerră totu la locuri bune, și allesu sate, și le-a făcut ocile pe n'pregurii ; și a început a dăruire ocine prin țerră la voșnici ce făceau vitezie la oști ; și a domni două ani, și l'a luat Mircea-vodă domni munteneșcu la sine.»⁵

Ce-a-ce aparține în această relație lui Iuga II, poate fi, afară de datul cronologic, numai d'ora vr'o corespundență cu patriarcul bulgar din Ochrida, căci tocmai între anii 1395-1400 Moldova era cam certată cu patriarcatul grec dela Constantinople.⁶

Restul privește din punct în punct pe Iuga Koriatovicu.

În adevăr :

1. „Dăruirea ocinelor prin țerră la voșnici ce făceau vitezie la oști—și să se observe că sub Iuga II n'a fost nici un război—se verifică prin însuși crisonul din 1374, unde boierul Iacob Litavoru capătă satul Zubraușu în urma unei bătălie cu Tătarii l'ongă Nistru ;

2. „Descălecare orașelor prin țerră totu la locuri bune, și allesu sate, și facerea ocilor pe n'pregurii», este o caracteristică distinctivă a întregii familii Koriatovicu, încât lor li se atribuie re'nnoirea aproape a tuturor urbilor din Podolia : Bakota, Smotricz, Kamieniec, Braclaw, Winnița, etc.⁷, eru unul dintr'insii, principele Teodoru, fratele mai mic al lui Iuga, emigrându în Ungaria, a strămutat această ereditară pasiune de edificare pene în fundul Maramurășului.⁸

¹) *Latopisice Litwy*, ed. Danilowicz, Wilno, 1827, in-8, p. 107 : „Książka Iuga Wołochowe wziął ego sobie wcewodzić, i jako ego ołarmić.»—Cf. mai jos nota 13.

²) *Gesch. d. Mold.*, 166 : „In dem Verzeichnisse bey dem Herrn Pray, Di. S. p. 146, sind Stephan III, 1391-1399, Jurgas I, 1399-1401, und Alexander I, 1401-1403, als Brüder und Romani I Söhne, Petrus III, 1399, als Stephan III, und Stephanus IV als Petri III Söhne angegeben; allein des F. Kaentlers Angabe, dass Stephan IV und Peter III des Stephanus Söhne gewesen sind, Jurgas aber nicht zu dem Geschlechte gehört, ist dem Urkunden nach richtig. In des Ab. Wujek Kriakowitz Hist. Lituanie (Dantzig, 1816), t. I, p. 226, findet sich ein grosser Jurgas, Jurgas oder Georg Koriatowicz, ein lituanischer Prinz, dem die Moldauer aus Podolien githolt und über sich von Fürsten gantz, einige Bürger zu Sutschawa über githolt durch Geß githolt haben sollen.»

³) *Beauch. d. Mold.*, II, 18.

⁴) În traducere, *Arhiva Românoasă*, ed. 2, Iugl, 1900, in-8, t. I, p. 14. — Originalul slavol se află la familia Ca-

ruze din Botoșani. Deși noi cunoștem numai traducerea și deși crisonul este fără dat, ba încă și cu numi proprie deșgurate, bună oră *Bărlin* în loc de *Bărlia* etc., totuși criteriile interne îlă pună mai pe sus de bănuță.

⁵) *Letop.*, I, 102.

⁶) *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, II, 241-245, 528 etc. Totu de acolo înse apare că între anii 1395-1400 au fost mitropoliți în Moldova de'teș Jeremia și apoi Iosif. Dela această din urmă s'a publicat un document din 1407 în *Arch. Ist.*, I, 1, 140. Mitropolitul Teocistii aparține epocii cu multă mai înainte a lui Stefan cel Mare. Veși deși *Arch. Ist.*, I, 1, 115. Ecce în ce mod Urechia confundă la un loc nu numai pe amândoi Iuga, d'ora și pe marele Stefan, carele în adevăr la 1456 a rugat pe patriarcul ochridin Doroteu a da Moldovei un mitropolit. Veși deși acte în *Nagaz. Ist.*, I, 377-8.

⁷) KARAMEN, V, nota 12, ed. Hoesling, p. 7.

⁸) BAKLOVITS, *Notitia fundationis Theodori Koriatovitis, olim ducis de Marmaros, Caracovia, 1799*, in-4, passim.

Maî remâne d'eru unû singurû punctu de lîmuritû : « a domnitû douî annî și l'a luatû Mircea-vodă domnulû muntenescû la sine. »

Maî ânteîu, ce pôte fi ôre : « l'a luatû la sine » ?

Unû Domnû nu se fea de bună voîă.

Este evidentă că Urechîa trebuia să fi înțellesû reû seû desfiguratû din negrigire cuvintele unei fontâne maî vechî, pe care o va fi avutû la dispozițiune.

Cunoscînța limbei slavice, în care scrieau pe atuncî Românîi, descureă această enigmă.

Uziati seû *uziati* înseamnă a lua; *vezati* seû *uzati* înseamnă a lega; *uznik* seû *uzien*, polonesce *wiezen*, înseamnă *captivû*; tôte aceste espressioni omofone confundându-se una cu alta, cronicarul a tradusû đisa slavică a sorginții selle prin *a luatû* în locû de *a prinsû în resboiu*.

E și maî ușorû a înlătura o nedomerire cronologică.

La 1374 nu domnia în Muntenia Mircea cellû Mare, ci tată-seû Radu-Negru, frate și urmașû allû lui Vladislavû Bassarabû.

Cu tôte astea se scie că :

1. Fiîi domnesci în România purtau titlulû de *voevodî*¹⁰ ;
2. Cândû suveranulû era împedecatû de a eși ellû-însuși la luptă, trâmîtea generalmente în locu-î pe cine-va din familiă¹¹.

Astû-felîu se înțelege în ce modû marele Mircea, commandându ôstea părintelû seû Radu-Negru, fără a fi încă ellû-însuși « domnû muntenescû » după cumû illû califică Urechîa, învinge și chîarû omorâ pe usurpatorulû principe allû Moldovei, Litvanulû Iuga Koriatovicû.

În martiû 1375 acesta din urmă nu maî trăia, precumû dovedesce unû actû de atuncî din partea fratelû seû Alessandru Koriatovicû, carele î succesese pe tronû în miculû principatû rutenû trans-nistrieanû allû Podoliei la marginea orientală a Moldovei.¹²

Prin urmare, resbellulû lui Iuga Koriatovicû cu marele Mircea și peirea ducelû litvanû s'au întemplatû documentalmente între iuniû 1374, datulû crîsovulû seû, și între martiû 1375, datulû diplomei fratelû seû Alessandru Koriatovicû.

Actulû din 1374 se dă în Berladû; totû în apropiare, negreșitû cu puține đille maî în urmă, cade în luptă cu Munteniî Iuga Koriatovicû, de ôră-ce totû acollo se vedea încă mormântulû seû peste douî secolî.

Polonulû Martinû Strykowski đice :

« Iuga Koriatovicû a fostû înmormântatû într'o monastire de pîtră ca o gîumetate de đî maî gîosû de Berladû, unde amû fostû cû-însușî la 1575. »¹³

¹⁰ Veđî bună ôră în VENELIN, 19, actulû mirecianû din 1399: „syna gospodstvami Michaila voevoda.“ — Ibid., 61, unû crîsovû moldovenescû din 1420 dela Alessandru cellû Bunû : „syna gospodstvami Iliasa voevody.“ — Cf. observațiunea lui SINCAL, I 330, despre *Nicolae-vodă* din 1366. — etc.

¹¹ La 1330, în resbellulû dintre Bulgarî și Serbî, Alessandru Bassarabû trâmîtea în agîtorû celorû ântei pe *socru-seû*. Veđî actulû serbescû din 1348 în MAIKOV, *Ist. srb. naroda*, 43. — În resbellulû acelluia-și Alessandru Bassarabû contra Ungurilorû, *fiû seî* gîucaû rollulû princei alî : „Bazarab Olacum et filios ejus“, đice actulû maghiarû din 1335 în FEJÉR, VII, 4, 58.

¹² După originalulû din biblioteca comitelûi Przedziecki publicatû în *Akty Zapadnoi Rossii*, I, 21. — Despre Alessandru Koriatovicû maî veđî o bullă papală din 1378 în THEINER, *Monum. Poloniae*, I, 784. — În BALTHAZAR BEHEM, *Codex pictoratus urbis Cracoviae*, 1505, in-f., MS. allû Bibliotecei Universitătîi din Cracovia, p. 26 și 142, se află dela acestû Alessandru Koriatovicû o diplomă în limba germană din 1375, și o altă latină din 1385 dela fratele seû Constantinû Koriatovicû, despre carî veđî articolulû lui Dr. HEYZMANN, în *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen*, Wien, 1865, in-8, t. 33, p. 194, 209. — Koriatovicî erau din

aceia-și familiă ducală allû Litvaniei, din care eșise și dinastia polonă a Iagellonilorû.

¹³ *Kronika Polska, Litewska, etc.*, Königsberg, 1582, in-f., p. 418: „Swiadcza potym *Latopiscze Litewskie y Ruskie*, iz Juria Koriatowicza Woloszy na gospodarstwo albo woiewodztwo Woloskie i Moldawskie dla jego dzielmosci ryccerskich wzieli, y w Soczawie na stolice wedlug swego zwycza'u podniesli, wszakze iako u nich iest wrodzona niestatecznose czestego odmieniania panow, Iuria Koriatowicza otruli w Soczawie, pochowan u Waszylach monasterze *murowanem za Berladem, gdzie sam byl 1575, pol dnia iazydy*.“ — Otrăvirea lui Iuga Koriatovicû în Sueva este partea legendară a cronicelorû litvane, care se află în contradicțiune cu loculû înmormântării selle și cu actulû nostru din 1374. Ellû fusese *dusû* la Sueva, nu *otrăvitû*. Cea maî vechiă cronică litvană, despre care veđî maî susû nota 2, întrebunțeză đicerea *okormiti*, care înseamnă nu numai *a otrăvi*, ci încă : *a ducz unde-va*. Veđî dicționarulû Academieî Russe : *Slovar Tzerkovno-slavianaskago iazyka*, t. 3, Petersb., 1847, in-8, p. 60. Strykowski și urmașii seî n'au înțellesû espressionea și au tradus'o prin *otrăvire*. Câte fabule nu s'au furîșatû astû-felîu în istoriă din cauza ambiguitătii vorbelorû!

Éccē unū testū pe câtū se pôte de clarū din partea unū marturū ocularū!

În Studiulū I noi ne-amū încredințatū că Berladulū forma în secolulū XVI unū punctū de hotarū între Moldova și Muntenia.

Bătălia avusese déro locū chfarū la fruntariă.

EI bine, marele Mircea destronéză și uccide pe Iuga Koriatovicū.

De ce înse?

Pentru a așeđa în domnia moldovenă nēmulū Mușatescilorū, despre muntenismulū căruia noi amū offeritū mai susū atâtea differite probe.

Resbellulū între Țerra-Romănescă și nenorocitulū Iuga Koriatovicū avea în vedere purū și simplū stabilirea dinastiei Bassarabilorū în Moldova, unde ramura Mușatescilorū a fostū admisă de cătră poporū cu atătū mai lesne, cu câtū unulū dintr'înșii se căsătorise mai de nainte cu o fiică a lui Lațcu-vodă din dinastia maramurășenă a Bogdanescilorū.

Printr'o consecință de origine și de grațitudine, Petru Mușatū în totū cursulū lungei selle domnie dintre anni 1374—1399 îndura pēnē la unū punctū suzerănitaea Țerei-Romănesci assupra Moldovei.

În 1389 ambassadorulū seū la curtea polonă nu se sfiesce a numi pe marele Mircea: „domnū allū seū”, ceia-ce arū fi fostū ne'nțellesū fără unū gradū de vassalitate seū cellū puținū de subordinațiune. ¹⁴

Essistă urme documentale, pe de altă parte, cumū-că însuși scaunulū metropolitanū allū Moldovei era suppusū pēnē la unū punctū supremației metropolitanulū muntēnū. ¹⁵

Intr'unū cuvēntū, bassarabismulū Mușatescilorū esplică printr'o singură trăsșură de lumină tôte misterele semi-secolarei istorie primitive a Moldovei între 1350—1400.

Unū momentū de recapitulare.

§ 28.

RESUMATŪ DESPRE MUȘATESCI.

Amū probatū că:

1. Din dinastia fundamentală maramurășenă domniseră în Moldova numai tată și fiu: Bogdanū și Lațcu;

2. Urmașii lorū Petru și Romanū aū fostū din familia Mușatescilorū, cu totulū străină cellei d'ânteu;

3. Numele Mușatū, și mai allesū forma Mușatinū, sub care ellū ni se presintă în fontânele celle mai vechi, indică o origine muntenescă;

4. Deși Mușatescii nu erau cătu-și de puținū din prima dinastiă moldovenă, totuși descindeaū și ei dintr'unū nēmū românū princiarū, încătū nu puteaū fi decătū numai dōră din dinastia oltēnă a Bassarabilorū;

5. Acella carei adduce și' așeđa în puterea sabiei pe tronulū voevodalū din Sucēva, este anume lucēfērulū Bassarabilorū: Mircea cellū Mare;

6. În cātū timpū aū trăitū primii Mușatesci, Petru și Romanū, legăturile de sânge și de recunoscință îi mănțineatū fără șovăire într'unū felū de vassalitate cătră Țerra-Romănescă.

Aceste șesse puncturi concurgū a constitui o certitudine istorică despre derivațiunea secundei dinastie moldovene a Mușatescilorū din ilustra tulpină muntēnă a Bassarabilorū ¹.

¹⁴) DOGIEL, I, 587: „Nos Magnus et Romanus Hericzski Comites Illustris Principis Domini Miricii Woievodæ Transalpini etc., nec non Dugoyus Magnifici Principis Petri Woievodæ Muldanensis Marschalcus, Ambasiatores. Recognoscimus tenore præsentium — nomine et pro parte præfati Domini Miricii Domini nostri.” — Să se observe că în acestū

actū Mircea este *Illustris*, erū Petru Mușatū numai *Magnificus*.

¹⁵) *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, II, 494.

1) Cu puținū mai la valle se va mai adăoga o puternică probă eraldică, assupra căriia n'amū pututū antecipa în desvoltările de mai susū: marea nobilitară a Mușatescilorū și a Bassarabilorū este aceea-și.

«Eccē de ce unii credeau pe Petru Mușatū și pe frate-seū Romanū Mușatū a fi fostū Serbī, totū așa precumū Cantemirū, Genealogia Cantacuzinēscă, Nicolaū Milescu, copistulū lūi Calcocondila, pretinsulū actū din 1396, ballada despre banulū de Hațegū, lista princiară a lūi Scarlatti și alții serbisau care mai de care pe Bassarabī, fără vre-unū altū cuvēntū decâtū numai și numai asemēnarea fonetică între *Sorabū* și *Bas-sarabū*.

Astă-đi, cândū unirea principalelor douē fite alle Daciei Traiane a devenitū unū faptū implinitū, este o mângăiare de a putē constata că una din misterioșele căi, prin cari Provedința se apucase de secolī a prepara treptatū-treptatū neisprăvita încă unitate română, a fostū înălțarea unei singure familie pe îngemēnatele tronuri din Moldova și Muntenia.

§ 29.

SULZER ȘI HELIADE DESPRE ARABISMULŪ BASSARABILORŪ.

Nomenclatura Țerei-Romānesci în secolulū XIV nī-a procuratū degia mai multe prețioșe conclusiuni.

S'o urmărimū înse pēnē'n fine.

Celebrulū Sulzer đice într'unū locū că Pecenegiī, numiți altū-feliū Bissenī, vorū fi avutū nesce sclavi Arabi, de unde apoi însă-și țerra, în care locuiau împreună stăpāni și robii, se va fi đisū *Biss-Arabiā* seū *Bess-Arabiā*¹.

Nemuritorulū nostru Heliade a găssitū și ellū unū miđū-locū nu mai puținū escentricū de a *arabisa* pe Bassarabī, ba încă în versuri:

«Toți Bassarabī d'a-rondulū, în susū din fiū în tatā
 «Pēnē la căpitanulū legiunilorū romane,
 «Cari se stabilirā în Țerra Macedonā
 «D'Aurelianū-Augustulū; și loculū, ce s'adapā
 «De Istru și Morava, d'atuncea illū numirā
 «Bassarabița Romei, ca să se scie'n secolī
 «Că Bassarabū fu capulū acestei colonie;
 «Acestū Bassarabū fost'a unulū din Prinți Romēi
 «Și căpitanū celebru, ce pentru mari succese,
 «Victorii lăudate ce'n arme repurtase
 «In *Bassa-Arabiā*, astū nume i se dede!»².

De unde luat'a Sulzer pe sclavi Arabi ai Bissenilorū?

De unde dedus'a Heliade triumfurile unū ore-care căpitanū romanū în Arabia de gīosū?

O simplă allucinațiune!

Și totuși, decă gīumētatea cea *arabică* din numele *Bass-arabiei* a pututū impressiona atātū de tare pe unū Sulzer și pe unū Heliade, cu câtū mai multū acēstă simfoniā trebuia să isbēscă nesce spirite mai puținū culte?

Mai ântēiu de tōte, catā s'o fi observatū însiși Bassarabī.

§ 30.

NATURA REBUSULUI ERALDICU.

In evulū mediū elementele semnificative alle unūi nume propriū gīucaū unū rollū fōrte importantū.

Elle dederā nascere în eraldicā așa numitelorū *rebusuri*.

1) *Gesch. d. transalp. Daciens*, I, 443: „Bessarabien, mit diesem Namen von den *arabischen* *Sclaven*, welche die Petchenegen, da sie in Mittelalter dieses Land bewohnten, von den Komnern an sich erkauften, vorher aber von seinen ersten Bewohnern, den Bissenern oder Bessen, glattweg Bessen genannt.“ — Unū adeptū allū lūi Sulzer, MEIER, *Opisa-*

nie Oczakovskii Zemli, Petersb., 1794, in-8, p. 42, merge eu estravaganta și mai departe, asigurându că Scii, încă înainte de Cristū, arū fi addusū pe selavi Arabi la Dunāre!

2) *Currierulū de ambe-sexe*, 1847, p. 62, ap. ARICESCU, *Ist. Cāmpulungulū*, I, 41.

În momentul de față cea mai aristocratică țară, unde sunt încă departe de a se stinge urmele tradițiilor feudale, este Anglia.

Să ascultăm dero pe cellă mai modernă blasonistă britanică.

«*Rebus*—dice d. Boutell—este o compoziție eraldică făcându allusiune la numele purtătorului stemmei, sau la profesiunea acestuia, ori la calitățile sale personale, care sunt descrise figurativ: non verbis, sed *rebus*. Bună oră: trei somi, englezesce *salmon*, sunt marca familiei *Salmon*; o lance plecată, *shake-spear*, specifică pe *Shakspeare*, etc. În evul-mediu rebusurile erau forma cea favorită a limbajului eraldic, din care ni-au mai rămas mulți eleganți și curioși specimene. Așa pe monumentul abbatelui *Ramrydge* la St.-Albans sunt sculptați o mulțime de berbeci, *ram*, purtându fie-care pe gâtul câte un collar cu inscripțiunea: *rydge*. Un frasin, *ash*, eșind dintr'un butoi, *tun*, ne întâmpină la St.-John's în Cambridge pe monumentul unui *Ashton*. Assemenți allusiuni, assemenți rebusuri sunt, mai multă sau puțin, chiar esențiale în orice eraldică, căci altfel ea n'ar putea îndeplini scopul său de a fi o limbă simbolică»¹.

Originea așa zicându instinctivă a acestei *limbe simbolice* se poate constata până astăzi la selbategii din America.

Pe vechile monumente messicane regele Itzcoatl e reprezentat printr'un șerpe cu nesce cuțite pe spate, fiindu—că cuvântul *itz-coatl* în limba Aztekilor însemna «cuțit-șerpe»².

Un Irochesu, pe care îl chiamă zmeu sau urs, zugrăvesce în trăsătură grossolane chipul animalului omonim, și acest rebus îi servește drept subscriere³.

Cea-ce face cannibalul în lumea nouă, o făcea întocmai așa în lumea veche nobilimea din evul mediu.

Vom aduce câte-va din numeroasele esemple, pe care ni le procură d. Boutell:

Familia *Tremain*, marcă *trei-mâni*;

Familia *De Ferrers*, marcă *potcove* (fers);

Familia *De Hertley*, marcă *ânimă* (hart);

Familia *Fitz-Urse*, marcă *urs*;

Familia *De Merley*, marcă *merlă*;

Familia *Corbett*, marcă *trei-corb*;

Familia *De Lucies*, marcă *trei-brați* (lucy);

Familia *Bannerman*, marcă *stegă* (banner);

Familia *Bell*, marcă *clopot* (bell);

Familia *Trumpingdon*, marcă *trambiță* (trumpet); etc.

Până și dinastia regală a *Plantagenetilor* își luase drept însemne un vegetal foarte modest, din care se făc numai mături: *planta-genista*⁴.

Să ne întrebăm acum: care putea fi oare anticul rebus al *Bass-arabilor*?

1) **Heraldry historical and popular**, London, 1864, in-8, p. 123 sqq.: „Rebus, a charge, or any heraldic composition which has an allusion to the name of the bearer, or to his profession, or his personal characteristics, and thus may be said to speak to the beholder: non verbis, sed rebus. For example, three salmons for the name Salmon; a spear on a bend for Shakspeare, etc. In the Middle Ages the Rebus was a favourite form of heraldic expression, and many quaint and curious examples remain of such devices: for instance, the monument of Abbot Ramrydge, at St. Alban's, abounds in figures of Rams, each of which has, on a collar about its neck, the letters: rydge. An Ash-tree growing out of a Cask or Tun, for the name Ashton, at St. John's, Cambridge, is another example of a numerous series... It is of the very essence of

all Heraldry, that in some respect or degree it should be allusive, should have in it something of the Rebus; otherwise it would not fulfil its aim and purpose of being a symbolical language“.

2) TYLOR, **The early history of mankind**, London, 1870, in-8, p. 95. — LENORMAND, **Sur la propagation de l'alphabet phénicien**, Paris, 1872, in-8, t. I, p. 25.

3) WELD, **Voyage au Canada**, cap. 35, și LAFFITEAU, **Moeurs des sauvages américains**, t. 2, p. 40-41, ap. SALVERTE, op. cit., I, 238.—Cf. detaliuri foarte interesante în LUBBOCK, **Origines de la civilisation**, trad. Barbier, Paris, 1873, in-8, p. 45—53 și 129.

4) BOUTELL, 74. — Cf. *ib.*, 40, 42, 45, 47, 51, 54, 66 etc.

§ 31.

REBUSULU ERALDICU ALLU BASSARABILORU.

Ollandesulü Levinü Hulsius a publicatü în timpulü lui Mihaïu cellü Vitézü stemmele turturorü țerrelorü dintre Carpaț și Balcanü.

Muntenia figuréză acolo în următorulü modü :

Valachia.

Amü veđutü mai susü că dinastia moldovenescă a Mușatescilorü a fostü din tulpina Bassarabilorü.

Eÿ bine, marca Moldovei în Levinü Hulsius se compune eroșü din *capete negre*, înse nu trei, ci numai doue, puse în vërfurü a doue crengë încrucișate.

Crengele sêu ramurele în grafulü simbolicü allü eraldicei denotă *derivațiune*...

În simțulü sciințificü allü espressiuni, Arabiü nu sunt *negri*.

Cu tôte astea în evulü mediü și pënë astă-đi usulü vulgarü a confundatü și confundă numele lorü apröpe pretutindenü cu ideia de negrétă.

Maurü, Morü, Arabü, Arapü, Negru, sunt sinonime în generalitatea limbelorü europeee².

La Români mai în speciä litteratura poporană ni represintă sub numele de *Arabü* tipulü cellü mai perfectü allü *Negritënu*lüt, după cumü s'arü putë găssi în realitate numai dörä în centrulü Africei:

« Unü Arapü bogatü,
« Negru și buzatü,
« Cu solđi mari pe capü
« Ca solđi de crapü,
« Și cu buze late,
« Late și înflate,
« Și cu ochi holbași,
« Și cu dinți smaltași³ ».

De aceia în tötä Europa unü *capü negru* servia în epoca feudală ca rebusulü eraldicü cellü

¹) *Chronologia*, das ist ein kurze beschreibung was sich in den Ländern, so in dieser hierzugehörigen Landtafel begriffen, biss auff dieses 1597 Jahr gedencckwürdigis verlauffen; sine-loco, typis Christ. Lochneri, 1597, in-4, peste totü 76 pagine nenumerate. — Acella-și HULSIUS a scrisü latinesce *Descriptio Transylvaniae, Moldaviae et Valachiae*, Francof., 1594, in-4, pe care noi înse n'o cunnöscemü și pe care ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 69, o citéză de assemenea fără s'o fi cunoscutü. — Despre Hulsius în genere veđi: BRUNET, *Manuel du libraire*, t. 3, part. I, Paris, 1862, in-8,

p. 370, și ASHER, *Bibliographical essay on Levinus Hulsius*, London, 1839, in-4.

²) DU CANGE, *Gloss. med. lat.*, IV, 329, 547, verbis *Mauri, Maurellus, Moreta* etc. — Cf. KARADZIT, *Lex.*, 6, v. *Arapin, Arapinceze*, etc. — Degia în anticitate STRABO, XVI, 4, 27, combatte pe aceia cari pe Arabi îi făceaü negri: *εθιωνούς, τῶν γὰρ Αἰθιοπίων μᾶλλον ἰδιον*.

³) ALEX., *Poesie pop.*, ed. 2, 116. — Cf. ISPIRESCU, *Basme*, Bucur., 1872, in-16, p. 128 sq.

mai potrivit pentru acele familie s'eu localităţi, în numile căroră se putea observa ce-va arabescă s'eu morescă.

Aşa de essemplu:

Provincia spaniolă Alg-arbia p'ortă în stemmă unū capū nepru.⁴

Oraşulū belgianū Mor-in întrebuinteză aceia-şi emblemă.⁵

Casa anglesă Murp-son, întocmai ca ic'ona din cartea luī Levinū Hulsius, are în marcaī nobilitară *trei capete negre*.⁶

Amū dobânditū astū-feliū unū punctū, în privinţa căruia nu p'ote persiste cea mai mică îndouélă.

Cuvântulū Bass-arabū are mai multe drepturi la unū capū negru, decâtū ch'farū Alg-arbia, Mor-in s'eu Murp-son.

Rebusulū eraldicū este aci evidente.

Eleganta stemmă, pe care Levinū Hulsius o attribue Munteniei şi Moldovei⁷, nu aparţine nici de cumū acestorū ţerre, ci exclusivamente némului Bassarabilorū, din care Muşatescī formaū o simplă ramură, transplantată din Severinū la Sucéva.

Geografulū ollandesu nu sciea înse nemicū nu numai despre Muşatescī, d'érū nici măcarū despre Bassarabī.

Pentru ellū, ca şi pentru universalitatea scriitorilorū de pe la finea secolului XVI, sub numele de *Bessarabiā* se înţellegea într'unū modū rigurosū colţuşorulū trans-prutianū allū Moldovei de g'iosū⁸.

Aşa d'ero, nesciëndū nemicū despre Bassarabī, despre Muşatescī şi despre antica origine muntenescă a Bassarabiei, Levinū Hulsius n'a pututū inventa din crieri seī pentru ambele ţerre române dela Dunăre rebusulū eraldicū allū *capetelorū negre*, ci trebuia, fără să precépă ellū-însuşi însemnătatea lucrului, să le fi descoperitū în nesce fontâne istorice cu multū mai vechi.

În adev'erū, noi illū surprindemū essistândū documentalmente degia pe la g'umătatea secolului XIV.

Cândū Vladislavū Bassarabū recunoscū pe la 1368 suzeranitatea cor'onei Sântului Stefanū⁹, regele Ludovicū s'a grăbitū de bucuriā a batte o monetă cu effigia puternicului şi temutulū seū vassalū.

Acea effigiā este unū capū negru, ba încă încinsū cu o legătură, adecă din punctū în punctū așa precumū vedemū în Levinū Hulsius.

Essemplare din acea interesantă monetă a regelū Ludovicū essistă p'ene astă-zi; noi înşine posedămū unulū, pe care ni l'a offeritū d. Dem. A. Sturdza; totuşi numismaţiī maghiari, necunoscëndū anticităţile române, prin cari singure ea se esplică, o consideră ca enigmă¹⁰.

⁴) NIESIECKI, *Herbarz Polski*, ed. Bobrowicz, Lipsk, 1841, in-8, t. 6, p. 458, 494.

⁵) *Ibid.*

⁶) *Ib.* — Cf. PAPROCKI, *Herby Rycerstwa polskiego*, ed. Turowski, Kraków, 1858, in-4, p. 725, verbo: *Mora*.

⁷) După Hulsius o reproduce de asemenea o c'artecică anonimă forte rară, din care unū essemplari se află în Biblioteca Arhivului Statului din Bucuresei: *Die Donau, der Fürst aller Europäischen Flüsse*, Nürnberg, 1688, in-16, tabellū B. 9.

⁸) *Op. cit.*, cap. XXXIII: „Moldaw erstreckt sich gegen Morgen an *Bassarabiam* so indem *Ponto Euxino ligt*.“ — *Ib.*, cap. XXXII: „*Kilia in Bessarabia*.“

⁹) Actulū din 1369 în FEJÉR, IX, 4, 210. — BATTYANYI, *op. cit.*, III, 217: „Ladislaus Dei et Regis *Hungarie gratia* Waywoda Transalpinus...“ — Cf. a mea *Istoria toleranţei religiose în România*, ed. 2, Buc., 1868, in-8, p. 36. — O altă di-

plomă totū dela Vladislavū Bassarabū din 1372 în FRIEDVALDSZKI, *op. cit.*, 80-84: „semper fidelis et subjectus serenissimo Principi Ludovico Illustri *Regi Hungarie, Domino nostro naturali*.“ — O a treia diplomă totū dela Vladislavū Bassarabū din 1368 în FEJÉR, IX, 4, 148: „Ladislaus, Dei et regie *Majestatis gratia* Waywoda Transalpinus.“ — Aşa d'ero datulū cronologicū allū monetei maghiare cu *capulū negru* se stabilescē pe basea documentelorū contimpurane între anii 1368-1372.

¹⁰) SCHÖNVISNER, *Notitia Hungaricæ rei numariæ*, Budæ, 1801, in-4, p. 206, tabellū III, nr. 97. Autorulū dice: „Sigillum ergo parvi hujus capituli in Ludovici I monetis occurrens, *adhuc enigma est*. Quod resolvere volentes, nonnulli suspicantur caput illud esse Caroli Principis Dyrhacheni, quem Rex Ludovicus anno 1348 fraternam Andreæ Regis Neapolitani necem vindicaturus, cum esset Neapoli, in custodiam adreptum securi pereuti jussit. *Alii heraldicum hoc esse Mauri caput, eoq̄e subjectionem Valachicæ notari autumant*.“

D. Cesarü Bolliacü publică între celle-l'alte, ca primitivă marcă a Munteniei, nu *trei capete negre*, ci *două Arabi întregi*, golî, fără legătură, întorşi cu spatele unulü cătră altulü, braşulü stângü allü fie-căruşa fiindü rădicatü în susü, astü-felü că ambele se unescü încrucişându-se în nivellulü capetelorü, érü braşele drepte sunt lăssate în g'osü şi picîorele aü aerulü de a danşa¹¹.

Meritosulü archeologü nu indică sorgintea din care va fi împrumutatü acéstă complicată variaţiune a rebusulü eraldicü allü Bassarabilorü; noi înse credemü că a luat'o anume din Paulü Ritter, unü genealogü serbü din secolulü trecutü, carele nici acella nu citéză fontănele selle în casulü de faşă¹².

Aşurî, în colecţiunî eraldice mai vechî, noi-unî n'amü putut'o găssi.

Totü în Ritter şi n d. Bolliacü, sub numele de *stemma a imperiulü româno-bulgarü allü Assanilorü*, se vedü celle doue capete negre aşedate în vârfulü crengelorü, pe carî Levinü Hulsius le accórdă Moldovei.

Assaniü, ca şi Muşatesciü, derivaü din tulpina Bassarabilorü.

În tomulü III vomü reveni mai pe largü asupra acestei importante particularităşî.

Acumü ne resumâmü.

Ceşa-ceî comunü tuturorü variantelorü rebusulü eraldicü allü Bassarabilorü, constituindü sîmburele lorü, partea cea fundamentală, este *negrêta de Arabü*.

Ceşa-ce nu e mai puşinü caracteristicü, este că străiniü, confundându familia princiară cu însă-şî ţerra, puneau acelle *arabităşî*, proprie némului bas-arabescü, în loculü Vulturulü munténü şi allü Zimbrulü moldovenü.

Vomü vedé îndată, cumü din aceşa-şî causă unî dintre veciniü nostri număau în evulü mediü *Arabi* pe toşî Româniü, şi mai allesü pe Muntenî; dérü mai înainte să ne oprimü o clipă asupra unei coincidenşe destullü de originale.

§ 32.

FLAVII ŞI BASSARABII.

În limba ebraică Romaniü ceî vechî se număau *Edom*, în limba arabă *Alasfar*; Edom şi Alasfar, ambiü terminî însemnându: *galbenü, roşcatü, alamiü*.

De unde óre venia filorü lui Romulü acéstă poreclă de *bronzü*, totü aşa de cüdată ca şi *negrêta Românilorü*?

Scriitorulü arabü Firuzabadi pretinde că Romaniü s'arü fi născutü din însoşirea femeielorü italiene cu bărbaşî din Etiopia, încätü acestü amestecü de pelle albă cu pellea négră y-arü fi înzestratü pe dênşî cu o pelle roşietică.

Celebrulü orientalistü Silvestre de Sacy a găssitü o chiăia mai seriósă.

Pe tronulü imperialü se afla familia *Flavia*, de nteü Vespasianü şi apoi sînu-seü Titü, cândü Evreiü şi Arabiü făcuseră cea änteia cunnoscînşă mai apropiată cu Roma.

Éccé de ce toşî Romaniü fără distincţiune erau pentru Evreiü şi pentru Arabiü *Flaviü*, ädecă ómeniü ai *Flaviilorü*, după obiceiulü orientalü de a caracteriza popórele prin numile suveranilorü.

Informându-se apoi despre înşellesulü cuvântulü, li s'a respunsü că *flavus* vrea să şică lätinesce: *galbenü, roşcatü, alamiü*.

Atäta li trebuia pentru ca ori-ce Romanü să devinä în ochiü Evreilorü şi Arabilorü: *Edom, Alasfar, galbenü, roşcatü, alamiü!*¹

¹¹ BOLLIACU, *Daco-romane*, nr. XXII.

¹² *Stemmatographia sive armorum Illyricorum delineatio*, s. I. et anno, in-4, 81 pagine. — Essistă şi o ediţiune serbă: *Stematografa, iazse gg. Arseniu posviasezema Christ. Zsefaroviczem*, Vienna, 1741, in-4. — Cf. IVANFI, A

magyar birodalom vagy Magyarország s részeinek címei, Pest, 1869, in-4, pl. F. nr. 2, 4, unde marcele sunt coloriate.

¹ SILVESTRE DE SACY, *Fables de Bidpai en hébreu*, în *Notices et extraits*, t. 9, Paris, 1813, in-4, p. 437-438, nota.

Lăsându la o parte nuanța de culóre, Românii au pățit'o din cauza Bass-arabilorü în-tocmai ce-a-ce pățiseră altă dată Românii din cauza Flaviilorü.

Procedura este identică.

Décă împerații Vespasianü și Titü nu erau din casa Flavia, Românii n'arü fi fostü galbenü pentru Evrei și Arabii; décă dinastia princiară din Muntenia și chîarü din Moldova nu se numia Bass-arabi, Românii din acéstă regiune n'arü fi fostü negri pentru Bulgarii, pentru Serbii, pentru Germanii, pentru Turcii, pentru Mongolii, după cumü ne vomü încredința îndată.

§ 33.

ARABISAREA ROMANILORU IN POESIA POPORANA SUD-SLAVICA.

Sunt acumü cățî-va anii, d. A. Odobescu ni atrăsese atențiunea asupra unui interesantü volumü de legende russe, commentate de cătră archeologulü moscovitü d. Bessonov.

Amü găsitu acolo multe opiniii paradossale, multă ușurință în argumentațiune, multü dogmatismü, dérü n'amü pututu în acella-și timpü a nu constata în autorü o profundă cunoscință comparativă a poesiei poporane la toți Slavii din Oriinte: Russii, Serbii și Bulgarii.

Printr'o simplă intuițiune d. Bessonov a descoperitü, între celle-l'alte, neașteptata conclușiune la care amü agünsü noi după o laboriosă grămădire de probe în privința epitetului arabicü allü Munteniei.

D-sea nu scie nemicü despre Bass-arabi, nici despre natura rebusului în eraldica evului mediü, nici despre capete-negre, nici despre moneta regelü Ludovicü; mai pe scurtü, îi este cu totulü străinü terryemulü sciințificü allü cestiunii.

Ei bine, deși lipsitü de aceste nedispensabile căläuze, d. Bessonov nu se sfiesce a risca următorea afirmațiune:

«Totü ce se numesce din vechime, înse într'o epocă degia istorică, Kara-Vlachü în înțel-lesulü cellü mai largü allü cuvintului, pórtă în poesia poporană a Bulgarilorü numele de Arabii, éru poesia poporană a Serbilorü este și mai explicită.»¹

D. Bessonov citéză mai multe legende serbe și bulgare, prin cari își întăresce asserțiunea.

Bună óră.

Intr'o balladă famosulü crăișorü Marcu, eroulü favoritü allü eposului bulgaro-serbü și inamicü înviersunatü allü marelü Mircea², este descrisü «răpindü dela Arabii tóte orașele pênê la Pontü», pe cândü într'o altă balladă acella-și crăișorü Marcu «închide Terra-Romănescă, înșirândü șapte-șeci de orașe d'a-lungulü Pontului».

Intr'o balladă despre cei șapte frați Iacșicii se povesteste, cumü pe sora lorü o fură din actualulü Bielgradü nesce negri vojnici, ducend'o «dreptü pe Dunăre în giosü la țerra Arabescă».

Aceste doue esemple despre arabisarea Munteniei în poesia poporană bulgaro-serbă sunt suficiinți d'o-cam-dată.

D. Bessonov mai observă ce-va nu mai puținü remarcabilü.

Litteratura poporană serbă numesce negri și pe Bulgarii: «tzrn Bugarin.»

D-sea nu scie înse cumü să esplice acestü datü, nefiindu-ï cunoscută originea Assanilorü totü din tulpina muntenescă a Bass-arabilorü.

Eraldica nî-a arrétatü mai susü că rebusulü capetelorü negre figura d'o potrivă în marca nobilitară a Mușatescilorü din Moldova, a Assanilorü din Bulgaria și a Bassarabilorü propriü și delä Severinü, celle trei illustre ramure dintr'unü singurü trunchiu.

¹) RYBNIKOV, Narodnyia byliny, Moskva, 1862, in-8, p. CCCXXX sqq.: „Vse, cztó v drevniuiu poru, v epochu uzbe vproczem iasnoi istorii, nazyvalos v obszirnom smyslie Czerno-Voloszkim, v tvorczestvie Bolgarskom nosit imia Arapska-

go, a sami Czernye Volochi imia Arapov.—Vzglianem teper na Serbov, kotorye esce boliee uiasniat nam dielo.“

²) Ibid.—Cf. MAURO ORBINI, 279.

Bulgariii cei *negri* din poesia poporană serbă se mai adaugă aci ca unū nouū argumentū despre *bass-arabismulū* Assanilorū.

Resultatulū cercetărilorū d-lui Bessonov este în casulū de față de o însemnătate cu atâtū mai mare, cu cătū însăși d-sea nu putea să prevadă importanța curatū istorică a cestiunii.

Nici măcarū fontânele serbe, affară de litteratura poporană în simțulū cellū mai îngustū allū espressionii, nu i-au fostū familiare.

Ce arū fi ținū ore d. Bessonov, aflându că elementele legendare alle afirmațiunii sēlle se potū corrobora prin celle mai solide elemente diplomatice?

Tzarulū serbescū Stefanū Dușanū, într'unū actū de pe la 1350, numesce fōrte limpede pe domnulū muntenescū Alessandru Bassarabū: «rege allū vecinilorū nostri *Negri-Țătarī*».

Eccē însuși testulū slaviciū allū acestui decisivū passagiū: «Alexendra tzara sumeg zsvivuscich *Czrnyich Țatar*».³

Amesteculū politicū allū Românilorū de atunci cu bellicōsele triburi de Cumanī, cărorā li aparținea întrēga porțiune superiōră și orientālă a Moldovei actuale, ne prefăcea ore-cumū în *Țătarī* pe noi înși-ne; numele dinastiei *Bass-arabilorū*, pe de altă parte, arunca assupră-ne așa ținându unū coloritū de negri; și astū-feliū într'o bună demăneță unulū din cei mai illustri principī ai Munteniei s'a vedutū *tatarisatū* și *arabisatū* totū-d'odată de cătră limitrofulū monarcū allū Serbiei, cu care s'a încuscritū apoi peste căți-va anni, dându-i pe fiă-sea de noră⁴.

Dēcă d. Bessonov arū fi cunoscutū crisovulū lui Stefanū Dușanū, i se lumina cu multū mai bine vederea pēnē și assupra poesiei poporane serbo-bulgare, pe care d-sea, lipsitū de acestū datū, a pututū s'o înțellēgă numai pe giumătate.

Astū-feliū, de essemplu, în ballada sud-slavică Stoianū și Grozdana «trei-sute *Arabi-Țătarī* răpescū turma unui Bulgarū de lōngă Dunăre:

„Na son me mene naid'oa
„Do trista duszi *Arape*,
„*Arape, sestro, Tatarē*...
„*Krai taia biela Duneva*“.⁵

Eccē dērū *Arabū-Țătarū* înlocuindū în poesia poporană pe *Negru-Țătarū* din limba oficială!

Diploma lui Stefanū Dușanū e fōrte instructivă din mai multe puncturi de vedere.

Pe cândū Români se metamorfosaū în Tătarī *negri*, Tătarīi cei orientali, deși în realitate erau mai brunī decâtū noi, trebuiaū vrēndū-nevrēndū să devină *albi*, căci altū-feliū s'arū fi confundatū la unū locū noțiunea ambelorū popōre.

În adevērū, *Comani albi* și *Comani nigri* ne întîmpinā în acestū înțellesū degia în cronica maghiară a lui Simonū Kézai, scriitorū cu unū secolū anteriorū lui Stefanū Dușanū⁶.

Acumū se nasce o întrebare.

Dela Serbi și dela Bulgari *arabisarea* Terrei-Romănesci ore să nu fi trecutū în aceia-și epocă mai departe spre Occidente?

Ni va respunde renumita epopeă germană din secolulū XIII: *Cântulū Nibelungilorū*.

3) Ap. MAIKOV, op. cit., 43.

4) *Glasnik*, V, 69.—RAYNALDUS, 1370, nr. 5.—etc.

5) MILADINOVITZI, *Bilgarski narodni piesni*, Zagreb, 1861, in-8, p. 323.—*Ibid.*, 101: o Romăncă trans-danubiană, *Rada Vlachinia*, devine nevastă a domnului Negrilorū-Tătarī, *Czerni Tatarē*, adecă a vre-unui principe românū carpatinū.

6) Ap. ENDLICHER, 90: „*Comanorum alborum terras transient, de inde Sodaliam, Rutheniam, et nigrorum Comanorum terras ingressi usque Tize flumen*...“—Cf. HORVAT, *Commentatio de initis Jazygum et Comanorum*, Pestini, 1801, in-8, p. 41, nota.—*Chronicon Budense*, 14: „*Cumanos Albos, deinde Susdalos, Ruthenos, terramque Nigrorum Comanorum intravere, abinde egressi usque ad Thysciam pervenerunt* etc.“

§ 34.

ARABISAREA ROMANILORU IN NIBELUNGENLIED.

S'arū puté face o bibliotecă întregă din mulțimea de comentare mari și mici, cărora li dede nascere așa șișulū *Nibelungenlied* în cursū abia de o gūmētate de secolū ¹.

După multă bătaiă de capū, critica modernă a reușitū a stabili într'unū modū decisivū, ca unulū din punturile cele mai fundamentale, provenința austriacă a ultimei redacțiunii sub care s'a conservatū pēnē la noi acēstă admirabilă epopeă, deși materialurile ei datēză din diverse epoce și din diverse regiuni, fiindū împrăștiate pe ici pe collea pe tótă întinderea pământulū teutonū pēnē 'n ghiățurile Islandei ².

Scrisū în vecinătatea Dunării de gīosū, lesne se esplică în Cântulū Nibelungilorū nu numai incidintele episcopului Peregrinū dela Passau, nu numai sublima figură a marcheșulū Rudigerū de Bechlaren, nu numai atâtea alte amēnunte curatū sud-germane, dēru mai cu sēmă precisele selle cunnoscințe despre tōte popōrele de pe țermii Pontulū, Greci, Ruși, Poloni, Pecenegi, Romāni :

„Von *Riuzen* und von *Kriechen* reit dā manic man,
„Den *Poelān* und den *Vlāchen* sach man swinde gān..
„Von dem lande ze *Kiewen* reit dā manic degen,
„Und die wilden *Pesnaere*...“ ³

Venimū acumū d'a-dreptulū la cestiune.

După *Nibelungenlied*, a căruī origine austriacă ne interessēză fōrte multū, cele mai prețioșe țessēture de metassă sossescū din *Arabia*.

Regina Krimhilda, cândū prepară haīne serbătoreșci pentru plecarea frățelū seū, «împodobesce cu gīuvaere *metāssurile arabe, albe ca zăpada*» :

„Die 'Arābischen sīden wiz alsō der snē“ ⁴

Intr'unū altū passagīu vedemū o cingētōre «reținēndū *elegantele îndouiture alle stoffelorū de Arabia*» :

„Uf edel rōke ferrans von pfelle ūz 'Arābi“ ⁵.

Apoi ne mai întimpină patru-șeci și trei fete dela Rinū, «îmbrăcate în *strălucite materie țessute în Arabia*» :

„Die truogen liehte pfelle, geworht in Arābin“ ⁶.

Avemū de 'naintea nōstră unū monumentū francesū fōrte minuțiosū, aprōpe de aceia-și vrēstă cu *Nibelungenlied* și'n care sunt enumerate tōte țerrele de unde venīau felīurite mărfuri la nundine din Bruges în Belgia, unulū din cele mai active centruri comerciale în evulū mediū, mai allesū în privința Germaniei.

¹) Vomū indica aci numai pe acellea, cari ni sunt cunnoscute noue: GÖTTLING, *Über das Geschichtliche im Nibelungenliede*, Rudolstadt, 1814, in-8; MONE, *Einleitung in das Nibelungenlied*, Heidelberg, 1818, in-4; HAAS, *Die Niebelungen in ihren Beziehungen zur Geschichte des Mittelalters*, Erlangen, 1860, in-8; KRUEGER, *Der Ursprung des Nibelungenliedes*, Landsberg, 1841, in-8; ROSENKRANZ, *Das Heldenbuch und die Niebelungen*, Halle, 1829, in-8; HOLZMANN, *Untersuchungen über das Nibelungenlied*, Stuttgart, 1854, in-4; MOSLER (Gebrüder), *Der Nibelunge-Noth*, Leipzig, 1864, in-8; REVILLE, *L'Épopée des Niebelungen, in Revue des deux mondes*, 1866, p. 887-918; LAVELEYE, *Les origines du Nibelunge-Not*, in *Les Niebelungen*, traduction nouvelle, Paris, 1861, in-8, p. IX-LXXIX; etc.—Unū

vechiū fragmentū din *Nibelungenlied*, descoperitū în Transilvania, s'a publicatū în VON DER HAGEN, *Germania, Neues Jahrbuch d. berl. Gesell. f. deut. Spr.*, Berlin, 1836, in-8, t. 1, p. 337-38.

²) Veși în astă privință, între cei-Palți. observațiunile lui THIERRY, *Histoire d'Attila*, Paris, 1864, in-8, t. 2, p. 332-41, și alle lui BEAUVOIS, *Histoire légendaire des Francs et des Burgondes*, Paris, 1867, in-8, p. 279-291.

³) *Der Nibelunge Noth und die Klage*, ed. Lachmann, Berlin, 1851, in-8, p. 173-4.

⁴) *Ibid.*, 48.—In unele manuscrite: *Arabiscen, ib.*, Anmerkungen, 50.

⁵) *Ib.*, 74.—In variante: *uz Arabin, ib.*, Anm., 77.

⁶) *Ib.*, 108.—Variantū: *Araby, ib.*, Anm., 107.

Acastă instructivă listă nu ni indică absolutamente nici o importațiune din propriu ȕisa *Arabia*.

Fabricatele celle grele și scumpe de metassă, de natura cellorū descrise în Nibelungenlied, se aduceau atuncī dintr'o țerră pe care lista dela Bruges o numesce *Țătariă*.

Eccē testulū :

«Thartarie, draps d'or et de soie de moult de menieres, et pelles, et vairs, et gris.»⁷

După Cântulū Nibelungilorū, affară de metăssăriă, *Arabia* mai avea la dispozițiunea commerciului germanū unū altū productū și mai căutatū : aurū.

Pe hañele soșilorū regelū Gunterū «petrele străluciau în aurū de *Arabia* :

„Uz 'Arăbisehem golde vil gesteines sehein.“⁸

După lista dela Bruges aurulū se aducea la Germanī din Polonia, din Ungaria și din Boemia.⁹

Astū-felū, în privința aurulū în speciă, *Arabia* din Nibelungenlied se confundă forte pozitivū cu vre-una din țerrele carpatine sēu danubiane.

Acēsta se confirmă prin alte fontāne istorice posterioare totū de provenința austriacă.

Enricū de Muglein, cronicarū sud-germanū din secolulū XIV, ȕice că primulū duce maghțarū Arpadū a trāmisū în darū principelū Pannoniei, pe care voia să'lū înșelle ca să'ī coppriñdă țerra, o șea poleită cu aurū de *Arabia* : «verguld mit golde von arabia», și unū frēu totū de aurū de *Arabia* : «dezselden goldes von arabia»¹⁰.

Cronicarulū anonimū dela Buda din secolulū XV, vorbindū despre acelașī evenimentū, întrebuintēză espressiunea : «sella deaurata auro arabie»¹¹.

Negreșitū că acellū aurū *Arabescū* allū lui Arpad provenia mai curēndū din învecinata regiune Bass-arabescă decâtū din imaginarele mine dela Marea-roșă.

Acēsta ne conduce a urmări *Arabia* totū pe aci și'n respectulū metăssăriei, încercāndu-ne a limpeđi semnificațiunea termenulū *Thartarie* în lista dela Bruges, unde așa se numesce acea parte de locū căriia Cântulū Nibelungilorū īȕ ȕice *Araby*.

In actulū tzarului Stefanū Dușanū de pe la 1350 noi veđurāmū degia Muntenia figurāndū sub numele de *Țătariă*, erū în balladele poporane bulgaro-serbe sub epitetulū de *Arabo-tătariă*.

Intr'o bullă papală din 1374, relativă la propaganda catolică între Romāniȕ din Transilvania, ei sunt numiți vecinī cu *Țătaria*, înțelegēndu-se sub acestū termenū Romānia danubiană : «certa pars multitudinis nationis Walachorum, qui circa metas Regni Hungariae versus Tartaros commorantur.»¹²

Acella-șī înțellesū cată să fi avēndū și *Thartarie* în lista dela Bruges.

Probele sunt numeroșe și categorice.

După lista dela Bruges, acea *Țătariă* înzestra lussulū germanū nu numai cu mētăssurī, dērū încă și cu mǎrgăritarū : «soie de moult de menieres et pelles.»¹³

Eī bine, callea cea mai scurtă, pe care mergea mǎrgăritarulū în Austria și restulū Germaniei, era Dunărea.

La gurele acestui fluviiū illū aducea navigațiunea mercantilă a Mării-negre, respāndindu-lū apoi în susū pe ambele țermurī.

7) MS. din Biblioteca Națională din Paris, ap. LEGRAND D'AUSSY, op. cit., IV, 8-10.

8) Ed. cit., 49.

9) Op. cit., 8 : „Hongrie, cire, or et argent en plate; Bahaigne, cire, argent et estain; Polane, or et argent en plate etc.“

10) MUGLEIN, Chronik der Hunnen, în KOVACHICH, Sam-

mlung kleiner noch ungedruckter Stücke, Ofen, 1805, in-8, t. 1, p. 20.

11) Chronicon Budense, ed. Podhradezky, Budæ, 1838, in-8, p. 38.

12) FEJÉR, IX, 4, 589.

13) DU CANGE, VII, 257: „pelle, perle.“

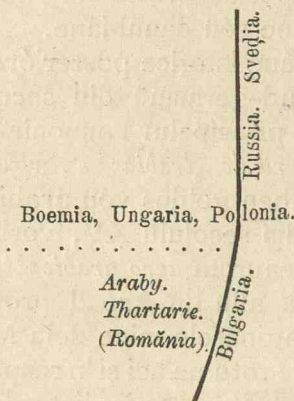
La 1387 Genovesii reușiră chiaru a obține, ca depositulu loru de mărgăritaru în Dobrogea să fie scutit de orî-ce vamă : « non tamen intelligentur in ipsis rebus navigia, aurum, argentum, *perlae veraces* » ¹⁴

Prin urmare, sub raportulu mărgăritarulu *Tătaria* listei dela Bruges coincidă cu România.

Pe lîngă metăsurî și mărgăritaru, acéstă regiune mai procura Germaniei, după passagîulu reproduș mai susu testualmente : « *vairs et gris* », adecă diferite varietăți de blănurî. ¹⁵

Totû astă marfă și totû după lista dela Bruges se aducea numai din Polonia, din Bulgaria, din Russia și din Sveția. ¹⁶

Să luămû acumû o mappă și să însemnămu prin căte-va puncturî linia țerrelorû de unde venia aurulu, adecă Boemia, Ungaria și Polonia, eru printr'o trăssură linia de unde veniau blănurile, adecă Sveția, Russia, Polonia și Bulgaria, căutându astû-feliu *ânghțulu de ciocnire între aurû și blănurî* :

Amû dobânditû o demonstrațiune geometrică.

Este matematicesce evidente, că acea *Arabia* din care după Cântulu Nibelungiloru venia aurulu, ca și din Boemia, Ungaria și Polonia; acea *Tătaria* din care după lista dela Bruges veniau blănurile, ca și din Bulgaria, Polonia, Russia și Sveția; acea *Arabia*, adecă *Bassarabia*, și acea *Tătaria*, adecă *Cumania*, nu putea fi decătû *România*, aședată la miđu-locû într'unu colțu între Ungaria, Polonia și Bulgaria, încătû participa firesce de genulu productivității și transacțiuniloru tuturorû acestorû regiuni.

Este unulû din acelle casurî, forte rare în istoriă, cândû concurge la descoperirea adeverulu procedură sciințelorû essacte !

În Studiulu III noi vomû vorbi pe largû despre immemoriala anticitate a esportăriu aurulu oltênû din Muntenia, de unde ellu se respândia mai cu preferință în laturea Austriei actuale ; d'o cam dată ne vomû opri asupra punctulu metăssăriei, prevenindû o obțecțiune destullu de seriósă.

§ 35.

TRANSIFULU COMMERCIALU PRIN ROMANIA.

Ne va întreba orî-cine cu o legitimă îndouélă : România din véculu de miđu-locû fost'a ea o țerră sericolă, după cumû ni appare *Arabia* în Cântulu Nibelungiloru ?

¹⁴) SILVESTRE DE SACY, *Archives de la république de Gènes* în *Notices et extraits*, t. II, Paris, 1827, in-4, p. 69.

¹⁵) DU CANGE, VII, 194 : „Gris, sorte de fourrure“ ; *ib.*, 823 : „Vaire, vair, sorte de pelleterie“.

¹⁶) *Op. cit.*, 8-10 : „Suedelen, *vairs et gris*, oint, sui, etc. — Polane, or et argent en plate, eire, *vairs et gris*, etc. — Rossie, eire, *vair et gris*. — Bougerie, *vairs et gris*, hermine, etc“.

Nu, n'a fostü, precumü nu producea nici mărgăritarü, și cu tóte astea Germania se ap-provisiona atunci cu perle și cu cele mai allese stoffe de metassă anume din Muntenia, căci le căpeta dela gurile Dunării, de unde elle se urcaü pe crescetulü fluviulü departe la Ratisbona în fundulü Bavariei.

Pênë astă-đi unü splendidü tabellü în pinacoteca dela Municü, schițatü după datele istoriei commerciale a Bavariei, ni offeră cu viuele colorü alle artei moderne spectacolulü descărcării mărfurilorü orientale pe țermulü Danubiulü.

Servindü dreptü miđü-locitóre între Appusü și Resăritü, Muntenia primia la rônđulü seü metăssurü, perle și alte scumpeturü de'nteü dela Greci, de unde avemü chیارü cuvintele μέτασσα¹, σόμμα² etc.; apoi dela differițiü dictatorü italianü ai commerciulü ponticü: Amalfitanü, Pisanü, Venețianü, Genovesi, Florentinü, și'n parte dela industrioșü Slavü din Ragusa și dela aventurariü Catalanü din Barcelona.

Cronicarulü russü Nestorü, vorbindü în secolulü XII despre Dunărea de gïosü, đice că superbe stoffe aurite de metassă veniaü acolo din Grecia, mai adăugêndü cu admirațiune: «aci se întrunescü tóte bunurile pământulü!»³

În secolü XIII și XIV Italianü au înlocuitü pe Greci⁴, stabilindü într'adinsü unü însemnatü factoriü la Kilia⁵, de unde își întindeau apoi o dominațiune fluvială aprópe exclusivă pênë la Gïurgü și chیارü pênë la Calafatü.⁶

Este dëru învederatü că acea avută *Arabiä*, din care se commissionau în evulü mediü pentru Germania, și mai cu deosebire pentru Austria, minunatele produsurü alle Oriente-lü, se afla între Carpatü și Istru, în Bass-arabia, erü nu peste noue țerre și noue mări lóngă Golfulü Persicü.

Acumü o limurare.

§ 36.

CONFUSIUNEA ÎNTRE ARABIA DANUBIANA SI ARABIA ASIATICA.

D. Bessonov surprinsese cu multă petrunđere românismulü *Arabiëi* în poesia poporană bulgaro-serbă, dëru a commisü errórea, comună novicilorü în critica istorică, de a da aserțiunii sëlle unü caracterü pré-absolutü.

Atătü rapsodicele ballade serbe și bulgare din vëculü de miđü-locü, precumü și măreța poemă epică a Germaniei, basându-se d'o potrivă pe amăgitorulü sunetü allü numelü Bass-arabiü, confundă într'o singură concepțiune pe Românü și pe Arabü; înse'y confundă, nu'y identifică, să se observe bine acëstä distincțiune, și tocmai de aceia fie-care din celle doue elemente, elementulü românü și elementulü arabü, fiindü numai confuse, nu identice,

1) Italianü đicü de asemenea *matassa*, Spaniolü *madexa*, Portugesü *madeixa*, Ungurü *matasz*, etc., totü din cauza primitivei importațiunii a metassei la dênșü de cătră Greci, seü mai bine din Grecia.

2) În limba albanesă acëstü cuvântü, *sirme*, a trecutü chیارü în înțellesulü de metassă.— Cf. articolulü nostru *Ellenü și barbariü*, în điarulü *Traianü*, 1870, nr. 5, p. 19.

3) *Chronica* NESTORIS, ed. Miklosich, Vindobonae, 1860, in-8, p. 15: „tu vsia blagaia schodiatsia, ot Grek zlaty pavoloky“ etc. Noi credemü mai preferabilă lëcșiunea *zlaty pavoloky* în locü de „zlato, pavoloky“, precumü se citește în generalitatea edițiunilorü lui Nestorü, căci stoffele orientale cele mai scumpe din evulü mediü erau *aurite*. Acëstä corecțiune nu schimbă întru nimicü essențialulü simțü allü cuvintelorü cronicarului rusü în respectulü metăssurilorü.— Cf. tractatulü principelulü berladënu Ivanu cu Mesembria din 1134, împreună cu comentarele nóstre, în điarulü *Traianü*, 1869, nr. 53, p. 220.

4) DE LA PRIMAUDAIE, *Études sur le commerce au moyen âge*, Paris, 1848, in-8, p. 213: „Varna était l'entrepôt du riche commerce de la Valachie. Toutes les marchandises de cette province, destinées pour Constantinople, y étaient conduites. Un grand nombre de marchands grecs et latins la visitaient continuellement; mais les principales affaires étaient faites par les Vénitiens et les Génois. Ces deux peuples avaient des traités de commerce avec les princes du Dobrouzetz, et les autres négociants ne pouvaient trafiquer en Bulgarie que sous leur patronage. On portait à Varna du sel, de la quincaillerie, du poivre, des épiceries de toute sorte, qui se vendaient avec un grand bénéfice; des toiles des draps d'Europe, des tissus de soie, des camelots etc.“

5) *Archivio storico italiano*, serie III, t. 3, part. 1, Firenze, 1866, in-8, articolulü lui BELGRANO, *Le cambiali apó i Genovesi*, p. 109.

6) Studiulü nostru *San-Giorgio și Calafato*, în điarulü *Columna lui Traianü*, 1870, nr. 57, p. 3.

conservă pêne la unü gradü propria individualitate, lâssând'o să transpire din cândü în cândü mai multü séü mai puținü.

Numindü pe Români *Arabi*, Bulgaro-serbiî scieau förte bine, mai allesü după invasiunea ottomană în Europa, despre essistența unorü alți Arabi în oriinte, precumü o scieau și mai bine Germaniî, mai cu sémă în urma Cruciatelorü.

Confundându-se ambele noțiuni din causa omonimității, muza slavică de peste Dunăre strămută adesea assupra Românilorü tóte trässurele unüi Beduinü séü chiarü alle unü Negriténü, éru câte o dată, printr'unü procedimentü diametralmente oppusü, cãrpesce cãtrã Beduinü și Negriteni câte ce-va romãnescü.

Cândü o balladã bulgaro-serbã descrie o «*térrã arãbescã*» dela Dunăre, ca în esemplele citate mai susü din d. Bessonov, e mai multü decâtü sigurü cã vorbesce despre «*terra bass-arabescã*»; este înse nu mai puținü certü cã are în vedere nu pe Români, ci pe Orientali, cândü povesteste rãpirea unei fete de popã de cãtrã doui-spre-dece *Arabi*, «*carü o ducü la Ali-pașa din Janina*» :

„ . . . tie *tzirni Arapi*
 „Mene ke mlada popleniat,
 „Ke me odnesiat v Ianino,
 „V Ianino pri Ali-pasza,
 „Basz-robinezitza da bidam,
 „Szerbet i cafe da sluzsam...“¹

Este dérü o gravã retãcire de a generalisa fãrã nici o mãrginire, precumü o face d. Bessonov.

Totü așa în Nibelungenlied aurulü și metässurile *arabe* indicã adducerea lorü pe Dunăre din regiunea romãnã a Bass-*arabi*; înse nu ni póte fi permisü de a atribui poetulü germanü o intențiune geografică precisã și exclusivã.

Pe lóngã Arabia romãnescã dela gurile Danubiului, ne mai întimpinã în Cântulü Nibelungilorü câte o allusiune la Arabia cea resãritenã.

Bunã-órã :

„*Von Ninnivê der siden si den borten truoc...*“²

Séü :

„*Von Marroch dem lande und ouch von Libiân*
 „*Die aller besten siden die ie mër gevan*
 „*Deheines küneges künne, der heten si genuoc...*“³

Ninive nu mai essista de secolü în epoca lui Nibelungenlied; la Marocco, și cu atãtü mai puținü în Libia, nu se făcea în realitate metassã; înse cãntãrețului îi era de agiunsü a fi auditü vr'o obscurã poveste despre relativulü arabismü allü acestorü localități, pentru ca ellü pe datã să le înavuțescã cu nativitatea splendidelorü stoffe, pe carü Austria le cunoscea prin intermediulü țereî Bass-*arabilorü*.

Intr'unü locü poesia epicã germanã merge pêne a inventa o regiune de totü imaginarã, unü Zamamanc séü Zamamant, de unde adduce mëtassã verde :

„*Unde von Zamamanc der grüenen (siden) sô der klê...*“⁴

Ninive, Marocco, Libia, Zamamanc, probézã cã poetulü Nibelungilorü nu avea nici o ideeã despre adevãratele fabrice arabe de metassã, förte înflorite pe atunci în Siria și în Spania

¹⁾ MILADINOVITZI, *Bilgarski narodni pjesni*, Zagreb, 1861, in-8, p. 407.

³⁾ *Ibid.*, 48.

⁴⁾ *Ib.*, 48.—Variante: *Zazamanch, Zamamant, ib.*, Anm., 50, unde Lachmann, adaogã: „*Seiden von Zamamanc kommen sonst nirgend vor.*“

²⁾ *Ed. cit.*, 110.

de gîosû⁵, d'érû alle căroră superbe produse eraû de totû necunnoscute pe territoriul austriacû.

În secolii XII, XIII, XIV, stâpânî absoluî ai Pontuluî fiindû Grecii și Italianii, cari posedaû ei-înșii speciile celle mai superioare de metassă, fabricate mai cu sémă în Constantinopole s'eu la Palermo și susținute prin protecționismul cellû mai rigurosû⁶, țesșeturele propriû dîsse arabe nu puteaû străbătte lă gurele Dunării și 'n lungulû acestuî fluviû.

Chîarû în Occidiate, ba tocmai într'o țerră pe atunci semi-arabă, în patria lui Rodrigû Cid-Campeador, stoffele italiene se bucuraû de cea mai întinsă reputațiune:

«Mantos è pielles è buenos cendales d'Adria»⁷.

Așa d'ero prețioase materie, pe cari le admiră epopeia austriacă, eșiatû din manufacture grece și mai allesû italiene; înse loculû lorû de oprîre între punctulû de plecarea și punctulû de destinațiune aflându-se în Muntenia, adecă în Bass-arabia s'eu mai bine în acea regiune în care, după espressionea călugăruluî Nestorû diatre anniî 1150—1200, «se întrunescû tôte bunurile pămêntuluî», elle agîungeaû la Nemți sub numele de metassurî arabe.

Totû astû-feliu în Francia mărfurile indiane și chineze purtaû epitetulû de alessandrine, nu pentru că se confecționaû în Alessandria, ci din cauza deposituluî lorû în acéstă metropolă comercială a Egiptuluî⁸.

Acelea-și mărfuri, cândû petrundeaû în Europa prin callea Russei, deveniaû în Apusû: *cendal de Russie*⁹; cândû se depuneaû în Ungaria: *point de Hongrie*¹⁰; cândû treceaû Mediterrana: *cendal de Candie*¹¹.

În regulă generală s'arû puté dîce că popoarele botéză nu numaî lucrurile, d'érû pêně și fințele străine, decă elle vinû de departe, nu după adevărata lorû patriă, ci după unû punctû intermediarû mai cunnoscutû.

Essemplulû cellû mai isbitorû sunt Țiganiî, pe cari nemiăi nu i-a consideratû ca Indianî, ci unî i-au făcutû Egipteni, Γύφτοι, *Gitanos, Faraoni, Gypsies*, érû altora, vedëndu-i că immigréză în Francia din direcțiunea Boemieî, li-a plăcutû, fără nici o umbră de rațiune etnografică, să-i numescă: *Bohémiens*.

Acuma, după ce amû discernutû casurile de escepțiune, analiza fiindû terminată, să ne oprimû unû momentû asupra semnificațiunii sintetice a numeluî *Arabia* în privința Munteniî.

§ 37.

ARABIA CA NUMELE EPICÛ ALLÛ ROMANIEI.

Una din frumusețele celle mai caracteristice alle genuluî poeticû consistă în a imagina raporturî între diversități.

Assemnarea nominală între Bass-arabia și *Arabia* a fostû motivulû unei creațiunii de acéstă natură.

În diplome, în cronice, în proza véculuî de miđû-locû, noi nu g'assimû nicăiri și nici o dată *arabisarea* Țerreî-Romănescî.

⁵) Vedî în astă privință: BEZON, *Dictionnaire des tissus anciens et modernes*, Lyon, 1854, in-8, t. 2, p. 210, 219, etc. — LINAS, *Anciens vêtements sacerdotaux*, Paris, 1860, in-8, p. 123 sqq. — CONDE, *Historia de la dominacion de los Arabes en Espana*, Madrid, 1820, in-8, t. 1, p. 442 etc. — Lista din Bruges, *op. cit.*, 9, seie numaî despre Grenada, menționând'o înse forte în trecëtû: „Grenate, cire, soie, raisins et amandres.“

⁶) CIBRARIO, *Economia politica del medio evo*, Torino, 1861, in-8, t. 2, p. 231-232. — BEZON, *op. cit.*, II, 214, 265; III, 271.

⁷) *Poema del Cid*, ap. BEZON, II, 174.

⁸) BEZON, II, 205: „En voyant ces étoffes désignées par le nom de la ville d'Alexandrie, on pourrait en induire qu'elles y étaient fabriquées; cependant il est probable qu'on tomberait ici dans l'erreur. *Alexandrie n'était que l'entrepôt des marchandises de l'Orient et de l'Occident, le marché principal où venaient s'approvisionner les grands négociants du moyen-âge.*“

⁹) *Ibid.*, II, 173.

¹⁰) *Ib.*, I, 67.

¹¹) *Ib.*, II, 173.

Ea ne întimpină unicamente în operele fantasiei, și d'o cam dată anume :

1-o. Ballade bulgaro-serbe ;

2-o. Cântul Nibelungilor ;

3-o. Rebusul capetelor negre, carele în fapt, ca și eraldica întregă, nu este decât o poezie zugrăvită.

Această revistă a fontânelor ni permite a privi «Arabia» ca numele epică allă Munteniei în evul-mediu.

În adevăr, în dată ce aceia-și ideia se încerca a eși din sfera imaginațiunii pentru a intra în limbajul vulgar, o vedemă mântinându-se numai pe giuțetate.

Așa în crisoțul serbescă allă țzarului Ștefan Șușan Șu de pe la 1350, șeu în cronica maghiară a lui Șimon Șu Kézai din secolul XIII, Muntenii remănu *negri*, înșe ei nu mai sunt Arabi, ci Tătari șeu Cumanii, adecă dispăre ceia-ce constituia prin escellință poezia numelui : *Bass-arabia*

O tranșiune și mai prozaică, și mai puțin imitativă, și mai apropiată de realitate, ni se presintă în *Kara-Iflak*, după cum ne numescă Ottomanii, șeu în *Kara-Ulag*, după cum ne chiămău Mongolii.

Aci nu mai sunt nu numai Arabii, fără cari *Bass-arabia* încetază de a mai așța prin consonanță aventulă închipuirii, dăr nu mai sunt nici măcară Negri-Tătari șeu Negri-Cumanii, ci curat și simplu : *Negri-Romăni*.

Este aceia-și apă, lipsită înșe, după o îndelungată curgere, de accessorele pittoresce alle isvorului.

§ 38.

NUMILE KARA-IFLAK, KARA-BOGDAN ȘI MAURO-VLACHIA.

În secolul XIV, stabilindu-se pentru prima oră în Europa, Turcii s'au ciocnită între Dunăre și Balcani cu puternicul și bellicosul voevodată allă Bassarabiloră

Deșia de pe la 1370 istoria cea mai pozitivă, ună crisoț domnescă și o bullă papală, ni arrătă pe vulturulă muntenu învingându într'o luptă peptă la peptă pe semi-luna ottomană.

Murad Șu I, gróza Greciloră, Slaviloră și Maghiariloră, fusese bătută atăt de cumplită de cătră Vladislav Șu Bassarabă, încătă merse vestea pêne la Roma. ¹

Cea aștei cestiune, care trebuia să misce pe Turci în fața acestoră îndrăciți Munteni, a fostă firesce : cine sunt și cumă se chiămă ?

O asemenea întrebare nu se putea adresa din parte-le decâtă numai dóră vecinilor nostri Serbi și Bulgari, cari ne cunosceau mai d'aprobe și cu cari înșii Ottomanii, prin consecința pozițiunii geografice respective, aveau o cunoscință anterioară.

Respusulă Bulgaro-serbiloră, imperiosamente dictată prin propriulă loră punctă de vedere, a fostă :

Acești ómeni sunt *Vlachii*, adecă dintr'o viță cu celle-l'alte némuri romaneșe ; eru cătă despre nume, îi chiămă *Čzrni-Arapi*, *Čzrni-Čatari*, *Arapi-Čatari*, «Negri-Arabi», «Negri-Tătari», «Arabi-Tătari».

Serbi și Bulgarii, în calitatea loră de Serbi și Bulgari, nu puteau respunde altminte, căci ară fi desmințită modulă de a ne numi chiără dênșii în cronice, în diplome, în ballade, în tóte monumentele litteraturei sud-slavice din evul-mediu.

O dată recomandați ca *Vlachii*, ca *Negri-Arabi*, ca *Negri-Čatari*, ca *Arabi-Čatari*, re-

¹) *Diploma Ladislai Voivode*, an. 1372 în FRIDVALDSZKJ, 83, și FEJÉR, IX, 4, 477: „cum exercitu nostro viriliter contra savissimos et infideles Thorcicos — ipsosque invadendo etc.“ În BARITZ, *Transilvania*, V, 67, printr'o errore a editorului, a-

cestă actă este publicată în doue extracte, ca și cândă ară fi doue documente diferite.— *Bulla Urbani* în *Magaz. Ist.*, III, 131: „impios Turquos catholicæ fidei hostes pro Dei et præfatæ sedis reverentia persequeris, et tuos reputas inimicos.“

mănea acumu Ottomaniloru, usându în voia bună de aceste noțiunii, să ni făurască pe ba-sea loru vre-unu nume turcescu.

Încă din Asia ei cunosceatu pré-bine pe adevérații Arabi și pe adevérații Tătari, încātu era peste puțină să ne confunde cu dênșii, precumu a fostu permisu a ne confunda Serbiloru și Bulgariloru, alle căroru informațiunii despre depártatulu Oriente erau în genere vage și mai totu-d'a-una fabuloze.

Pentru Turci, noi nu puteamü fi nici Arabi, nici Tătari.

Eccé dérü escludându-se dela sine doue din celle patru epitete.

Nemicü înse nu împedeca pe Ottomanü a admite restulu: *Vlachü* și *Negri*.

Munteniü sunt *Vlachü*; Munteniü sunt *Negri*; prin urmare, Munteniü sunt *Negri-Vlachü*: «Kara-Iflak».

Kara însémná turcesce *negru*; *Iflak* este unu orientismü în locü de *Vlachü*, precumu *Ibrailü* din *Braila*, *Izmailü* din *Smilü*, *Iskenderie* din *Scutari*, *Istifan* din *Stefanü*, etc.

În acestü chipü se traduce logicü și facticü misterioasa origine a vechilulu nume turcü allü Munteniei, pe care Leunclavius illü commenta prin *negreța* grâului românescü², éru nemuritorulu Cantemirü, dorindü cu orü-ce prețü a-și facilita o forțată soluțiune, nu s'a sfiitü a committe pênê și o falsitate³!

Pe la finea secolulu XIV Turciü observă essistința unu allü douilea statü românü danubianü, fundatü atunci de curëndü de cătră Maramurășenulu Bogdanü.

Aceia-și limbă, acellea-și datine, acella-și aspectü, Ottomanü nu scieau cumü să deosebască Moldova de Munteniä, decâtü prin numele personalü allü fundatorulu.

Astü-felü alläturü cu «Negri-Românü», *Kara-Iflak*, se ivescü în limba turcü «Negriü-Bogdanü», *Kara-Bogdan*.

Și nu numai în limba turcü!

Între anniü 1390-1400 patriarcatulu constantinopolitanü, înträndü în primele sêlle relațiunii cu Moldova, de totü prospetä încä pe scena politicä, o numesce *Μαυροβλαχία*⁴, adecä *Négrä-Vlachiä*, séü chîrarü *Arabo-Vlachiä*, decä vomü considera ecuivocitatea dicerii *μαυρος*, *maurus*.

Maï pe scurtü, tôte căte veșuserämü mai susü *arabisate* în poesia poporanä bulgaro-serbä, fără a mai vorbi aci de Cântulu Nibelungiloru, se transformä successivamente prin trauducțiunii turce și grece de pe slavonesce, maï allesü pe la începutulu secolulu XV, în *Kara-Iflak*, *Kara-Bogdan*, *Μαυροβλαχία*.

²) *Annales Sultanorum*, Francof., 1596, in-f., Pandectæ, p. 46: „a frumento nigro, cujus est ager ille feracissimus.“

³) În *Chroniculü*, II, 83, ellü recunösece că Turciü nu numescü Moldova *Ak-Iflak*, adecä Alba-Vlachiä; în *Beschreibung* înse, p. 36, uitä primaï afirmațiune și ne assieură cu totulu din contra, că Moldovenü se chiamä turcesce: „*Ak-Iflak*, dass ist weisse Walachen, im Gegensatz von Kara Iflak, den schwarzen Walachen, welche die Einwohner der Walachey sind.“ În originalulu latinü allü luî Cantemirü, *Descriptio Moldaviae*, ed. Papiü, Bucur., 1872, in-8, p. 2: „Turcæ enim, eum propter finitimas in Europa occupatas provincias sæpius in Moldaviam castra moverent, *Moldavis primo Ak Ulach nomen indiderunt*.“ O purä invențiune în favorea unei antiteze! *Ak-Iflak* nu essistä și n'a essistatü nici o datä în nomenclatura turcü a României. În *Geschichte d. osm. Reichs.*, p. 67, Cantemirü merge și maï departe, susținëndü enormitatea cronologicä, cumü-cä Turciü numiau Moldova *Ak-Iflak* înainte de a o fi numitü *Kara-Bogdan*! Despre essistința acestui din urmă degia pe la giunëtatea secolulu XV, veđi maï giosü în

nota urmätóre testulu luî CHALCOCONDYLAS. Trebuie déro să căutämü pe *Ak-Iflak* tocmä în secolulu XIV, séü și maï susü. Eccé o minune, pe care Cantemirü n'o preveduse!

⁴) *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, II, nr. 404, 435, 444, 454, 461, 465, 468, 472, 487, 495, 514, 516, 660.— Cf. CODINUS, *De officiis magna ecclesie*, ed. Græser, Paris, 1625, in-f., p. 130: „καὶ ἐν τῇ Μαυροβλαχία.“— Cf. CHALCOCONDYLAS, ed. cit., lib. IX, p. 514: „ἐπὶ τὸν Μελαινῆς Πορδανίας ἡγεμόνα“, unde appare o traducere litteralä din *Kara-Bogdan* turcescü, pe cândü *Μαυροβλαχία*, o formä mai vechiä, se vede a fi fostü luatä de cătră Greci nu dela Ottomanü, ci d'a dreptulu dela Serbi și Bulgari.— GEBHARDI, *Dalmatien in Allgemeine Weltgeschichte*, t. 35, Leipzig, 1781, in-8, p. 469, dice: „*Maurovlachia ward durch den Prachova-strom von Ungrovlachia getrennt*, und war also das östlichste Stück der heitigen Walachey etc.“ O comedä întrégä, basatä pe neînțelegera cuvintelorü luî Chalcocondylas despre *muntü Vrancei*, *Πρασσοβός*, pe cari Gebhardi îi preface în *apa Prachova*: „*Prachova-strom!*“

Cuvântul *Μαυροβλαχία* ni aduce a-minte de a rectifica în trecētu o secolară erróre.

Românii din Dalmația, de-multu slavisați, dèrú mai conservându încă óre-carí urme etnografice de strábuna lorú tulpinã, se numescú pênë astã-đí eî-înșii *Vlachî*, éru vecinii li đicú *Morlachî*.

Pedantismulú etimologicú n'a lãssatú în pace pe acestú *Mor*—.

În timpulú nostru devinú din ce în ce mai rari filologii de felulú acellora ce tragú *Ar-dèlulú* din *ardere* séu *viforulú* din *vis-fors*¹; înse în epoca obscurantismulú sciințificú assemeni derivațiunii limbistice formaú pentru semi-erudițiune o petrecere de tóte đillele.

Pe cândú cronicarulú francesú Turpin din secolulú XI susțineã cu gravitate cã numele celticú *Fergus* nu este decãtú lãtinesculú *ferrum acutum*², cronicarulú dalmatinú din Dioclea nu avea de ce se teme în secolulú XII, afirmãndú la ròndulú seú, cumú-cã slavicultú *Morlach* vine din grecesculú *Μαυροβλαχός*, Negru-Vlachú³.

Par'cã auđi pe Figaro: «A pédant, pédant et demi; vous parlez latin, je parle grec!»⁴.

Dintre scriitorií bizantiní anteriorí Presbiterulú Diocleatú, acella carele vorbesce mai multú despre Dalmația este ímperatulú Constantinú Porfirogenetú.

Pe Latinií de acollo ellú îi chîamã pretutindení *Romanî*, *Ρωμανοί*⁵.

Vorba *Morlachú* nu este și nu póte fi grecã, ci-í curatú slavicultú.

N'are cine-va decãtú a lua în mãnã cellulú ánteú dictionarú geograficú, ș'o sã se convingã cã țerra Morlachilorú se întinde d'a-lungulú Adriaticeí, rãđemãtã de țermulú *mãritú*⁶.

Este ceia-ce se điceã grecesce *Παραθαλασσία*, lãtinesce *Civitates maritimae*, slavonesce *Pomorje*⁷.

Marea se chîamã în tóte dialectele slavice: *more*⁸.

Mor-vlachú însemnãzã: *Vlachú Maritimú*.

Eí bine, paradossulú Presbiterulú din Dioclea a gãssitú totuși partisaní chîarú între fruntașii criticeí istorice, precumú a fostú Gebhardi⁹, séu între corifeii filologieí slavice, dupã cumú este Jireczek¹⁰.

Atãtú de a-nevoia se smulgú din mințile umane errorile pré-învechite!

Fãcèndú acéstã digressiune despre Morlachí, noí avurãmú în vedere a preveni din partea

1) SELAGIANU, *Manualú de geografã*, Viena, 1871, in-8, p. 13, 67.—În prefață autorulú numește istoria: „elementulú nostru propriú”, și promitte: „una istoriã națiunale!” Sã ne ferescã Dumneđu!

2) *De vita Caroli Magni et Rolandi*, ap. SALVERTE, I, 377.

3) ANONYMUS PRESBYTER DIOCLEAS, ÎN SCHWANDTNER, III, 478.

4) Citatú într'o ocaziune analogã de FALLMAYER, *Fragm.*, II, 462.

5) *De administr. imperio*, passim.

6) BOULLET, verbo *Morlaque*: „Petit pays d'Europe, sur l'Adriatique, entre la Dalmatie et la Croatie etc.”

7) SAFARJK, *Slow. Star.*, 667.

8) Degia FORTIS, *Viaggio in Dalmatia, Venetia*, 1774, in-8, t. 1, p. 67, observã cã *mor* în numele Mor-lachilorú nu este decãtú slavicultú *more*, dèrú se arruncã apoi, p. 70, 71, într'o ipotesã escentricã assupra semnificațiunii cuvântului *Vlachú*.—Este mai correctú LEVASSEUR, *La Dalmatie ancienne et moderne*, Par., 1861, in-8, p. 8: „Le nom Morlaque vient des mots slaves *more* ou *mor*, qui signifient la mer, et *Vlach*, qui

signifie Italien; c'est comme si l'on disait: *les Italiens maritimes*.”

9) *Gesch. der Reiche Dalmatien*, p. 468: „Ursprung der Morlachen. Auf dem Gebirge breitete sich ein fremder illyrischer Volksstamm aus, vermischte sich mit den bisherigen kroatischen Eigenthümern, und machte sich gewissermassen unabhängig. Dieser, welcher *wahrscheinlich aus der schwarzen oder kleinen (!) Walachey, Maurovlachia, gekommen war, und daher von den Venetianern und Deutschen das Volk der Morlachen genannt ward* etc.” apoi mai departe, p. 469: „Ist es sehr *wahrscheinlich, dass sie aus jener schwarzen Walachey hierher gekommen sind*, entweder im zehnten Jahrhundert, da die Kumaner ihr Vaterland eroberten, oder auch 1065, da viele moldauische Kumaner in Thracien fielen etc.”—Citatã procedurã, nu de a serie, ci de a inventa istoria, mulțumitã unorú repeđite *wahrscheinlich, entweder, oder și alte!*—Nu mai vorbimú despre ENGEL, *Gesch. v. Serw.*, 330; DU CANGE, *Illyricum*, 145, etc.

10) *Entstehen christlicher Reiche*, Wien, 1865, in-8, p. 225: „*Morlachen, welches Wort aus Maurovlach, schwarzer Wlache, entstanden ist.*”

orî-cuî și a curma din capulū loculuî vr'o velleitate de a pune într'o închipuită legătură nominală pe *Românii-Maritimi* din Dalmația cu *Negrii-Români* dela Oltu¹¹.

Istoriculū este datorū nu numai a căuta adevărulū, ci încă după puțință a împedeca născerea retăcirii.

Să fie dērū bine constatatū, că *Mor-vlachii* dela Adriatică și-au dobânditū acestū nume absolutamente pe o altă calle decâtū *Μαυροβλαχία*, *Kara-Iflak*, *Kara-Boğdan*, *Négra-Iătariă*, *Négra-Comaniă*, *Négra-Arabiă*, *Arabia* sētū *Bass-arabia* dela Dunăre.

Maî este ce-va.

§ 40.

CUVĒNTULU BLACK IN LIMBELE NORD-GERMANE.

S'arū putē găssi erudiți, cărorā să li surrîdă o apropiare între *negrēta* Munteniei și unū cuvĕntū teutonicū.

In limbele scandinave, de unde a trecutū apoi la Anglesi, vorba *blak*, *blac*, *blackr*, *blakket*, *black*, *bla*, vrea să ȕică *negru*¹.

Pe Arabi, în înțellesū de negri, Scandinaviî îi chiamă *Blaki* sētū *Blak-man*².

Arū fi dēro commodū a'și imagina că Germaniî, numindū Romānia Dunărenă *Araby*, se întemeiaū nu numai pe rebusulū dinastiei *Bass-arabilorū*, dērū totū-d'o-dată și pe rebusulū națiunii române, cu atătū maî multū că cronicile și diplomele din evulū mediū celle maî de multe orî preferă forma *Blacki* în locū de *Vlachii*³.

Acestū artisticū edificiu se distruge printr'o considerațiune fōrte massivă.

Cuvĕntulū *blak* în înțellesū de negru e scandinavū, este chfarū anglesū, dērū n'a fostū nicī o dată cunoscutū Germanilorū propriū ȕiși, maî cu deosebire cellorū sudici, la carī ideia de *negrēta* s'a tradusū totū-d'a-una prin *schwarz*.⁴

Éccē dēro că *blak* allū Scandinavilorū remâne cu totulū pe din affară în materia nomenclaturei române.

Adepti ai positivismulū istoricū, noi respingemū orî-ce datū, carele nu se întemează pe o mărturiă precisă a fontanelorū, nu decurge din logica unuî șirū de fapte, nu se offeră spiritulū cu o plastică claritate.

Revenimū la numele ottomanū allū Romānilorū.

11) Degia în secolulū XV o face TUBERO, *De rebus quæ temporibus ejus in Pannonia gestæ sunt*, Francof., 1603, in-4, unde ȕice, vorbindū despre originea muntenescă a lui Huniade: „quum paterno genere Geta esset, quam gentem, ab eorum asperiore cultu (?), commodiore ad componenda verba græca voce Morovlachos, nostrates nuncupant.“ Autorulū era din Dalmația. Ceî de acolo n'au numitū nicī o dată pe Romāniî Danubianiî *Morovlachii*. Se confundă dērū aci ideia Munteniei eu ideia Morlachief.

1) IHRE, *Glossarium Svo-Gothicum*, Upsalæ, 1769, in-f., t. 1, p. 197, voce *Black*.

2) GEFFROY, *Notices et extraits des bibliothèques ou archives de Suède*, Paris, 1856, in-8, p. 33: „*Blaamen*, pour les *Sarrasins*.“

3) Anonymus *Belæ*, în ENDLICHER, 11: „*Blachii* ac pastores Romanorum...“—*Ibid.*, 24-25: „Gelou quidam *Blacus*... Gelou ducem *Blacorum*...“—*Ibid.*, 40: „Bulgarorum atque *Blacorum*...“—SIMON DE KEZA, *ib.*, 96: „*Blackis*, qui ipsorum fuere pastores...“—*Ibid.*, 100: „cum *Blackis* in montibus confini sortem habuerunt, unde *Blackis* commixti...“—ANDREAS REX, *ib.*, 422: „silvam *Blacorum* et Bissenorum etc.“—VILLEHARDOUIN, *De la conquête de Constantinople*, Paris, 1838, in-8, p. 64, 116, 127: „Johannis li rois de *Blaguie* et de Bor-

gherie etc.“—*Ibid.*, 117, 137, 142: „Johannis le *Blak*...“—*ib.*, 157: „Li Comain et li *Blac* etc.“—*Albericus Monachus, Chronicon*, ed. Leibnitz, Lipsiæ, 1698, in-4, t. 2, p. 439: „Johannicus *Bulgarie* et *Blackarie* Dominus“; și altele nenumerate.

4) E interesantă următōrea observațiune a lui TYLOR, *The early history of the mankind*, London, 1870, in-8, p. 59: „It makes no practical difference to the world at large, that our word to „rise“ belongs to the same root as Old German *rîsan*, to fall, French *arriser*, to let fall, whichever of the two meanings may have come first, nor that *black*, *blanc*, *bleich*, to *bleach*, to *blacken*, Anglo-Saxon *blæc*, *blac*=black, *blâc*=pale, white, come so nearly together in sound. It has been plausibly conjectured that the reversal of the meaning of to „rise“ may have happened through a preposition being prefixed to change the sense, and dropping off again, leaving the word with its altered meaning, while if *black* is related to German *blacken*, to burn, and has the sense of „charred, burnt to a coal“, and *blanc* has that of shining, a common origin may possibly be forthcoming for both sets among the family of words which includes *blaze*, *fulgeo*, *flagro*, φλέγω, φλόξ, Sanskrit *bhrâg*, and so forth. But explanations of this kind have no bearing on the practical use of such words by mankind at large, who take what is given them and ask no question.“

§ 41.

NUMELE KARA-VLACH LA SLAVI.

Amă veđută mai susă, în ce modă *Kara-Iflak* și *Kara-Bogdan* au provenită printr'o procedură necesară din diverse epitete de *negreță*, pe cari treptatū ni le-a attrasă din partea Serbilorū și Bulgarilorū, în secolī XII, XIII, XIV, *bass-arabismulū* dinastiei princiare dela Oltū.

Cu alte cuvinte, acestū *Kara* nu este decătū o edițiune turcă a unū slavismū.

Ei bine, în filologiă se întēplă câte-o-dată unū lucru curios: împrumutul se întorce creditorulū, modificatū înse printr'o dobândă din partea debitorulū.

Unū esemplu.

Anglesiī apucă de vécurī vorba francesă *bougette* care însemnéză săculețū, o prefacū la dēnsiī în *budget*, și apoi abia pe la 1790 o înapoescū Franciei, mulțumite a o primi din litteră în litteră sub formăi cea anglesă.

Cam totū așa Bulgaro-serbiī au reluatū cu timpulū dela Ottomanī, fără consciință de origine, mai multe din câte li luaseră mai de 'nainte Ottomanī.

De pe la începutulū secolulū XV, căđuși sub dominațiunea etaganulū turcū, Slavī de peste Dunăre și-au încărcatū limba care mai de care cu sute și miī de cuvinte și chīarū frase întregī din vocabularulū stăpānilorū.

Unū Russū, unū Polonū, unū Boemū, sunt în imposibilitate de a se înțelege cu unū Serbū sēu Bulgarū mai allesū din cauza desselorū orientalisme.

În dicționarulū illiricū allū luī Karadzit', bună-óră, dintre 900 pagine nu este mai nicī una, pe care să nu ne isbescă cincī-șesse vorbe turce.

Între celle-l'alte avemū pe *Kara-Iflak*, revenitū la *Kara-vlach* sēu *Kara-vlā*, și pe *Kara-bogdan*.

Serbulū cântă:

„Dmitar uze zemliu *Karavlaszku*
„*Karavlaszku i Karabogdansku*...“¹

Bulgarulū de asemenea:

„Da szetame zemia po kraina;
„Da szetame zemia *Karablaszka* etc.“²

Sub unū vestmētū atătū de turcitū, nicī Serbulū, nicī Bulgarulū nu mai recunoscū astă-đi derivațiunea slavică a prozaiculū *Kara*, prin care cântărețiī lorū au înlocuitū adessū în balladele poporane celle antice pe *Izrni-Arapi*, *Czerni-Iatari*, *zemia arapinska* etc., poetice resturī dintr'o epocă primordială.

Pentru noi înse e fôrte importantū a nu perde din vedere în litteratura bulgaro-serbă acestă esențială distincțiune cronologică: *Arabia* pēnē la 1400 și *Kara-vlachia* sēu *Kara-bogdania* dela 1400 încóce.

§ 42.

NUMELE MONGOLICU KARA-ULAG.

Cu douī secolī înainte de Turci, pe la anulū 1240, locuitoriī Munteniei au fostū degia cunoscuți Mongolilorū sub numele de *Kara-ulag*, după cumū ni-o spune celebrulū cronicarū orientălū Rașid, care trăia ellū însuși între 1250—1300 și a descrisū o invasiune a hanulū Ordā din Transilvania în Țerra-Romānescă.¹

1) KARAZIT', *Lex.*, 264.

2) MILADINOVITZ, 203.

1) D'OHSSON, *Histoire des Mongols*, La Haye, 1834, in-8, t. 2, p. 628.

În Ardélü nu eräü Slavï ca sä communicate ei Mongolilorü cä Romänit se chïamä *Vlachï* și se chïamä și *Negri*, dupä cumü atü communicat'o mai târđiü Turcilorü Serbiï și Bulgarit. Informațiunea catä sä fi venitü dintr'unü altü isvorü: dela Sașï seü dela Maghiari.

Săssesce înse România și Romänit se numescü *Bloch*, *Blesche*, *Bleschland*, *Blöchslandt*, *Blechisland*, etc.², adecä nesce forme förte depärtate de *Ulag*, de öră-ce dupä legile fonetice sonulü *b* nu trece directamente în *u*.

Sä cäutämü prin urmare la Ungurï, unde gässimü în adevërü *Oláh*, o formațiune de totü apropiatä de cea mongolicä, seü chïfarü identicä pe basea ecuațiunii între *o=ü* și *g=h*.

Notämü déro cä acestä interessantä manifestațiune a *negreței* Bass-arabilorü e cu totulü nedependinte prin sorginteaï de turculü *Kara-Iflak*.

Fiindü înse cä la Ungurï noi nu scimü sä fi essistatü vre-o datä forma concretä *Fekete-Oláh*, adecä *Negru-Vlachü*, de unde sä fi provenitü printr'o simplä traducere mongoliculü *Kara-Ulag*, catä sä admitemü cä și aci va fi occursü unü fenomenü analogü cu acella de peste Dunäre, și anume Maghiariï comunicändü Tătarilorü doue calificațiunï separate alle Romänilorü, numele geneticü de *Vlachï* și epitetulü dinasticü de *Negri* în înțellesü de Bass-arabi, ceï-l'alți le-au legatü apoï la unü locü, întocmai ca și Turciï.

Sä trecemü acumü la punctulü cellü mai scabrosü în istoria Țerreï-Romänescï.

§ 43.

DOUÏ NEGRI-VOEVOĐI.

Dintre toți istoriciï nostri d. Laurianü a fostü uniculü, căruia i s'a părutü a fi dubiösă pênë la unü punctü așa numita descällecure a așa numitulü Negru-vodă.

Sub anulü 1291 d-sea đice:

«Pre timpurile acestea spunü cronicile Țerreï-Romänescï, cä trecu *Radu-Negru*, ducele «*Făgărașului* și allü *Amlășului*, peste munți în Dacia australă, și-sï aședä scaunulü la «*Câmpu-lungü* etc. *La Făgărașü pre la anulü 1291 domnia Magistrulü Ugrinü*, precumü se «vede dintr'o diplomă förte însemnată dela regele Andreșu III, în care se face cea de'nteșu «memorare despre o adunare generală a țerreï, compusă din nobili, Romänï, Săcuï și Sașï. «Din cauza însemnătății noi o pütemü aici din vorbă în vorbă.»¹

Apoï d. Laurianü reproduce întregulü documentü, combättëndü tacitamente cronica prin diplomă, narrațiunea suspectă prin fontänă sigură, pe Negru prin Ugrinü.

Cantemirü, Șincaï, Engel, Gebhardi, toți ceï-l'alți mai mênunți fără excepțiune, pênë și d. Rösler, admittü în unanimitate pe unü fantasticü fundatorü allü Statulü Munténü, venitü din Făgărașü și botezatü Negru-vodă, divergindü numai assupra punctulü cronologicü, căci unï illü punü la 1290, alți la 1240, alți éroși la 1220, și așa mai încollo.

În tomulü III, desfășurändü pe largü istoria tuturorü Domnilorü Țerreï-Romänescï, noi vomü cãntări cu o minușiositate chemică tóte aceste opiniunï, cari în faptü, decä nï-arü fi ȳertatü a ne esprime într'unü stilü parlamentarü, nu sunt decätü amendamente și sub-amendamente la una singură ipotesă.

Aci, lăssändü la o parte litteratura modernă a cestiunii, ne vomü mărđini în cerculü strictü allü obiectulü în sine, întru câtü va fi necesarü pentru a dobändi o convicțiune întrensecă assupra essistinței și neessistinței lui Negru-vodă.

Đicemü *essistinței* și *neessistinței*, căci analiza descopere în Muntenia douï *Negri*: unulü concretü și cellü-l'altü abstractü.

² TRAUŠCHENFELD, *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens*, Kronstadt, 1860, in-8, p. 55, 59, 120, 249, 251 etc.—SEYVERT, *Proben der siebenbürgischsächsischen*

Sprache, în *Ungarisches Magazin*, Pressburg, 1781, in-8, t. 1, p. 264.

¹ *Ist.*, 249-50.

Personagiulul realu, istoricu, documentalu, este *Radu-Negru Bassarabü*, domnindu între anii 1372—1382, fiu allu luı Alessandro Bassarabü, frate allu luı Vladislavü Bassarabü, tatä allu luı Mircea Bassarabü.

Personagiulul idealu, miticu, tradiționalu, este purü și simplu *Negru-vodä*. Să începemü cu acestü din urmă.

§ 44.

PERSONIFICAREA ORIGINILORÜ NAȚIONALE IN ISTORIA UNIVERSALĂ.

Nu se aflä mai nici o națiune pe scörta pämentuluı, care sä nu-și fi înventatü cäte unü patriarcü omonimü, seü care sä nu fi personificatü totü astü-felü primitiva origine a cellorü-l'alte popóre.

Anticü Ebrey croiserä o genealogiä pentru lumea întregä, derivändü pe Assirianü dintr'unü *Assurü*, pe Međi dintr'unü *Madiamü*, pe Kimri dintr'unü *Gomerü*, pe Tracı dintr'unü *Tirasü*, și așa mai departe¹.

Grecü, împărțiți în cello patru triburi, Doriani, Eoliani, Ioniani și Acheiani, întrunite sub calificatiunea comunä de Elleni, n'au întâmpinatü cea mai micä difficultate de a fabricä pe unü *Ellenü*, silindu-lü apoi vrëndü-nevrëndü sä nascä fiu și nepoți : *Dorü*, *Eolü*, *Ionü* și *Acheü*, fără a mai vorbi de unü *Lacedemonü* pentru Lacedemonia, unü *Etolü* pentru Etolia, unü *Macedonü* pentru Macedonia, și alți o sutä².

Nemțulu, *All-mann*, degia în vremea luı Tacitü relata minunü despre strămoșulu seü *Mann*, erü fie-care sub-divisiune naționalä teutonicä își gässia cäte unü sub-pärinte propriü : *Sveviü* pe *Suâp*, *Vandalü* pe *Vandal*, *Saxii* pe *Saxneat*, *Vestfaliü* pe *Westerfalen*, *Herminonü* pe *Hermin* etc.³

La Slavü aceia-și operațiune : Boemiü ne asigurä cä primulü lorü duce se numia *Bohemus*⁴; Croațiü povestiau imperatulu Constantinü Porfirogenetü despre vechilü lorü căpitanü *Χρῶβατος*⁵; Leșiü celebrözä pe fabulosulu rege *Lechus*⁶; Rușiü nu s'au pututü stäpăni de a nu scöte și ei la luminä pe principele *Russ*⁷.

Intrebați cronicele maghiare, ș'o sä vë respundä : «gens illa a *Magog* rege vocata est *Moger*»⁸.

Orientaliü au mersü cu fantasia pënë a imagina unü moșü *Andalus* pentru Andalusia⁹.

Pe acella-și tonü vorü gläsui cronicele scandinave despre numele Danesilorü : «Rex *Dan* — communi omnium decreto regnum suum *Daniam* et incolas *Danos* a se, qui *Dan* dicebatur, «apellavit»¹⁰.

Ne-arü copprinde oboséla, deca ne-amü încerca sä înșirämü aici numaı a deca parte din töte essemplele analöge cunnoscute!

Mulțimea, seü mai bine universalitatea lorü ni permite a le formula într'unü felü de lege

1) NIC. COSTINU, *Letop.*, I, 49-56, pliaü de reminiseinfe biblice, reproduce cu deplina bună credință acéstä „înmulțire a multe noröde din trei fecölori ai luı Noe.“—JOSEPHUS FLAVIUS, *Antiquitates Judaicæ*, lib. I, cap. VI, ed. Dindorf.

2) STRABO și PAUSANIAS, passim.

3) SAFARJK, *Slow. star.*, 767.—GRIMM, *Gesch. d. deut. Spr.*, II, 776: „Dass solche Stammhelden ungeschichtlich und mythisch waren, verschlägt nichts; es lag nur am Glauben der Völker, von ihnen die Reihe der historischen Könige abzuleiten. Nach einem *Ελλην*, Sohn des Deukalion und Enkel des Prometheus, die nie gelebt hatten, nach einem *Γκαίνοσ* oder *Ααρδαίνοσ*, Sohn des Zeus, nannten sich Hellenen, Griechen und Spartanen. Warum nicht die Gautöσ nach Gauts, einem Sohne des Vödsns?—*Sichibar sind viele Stammhelden erst durch die Sage aus Ländernamen entsprungen*. Von Noregr, das doch nach der Himmelsgegend hiess, leitete sie einen Norr etc.“

4) COSMAS, *Chron. Bohem.*, in PELZEL et DOBROWSKY, *Scriptores rerum bohemiarum*, Pragæ, 1783, in-8, p. 6-7.

5) *De administr. imp.*, cap. XXX.

6) DLUGOSZ etc.—Veđi nota ce urmözä.

7) KARAMZIN, t. I, nota 70.—Vechia cronicä ap. SZAJNOCHA, *Lechicki poczatek Polski*, Lwów, 1858, in-8, p. 88: „Slavorum principes plures erant, qui propter angustam et strictam habitationis penuriam et sortem inter se elegerunt, quis eorum ex patria hoc est ex antiqua Croatia recedere deberet. Sorsque ipsa venit super *Bohemum seu Czech, Lech Polonum, et Rus Ruthenum*.“

8) ANONYMUS BELE, in ENDLICHER, 3.

9) D'HERBELOT, *Bibl. Orientale*, verbo: *Andalous*.

10) *Chronicon Erici* in LANGEBEK, *Scriptores rerum danicarum*, Kopenhagæ, 1792, in-4, t. 1, p. 147.

istorică constantă, astü-felü încätü departe de a ne mira în fața unü *Romulü* la *Romanü* séü a unü *Negru* în țerra *Bass-arabilorü*, noi arü trebui din contra să restaurămü aceste miturü prin divinațiune, decă se întempla cumü-va să le fi neglesü cronicele și legendele.

Popórele aü unele fabule alle lorü *necessare*.

Acefa-și prin viță, prin tipü, prin vorbă, prin datine, prin territoriü, prin tendințe, orï-ce naționalitate, simțindu-se a fi o singură familiă, își închipuesce a le fi moștenitü pe tóte acestea, de'mpreună cu numele comunü, dela unü singurü tată, perdutü în întunereculü timpilorü, dérü ai căruia fiü și nepoți, unü mai norocoși aü întemeiatü dinastia princiară, ceï-l'altï mai de rîndü aü formatü poporü.

Așa credeaü Ebreiï, Greciï, Germaniï, Slaviï, Scandinaviï, Romanï, tóte némurile din tóte părțile lumii, basându-și ficțiunile respective pe acella-și mobilü psihicü, înfiptü în natura umană generală.

§ 45.

PERSONIFICAREA ORIGINILORÜ NAȚIONALE LA ROMANI.

Una din celle mai vechi cronice române, scrisă slavonesce pe la finea domniei lui Stefanü cellü Mare, ȕice că Românü veniseră din Italia într'o epocă immemorială sub conducerea a duoi frați: *Romanü-vodă* și *Vlachitü-vodă*¹.

Cine óre să fi fostü acellü *vodă-Romanü*?

Inainte de Romanü Mușatü, urcatü pe tronulü Moldovei pe la 1390, istoria cea pozitivă nu ni arrétă la Românü nici unü principe cu acestü nume.

Cine óre să fi fostü acellü *vodă-Vlachitü*?

Nu numai o născocire în fondü, dérü pêne și'n formă, căci nici o dată unü asemenea nume n'a figuratü în annalele séü în diplomele române.

Vodă-Romanü este *Romanus*.

Vodă-Vlachitü este *Vlachus*.

Vodă-Romanü și *vodă-Vlachitü* sunt pentru Românü ceia-ce aü fostü *Bohemü* pentru Boemü, *Lechü* pentru Leși, *Chrovatü* pentru Croași, *Magogü* pentru Maghiari, *Saxneatü* pentru Sași, *Suapü* pentru Suevi, *Wandalü* pentru Vandali, *Danü* pentru Daneși, *Ellenü* pentru Elleni, *Romulü* pentru Romanü, etc.

Inse precumü toți Românü își dedeaü numele genericü de *Romanü* și precumü tuturorü Românilorü străiniü li ȕiceaü *Vlachü*, totü așa Muntenia mai în speciă, țerra *Bass-arabilorü*, era cunoscută de giurü în giurü, Serbilorü, Bulgarilorü, Ungurilorü, Austriacilorü, Turcilorü, Mongolilorü, Grecilorü, sub epitetulü de *Negrä*.

Óre acestü *negrismü* nu trebuia la rîndulü séü idealisatü, precumü fuseseră idealisate *romanismulü* și *vlachismulü*?

Romanü-vodă personifică numele *romänü* allü coloniei danubiane a lui Trafanü; *Vlachitü-vodă* personifică numele séü *vlachicü*; *Negru-vodă*, cellü mai celebrü dintre toți, personifică numele *bass-arabicü* allü Munteniei, din cauza căruia resarü celle trei capete-*negre* în rebusulü dinasticü dela Oltü, din cauza căruia balladele sud-slavice și Cântulü Nibelungilorü ne facü *Arabü*, din cauza căruia tzarulü Stefanü Dușanü ne chîamă *Negri-Tätari*, din cauza căruia Maghiariü ne botéză *Negri-Comanü*, din cauza căruü Ottomanü ne numescü *Negri-Vlachü* séü *Negri-Bogdanü* etc.

Vodă-Romanü, *vodă-Vlachitü* și *voda-Negru* sunt trei idealuri concordante.

¹) *Skazanie vkrattze o moldavskieh gosudarech*, pe care ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 32, a cunoscut'ó după SCHLÖZER, *Allgemeine Weltgeschichte*, t. 50, Halle, 1785, in-4, inse a cunoscut'ó fără s'ó fi înțelesü séü utilizatü.— S'a publicatü

întregă testualmente în *Lietopis Russkaia Voskresenskago spiska*, Petersburg, 1793, in-4. — Unü extractü pe largü în KARAMZIN, t. 4, nota 388. — Despre originea acestei cronice veđi studiulü nostru *Domnița Elena*, în diarulü *Traianü*, 1869, nr. 75, p. 302.

Décă celle ânteie doue s'aũ perdutũ din memoriã, pe cândũ cellũ allũ treilea se mãi conservã încã, acẽsta se esplicã prin comparativa tenacitate a elementului poeticũ faãã cu elementulũ prozaicũ.

Romanũ, Vlachũ, noãiunii istorice seũ filologice, nu vorbescũ nemicũ imaginaãiunii, și poporul a trebuitũ, seũ cellũ puãinũ a pututũ sã le dea uãtãrii.

Negru, noãiuone pictorẽscã, a reuãitũ din contra a se imprime tocmaã prin culore în închi-puirea poporului.

Ca fiinãã plasticã, ellũ n'a essistatũ nicĩ o datã.

Ca mitũ înse, unũ mitũ fõrte *necessarũ*, precumũ amũ mãi spus'o, cãcĩ derivã în essenãã dintr'o lege istoricã universalã, ellũ represintã începuturile Statului Muntẽnũ sub impulsulũ dinastiei Bass-*arabilorũ*.

Totũ ce'i prẽ-vechũ, totũ ce'i ruinã din moãi-strãmoãi, totũ ce nu se scie de cãtrã cine sã se fi fãcutũ, dẽrũ se bãnucescã cã dõrã nu fãrã iniãiativa seũ participarea vre-unui Bass-*arabũ*, appartĩne lui vodã-*Negru*.

Fie-care Bass-*arabũ*, din datã ce trecea în tradiãiuone, ștergẽndu-i-se trãssurele celle di-stinse alle individualitããi, devenia *Negru*.

Dupã ballada poporanã pẽnẽ și monastirea dela Curtea-de-Argeșũ, grandioãsa creaãiuone a lui Nẽgoiã Bassarabũ, despre originea cãriã nu se põte rãdica cea mãi slabã umbrã de îndouelã, se attribue lui *Negru-vodã*:

«Pe Argești în giosũ,
«Pe unũ malũ frumosũ,
«*Negru-vodã trece*
«Cu tovarããi ãece...²»

Èccẽ dẽro unũ vodã-*Negru* pe la 1520!

Dupã Cronica Cantacuzinẽscã³, din care se inspirase Cantemirũ⁴, Barbu Craãovesculũ, ctitorulũ bistreãenũ, este banũ allũ Oltului sub *Negru-vodã*; dupã inscriãiuunii și diplome ireresistibile⁵ acestũ faptũ s'a petrecutũ în ultimulũ deceniũ allũ secolului XV.

Èccẽ dẽro unũ vodã-*Negru* pe la 1490!

Cea mãi vechiã cronicã muntẽnã, pe care o avusese în mãnã Ragusanulũ Luccari pe la 1600, numesce *Negro-Voevoda* pe tatãlũ lui Vladislavũ Bassarabũ⁶, adecã nu altũ cine-va decãtũ Alessandru Bassarabũ, dupã cumũ se scie din documente sincronice⁷.

Èccẽ dẽrũ unũ vodã-*Negru* pe la 1340!

La finea secolului XII, precumũ demonstrãrãmũ în Studiulũ I prin diploma maghiarã din 1231 și prin scriitorulũ bizantinũ contimpurẽnũ Cinnamũ, fãrã a mãi vorbi despre cronicã-rulũ mongolũ Rașid, Olteniũ dela Severinũ nãvãllescũ în Ardãlũ și cucerescũ țerra Fãgã-rașului.

In fruntea lorũ se afla naturalmente unũ Bass-*arabũ*.

Ei bine, familia romãnã fãgãrãșenã Monea pãstrẽzã pẽnẽ astã-ãi o suvenire lapidarã, cumũ-cã anume pe la finea secolului XII li dãruise acollo nescẽ moșie—vodã *Negru*:

«Vixit Gri. I Venetus anno D. 1185. Genealogia Authentica Monestica. Gregorius Vene-tus *Thesaurarius Wajvodae Nigri, a quo donatus IV. vallibus cum Sylvis et Campis. Gen. «Gregorium secundum 1216», etc.*⁸

²) ALEX., *Poesie poporale*, 186.—D. Alexandri, într'o no-ãiã la p. 192, crede cumũ-cã în adevãrũ unũ Negru-vodã arũ fi ziditũ monastirea dela Curtea de Argeșũ, ba ãnãã invõcã autoritãtea *cronicelorũ*, fãrã sã le citeze!—Veãi REISSNER-GER, *L'eglise de Curtea d'Argis*, Vienne, 1867, in-8, p. 26.

³) BOLLIAU, *Buciumulũ*, 1863, p. 108.

⁴) *Gesch. d. osm. Reichs*, 608.

⁵) VENELIN, 134, diplomã din 1499. — ODOBESCU, în *Bulle-*

tinulũ Instrucãiunii Publice, Bucuresei, 1866, in-4, t. 1, p. 137-141.

⁶) *Ristretto delli Annali di Rausa*, Venetia, 1605, p. 49: „Negro Voevoda di natione Ungaro e padre di Vlaico, nel 1310.“

⁷) SINCAL, I, 329.—WENZEL, *Okmányi kalászat*, I, 18, etc.

⁸) KLEIN, *Origines Daco-romanae*, ap. ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 92.

Éccë dérú unú vodă-*Negru* pe la 1185!

După differite cronice muntene, fie-care vorbindú altú-felú, mai tóte orașele din Terra-Romănescă, Tergoviscea, Buccurescî, Câmpu-lungulú, Pitescî, Gîrgúľú, Buzeulú, Flocî, sunt zidite de vodă-*Negru*⁹.

Vr'o douf séú trei Bassarabî, decă nu și mai mulți, sunt îndessați aci într'o singură personalitate!

În secolulú XV, în secolulú XIV, în secolulú XIII, în secolulú XII și mai susú, ne isbimú la totú passulú de câte unú vodă-*Negru*.

«Copiî, —dice Vico, —transportă ideia și numele primelorú persóne și primelorú lucrurí, «pe carí le veduse, assupra tuturorú persónelorú și tuturorú lucrurilorú în carí se póte «observa vr'o asemenare, vr'unú rapportú cu celle ántefe. Egiptianî atribuíau lui Hermete «Trismegistú tóte invențiunile practice. Atenianî puneau pe socotéla lui Solone tóte insti- «tuțiunile democratice, éru pe a lui Dracone totú ce era aristocraticú. Romanî derivaú dela «Romulú tóte legile ierarchice, dela Numa totú ce se referia la cultulú șteitáțilorú, dela «Tullú Hostiliú tóte ordonnancele militare, etc.»¹⁰.

Intocmai așa la Muntenî ori-ce fundațiune, fie monastire, fie castellú, fie urbe, fie stâncă, se cíocnía cu legenda lui *Negru-vodă*.

§ 46.

ORIGINEA FABULEI DESPRE VENIREA LUI NEGRU DIN FAGARAȘU.

Este de observatú o împregiurare topografică fórte semnificativă, prin care putemú reuși a precisa pêne la unú punctú însuși momentulú nascerii mitulú lui vodă-*Negru*.

Amú enumeratú cu câte-va rîndurí mai susú tóte urbile, a cărorá paternitate se accórdă în diverse cronice române pretinsulú fundatorú allú Statulú Munténú: Buccurescî, Tergovisce, Câmpu-lungú, Buzeú, Gîrgú, Pitescî, Flocî, și átră carí s'arú mai puté adăuga așa dísele cetăți alle lui *Negru-vodă* de prin Muscellú séú din Argeșú¹.

Nici una din aceste localități nu se află în anticulú banatú allú Severinulú, unde se găsescú pretutindenî numai suvenirile Bassarabilorú, éru despre *Negru*, séú mai bine despre *Negri*, nicăiri nici o vorbă.

Oltulú desparte în acéstă privință întréga Munteniă în doué zone fórte determinate: «Bassarabú» spre appusú, «*Negru*» pe mallulú resăriténú allú sluvulú.

În Muscellú séú în Făgărașú poporulú nu scie nimicú despre Bassarabî, în Vélcea séú în Mehedințiú—nemicú despre *Negri*.

Mulțumită lungulú șirú allú desvoltărilorú nóstre precedinți, acéstú fenomenú lesne se esplică.

Incuíbați de secolí în Oltenia, Bassarabî numai din tréptă în tréptă și passú la passú reușiseră a-și întinde dominațiunea spre nordú și spre oriinte.

Pe la 1160—1180 noi îi vedemú încependu-și carriera prin suppunerea ducatulú făgărășénú.

Este unú faptú, pe care'lú demonstră diploma maghiară din 1231, Bizantinulú contim-purénú Cinnamú și pétra genealogică a familliei Monea, trei fontáne separate, de totú ne-dependinți una de alta, dérú a cărorá concordanță e cu atâtu mai decisivă.

⁹) GEBHARDI, *Gesch. d. Wal.*, 281: „Nach der Chronik die Filstich gebraucht hat, ist von ihm (Negru-voda) erbauet Tergvisto oder Tergowische, Bukurescht, Kimpelungu, Piest und S. Georg; nach dem Luccari aber Buseo und Floe.“ —Éccë passagiulú testualú din LUCCARI, 49: „fabricò la città

in Campolongo, e tirò alcune cortine di matoni in Bucuriste, Targoviste, Floe, e Busa.“

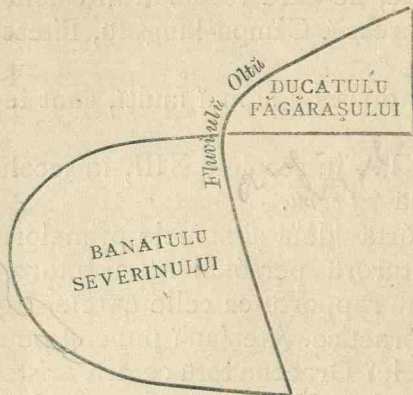
¹⁰) *La scienza nuova*, lib. II, cap. 3, § 3.

¹) FRUNDESCU, *Dict. top.*, 313.

Aşa dero vovodatul Bassarabilor offera documentalmente pe la anul 1180 următoarea figură geografică:

Studiați cu atențiune această grossolană mappă.

Intrunind sub un sceptru banatul Severinului și ducatul Făgărașului, cari se lovesc colțu în colțu unu cu altul, Bassarabi strîngeau între doue focuri mai în speciă acea regiune a Munteniei, unde se întind astăzi districtele Muscellu și Argeșu.

Era peste puțină ca să n'o coprină, căci numai astufeliu își mai rotunđiau teritoriul, assicurându-și printr'unu necesaru părete de pământu possessiunea ducatului făgărășenū.

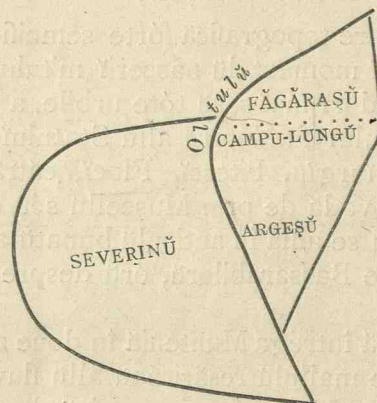
Din dată ce amū constatū irrupțiunea Bassarabilorū în Făgărașu pe la 1180, tôte consecințele decurgū și se desvoltă dela sine.

Possedemū dero trei puncturi:

1. Pêne la 1180 Bassarabi stăpănau numai Oltenia;
2. La 1180 ei dobăndescū Făgărașul;
3. După 1180 apucă regiunea Muscellului, fără care nu-î chipū a mănține o legătură teritorială între Făgărașu și Severinū, dândū astufeliu statului următoarea configurațiune:

Nu se cere decâtū o noțiune elementară de strategiă pentru a ne convinge că invasiunea Bassarabilorū asupra Câmpu-lungului și Curții-de-Argeșu trebuia negreșitū să se fi operatū așă dîcendū vulturesce de pe munte în gîosū, adecă din direcțiunea Făgărașului, eru nu din valle în susū, adecă din partea Olteniei.²

Datul cronologicū allū evenimentului se nemeresce cellū multū după vr'o doue-

trei decennie în urma cuceirii ducatului făgărășenū, considerându-se timpul materialmente necesaru pentru a prinde cine-va rădăcină pe unū terrēmū de currēndū annessatū.

În acestū modū între anii 1200-1210 unū Bass-arabū, unū cavallerū cu celle trei capete negre, unū terribilū vodă-Negru, năvălesce anume din țerra Făgărașului în Muscellū și apoi gradatū assupra cellorū-l'alte gîu-dețe mai în șessū.

Eccē de unde-î famōsa descăllecare din Făgărașu!

Olteniū dela Severinū nu aveau nevoiă de a traduce numele Bass-arabilorū, căci era o proprietate a lorū d'a-casă din secolii secolilorū.

De aceia în Oltenia sunt destui Bass-arabi, și nu este nicī unū vodă-Negru.

Nu mai acella traduce, pentru cine lucrul e atātū de nouū încātū nū-lū pōte înțellege.

Sub anul 1240, povestindū o invasiune a Mongolilor prin Ardélū în Romānia dunărenă, cronicarul lorū Rașid stabilește degia o deosebire clară între țerra lui Bassarabū-banū și țerra Negrilor-Vlachi.

Cea de'ntēiū este pentru dēnsulū Oltenia; cea din urmă îmbrățișeză porțiunea cis-oltenă a Țerei Romānesci.³

²) Degia la vechii Romāni VEGETIUS, I, III, c. 13, dîcea: „In subjectos enim vehementius tela descendunt, et majore impe-

tu obtinentes pars altior pellit. Qui adverso nititur clivo, duplex subit et cum loco et cum hoste certamen.“

³) D'OHSSON, *Hist. d. Mongols*, II, 628.

Era unu singurü principe, căci Raşid nu menţionează două séu mai mulţi, dérú acestü singurü principe se chiăma Bass-*arabü* la Oltenî şi se traducea prin *Negru-vodă* la Muscellenî.

Negru în locü de Bass-*arabü*, formulă de-multü cunoscută Serbilorü, Bulgarilorü, Germanilorü, s'a reproduşü în România pentru prima óră de cătră Făgărăşenî, precumü ni-o arrétă lespedeá familliei Monea, pogorîndu-se deacollo la Câmpu-lungü, la Argeşü, şi căllëtorindü apoî totü mai în gîosü spre Tergovisce, Bucureşci, Giurgü, Floci, Buzeü, dérú la fie-care mişcare înainte devenindü naturalmente din ce în ce mai palidă şi perđendü-se cu desevërşire la marginea resăriténă a Munteniei, încätü pe la Rômnicü-Săratü nu i se mai recunnósce nici o urmă.⁴

În Studiulü 1, definindü epocelë successivei formaţiunii a territoriuluî munténü, noi amü conclusü că d'abia pe la anulü 1270 Bassarabiî agünseră pênë la gurele Dunării şi tala-zurile Pontuluî.

Mai la valle, făcëndü monografia Berladuluî, noi vomü mai reveni assupra acestüi punctü. Ni se presintă aci ocasiunea de a confirma acea conclusiune, resumënd'o şi completând'o:

Pela 1160-1180 Bassarabiî, pênë atuncî numai banî ai Severinuluî, coppingü Făgăraşuluî ;

Pe la 1200—1210 mai Ńeauü tērrēmüľü închisü la miđü-locü între hotarele ţerrei făgărăşene şi alle Severinuluî: regiunea Câmpu-lunguluî şi a Curţii-de-Argeşü ;

De la 1210 pênë pe la 1270—1280 se essecută cu 'ncetuluî lăŃirea Bassarabilorü în direcţiunea Kiliei.

Acestü intervallü de şēpte-đeci de anni de amplificare politică correspunde cu gradata dispariţiune territorială a luî *Negru-vodă* în mesura depărtării selle dela Făgăraşü, dela Muscellü şi dela Argeşü, primitivele trei légēnurî alle mituluî.

§ 47

ORIGINEA FABULEI DESPRE INCHINAREA BASSARABILORU LUI NEGRU.

Amü desfăşuratü mai susü, în ce modü *Negru-vodă* s'a născutü la Muntenî din numele Bass-*arabilorü* prin acella-şi procedimētü, prin care *Romulü* provenise la străbuniî nostri din numele *Romei*.

Acéstă analogiă nu este unică.

Pe Ńermitü Tibruluî, ca şi pe ai Dunării, primii cronicariî naţionali, adunändü fără controlü tradiţiunile poporane despre începuturile Statuluî, se isbiseră d'o potrivă de câte doue forme differite alle unuî singurü nume.

La Romanî: *Romus* şi *Remus*¹.

La Muntenî: Bass-*arabü* şi vodă-*Negru*.

Cronicariî latinî nu şi-au datü ostenella să vedă, că *Romus* şi *Remus* sunt absolutamente totü una, de óră-ce vechia limbă romană, confundändü mereü *o* şi *e*, đicea: *amplocti* şi *am-plecti*, *animadvorti* şi *animadverti*, *compes* şi *compos*, *voster* şi *vester*, etc.².

Cronicariî muntēni n'au voitü nu mai puţinü să observe că vodă-*Negru*, ca şi celle trei ca-

⁴ D. A. Odobeseu, atătü de competente în materiă de topografiă archeologică, ne assicură că *Negru-vodă* nu se aude nici chīarü în Buzeü.

¹ Derpre forma *Romus*, séu mai grecesce *Rhomus*, în locü de *Romulus*, veđi FESTUS, v. Roma, unde se enumeră totü d'o-dată o mulţime de tradiţiuni contradicētoare despre mitica personalitate a fundatoruluî Romei.

² PRISCIANUS, l. I: „Antiqui quoque *amplocti* pro *amplecti* dicebant, et *animadvorti* pro *animadverti*.” — QUINTILIANUS, *Inst. Orat.*, l. I, cap. 7: „Quid dicam vortices et vorsus, *ca-teraque ad eundem modum*, quę primo Scipio Africanus in e-

literam secundam vertisse dicitur?“—Ambii citaţi de MAIORU, *Orthographia romana*, cap. II, § 5, şi 13, în *Lexicon Valachicum*, Budæ, 1825, in-8.—Transiţiunea din *o* în *e* şi vice-versa lăssă în limba latină diftongulü *œ*: *fœmina* (ănteü *fomina* séu *homina*, din *fomin*, *homîn*, *homo*, sanser. bhûman) etc. Forma transiţoriă din *Romus-Remus* cată a fi fostü *Romus*. — CORSSEN, *Über Aussprache, Vocalismus und Betonung der lateinischen Sprache*, Leipzig, 1868, in-8, t. 1, p. 144, separändü pe *homo* de *fœmina*, ultă că forma primitivă din *homo* a fostü tocmai *fomin* şi *femin*, precumü veđi BOPP, *Grammaire comparée des langues indo-européennes*, trad. Bréal, Paris, 1872, in-8, t. 4, p. 31.

pete *negre* din marca nobilitară a dinastiei oltene, nu este decât o idealizare din numele *Bass-arabilorū*, trecutū degia cu multū mai de'nainte dela dinastia assupra țerrei: *Bass-arabiă*, *Arabiă*, *Négră-Tătariă*, *Négră-Comaniă* etc.

Inchipuindu-și o arbitrară bifurcațiune între *Romulū* și *Remū*, între *Bass-arabū* și vodă-*Negru*, cronicariī latinī și cronicariī munteni s'au găsitu siliți în aceia-și mesură a inventa cu orī-ce prețū câte unū benevole epizodū, prin care să tragă de pēru Roma și Muntenia din câte o fundațiune dualistă.

Cronicariī latinī, ginte mai dură dintr'o epocă mai violentă, ȳicu că *Romulū* a uccisū pe *Remū*, și uccidēndu'lū—éccē unitatea!

Cronicariī munteni, ginte mai mōlle dintr'o epocă mai conciliatōre, spunū că *Bassarabū* s'a închinatū luī *Negru*, și închināndu-i-se—éccē éroși unitatea!

Ucciderea luī *Remū*, închinarea luī *Bassarabū*, doue metode în vederea acelluīa-și rezultatū, erau pentru cronicariī latinī și pentru cronicariī munteni, într'o sferă analōgă, nesce stratageme nedispensabile spre a'ī scăpa din încurcătura în care 'ī aruncase nepreceperea identităȳii între *Romus* și *Remus*, între *Bass-arabū* și vodă-*Negru*.

Dicemū: pentru cronicariī, nu pentru poporū.

Tradițiunea italică pronunța *Romus* într'o parte a urbiī și *Remus* într'o altă parte, balanțāndū acella-și lucru dela *o* la *e* după differințe dialectice între diverse elemente constitutive alle poporațiunii: într'unū feliu la muntele Palatinū și ce-va deosebitū la délulū Aventinū.

Totū așa la Munteni *Bass-arabū* în Oltenia, vodă-*Negru* în Muscellū séu în Făgărașū, acella-și fondū botezatū în doue moduri prin trecere din locū în locū, nu ne întimpină nicī odată allăturī unulū cu altulū în tradițiunea propriū ȳisă.

Topografia archeologică a Munteniei probéză pēne astă-ȳi, precumū amū mai spus'o, că orī-unde poporulū vorbesce despre *Negri*, tace despre *Bass-arabi*.

Prin urmare nu tradițiunea română, nu poporulū muntēnū pōte fi accusatū de insipida închinare a luī *Bass-arabū* de'naintea luī vodă-*Negru*, căci arū fi trebuitū să rostéscă ambele numī totū-d'o-dată, ceia-ce ellū nu face.

§ 48.

TRADIȳIUNEA ȘI CRONICA.

A trunchīa o singură individualitate și apoi a cȳocni fărmiturele, a cullege relațiunea poporană și a n'o lăssa nedesfigurată, a fostū trēba croniceī.

Tradițiunea din Muscellū, décă o considerāmū în trăsurrele selle esențiale, desbrăcānd'o de orī-ce alliagiū străinū, nu minte.

Ea ȳice: sunt acumū mai multe sute de anni, coborīse *Negru-vodă* din Făgărașū la Cāmpu-lungū, și de acollo la Curtea-de-Argeșū.

Așa este.

Istoria cea pozitivă cercetéză, cumpēnesce și confirmă vocea poporului.

Unū *Bassarabū*, banū de Severinū, cōprinde pe la 1180 ducatulū Făgărașului; acella-și *Bassarabū* séu successorī luī, căci nu aci este loculū de a intra în amēnunte, năvāllesce pe la 1210 din Făgărașū assupra Muscellului; totulū se împacă, totulū se limpedesce; din Severinū la Făgărașū, din Făgărașū la Cāmpu-lungū, din Cāmpu-lungū la Argeșū, din Argeșū în gȳosū spre Pontū, acēstaī procedura successiveī rotunȳiri a Statului Muntēnū, după cumū nī-o desvëllesce unū șirū de mărturie contimpurane.

Ce face déro tradițiunea?

Lassă la o parte Severinulū, fiindū-că poporulū, ca și copilulū, nu scrutéză nicī o dată causele prime séu mediate; lassă la o parte Severinulū, și se mulțumesce a înregistra faptulū mai recinte allū descāllecăriī immediate din Făgărașū.

Nemicu mai adevăratu!

Ce mai face tradițiunea?

Negleze datulu cronologicu precisu, fie 1200, fie 1210, căci memoria colectivităților nu se pogorâ la cifre essacte; negleze datulu cronologicu precisu, și se mărginesce a semnala epoca pe unu tonu approssimativu, astu-feliu înse că pêne și cronicariu, deși differindü assupra annulu, totuși au înțellesü cam secolulu XIII.

Éroși nemicu mai adevăratu!

In fine, capulu-*negru* fiindü antica emblemă a dinastiei oltene, fără a mai vorbi de celle-l'alte derivate alle numelui *bass-arabescü*, *Arabiä*, *Négră-Tătariä*, *Négră-Comaniä* etc. și fără a mai reveni assupra numeróselorü essemple de personificări naționale: Ellenü—Ellada Danü—Dania, Lechü—Lechia, etc., *Bass-arabü* s'a tradusü prin vodă-*Negru*.

Pentru a treia órá, nemicu mai adevăratu!

In blocü, tradițiunea muscellénă are dreptate.

Ce facü înse cronicariu?

Deosebescü pe vodă-*Negru* de *Bass-arabü*, și o dată acéstă deosebire fiindü întrodusă, éttă că imaginarulu fundatorü allü Munteniei, transformându-se într'o absolută ficțiune, pere fără némü, fără familiä, fără posteritate, întocmai precumü perise imaginarulu fundatorü allü Romei.

După Romulu appare pe tronü o dinastiä sabină; după vodă-*Negru* urméză *Bassarabiü*.

Ce a devenitü seminția cellui ânteü?

Unde s'au ascunsü eređii cellui-l'altü?

Pace!

Să se noteze bine că noi suntemü departe de a bănui vr'unü gradü de înrudire latină între mitulu munténü allü lui *Negru* și acellü italicü allü lui *Romulu*; nu ni place a essagera; ambele s'au nascutü fie-care pe o calle propriä; elle se asséménă într'unü chipü surprinđătorü, dérü acéstă nu derivă din romanismü, ci din identitatea naturei umane generale: unü principiu universalü se manifestă totü unü feliu la Tibru și la Oltü, la Latinü și la Slavü, la Grecü și la Germanü, la Ebreü și la Iaponesü, la unü mai multü seü mai clarü, la alții mai puđinü seü mai vagü, la unü puténdü a fi urmăritü pêne 'n ultimele 'i consecințe, la alții—abia întrevêđutü.

Inse pentru că fenomenulu presintă unü caracterü antropologicü atâtü de întinsü, tocmai de aceia, după cumü *Romulu* ni-a servitü pêne la unü punctü a descifra pe vodă-*Negru*, cu același temeü vodă-*Negru* arü fi pututü agüta unü *Niebuhr* la înțelegerea lui *Romulu*.

Precumü Statulu Munténü ființase înainte de pretinsulu descällecătorü din Făgărașü, de asemenea și Roma se înființase înainte de pretinsulu siü allü deului *Marte*¹.

Precumü *Negru-vodă* este unü mitü, înse unü mitü suscitatu prin realitatea invasiunii unü *Bassarabü* de peste Carpați în *Muscellü*; de asemenea și *Romulu* este unü mitü, înse unü mitü suscitatu éroși prin vr'o personalitate reală, prin vr'unü faptü concretü, personalitate și faptü poetisate cu schimbarea numelui și escluderea tuturorü indicațiunilorü prozaice.

Unü vodă-*Negru*, unü *Romulu*, nu se ștergü cu buretele, nu se distrügü, ci se purifică.

Este totü atâtü de ușorü a nega fără rațiune, precumü și de a crede orbesce, dérü în sciință nu se permite nici o virgulă fără demonstrațiune, și celle mai de multe ori analiza găscesce o mare dosă de adevëru într'o fabulă, seü în casulu cellü mai reü descoperă încai motivulu cellü adevăratü allü nascerii unei errorü.

¹) Degia unü vechiu poetü romanü *MARINUS*, citatü în *SERVIVS, ad. Virg.*, V, 50, Ecl. I, dicea:

„Roma ante Romulum fuit,

„Et ab ea nomen Romulus adquisivit.“

Prin urmare, legendele din *Titü-Liviü* seü din *Dionisiü Alicarnasseü* nu erau dogme nici chliarı la cei betráni.

«Istoria fabulosă—dicea celebrul ellenistă Larcher,— nu este decât o istorie veridică, «déră împesărită cu fabule. Eu sum departe de a crede că Hercule, Cadmă etc. ară fi «nesce numă de totă fictive, simplu numă pentru că istoria acestoră eroi s'au încarcătă cu «multe trăsurre fabuloșe. Ore nu s'ară puté contesta totă astă-felă biografia mai multoră «ómenă mară din timpă modernă, sub cuvântă că au desfigurătă o romanciară?»²

§ 49.

RESUMATŪ DESPRE MIPLŪ LUI NEGRU-VODĂ.

Legenda lui vodă-Negru este într'o intimă connessiune cu întréga nomenclatură bass-arabică: *Arabia* la Slavă și la Germană, *Négra*-Comaniă la Ungură, *Négra*-Tătariă la Serbă, *Négra*-Romăniă la Turcă, la Mongolă și la Grecă, încătă prin legea istorică a personificării naționale urmă necessarmente, ca această țerră a *Negrilor* să-și fi dată de multă ea însăși și să-și fi dată popórele de împregără idealulă unu patriarcă *Negru*.

Ună nodă și mai de aprópe o légă cu rebusulă eraldică allă celloră treă capete *negre*, în virtutea căruă oră-ce Bassarabă, nu numă într'o parte a Munteniei, nu numă în Romăniă, ci chără în străinătate, putea fi luată dreptă ună vodă-Negru, de unde a și provenită în creațiunile poporane ulterióre, precumă arrétarămă mai susă, identificarea tipicului vodă-Negru cu Alessandru Bassarabă, cu Négoiă Bassarabă, cu felturiță Bassarabă de prin secolă XIII, XIV, XV, precumă și *negreța* lui Vladislavă Bassarabă pe moneta commemorativă a regelui maghără Ludovică.

Amendoue aceste împregără, atătă de varie și cu multă mai vechă decâtă legenda în cestiune, au essercitată o acțiune converginte assupra spiritului Făgărășeniloră și Muscelleniloră la prima aparițiune a unu Bassarabă din Severină spre Făgărășă și apoi din Făgărășă în Muscellă.

Originea legendei, întră cătă ea este făgărășenă și muscellenă totă-dă, se póte cercuscă între anină 1160—1210, offerindu-ni-se ca ună poemă istorică, ca o epopeă despre începutulă mișcără expansive a némului Bassarabiloră, vultură crescuță pe stânca Severinului, déră setoșă de a-și întinde viguróșele aripe de ambele cóște alle Carpațiloră și de ambele latură alle Oltului, pe la finea secolului XII și debutulă secolului XIII.

N'a trebuită decâtă o dată să se încușbeze imaginea lui Negru-vodă la Făgărășenă și la Muscellenă ca ună tipă de fundatoră, căci fundatoră a și fostă la dênșă; nu trebuia decâtă atăta, pentru ca din acellă-și momentă, cu calle seú fără calle, tradițiunea poporană de acolo să pună totă pe socotéla lui, printr'o firéscă tendință de assimilare, oră-ce inițiativă, oră-ce construcțiune, oră-ce restă allă dilleloră betrâne, întocmai precumă prunculă, decăă arréță ună arbore dăcându-ă că se chără plopă, totă plopă o să numéscă și bradulă, și fagulă, și stegiarulă.

În fine, reducândă conclusiunile de mai susă la o prismă, critica istorică distinge în legenda lui vodă-Negru, seú mai bine în diversele redacțiuni alle mitului, treă nuanțe atătă de gradate, atătă de apropiate, încătă se contopescă una cu alta:

1. Personificarea naționalității române;
2. Personificarea dinastiei oltene;
3. Personificarea începuturilor Statului Munténă...

²) Discours à l'Acad. des Inscr. et Belles-Lettres, 1785,

ap. BEHR, Recherches sur les temps héroïques de la Grèce, Paris, 1856, in-8, p. 2.

§ 50.

CINE A FOSTŪ NEGRU-VODA CELLŪ ADEVERATŪ?

Pe lîngă Negru-vodă cellŭ fictivŭ, poeticulŭ Romulŭ allŭ Terreŭ-Romănescŭ, a mai fostŭ unŭ altŭ Negru-vodă, personagŭu fôrte realŭ: tatălŭ luŭ Mircea cellŭ Mare.

Amestecându-ŭ la unŭ locŭ, annalele nôstre aŭ produsŭ o monstruosă enigmă, semi-adeverŭ, semi-mincŭnă, din cauza căriŭ a fostŭ peste putință a străbatte pêne astă-đi mistericulŭ primeŭ formațiunii a Statulŭi Bassarabescŭ.

În secolulŭ XV, din care datéză materialurile celleŭ mai vechŭi cronice muntene, cunoscute Ragusanulŭi Luccari, mitulŭ luŭ vodă-Negru se accăța de Alessandru Bassarabŭ, adecă își căuta unŭ refugiu de applicațiune printre annŭi 1310—1360.

Acestŭ principe avusese trei fiŭ: Vladislavŭ Bassarabŭ, domnŭ între 1360—1370; Radu Bassarabŭ, domnŭ între 1370—1380¹, și Nicolaŭ Bassarabŭ, reposatŭ fără domniă pe la 1366².

Allŭ douilea dintre acești frați se numŭa nu numai Radu, ci încă și *Negru*.

Fragmentulŭ documentalŭ, remasŭ dela dênsulŭ în lipsa unŭi crîsovŭ întregŭ, sună așa în traducere din slavonesce:

„Io. Radu Negru voevodŭ, din grația luŭ Dumneđeu domnulŭ tôteŭ terre ungro-române și ducele terrelorŭ trans-carpatine Amlașŭ și Făgărașŭ». ⁴

În Studiulŭ I noŭ ne încredințarămŭ degia că ducatulŭ Amlașulŭi numai sub Vladislavŭ Bassarabŭ fusese annessatŭ pe la 1370 cătră Muntenia.

Așa déro, deși fragmentulŭ crîsovulŭ luŭ Radu-Negru nu ni offeră nici unŭ datŭ cronologicŭ, totuși este evidente că s'a scrisŭ după 1370, căci altŭ-feliŭ n'arŭ puté figura acolo „ducele Amlașulŭi». ⁵

Acéstă considerațiune e fôrte decisivă.

Mai este de făcutŭ o observațiune.

Cuvêntulŭ „Negru” nu e tradusŭ în slavonesce, ci se conservă intactŭ: „Io Radul-Negrul voevoda, bozsiu milostiiu etc”.

Acumŭ o întrebare.

Negru fost'a unŭ simplu supra-nume allŭ acestuŭ principe?

Mai mulți dintre contîmpuraniŭi seŭ aŭ purtatŭ asemenŭ *sobricheturŭi*.

Celebrulŭ erouŭ anglesŭ dintre 1330—1376, gróza Francieiŭ pe câmpia dela Poitiers, se đicea „Principele *Negru*”, fiindŭ-că purta o armură de culóre închisă. ⁶

Pe Osmanŭ, fundatorulŭ monarchieiŭ ottomane între 1290—1326, Turciŭ illŭ chiămaŭ *Negru* în înțellesŭ de frumusețe și vigóre bărbătéscă. ⁶

Cellŭ ánteiuŭ Hohenzollern de pe la 1350 se numŭa „Comitele *Negru*”. ⁷

¹) Punemŭ aci numai cifre rotunde, fiindŭ-că deplina precisare a cronologieŭi princiere va cere o analiză specială. Despre fraternitatea luŭ Vladislavŭ și Radu veŭ vedé mai gîosŭ crîsovele originale alle mar-luŭi Mircea, în cari numesce pe cellŭ ánteiuŭ „unchiŭ” și pe cellŭ allŭ douilea „tată”. Despre filiațiunea luŭ Vladislavŭ, prin urmare și a luŭ Radu, din Alessandru Bassarabŭ, veđi celle doue bulle papale din 1370, în *Magaz. Ist.*, III, 132, 133, unde se đice limpede că *Ladislavus Wayda Vlachiae* era fiuŭ din prima căsătoriă a repositulŭi *Alexandri Wayda in Vlachia*. Astŭ-feliŭ întréga genealogiă se restabileesce pe basea a o mulțime de documente contîmpurane, esterne și interne.

²) Inscrîpțiunea lapidară ap. SINCAL, I, 329.

⁴) *Istoria Terreŭ-Romănescŭ*, ed. Ioanidŭ, II, 2.

⁵) SAINT-PROSPER, *Hist. d'Angleterre*, Paris, 1838, in-8,

p. 200, și portretulŭ pe tabella 18.

⁶) HAMMER, *Histoire de l'empire Ottoman*, trad. Heilert, Paris, 1835, in-8, t. 1, p. 107: „Ses cheveux, sa barbe et ses sourcils noirs lui avaient fait donner dès sa jeunesse le surnom de Kara, c'est-à-dire le noir. Cette épithète appliquée à une personne est l'éloge le plus significatif qu'on puisse faire de sa beauté. Hafiz exprime, dans un vers qui est devenu célèbre, son admiration pour le teint noir de son favori. Plusieurs princes turcomans sont connus dans l'histoire sous ce surnom; de ce nombre sont: Karasi etc.” — Amŭ reprodușŭ passagiulŭ întregŭ pentru aceŭ, cari își închipuescŭ că *Negru*-vlachŭ arŭ avé în gura Turcilorŭ ce-va îngîositorŭ pentru Români, precumŭ credŭ ENGEL, *Gesch d. Moldau*, 106, și alții.

⁷) SCHAEFER, *Histoire de Hohenzollern au moyen-âge*, Paris, 1859, in-4, p. 250.

In alte casuri *Negru* este unu nume de familiă.

Maî marele grude allu Făgăraşului la 1413 se chiăma: «Comes Janusch *Niger*»⁸, despre care înse noi nu scimū d'o-cam-dată decă a fostu Românū, Sassū seū Ungurū, adecă *Negru*, *Schwarz* ori *Fekete*, dēru în ori-ce limbă ideia este aceia-şi.

Intr'unu actū transilvanū din 1383, între subscrierile maî multorū Românī de pe la marginile Munteniei, citimū doui porocliş Negri, dintre carī unulū Radu: «ex parte Castrī «praesentibus Walachis infrascriptis, primo Fladimir, Schuba Petril, Schereban, Magnus «Neg, Schereb, Rodbanch, Thomas Oldamor, Straw, *Niger* Banch; ex parte Civitatis, Kende «Knez, Lud, Dives Neg, *Niger Radul* etc».⁹.

Cu tôte astea unū scrutinū maî de aprópe ni arrētă că Radu-vodă n'a fostu *Negru* nici prin supra-nume, căci atunci așa l'arū fi numitū alţī, dēru nu ellū-însuşī în propriile selle crisóve, nici prin nume de familiă, de óră-ce era Bassarabū.

Affară de acēsta, decă *Negru* arū fi fostu epitetū, cuvēntulū lesne se traducea prin *Czern* în documentulū cellū slavici¹⁰, érū nu se lăssa neattinsū, precumū se cruţă numaî d'óra numile personale.

Se căutămū aīurī o altă soluţiune.

In véculū de miđū-locū era unū usū fôrte respânditū în tótă Europa de a-şi schimba, seū cellū puşinū a-şi modifica numele de'mpreună cu schimbarea seū modificarea condiţiunii sociale; o interesantă datină, alle cării urme se găsescū din anticitatea cea maî depărtată maî la tôte popórele lumī: cu multū înainte de Cristū, Persianulū Arsica devine pe tronū Artasserse, érū Ebreulū Matania se face Sedekia.¹¹

La Românī acestū allū douilea botezū, așa đicēndū prin coronă, a essistatū în tótă vīgorea pēnē'n secolulū XVI.

Cronica Moldovei đice sub anulū 1552: «aū rădicatū Domnū pe Petrea stolniculū şi 'i «schimbară numele de 'i đicea *Alessandru-vodă*, pre carele l'aū poreclitū *Lăpuşnēnulū*».¹²

Acestū passagū este cu atătū maî remarcabilū, cu cătū ellū semnalēză diferenţa între numele primitivū, numele princiarū şi supra-numele individulū.

Nume primitivū: *Petre*;

Nume princiarū: *Alessandru*;

Supra-nume: *Lăpuşnēnulū*.

Supra-numele nu appare absolutamente nicăirī în actele oficiale, fiindū consideratū ca ce-va maî pe gřosū de demnitatea domnescă, pe cândū celle-l'alte doue numī ne întimpină une-orī chīarū în documente importante, precumū în tractatulū Lăpuşnēnulū cu Polonia citimū: «ego *Petrus Alexander*, palatinus terrarum Moldaviae».¹³

Totū așa resturnătorulū lui Despotū-vodă dela 1564, boerulū Tomşa, numaî la domniă a căpētātū numele de Stefanū, devenindū astū-feliū «Stefanū Tomşa», ca şi cumū s'arū đice lătinesce: *Stephanus Thomas*.¹⁴

In secolulū XIV—ca să revenimū la epoca ce ne preocupă maî în speciă—noi vedemū tocmaî pe contimpurēnulū, alliatulū şi ruda lui Radu-Negru, domnulū moldovenescū Petru

⁸) *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landes-kunde*, t. 2, Hermannstadt, 1845, in-8, p. 92.

⁹) FEJÉR, X, 1, 132.

¹⁰) Du ā umū în crisovalū moldovenescū din 1442, *Archiva Istorica*, I, 1, 123, boerulū Crăseia *Negrulū* este: «Krysti *Czornogo*»; seū în crisovalū muntēū din 1392, *VENETIN*, 19, boerulū Gostēnū *Negrulū* este: «Gostian *Czr'ni*».

¹¹) SALVERTE, op. cit., I, 337-341, paragrafulū intitulatū: «Le changement de nom, marque d'élevation et d'accroissement d'honneurs.»—Autorulū înse nu este destulū de avutū în essemple. Astū-feliū ellū uită cu desevēşire schimbarea numi-

lorū la Parī, despre care veđī la totū passulū în ALBERIC S, *Chronicon*, ed. Leibritz, Lipsiæ, 1698, in-8, bună óră t. 2, p. 1: «Benedictus huius nominis *Quintus, qui et Octavianus*. —Leo huius nominis *Octavus, qui et Prothus*», etc.—Cf. DU CANGE, *Gloss. med. lat.*, ed. Carpent., IV, 637, v. nomina mu ari.

¹²) *Letopis.*, I, 176.

¹³) DOGIEL, I, 618.

¹⁴) GRATIANI, *De Ioanne Heraclide Despota*, Varsaviae, 1759, in-16, p. 44: «T. msam, quem Stephanum grato genti nomine appellaverunt etc.»

Muşatū, întemeiătorulū dinastiei Bassarabilorū pe tronulū dela Sucéva, punēndū pe monetele sēlle: *Simon Petrus*.¹⁵

Ce' dreptū, eruditulū nostru numismatū d. Dem. A. Sturdza bănuiesce că abbreviațiunea SIMON pe bani' acestui principe arū putē fi: si(gnum) MON(etae).

Ipotesa e ingenioasă, dērū arū avē nevoiā de a fi demonstrată.

Pēnē atunci casulū remāne ecuivocū.

Ce' ce' pozitivū înse, este că pe unele monete alle lui Mircea cellū Mare totū din prețioasă colecțiune a d-lui Sturdza se citește fōrte clarū: «Mircea-Rostislavū».

Éccē dēro doue numi, din cari unulū, acella de Rostislavū, cu deseversire necunoscutū din diplome sēu din relațiunī contimpurane, a pututū să aparținā marelui Mircea numai dōrā înainte de urcarea' pe tronū, continuāndu-se apoi pe monete abia în primii anni ai domniei.

In acella-și simțū catā să se esplice și dupplulū nume: *Radu-Negru*.

Radu-vodā fusese «Negru» întocmai după cumū fiulū sēu Mircea a fostū «Rostislavū».

Negru a ocupatū totū-d'a-una unulū din locurile celle mai favorite în calendarulū onomasticū naționalū nu numai allū Muntenilorū, ci și allū Romānilorū în genere.

Deg' pe la începutulū secolului XI, între anni 1000-1030, noi așlāmū în Maramurāșū pe unū nobilū Negrilā. străbunulū fam'iei Tomaiaga, essistinte acollo pēnē 'n d'ua de astā-d'17.

La 1359 regele maghiarū Ludovicū face o donațiune territorialā în Temeșiana mai multorū Romāni, din cari unulū se chiamā Negre¹⁸.

Totū așa se chiamā unulū dintre boierii moldovenesci ai lui Alessandru cellū Bunū¹⁹.

La 1458 mare-vornicū allū Munteniei era Stanū fiulū lui Negre²⁰, ērū mare-spătarū în 1476 Manea Negrulū²¹.

Fără a mai spori de prisosū numărulū essemplelorū, vomū constata numai mulțimea localităților Negresci și Negrilesci, provenite din numele personalū bărbătescū Negru, Negre, Negrilā, și împrăștiate în tōte provinciile Daciei, ca și localitățile Cernesci și Cernătesci, derivate din forma slavică a acellui-și nume: Cernatū și Cerne²².

Prēcumū Radu slavonesce sēu Bucurū romānesce correspunde cu numele creștinū Ilariū, totū așa Negru romānesce sēu Cernatū slavonesce nu este ēroși decâtū numele creștinū Mauriciū.

Radu-Negru se traduce purū și simplu prin *Hilarius-Mauricius*.

Inainte de a fi ag'unsū la domniā, se numia Negru; corōna l'a mai înzestratū cu Radu; astū-feliū a șitū Radu-Negru.

Cumū-că numele' princiarū a fostū Radu, ērū nu Negru, dovēdā este că fiilū și nepoțiilū

15) OUVAROFF, *Recherches sur les antiquités de la Russie méridionale et des côtes de la Mer Noire*; Paris, 1860, in-f., p. 155, tabella nr. 1, 2, 3.—Acēstā carte, pe care nī-o comunicā d. A. Odobescu, coprinde sēu indicā o mulțime de monumente fōrte prețioase pentru istoria romānā, dērū coplesite tōte de nescē errorī piramidale de cāte ori autorulū voescē a commenta. Așa între cele-Ńalte moneta domnului moldovenescū Istratū Dabigia dintre 1662-1666, despre care veđi *Letopisețe*, II, 5, *Magaz Ist.*, III, 9, și PASEK, *Reszty rekopismu*, wyd. Lachowicza, Wilno, 1843, in-8, p. 216, d. Uvarovū, p. 158, o attribue lui Stefanū cellū Mare, din care face doui Stefanī.

17) SIMONCHICH, *Noctium Marmaticarum vigiliæ*, MS. 274 quart. lat. în Biblioteca Museului din Pesta, p. 19: „Hujus Ureund filii *Nagrile* et Radomer dicuntur esse progenitores familiæ Tomay-aga, Nobilis Valachi in Borsa. In ejus probam authenticam adducimus protocolarem Comitatus Marmaros extractum, qui sic est: Familiæ Thomay-aga succes-

sores producent anno 1763 coram legitimatorio Comitatus foro Nobilitatis recognitionem Kenderes de Malomvize Comitatus Comitatus ejusdem de anno 1445, in qua Petrus, Mandra, Han, Koszta, Sandrinus, Nicolaus Pap et Nicola de Viso specificatur, quod ipsorum primis parentibus *Nagrille* et Radomer vocatis *collatio adhuc a S. Stephano facta sit*, pro fidelibus servitiis, in Kenezatu de Viso.—Acēstā prețiosissimā indi-atiune despre kinezaturile romāne din secolulū XI a remasū pēnē aci cu totulū necunoscutā istoricilorū nostri.

18) FEJÉR, IX 3, 1: „Ludovicus Rex Hungariæ Karapath Stanislai, *Negre* Wlanyk, Nicolai et Ladislai, filiorum Ladislai, filii Zovna, Olachorum etc.“

19) Actū din 1420 în VENE IN, 62.— Cf. ALEXANDRI, *Dumbrava roșiā*, Iași, 187, in-8, p. 44.

20) VENELIN, 92.

21) *Ibid.*, 118.

22) FRUNDESCU, *Dict. top.*, 106, 312-13.—TREUFELD, *Lex. geogr. Siebenb.*, III, 173, etc.

seî, cari îllü menționéză numai ca pe Domnū, îllü numescū în crisóvele lorū totū-d'a-una «Radu-voevodū», precumū ne vomū încredința maî la valle.

După cumū aū fostū rare casurile, cândă Lăpușnénilū seū primulū Mușatū seū marele Mircea întrebuintaū întréga formulă Petru-Alessandru, Simonū-Petru seū Mircea-Rostislavū în locū de numile lorū curatū princiare Alessandru, Petru și Mircea, totū astū-feltu cată să fi fostū puține ocasiunile, în cari tatălū acestuia din urmă să fi înșiratū ambele selle numi Radu-Negru, ci în generalitatea actelorū ellū se mulțumîa cu numeleî exclusivamente domnescū de Radu.

Tocmaî din cauza acesteî excepționalitățî, cu atătū maî mare a fostū surprinderea annaliștilorū români posteriori, cândū li s'a întemplatū a găssi pe neașteptate vr'o d'plomă cu «Radu-Negru voevodū», precumū ne mirămū și noi aflândū vr'o doue-trei monete cu inscripțiunea «Mircea-Rostislavū» seū «Simonū-Petru» și o singură diplomă cu «Petru-Alessandru».

În secolulū XV, între 1450-1500, memoria anilorū 1370-1380 fiindū încă próspetă, cronicariî munteni de atunci, despre cari Ragusanulū Luccari ni dă unū specime, nu puteaū confunda o epocă atătū de apropiatā cu vagulū mitū anticū despre vodă-Negru cellū din Făgărașū, și de aceia ei îllū împingeaū ce-va maî departe pênē în ñillele lui Alessandru Bassarabū.

În secolulū XVI, între 1550-1600, timpulū ștergëndū din ce în ce maî multū suvenirea periodulū imediatū ante-mircianū, rollulū de fundatorū fabulosū allū Statulū Munténū a pututū trece cu 'ncetulū dela Alessandru Bassarabū cătră fiu-seū Radu, și a trecutū cu atătū maî naturalmente, cu cătū acestū din urmă, pe lîngă celle-l'alte, se maî numîa și *Negru*.

În secolulū XVII nemini nu se maî îndouîa cātu-și de puținū despre minunata descălcăcare a lui Radu-vodă Negru din Făgărașū.

În secolulū XVIII, maî allesū în urma croniceî lui Grecénu, nici o suflare omenescă nu maî cuteða să rădăce o umbră cătū de suptire de bănuelă contra unei venerabile superstițiunî istorice, devenite de doue sute de anni ca o speciă de cultū religiosū, fiindū-că unū asemenea liberū-cugetătorū s'arū fi espusū a gusta pușcăria seū cellū puținū o casă de nebunî, precumū totū pe atunci chîarū în luminata Franciă beciurile dela Bastillia pedep-saū pe nemuritorulū Fréret pentru că îndrăsnise a demonstra germanismulū Francilorū²³.

În secolulū XIX înse, sciința istorică spulberă fără milă și fără frică orî-ce nu este istoriă.

Să analisămū déro pe scurtū tóte spusele croniceî muntene despre pretinsulū descălcăcătorulū Radu-Negru.

Maî ántefu o vorbă asupra dificultăților cifrice, de cari se lovesce în genere istoriculū în studiulū vechilorū documente și epigrafurî scrise cu cirillica.

§ 51.

ESSEMPLE DE ERRORI PALEOGRAFICE.

Intr'unū criso-vū dela îperatulū româno-bulgarū Calimanū, doui slaviștî fórte ponderoșî, Russulū Barski în secolulū trecutū¹ și Bulgarulū Aprilov în ñillele nóstre², aū cititū d'o potrivă anulū dela Adamū 6700, adecă 1192 din era creștină.

Noi-înșine eramū cătū p'aci să ne allunecămū sub prestigiulū lorū într'o erróre atătū de gróssă³; dérū suppunëndū actulū unei cercetărî critice, nu ni-a fostū greu a observa că :

²³) BOUILLET, V. Fréret: „Ayant dans un Discours sur l'origine des Français, qui fut prononcé à l'Académie en séance publique, émis sur cette question toute historique une opinion qui déplut au pouvoir, il fut mis pour quelque temps à la Bastille. Il renonça dès lors à ses recherches sur l'histoire națio-

nale, et ne s'occupa plus que de l'antiquité.“

¹) *Euteszestvie k sviatym miestam*, Petersburg, 1778, in-f.

²) *Bolgarskiiia gramoty*, Odessa, 1845, in-8, p. 35.

³) *Archiva istorică*, I. 1, 96.

1. Intre 1185—1195 domniău peste Dunăre fundatoriî imperiului româno-bulgară, frații Assenă și Petru ⁴, încătă pentru ună Calimană nu era locă;

2. Actulă în cestiune specifică nu număi anulă, luna și ziua, dără încă ce-va măi multă, anume indictionulă I, cea-ceî de prima importanță în casulă de față pentru descoperirea inessactei lecture, căci la 1192 era indictionulă X, nu I. ⁵.

Totuși criteriile interne nu ni permittă a bănuî autenticitatea diplomei, în care nemică ru indică falsă seă mistificațiune.

Impingendă dără analiza măi departe, noi amă constatată că:

1. Indictionulă I cădea la anulă 1243 ⁶;

2. Intre 1241—1245 a domnită în adevără la Româno-bulgară ună principe pe care cronicele bizantine și occidentale contimpurane illă numescă în unanimitate Calliman, Calaman, Coloman, Calman etc. ⁷.

Éccă dero în ce modă Barski și Aprilov aă descifrată 6700 în locă de 6751, commitendă o modestă greșellă de ună semi-secolă!

Să trecemă la o inscripțiune.

Essemplulă cellă măi curiosă este patrafirulă, pe care celebrulă campionă allă vitezului Mihaă, stolniculă Stroiă Buzescu, illă închinase în anulă 1600 la monăstirea Stănescă din districtulă Vâlcea.

Acă ne întimpină éroși două slaviști, ba încă cei măi renumiți din epoca noastră, corifeiî sciinței slavice moderne, dd. Kukulievich ⁸ și Miklosich ⁹, cară aă citită în bună credință pe înscripțiunea stoffei anulă 1114.

Ună eroică saltă de cincă secolă! ¹⁰.

Décă ună Barski, ună Aprilov, ună Kukulievich, ună Miklosich puteauă retăci într'ună modă atâtă de monstruosă assupra cronologiei diplomatice și epigrafice în limba loră natală, apoi cu câtă măi ertată era a orbeca pe dibuite unoră bîești grammaticei români de pe la finea secolului XVII!

Ei bine, întréga fantasmagoriă a lui vodă Radu-Negru, ca fundatoră allă Statului Munténă, se baséză unicamente pe nesce autorități de acéstă ultimă natură.

Sunt acumă vră treă decennie, ună bărbată luminată și competente, crescută pintre celle bisericesci alle țerei, d. Alessandru Gianoglu-Lesviodax, compusese ună catalogă allă metropolișiloră munteni, care se începe astă-feliă:

«6870. 1362. Antimă I. In crisovulă lui Mircea din arétatulă létă, genariă 7, indictionă, «15, se dice că a pusă domnia martură pe Antimă mitropolitulă și pe mitropolitulă Atanasii—allă Severinului și allă slăvitei cetăți egumenă. Veđi condica monăstiriî Coziei». ¹¹.

Prin urmare, anulă 1362 și—«veđi condica».

Amă vedută, după cumă o pôte vedé ori-cine.

Ea se află între follianțiî Archivului Statului din Bucuresci sub titlulă de: «Condică a sfinței și dumneșeescei monastiriî Coziei, scris-s'a dela înnouirea lumiî. 1778, decembre 4».

La fóia 16 recto se găsesce acolo în realitate crisovulă pe care 'lă citéză d. Lesviodax,

⁴) STRITTER, II, 672-689.

⁵) DU CANGE, *Gloss. med. lat.*, I, 282.

⁶) *Ibid.*, I, 283.

⁷) ACROPOLITA, ap. STRITTER, II, 732-8: „Bulgarorum Asani filius Callimanus etc.“—ALBERICUS, II, 578, an. 1241: „Alsanus Rex mortuus est, qui reliquit de prima uxore, quæ fuerat soror Belæ Regis Hungariæ et soror sanctæ Elizabeth, filium unum nomine Colmannum.“

⁸) Izviestie o putavanii în Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, Zagreb, t. 4, 1857, in-8, p. 344.

⁹) *Monumenta Serbica*, Viena, 1858, in-8, p. 1.

¹⁰) Noi debăturămă pe largă acéstă cestiune în studiulă *Inscripțiunea dela Stănescă*, publicată în diarulă Traiană, 1869, nr. 78, 82, 86 și 90.—In urmă însuși Miklosich a recunoscută în astă privință lui RÖSLER, *Rom. Stud.*, 92, cumăcă „ein paläographischer Irrtum leicht gewesen“!

¹¹) *Istoria bisericescă pre scurtă*, Bucuresci, 1845, in-8, p. 390.

cu indictionul 15 și din luna lui genariu, înse 8 éru nu 7, și din anul nu 6870 sétu 1362, ci 6902, adecă 1394.¹²

O diferență abia de 34 anni!¹³

Decă le făcea allu-d'acestea d. Lesviodax pe la 1840, apoi cu cătū mai bôcâne le cro-
iañ vrëndū-nevrëndū predecessoriñ d-selle ceñ de pe la 1640!

§ 52.

RADU-NEGRU ȘI RADU GRECENU.

Să ascultămū pe betrânulū Radu Grecenu.

Ellū ñice :

«6723 (1215). Radulū voevodū Negrulū, care pisania monăstiriñ Cāmpu-lungulū arată
«cumū-că o zidise măria sea în domniā biserică de mirū, și surpāndu-se Mateiu-vodā o a
«prefăcutū, arātāndū și în crisovulū mărief selle, ce este acollo la monăstire dela létū 7155
«(1647) aprile 1, cumū-că a fostū zidire ānteñu la létū 6723 (1215), care este de 75 anni
«mai 'nainte zidirea monăstiriñ decātū velétulū ce scrie letopiseñele țerrei de descāllecarea
«țerrei.

«6730 (1222). Radulū voevodū Negrulū, întru care arată într'unū pomelneçū de lemañ,
«care este făcutū éru de Radulū voevodū Negru, la sfānta monăstire Cāmpu-lungū, pre
«cāndū era biserică de mirū, și se aflā acollo, care illū avemū și acesta de mărturiā.

«6800 (1292). Mircea voevodū cellū de 'nteñu, sin-Radulū voevodū, dintr'unū crisovū
«allū monastiriñ Tismeneñ; și cumū-că și Radulū voevodū Negru a fostū Bāsārabū, dintru
«care l'amū adevēratū dintr'unū crisovū allū monăstiriñ Cāmpu-lungulū de moșia Bādesçī;
«și a ziditū monăstirea Cotmēna în domniā la létū 6809 (1301), dupā cumū pisania monās-
«tiriñ arată și adeverezā»¹.

Apoi mai departe Grecenu urmēzā cu desfășurarea minunatelorū selle fontāne:

«Pisania din 6809 (1301) a monăstiriñ Nucetulū, ce acumū se chīamā Coziā, întru care
«se citește că este ziditā de Mircea I la 6809 (1310) în domniā; crisovulū din 6810 (1302)
«totū allū lui Mircea I, voevodū allū Amlașulū și laturilorū Tātāresçī și domnū allū bănieñ
«Severinulū și de amēndoue părțile de Dunāre pēnē la Marea-Nēgrā și cetățī Dērstorulū
«stāpānitorū, în care crisovū acestū domnū dā monastiriñ Nucetulū să ținā balta dela Sā-
«patulū pēnē la gura Ialomiței, poruncindū gñudețulū din Dērstorū ca la vamā să nu se
«ammestece; pisania din 6811 (1303) totū a lui Mircea I voevodū, ce se gāssi de ellū pe
«clopotulū monastiriñ Coziā și din care se dovedīa că acea monăstire a fostū făcutā de Mir-
«cea I în domnia sea»².

Reproducēndū tôte acestea, strānepotulū cronicarulū, d. Stefanū Grecenu, esclamā cu
admirațiune:

«*Negreșitū* că de 'naintea unorū assement probe puternice» etc.³

Dec!

Să cāntārimū.

Sorgințile lui Radu Grecenu se împartū în patru serie :

¹²) „S'au scrisū acestū chrisovū la létū 6902, indictionū 15, luna lui gen. 8 dn., și iatā și mărturiile acestei scrisori *mitropolitulū kir Antimū și mitropolitulū Severinulū Atanasie și egumenulū Vladislavū*“ etc. — Nemulțumī ū de a prefăce 6902 în 6870, d. Lesviodax a mai metamorfosatū mai pe d'asupra pe „egumenulū Vladislavū“ în: „allū slāvitei cetățī egumenū“ !!

¹³) A greșitū înse nu numā d. Lesviodax, ci și condicārulū pe care'lū avusese în vedere, căci la 1394 era indictionul 2, éru

indictionul 15 cu trei anni mai 'nainte la 1392. În originalulū slavicū fiindū 6900 (1392), dupā care urmā: „*o indiktion*“, adecā: „*în indictionū*“, traducētorulū românū a luatū o dreptū cifra cirilicā ceivalinte cu 2, și astū-felū a eșitū 6902 înlocū de 6900.

1) *Revista Romānā*, I, 577-78.

2) *Ibid.*, II, 251.

3) *Ib.*

1. Dela Tisména;
2. Dela Cozia;
3. Dela Cotména;
4. Dela Câmpu-lungü.

Le vomü descósse una căte una.

§ 53.

ORIGINEA MONASTIRII TISMÉNA.

Dela Tisména Grecénu citéză unü singurü crisovü, đisü din 6800, adecă 1292, și emanatü dela Mircea-vodă fiulü lui Radu.

Acestü actü nu numai că se păstrează în originalü, ba chîarü în doue esemplare, în Archivulü Statulü din Buccurescî pîntre legăturile Tismenei, dëru încă a mai fostü și publicatü de-multü de cătră repositulü Venelin.

Pe unulü din celle doue esemplare datulü cronologicü lipsesce cu deseversire; pe cellü-altü înse este specificatü cu deplină claritate: «scrisü în Argeșü din ordinea domnului voevodü Io. Mircea în anulü 6895 (1387), luna lui iuniü în 27 đille»¹.

In testü se đice între celle-l'alte:

«Monastirea Tisména, pe care sântü-repositulü *părinte allü domniei melle Io. Radu-voevodü din temelliä a rădicat'o*, éru sântü-repositulü frate allü domniei melle Io. Danü-voevodü cu «multe lucruri a întărit'o»².

Apöi mai departe:

«Și Ț mai întăresce domnia-mea tóte căte a fostü datü *unchtülü domniei melle Vladislavü-voevodü* monastirii sântului Antonü dela Vodîța»³.

Așa déro pënë la tatälü marelui Mircea, adecă pënë la Radu-Negru cellü adevëratü, n'a essistatü nicî măcarü temelia monastirii Tisména, ci numai Vodîța, fundatä cu cățî-va annü mai 'nainte în apropiare de acollo mai în gîosü spre Dunăre.

Tóte acestea ni le spune de asemenea fratele și predecessorulü lui Mircea cellü Mare, Danü Bassarabü «fiulü lui Radu-voevodü», într'unü crisovü din 3 octobre 1385, conservatü în Archivulü Statulü în condica monastirii Tisména și asupra căruia ne făcu attentü d. Ionü Brezoianu.

Acestü documentü fiindü pënë astă-đi uniculü conservatü dela Danü I, illü reproducemü aci întregü, după cumü se găsesce tradusü:

«Pentru că eü carele întru Christosü Dumneđeü bine-credinciosulü Ionü Danü voevodü, «din mila lui Dumneđeü domnü a tótă Țerra Românescă, întru începutü dela Dumneđeü «dăruindu-ni-se domnia, amü aflatü în pämëntulü domniei melle, la loculü ce se numesce Tisména, o «monastire cu tóte lucrurile nesevërșitü, pre carea repositulü întru fericire blagocestivulü Radu voevodü, «părintele domniei melle, din temelliä a înălțat'o, și scurtându-i-se viučta nu s'a sevërșitü; pre acésta bine «amü voitü domnia mea, precumü și domnia lui, și de acésta îndemnatu-m'amü a innoui dëru «pomenirea părintelü domniei melle, și dreptü sufletulü meü, cu hramulü pré-sfintei stă- «pânei nóstre născëtorei de Dumneđeü și pururea fecïorei Marie, a zidi și a întări cu tóte «adăogirile și veniturile, nu numai acestea, ci și căte a închinatü părintele meü monastirii, «tóte a le întemeia și a întări pentru mărirea Dumneđeului meü și întru lauda și cinstea

1) VENELIN, 13: „Sia v'sia zapisaszese u Argiszu poveliem gospodina voevodia Ió. Mireza, v lieto 6895 miesietza iunia 27 dni.“ — Actulü s'a publicatü mai correctü după originalü în a mea Arch. Ist., III, 191-193.

2) VENELIN, 9: „Tismena monastyr, egozse svietopoczivszii roditel gospodstvami Ió. Radul voevoda ót osnovania v'zdvi-

zse i svietopoczivszii brat gospodstvami Ió. Dan voevoda mnóziemi vesezmi pokriei.“ — Cf. crisovulü dela vodă Danü fiulü lui Danü, adecă nepotü de frate allü marelui Mircea, din 1424, în Archiva Istorică, I, 1, 19.

3) VENELIN, 11: „elika svietopoczivszii stritz gospodstvami Vladislav voevoda prilozsi svietomu Antoniu na Voditzi.“

« pré-slăvitei stăpânei melle și pré-curatei născătorei de Dumneșeu, ca pre acesta să o aslu
 « întru viueta domniei melle întărire și agătătore și întru înfricoșata și a gđudecăței viueței
 « vecinice miđlocitore; și mai ănteiu amă adăugatū acestei susū-đisei monastiri grăulū din
 « sud (gđudeșulū) Jaleșū patru sute de kile în totū annulū, și cine va fi căblarū, de acesta
 « să nu întrebe domnia, ci să trămișū aceia așa la monastire; amă adăugatū și la rīulū Jale-
 « șulū în Dubăcesci lemnele de nucī tôte, și din curtea domniei melle în totū annulū 10
 « foī de brânză și 10 cascavalle și 10 așternuturī și đece postavurī de și đece pos-
 « tavurī de miere și cēră, pe potriua pe cātū va adduce annulū; cătră acesta întărescū domnia
 « mea cāte a închinatū reposatulū întru fericire *părintele domniei melle Radu vovodū*, satulū Co-
 « manī și vadulū cu Toporna și balta Bistreșulū dela Toplița pēnē n gārla rāpede, mai susū
 « de Covăcița, cu satulū Chrisomuniī, și Tismēna de amendoue laturile, cāte aū fostū ligă-
 « șescă și rușescă; cătră acesta întărescū și cāte monastiri sântulū Antonie a închinatū și a
 « scrisū reposatulū întru fericire *unchtulū domniei melle Vladislavū vovodū*: satulū Jidoșița cu
 « rīulū, și pe Dunăre virulū din miđū-locū totū, și venitulū dela optū vārșī, și Dunărea din
 « padina Oreavei pēnē la podulū de susū, și Vodița mare de amendoue laturile cu nucī și cu
 « liveđile și cu siliștile Bahnei și mōra în Bistrița, și sălașe de Țiganī patru-đeci; acestea
 « tôte amă adăugatū și amă întăritū domnia mea cu tōtă porunca și întărirea, să fie neclin-
 « tite și nemișcate; așișderea și satele să fie slobode de tôte slusbele și dasdiele și veniturile
 « domniei melle; cătră acesta poruncescū domnia mea ca să fie călugērii însiși stăpănitori
 « întru amendoue monastirile, și după mōrtea ănteiulū povēșuitorū allū lorū altū năstavnicū
 « nemiī să nu pună, nici eū însumī vovodū, dērū și nemiī din cei după mine, nici să se
 « strice orāndueā luī Nicodimū și porunca mea, și cine va îndrăzni dintr'acestea a strica ce-
 « va și a adăuga rēū, să fie proclētū de Domnulū Dumneșeu a-totū-ținētorulū și de pré-
 « sânta născătore de Dumneșeu și de toși sântīl, și să fie părtașū cu cei carī s'aū lăpedatū
 « de Domnulū și l'aū vīndutū spre mōrte; acestea tôte s'aū scrisū în Argeșū cu porunca
 « Domnulū Danū-vovodū. Octobre 3, annulū 6894 (1385), indictionulū 9.»

Unele micē errorī de traducere din slavonesce lesne se potū corree în acestū actū prin
 crisovulū omologū allū marelū Mircea din 1387, citatū mai susū și din care noi posedemū
 chīarū originalulū.

Astū-feliū, bună-ōră, în locū de « Comaniī și vadulū cu Toporna » trebuī să se citescă :
 « Vadulū Comanilorū cu Toporna ».

Deși testulū slaviciū nu mai essistă, totuși deplina autenticitate a documentulū se verifică
 nu numā prin conformitateaī cu cellū mircianū, dērū și prin calcululū indictionulū, carele
 se începea în adevērū allū 9-lea dela 1 septembree 1385 încōce, adecă cu o lună înainte
 de 3 octobree.

Unū altū monumentū dela Danū I din același annū, anteriorū înse luī septembree, este
 unū clopotū allū monastiriī Cotmēna, de pe inscripțiunea căruia d. A. Odobescu nī-a com-
 municatū unū admirabilū fac-simile în mărime naturală, unde se citește scrisū pe unū singurū
 rōndū circularū :

**ВЪДНИБЛАГОВЪРНАГОГНАИСОЯНАДЛАНЯВОВЕОДАСЪТВОРИСИКАМБАНЪЖЪПАНЪДРАГО-
 МИРЪСПЪИГЪМЪНАДРАГОМИЯ ВЪДЪТЪСОЧГЕНДИКЦИОНИ**

Adecă :

« In đillele bine-credinciosulū domnū Ioanū Danū vovodū a făcutū acestū clopotū gđupā-
 « nulū Dragomirū fiulū egumenulū Dragomirū. In annulū 6893 (1385) indictionulū 8 ».

Astū-feliū în 1385 și chīarū pe la finea acestuī annū, dintre cei douī fiī ai luī Radu-
 Negru domnīa încă Danū, ērū nu fratele seū marele Mircea, după cumū s'a cređutū pēnē
 acumū.

Să ne resumămū.

De 'ntefu domnesce Vladislavü Bassarabü și întemează mica monăstire dela Vodița; apoi frate-seü Radu-Negru clădesce pe unü planü mai grandiosü Tisména, unind'o totü-d'o-datä cu Vodița; de aci fiulü mai mare allü lui Radu, Danü-vodä, face ambelorü locașurî întru-nite mai multe donațiuni; în sfērșitü Mircea...

Dela Danü și dela Mircea, din 1385 și din 1387, s'aü conservatü pêne astä-đi înseși actele de donațiune.

Ce se petrece déro cu maïestosulü turnü babilonicü allü lui Grecénu?

Unde'ï anulü 1292?

Și cu atätü mai vërtosü, lăssändü la o parte mai multe altele, unde'ï Negru-vodä cellü de pe la 1215?

Cronicarulü substituä nesce cifre imagineare în locü de anulü 1387, sperändü că o sä se trecä gluma în vecii vecilorü, și apoi ține-te!

Monastirea Tisména cu tóte alle selle ființezä cellü multü de pe la 1372, adecä de pe la începutulü domniriî adevëratulü Radu-Negru; monastirea Vodița, ce-va mai vechiä, datézá éroși cellü multü de pe la 1362, adecä de pe la începutulü domniriî lui Vladislavü Bassarabü; ambele se datorescü mai cu sémä, precumü ne vomü assicura mai la valle, stäruințelorü fericitulü Nicodemü, devenitü în urmă ellü însuși o figurä mitologicä, dérü carele egumenise acollo în faptü, într'unü modü documentalü, sub patru principî successivi: Vladislavü Bassarabü, Radu-Negru, Danü-vodä și marele Mircea, de pe la 1362 pêne pe la 1406.

Éccë totulü!

Sä vedemü acumü și Cozia.

§ 54.

ORIGINEA MONASTIRII COZIA.

Acéstä monastire procurä lui Grecénu următóarele isvóre:

1. O inscripțiune din 6809 séü 1301 dela Mircea-vodä;
2. Unü crisovü din 6810 séü 1302 dela acella-și, anume despre «balta dela Săpatulü pêne la gura Ialomiței»;
3. O inscripțiune totü dela vodä-Mircea din 6811 séü 1303.

1301, 1302, 1303, ce admirabilä potrivélä cronologicä!

În Archivulü Statulü din Buccuresci se aflä ce-va mai multü decâtü atäta: însuși actulü de prima fundațiune a Coziei.

D. Gr. G. Tocilescu l'a datü la luminä întregü, după cumü illü traduce vechia condicä a acesteï monastiri.

Éccë'lü:

«Eü cellü întru Christosü Dumneđeü bunü-credinciosulü și de Christosü iubitorulü Ionü «Mircea, marele voevodü și domnü a tótä țerra Ungro-vlachiei, cätü din puțință m'amü ne-voitü a urma ca sä proslăvescü pre Dumneđeü, cellü ce m'a proslăvitü și pre scaunulü «părințilorü mei cu slavä m'a înălțatü; pentru aceia *bine amü voitü domnia mea a rădica din «temelliä* monastirea întru numele sfinței și de viuéță începétórei și nedespărțitei Troițe, ne-«zidita dumneđeire, întru care împerațiü împerătescü și întru carea trăimü și ne mișcämü, «la loculü ce se chïamä Nucetü lôngä Oltü, ce se numesce Cozia etc.»

Apoi datulü:

«La anulü 6896 (1388), indictionü 11, luna lui maü 20». ¹

Astü-felü Cozia, ca monastire, se rădicä din temelliä de cătră marele Mircea cellü multü cu vr'o doui-trei anni înainte de 1388.

¹) Föia Societății Romänismulü, t. 2, 1871, p. 28-29.

Ce mai faci dero miraculoşele inscripţiuni şi crisove coziane alle lui Grecenu din 1301, 1302 şi 1303?

Mircea cellu Mare a fostu în genere unu principe puşinu bisericosu; dèru numai câtu despre Cozia, paternitatea acestei monastiri nu i se pôte contesta.

Tradiţiunea poporană de acollo povesteste pêne astă-şî, cumu nemuritorulu erou, învinsu o dată de cătră Ungurî, addormise obositu sub unu arbore, şi éttă appărèndu-î în visu icóna sânteî Trinităşî şi poruncindu-î a da inamiciloru ţerrei o nouă năvallă: se scólă, batte pe Maghîari, şi acollo unde era bine-cuvèntatulu arbure înnalţă din recunnoscînşă altarulu monastiriî.²

Legenda e poesiă, documentele sunt proză, Grecenu nu este nici una nici alta!

Ce î şi mai frumosu, crisovuiu cellu despre «balta dela Săpatulu pêne la gura Ialomitei», pe care cronicarul nostru illu pune sub annulu 1302, ori-cine lu pôte vedé în originalu în Archivulu Statuluî din Bucuresci, decăşî va da ostenella de a cere pachettulu 40 din alle Coziei.

Ei bine, în locu de létulu 6810 séu 1302 se citeşte acollo fórte claru annulu 6895 séu 1387³.

O nevinovată înghişitură de 75 vere şi ţerne!

Decă Grecenu era atâtu de dibaciû a desciffra crisovele, apoi ce să mai vorbimû despre lectura cea cu multu mai încurcată a «pisanielorû» de pe clopote!...

Inainte de a se funda monastirea Cozia de cătră marele Mircea între 1385—1387, esista cam totu pe acollo la satulu Căllimanesci o biserică, pe care o clădise între 1372—1380 tatălu acestuî principe: vodă Radu-Negru.

Biserica şi monastirea, Căllimanesci şi Cozia, s'au identificatû mai la urmă, annessându-li-se totu-d'o-dată unu altu locaşu de o origine analogă: Cotména.

Éccé unu preşiosu crisovu dela Mircea cellu Mare din 20 maiu 1388:

«Căşî au duhulu lui D-şeu de pörtă, acestia sunt fiîi lui D-şeu, precumû şice dumne-şeesculu Apostolu, căroră cei iubitorî de dreptate urmându şi cu nevoinşă bună nevoindu-se, viuéşa cea dorită au căştigatû; celle pămèntesci pe pămèntu lăssându-le, cătră celle ceresci s'au mutatû; fericitulû glasû de bucuriă auşindû, pre care şi pururea illu voru auşî: venişi, blagoslovişîi părintelû meu, de moscenişî împèrăşia ce este gătită vouş dela întemeşarea lumî; căroră şi eu, cellu întru Christosu D-şeu bine credinciosulu şi de Christosu iubitorulu Ionu Mircea, marele voevodu şi domnu a totă Ungro-vlachia, câtu mî-a fostu prin putinşă m'amû nevoitû a urma: a proslăvi pre D-şeu cellu ce m'a proslăvitû şi pre scaunulu părinşiloru mei cu slavă m'a înălşatû; pentru acésta bine amû vrutû domnia-mea de amû rădicatû din temelliă monastire întru numele sfinteî de viuéşă începè-toreî şi nedespărşiteî Troişe, nezidita dumneşuire, întru carea împèrăşîi împèrăşescû şi domniî domnescû şi întru carea trăimû şi ne mişcămû şi suntemû, în locu ce se chîamă Căllimanesci la Oltu, care mai nainte era satulu boşaruluî domnieî melle lui Nanu Udoba, pre carele cu dragoste şi cu multă osèrdiă cu voia domnieî melle l'a închinatû monastiriî ce s'a şisû mai susû; şi amû mai adausû domnia-mea câte sunt trebuincioşele călugèriloru ce voru locui într'acestû locaşu, de hrană şi de îmbrăcăminte: satulu lîngă Oltu, care a fostu mai nainte allû lui Cazanû, ce se numesce Orlesciî, şi altu satû la Cricovu, care a fostu mai nainte allû lui Stanu Halgaşu; amû mai datû şi móră la hotarulû Pitesciloru; încă şi la mórtea giupânuluî Stanciu Turculu a mai datû satulu ce se numesce Cruşia, ca să fie

² KO VALEVSKI, *Stranstvovatel po suszie i moriam, Karpaty*, Petersb., 1845, in-16, p. 151.

³ „V'sie blata poesiavsze ot Sypatul dori do ustie Ialomnitzi po Dunavu, glôba li sia sezet uezinît po tiechzi blata,

duszegubinali, byd ot pastyreî, byd i ot koigo ezelovieka prievlika bolierina ili mala, vse da est monastirsko, eszezezs i ot pezel vare koliko se chiat nachodit po tiech blata etc. u liat 6895.“

«allü monastirii; a maî închinatü și altü boiarü allü domniei melle Stancülü Balcovü la Argeșü moșia, care a cumperat'o dela Stefanü Taco, și cu viie, și acefa cu voia domniei-melle; și altü locü érü acolo, care l'a datü Duda din porunca lui Danü voevodü; încă și altü locü totü acolo s'a împreunatü cu loculü lui Duda din hotarulü Stancülü Vranü, care l'a datü frate-seü Vladulü, și viie totü pe acea parte în 4 locuri, una în hotarulü Călinescilorü, și 2 locuri la hotarulü lui Voico, și altulü la hotarulü lui Stănilavü Oreova; și la Rîmnicü mörä, care a dat'o Danü voevodü; și viie érü acolo a închinatü grupânulü Buda, după voia părintelü domniei melle Radu voevodü; și metochü în loculü Hinatescilorü, care l'a închinatü Tatulü la biserică; aceste tóte ce sunt maî sușü dișe să fie slobode de tóte dădiele și lucrările domniei melle; și încă amü maî adausü domnia-mea și merticü dela curtea domniei melle pe totü anulü: grăü găleși 220, și vinü dece buși, și dece burduși de brânză, și 20 de cașcavalle, și 10 vedre de miere, și 10 sloi de cërä, și 12 bucăți de abä, și 300 sălașe de Țiganü; cătră acestea bine amü voitü domnia-mea să fie monastirea Cotmëna sub stăpänire cu tóte celle ce sunt alle ei monastirii ce s'a dișisü maî susü, și de acolo să se stăpänescä; érü pentru viuețuirea acestui locașü într'acestü felü să fiä: după aședämëntulü popei lui Gavrilü, ori-câte ellü va aședa și va intemeia, și neminea să nu fie slobodü a scädé seü a adauga măcarü câtü de puținü; încă și după mörtea popei lui Gavrilü să nu aibä neminea voiä ca să punä egumentü, nicü eü Mircea voevodü, nicü altü domnü, carele bine va voi D-șeu a fi după mine, nicü altü cine-va, numai frații pe care lü vorü allege dintre dënșii după aședämëntulü popei lui Gavrilü... (Urmézä blăstemulü) Acestü cinstitü chrisovü s'a scrisü după porunca marelü voevodü Mircea și domnü a tótä Ungro-vlachia, la létü 6896, indictionü 11, luna lui maiü 20». ⁴.

Așa déro:

1. Radu-Negru, tatälü marelü Mircea, fundézä o biserică nu departe de Cozia la Călimänesci;

2. Acea biserică primesce apoi maî multe donațiuni successive dela Danü Bassarabü, frațele și predecesorulü lui Mircea cellü Mare;

3. Degia după Radu-Negru și după Danü Bassarabü se nasce «din temeliä» propriü dișa monastire Cozia.

Éccë în trei cuvinte nu numai singurulü actü de botezü autenticü, dérü pënë și ca unü felü de *status ante partum* allü acestui sântü locașü:

§ 55.

ORIGINEA MONASTIRII COTMËNA.

Isprävindü cu Cozia, să venimü la Cotmëna.

Documentulü de maî susü ni-o arrétä essiständü în 1388.

Dupä inscripțiunea de pe clopotulü dela Danü Bassarabü, reproducä în paragrafulü 53, ea avea pe la 1385 egumentü pe boiarulü Dragomirü.

De cândü înse?

Acü cestiunea.

In cronologia lui Grecënu, pe care noi amü addus'o testualmente, ni se spune că: «Mircea voevodü cellü de'nteü a ziditü monastirea Cotmëna în domniä la létü 6809», adecä dela Cristü în anulü 1301.

De unde ore luat'a acësta cronicarulü?

Ellü respunde cu gravitate:

«Pisania monastirii arată și adeverezä.»

⁴) Föia Societății Romänismulü, II, 30, dä acestü documentü după Condica cea nouä a Coziei, t. 2, p. 2, unde înse

ellü este trecutü numai într'unü extractü, și încă förte vițiosü. Noi illü reproducemü după Condica cea vechiä, foia 17.

Éroși o *pisaniă*!

Celle desfășurate cu câte-va rînduri înainte despre monumentele mirciane alle Coziei și din 1301, 1302, 1303, și despre crîsovul mircianu allu Tismenei pretinsu din 1292, cari tôte în realitate nu sunt decätü de pe la 1387—1388, au probatü pêne la ultima evidință că «Mircea voevodü cellü de'ntefu» allü luî Grecenu nu este altü cine-va decätü purü și simplu nemuritorulü Mircea cellü Mare.

Urmézä déro că și în *pisania* dela Cotména, care astä-đi nu se mai gässesce, trebuia să fi fostü indicatü, ca și'n celle dela Cozia și Tisména, nu fantasticulü annü 1301, ci unü altulü posteriorü cellü puținü cu vr'o optü decennie.

În adevëru, noi avemü la mână în astä privință o diplomă, care ni permite a dobândi, ca și pêne aci, o demonstrațiune dintre celle mai decisive.

Primulü crîsovü în Condica cea vechiä a Cotmenei, conservatä în Archivulü Statulü din Bucuresci la unü locü cu vechile condice alle Tismenei, Coziei, Vieroșulü și mai multorü alte monastiri, este din 12 iuniü 6926, indictionü 11, adecä annulü 1418.

Michaiu Bassarabü, urmașulü pe tronü și fiü allü marelü Mircea, asociatü la domniä de căträ tatä-seü încä de pe la 1392¹, începe acellü crîsovü cu urmätórele cuvinte:

«Eü cellü întru Christosü Dumneđeü bine credinciosulü și blagocestivulü și de Christosü «iubitorulü și însu-mi stäpänitorulü Iö. Michailü, voevodü și domnü a tötä Terra Romänescä «a Ungro-vlachiei, dat'amü domnia-mea acéstä poruncä a domniei melle *amëndurorü monastirilorü, carile sunt zidite de moșulü domniei melle și de pärintele domniei melle: dela Cozia a sänței «incepëtorei de viuéță Troițe, și a sänței Bunei-vestiri carea este dela Cotména etc.»*².

Cu patru anni mai înainte, pe cândü trăia încä Mircea, s'a făcutü cellü mai mare din celle patru clopote essistinți pêne astä-đi alle Cotmenei, pe care d. A. Odobescu a cititü urmätóreä inscripțiune:

**ВЪ ИМА СТЫЖ И ЖИВОНАЧАЛНЫЖ ТРОИЦЖ ВЪ ДНИ ВЕЛИКАГО ІСЪ МИРЧА ВОЕВОДЖ
+ МИХАИЛ ВОЕВОДЖ СЪТВОРИСА СІЕ СВОНО ВЛѢТЪ СЪРЦА ВЪ С МЦЯ МАИЯ. И ПРИ ИГОУ-
МЕНЪ СОФРОНИ. ИЗВОЛЕНІЕМЪ СЦА И ПОСПѢШЕНІЕМЪ СНА. И СЪВРЪШЕНІЕМЪ СТАГО
ДХА. ХАНОШЪ МАИСТОРЪ.**

Adecä:

«În numele sänței și de viuéță începëtorei Treimî, în ñillele marelü Io. Mircea voevodü «și Mihaiu voevodü, s'a făcutü acestü clopotü în annulü 6921 indictionü 6 luna luî maiü, «sub egumenulü Sofroniü, cu voia Tatälü și agiutorulü Fiülü și îndeplinirea Sântulü «Spiritü. Meșterü Hanoșü».

Clopotulü ni spune cine a fostü Mihaiu Bassarabü, éru Mihaiu Bassarabü ni povestesc originea monastiri Cotména.

Fiü altü luî Mircea cellü Mare și nepotü allü adevëratulü Radu-Negru, ellü attestä förte limpede, ca unulü ce o sciea negreșitü mai bine decätü orî-cine altulü, cumü-cä ambele monastiri Cozia și Cotména se formaserä absolutamente în acella-și modü.

Reducëndü acumü inscripțiunea cea cotmenianä a luî Grecenu la marginile verității fac-

¹) Diploma din 1418 în ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, 164.—Diploma din 1399 în VENELIN, 19.—Diploma din 1415 în Archivulü Statulü din Bucuresci, *Documentele Coziei*, rubrica netrebniceilorü nr. 171-216 etc.—Diploma importantä din 1392, tradusä lätinesce dupä unü originalü slavieü ineditü, în BARITZ, *Transilvania*, t. 5, p. 151, etc.—Acestü principe, despre care cronicile muntene pădescü cea mai adäncä tăcere și despre însă-și essistința căruia se cam îndoia Engel, este menționatü într'o mulțime de crîsove, emanate dela ellü însuși și dela Mircea cellü Mare.

²) În *Condica Cotmenei*, p. 4, imediatü dupä acestü actü mai urmézä unü altulü dela Michaiu Bassarabü, carele înse fiindü fără datü cronologieü, copistulü a pusü dela sine în codä, fără legäturä cu corpulü documentulü, totü 22 iuniü 6926 indictionü 11, mulțumindu-se a transeri cifrele ce le scrisesce degia cu o paginä mai susü, deși dupä testü astä diplomä nu este sineronicä cu cea-laltä, ci anteriorä, scrisä anume înainte de mörtea luî Mircea cellü Mare, pe cândü Michaiu Bassarabü era încä numai asociatü la domniä.

tice, adecă la Mircea cellu Mare,  r  nu la anul  1301,  i confrunt nd'o apoi cu crisoarul din 1418, noi lesne ne convingem  că:

1. Radu-Negru, între 1372—1382, clădise unde-va l ng  Cotm na o biserică întocmai precum  tot  d nsul  făcuse o altă la C llim nesci l ng  Cozia;

2. Pentru Cotm na, ca  i pentru Cozia, marele Mircea a fost , între 1386—1388, fundatorul cellu „din temelli ” allu monastirii în locu de o simpl  biserică. ³.

§ 56.

ORIGINEA MONASTIRII DELA CAMPULUNG .

S  mai urm rim  pe Grecenu în ultimul  seu refugiu la C mpu-lungu.

Aci missiunea analisei critice devine ginga .

Toi C mpu-lungeni pînă la unul  sunt în stare din ambi iune local  a se face punte  i luntre pentru a scăpa din sicura peire sacra umbr  a semi- eului lor  Negru-vodă cellu de pe la 1215, mul umit  căruia li este dată a se f li, în ocasiuni solemne, cum -că urbea lor  va fi fost   re-cându, fără scirea lu  Dumne eu, capitala Munteniei.

Apoi chiar  dintre archeologii nostri cei mai cu ved  s'au nemeritu unu, cari au mersu cu intrepiditatea p n  a c nt ri cu unu aeru serios: „ n zestrea monastirii C mpu-lungulu cupa de argint  a lu  Negru-vodă”, numind'o cu energiă: „o cupă cavalleresc  de cinc  litre” ¹.

Ei bine, cu pericolulu de a supăra pe frai  Muscelleni, noi vom  cute a a risipi maies-tosa lor  aureolă.

C mpu-lungulu  navu esce pe Grecenu cu urm torele trei argumente:

1. O inscrip iune despre desc llecarea lu  Radu-Negru  n 1215; —

2. Unu dipticu seu a a numitul  „pomelnicu” cu datulu 1222; —

3. Unu crisoaru relativu la satulu B desci...

Le vom  analiza unul  c te unul .

Ma   nteiu, o „pisanie” cu anulul 1215.

Ea am fise la noi totă lumea fără escep iune: nu numai pe d. Bolliacu, deru p n   i pe unu istoricu de tallia reposatulu Ionu Maiorescu, carele nu se temea să esclame: „m  tinu tare de inscrip ia monastirii din C mpu-lungu!” ².

O singur  bagatell  a scăpatu ca prin munune din vederea tuturor: nemini nu s'   ntrebatu c tu- i de puin  despre epoca precis  a famosei „pisanie”.

Dat z  ea  re chiaru din anulul 1215?

A !

Déca nu de atunci, să fie încă din secolulu XIII?

Nici at ta!

Măcaru din 1300, măcaru din 1400, măcaru din 1500....

Nu, nu  i nu!

Miraculo a inscrip iune s'  s patu din ordinea lu  Mateiu Bassarabu pe la 1640.

 ntre 1640  i 1215 aritmetica cea mai rudimentară numer  pe degete unu intervallu de 425 anni.

Socotindu-se c te trei genera iuni la fie-care secolu, acestu spa iu de timp  ecival z  cu nascerea  i m rtea consecutivă a 13 némuri.

³) A a deru EPISCOPULU MELCHISEDECU, **Oratori **, Bucuresti, 1869, Sinaxaru, p. 64, este forte correctu cându dice: „Monastirea Cotm na, g udefulu Arge u, zidit  de Mircea-vodă, carele a domnit  1383-1419”.

1845, p. 344, unde se mai pot  g ssi la p. 355: o „bai  a lu  Negru-vodă”, apoi o „mesă a lu  Negru-vodă”,  i mai multe alte curiosit i. — Cf. ARICESCU, **Ist. C mpu-lungulu**, I, passim.

1) BOLLIACU, **Itinerariu**, în diarul  **Currieru Rom nescu**,

²) **Foia pentru minte**, 1842, nr. 42, ap. ARICESCU, **Ist. C mpu-lungulu**, I, 58.—Cf. BOLLIACU, **loco cit.**, p. 342.

Annulul 1640 depunându o mărturiă despre anulul 1215, éccé o cıudată fontână istorică.

Insu-și Grecénu ni spune :

«Radulü voevodü Negrulü, care pisania monastirii Câmpu-lunguluı arată cumü-că o zi-
«dise măria sea în domniă biserică de mirü, și surpându-se, Mateü-vodă o a prefăcutü, ară-
«tându și in crisolulü măriei selle, ce este acolo la monăstire dela létü 7155 (1647), aprile 1, cumü-
«că a fostü zidire änteu la létü 6723 (1215) etc.».

Inscripțiunea cea în litigiü, séü mai bine đicëndü doue gemene, ambele dela Mateü Bas-
sarabü, s'aü conservatü pêne astă-đı.

«Pisania d'assupra uşelorü sfinteı monastirii», după cumü nı-o comunică într'o copiă es-
sactă d. C. D. Aricescu, sună așa :

«In đillele dulceluı creștinü și de Dumneđeuı iubitü creștinü Mateü Bassarabü voevodü
«i gospozda ego Elena (și dómna luı Elena), cu vrerea luı Dumneđeuı pusü a fi domnü
«creștinü în Țerra Romănescă și întru moșia luı, carea este dintru Unguriă descällecată, adevă
«început'amü a scrie de acéstă sfântă dumneđeescă biserică, ce este hramulü vladycitzie
«naszei bogoroditzie i prisno dievy Maria (templulü stăpâneı nóstre născetőrei de Dumneđeuı
«și pururea-fecetőrei Maria), carea s'a începutü și s'a ziditü și s'a sevêrsitü de bêtrânilü și pré-mi-
«lostivulü creștinü Radulü Negru voevodü, carele a fostü din începutü descällecătorü Țerei Romă-
«nesci și din începutü a fostü ziditü acéstă sfântă dumneđeescă biserică, cândü a fostü cursulü an-
«nilorü dela Adamü 6723 (1215), și totü a stätutü cu bună pace pêne în đillele creștinuluı
«Alessandru voevodü Iliășü întru a doua domniă, cândü a fostü cursulü annilorü dela Adamü
«7136 (1628), atuncea întru aceıa-și vreme s'a surpatü din voıa luı Dumneđeuı în đioa de
«sfântulü Ilie proroculü la međi-nópte, și nicı o fırosélă nu s'a făcutü ; întru aceıa-și vreme
«deca a dăruitü Domnulü Dumneđeuı pre acestü domnü bunü și milostivü creștinü Mateü
«Bassarabü voevodü i gospozda ego Elena (și dómna luı Elena) cu domnia în Țerra-Ro-
«mănescă și întru moșia luı, și fiindü și măria-sea dintru acea rudă bună și dintru acellü
«némü adevêratü, socotit'a ca unü domnü bunü și milostivü ca să rădice și să facă acéstă
«sfântă și dumneđeescă biserică, să nu pérá pomana acellorü reposați domniı betrâni, și
«acestuı domnü bunü și milostivü creștinü Mateü Bassarabü voevodü i gospozda ego Elena
«(și dómna luı Elena) încă să le fie de pomană la sfântulü gertfenicü întru veciă nesévêr-
«șită și de mare agıutorü înaintea feței luı Dumneđeuı adevêratü ; și ispravnicü a fostü după
«lucrulü acesteı sfinteı și dumneđeescı bisericiı Socolü clucerü de Cornașeni, și a nevoitü și
«acestü boerü înțeleptü cu multă strădaniă și cu tótă ânima pentru slusba domnieı și întru
«pomana domnu-seü, apoi și pentru suffletulü luı ca săı fie de agıutorü la înfricoșata gıu-
«decată ; și s'a începutü de ziditü acéstă dumneđeescă biserică din fața temelliei în luna luı
«iunie 22 de đille, cândü a fostü létulü dela Adamü 7143 (1635), și s'a sevêrsitü în luna
«luı augustü în 20 de đille, létulü 7144 (1636)».

Éccé din punctü în punctü celebra *pisaniă!*

Ea ni offeră o teoriă întrégă : nu numai împune luı Radu-Negru anulul 1215, dérü încă,
pentru a fi consecinte cu ideıa fissă a colonisării din Făgărașü, mai traduce în titlulü prin-
ciarü «Ungro-vlachia» prin «din Unguriă descällecată»³.

Totü în monastirea câmpu-lungenă, d'assupra uşei celleı marı din întru, se mai află ur-
mătórea inscripțiune analógă éroșı dela Mateü Bassarabü :

«U imia ôttza i syna i sviatago ducha (în numele Tatăluı și Fıtuluı și Sântuluı Spiritü)
«amin, în đillele dulceluı creștinü și de Dumneđeuı iubitü creștinü Mateü Bassarabü voe-

³ Acestü modü de a traduce pe *Ungro-vlachia*, mostenitü dela grammaticii luı Mateü Bassarabü, ne întimpină adesea în condicele române din secolulü trecutü. Veđi bună óră unü crisolü din Condicea Vieroșuluı, produsü de GR. G. TOCILESCU

în *Fóia Societății Romănilor*, I, 153: „Petrașeu voevodü și domnü a tótă Țerra Romănescă *dintru Unguriă descällecată*...” — Mateü Bassarabü, Petrașeu cellü Bunü, descällecați din *Unguriă!*

«vodü și dómna lui Elena, cu vrerea lui Dumneđeü pusü a fi domnü crestinü în moșia lui, «adecă scris'amü de acéstă biserică ce este hramulü uspeniei presviatei vladycitzie naszei «bogoroditzie i prisno dievie Mariia (addormiriü pré-sânței stăpânei nóstre născetőrei de «Dumneđeü și pururea feciőrei Maria), care o a ziditiü rēposatulü *Negru-voevodü* cândü a fostü «velētulü dela Adamü 6723 (1215), și a stătutü cu bună pace pēnē în ñillele lui Alexandru «voevodü Iliășü, fost'a létulü 7136 (1628), atuncea s'a surpatü, érü déca a dăruitü Dum- «neđeü pe creștinulü Bassarabü voevodü i gospozsda ego Elena (și dómna lui Elena) cu «domnia întru moșia lui, socoti'a ca unü domnü milostivü ca să rădice acéstă biserică sfântă, «ca să nu péră pomana moșilorü, pentru că a fostü și măria-sea dintru acea rudă bună și «adeverată, și ca să fie și domniei lui de pomana la sfântulü și de mare agütorü înaintea «feței lui Dumneđeü întru veciă aminü; după acea și acesta ce se ñice Dolgopolü (Câmpu- «lungü) să fie ertatü de vamă de pâne, să nu dea vamă domnescă; așiderea și orășeniü «să nu dea vamă de ce vorü vinde, după cumü ertatü aü fostü de rēposatulü Radulü *Negrulü* «voevodü, și cumü scrie în cărțile celle bētrâne, așiderea să fie ertatü și de domnia mea; érü cine «nu va întări, să fie proclētü și anatema; și s'a începutü acéstă sfântă biserică din fața teme- «liei în luna lui iunie 23 de ñille, dela Adamü trecuți annü 7143 (1635), și ispravnicü a «fostü după lucrulü acesteï sfinteï biserice gŕupânü Socolü cluciarulü de Cornățeni, și a «voitü și acestü boierü cu tótă ânima și cu tótă strădania, pentru slusba domnu-seü și pen- «tru suffletulü lui, ca să'i fie de agütorü; și s'a sēvēșitü în luna lui augustü în 20 de ñille, «cândü a fostü létulü 7144 (1636)».

Maï pe scurtü, clucerulü Socolü Cornățenu, însărcinatü din partea lui Mateïu Bassarabü cu edificarea «din fața temelliei» a monastirii câmpu-lungene, căci din primitiva zidire se pare a nu maï fi remasü pétră pe pétră, s'a cređutü datorü, «pentru slusba domnu-seü și pentru suffletulü lui», a scri în drēpta și n stânga annulü 1215.

Éccē, maï repeșimü încă o dată, renumita *pisaniă* în doue edițiuni din acela-și annü 1636.

Ca ce felü de basă științifică póte să pună unü istoricü pe nesce asemeni monumente? Tresemü la «pomelnicü».

Dipticele, allü cărorü usü este totü așa de vechü ca și însă-și essistința religiunii creștine, potü constitui, în casü de a fi autentice și sincronice, o fontână istorică dintre cele maï prețioșe⁴.

Déca noi amü avé în realitate unü «pomelnicü de lemnü făcutü chyarü de Radulü voevodü Negru», după cumü pretinde Grecēnu, și déca amü găssi acollo scrisü cu o mână contimpurēnă annulü 1222, arü trebui cu voia seü fără voia să ni plecămü fruntea cu resemnațiune.

Din nenorocire înse unü documentü de acéstă natură nu se vede nicăiri.

Prin intermediulü d-lui C. D. Aricescu, éccē ce ni scrie într'o epistolă din 14 maïu 1872 înțellegintele institutorü câmpu-lungēnü d. G. Bădescu:

«Pomelniculü de lemnü vechü fiindü ștersü, l'amü găssitü transcrișü pe o chărțiă pusă în «ramü; pe dēnsulü nu se află alte persōne carü aü o importanță istorică, decâtü Radu-Negru, Ma- «teïu Bassarabü și Elena Dómna».

Dipticulü s'a făcutü la 1215, și totuși nu s'a înscrișü într'insulü nici unü Domnü pēnē la 1640!

Unü Vladislavü Bassarabü, unü Mircea, unü Négoiă, unü Mihaïu, n'aü căpētätü măcarü dēnsü onőrea de a figura într'unü colșușorü allăturü cu «Dómna Elena».

Este evidente că unü asemenea «pomelnicü de lemnü» nu s'a pututü nasce, ca și «pisa-

⁴) HIRSCH, Über Diptychen, Negrologien etc. im Mittelalter, Gratz, 1865, in-4. — MARTIGNY, Dictionnaire des

antiquités chrétiennes, Paris, 1865, in-8, verbo: diptiques etc.

nia» de mai susu, decâtu éroşî sub domnia luî Mateiu Bassarabû, totu prin zelosa «stră-daniă» a vre-unuî cluceru Socolu Cornăţenu.

Să se noteze bine că anulul 1222 nu se citeşte nici decumă în acestu dipticu, fiindu o propriă născocire a luî Grecenu, silitu a potrive o cifră care să nu fie tocmai 1215 din «pi-saniă», dăru cam aci pe aprópe.

Éccé şi «pomelniculu»!

Óre ce mai remâne?

Grecenu mai menţionează: «unú chrisovú allú monastirii Câmpu-lungulu pe moşia Bă-desci».

De cându şi dela cine?

Acésta se lîmuresce dintr'unú altú passagiu, pe care de asemenea ni'lu împărtăşese strănepotulu cronicarulu:

«Chrisovulu din 1352 (6860) allú luî Necolae voevodu Bassarabû cellu de 'nteiu, sin «Alexandru voevodu Bassarabû, feciorulu Negrulu voevodu Bassarabû, prin care dá moşia «Bădesci să fie a monastirii Câmpu-lungu»⁵.

Nicolaú Bassarabû, frate cu Vladislavú Bassarabû şi cu adevăratulu Radu-Negru, adecă cu tatálu marelui Mircea, a fostu în realitate unulu dintre fiu luî Alessandru Bassarabû, precumú o demonstră lespedeá 'i mormentară din 1366⁶.

Grecenu înse nu se mulţumesc a constata acéstă veridică filiaţiune, ci merge şi mai de-parte, găsindú o altă imaginară pentru însu-şî betrânelu Alessandru Bassarabû: «fecioru Negrulu voevodu».

Aci cronicarulu s'a prinsu în cursă de bună voiă.

Décă Negru-vodă era tatálu luî Alessandru Bassarabû, atunci cată să fi domnitú cellu multu pe la 1300.

Unde'í déro locu pentru unú «Mircea voevodu cellu de 'nteiu» la 1301?

Unde'í Negru-vodă cellu de pe la 1215?

Dela 1215 pêne la 1300, nu cumú-va acestu noú Matusaelu să fi şedutu pe tronú aprópe unú secolu?

Éccé în ce nămolu împinge pe Grecenu nenorocita'í teoromaniă!

Cine anume a fostu tatálu luî Alessandru Bassarabû, acésta se constată într'unú modú nerecusabilu.

Regele maghiarú Carolú-Robertú, povestindú terribila băttaia pe care o păţise dela Ol-tení, ni-o spune fórte categoricu într'o diplomă din 1332: «in terra transalpina per Baza-rab, *filium Thocomerpi*»⁷.

Nemicu nu póte fi mai netedú!

Cumú-că *Bazarab* dela 1330 n'a fostu altulu decâtu Alessandru, acésta se scie cu o pre-cisiune matematică din cronica ungară contimpurénă a luî Iónnu de Kikullew⁸, dintr'unú actú éroşî contimpurénú dela împăratulu serbescú Stefanú Duşanú⁹, etc.

Aşa dăru Alessandru Bassarabû a fostu fiu allú luî Tugomirú Bassarabû, despre care în annalele nóstre şi'n toţi istoricií moderní ai României în deşertú veşî căuta o singură sillabă.

În calitate de *Bass-arabú*, precumú amú mai demonstrat'o, ei toţi au fostu *Negri*, întoc-mai ca şi cele trei capete din rebusulu lorú eraldicu; dăru nici unuía dintr'înşî în speciă nu se póte atribui fundaţiunea Statulu Munténú, a căruí essistinţă în banatulú Severinulu nu s'a întreruptu nici o dată dela însă-şî colonizarea romană a Daciei.

⁵ Revista Română, II, 252.

⁶ Apud. SINCAL, I, 329.

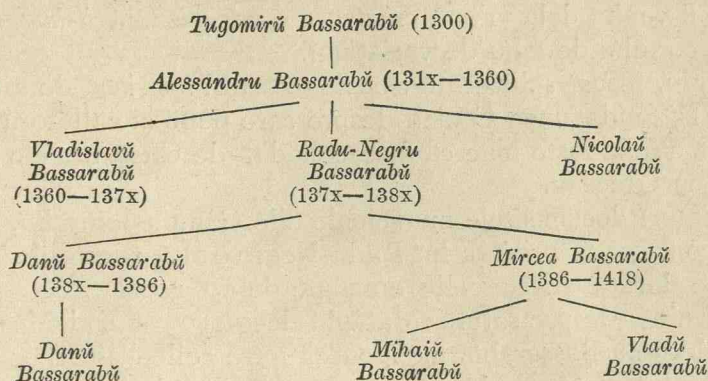
⁷ FEJÉR, VIII, 3, 625.

⁸ ED. SCHWANDTNER, I, 217: „Alexander Waiwoda Trans-

alpinus... qui tempore quodam Caroli Regis... rebellaverat et per multa tempora in rebellionem permanserat.”

⁹ Ap. MAIKOV, *Istoria srbsko ga naroda*, Beograd, 1858 in-8, p. 43.

Profitându de amănuntele de mai sus, noi putem restabili aci următoarea genealogia *documentală* a Bassarabilor, începându dela tatălui lui Alessandru Bassarabü pêne la marele Mircea și însemnându în parentesî cu cifre provisóre durata domniilor :

Dintre toți acești a n'a domnitü numai Nicolaü Bassarabü.

După ce amü allesü neghina din grâu, aruncându acumü la o parte ceia-ce aparține d'a-dreptulü lui Grecenu, lui Cornățenu séu unorü călugeri și logofeți din timpulü lui Matefu Bassarabü, noi lesne vomü puté restitui pura veritate istorică în privința monastirii dela Câmpu-lungü:

1. Fundatorü allü ei a fostü Radu-Negru; tóte datele concurgü în unanimitate la recunoscerea acestüi faptü; inse nu vre-unü Radu-Negru fictivü de pe la 1215, ci tatälü mare-lui Mircea, principe realü dintre 1372—1380, a căruia memoriä s'a conservatü de asemenea, ca generosü donatorü de orî-ce templu, în originile cellorü-l'alte trei antice locasuri alle Munteniei: Tisména, Cozia și Cotména;

2. Pêne a nu avé o monastire în înțellesulü propriü allü cuvântului, adecă înainte de 1372, Câmpu-lungulü catä sä fi avutü în locu-ï o simplä biserică, de órä-ce Nicolaü Bassarabü, unulü dintre frațiü lui Radu-Negru și unchü allü lui Mircea cellü Mare, îi dăruiesce moșia Bădescii între 1350—1366.

§ 57.

RESUMATÜ DESPRE RADU GRECENU.

Inșirându într'o ordine cronologică vechimea monastirilorü muntene, după cumü o documentezä actele celle mai autentice, noi avemü :

1. Vodița sub Vladislavü, 1360-72;
2. Câmpu-lungü } sub Radu, 1372-80;
3. Tisména }
4. Cotména } sub Mircea, 1386-87.
5. Cozia }

Să nu se trecă cu vederea că mai tóte sunt peste Oltü séu aprópe de Oltü, și totü pe acolo în aceia-și epocă vomü vedé mai departe o monastire la Prislopü, unü schitü la Motru, unü altulü la Giü, Strugalea séu Strehaiä etc.

Classiculü Polibiü dicea că errorile unui scriitorü trebuï considerate totü-d'a-una dintr'unü duplu punctü de vedere: scusabile decä decurgü din nescire, și neșertate la casü de pre-cugetare. ¹.

¹) Lib. XII.

Cum ōre sǎ g̃rudecǎmŭ pe Grecenu?

Pentru accreditarea fantasticului Negru-vodǎ de pe la 1215, ellŭ grǎmǎdesce cu profusiune vr'o ōce probe, ŝi tŏte sunt false.

Errorile lui Grecenu întrunescŭ condiŭiunile unei sisteme premeditate, a cǎriia prima inspiraŭiune ű va fi venitŭ dela vr'unŭ crisovŭ seŭ vr'o pisaniǎ *à-la-Cornǎŝenu*, înflorite apoi de cǎtrǎ dĕnsulŭ cu felŭ de felŭ de variaŭiuni.

Aŝa, de esemplu, însuŝi «clucerulŭ Socolŭ» s'arŭ fi speriatŭ de a atribui unŭ Negru-vodǎ de pe la 1215 fundaŭiunea Coziei, despre care pĕnĕ ŝi cǎllĕtoriŭ arabŭ din timpulŭ lui Mateŭ Bassarabŭ scieau fŏrte bine cǎ fusese clǎditǎ de cǎtrǎ marele Mircea.^a

Amŭ isprǎvitŭ cu Grecenu.

Vomŭ analiza aŝurŭ documentele municipale alle Cǎmpu-lunguluŭ, carŭ ni vorŭ procura ocasiunea de a constata în privinŭa lui Radu-Negru o altǎ speciǎ de imposibilitǎŝi istorice, unele mai posnaŝe decǎtŭ chŭarŭ cele emanate dela Grecenu.

Bunǎ-ŏrǎ crisovulŭ «despre satulŭ Mǎŝaulŭ-de-gĭosŭ ot sud-Muscellŭ», confecŭionatŭ totŭ în epoca lui Mateŭ Bassarabŭ, menŭionĕzǎ între celle-l'alte:

«Cartea reposatului Negru-vodǎ, care a fostŭ ǎnteŭ descǎllecǎtorŭ țereŭ, ŝi a fiŭ-seŭ «Vladŭ voevodŭ, ŝi cartea lui Vladislavŭ-voevodŭ, ŝi cartea strǎmoŝu-seŭ Bassarabŭ voevodŭ, ŝi a ginere-seŭ Alexandru voevodŭ, ŝi a nepotu-seŭ Raduluŭ voevodŭ, ŝi cartea lui «Gavrilŭ voevodŭ, ŝi cartea betrǎnului Mircea voevodŭ, ŝi cartea lui Alexandru voevodŭ, «ŝi a nepotu-seŭ Alexandru voevodŭ, ŝi a fiŭ-seŭ Alexandru voevodŭ Iliasŭ etc. etc. etc.»^b.

Unŭ premiŭ pentru cine-va descifra acĕstǎ orrŏre, cu strǎmoŝi peste nepoŝi, cu gineri peste fiŝ, cu Alexandri peste Alexandri!

ŝi totuŝi, precumŭ o vom demonstra mai la valle în monografia Cǎmpu-lunguluŭ, cam de aceŝa-ŝi naturǎ, cellŭ puŭinŭ în cestiunea lui Negru-vodǎ, este întregulŭ archivŭ municipalŭ din capitala Muscelluluŭ.

Aci, pentru a completa epizodulŭ, nu ni mai remǎne de purificatŭ decǎtŭ personagŭlulŭ atǎtŭ de simpaticŭ allŭ primuluŭ egumenŭ din Tismĕna.

§ 58

LEGENDA ADELĕNǎ DESPRE SANTULŭ NICODEMŭ

D. Bolliacŭ, alle cǎruia desse excursiuni archeologice în tŏtǎ țerra ű-aŭ permisŭ a vedĕ ŝi a auŭi multe, ōice într'una din operele selle:

«Affarǎ de sǎntulŭ Nicodemŭ, contimpurĕnŭ cu Radu-Negrulŭ, pe care tradiŭiunile illŭ «vorŭ Romǎnŭ ŝi pǎrinte allŭ Bisericeŭ Romǎne, nu mai cunnŏcemŭ nicŭ unŭ sǎntŭ Romǎnŭ¹.

D. Bolliacŭ fiindŭ din numĕrulŭ acellora ce militaserǎ altǎ datǎ cu multŭ entuziasmŭ pentru unŭ Negru-vodǎ de pe la 1215, ĕccĕ dĕro fericitulŭ Nicodemŭ dela Tismĕna strǎmutatŭ cǎtrǎ începutulŭ secoluluŭ XIII, deŝi ĩnsǎ-ŝi monastirea s'a fundatŭ abia peste o sutǎ ŝessecĕ de annŭ mai în urmǎ!²

Eruditulŭ episcopŭ Melchisedecŭ dela Izmailŭ, ce-va mai sobru în calculŭ cronologicŭ, ni spune la rŏndulŭ seŭ: «Monastirea Tismĕna, fundatǎ de sǎntulŭ cuviosulŭ pǎrintele nostru

a) PAUL OF ALEPPO, *The travels of Macarius*, London, 1836, in-4, t. 2, p. 340: „Mirtaja Voivoda, who built it together with its church.“—Autorulŭ se informase chŭarŭ dela cǎlugĕriŭ din Cozia, pe carŭ űi visitase ĩndatǎ dupǎ mŏrtea lui Mateŭ Bassarabŭ.

b) TEULESCU, *Documente istorice*, Bucuresci, 1860, in-8, p. 84-90.

1) *Monastirile ĩnchinatĕ*, Bucuresci, 1862, in-8, p. 10.

2) *A mea Istoria toleranŝei religiŏse*, Bucur., 1868, in-8,

p. 17: „Se mai pretinde, eumŭ-cǎ arŭ fi fostŭ Romǎnŭ unŭ sǎntŭ Nicodemŭ, pe care d. Bolliacŭ illŭ face contimporanŭ cu Radu-Negrulŭ; arŭ trebui ĩnse a decide mai ǎnteŭ de tŏte cellŭ puŭinŭ epoca acĕstuŭ problematicŭ principe, pe care cronologia nŏstrǎ illŭ strǎmutǎ mereŭ din secolŭ în secolŭ, ceia ce aruncǎ, negreŝitŭ, o obscuritate ŝi mai mare asupra imaginariilorŭ sfinŝi romǎni din timpulŭ seŭ. Unŭ Nicodemŭ a fostŭ, ĩn adevĕrŭ, egumenŭ allŭ monastirilorŭ unite Tismĕna ŝi Vodŭa din Romǎnia cea micǎ sub Vladislavŭ-vodǎ ŝi sub nepotulŭ seŭ Mircea cellŭ Mare.“

Nicodemu la 1313», mai adăugându apoi într'unu altu passagiu, cumu-că totu acollo se păstréză « unu degetu » din perdutele mósce alle primuluî starețu³.

Să venimū la adevērulū istoricū.

O cronicuță rimată din secolulū trecutū, scrisă peste Carpați de cătră unū călugēru dela Prislopū din țerra Hațeguluî, atribuindū totū fericitulū Nicodemū fundațiunea acesteî monastiri, coppersinde între altele :

« O Prislopū !
 « Numite locū,
 « Cumū fuseși făr'de norocū !
 « — Ba eū bine amū fostū norocitū,
 « Căci sfântulū Nicodimū aici s'a sălășluitū,
 « Și anteiu sfântulū Nicodimū mie
 « Mi-a pusū temellie,
 « Care stă de vécuri multe
 « Acumū de ómenī trecute :
 « Mai 'nainte cu mulți annī
 « De domnia luî Matiașū crațu ;
 « Că acestuî pré-cuviosū părinte și sfântū
 « Dela Dumneđeū Domnulū i s'a vestitū
 « Loculū pișătórelorū⁴ s'ălū găsescă
 « Și acollo monastire să zidescă ;
 « Și în Țerra-Romănescă preste munte
 « A trecutū și a cercatū locuri multe,
 « De și-a tocitū toīagulū de ferrū
 « Privindū pe pământū și pe cerū.
 « Loculū cellū allesū mai antēiū
 « Este în Surtucū susū pe Giū :
 « Acollo pesceră a găsitū
 « Și într'insa totū s'a sălășluitū,
 « Care pesceră și pēn'acumū se găsesce
 « Șa sfântulū Nicodimū se numesce.
 « Apoi s'a dusū în țerră și mai în întru
 « Pēnē la apa ce se ȝice Motru :
 « Acollo puținū a conăcitū
 « Și după vremī monastire s'a ziditū.
 « De acollo s'a dusū spre Vodița,
 « Unde'ī acumū schitulū Topolnița ;
 « După acēsta pișătórele a găsitū,
 « Unde și sfânta lavră Tismēna s'a ziditū,
 « Unde și móștele sfântulū se găsescū
 « Și minunile tóte i se vestescū.
 « Decī dela sfântulū Nicodimū s'a făcutū
 « Tuturorū de obsce începutū
 « In Țerra-Romănescă la munte zidiri,
 « Biserici, schituri și monastiri.
 « A doua lavră Cozia Mircea o a ziditū,
 « Și sfântulū Nicodimū o a sfințitū. . . »⁵.

Orī de unde să fi luatū necunnoscutulū versificatorū ardelēnū isvórele selle, narrațiunea de mai susū, affară de errórea de a confunda Vodița cu Topolnița⁶, este de o remarcabilă essactitate.

³) Oratoriū, Synassarū, p. 47, 71.

⁴) Cataracte, salturi de apă de pe stānce, precumū sunt acellea dela Tismēna.

⁵) Țiarulū Buciumulū, 1863, nr. 3, p. 12.

⁶) Posițiunea ambelorū acestorū locașuri este indicată fórte

bine degia în **Indice topografico** allū luî CONSTANTINU CANTACUZINU, reproducū în DEL CHIARO, **Istoria della Valachia**, Venezia, 1718, in-4; de asemenea pe mappa Olteniei în SCHENDO VANDERBECH, **Valachia cis-alutanae descriptio**, 1720, în KÓLOSERI, **Auraria Romano-dacica**, ed. Seyvert, Posenii, 1783, in-8.

D. Bolliacă și episcopul Melchisedec, în ce se atinge de apostolica figură a fericitului Nicodem, nu aveau decât să urmeze din literă în literă modestei cronicuțe din Prislop, cea-ce ar fi fost cu atât mai lesne cellui de'nteu, cu cât tocmai d-sea este acela ce a scos-o la lumină.

Ea pune pe sēma neobositului lucrătoru allu lui Cristu următoarele creațiuni successive:

1. Prislopul din Hațeg;
2. O pesceră lōngă Giu;
3. Unu schitu la Motru;
4. Monastirea Vodița;
5. Tismēna...

Despre ultimele doue noi avem numeroase probe documentale.

Edificându Vodița între 1360—1370, Vladislav Bassarab își începe actul de fundațiune, conservat în original în Archivul Statului din Bucuresci, cu următoarele cuvinte:

„Fiind că eu, cellu în Cristu Dumneđu bine-credinciosul voevodu Vladislav, din grația lui Dumneđu domnu a totă Ungro-vlachia, am bine-voitu din inspirațiune divină a rădica o monastire la Vodița în numele marelui și de Dumneđu purtătorului Antoniu, ascultându pe onestul între monachi Nicodem, încatu dela domnia-mea să fie pornire și donațiune, erū munca lui kir Nicodem și a călugerilor sei etc.”⁷

Apoi închiăia:

„După mōrtea lui kir-Nicodem, nici Domnul, nici metropolitul, nici alții să nu fie liberi a pune egumen în acellu locașu, ci după cumu va șice și va regula însu-și kir-Nicodem, așa să fie etc.”⁸

Acēsta s'a întēplat, precum am mai spus-o, nu la 1215 sēu la 1313, ci între 1360—1370.

La 1406 fericitul Nicodem trāia încă, fiind în capul Tismenei, de-multu unificate cu Vodița.

Éccē ce șice unu crisovu de atunci:

„Eu Io. Mircea, marele voevodu și autocratul domnu allu tōtei țerre ungro-române și de peste munți, încă și allu țerrelor tătăresci, allu Amlășului și allu Făgărășului duce, și allu banatului de Severin domnu, și pe ambele laturī pe totă Dunărea pēnē la Marea cea mare și peste orașul Silistria autocrat, dā domnia-mea acēstā poruncā domnescā rugătorului domniei melle lui popu Nicodem, ca nemini să nu cufeșe a pescui în apa Tismenei etc.”⁹

★ Inchiăierea sună:

„A fost acēsta în anul 6915 (1406), cându mă duceam domnia-mea la Severin întru întēlnirea regelui, și am ag'unsu la monastire în 23 alle lui noembre cu toți egumenii niș monastiresci și cu toți boerii etc.”¹⁰

O ultimă urmă despre „popu Nicodem” ne întimpină într'unu act din 1410¹¹.

Puțin după aceia ellu cată să fi murit.

Intre 1360—1410, în cursu de cinc-șec de anni, în tōte actele Tismenei și Vodiței

⁷) VENELIN, 5: „Ponezse az izse v Christa Boga blagoviernyi voevoda Vladislav, milostii bozsiel gospodin v'sei Vigrovlachii, blagoizvolich po bozsiemu nastavleniu v'staviti monastyr na Voditzi v imia velikogo i bogonosnago Andonia, poslušzav ezestnago v inotziech Nikodima, pazezse ot gospodstvami exod i prilozsenie, a s kyr Nikodimoviem trudom i togo bratii.”

⁸) Ibid., 6: „Po smrti kyr Nikodimovie da niest niky gospodar volen da postavi na miestie tom starieiszini, ni archierei, ni in kto, ni kako reezet kyr Nikodim i kako oustaviti takozī da dr'zsiť.”

⁹) Ibid., 22: „Davat gospodstvomi sie ōrizmo gospodstvami molebniku gospodstvami popu Nikodimu, iako nikto da se ne smieet pokusiti da lovit ribi po rietzie Tismienski.”

¹⁰) Ibid., 23: „I se byst v lieto 6915... gradisezu mi gospodstvami k Sieverinu da se s'tanu s kralēm, ta doidoeh v monastir miesietza noemvriia v 23 s v'siemī egumeni monastirskii i s v'siemī bolieri gospodstvami.”

¹¹) Condica MS. a Coziei, t. I, p. 60-62, în Archivul Statului din Bucuresci.

figuréază în permanință fericitul Nicodemu, căruia-î urmăzează apoi în această duplă egumeniă mai puțin renumitul Agatonu ¹².

Verificată documentalmente în privința cellorū douē monastiri întrunite, cronicuța din Hațegu se susține nu mai puțin în respectul Prislopolu, allu pescerei de lōngă Giu și allu schitului dela Motru, decă nu prin testurī diplomatice, încă cu agūtatorulū unorū fōrte positive daturī de topografiă.

Pe la monastirea Motru, deși edificată în starea-î actuală cu multū mai tārdu, essistă totuș pēnē astă-đi o viă nunită a lui Nicodimū, și totu acollo se păstréază din tată în fiu tradițiunea loculu unde se affla chilia sântulu ¹³.

«Pe Giu în susu, pe mâneca Surtuculu—đice editorulu cronicuței nōstre—se forméază «o insulă, în care se găsescu și astă-đi ruine, și tradițiunea spune că aci arū fi fostu o bi-serică mare, zidită înainte de Radu-Negru» ¹⁴; adecă, presupunēndu că în adevēru așa sună tradițiunea, căci chiarū în lipsă-î n-aru agūnge ruinele, acea «biserică mare» se zidise anume sub fratele și predecesorulū lui Radu-Negru, Vladislavū Bassarabū, atuncī cându fericitulū Nicodemu venise în Muntenia.

In fine, o vorbă despre Hațegu.

După arrētarea vechilorū mēnee serbe și a unei cronice bulgare, loculū de nascere allu fericitulu Nicodemu a fostu orașulū trans-danubianū Prilipū seu Prilepū ¹⁵, aședatū nu de parte de Ochrida între Albania și Macedonia, și allu căruia nume se pōte pronunța romānesce Prislepū seu Prislōpū prin intercalarea unu s, întocmai cumū din lapis se face lespede, din acutus-ascuțitū, seu precumū la vechiū Latinī se đicea *triresmos, dūsmosus, cosmittere, poenīs* în locū de *triremos, dumosus* etc. ¹⁶.

E naturalū că fericitulū Nicodemu va fi botezatū în căllētōriă cu numele patriei selle cellū ānteu petecu de pāmēntū pe care a venitū să se stabilēscă în străinētate.

Prislōpulu din Hațegu este o legitimă coloniă nicodemiană a Prilepulu din Macedo-albania.

Cronicuța ardelénă mai menționéază încă sântirea monastirii Cozia sub marele Mircea:

A doua lavră Cozia Mircea-vodă o a ziditū
și sfântulū Nicodimū o a sfințitū...»

Acestū faptū n'are trebuință de confirmațiune: fundatorulū Tismenei fiindū lucéfērulū clerulu muntēnū dintre 1360—1410, participarea-î la consacrarea unu locașu de importanța Coziei decurge ca o firēscă consecință.

Așa déro nu la 1215 după d. Bolliacū, și nici la 1313 după episcopulū Melchisedecū, ci anume între anuī 1360—1410, sub patru Bassarabi, dintre carī unulū a fostu adevēratulū Radu-Negru, tatālū marelui Mircea, trăia în Muntenia fericitulū Nicodemu, edificāndu templurī peste templurī în totū lungulū banatulu oltēnū, dela Hațegu pēnē la Dunăre.

¹²) **Condica MS. a Tismenei**, în Archivulū Statulu din Bucureșel.—VENELIN, 12 sqq., etc.

¹³) **Buciumulū**, l. cit., nota 4.

¹⁴) **Ibid.**, nota 3. — Noi ne îndonimū că tradițiunea va fi menționāndu pe *Radu-Negru*, ei va fi đicēndū purū și simplu: „din moși din strămoși“, érū editorulu va fi adausū apoi dela sine unū nume princiarū.

¹⁵) MARTINOV, **Annus ecclesiasticus græco-slavicus**, Bruxellis, 1863, in-f., p. 326: „Prilep seu Prilepia civitas est Serbiæ, olim celeberrima regumque Serborum sedes. Hæc itaque urbs patria fuisse videtur Nicodemo, quem auctor anonymus Historiæ Bulgariæ inter sanctos recenset, ordine de-

cimum sextum, et insuper vocat Prilepiensem et myrobletam. Prilepiam in Vlachiam migrasse ibique ad mortem usque degisse testantur spelunca et sepulcrum sancti viri qui etiamnum supersunt in monasterio Tismana. Est autem hoc monasterium non procul a limitibus Hungro-Transylvaniæ situm, quod anno 1366 absolvit Vlachia Voivoda Radu seu Rudolphus.“—De unde luat'a Martinov cifra 1366? Ea se depărtează de veritatea istorică numai dōră cu vr'o patru-cinci anū.

¹⁶) DIEZ, **Grammatik der romanischen Sprachen**, Bonn, 1836, in-8, t. 1, p. 266-7. — FESTUS, **De significatione verborum**, ed. Dacierius, Amstelod., 1699, in-4, p. 125: „Dusmoso in loco apud Livium significat dumosum locum, antiqui enim interserebant s litteram.“

§ 59.

LEGENDA MUNTÉNA DESPRE SANTULŪ NICODEMŪ.

Pentru a completa daturile documentale sincronice despre fundatorul Tismenei, ni pôte servi famoasa cǎllétoria a lui Paulŭ de Aleppo, scrisă arabesce pe la 1657 și cunoscută d'o-cam-dată numai după o traducere englesă.

Ignorantŭ în culme, dérŭ observatorŭ fórte scrupulosŭ și narratorŭ fórte veridicŭ, acestŭ Sirianŭ visitase, în societatea patriarcului Macariŭ de Antiochia, aprópe tóte monastirile muntene, essaminându monumentele și cullegându tradițiunile.

In privința petrecerii fericitului Nicodemŭ la Motru, ellŭ se unesce cu relațiunea cronicuței ardelene că :

« Apoi s'a dusŭ în țerră și mai în întru
« Péně la apa ce se șice Motru,
« Acollo puținŭ a conăcitŭ
« Și după vremi monastire s'a ziditŭ ».

Paulŭ de Aleppo șice :

« Monastirea Motru se consideră ca mai vechiă decâtŭ Tisména, căci sântulŭ Nicodemŭ « fusese cellŭ ănteŭ omŭ ce venise a locui acollo într'o cuviósă solitudine, apucându-se a « clădi o biserică, și numai cu multŭ timpŭ mai în urmă totŭ dēnsulŭ s'a dusŭ de a ziditŭ » Tisména » ¹.

Dérŭ partea cea mai curiósă și cea mai instructivă din narrațiunea lui Paulŭ de Aleppo, este viuéta fericitului Nicodemŭ, așa după cumŭ ŭ-au povestit'o cǎlugērii.

Eccē :

« Nicodemŭ se născuse dintr'unŭ tată Grecŭ, originarŭ din orașulŭ Castoria, și dintr'o « mumă Serbă. Fugēndŭ din casa părinților, ellŭ veni aci prin inspirațiunea unui ângerŭ, « careleŭ indică sub culmea muntelui loculŭ cellŭ mai bunŭ prin abundența peraelorŭ ². At- « tacându stâncă, ellŭ își sfredeli singurŭ o chiliă, în care astă-șŭ te poșŭ urca numai cu a- « gŭtorulŭ funilorŭ, și se vesti apoi prin minuni. Sossindŭ în orașulŭ Buda, reședința rege- « lui ungurescŭ, și predicându-ŭ legea lui Cristŭ, principele îi respunse : o să te cređŭ, decă « veŭ trece intactŭ printr'unŭ mare focŭ, cu Evangeliulŭ și cu vestmintele telle. Aprinđendu- « se foculŭ, sântulŭ a trecutŭ prin ellŭ, de'mpreună cu diaconulŭ seŭ. Atunci regele ŭ-a datŭ « scumpe daruri, între carŭ trei-șecŭ de sate, și ŭ-a mai accordatŭ mari agŭtore pentru con- « strucțiunea acesteŭ monastiri, la care Nicodemŭ cellŭ ănteŭ a lucratŭ și a rădicat'o. Nu « mai puținŭ și cnezulŭ serbescŭ Lazarŭ ŭ-a dăruitŭ unŭ mare tērgŭ cu șesse-șecŭ de sate « împregŭrŭ, érŭ domnulŭ muntenescŭ ŭ-a conferitŭ totŭ venitulŭ vamaľŭ dia cerculŭ mo- « nastirii, pe lōngă mai multe alte daruri. Regele ungurescŭ îi mai dede o grea cadelniță « de argintŭ, care nŭ-a și fostŭ arētată, avēndŭ turnuri în forma castellului din Buda... » ³.

1) *The travels of Macarius, II, 359*: „Motro runs close by the convent, and supplies it with water. This convent is reckoned be more ancient than that of Tetsimana: for St. Nicodemus was the first person who came to live here in holy retirement, and set about the erection of the church. A long time afterwards, he went to build the convent of Tetsimana.“

2) „Running waters“ din Paulŭ de Aleppo correspunde cu „ișătorele“ din cronicuța dela Prislopŭ.

3) *Loco cit.*, 352: „He ran away from his parents, and came to this place by the inspiration of an Angel, who pointed it out to him, under the summit of the mountain, as an eligible spot for the abundance of its running waters; and here, by scooping out the rock, he made himself a cell, to which you now ascend by the help of ropes, and performed great miracles. He went to the city of Bodom, the residence of the Crál of Hungary, and preached to him the faith of Christ. The

Crál answered him: I will light up a great fire, and if you pass through it, with your robes and gospel unhurt, I will believe you. The Saint did so: he passed through the fire, together with his Deacon, who all the while threw incense: and, for this, their belief in him was great. The Crál gave him valuable gifts, among which were thirty villages; and he bestowed on him great means for the construction of this convent, which it was he who first laboured at and erected. The Kniaz Aazar, or Lazarus, at that time sovereign of the land of Servia, gave him a large city, with the sixty villages around it; and the Veivode of Wallachia made him a grant of all the customhouse dues within the circle of the convent, besides conferring on him many other benefits. The Crál above mentioned presented to him also a heavy silver thurible, in the shape of the castle of Bodom, with its towers, which was shewn to us.“

În această frumoasă legendă monastică predomină elementul curat istoric.

Castoria, de unde Paulu de Aleppo aduce pe tatăl sântului, se află puțin mai spre sud în aceia-și regiune cu urbea Prilep, adevărata patriă a fericitului Nicodem, încât nemiș nu poate fi mai firesc decât unu Grecu Castoriotu venindu a se stabili în Prilep și căsătorindu-se cu o Serbă de acolo.

Scena focului celui mare din Buda este negreșit o fabulă, dăr această nu împedă de a fi totuși foarte documentală înalta protecțiune acordată monastirii Tisména din partea regelui de atunci allu Ungariei, împératulu Sigismundu, dela care ea posedă mai multe crisove de pe la anni 1418—1420 assupra differitelor proprietăți teritoriale⁴.

Tzarulu serbescu Lazaru n'a datu fericitulu Nicodemu «un mare tîrgu cu șesșe-deci de sate împregîurü», dăr ce-va cam pe aprópe, căci o diplomă dela despotulu Stefanu, fiulu acestui principe, aflátore actualmente chiaru în originalu în Archivulu Statulu din Buccuresci, cu datulu din 1391, indictionu 14, dice între altele:

«Amü eliberatü monastirile, dändü fie-cării după a sea demnitate, între cari monastiri amü «găsitü și pe acelle din Terra Românescă, zidite cu agîtorulu tatälü meu, anume templulu Prê-curatei de Dumneđeü născătorei la Tisména și allü marelü Antoniu la Vodița. Și așa dero metóșele «lorü celle din provincia domniei melle fiindü agîunse, ca și altele, la o desevérșită uitare și pustiire, «m'amü milostivitu domnia-mea de a le innoui și, întărindu-le cu credința mea, a le înapoia «șiselorü monastiri, și anume metóșele: Tribrodi, Hapovți, Dragevți, Crușevița cu Duhov-«și, Izvoreșu, Barici, Bichinü, Ponivca, Poporate; éru acei ce au fostü ómeni bisericesci «mai nainte de pustiire, orü-unde s'arü fi afländü ei, séu în pämêntulu domniei melle, séu «la Unguri, să mérgă în libertate fie-și-care la loculü seü, și nemini din dregëtorü domniei «melle să n'afbă a-i bântui séu a li lua ce-va, ci să fie scutiți de globași și de tóte dările «dregëtoresci; éro decă cine-va va fi fugitu din pämêntulu domniei melle la țerra unгурescă «séu în Bulgaria, fie allü meu omü séu allü vre-unu dregëtorü allü meu, și va fi petrecutu «acollo trei anni, séu duoi, séu unulu, și va voi a se întörce în șisele sate bisericesci, acella «să fie liberü a veni, affară numai de cei osândiți pentru crimele următore: decă va fi lu-«cratü contra domniei melle, séu va fi gefuitü pe dregëtorulu meu, séu va fi ucciđășü, séu «furü de celle sacre, séu este robü cumpëratü cu pämêntü, séu răpitorü de feciöra, unora «ca acestia nu li se accórdă libertatea aci făgăduită; éru de va fi cine-va osânditu pentru «o altü-felü de crimă, atunci să-mi raporteze despre ellü economulu șiselorü sate ca să-i «datü credința mea; acestea tóte de mai susü se întărescu cu credința și cu porunca dom-«niei melle, ca să fie nestrămutate și neclintite pentru câtü timpü va trăi popa kir-Nicodemü, «precumü și după mórtea lui în toți anni viueței domniei melle, éru după reposarea dom-«niei melle etc.»⁵

Donățiunea venitulu unorü vâme de peste Oltü este éroși unu faptü pe câtü se póte de autenticü, constatatu printr'o lungă seriă de diplome d'alle Tismenei, de cari sunt pline pachettele Archivulu Statulu și vechia condică a acestei monastiri⁶.

Cadelnița cea dăruiată de cătră împératulu Sigismundu nu mai essistă, după cumü ne as-sicură d. A. Odobescu.

Mai pe scurtü, affară de miraculoșa trecere prin rugü și de essagerata cifră a moșielorü, tóte celle-l'alte detașuri din legenda lui Nicodemü, așa precumü n'ó transmite Paulu de Aleppo, sunt de cea mai rigurosă veritate istorică.

O particularitate e foarte remarcabilă.

Tisména n'a conservatü nici unu actü dela Radu-Negru, ci numai dela fiü-seü Mircea

⁴) VENELIN, 20-30.

⁵) Veđi originalulu în a mea *Archivă istorică*, I, 1, 71.

⁶) Unele s'au și publicatü în VENELIN, 121; în *Archivă istorică*, I, 1, 19; I, 1, 30; etc.

cellu Mare; nici unu actü dela tzarulü serbescü Lazarü, ci numai dela successorulü seü Stefanü; nici unu actü dela împëratulü Sigismundü pênë la 1410, ci numai dintr'o epocä de-
gä dupä mörtea fericitulü Nicodemü.

Si totuși se probézä documentalmente, chïarü prin diplomele celle în fințä, cumü-cä Tis-
ména avusese crisóve dela Radu-Negru, dela tzarulü Lazarü, dela împëratulü Sigismundü
înainte de 1410.

Unde sunt elle și ce s'aü făcutü?

Unica esplicațiune posibilä a acesteï disparițiunii din Romănia a mai tuturorü actelorü din
secolulü XIV, pe cândü celle din secolulü XV totü mai essistä, sunt resbellele esterne și lup-
tele intestine pe territoriulü munténü între 1380—1400.

Décä nu le putea păstra în miq-loculü turburării generale o quasi-cetate, unü stâncosü
castellü ca monastirea Tisména, apoi cumü óre sä nu le fi perdutü particulari!

Éccë de ce dela Radu-Negru nu ni remâne mai nici unü monumentü graficü și numai doue
dela primulü seü fiü Danü Bassarabü, fratele și predecesorulü marelü Mircea ⁷, éru dela
acesta din urmă décä mai avemü câte ce-va, o buccatä dintr'o sutä, causa este mulțimea
actelorü din îndelungataï domniä de aprópe patru-đeci de anni.

Ne întórcemü la fericitulü Nicodemü.

Mulțumită datelorü de mai susü, carriera părintelü cellorü mai vechi monastiri muntene
se reduce acumü la urmätórea schiță.

Născutü pe la începutulü secolulului XIV dincollo de Balcani în urbea Prilepü, din tatä
Grecü și mumä Serbä, ellü și-a pärăsitü pärințiï, îmbrăcändü haïna monacalä și venindü
pe la 1350 dincóce de Dunäre în Muntenia, căriiaï appartïnea atunci, de'mpreună cu mai
multe alte localități limitrofe din Ardélü, și o parte din țerra Hațegului.

Aci înființézä mica monastire din Prislopü; apoi pogorîndu-se în munți Olteniei și cău-
tândü prin stânce și pescere unü locü mai potrivitü pentru selbätécia trafulü monasticü,
clădesce successivamente chilie, schiturï, biserice, monastiri, pe Giü, pe Motru, pe Vodița,
pênë ce se stabilește definitivü la Tisména.

Decisü a înălța unü locașü modelü, căllëtoresce în drépta și'n stânga, peste Carpați și
peste Istru, cerșindü și obținëndü bogate agütóre: în țerrä dela Bassarabi, în străinătate
dela imperatulü Sigismundü din Ungaria și dela tzarulü Lazarü din Serbia.

In fine, reușindü în tóte, egumenesce în nouaï creațiune în cursü de vr'o cincï decennie,
sub Vladislavü Bassarabü, sub Radu-Negru, sub Danü Bassarabü, sub Mircea cellü Mare,
murindü centenarü dupä anulü 1410, și remânëndü ca apostolü allü propagandei evange-
lice nu numai în memoria Românilorü, ci aprópe în a întregëi ortodossie.

§ 60.

UNÜ EVANGELIARÜ SLAVO-ROMANÜ DIN 1404.

Paulü de Aleppo mai adaugä ce-va, pe care noi câtü p'aci eramü sä scäpämü din vedere.

Pe la 1650 se afla încä la Tisména unü tesaurü paleograficü, a căruia posteriórä perdere
este una din celle mai dureróse pentru cei dedași cultulü souvenirilorü naționale.

Paulü de Aleppo đice:

7) Amiculü nostru d. Gr. N. Manu ne assieura într'o đi, cumü-cä la Eforia Spitalelorü din Bucuresci s'arü fi afländü unü erisovü slavieü originalü dela Danü *fratele lui Mircea cellü Mare*. Grațiä amabilității unuia dintre efori, d. Gr. Cantacuzino, amü vëđutü actulü în cesiune, pe allü căruia dossü unü anonimü modernü a scrisü în adevëru urmätórea comicä notiã: „Dupä cronologia țerei(?) acesta trebe sä fie Danü II (!), predecesorulü și frate mai mare allü lui Mircea I, și a domnitü dela 1376-1382 (??), éru dupä Aronü (!) dela

1373-1398 (!!).“ Amü cititü erisovulü. Ellü n'are velëtü. To-
tuși dupä caractere paleografice, și mai allesü dupä numile
boerilorü din consiliulü domnescü: Cofeo logofëtü, Balea pa-
harnieü, etc., ellü este de pe la 1425, nu dela Danü fiulü lui
Radu-Negru, ci dela Danü fiulü lui Danü, adecä nepotü de
fiu allü lui Radu-Negru și *nepotü de frate allü lui Mircea
cellü Mare*; unü principe, dela care în Archivulü Statulü se
gässescü în originalü doue crisóve, unulü din 1424 și altulü din
1430, ambele reproduce în a mea *Archivä istoricä*, I, 1, 19, 73.

«Amă vădută acollo unū anticū evangeliarū, scrisū în Ungro-vlachia de propria mână a «sântului Nicodemū, cu nesce caractere de o finețā admirabilă, în limba slavică, pe o frumósă membrană, împodobitū cu argintū, și la finea volumului avēndū datulū : 6912»^a.

Adecă : anulū 1404.

Repeșimū încă o datā : 1404.

Preșiosulū autografū se va fi ascunđēndū astă-đi unde-va în Russia sétū în Austria, devenindū victimă a lacomilorū archeologī, de carī se înșoșescū mai totū-d'a-una armatele de invasiune în interesulū așa numitei spoliațiunii sciințifice....

§ 61.

LEGENDA SERBO-BULGARA DESPRE SANTULŪ NICODEMŪ.

D. Gr. G. Tocilescu ni atrage atențiunea asupra unei publicațiunii etnografice bulgare, appărute la lumină abia de căte-va đille și în care, resfoind'o la prima vedere, ne întimpină o antică balladă relativă într'unū modū evident totū la fericitulū Nicodemū, deși nu'lū numesce.

Éccē subiectulū.

O cadānă turcă, féta unū puternicū emirū, iubindū pe unū vlădică bulgarū recurge la violiță, illū răpesce, illū adduce într'o giamiă, illū forțēzā a îmbrășișa mahometismulū ; dērtū sântulū, pusū la strîmtóre, invocă pe Dumneđeū, cerēndū «să'lū scape ca să mērgā în *Ţerra Românescă, să facă acollo minuni, să zidēscā în fie-care satū căte o biserică, érū în orașe monastiri*»:

«Da si izlieznem ot tuka,
«Da si iotidem u Vlaszka,
»Da si s'tvorim cziudesa,
«Na 'sieko selo po tz'rkva,
«A u gradove manastyr».

Dumneđeū aude ruga ; o terribilă furtună isbesce și culcă la pământū giamia de'mpreună cu toți Turciī ; vlădica fuge ; affar'ľū așteptā diaconī seī și'lū conducū departe, «*departe în Ţerra-Românescă, unde ellū clădesce în fie-care satū căte o biserică, érū în orașe monastiri, și și face «o mare gloriă*»:

«Ta go na daliek otveli,
«Ta ie napravil po tz'rkva
«U Vlaszka na sieko sielo,
«A u gradove manastyr,—
«Goliema slava stanalo»!¹.

Acéstā frumósă balladă, care constituă partea așa đicēndū epică din biografia fericitulū Nicodemū, nu este fără legământū cu «fuga dela părinți» din legenda lui Paulū de Aleppo : «he ran away from his parents».

Serbiī, ca și Bulgariī, conservă tradițiunii despre sântulū Nicodemū.

Una este mai cu sēmă remarcabilă, căci illū pune într'o directă legătură cu Radu-Negru.

În districtulū serbescū allū Crainei, la distanță de vr'o doue-trei ore de tērgușorulū Cladova, se află o bisericuță numită Manastiritza, a căriya fundațiune poporulū de acollo o attribue «unū sântū Nicodemū».

a) *The travels*, II, 353: „the ancient Gospel, which he wrote, with his own hand, in Hungary, in an admirable fine character, in the Russian language, on handsome parchment. It is embellished with silver, and at the end of the book is the

date, *Six thousand nine hundred and twelve*, so that it is now two hundred and fifty three years old.“

1) CZOLAKOV, *B'lgarskyi naroden sbornik*, Bolgrad, 1872, in-8, p. 343.

D'assupra uşei altarului se află o vechiă inscripţiune, din care se mai putea citi pînă mai dă-ună-şî cuvîntul: **PAVΛOCΓIT**, adică: «Radu-vodă».

Arheologii serbi, vorbindu despre Manastiritza, constată d'o potrivă legenda poporană şi acea murală, d'eru confessă totu-d'o-dată nescirea loru despre cine voru fi fostu acellu *sântu Nicodemu* şi acellu *Radu-vodă*².

Incă o observaţiune, şi amă închiăiatu.

Noi numim pe fundatorul Tismenei «sântu», precumă illu numesce Paulu de Aleppo, cronicuţa din Haşegü, d. Bolliacü, episcopulu Melchisedecü etc.

Să se noteze înse că Romăni, naţiunea cea mai puţin bigotă din lumea întrégă, nu l'au canonisatü nicü o dată, precumă n'au canonisatü absolutamente pe nemiñ, ci l'au primitü, degia cu multu mai târşiu, sântitü gata dela Bulgari şi dela Serbi, popórele celle mai darnice în materia paradisului.

În actele Tismenei din secolii XIV, XV, XVI, ellu este cunoscutü, fără nicü o calificăţiune de sanctitate, sub modestulu epitetu de «popü-Nicodemü», ca şi successorulu seü «popü-Agatonü», luându-se cuvîntulu *popü* în înţellesulu primitivü de *părinte*, *πάππας*, fie preutü, fie călugëru.

Abia în cărţile nóstre liturgice moderne illu găssimü menţionatü cu calificăţiunea de: «Nicodimü *cellü sântitü*», după cumü ne informëză d. Dr. Barbu Constantinescu.

În «Vieuşele Sântilorü»³ — nicü o vorbă!

Ne oprimü aci.

§ 62.

RESUMATÜ DESPRE SANTULÜ NICODEMÜ.

Amü demonstratü epoca fericitulu Nicodemü prin acte contimpurane şi prin tradiţiuni topografice.

Prin acte contimpurane pe prima liniă, şi prin tradiţiuni topografice numaï pe unü planü secundarü, admittëndü pe aceste din urmă unicamente în mesura conformităşii lorü cu celle de'nteşu.

Actele contimpurane, adică valabile prin propria lorü greutate, sunt:

1. Crisovulu lui Vladislavü Bassarabü dintre 1360—1370;
2. Crisovulu principelu serbescü Stefanü din 1391;
3. Crisovulu marelui Mircea din 1406;
4. Evangeliarulü slavicu allü Tismenei cu annulu 1404, etc.

Tradiţiunile topografice, admissibile prin perfectulu lorü accordü cu acte contimpurane, sunt:

1. Legenda despre fundaţiunea Prislopulu;
2. Legenda dela Motru;
3. Legenda din Paulü de Aleppo;
4. Legenda dela Manastiritza;
5. Meneele serbe etc.

Resumatulu sinteticü este că «Negru-vodă», a căruia mână dréptă a fostü în adevëru fericitulu Nicodemü în organisarea monastică a Munteniei, şi mai allesü în creaţiunea clas-siculu locaşu dela Tisména, e purü şi simplu tatälü lui Mircea cellü Mare.

² MILET'EVIT', *Manastiri u Srbii*, în *Glasnik*, XXI, 37.

³ MITROPOLITU DOSITEU, *A synaxarulü carte*, Iaşi, 1683,

în-f., o operă rarissimă în 2 tomü, din carünulu în Biblioteca Publică din Iaşi, altulu în Biblioteca Seminariulu din Bucu-resëi, ambiü defectoşi.

§ 63.

RESUMATŪ DESPRE ADEVERATULŪ RADU-NEGRU.

În istoriă, așa după cum o scriu cei mai mulți, s'a vădutu câte o dată o biată litteră prefăcându-se într'unu importantu personagiu; și adesea a trebuitu secolu pêne ce critica să gonescă bolnavele nêluciri.

Unu filologu francesu a povestitu nu demultu în sînulū Institutuluī o frumôsă metarmorfosă de acestă natură.

Éccă-o.

Pe la 1034 îperatulū grecescu Mihailū IV disgrătiase pe unu metropolitū allū Tessaloniceī, numindū în locu-ī unu curatorū ad-interim, carele să administreze diocesea.

Relatându acestū evenimentū, Bizantinulū Cedrenū califică pe funcționarulū imperialū προμηθεύς, căci mai toți scriitorii greci din evulū mediū, Gregora, Efremū, Frantze, etc., astū-felū chīamă ceia-ce se dice lătinesce *tutor*.

Prima edițiune a lui Cedrenū în loculū minusculei π a pusū din negrigire pe maīuscula Π, ca și cândū arū fi numele propriū: Προμηθεύς.

Traducătorulū latinū a mersū și mai departe, conferindū acestuī nouū Prometeū, negreșitū fără voia lui Gioue, unu splendidū episcopatū: «episcopatum Prometheo committit».

Lequien citește testulū, consultă traducerea, și nu se sfiesce a vērī pe fabulosulū Prometeū în lista arhiepiscopilorū Tessaloniceī, accordându-ī anume fotolliulū trei-șeci-și-șes-selea după ordinea cronologică.

Vine Lebeau, apoī St.-Martin și cei-l'alți istoriografii ai Bizanțuluī, și fie-care pe rōndū vorbesce despre «archiepiscopulū Prometeū».

Din buchii în episcopū, din episcopū în arhiepiscopū, din arhiepiscopū putea să devinā patriarcū!

O litteră mică schimbându-se într'o litteră mare, nemicū mai multū decâtū atāta, a fostū în stare a zăpăci o grămadă de magistrale capete!¹

Orī-cine se espune a brăsdui câmpulū istoricū fără a putē cunnōsce înse-și testurile în limbele lorū originale, fără a fi approfondatū fontāne și éroși fontāne, fără a possede aptitudinea și rebdarea de a le suppone una după alta cellulū mai minuțiosū scrutinū, o să găsescă și ellū la totū passulū «archiepiscopū Prometeū», întocmai precumū la noī mostenitorii lui Grecēnu aū datū mereū de «Negru-vodă», pe la 1215, pe la 1240, pe la 1290 etc.

Illustrulū criticū maghiarū Kemény a schițatū cu o pēnā de maīstru următōrea geneze a greșellelorū:

«Unulū scōte o suppoșițiune; unū allū douilea clădesce pe ea o teoriă; unū allū treilea «o consideră degia ca pe o veritate recunnoscūtă, trage consecințe și mai aninā câte ce-va «dela sine; unū allū patrulea mai adaugă cătră celle adause; și totū progressându astū-felū într'o spiță óre-cumū genealogică, istoria trece pe nesimțite în *longas errorum generationes*, pêne ce 'n fine se rădică unū giganticū arbure, alle căruī intrepide ramure, în locū «de a offeri obositulū istoricū unū securū adăpostū și unū vigurosū spriginū, îi storcū în «turmente picături de sudóre»².

¹ BRUNET DE PRESLE, în *Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions*, nouv. série, t. 1, Paris, 1865, p. 169.

² Über das Bisthum zu Bacow, în KURZ, *Magazin*, II, 1: „Der Eine stellt die Muthmassung auf, der Zweite bauet Meinungen darauf, der Dritte betrachtet sie schon als Wahrheiten, macht Folgerungen daraus, und fügt noch ex propriis

etwas dazu, der Vierte fügt dem Gefügten wieder Etwas bei, und indem dieses in einer gewissen genealogischen Ordnung so fortgehet, übergehet endlich die Geschichte in *longas errorum generationes*, bis endlich ein Riesenbaum dastehet, dessen kühne Zweige, statt dem erschöpften Geschichtsforscher einen sichern Ruheplatz und festen Anhaltspunkt zu gönnen, ihm nur qualvolle Schweisstropfen erpressen.“

Amă assudatū și noi, după vorba lui Kemény; înse cellū puținū n'a mai remasū nicī o portiță deschisă pentru basmele scōlei lui Grecēnu!

Prin documente și numai prin documente, amă demonstratū că:

1. Tatălū marelui Mircea se đicea Negru înainte de a fi agținșū la domniă și chiarū după urcare pe tronū, deși numele ȳ curatū princiarū este numai Radu, precumū illū chiamă totū-d'a-una în acte oficiale fiit și nepoții seī;

2. Negru-vodă cellū cu titlulū de «duce allū Amlașului» este Radu tatălū marelui Mircea, căci înainte de 1370 teritoriulū amlașenū nu appartinea încă Munteniei;

3. Negru-vodă fundatorū allū Tismenei este Radu tatălū marelui Mircea, precumū dovedescū tōte crisōvele essistinți alle acesteī monastiri;

4. Negru-vodă donatorū allū bisericei din Callimanescoi, devenită mai în urmă monastire dela Cozia, este Radu tatălū marelui Mircea, după cumū attestă o diplomă dela acesta din 1388;

5. Negru-vodă ctitorū primitivū allū Cotmenei este Radu tatălū marelui Mircea, precumū arrētă însu-șī nepotulū seū Michașu Bassarabū într'unū actū din 1418;

6. Negru-vodă cellū cu monastirea dela Cāmpu-lungū este Radu tatălū marelui Mircea, fiindū-că înainte de 1350 nu era acollo decâtū o simplă biserică.

7. Negru-vodă, sub care se illustrase prin creațiunī monastice fericitulū Nicodemū, este Radu tatălū marelui Mircea, de oră-ce acestū apostolū allū Munteniei a trăitū anume între 1360—1410.

Mai pe scurtū, orī-unde Negru-vodă appare ca o personalitate reală, plastică, concretă, pēnē și 'n cupa cea cavallerescă de cincī litre descoperită de d. Bolliacu, ellū se identifică cu Radu tatălū marelui Mircea, classāndu-se cronologicesce nu mai susū de intervallulū annilorū 1370—1380.

A'lū împinge cătră 1215 seū 1290 sub apoteosa de părinte allū Statulū Muntēnū, a fostū opera ignorantismulū logofeșescū și călugărescū din epoca lui Mateiū Bassarabū.

In secolulū XVI teoriă *à-la-Grecēnu* nu essista încă în România, și éccē despre acēsta o probă totū atâtū de documentală ca și lunga seriă a cellorū de mai susū.

Intre moșiele celle mai vechī alle monastiriī Tismēna se află satulū Cumanii, numitū dintru'nteū Vadulū Cumanilorū, situatū lōngă Dunăre, actualmente în districtulū Dol-giulū, pēnē 'n secolulū XVIII făcēndū parte din teritoriulū pe atuncī cu multū mai vastū allū Mehedinșilorū, numerāndū astă-đī vr'ō 400 case și 2 biserice.

Crisovulū lui Mircea cellū Mare din 1387 đice fōrte limpede:

«Intārimū monastiriī Tismēna celle date de cătră sântū-reposatulū parinte allū domniei melle «*Jōnū Radu-voevodū, satulū Vadulū Cumanilorū* cu gūmētatea Topornei etc.»³.

Prin urmare, moșia Cumanii este o donațiune directă și exclusivă dela Radu tatălū marelui Mircea.

Ei bine, unū crisovă din 28 aprile 1576 o recapitulēză în următorulū modū:

«Din grația lui Dumneđeū Iō. Alessandru, vodă și domnū allū tōtei țerre ungro-romāne «etc. Dă domnia-mea acēstă poruncă a domniei melle santei monastiriī numite Tismēna, «unde este tempulū Addormiriī pré-santei curatei și pré-binecuvēntatei stāpāne nāscētorei «de Dumneđeū pururea-fecțorei Maria, ca săȳ fie satulū numitū Cumanii, carele se află a- «prōpe de Vidinū, cu totū hotarulū și cu balta, fiindū-că supra-menționatulū satū Cumanii «este moșia monastiriī, confirmată încă din șillele reposatulū *Negru-vodă*, éru acumū de cu- «rēndū a avutū sânta monastire gūdecată de'naintea domniei melle cu Pērvu, fiulū lui «Cherbelețū, pentru susū-đisulū satū Cumanii, afirmāndū Pārvu cumū-că acestū satū este

³) *Archiva istor.*, III, 192: „potvrzsdam prilozsenaa ōt svietopoczivszago rōditelie gospodstvami Io Radula voevodi,

selo Koumanskyi brod s polovina Toporna etc.“ — VENELIN, 10.

«moşia lui, remasă moştenire dela Cherbeleţu, şi deci domnia-mea amă căutată procesulă după dreptate şi după legea dumnezească, cu toţi onorabili consiliari ai domniei mele, şi amă maă cititū domnia-mea şi crisovalū de întărire dela reposatulū *Negru-vodă*, vedēndū şi convingēndū-mă că supra-menţionatulū satū Cumanii etc. ⁴.

Aşa dero Radu tatălū marelū Mircea era cunoscutū de vécuri sub numele seū antepriarū de *Negru*, înse pēnē la grammaticei lū Matefu Bassarabū nimenū nu venfa în minte de alū face să colindeze cu extractulū matricularū allū ţerei din secolū în secolū.

Acéstă descoperire era rezervată istoricilorū allū-de stolniculū Socolū ot-Cornăşeni.

La 1576: «repositulū *Negru-vodă*», nemicū maă multū decâtū atăta, după cumū vedemū în crisovalū de maă susū; la 1636: «bētrānulū şi prē-milostivulū creştinū Radulū *Negru voevodū*, «carele a fostū din începutū descăllecătorū *Ţerei Romānesci*», după cumū sună inscripţiunile dela Cāmpu-lungū.

Cātū de fecundū în floricele a fostū şesse-decenarulū spaţiū dintre 1575—1636!

Intru cātū *Negru-vodă* trece peste cadrulū strictamente istoricū allū lū Radu tatălū marelū Mircea, ellū devine unū obscurū mitū, o personificare tradiţională a întregulū némū allū *Bass-arabilorū*, o espressionē lessică a rebusulū eraldicū allū cellorū trei capete *negre*, unū eponimū allū Statulū *Bass-arabescū*: *Arabia*, *Nēgră-Cumania*, *Nēgră-Tătaria*, *Kara-Isflak*, *Μαυροβλαχία* etc., tôte astea amalgamate, maă allesū la Făgărăşeni şi la Musceleni, cu memoria cuceririi regiunii lorū de cătră unū banū allū Severinulū, adecă unū *Bass-arabū* seū *vodă-Negru*, între anni 1160—1210.

Numaă print'ro descompunere aşa şicēndū chimică calitativă şi cantitativă, recurgēndū la totū felulū de *reactiv*, noi amū reuşitū a separa elementulū facticū de elementulū imagarū, ambele din ce în ce maă fusionate în cursū de secolū.

§ 64.

TERRA NEGRILORŪ IN SAGELE SCANDINAVE.

Amū terminatū cestiunea legāmēntulū legendei lū *Negru-vodă* cu numele *bassarabicū*; înse n'amū conchisū încă asupra naturei acestuia din urmă şi cellei maă interesante a selle manifestatiunii: *Arabia*.

Semnalarāmū din capulū loculū caracterulū eminentē poeticū allū epitetulū de *Nēgră* în privinţa Munteniei; unū epitetū care nu numaă depinge o dinastiă, o naţiune, o ţerră întrégă printr'o culóre, adecă prin totū ce pōte fi maă imaginativū, dērū merge cu fantasia, pe basea ademenitōrei assonanţe, pēnē a gruppa lucrurile celle maă disparate: *Bass-arabia* şi *Arabia*.

Principalele monumente, în carī ne întimpină acéstă nomenclatură, sunt éroşi poetice, începēndū della ballade slavice pēnē la Cāntulū *Nibelungilorū*.

Reputatiunea Romānilorū din véculū de mişū-locū de a fi *negri* şi chiarū *Arabi* nu se mărginīa înse numaă în sfera popōrelorū învecinate, după cumū s'arū putē crede din câte amū spusū pēnē aci.

⁴) Archivulū Statulū din Bucuresei, actele *Tismenei legătura nr. 14*: „Milostiu bozsieiu Iō Alixandru voevoda i gospodin v'soi zemle ugrovlačiiskoe, syn velikago i priedobrago Mirezev voevodi i anepseu Michnev voevoda, davat gospodstvomi sie povelenie gospodstvami svietoe monastirev zovemago Tismiēna idezs est chram uspenie prie svietie ezi-stie i priēblagoslovenie vladiezitze i bogoroditze prisno dievi Mariia, iakozs da mu est selo ezs se zovet Komanii ezs sut bliz kod Idin, v'si s's v'siem chotarōm i s's blatem, ponezs siiu vizsizenitag selo Komanii bili sut za diedinō monastirev i

ukrieplenie escezse ot pri dni pokoinag *Negrul voevoda*, a potom k'da est bil s'da a svietoe monastir ōna est mal prenie pried gospodstvami s's Pyrvul syn Kerbeletzov radi viszrezeno selo Komanii, i sitze priesz Pyrvul kako siiu selo Komanii ōni sut negov za diedinu, i est s'tvoren selo... basezinu emu ot Kerbeletzu, i utem gospodstvomi gleda redu im po pravdu i po zakonu bozsiiu, s v'siemi ezistitimi praviteliem gospodstvami, i escezs procztach gospodstvomi i kniga pokoinag *Negrul voevoda* za ukrieplenie etc.— Cf. allū meū *Codice diplomaticū din 1570-1580*, în *Columna lū Traianū*, 1871, nr. 35, p. 138.

Noi o găsim totu pe atunci tocmai în Islandia, și ceia ce ȳ nu mai puțin instructivă, o găsim totu într'o fontână poetică.

Famosul Snorre Sturlason, unul din părinții litteraturei scandinave, născut la 1178 și mort la 1241, în legenda Inglingasaga din Heimskringla n-ă lăssatū o mențiune despre regiunile nōstre, după ideele pe gîmētate mitologice alle cǎllētorilorū septentrionalī din acea epocă.

Éccē passagîulū în traducere:

„Spre nordū de Marea-nēgră se întinde Sciția cea mare seū frigurōsă, în care sunt o mulțime de țerre vaste, o mulțime de națiunī minunate, o mulțime de felurī de limbe; sunt a-„ collo pitičī, sunt uriași și sunt *ōmenī negri*.»

Éccē și testulū islandesū:

„En nordan at Svartahafi gengr Svidjót en mikla eda hin kalda. I Svidjót eru stórhērud „morg, ok margskonar tjódir undarligar ok margar tūngur; tar eru dvergar ok risar ok „blámenn”¹.

Să se noteze că acella-și cuvētū *blámenn*, adecă *ōmenī negri*, desēmnă totū-d'a-una în opera lui Snorre Sturlason și pe *Arabī* din Asia.

În acestū modū o sagă scandinavă din Oceanulū Înghiătatū, ca și Nibelungenlied allū Germanilorū dela sudū, ca și cāntecele eroice trans-danubiane alle Serbilorū și Bulgarilorū, ș'apoi totū în secolī XII-XIII, numesce pământulū Bassarabilorū: *Arabīă*.

Precisarea țermulū nordicū allū Pontulū: „en nordan at Svartahafi”, nu permite nicī o îndouélă.

Cu acestū datū în mână, putemū enumera acumū într'o listă completă tōte sorgințile poetice din evulū mediū, în carī occurge d'o potrivă *arabisarea* Romāniei din cauza Bass-*arabilorū*:

1. Rebusulū eraldicū allū capetelorū negre;
2. Ballade serbe;
3. Ballade bulgare;
4. Cântulū Nibelungilorū;
5. Mitulū lui Negru-vodă;
6. Heimskringla lui Snorre Sturlason.

Pentru ca negrismulū Muntenilorū să fi pututū străbatte între anī 1170—1240 pēnē în fundulū Islandiei, la marginea crivețenă a lumī vechī în cîocnire cu marginea crivețenă a lumī noue, ellū cată să fi fostū fōrte respânditū cu multū mai de 'nainte și cu multū mai încollo de banatulū propriū și sū allū Severinulū.

Ceia-ce distinge orī-ce creațiune poetică, fie ea cultă seū poporană, este o semi-obscuritate: „poesia consistă în rațe de sōre printre aburī matinalī”, după sublima definițiune a lui Goethe:

„Aus Morgenduft gewebt und Sonnenklarheit“².

Epitetulū de *Nēgră* seū de *Arabīă*, deși isvoritū din Oltenia, totuși nu se putea restrînge în angustulū cercū allū țerrei Bassarabilorū, ci trebuia să îmbrățișeze cu încetulū în închiuirea popórelorū o zonă óre-care, o întindere mai multū seū mai puținū confusă, unū κλίμαξ lungitū în susū și 'n gîosū affarā din sfera Munteniei.

¹) RAFF, *Antiquités russes d'après les monuments des anciens Scandinaves*, Copenhagen, 1850, in-4, t. 1, p. 245, 246.

²) *Lieder*, dedicațiunea, în *Sämtliche Werke*, Stuttg.,

1868, t. 1, p. 8. — D. XENOPOLU, *Ce-va despre litteratura poporană*, în *Columna lui Traianū*, 1872, p. 215, a espresū fōrte bine aceia-și ideă.

§ 65.

NÉGRA BULGARIA, NÉGRA-UNGARIA ȘI MAREA-NÉGRA.

Amă urmărită pêne acum, în ce modă numele Bassarabiei, derivatū dela străvechia dinastiă olténă, scurtându-se de'nteiu în *Arabiă* și traducându-se apoi prin *Négră*, a datū successiva nascere unei variate nomenclature, sub care întréga Daciă dunărenă a devenitū cunoscută în cursulū evului mediū Slavilorū, Grecilorū, Maghiarilorū, Turcilorū, Germanilorū, Mongolilorū, Scandinavilorū: *Araby*, *Ἰρνι-Ἀραβί*, *Nigra-Cumania*, *Ἰρνι-Ἰαταρί*, *Kara-iflak*, *Μαυροβλαχία*, *Kara-bogdan* etc.

Acéstă *négră* planetă, ca să ni fie permisū a ne exprime ast-feliū, și-a creatū ca o speciă de atmosferă, împresurându câte unū brău de spațiū peste Carpați și peste Dunăre, ba chiarū și peste gurele grandiosulū fluvii: la nordū o *négră*-Ungariă, la sudū o *négră*-Bulgariă, la resăritū o Mare-*négră*.

Și să se observe bine unū punctū essențialū: nu tótă Ungaria era *négră*, ci numai Transilvania; nu tótă Bulgaria era *négră*, ci numai acea danubiană; nu totū Pontulū era *negru*, ci numai ținutul seū nordū-vesticū; mai pe scurtū, nu era *negru* decâtū ceia-ce se apropia mai multū seū mai puținū de *Négră-Romăniă*.

Impăratulū Constantinū Porfirogenetū, petrecutū o găumătate de secolū pe tronulū constantinopolitanū, dela anulū 912 pêne la anulū 959, încâtū nemiņ nu cunoscea mai afundū pe toți veciniū Imperiulū Bizantinū, ni spune în douē locuri că o parte a Bulgariiei se chiăma *négră*: *μαύρη*.

Cuvintele autorulū imperialū sunt susceptibile de a fi interpretate în următoarele patru moduri:

1. Unii credū că *Μαυροβουλγαρία* coincidă cu antica Mesia¹, adecă o provincie care se limita la nordū cu Dunărea, la sudū cu Balcanii, la resăritū cu Pontulū și la appusū cu fluviile Drinū și Sava, ceia-ce îmbrățișeză nu numai Bulgaria, dēru încă și Serbia².

2. Alții reducū *Μαυροβουλγαρία* la Bulgaria strictamente istriană³, adecă Dobrogia de astă-zi și teritoriulū mai spre appusū în direcțiunea Vidinulū.

3. Du Cange identifică *Μαυροβουλγαρία* cu Moldova: «*Cara-bogdania*, vraisemblablement la «mesme province qui est nommée *Nigra Bulgaria*»⁴.

4. In fine Danesulū Suhm, luându-se după Du Cange, dēru mai puținū exclusivū, dice într'unū locū: «Nu se pôte contesta că împăratulū Constantinū înțelegea sub *Négra-Bulgariă* de nu pe Bulgaria de acumū, apoi Bugiaculū și Moldova, cu atâtū mai multū «că acéstă din urmă pêne în momentulū de față se chiămă *Négră-Bogdaniă*»⁵.

Astū-feliū Suhm și Du Cange dibuiau de pe atuncī o obscură înrudire între *Μαυροβουλγαρία* și *Μαυροβλαχία*, deși nu scieau nemicū și într'o mare parte nu puteau încă să scie despre *Bassarabiă*, *Négră-Tătariă*, *Négră-Cumania* etc.

Ceia-ce îndemna a căuta *Négra-Bulgariă* pe ambiū ținutū al Dunării, nu numai spre sudū, dēru și spre nordū de gurele fluviiulū, este anume mărturia lui Porfirogenetū cumūcă astă regiune amenința hotarele Chazariiei, care aflându-se peste Nistru, cam totū pêne acollo trebuia să se fi întindēndū și *Μαυροβουλγαρία*.

Orī-care din aceste interpretațiuni arū fi admisă, fondulū comunū este că *Négra-Bulgariă* a lui Porfirogenetū se învecina printr'o cōstă cu multipla *negreță* a țerei *Bassarabilorū*.

1) THUNMANN, *Untersuchungen*, 102: „das Mösische Bulgarien heisst das schwarze.“

2) FORBIGER, *Handbuch der alten Geographie*, Leipzig, 1848, in-8, t. 3, p. 1088: „so dass sie das heutigen Servien und Bulgarien umfasste.“

3) NEUMANN, *Die Völker des südlichen Russlands*, Leipzig, 1847, in-8, p. 106: „Die *Donau-Bulgaren* wurden die schwarzen genannt.“

4) *Histoire de l'empire de Constantinople*, Paris, 1657, in-f., p. 303.

Călugerul Nestor, patriarcul cronicarilor slav, trăitor între 1056—1116, prin urmare numai cu un secol posterior lui Porfirogenet, reproduce în totalitate un act internațional între Ruși și Greci din anulul 945, prin care cei de 'nteiu se obligă a nu îngădui *Negrilor*-Bulgari de a face incursiuni în țerra Chersonului⁶, adică peste Nistru, ceia-ce confirmă opiniunea că *Μαυροβουλγαρία* se întindea întru cătu-va și asupra mallulă nordicū allū Dunării.

După combinațiunea cea mai sobră între testul lui Porfirogenet și documentul din Nestor, ambele de pe la 950 și ambele specificându prossimitatea Negrei-Bulgarie anume de regiunile Rusiei meridionale, noi putem conchide că *Μαυροβουλγαρία* sēu *Czerno-bolgaria* coprindea în secolul X întregul littoral marin format prin intrunirea Dobrogii cu ce-va din Bugiacă, de unde, avându la dispozițiune Pontul și gurile Dunării, îi era forte lesne a supera Chazaria și Chersonulă nu numai pe uscat, ci mai cu sēmă pe apă.

Conclușiunea noastră devine cu atât mai evidente, cu cătu Porfirogenet ellū-însuși, descriendū într'unū locū navigațiunea pontică a Rușilor, ni arrētă gurile Dunării intercluse în teritoriul bulgarū⁸, erū într'unū altū passagiū, vorbindū despre aședămintele Pecenegilor mai susū de Bulgaria în direcțiunea Rusiei, menționă Nistrul, Niprul și apele mai mēnunte, dērū nici unū cuvētū de Danubiū⁸; remâne totuși nu mai puțin certū că pe mallul nordicū allū fluviulū dominațiunea bulgară se confunda cu acea pecenegă, sēu cellū puțin limitele lor respective erau forte reū determinate⁹, încătū într'unū modū decisivū se pōte pune pe sēma *Μαυροβλαχίας* numai Dobrogia, care singură se desemnăză limpede în relațiunile concordantī alle lui Porfirogenet și Nestor.

Suhm presupune că așa numiții Negri-Bulgari arū fi fostū Romāni, basându-se pe dēssa identificare a Vlachiilor și Bulgarilor în scriitorii din evulū mediū¹⁰; noi înse n'o putem affirma, neavendū la mână nici o probă solidă.

Din contra, însuși Porfirogenet ni spune forte clarū că 'n secolul X în totū spațiul dintre Nistru și gurile Dunării nu mai essista decătū abia o vagă suvenire de a fi locuitū acollo ore-cândū Romanii¹¹, ceia-ce indică o completă retragere a elementulū latinū spre munți în fața barbarismulū reversatū pe câmpia, erū mai allesū vechiāi disparițiune din latura de totū descoperitā a Bugiaculū.

În epoca imperatului Constantin numai Oltenia, pământul Bassarabilorū, regiunea încependū dela *Pons Aluti* sēu chiarū dela Siretū și pēnē la *Pons Trajani* dela Severinū, rămăsese în Dacia uniculū adăpostū curatū romānū, unde n'a pututū pētrunde potopulū glōtelorū slave și turanice.

Ungurii, dice Porfirogenet, domnescū din puntea lui Traianū spre occidente, adică dela Temeșiana în susū¹²; Pecenegii, dice totū dēnsulū, domnescū din Siretū spre oriinte, adică

5) Noi eunnōsemū pe SUHM după traducerea russă: **Историческое rassuzsdenie o Chazarach**, Moskva, 1846, in-8, p. 46: „Dolzno soznatsia, cztō imperator Konstantin ponimaet pod Czernoiu Bolgariei ili nynieszniuiu Bolgariu, ili Bessarabiu i Moldaviu, iz koich posledniaia nazyvaetsia i teper esze Kara-Bogdan, to est Czernaia Bogdania.“

6) **Chronicon Nestoris**, ed. Miklosich, 28: „prichodiat Czernii Bolgare i voiuut v strane Korsunstiei, velim kniazii Rus'skomu da ieh ne pusezaet pakostit stranie toi.“ — Să punemū allături pe PORFIROGENETU, **De administrando Imperio**, ed. Bekker, Bonnæ, 1840, in-8, p. 81, cap. 12: „Περὶ τῆς μαύρης Βουλγαρίας καὶ Χαζαρίας. Ὅτι καὶ ἡ μαύρη λεγομένη Βουλγαρία δύναται τοῖς Χαζαροῖς πολεμεῖν.“ — **Ib.**, p. 180, cap. 42: „ὁ Δάναπρις ποταμός, ἐξ οὗ καὶ οἱ Ῥῶς διέρχονται πρὸς τε τὴν μαύρην Βουλγαρίαν.“

7) **Op. cit.**, p. 79, cap. 9: „ἀλλὰ τὴν τῆς Βουλγαρίας γῆν ἐνδυσάμενοι εἰς τὸ τοῦ Δανουβίου στόμιον ἔρχονται.“

8) **Ibid.**, p. 73, cap. 8: „ὅτι καὶ εἰς τὸ μέρος τῆς Βουλγα-

ρίας καθίσταται λαὸς τῶν Πατζιανικῶν ἐπὶ τὸ μέρος τοῦ Δάναπρι καὶ τοῦ Δάναστρι καὶ τῶν ἑτέρων τῶν ἐκεῖσε ὄντων ποταμῶν.“

9) **Ib.**, p. 166, cap. 37; p. 177, cap. 42 etc.

10) **Loco, cit.**: „Bulgarieiu nazyvaet on (Konstantin) ee, vie-roiatno, potomu cztō v nei zsili Blachi, kotoryeh niekotorye pisateli smieszivali s Bolgarami.“

11) **Op. cit.**, p. 167, cap. 37: „ἐν ἀντοῖς δὲ τοῖς τῶν παλαιότατων κτίμασιν εὐρίσκονται καὶ ἐκκλησιῶν γνωρισματὰ τῶν καὶ σταυροὶ λαξεντοῖ εἰς λίθους πορίνουσ' ὅθεν καὶ τινες παράδοσιν ἔχουσιν ὡς Ῥωμαῖοι ποτε τὰς κατοικίας εἶχον ἐκεῖσε.“ — Aci prin *Ῥωμαῖοι* se înțelegū Romāni, nu Grecii, pe cari Porfirogenet îi numescē în passage etnice totū d'a-una *Γραικοί*, bună-ōră p. 217, cap. 49 etc.

12) **Ib.**, p. 173, cap. 40: „ἢ τοῦ βασιλέως Τραϊανοῦ γέφυρα κατὰ τὴν τῆς Τουρκίας ἀρχήν.“ — Despre *Τουρκία*, ca numele Ungariei în scriitorii bizantini, veđi STRITTER, t. 3, **Ungrica**.

dela Moldova în sus¹³; ce déro se mai face cu intermediul între Severin și Siret, unde nu ni se arrétă nicî Ungurî, nicî Pecenegî?

Acollo, éru mai cu semă între Olt și munții Temeșianeî, domnia în largul lor Români, și întréga carte *De administrando Imperio*, atăt de avută în detaurî, nu zăresce numaî acolo nicî o umbră de barbarî.

Suhm fusese primul și pêne acum unicul carele a surprins această caracteristică particularitate, deși nu sciea cum să și-o esplice.

Intr'una din dissertațiunile selle ellu observă:

«După împératul Constantin țerra Pecenegilor se întindea în lungul Dunării pêne la apa Olt; apoi dela Olt pêne la hotarele Ungariei era un intervallu de patru șille de drum; aru urma déră că Oltenia va fi fostă pustiă»¹⁴.

Suhm committe o erróre incidentală.

Fruentaria appusenă a Pecenegiei după Porfirogenetă nu este Oltulă, ci Siretulă, căci ellu șice: «fluviele din această țerră sunt ânteiș Baruchă, allu douilea Cubu, allu treilea Trullu, allu patrulea Brută, allu cincilea Seretă»¹⁵.

Plecând din oriinte, aceste rîuri sunt:

1. Baruchă, Βορυσθένης, Nipru;
2. Cubu, Κουβος, mai correctu Βου-χος, Bugu séu Bogu;
3. Trullu, Τύρας, turcesce Turla, în atlantele catalană din evul mediu Tuila, Nistru;
4. Brută, Βρουτος, Prută;
5. Seretă, Σέρετος, Siretă.

Prin urmare, întregul spațiu dela Siret pêne la podul lui Trașan, déră negreșit mai în speciă firésca cetate a Olteniei, era deșertă, înse nu într'unu înțellesu absolutu, precum se părea lui Suhm, ci numaî în privința barbarilor.

Nemicu nu pôte fi mai prețios și mai elocinte ca această tacită mărturiă a lui Porfirogenetă despre nebarbarisarea Olteniei în secolul X.

Aci stăpăniă Bassarabi.

Nu este trebuință de a face Români pe Negri-Bulgarî, fiindu de agîunsu că ei se afla în vecinătate, séu mai bine șicendă gravita în cercul atmosferic allu banatului de Severin, de unde li și venia nuanța de *negri*.

În secolul X numaî Dobrogă și vr'unu petecă nedefinită din Bugăc se chiăma Négra-Bulgariă prin apropiare cu Négra-Româniă; peste trei secolî înse, după ce Mesia întrégă se *bass-arabizase* degia mai d'a-dreptul sub dinastia română a Assanilor, ceș-l'alți Slavî trans-danubiani au început a numi *Negri* pe toți Bulgari fără deosebire: «Tzrni-Bugari», precum am constat'o mai sus în balladele poporane serbe din Bessonov.

În interesul essactității este importantu a nu perde din vedere această distincțiune cronologică:

1. *Negréa* totală a Bulgariei datéză dela anul 1200 încóce;
2. *Negréa* parțială a teritoriului de lîngă gurile Dunării precede cu mai mulți secolî, cellu puțin de pe la anul 950.

Călugerul Nestor, pe care l'am văcut mergendă braț la braț cu imperatul Con-

¹³ Mai gîsesu nota 15.

¹⁴ Om Patzinakerne, în *Skrifter, som udî det Kiöbenhavnske Selskab etc.*, t. 10, §. 7. — Noi cunnósemu numaî traducerea russă: *Istoriczeskoe rassuzdenie o Patzinakach*, Moskva, 1846, in-8, p. 14-15: „Zemli Patzinakov nazinalasî pri vpadenii Dunaia v Czernoie more, prostiralasî potom vdol Dunaia do rîki Aluty, odnakoș tak, ezto mezdsu neiu i Dunaem nachodilosî prostranstvo na poldnia izdy ili na tri mili pustym, dlia bezopasnosti zsitelei ot napadenia so

storony Bulgarov; potom prostiralasî zemlia ich na siever po teezeniu rîki Aluty, a ot nei do Turtzii ili Vengrii bylo eze-tyre dnia izdy ili 24 mili, po kakomu sezisleniu, ezastî Valachii ot Aluty do Vengrii i poezii vse Sedmigradie (?) *dol-zsenstvovali lezsati pustymi*.”

¹⁵ Op. cit., p. 171, cap. 38: „ποταμός πρώτος ὁ καλούμενος Βαρουχ, ποταμός δεύτερος ὁ καλούμενος Κουβου, ποταμός τρίτος ὁ καλούμενος Τροῦλλος, ποταμός τέταρτος ὁ καλούμενος Βρουτος, ποταμός πέμπτος ὁ καλούμενος Σέρετος.”

stantinū Porfirogenetū în cestiunea *Negrēi Bulgarie*, nī-a mai lăssatū totū dēnsulū unū pasagiū despre *Negrū-Ungurū*, đicēndū că pe la 950 eī trecură lōngă Kiev, de unde aū pāsītū apoī mai departe spre Carpați.

Cuvintele cronicarului rusū aū remasū o enigmă, și enigmă arū rămāné pentru totū-d'una, decă nu nī-arū veni în agūtōrū unū altū scriitorū contimpurēnū, și chīarū ce-va mai vechū, deși fōrte puținū cunnoscūtū în genere, érū istoricilorū slavī nicī de cumū¹⁶.

Călugērulū francesū Ademarū de Chabanne scriea pe la 1020¹⁷.

Așa déro posteriorū luī Porfirogenetū, este totuși anteriorū luī Nestorū.

Vorbindū despre cucerirea Transilvaniei de cătră regele maghiarū Sântulū Stefanū, ellū đice :

«Pornindū resbellū assupra *Negrēi Ungarie*, a reușitū atātū prin forță, cumū și prin frică și amorū, a o întōrce tōtă la credința cea adevērată».

Éccē și testulū :

«Stephanus etiam rex Ungriae bello appetens *Ungriam Nigram*, tam vi, quam timore et amore, ad fidem veritatis totam illam terram convertere meruit»¹⁸.

Istoricī maghiarī vedeau fōrte bine că e vorba de Transilvania, dérū nu puteau precepe că de ce adecă să fie *nēgră*.

«Este vr'o errōre!» exclamă Pray¹⁹.

«Reū și fără calle!» adaugă Katona²⁰.

Și totuși Ademarū nu numai că numesce Transilvania «*Nēgră-Ungariă*», dérū încă se mai silesce ellū însuși a motiva epitetulū : «de aceīa se chīamă *Nēgră-Ungariă*, *fiind-că poporulū de acollo este negru ca Etiopiū*».

Testulū :

«Dicitur pro eo, quod populus est *colore fusco, velut Etiopes*».

Éccē déro resșăriți pe față *capetele celle negre* din rebusulū eraldicū allū *Bass-arabilorū*, *Negri-Arabi* din balladele serbo-bulgare, *Araby* din *Nibelungen-lied*, *Nēgra*-Tătariă din crisovulū tzarului Stefanū Dușanū etc., pe cândū în realitate Ardeleniī se deosebescū din contra prin albēta pellitei, încātū Anglesulū Boner se mira de-ună-đi de a găssi acollo : «figure gingașe și ballane ca o copiliță din Albionū»²¹.

Transilvania la nordū și Dobrogia la sudū reflectau purū și simplu *negrēta* cea poetică a țerei *Bass-arabilorū*, pusă la miđū-locū între dēnsele ca unū centru comunū de colorațiune.

Ademarū își termină cronica cu vr'o patru-đeci de annī înainte de a se fi născutū Nestorū.

Din tōte provincielesuppuse corōnei maghiare Ardēlulū este cea mai apropiată de Rusia, încātū trebuīa să i fi fostū orī-și-cândū cea mai cunnoscūtă.

Pe la 1100, și chīarū ce-va mai târđiū, cândū scriea Nestorū, principalī locuitorī ai Transilvaniei erau indigeniī Romāni și invarorī Pecenegī : «*Pecenatorum et Falonum campania*», după expressiunea unū scriitorū germanū din secolulū XII²².

În acestū modū, povestindū trecerea anterioră prin Russia pe la anulū 900 a unei glōte

¹⁶) KARAMZIN, t. 1, nota 302.

¹⁷) Veđi despre ellū FABRICIUS, *Bibliotheca Latina*, ed. Mansi, Florentiæ, 1858, in-8, t. 1, p. 14, și POTTHAST, *Bibliotheca historica medii ævi*, Berolini, 1862, p. 102, art. Ademarum Chabannensis.

¹⁸) În PERTZ, *Scriptores Rerum Germanicarum*, Hannoveræ, 1840-56, in-8, t. 4, p. 129-130.

¹⁹) *Annales Regum Hungariæ*, Vindobonæ, 1764, in-f., p. 17, nota h : «Ungariam nigram—ita per errorem vocat Transilvaniam».

²⁰) *Hist. critica*, I, 104 : «Transilvaniam male sic appellat».

²¹) *Transylvania, its products and its poeple*, London, 1865, in-8, p. 439 : «fair as a young English girl, and with features, too, characteristic of England».—Autorulū vorbesece despre Maghiari, dérū observațiunea i se aplică și cătră celledalte naționaliități alle Transilvaniei.

²²) OTTO FRISINGENSIS, an. 1158, în MURATORI *Scriptores Rerum Italicarum*, t. 6, p. 665 sqq., ap. SCHLÆZER, *Gesch. d. Deutschen in Siebenb.*, 231.

de Pecenegi, annalistul rusu i-a numitu forte bine Negri-Unguri, desi asemenea calificatiune nu li se cuvenia rigurosamente decatu dupa asezdarea loru in Transilvania, pe care amu vedutu o a se fi chiamatu astu-felii cu multu mai de'nainte.

O data nemerindu urma adevrului, nu ni va fi greu a lu constata acumu in insusi testulu lui Nestoru, alle caruia cuvinte bine intellese confirma celle de mai susu.

Slavonesce:

«... Obre, ichzse niest plemeni ni nasliedka, po sichze pridossa Peczeniezi, i paky idossa Ugri Czernii mimo Kyeu, posliezsde pri Olzie»²³.

Adecă:

«Avari s'au stinsu fara nemu; dupa aceia au venitu Pecenegii, si apoi au trecutii Negrii-Unguri longă Kiev mai tarziu sub *Olga*».

Acestu passagiū n'are nici unu datu cronologicu, deru se scie ca Olga a domnitu intre 945—955.

Dupa ce descrie mortea principelui Olegu la 913, Nestoru urmeza sub anulū 915:

«Pentru prima ora au venitu Pecenegii in Russia»²⁴.

Despre Pecenegi Nestoru mai vorbesce adesea in cursulu croniceii selle; despre Negrii-Unguri inse, veniti abia peste trei-deci de anni dupa aparitiunea primulu stolū pecenegu, nu mai gassimu nicaii nici o vorba.

Ce s'au facutu cu densii?

Din Porfirogenetu se scie ca Pecenegii erau impartiti in mai multe triburi cu totul separate.

Nu tote de o data sossiseră din Asia, ci unele dupa altele, astu-felii ca ante-garda aparandu la 915, partea cea mai intarziata putea sa agiunga peste trei decennie.

O asemenea miscare treptata, tribu dupa tribu, se observa in istoria tuturoru ordelorū barbare din evulu mediu.

Este evidente ca sub Pecenegi si Negri-Unguri Nestoru intellege una si aceia-si nationalitate impartita in triburi.

Deru care anume din triburile pecenege erau Negrii-Unguri, arrier-garda celloru-l'alte? Ademarū raspunde:

«Acellu ce s'a asestatu in Transsilvania».

Fara Ademarū e peste putinta a intellege testulu lui Nestoru, precumu fara Nestoru e greu a nu banui, de impreuna cu Pray si Katona, vr'o posibila incurcatura in testulu lui Ademarū; precumu nu mai puiniu amendou, Ademarū si Nestoru, n'aru fi instructivi fara Negra-Bulgaria a lui Constantinū Porfirogenetu; si precumu eroși nici acesta, nici Negra-Ungaria a celloru-l'alți, n'aru esi din misteriu fara gradata desfasurare a intregii nomenclature: *Negra-Cumania*, *Negra-Tătaria*, *Negra-Romania*, *Negra-Bogdania*, vevodatulu *Negriloru*, *Arabiā*, *Bass-arabiā*.

Numai grupparea fontaneloru secolu dupa secolu si chiaru annu dupa annu, suppunendu-le apoi pe rondu si comparativamente unei analise omnilaterale, strabatte labirintulu.

Una din esigintele celle mai imperiose si mai dificile alle criticeii este inse nu numai de a urmari adevrulu, nu numai de alu descoperi, ci inca a nu trece peste densulu, adecă din pre-multu zelu a nu amesteca la unu locu certitudinea si cea-ce nu este decatu probabilu, seu si mai puiniu decatu atata.

Astu-felii, desi aru fi pote unu lucru comodū, totusi noi nu vomu mari argumentatiunea printr'o ipotesa a lui Zeuss, adoptata de catre d. Rösler, cumu-ca numele *Σαβαροισσαροι*, sub

²³) Ed. Miklosich, 6.

²⁴) *Ibid.*, 22: „Vlieto 6423 pridossa Peczeniezi pervoe na rus'skuiu zemliu.“

care aparău Unguriî într'unu passagiu din Constantinu Porfirogenetă²⁵, n'arū fi decătū o presuppusă formă scandinavă *Svartiasphali*, adecă Negri-Cumanî²⁶.

În secolulū X Cumanî, veniți mai târziu după Unguri și după Pecenegi, erau de totu necunoscuți în Europa; și chiarū să fi fostū altū-feliū, totū încă prima cîocnire cu densiî n'arū fi avut' o Norvegiî sēu Svedianiî, ci Greciî la Dunăre, încătū mai currēndū limba scandinavă adopta pentru a-î desemna vre-unū termenū bizantinū decătū vice-versa.

Orî-care arū fi adevērata etimologiā a cuvēntului *Σαβαρτοιάσφαλοι*²⁷, ellū n'are a face cu Negriî-Unguri ai lui Nestorū și Ademarū, cari se rappōrtā d'a-dreptulū la Transsilvania.

La Transsilvania, și'n parte chiarū la Muntenia, precumū Négra-Bulgariā se rappōrtā în parte la Moldova; căci espedițiunea Sântului Stefanū, aceia despre care vorbesce Ademarū, se întinsese pēnē la unū gradū și assupra Terrei-Romānesci²⁸...

Maî remāne Marea-*Négră*.

Italianulū Formaleoni, scriēndū istoria commercială a Pontulū, plēcā dela următōrele doue preliminare:

1. Acēstā Mare nu s'a numitū *négră* din causa brumosității selle, căci brumōsă a fostū tottū-d'a-una, dērū nu tottū-d'a-una se numīa *négră*;

2. Acēstū nume de *négră* ea trebuīa să-lū fi moștenitū dela vr'unū poporū țermurēnū, carele de asemenea se numīa *negru*.

Ca teoriā, ambele punturī sunt fōrte nēmerite; dērū Formaleoni se perde într'unū chaosū cândū se încercā a gāssi o aplicațiune.

Ellū se opintesce la cuvēntulū *kara* ce are semnificațiunea de *negru* în diverse limbe orientale, și oprindu-se aci, gāssesce numele anticulū poporū *Carî* din Asia-mică: éccē *Negriî* în mēmoria cărorā s'a botezatū Marea-*négră*!

Și mai multū decătū atāta.

Sciēndū că grecesce *μέλας* însemnēzā *negru*, Formaleoni susține că famoșii navigatori și colonisatorî *Milesiani* ai anticității aū fostū *Carî*.

Maî pe scurtū, Marea-*négră* se va fi numitū astū-feliū după *negrulū* poporū Carî-Milesiani²⁹.

Lāssāndū la o parte că *Μιλήσιοι* nu se deduce grecesce din *μέλας*, încătū n'are a face cu *negru*; lāssāndū la o parte că Milesianiî erau Ellenî în tōtā puterea cuvēntului, încătū dintr'înșir eșiserā filosofî Tale, Anassimandru, Anassimene, istoriculū Ecateū, oratorulū Eschinū etc.³⁰, pe cândū Carî erau barbarî, *βαρβαρόφωνοι* după Omerū³¹, și chiarū însuși Formaleoni îi face tocmai Sciți; lāssāndū la o parte tōte acestea și mai multe altele, să ne mărginimū într'o singurā observațiune.

Carî și Milesianiî se perdū cu totulū din istoriā, uniî grecindu-se, cei-l'alți persindu-se, înainte de începutulū erei creștine.

Dēcā Pontulū s'a *negritū* dela Carî sēu dela Milesianiî, dela vre-unulū din aceste doue popōre diferite, sēu dela ambele împreună după cumū îi unificā Formaleoni, fie cumū va fi, urmēzā în orî-ce casū că evenimentulū trebuīa să se fi petrecutū într'o anticitate fōrte depārtatā, cu căți-va secolî înainte de nascerea Māntuitorulū.

²⁵) *Op. cit.*, p. 168, cap. 38.

²⁶) RÖSLER, *Rom. Stud.*, 150: „*Σαβαρτοιάσφαλοι*, ist dies Swartias-phali d. i. die schwarzen Falen und es wäre dies die Bezeichnung welche ihnen die scandinavisch redenden Waräger in Russland und Constantinopel gaben. Diese Vermutung von K. Zeuss klingt mir sehr beifallswert.“ — Cf. ZEUSS, *Die Deutschen und ihre Nachbarstämme*, München, 1837, in-8, p. 749, nota 2.

²⁷) Cf. POTOCKI, *Recherches sur la Sarmatie*, Varsovie, s. a., in-4, t. 1, p. 98.

²⁸) Apud PODHRADCZYK, *Chronicon Budense*, 67.

²⁹) *Storia della navigazione nel Mar Nero*, Venezia, 1788, in-8, t. 1, p. 42: „Il Ponto Eusino ora è detto Cara Degniz, o Mar Nero da' Tartari e Turchi. Questa voce *cara* è d'origine scitica, non meno dei popoli Cari, ch'erano venuti ad abitare l'Asia Minore. Questi *Cari* furono detti *Milesi* dai Greci, il che rendeva corrottamente il valore della loro denominazione di *neri*. Questi *Cari* furono i più possenti coloni del Ponto, il quale da loro dovette prendere il nome di *Mar Nero* presso le nazioni, che ne occuparono le coste.“

³⁰) STRABO, lib. XIV, cap. 1, § 7.

³¹) *Ib.*, VI I, 6 §. 6.

A sci că *negréta* Pontului s'a ivitū abia în evulū-mediū și a-î atribui totuși o origine carică sēu milesiană, este cea mai flagrantă contradicțiune.

Formaleoni prevedea greutatea acestei obiecțiuni și spera să scape printr'o invențiune.

Ellū dice că primulū scriitorū, în care ne întimpină *Négra-mare*, este Appianū: «Il primo fra gli scrittori, che dasse all' Eussino il nome di Mar Nero, fu Appiano Alessandrino»³².

Imposibilū ce-va mai falsū!

Appianū trăia în zilele lui Traianū, cunoscea foarte bine Pontulū, îllū menționéză la totū passulū, mai allesū în *Μηριδαρεϊος*, înse nici o dată nulū numesce altū-feliū decâtū *Πόντος ὁ Εὐξαινος* sēu simplu *Πόντος*³³.

Nu numai Romani, nu numai Elleni din vechime, dērū nici chțarū Arabi și Persi din evulū mediū, n'au cunoscutū nici-o-dată numele de Mare-*négră*³⁴, ceia-ce probéză că ellū nu s'a pututū nasce nici pe littoralulū sudicū, nici pe cellū orientalū allū Pontulū.

Tătari, Slavi, Scandinavi, Unguri, Turci de cândū s'au stabilitū în Europa, éccē la cine ne întimpină pentru prima óră acéstă numire; adecă la toți acei ce cutrierară treș-ânghiulū marinū vest-nordicū, allū căruia vērful se află în gurile Dunării.

Insuși Formaleoni, printr'o cūdată contradicțiune, mărturesce că: «Pontulū s'a numitū «Mare-négră de cândū încăpu sub dominațiunea Tătarilorū și Turcilorū, de unde Russi «î-au đisū apoi Czerno-More și Moldoveni Négra-mare»³⁵.

Unde mai sunt dērō Cari, Milesiani și pseudo-Appian?

Francesulū De la Primaudaie, carele citise mai totū ce se referă la Pontū în litteraturele vechi și moderne, constată acella-și faptū³⁶.

Intr'unū cuvētū, originea numelū Mării-*negre* se pōte împinge cellū multū pēnē în secolulū X, nu mai încollo; adecă în acea epocă, în care felurite triburi turce și tatare, Chazarī, Pecenegi etc., au începutū a se mișca din resăritū cătră gurile Dunării, și'n care epocă noi veduserămū mai susū formându-se o variată nomenclatură de sateliți *negri* în gūrulū centralulū *negrismū* allū țerei *Bass-arabilorū*.

Aprōpe tōte numirile Pontulū în evulū-mediū s'au formatū după diverse popōre mari și mici: une-orī Mare-*Romană* în înțellesū de Grecă, adecă a Romei-Noue; câte o dată Mare-*Russă*³⁷.

In anticitate ellū se chiăma în acella-și modū Marea Scitică: «Scythicus Pontus»³⁸ sēu «Scythicum Mare»³⁹ după numele Sciților, Marea Cimmerică: «Cimmerius Pontus»⁴⁰ după numele Cimmericilor, Marea Amazonică: «Amazonius Pontus»⁴¹ după numele Amazonelor, Marea Sarmatică: «Sarmaticum Mare» sēu «Sarmaticus Pontus»⁴² etc.

Numele anticilorū Feniciani însemnândū *roși*, grecesce *Φοινικες*, latinesce *Poeni* dela «puniceus» — *φοινίκιος*, ebraesce *Edom* etc., golfulū învecinatū cu Fenicia a fostū numitū în tōte limbele «Marea Roșiă»⁴³.

³²) *Op. cit.*, 93.

³³) *Ed. Firmin-Didot*, Paris, 1840, in-8, passim, începēndū de la pag. 1.—Și să se observe că sub Appianū Cari și Milesiani de-multū nu mai essistău ca popōre, ci numai ca localități: *ib.*, p. 197, 200, 269, 471, 517, 573 etc.—Despre Appianū ca fontānă a istoriei române, veđi A. PAPADOPOLU CALIMACHU, *Scrierile vechi perdute*, § 3, în *Columna lui Traianū*, 1872, p. 228.

³⁴) LELEWEL, *Géographie du moyen-âge*, Atlas.

³⁵) *Loco cit.*: «Dacchè vi regnarono Tartari e Turchi, fu detto Mar Nero, e così pure lo dissero: Russi in loro linguaggio Czerno More, ed i Moldavi Nigra Mare.»—Despre numele seandinavū *Svartahaf* veđi RAFN, *op. cit.*, passim.

³⁶) *Histoire du commerce de la Mer Noire*, p. 3, nota: „Mer Majeure, les Grecs byzantins l'appellèrent les premiers

de ce nom, qui fut adopté par les Latins. Lorsque les Turcs et les Tartares la dominèrent, ils lui donnèrent le nom de Mer Noire.“

³⁷) MASSOUDI, în KLAPROTH, *Magasin asiatique*, 1825, p. 271, ap. PRIMAUDAIE, l. c. — SHEM-UDDIN-ABU-ABD-ULLA MU-, HAMMED, ap. KARAMZIN, I, nota 365, etc.

³⁸) VALER. FLACC., *Arg.*, I, 59; II, 329. — LUCAN., II, 420, 580; V, 436.

³⁹) GELL., XVII, 8.

⁴⁰) CLAUDIAN., *De laud. Stilich.*, I, 129; XXI, 29.

⁴¹) CLAUDIAN., în *Eutrop.*, II, 265.

⁴²) OVID., *Pont.*, IV, 10, 38.—VAL. FLACC., VIII, 223 etc.

⁴³) RENAN, *Histoire des langues sémitiques*, Paris, 1858, in-8, p. 38. — MOVERS, *Die Phoenizier*, Berlin, 1849, t. 1, p. 1-3.

Totü astü-feliü Pontulü fu botezatü *negru* din cauza Românilorü.

O probă directă sunt chiarü Turciü și Tătariü, și nu cei de astă-đi, ci străbuniü lorü din secolulü XIV.

Pe la 1390, fiindü prinsü robü de cătră Ottomanü și auđindü dela dênșii numele turco-tătarü *Kara-denghiz*, Némțulü Johann Schiltberger ceru naturalmente o traducere, și s'a informatü că acéstă *Négra*-mare însemnéză a *Kara-ıflakilorü*, încätü în relațiunea căllătoriei selle ne isbesce d'o-dată cu surprindere că orașulü Tessalonica se află : pe țermulü Mării-Romănescü⁴⁴.

Dela Pecenegi, dela Chazarü, dela triburile orientale mai mênunte, copprinse sub aceste doue vaste etichette confederative și împrăștiate în evulü-mediü pe totü lungulü septentrionalü allü Pontulü, *Négra*-mare trecu la Turci și la Tătari sub forma de *Kara-denghiz*, la Slavü sub acea de *Czerno-more*, la Scandinavi *Svarta-haf* și așa mai încollo, értü Greciü o împrumutară dela Osmanlây, prefăcënd'o în *Μαυρο-θαλασσα*⁴⁵, séü póte s'o fi avutü și ce-va mai de nainte.

La Unguri, notarulü anonimü allü regelü Bela o numesce lătinesce : *Nigrum mare*⁴⁶.

În susü de Dunăre pênë pe la *Crimü*, în gïosü de Dunăre pênë pe la Varna, în susü și în gïosü reversându-se, ca dintr'o pălنیă resturnată, anume din bassinulü carpatino-danubianü, éccë propriü đisa *Négra*-mare, pe cândü de dincollo de Meotide și de dincollo de Bosforü ea nicü o dată nu se chiăma astü-feliü pênë la moderna generalizare a terminologiei geografice.

Amü finitü și cu Pontulü, completându pe deplinü *négra* atmosferă a Munteniei în evulü-mediü.

§ 66

CHARTA EPICA A ARABIEI DELA DUNARE.

Negrulü provócă ideia de *albü*.

România carpatină fiindü *négra*, éccë déro că unü copistü allü lui Villehardouin numesce pe cea balcanică «Romăniă *albă*»¹, dérü numaï într'unü singurü passagü și n'o mai găsimü așurü, cea-ce arrétă că antitesa nu trecuse nicăiri la poporü.

Transilvania fiindü Ungariă-*négra*, Ademaru și Nestorü numescü pe Maghiariü propriü điši Unguri-*albi*; înse cellü ánteü se grăbesce a lîmuri ellü însuși că acéstă *albéta* n'are altă rațiune decâtü spre a distinge Pannonia de Ardélü : «dicitur Alba Ungria ad differentiam Ungriae Nigrae»², pe cândü *negreța* Transilvaniei este anterióră antitesei, basându-se pe capetele celle negre alle Bass-*arabilorü* : «populus est colore fusco velut *Etiopes*»³.

Pontulü fiindü Mare-*négra*, Greciü, Slavü, Turciü aü attribuitü epitetulü de *albă* Mării-ionice⁴.

Cronicarulü maghiarü Kézai botézá pe Cumanü cei adevérați *Comani-albi* prin opozițiune cu *Comani-nigri* dela Dunăre⁵.

Fără a îmulți essemplele, vomü semnala numaï că pretutindenü acestü epitetü de *albü* este isolatü, accidentalü, cu totulü străinü litteraturei poporane, limbisticei și diplomaticei, în timpü ce *Négra*-Romăniă, *Négra*-Tătariă, *Négra*-Comaniă etc., purcedëndü tóte din Bass-*arabiă*, formézá unü întregü ciclu compactü, solidarü, strictamente circumscrisü din

⁴⁴) SCHILTBERGER'S *Reise*, ed. Pelzel, München, 1814, in-8, p. 83: „am Ufer des Wallachischen Meeres.“

⁴⁵) BAYER, *De Cimmericis*, în *Opuscula*, p. 127, ap. KARAMZIN, I, nota 3.

⁴⁶) ENDLICHER, *Monumenta*, 14.

¹) *Hist. de Constant.*, 301: „Mont Hæmus, qui est la basse Mysie, s'appellent maintenant *blanche Blaquie*.“

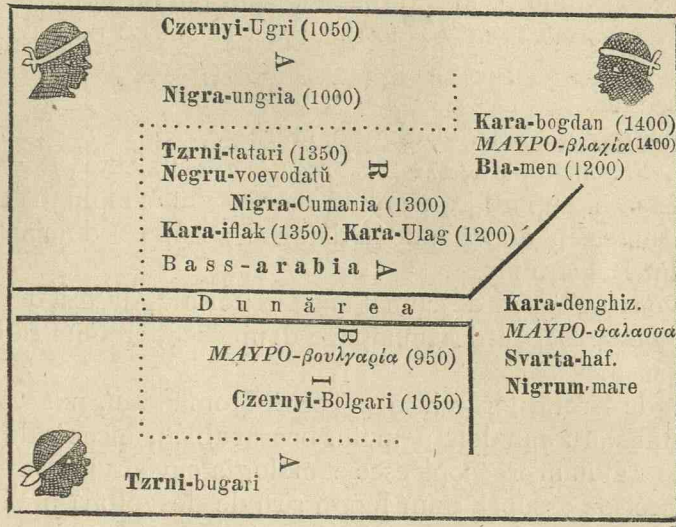
²) *Loco cit.*

³) *Id.* — Despre epitetulü *albü* într'unü altü înțellesü veđi § 8 nota 3; precumü și despre epitetulü *negru*, éroși într'unü altü înțellesü, § 50 nota 6; ambele note fórte importante pentru a preveni controversa.

⁴) FORMALEONI, I, 43.—MIKLOSICH, *Lex.*, vorbo: *czr'n.*

⁵) ENDLICHER, *Monumenta*, 90.

tóte părțile între *Négra-Ungariă*, *Négra-Bulgariă*, *Négra-mare*, și pe care 'lă putemă resume prin următórea mappă epică a *Arabiei* dunărene :

E fórte importantū de a observa caracterulū poeticū allū acestei nomenclature, căcī nu-măi astū-feliū se previne o obiecțiune ce s'arū puté face: cumū óre o terrişóră ca Oltenia să-și reverse numele assupra unū spațiū atătū de întinsū, agiungēndū indirectamente a fi cunnoscūtă pēnē 'n Islandia?

Una din proprietățile cele mai distinctive alle poesiei poporane din toți timpii și din tóte regiunile este de a mări pēnē la dimensiunī colossale nesce lucrurī fórte micī, micșurāndū din contra pēnē la nullitate pe cele fórte mari.

In Nibelungenlied terribilulū Attila devine piticū față cu obscurulū Hagen, din care esse d'o dată unū gigante.

In epica francesă Carolū cellū Mare este o nemica pe lōngă Rolandū, deși acesta n'a fostū în realitate decâtū unū bīetū « praefectus Britannici limitis », pe care cronicarulū contimpurēntū Eginhard abia'lū mențiōneză cu ocasiunea bătăliei dela Roncevaux.

La Ellinī Achille și la Spaniolī Cid sunt nesce iperbole poporane analoge.

La vecinī nostri Serbī și Bulgarī nu audī nicī o vorbă despre imperatulū Stefanū Dusanū, una din figurele cele mai grandioase în întrēga istoriă a ginții slavice, și totuși poporulū înalță acollo pēnē la cerū în tóte balladele pe unū « Crăișorū Marcu », o personalitate fără nicī o însemnătate istorică, unū simplu condottierū în armata turcă, carele însoșise pe sultanulū Baiezid într'unū resbellū contra marelui Mircea și a fostū uccisū într'o bătăliă de lōngă Crafova de cătră unū boierū românū numitū Ratco, deși pe acesta, învingētorū allū semi-đeulū bulgaro-serbū, neminī nulū celebrēză! ⁶.

§ 67.

CONCLUSIUNEA DESPRE ARABIA DELA DUNARE.

Așa déro în secolulū X, între anni 900-1000, la marginea primului millenniū după Cristū, întregulū bassinū dintre Balcanī și Carpați și chfarū ce-va mai încollo căpētase brumósa famă de *negru*.

⁶ LUCARI, 72: „Paiait tornò in Europa, ripassò il Danubio alla città di Sieverino, opera di Severo Imperadore, et fece giornata campale con Rè Mircea, sotto la città di Chraglievo, e vi fu mezo rotto. Marco Chraglievich figliuolo di Vu-

casein Margnavcich, ch' haveva seguito il Turco, fu morto à caso da Ratko Valaco, et il suo corpo messo sopra un cavallo di pezza, fu portato à sepolire in Monasterio di Bullacciani.“

Acestu fenomenu provenindü printr'o poetică asociatiune de idee din descompunerea numelu Bass-arabiă, prin care se caracteriza mai în speciă banatulü Severinulu, se trage o necesară consecință că cu multü mai de'nainte, cellü puținü în secolü VII-VIII, territoriu oltenu era degia cunoscutü ca *Bassarabiă*, căci cauza nu póte a nu fi anterióră proprielor selle effecte.

Logica nu se opresce aci.

În privința *Negrei-Ungarie*, *Negrei-Bulgarie*, *Mării-negre*, *Negrei-Tătarie*, *Negrei-Cumanie*, *Negrei-Bogdanie*, *Blă-menn*, *Μαυροβλαχία*, *Araby*, *Kara-ıflak* etc., Bass-arabia este o cauză; înse totü-d'o-dată densa ni apare la rōndulü seü ca unü simplu effectü în calitatea'i de nume dinasticü allü Munteniei, adecă unü ce datoritü secolarei dominațiunii la Dunărea de gÿosü anume a nēmulü Bassarabilorü.

Prin urmare, decă *Bassarabia*, ca desemnațiune territorială, datéză dintre anniü 600—700, cată să admitemü că *Bassarabü*, ca desemnațiune domnescă, trebuia să fie și mai anticü, din secolü V, VI seü mai susü.

În tomulü III, scriēndü Istoria Ierarchică a Țerei-Romănesci, noi vomü desbatte passü la passü pe basea fontānelorü annalele nēmulü bassarabicü, începēndü înainte de colonizarea Daciei și demonstrāndü microscopicese etimologia cuvēntuluü Bassarabü; de astă dată ni e peste puțință a antecipa asupra unü lungü șirü de desvoltări prealabile.

§ 68.

O COINCIDINȚA LA ROMANII TRANS-DANUBIANI.

Vorbindü despre celle-l'alte vechi numi territoriale alle voevodatuluü Bassarabilorü: *Țer-ră-Romănescă*, *Munteniă* și *Vlachiă-mare*, noi amü indicatü pentru fie-care din elle o nomenclatură correspundinte la frații nostri de peste Dunăre.

Acella-și fenomenü, deși numai în germene, ne întimpină în privința numelü dinasticü *Bassarabiă*.

Urcarea pe tronü a nēmulü Assanilorü, o ramură a Bassarabilorü dela Oltü, cavalieri cu *capete negre* unü și alții, era cätü p'aci să prefacă întregulü imperiü romāno-bulgarü în *Asseniă*; dērü fórte scurta durată a gloriosei dinastie, stinse abia după doue-trei generațiunii, a popritü definitiva formulare a nouei numiri.

Missionarulü papalü Ricardü de pe la 1230 ñice: «amü agÿunsü la Constantinopole prin *Bulgaria lui Assēnū*»¹.

N'a trecutü totuși unü semi-secolü, și o mulțime de alte familie, care de care mai obscură, aü începutü a se succede sub vėduvita porfiră a Assenilorü

Pentru ca o dinastiă să transmittă numele seü unei țere într'unü modü durabilü, se cerü nu anni, ci vėcuri.

În Oltenia Bassarabiü eraü anticü degia în secolulü VI, și numele lorü, transmittēndu-se territoriuü de pe atunci și mai de'nainte, n'a încetatü a fi în flōre pēnē în secolulü XV; peste Dunăre înse tēnēra crēngă assenică a Bassarabilorü, mai puținü norocōsă decätü tul-pina'i din Carpați, s'a ștersü ca meteorulü, deșteptāndü într'o clipă admirațiunea și perđēndu-se apoi pentru totü-d'a-una.

Acēsta'i differința între *Bassarabiă* și *Asseniă*, una despărută din fașă, pe cāndü cea-l'altă, după o viuēță multi-secolară, reuși a se eternisa directü și indirectü pe tōtă intinderea bassinuluü istrianü.

1) ENDLICHER, *Monum.*, 249: „per *Bulgariam Assani* et per *Romaniam*.”

§ 69.

IMPORTANȚA UNEI NOMENCLATURE TERRITORIALE.

Trăgându-se din pagină în pagină și din cöllă în cöllă, nomenclatura Munteniei în secolul XIV a luat pînă aci pe nesimțite proporțiunile unui volum; și totuși, departe de a ne căi cătă de puțin, noi credem că numai astă-felū nî-a fost cu puțință a da o temeliă solidă ulteriorelorū nōstre cercetări.

În privința Statelorū, ca și'n a indiviđilorū, după ce s'a îmbrățișatū mai ănteū printr'o răpede cătătură configurațiunea lorū generală, unū aspectū massivū allū suprafeței totale, primulū passū este apoi de a întreba: cumū te chîamă?

Și decă unū Statū seū unū individū va fi fost cunnoscūtū cumū-va sub mai multe numi, cată să le precisămū successivamente pe tōte, constatāndū identitatea persōnei, fiindū-că altū-felū ne-amū espune dintr'unū singurū omū a face doui seū din doui omeni unulū singurū, în locū de a atribui, după famosulū preceptū allū luī Iustinianū: *suum cuique*.

Lectoriī nostri s'au convinsū degă că numai nescirea nomenclaturei împedecase a discerne originea oltēnă a vechiū dinastie princiare din Moldova; numai nescirea nomenclaturei mănținuse în picōre fabula despre Negru-vodă; numai nescirea nomenclaturei a petrificatū atătea grave aberratiūni despre Ungro-vlachia, despre modalitatea annessării Făgărașului cătră Muntenia, despre *voivodatus Bessarabiae* și mai căte altele; numai nescirea nomenclaturei a servitū a întuneca o grămadă de lumine de prima importanță pentru istoria nōstră națională, dintre cari abia o parte aū fostū desbătute mai sus, cele mai multe remānēndū în rezervă.

Cătū de necesară, cătū de nedispensabilă este o stăruitoare approfondare preliminară a cestiunilorū nominale în orī-ce studiū istoricū, nî-o arrētă o nenorocită esperiință a repositulū Heliade, omū de geniū, bărbatū providențialū, dērū înzestratū cu pré-puțină dosă de rebdare spre a fi pututū înfrunta cu isbāndă analiza critică.

Intr'unulū din opusculi seī, atātū de bine scriși și atātū de reū documentați, ellū ȓice între altele:

«În mediulū-evū Dacia era reputată în tōtă Europa de disciplina ei ecclesiastică. Organizarea cenobiilor și monastirilor, și organizarea civilă și militară în Dacia era essemplară. Ariosto, ce a statū în secolul XV, cāntāndū cavalleriī secolulū VIII din imperiulū luī Carolmagnu, cāndū e vorba de eroi și eroine sație de alle lumī, spune că veniaū în «monastirile Daciei și se închinaū devotāndū-se luī Dumneđeū:

«Dalinda per voto, e perchè molto sazia
«Era del mondo, a Dio volse la mente;
«Monaca s'endò a render fin in Dazia,
«E si levò di Scozia immantamente».
„(Orlando Furioso, canto VII, sex. 16)“.

Apoi Heliade urmēză:

«Este în usulū poeziilorū a descrie, cāndū vorbescū de unū ce noi și necunnoscūtū. Aci «Ariosto e așa de răpede, vorbindū de monastirile din Dacia, ca și cumū amū vorbi noi de «Passerea seū de Viforîta. Par'că arū fi ȓisū: se dusesse collo în Dacia, unde sciți cu toți că «crestinismulū și pietatea sunt de essemplu». ¹

Așa déro Dalinda plēcă din Scoția pentru a se călugēri în Dacia.

Dērū în ce felū de *Daciă*?

Aci s'a peccălitū Heliade.

¹ Instituțiunile Romăniei, tabellū istoricū, Bueur., 1863, in-16, p. 41.

Pe la finea evului mediu, începându dela suta X, nu România, ci Danemarca, pe care numai apa o desparte de Scoția, încâtă tocmai într'acollo era drumulă firesc pentru eroina lui Ariosto, se chiăma în toți scriitorii occidentali și în tôte actele oficiale esterne și interne: *Dacia, Datia, Dazia*.

În același secolă cu Ariosto noi vedem pe regele danesă Erică XIII intitulându-se: «*Dei gratia regnorum Daciae, Sveciae, Norvegiae etc. rex*»², în cătă Heliade și aci ară fi trebuită să traducă: «regele *României, Svediei și Norvegiei*».

În același secolă cu Ariosto circula prin Italia o nuvellă poporană, în care gîocă rolulă principală ună «*Imberto re di Dazia*»³: Heliade ară fi putută susține éroșă că acestă nume germană denotă pe vr'ună principe din România.

Pe la 1519 regele danesă Cristiernă II, dându-și în limba francesă titlulă de «*roy de Dace*», trămittea din Copenhaga la Parisă amicului seă regelui Franciscă I nesce căni de vênată, despre cară scrie în epistolă: «*certaines chiens levriers, tant de Russie que de ce pays de Dace*»⁴.

Nu cumă-va Heliade s'ară fi încercată a ne assicura despre romănesca origine a acelloră dulăi?

Muscalii pêne astă-đi numescă pe Danesă *Daciană* (Daczanin), întrebuițându totă-odată în privință-le adiectivulă *dacică* (datskii)⁵.

Éccă unde se afflău monastirile lui Ariosto și se ducea bigota Dalindă!

Dazia, Datia, Dacia, ca o desemnațiune normală a Danemarcei în tôte fontănele appuene din véculă de miđă-locă, este ce-va atătă de cunoscută, încătă nu e permisă ca să n'ò scie oră-cine pretinde a se fi ocupată măcară în trecetă cu studiulă istorică.⁶

Numai ignoranța acestui punctă împinsese pe nemuritorulă Heliade a băga pe bietulă Ariosto pe la călugărițele nòstre din Passerea și din Viforăta, celebrăndă ca din senină o antică «*disciplină ecclesiastică*», altă-feliă fòrte dubiòsă pe țermii nordiciei ai Dunării de gîosă!⁷

Ferindu-ne de perspectiva unei assemeni confusiunii și ecuivocității, noi amă insistată atătă de multă assupra nomenclaturei, și totă încă n'amă limpedit'ò întrégă, căci puține țerre și puține națiuni pe fața globului pămêntescă au purtată în întru și'n affară mai felurite numă geografice și etnografice.

Geția, Goția, Atel-cuzu, Olteniă, și mai multe alte denumiri, a căroră întrebuițare se mărgină în parțialulă cercă allă unoră deosebite epoce seă allă unei deosebite specie de sorginți istorice, fără a fi fostă respândite seă perpetuate, nu și-au putută găssi locă în desvoltările nòstre de mai susă, consacrate exclusivamente unei nomenclature generale și stabile; déră totuși elle voră fi debătute fie-care mai la valle.

Acumă să recapitulămă în câte-va cuvinte, într'ună modă pe cătă se va puté mai plastică, essențialele conclusiuni alle acestui lungă studiū, grăbindu-ne a păși înainte.

§ 70.

RECAPITULAREA DESPRE NOMENCLATURA TERREI ROMĂNEȘCI.

Principalulă nume allă Munteniei, meritată prin desbarcarea legiuniloră romane alle lui Traiană la Severină și prin persistința de atuncă și pêne astă-đi a elementului latină în latura Oltului, chiară în acelle momente periodice cândă ellă se eclipsa în celle-l'alte cătune alle Daciei, este România prin excellință: *Țerră Romănescă*.

²) Diploma din 1418 în DOGIEL, I, 353.

³) *Novella della figlia del re di Dacia*, ed. Wesselowsky, Pisa, 1866, in-8; o reproducțiune fòrte rară, numai în 260 esemplare, din cară unulă se află în superba bibliotecă a d-lui A. Odoboseu.

⁴) GEFROY, *Notices et extraits des bibliothèques ou archives de Suède*, Paris, 1856, in-8, p. 502.

⁵) GRIMM, *Gesch. d. dent. Spr.*, II, 732.

⁶) HEEREN, *Historische Werke*, Göttingen, 1821, in-8, t. 5, p. 89, nota.

⁷) D. A. XENOPOLU, ună giune altă-feliă plină de eunoscințe fòrte seriòse, committe din răpediciune o erròre analogă în *Convorbiri litterarie*, 1872, art. *Notițe istorice*.

Slavii și Germanii cunoscându pe vechii Romanii sub epitetul de Vlachi, adică dominatori, și astă calificațiune, lipsită mai în urmă de primitivul său înțelesu de supremația, devenindū o traducere adecuată a cuvântului «Romanus», Muntenia a fostū Țisă *Vlachia* de'nțefu de cătră Slavo-germanii, apoi prin împrumutū de cătră Grecii, Ungurii, Orientalii, purtându acestū nume mai cu preferință de'naintea cellorū-l'alte provincie alle Daciei, ca una ce mai cu preferință represinta românismulū.

Eponimii, individualisării, personificațiunii alle acestorū douē forme, ambele manifestându originea națională, erău Romanū-vodă și Vlachitā-vodă, umbrōse figure mitologice, create în evulū mediū și cari trăiaū încă în tradițiunea poporului nostru pēnē pe la finea secolului XV.

Adoptându pentru usū liturgicū și officialū limba slavică și sciēndū că vorba *Vlachū*, deși de provenință străină, nu este totuși decâtū unū essactū ecivalintē allū cuvântului *Romānū*, fără ca să fie copprinsă în ea cea mai mică ideică de reprobațiune, Muntenii au admis'o ei înșii.

Pe la 1160-1180, annessându-se cătră banatulū Severinului teritoriulū făgărășenū de peste Carpații, ruptū din corpulū Transilvaniei, acestă creștere a statului muntēnū pe socotēla Maghiarilorū a începutū a se esprime de atunci încōce prin *Ungro-Vlachia*, ca și cândū s'arū Țice Făgărășu-Severinū, care nume, denotându noua compozițiune administrativă a țerei, a luatū locū în titulatura cellorū douī capii ai națiunii, de'nțefū principele și mai tărđiū metropolitulū, dēru numai în acte slavice și grece, căci în celle latine ellū arū fi provocatū o intempēstivă susceptibilitate din partea Ungariei contra unei nomenclature correspundētōre litteralmente cu: «terra Ungriae-et-Vlachiae».

Predomnirea Carpaților a mai căștigatū vovodatului Bassarabilorū următōrea nomenclatură omogenă, egalmente respānditā în intru și 'n affarā:

Țerrā-Muntenescā, usatā d'o-potrivā de ambele laturī alle Milcovului;

Trans-alpina, adică Peste-muntenia, care ne întîmpinā mereū în fontāne latine, fie maghiare, fie papale, fie chīarū romāne, etc.;

Multany, nume polonū corruptū prin schimbarea lui *n* în *l* din forma romānescā locală «Muntenia»;

Vrance, nume moldovenescū, datoritū crescutului alpestru prin care se desemna despre Moldova fruntaria ostū-nordicā a Țerei-Romānesci;

Havas-Alfold, adică Muntenia-de-gīostū, nume maghiarū pe care grafulū ungurescū din Ardēlū illū prescurtēzā în *Alfold*.

Muntenia sēu Țerra-Romānescā, atātū prin întinderea hotarelorū selle în comparațiune cu alle cellorū-l'alte staturī romāne din evulū-mediū, pe cātū mai cu sēmā prin prestigiulū de a fi fostū totū-d'a-una centrulū mișcării romānismului la nordū de Dunāre și chīarū pentru romānimea transdanubiană, mai purta unū nume, pe care 'lū aflāmū în fontāne istorice sub douē forme:

Grosse-Walachie, Valachia-Major, Vlachia-Maggiore etc., adică *Romānia mare*, la străinii;

Mare-voevodatū, în titulatura princiarā internā.

Degia cu multū înainte de secolulū VI, dominațiunea nēmului Bassarabilorū d'a-stānga Oltului lășise assupra teritoriuluiū numele de *Bassarabiā*, conservatū apoi fără intrerumpere pēnē 'n suta XV, cândū o parte a Statului Muntēnū dela Galați pēnē la Kilia trecēndū sub stăpānirea Moldovei, acestā denomațiune a începutū a se applica din ce în ce mai exclusivū cătră regiunea Bugiacului, ērū dela 1812 guvernulū moscovitū a întins'o assupra întregului spațiū dintre Prutū și Nistru.

Cuvēntulū copprindēndū în sine elementele *s+r+l*, s'a întemplatū une-orī a se confunda *Bassarabia* cu *Serbia*, încātū ca Serbii erāu considerați câte o dată, simplu din cauza aceștei

gratuite assonanțe, atâtu anticî Bassarabî dela Oltu, precumû și o ramură a lorû mai nouă, urcată pe la 1375 pe tronul Moldovei în persóna lui Petru Mușatû; dérû nu numai aci s'a resfrântu acțiunea omofoniei, ci încă într'unu altu fenomenû fără allăturare mai remarcabilu prin mulțimea, varietatea și importanța consecințelor.

Printr'unu rebusu eraldicû, fórte comunû în symbolismul din tóte epocele și din tóte țerele, Bassarabî descompunêndu-și străbunulû nume gentilițiu în *Bass-arabî*, purtau din timpî immemorialî în stemma lorû nobiliară unulû seû mai multe capete de *Arabî*, adecă *negre*, ceța-ce pe de o parte a datu nascere famosului mitû allû lui *Negru-vodă* ca fundatorû allû statului bassarabescû, érû pe de alta a creatu pentru întrêga Româniă, și chiaru pentru regiunile limitrofe, o întinsă nomenclatură teritorială *sui generis*.

Poesia poporană a vecinilor nostri Slavî și Teutonî a fostu naturalmente încântată de a puté găssi în apropiare la Dunăre o fantastică *Arabîă*, pe care s'aû și grăbitu a o celebra balladele serbe și bulgare ca *Trni-Arapi* seû «Negri-Arabî», cântulû epicû germanû allû Nibelungilorû ca *Araby*, pêně și sagele scandinave din Islandia ca *Blå-menn* seû «Arabî», érû Mongoliî, Turciî, Greciî și Unguriî sub felu de felu de forme, devenite ce-va mai prozaice prin supprimerea arabismului și conservarea numai a ecivalintelului seû de negru: *Kara-ıflak*, *Kara-bogdan*, *Nigra-Cumania*, etc.

Eminamente poeticû, acestû epitetû nu se putea înfige într'o singură regiune definită, precisiunea fiindu totû ce este mai proză, și astû-felu degia în secolul X—căci n'amû voitû a ne urca mai susû d'o cam dată—noi vedemû epica negrêță a țerei Bassarabilorû lățindu-se nu numai pretutindenî între Carpați și Dunăre, dérû mai împresurându încă unû spațiu trans-carpatinû prin metamorfosarea Transsilvaniei în Négra-Ungriă, unû spațiu trans-danubianû prin Négra-Bulgariă, și chîarû însuși Pontulû se preface în Négra-mare, adecă se 'nnegresce totû coppripsulû albiei istriane pe ambiî țermî ai fluviului, avêndu dreptû punctû de plecare *Bass-arabia*, cuibulû *Negrilorû* voievođi.

Affară de «Négra-Româniă», remasă la Ottomanî în usû vulgarû pêně 'n momentul de față, tóte celle-l'alte numiri alle nóstre *arabice*, pêně și răděcina lorû Bassarabiă, încetându de secolî a se mai applîca cătră Țerra-Românescă, încătû numai poporulû de pe la Câmpulungû mai conserva o obscură tradițiune despre acellû Negru-vodă, adecă acellû banû allû Severinului carele cucerise între 1160—1210 Făgărașulû, Muscellulû și Argeșulû, urmêză déro firesce că legendariî, cronicariî și chîarû istoriciî modernî ai Românilorû, puținû diliginți în resfoirea fontânelorû, aû transformatû originile Statului Muntênû într'unû chaosu de contradicțiunî, de falsuri, de travestiri, de imposibilități, adducêndu pe Bassarabî din Bugiacû, făcêndu «ânteiû descăllecătorû» pe tatălû marelui Mircea, silindu-lû să domnescă cândû la 1215, cândû la 1240, cândû la 1290 etc.

Ne resumâmû.

Nomenclatura Munteniei, în parte essistente încă și 'n parte despărută după secolul XIV, se reduce la următorulû tabellû:

I. După originea națională *romană*:

1. TERRA-ROMANESCA, nume etnicû internû poporanû;
2. VLACHIA, nume etnicû slavo-germanû, trecutû la toți cei-l'alți străini și admisû în limba oficială internă;
3. UNGRO-VLACHIA, nume internû strictamente administrativû, civilû și ecclesiasticû, esprimêndu revendicarea de sub *Ungriă* și annessarea cătră *Vlachia* a țerei Făgărașului.

II. După aspectulû *muntosû* allû terrêmului:

4. TERRA-MUNTENESCA, nume topograficû internû, întrebuințatû pe ambele malluri alle Milcovului;

5. TRANS-ALPINA, adecă *Peste-munteniă*, nume topograficü officialü latinü, esternü și internü ;
6. MULTANY, mai correctü *Muntany*, nume topograficü polonü, desfiguratü din cellü internü ;
7. HAVAS-ALFOLD, adecă *Munteniă-de-giosü*, nume topograficü maghiarü ;
8. VRANCEA, nume topograficü poporanü moldovenescü.

III. După *mărimea* territoriuluï și a prestigiuluï :

9. ROMANIA-MARE, *Valachia-major*, *Grosse-Walachie* etc., nume ierarchicü esternü ;
10. MARE-VOEVODATU, nume ierarchicü officialü internü.

IV. După *dinastia Bassarabilorü* :

11. BASSARABIA, nume dinasticü internü și esternü ;
12. ARABIA, nume dinasticü poeticü poporanü slavo-germanü ;
13. NEGRU-VOEVODATU, țerra luï *Negru-vodă*, nume dinasticü poeticü poporanü internü ;
14. BLA-MENN, *Negrü-ómenü*, nume dinasticü poeticü scandinavü ;
15. NIGRA-CUMANIA, probabilmente *Fekete-Kunok*, adecă *Negrü-Comanü*, nume dinasticü maghiarü, applicabilü și cătră Moldova ;
16. KARA-ULAG, *Négră-Romăniă*, nume dinasticü mongolü ;
17. TZRNI-TATARE, *Négra-Ťătariă*, nume dinasticü serbü ;
18. KARA-IFLAK, *Négră-Romăniă*, de unde apoi *Kara-bogdan* pentru porțiunea d'a-drépta Milcovuluï, nume dinasticü turcü ;
19. МАҮРО-БААХІА, nume dinasticü neo-grecü, mai cunoscutü relativamente la Moldova.

Tóte acestea într'o strînsă legătură de origine cu **NEGRA-UNGRIA** ca numele Transilvaniei, cu **NEGRA-BULGARIA** ca numele Dobrogii, și cu **MAREA-NEGRA...**

STUDIULU III

ACTIUNEA NATUREI ASSUPRA OMULUI

§ 1.

NATURA MUNTENIEI.

Unu Anglesu foarte solidu și foarte observatoru, vechiu consulu britanicu în Buccuresci, sir William Wilkinson, începe unulă din capitoliu opere șelle cu următorele cuvinte :

« Vecinătatea Mării-negre și a Balcanulu d'o parte, a Carpaților de cea-l'altă, face clima ambelor principate române schimbăciôsă și suppusă unor răpeșii variațiunii de temperatură. Cândă suflă vântulu nord-estü, chiarü în mișü-loculu verei atmosfera se recesce d'o dată pêne într'atăta că locuitorii sunt siliși a recurge la vestminte mai substanțiale. Vântulu dela sudu adduce căldură și timpü frumosü, d'erü generalmente de scurtă durată. Vera este foarte ploioasă ; în iuliü și în iuniü cu furtune viscolöse, cari revinü în tôte serele la acea-și oră. Erna mai totü-d'a-una e lungă și monotonă, și căldurele verei debută subitamente din celle ânteie șille alle lui mașu, astü-felü că deliciale unei primă-vere regulate sunt aci puținü familiare. Porțiunea cea mai aspră a ernei se începe dela primulu patrarü allü lui decembre, și acela-și gradü de frigü cu puțină variațiune ține pêne pe la mișü-loculu lui februarü, cândü îi succede o temperatură umedă și nesalubră, durându apoi pêne la mașu. Dunărea și tôte rîurile acestei regiuni remânü degerate în intervallü de șesse septemâne, gheața lorü fiindü destullü de tare pentru a sustine transportulu cellei mai grosse artilerie. In genariü și 'n februarü ninge și lumea âmblă cu sanie. Celle mai frumoșe șille alle annulu se 'ncepü de pe la finea lui septembre și ținü câte o dată pêne pe la finea lui novembre, d'erü noștile sunt escessivamente reci și nesănătöse. Căllătoriü, cari nu se aperă atunci prin flanelle și hașne calde contra pernicioșei influințe a noștilorü, sunt espuși a căpeta felurite friguri și pleuresie. Neregularitatea climatei, umiditatea solulu și mulțimea bălților essercită aci o visibilă înrîurire assupra diverselor specie animale, precumü și assupra vegetațiunii. Urșii, lupii și vulpii sunt de o natură timidă și puținü periculoși, affară numai cândü âmblă în numeroșe haște, cea-ca se 'ntemplă adessea în noștile celle mai reci alle ernei. Animalii domesticii sunt remarcabili prin blândetă. Carnea de boü, de porcü, de oiă, de venatü și de passerii n'are unü gustü pronunțatü ; legumele sunt puținü gustöse și florile puținü aromatice. In fine omulu, capü-d'opera naturei, este aci greoiü și mólle. Fără passiunii violinți, fără energiă în caracterü, ellü manifestă o repulsiune firască contra a totü felulu de muncă corporală séu intelectuală. Negreșitü că aceste dispoșițiuni potü proveni din cause morale, d'erü în România causele șisice sunt cellü puținü totü atâtü de active. » ¹.

Maș pe scurtü, ómeniü, caii, boii, urșii, lupii, vulpii, găinele, rașele, florile, pêne și érba

1) *Tableau de la Moldavie et de la Valachie*, Paris, 1842, in-8, p. 114-116. — Cf. OBEDENARU, *Des fièvres des marais*, Bucarest, 1871, in-8, p. 23. — MALDARESCU, *Sur l'origine*

et la nature du miasme paludéen, Paris, 1865, in-4, p. 17. — GRECESCU, *Assupra emanațiunilorü palustre*, în *Gazetta spitalelorü*, Bucuresci, 1869, nr. 5, etc.

câmpului, pênă și gustul fripturei, toți și toate se ticăloșesc, se piticesc, se trândăvesc în nefericita Româniă, din cauza emanațiunilor palustre, din cauza capricioasei temperature, din cauza solului și atmosferei, din cauza a o mulțime de aginți ce se cheamă foarte bine în știința igienică: *circumfusa*.

Permisu unui turistu a constata o actualitate și a semnala provenința cea mai imediată, cea mai evidentă, cea mai palpabilă, deși chiaru dênșii aru trebui să specifice totu d'o-dată cellu puținu zona observațiunii, eru nu se generalizeze într'unu modu absolutu; nu e permisu înse unui istoricu, căruia nu i se یرتă a tăia dintr'o lovitură nodulul lui Gordia, în locu de a căuta passu la passu o lege providențială permanentă, esplicându apoi cu stăruință totu ce *se pare* a fi o deviațiune:

«Sucht das vertraute Gesetz in des Zufal's grausenden Wundern,
«Sucht den ruhenden Pol in der Erscheinungen Flucht!»².

Caracterele fizice ale pământului românescu fost'au elle totu-d'a-una ast-felul după cumu ni le descrie Wilkinson?

De n'au fostu așa, urméză necessarmente o altă întrebare: cumu anume să fi fostu, și care trebuî să fie divergința totală seu parțială a efectelor în comparațiune cu ceia-ce este?

De au fostu totu așa, de nu s'a schimbatu nimic seu pré-puțin, de a remasu aprópe intactă aceia-și constituțiune geologică și meteorologică, acela-și giocu termometricu, barometricu și igrometricu, atunci cumu déro de s'a modificatu atât de radicalmente natura organică?

Nu mai departe decâtu în secolul XIV, carele ne preocupă mai în speciă în opera de față; nu mai încollo decâtu între anni 1300—1400, altu-minte destullu de apropiati de zilele nostre, fost'a atât de cădutu, atât de slăbănogu, atât de inspidu Românul din Muntenia, după cumu ellu ni appare în relațiunea lui Wilkinson, fără a mai vorbi de vite seu plante, și mai allesu despre gustul loru curatu gastronomicu?

Ce să respunđă ore la o asemenea îndouélă vitezi lui Alessandru Bassarabu, al lui Vladislavu Bassarabu, al lui Bassarabu Mircea, de'naintea cărora, în cursu de unu vecu întregu, se puneau pe gânduri Unguriu, Serbiu, Bulgariu, Tătariu, Turciu, toate némurile învecinate, chiaru cându în fruntea acestora se afla nesce giganți ca tzarul Stefanu cellu Fórtu, ca regele Ludovicu cellu Mare, ca sultanul Baesidu Fulgerulu, ca împératul Sigismundu?

Au atunci nu era în Muntenia totu felul de mlasce și mocirle cu funestele lor effluve febrifere? au nu era o temperatură totu atât de extremă în frig și în arșiță, în uscăcune și în umiditate? au nu erau toate motivele morbide, pe câte ni le-a spus și pe câte a uitatu încă să ni le înșire Wilkinson, încatu le vomu spune noi înși-ne mai la valle?

Și decă altă dată, în fața unei presiuni fizice analóge, Românul dela Dunare a pututu să uiméscă lumea prin mărimea personalității selle, cumu déro de nu se mai bucură ellu actualmente de aceia-și imunitate contra acelleia-și acțiunii esteriore? și decă nu se mai bucură astă-đi, apoi ore prin ce speciă de transițiune, redobândindu-și vechia aptitudine, aru pute să se buccure încai mâni seu poimâni?

Precumu vedeți, problema devine dintre cele mai complicate și mai importante totu-d'o-dată, căci într'insa rollul istoriei este nu numai a clarifica o situațiune antică, a restabili o imagine trecută, deru încă mai cu sémă a prevesti și a prepara o posibilă regenerare viitoră a unei națiuni.

Vomu merge încetu, căci sunt unele cestiuni în caru callea spre descoperirea verității se

²) SCHILLER, Horen.

assămănă cu îngusta punte ce duce peste prăpastie la paradisul lui Mahometu : unu singur passu precipitată, și ai perdută perspectiva de a agîunge la țintă !

Maî înainte, ca o nedispensabilă întrodúcere în materiă, cată să ni se spună : pênă la ce punctu se póte subordina, séu trebuî vrëndu-nevrëndu să se subordineze unu poporū, în bine și 'n reu, înriuriri pămêntulu ?

A admite fără cercetare și fără restricțiune dictatura glebei, a trece peste idiosincrasiele individuale și de ginte, a uita principiul atavismulu, a nu recunnosce Provedința, a nu lăssa omulu liberul seü arbitriu față cu natura și cu Divinitatea,—este a nu înțellege istoria.

§ 2.

TEORIA ACȚIUNII CLIMEI ASSUPRA OMULUI.

Cu cincî secolî înainte de nascerea lui Cristu, sunt acumă doue miî patru-sute de anni și maî bine, de'nteü Khung-fu-tseü în China și apoî Ippocratü în Ellada constataü legea desvoltării climatologice a națiunilorü.

Toș ai vorbitu despre marele Grecü ; nemini, nici chyarü scriitorii ceî maî nouî assupra filosofiei istoriei¹, n'au voitü să cunnoscă pe marele Chinesü.

Și totuși éccé ce dicea Khung-fu-tseü cu multü înainte de Ippocratü :

«A avé apucătore bine-voitóre și dulcî pentru a instrui pe ómenî ; a avé compătímire pentru ceî rescullașî din retăcire contra rațiuni ; acéstaî forța virilă a țerrelorü sudice, prin care se distinge înțellectulu. A'și face culcușu cu sâmcelle de ferrü și cu armure din peile férelorü selbatece ; a privi fără fiorî apropiarea morții ; acéstaî forța virilă a țerrelorü nordice, prin care se distinge vítézulu »².

Peste optü secolî după Khung-fu-tseü, unü ostașu romanü Flaviü Vegețiü făcea din vorbă în vorbă aceia-și observațiune.

Ellü dice :

«După opiniunea ómenilorü cellorü maî competinți, națiunile sudice, suppose estremei arșițe a sórelui, au maî multă înțellegință, dérü maî puținü sânge, ceia-ce le face sficțose și temétóre de a da peptü într'o luptă, căci sciëndu-se anemice, lorü li e frică de râne ; popórele nordice, din contra, depártate de căldure solare, au maî puțină înțellegință, dérü unü sânge abundinte, care face dintr'insele ceî maî bunî luptătorî ; așa dérö pe soldașî cată să-î luămü din nesce țerre intermediare, încätü nici sângele să nu li lipséscă pentru a puté înfrunta rânele și mórtea, nici acea înțellegință prin care se mântine în armată disciplina și care este d'o-potrivă utilă în resbellü și'n consiliü »³.

Pentru ca unü Chinesü și unü Romanü, nedependinți unulü de altulü, fără să fi sciütü nici măcarü decă essistă unde-va China pentru Vegețiü séu Roma pentru Khung-fu-tseü, pentru ca ambiü să fi espressü o singură ideă, ba încă aprópe în aceia-și ordine logică,

¹) Bună óră LAURENT, *Philosophie de l'histoire*, Paris, 1870, p. 99 sqq., unde desvoltă acțiunea elimei, combătëndü pe Montesquieu și Herder.

²) *Tchung-yung ou Pluvariabilité dans le milieu*, cap. 10, § 3-4, în PAUTHIER, *Les livres sacrés de l'Orient*, Paris, 1841, in-8, p. 165: „Avoir des manières bienveillantes et douces pour instruire les hommes ; avoir de la compassion pour les insensés qui se révoltent contre la raison : voilà la force virile propre aux contrées méridionales ; c'est à elle que s'attache le sage. Faire sa couche des lames de fer et des cuirasses de peaux de bêtes sauvages ; contempler sans frémir les approches de la mort : voilà la force virile propre aux contrées septentrionales, et c'est à elle que s'attachent les braves.”

³) VEGETIUS, *Instituta rei militaris*, lib. I, cap. 2: „Quo

loco ea, quæ a doctissimis hominibus comprobata sunt, non omitam. *Omnes nationes, quæ vicinæ sunt Soli*, nimio calore, siccitas, amplius quidem sapere sed minus habere sanguinis dicunt : ac propterea constantiam ac fiduciam cominus non habere pugnandi, quia metunt vulnera, qui se exiguum sanguinem habere noverunt. Contra, *septentrionales populi* remoti a Solis ardoribus, inconsultiores quidem, sed tamen largo sanguine redundantes, sunt ad bella promotissimi. Tirones igitur de temperatioribus legendi sunt plagis, quibus et copia sanguinis suppetat, ad vulnere mortisque contemptum, et non possit deesse prudentia, quæ et modestiam servat in castris, et non parum prodest in dimicatione et consiliis.” — Despre ceî-l'altî classici greci și latini. veđi UKKERT, *Geographie der Griechen und Römer*, Weimar, 1821, in-8, t. 2, p. 174-179, unde citéză pe Erodotü, Titü-Liviü, Tacitü, Galenü etc.

agfundându-se-care pe o cale proprie la un rezultat identic, trebuie să fie cuprinsă în observațiunea lor comună un mare fond de veritate.

Antagonismul moral între nord și sud, bogăția globulelor sanguine în cellă de nete și puținătatea lor în cellă-altă, cunoscută chiar sub numele tehnic de *anémie des pays chauds*; adevărat totu ce au știut degia Khung-fu-tset și Vegetiu, este o dogmă în medicina de astăzi⁴.

O cugetare fugitivă a devenit înse o știință întregă, un corp compact și sistematic numai sub condeul anticului medic grec del Cos.

Ippocratu este adevăratul părinte al climatologiei.

Laborea modernă, atât de orgolioasă, abia putu descoperi în realitate, de atunci și până la Humboldt, pe ic pe collea câte ce-va care să nu se găsească în nemuritorul opusculu: *περί αέρος, ύδατος, τέπνου*.

Până și acestu titlu al capu-d'operei lui Ippocratu resumă în sine ultimul cuvânt al științei climatologice: aeru, ape și locuri.

Nici atmosfera, nici hidrologia, nici topografia nu sunt suficienți, întru cât le ȳea cine-va separatamente.

«Ippocratu—dice unul din discipolii sei cei mai celebri—atribue efecte morale nu numai temperaturii aerului, ci tuturor cellor-l'alte calități atmosferice întrunite; nu numai gradului de latitudine al pământului, ci încă naturii selle telurice, naturii producțiilor nilor selle, naturii apelor ce lu percurgu. Ellu se silesc a descrie cu exactitate toate particularitățile câte potu atrage atențiunea în studiul diverselor țere și car le distingă mai în speciă. Pentru densulu, ca elemente necesare ale cestiunii, sunt toate obiectele importante proprie fie-cării regiunii; toate calitățile constante și pronunțate prin car aceste obiecte potu afecta simțurile și a modifica natura umană. Acestă semnificațiune a cuvântului *climă* e singură completă. Clima nu pôte d'eri a fi restrinsă în circumstanțele particulare ale caldului și frigului, ci ea îmbrățișeză într'unu modu foarte generalu totalitatea circumstanțelor fizice ale unei localități; și toate trăsăturile caracteristice, prin car natura a distinsu diferitele țere, intră toate în concepțiunea climatei⁵».

Ecce în ce simțu înțelegem și noi clima, dându-i înse, pentru a preveni or-ce confuziune, numele mai puțin mărginit de *natură*.

În limbajul filosofic omul fiind *ego*, acțiunea naturii asupra însemneză raportul activ al lui *non-ego*.

Este cea-ce în zilele noastre d. dr. Bertillon a numit *mesologia*, adevărat știința mișu-locului ambiantu⁶.

§ 3.

CINTEA MĂRGININDU ACȚIUNEA NATURII

Or-câtă de cuprinzătoru aru fi înțelesul ipocratic al condițiilor climatice, și or-câtă de simetrică teoriă s'aru puté clădi pe densesle, realitatea se va arrêta adesea rebellă concluziunilor cellor mai legitime, și istoricul va fi silit să esclame cu nedumerire: este ce-va mai pe sus de materie!

⁴ BOCCARDEL, *Traité d'hygiène*, éd. 3, Paris, 1864, in-8, p. 299. — ROCHARD, *Acclimatement*, in *Nouveau dictionnaire de médecine*, éd. Jaccoud, Paris, 1864, in-8, t. 1 p. 183 sqq. — FERRIS, *De l'acclimatement, des modifications diverses qu'il peut imprimer à la santé etc.*, Paris, 1843, in-8, thèse. — CREHENAC-VERNET, *De l'influence de la température sur l'économie animale*, Paris, 1846, in-4; etc. — Multimea cărților medicale, ce le-am putut consulta și în vînd cîta mai la valde, o dăteam anabilăși, cu care

ni-am deschis bibliotecile lor particulare dd. doctori V. Vlădescu, Petriș, Obederar, Măldărescu, Z. Petrescu etc.

⁵ CABANIS, *Influence des climats sur les habitudes morales*, in *Rapports du physique et du moral de l'homme*, Paris, 1855, in-8, t. 2, p. 139-140.

⁶ LITTRÉ et ROBIN, *Dictionnaire de médecine*, Paris, 1873, in-8, p. 953, art. *Mesologie*. — BERTILLON, *Acclimatement*, in *Dictionnaire encyclopédique des sciences médicales*, Paris, 1864, in-8, t. 1, p. 370-373.

Maî anteîu chîarû în sfera materială se observă izolându-se unû elementû maî puţinû brutû, deşi totû materiă; unû elementû nu numai organicû, ci încă umanû; unû elementû forţe tenace, a căruia resistinţă contra tuturorû pressiuilorû topice, decă nu totû-d'a-una le învinge, încaî celle maî de multe orî reuşesce a agîunge la o împăcare prin compromisû.

Acestû vigurosû elementû, acéstă aristocraţiă a materiei, ca să ni fie permisû a ne esprime astû-feliû, este *gintea*, pe care Ippocratû şi interpreţil seî o uîtasera aprópe cu deseversire şi 'n virtutea căriia Bascil şi strănepoţil Goşilorû, bună-óră, locuescû de secolî pe aceia-şî cóstă a Pireneilorû, fără ca totuşî o natură esterióră absolutamente identică să fi pututû assimila printr'o necurmată acţiune de tóte ðillele viţa teutonică cu acea iberică.

Nemuritorulû creatorû allû climatologiei ðice într'unû passagiû:

«Priviţil pe ţermurenî Fasului in Asia. Pămêntulû lorû e umedû, mlăştinosû, căldurosû, accoperitû de pădurî, scăldatû ne'ncetatû, seû maî bine inundatû cu violinţă de potopurî «de plóia. Locuinţele lorû sunt infpte chîarû în sînulû bălţelorû: şubrede colibe din lemnû «şi din trêstie. Rare-orî Fasianiî visitéză oraşele şi tîrgurile învecinate: singurulû lorû miðû-locû de comunicaţiune sunt nesce lunturi scobite din butucî şi cu agiutorulû cărorû eî plu-tescû icî-collea pe numerósele canallurî ce despică pămêntulû lorû în tóte direcţiunile. «Ape calde şi stătătorie, putreðite la arşiţa sórelui şi nutrite de ne'ntreprupte ploie, sunt «unica lorû bîetură. Insu-şî fluviulû lorû Fasû este rîlulû cellû maî leneşû, ce abia îşî mişcă «unde. Fructele şi erburile nu agîungû aci nicî o dată la deplina lorû desvoltare: umidi-tatea le reţine într'o stare perpetuă de neperfectiune. In fine, aerulû e încărcatû de negure. «Prin lucrarea tuturorû acestorû cause Fasianiî differă de toţil ceî-l'alţil ómenî. Statura «lorû e înaltă, dérû desfigurată prin o grăssime atâtû de neobicînuită, încătû corpulû se «pare a nu avé nicî vine, nicî muschî. Figura lorû e palidă, ca şi cândû arû sufferi de gâl-benari. Aerulû cellû umedû şi negurosû dede vociî lorû o intonaţiune răguşată. Eî sunt «domolî din fire şi nu potû susţine nicî o obosélă....»¹.

Icóna e superbă, şi totuşî cuvintele lui Ippocratû nu se maî potrivescû cu actualitatea.

Regiunea Fasiană, famósa Colchidă cu berbeculû de aurû din mitologia ellenică, este la picórele Caucasului, correspondêndû cu Imeretia şi maî allesû cu Mingrelia, ambele fă-cêndû parte din Georgia.

Apele, locurile, aerulû, maî tóte *circumfusele* se află aprópe în aceia-şî stare patogenică în care elle erau în anticitate; dérû locuitoril, deşi cam mollatecî, sunt înse pré-departe de a gîustifica ultra-limfaticulû tipû din relaţiunea lui Ippocratû.

Unû proverbîu mingrelianû ðice că fericirea omului consistă în a avé unû callû, unû şoimû şi unû ogarû².

Poporû de venătorî este poporû de voînicî.

Intre Fasianiî lui Ippocratû şi Mingrelianiî de astă-ðî essistă dérû o differinţă radicală, măcarû-că pămêntulû lorû a conservatû în trăssurele selle caracteristice vechia báltósă fisionomiă.

De unde óre provine acéstă întărðiată rebelliune a omului contra naturei?

Causele trebuî să fie multiple, înse una maî cu sémă se pare a fi cea maî decisivă.

Naţionalitatea georgiană, din care Mingrelianiî sunt o simplă ramură, nu póte fi de aceia-şî *ginte* cu anticil Fasianiî, o colomiă africană după Erodotû³, ci derivă dintr'o altă tul-pină maî vênósă, maî vivace, maî resistinte, a căriî aşeðare în văile Caucasului, pe unde

¹) *Περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων*, LXXXVII-IX; ediţiunea lui CORAY, Paris, 1800, in-8, t. I, p. 72-6.

²) MALTE-BRUN, *Géographie Universelle*, ed. Malte-Brun fils, Paris, 1851, in-8, t. 2, p. 326.

³) HEROD., I, 104; II, 104-6; III, 97; VII, 193.—DIONYS. PERIEG., vers. 689. — AMMIAN. MARCELL., STRABO etc. — KARI. RITTER, *Die Vorhalle europäischer Völkergeschichten*, Berlin, 1820, in-8, p. 35 sqq., crede pe Colchî a fi fostû o coloniă indiană, dérû argumentaţiunea 'i nu satisfice.

ca printr'o colosală pörtă trecură atâtea sute de némuri în successivele migrațiuni alle barbarilor din Asia în Europa, esse posteriöra epocei lui Ippocratü.

Popórele, ca și indiviđii, se distingü prin mai marea seü mai mica intensitate a așa numitelorü predispozițiuni morbide.

«Espuneți mai multe persóne totü-d'o-dată acellüa-și currentü de aerü rece: una se va plänge de colice, alta va căpëta o bronchită, a treia va simți preludele unü reumatismü «articularü, și așa mai încollo»⁴.

Se va gási între elle chïarü câte una din acelle fericite constituțiuni immune, cari trecü nevätëmate prin focü și apă.

Aprópe aceia-și climă cresce pe Laponi și pe Sveđianı: cei de'n-teü mënunți, slabı, urıți, ocheshı; cei-l'alți înalți, tari, frumoși, blondı.

Mai multe familie ollandese, stabilite sunt acumü trei secolı tocmai la capëtulü sudicü allü Africeı, departe de a deveni negre seü măcarü brune, aü remasü pënë în momentulü de față ca și cândü nicı o dată nu s'arü fi mișcatü din Amsterdamü⁵.

Țiganulü dela Constantinopole nu se deósebesce de fratele seü dela Stockholm.

În acestü modü tóte condițiunile curatü fizice se arëtă une-orı neputincióse în crâncena lorü luptă cu tenacitatea principiulü de ginte.

Acësta totuși, cată s'o recunnóscemü, nu este generalitatea casurilorü.

Mai adesea pämëntulü și poporulü agıungü la unü felü de ecilibriü.

«Israeliți, — ȃice Michel Lévy, — a cărorü împrăștiare începuse cu multü mai înainte de mórtea lui Cristü, offeră mediculü o secolară esperiınță universală despre înriurirea climaterică. Israelitulü ollandese, grosü, înflatü și lunganü, pörtă în tótă fința lui sigillulü predomnirii limfatice; Israelitulü din Algeria este macru și bine proporționatü, mai multü scurtü decâtü înaltü, ócheșü, agerü și îndemánatecü. Eccë ceia-ce ı-a făcutü clima. Săı puneți înse allăturı unulü lóngă altulü, și assëmënarea lorü de ginte o să vă surprindă. «Acelea-și trässure denótă o origine comună. Eccë ceia-ce potü face dispozițiunile orgalice contra lucrării lunge și întrunite a influințelorü esterióre»⁶.

Noı-înșine descriserămü altă dată cu următórele cuvinte procesulü formării materiale a naționalitățilorü :

«O națiune presuppune doue elemente constitutive, unü pämëntü și unü némü.

«Fie-care pämëntü are o natură a sea propriă; o natură, pe care nu o póte nemici influința némuluiü și prin care acellü pämëntü se assëmënă cu ellü-însuși și differă de tóte celle-l'alte pämënturı.

«Anglia a fostü totü-d'a-una insulă: sub Britani, sub Sassoni, sub Danesi, sub Normanđı.

«Fie-care némü are și ellü o natură a sea propriă; o natură pe care nu o póte nemici influința pämëntuluiü și prin care acellü némü se assëmënă cu ellü însuși și differă de tóte celle-l'alte némurı.

«Armenii păstréză ce-va armenescü stereotipü în Francia, în Turcia, în Germania, în Italia, în Polonia....

«Astü-feliü fie-care pämëntü are o ideă a sea specială în universalitatea pämënturilorü, și fie-care némü are o ideă a sea specială în universalitatea némurilorü.

⁴) MICHEL LÉVY, *Traité d'hygiène publique et privée*, Paris, 1 69, in-8, t. I, p. 68.

⁵) KNOX, *The races of Man*, London, 1851, in-8, p. 473, ap. DARWIN, *La descendance de l'homme*, Paris, 1872, in-8, t. I, p. 262. — Cf. PAUL DE RÉMUSAT, *Les sciences naturelles*, Paris, 1857, in-8, p. 20, 25-6.

⁶) *Op. cit.*, I, 512. — Cf. BOUDIN, *Essai de pathologie ethnique*, în *Annales d'hygiène*, Paris, 2-e série, 1861-2, in-8,

t. 13 și 17, passim. — BROCA, *Recherches sur l'hybridité animale*, în BROWN-SEQUARD, *Journal de physiologie*, Paris, 1858-60, in-8, t. 1-3. — EDWARDS, în *Mémoires de la Société ethnologique*, Paris, 1841, in-8, t. 1, p. 13: „Un Juif anglais, français, allemand, italien, espagnol, portugais, est toujours un juif... Le climat, malgré la longue durée de son action, ne leur a guère donné que des diversités de teint et d'expression, et peut-être d'autres modifications aussi légères.“

«Aședându-se vre-unul din némuri pe vre-unul din pământuri, legătura cellor două specialități produce o națiune.

«Unirea de'ntre pământ și nemu, pe basea căriia se înalță o națiune, e atât de strînsă, încât pământul resfrînge în toate alle sêlle imaginea nemului, și nemul resfrînge în toate alle sêlle imaginea pământului.

«Națiunea, astu-feliu formată, se asemănă cu ea-însăși mai mult încă decum se asemănă unu cu altul celle două elemente alle sêlle constitutive, pământul și nemul, căci națiunea este unu productū de asemănări.

«Prin urmare, diferența acesteia națiunii de toate celle-l'alte națiuni, fiindu'eroși unu productū de diferențe, cată să fie și ea mai mare decum era diferența cea simplă dintre unu pământ și unu altu pământ, dintre unu nemu și unu altu nemu.»⁷

Nemicu mai correctu ca teoriă.

Avendū la mână acestu criteriū allu contopirii climei cu gîntea, s'arū păré lesne la prima vedere a caracteriza ca și matematicesce pe orî-ce națiune:

Francesulu = Latinu + clima x ;

Italianulu = Latinu + clima y ;

Românulu = Latinu + clima $z...$

Nemicu înse n'arū fi mai illusoriu în aplicațiune.

Simplă și ușoră în aparință, cestiunea este în faptu una dintre celle mai difficile și mai complesse.

Și éccē de ce.

Anteu, nu este mai nicu o națiune sub sóre care să nu fi sufferitu multiple și copiose amestecuri cu alte ginți, deși aceste căsătorie se finescū totu-d'a-una prin predominarea nemului cellui mai bine constituitu.

Allu douilea, nu este mai nicu o gînte sub sóre care să nu fi trecutū successivamente prin multe și diverse clime, remănendū înse une-orî imună contra presiunilor esteriore.

Allu treilea, nu este mai nicu o climă sub sóre care să nu fi înduratū măcaru o picătură modificatrice dela felurite națiuni.

Aceste trei proptelle arruncă problema într'unu labirintu.

Pentru a defini pe Francesu, de esemplu, nu mai agîunge elementara formulă de mai sus, ci se cere o altă fără comparațiune mai complicată, în care să se prevadă proporționalu toate gințile câte au fostu concursu de'mpreună cu cea latină la nascerea națiunii franceze, toate climele câte influințaseră anterioramente asupra definitivei formațiuni a acellorū differite ginți, și'n fine toate națiunile câte essercitaseră și mai de'nainte o fracțiune de lucrare în sfera acellorū variate clime⁸.

Ș'apoī rezultatulū unei asemeni analise cată să se applique treptatū cătră toate etățile viueței naționale, constatându-se gradațiunea cu care urmele triplei înrîurii converginți devinū din ce în ce mai palide și mai nesimțite, unele mai multu și altele mai puțin, în proporțiune cu mărimea dosei primite dela începutu și'n mesura depărtării în timpu și'n spațiu dela punctul

⁷) HASDEU, *Industria națională față cu principiul concurenței*, Bucur., 1866, in-8, p. 17.— Despre înțelesul curatū moralū, nu materialū, allu cuvântulū rațiune, veđi studiulū amicului nostru G. VEZZI RUSCALLA, în *Columna lui Traianu*, 1872, nr. 25 sqq., și italianesce: *Che cosa è nazione*, Torino, 1854, in-8.

⁸) CHARLES VOGT, în DARWIN, *op. cit.*, p. XII: „L'héritage et la transmission des caractères est, dans le monde organique, ce que, dans le monde inorganique, est la continuation de la force. Chaque être est donc le résultat nécessaire de tous les ancêtres qui l'ont précédé, et pour comprendre son or-

ganisation et la combinaison variée de ses organes, il faut tenir compte de toutes les modifications, de toutes les formes passées qui, par héritage, ont apporté leur contingent dans la nouvelle combinaison existante. Et de même que la force primitive se montre dans le monde physique et suivant les conditions extérieures, tantôt comme mouvement, tantôt comme chaleur, lumière, électricité ou magnétisme, de même ces conditions extérieures influent sur le résultat de l'héritage et amènent des variations et des transformations qui se transmettent à leur tour aux formes consécutives. Une tâche immense incombe donc aujourd'hui aux sciences naturelles.“

de plecare, mai ținându-se apoi sémă și de nouele ingrediente ce se adaugă în fie-care secolă.

Ast-felū, revenindū la formule algebraice, cu agūtatorul căroră raționamentul apare mai plasticū, și esprimēndū prin N o națiune orī-și-care, prin G gințile constitutive, prin C climatele prin câte trecuse, prin δ scăderea elementelor vechi și prin γ adausul elementelor noue, vomū vedē că o naționalitate, decă în primulū secolū allū essistenței sēlle este $N = xG + \gamma C$, în cel-l'alți secolū unulū după altulū va fi:

$$\begin{aligned} N &= (xG - \delta) + (\gamma C - \delta') + \gamma; \\ N &= (xG - 2\delta) + (\gamma C - 2\delta') + 2\gamma; \\ N &= (xG - 3\delta) + (\gamma C - 3\delta') + 3\gamma \dots \\ N &= (xG - n\delta) + (\gamma C - n\delta') + n\gamma. \end{aligned}$$

Dērū a găssi valórea concretă a acestorū formule este o muncă de titanū!

Și totuși istoriculū póte pēnē la unū punctū să întreprindă acéstă colossală operă, și fiindū că póte, trebuī s'o facă.

Negreșitū că istoriculū unei națiunii, cellū multū allū unei ginți, căci timpulū unei seriose istorie universale n'a sossitū încă, séū mai bine đicēndū istoria fie-cării țerre, microcosmū allū macrocosmulū, este cea mai veridică istoriă universală.

Elementulū ginții ne va preocupa mai în speciă în tomulū II allū acestei scrierī.

Aci noi amū voitū numai a mărgini printr'insulū cerculū de acțiune allū naturei.

Dērū acéstă acțiune, fie ea câtū de întinsă, precumū și este, óre numai ginteā o mărginesce?

§ 4.

INSTITUȚIUNILE MĂRGININDU ACȚIUNEA NATUREI.

Teoriele esclusive sunt acellea ce aū servitū totū-d'a-una mai multū decâtū orī-ce a întuneca veritatea.

Illustrulū Montesquieu esplica tóte prin climă și érōși prin climă¹, ba încă într'unū simțū fórte restrínsū allū cuvēntulū, cam în felulū lui Khung-fu-tseū și Vegețiu², cu multū mai pe gřosū de vastele vederī alle lui Ippocratū.

Intr'unū locū ellū đice:

„Popórele insulare sunt mai liberale decâtū popórele continentale. Insulele sunt generalmente micī, încatū o parte a poporulū nu póte fi întrebuintată atātū de bine la assu-
„prirea cellei-l'alte...”³.

Montesquieu observă ellū singurū în notă că Iaponia e fórte despotică, dērū pentru că... este o insulă mare, nu mică!

Ce arū fi đisū înse cu câți-va annī mai în urmă despre Statele-Unite alle Americēi, atātū de liberale, deși fórte spațiose și carī nu sunt nicī măcarū o insulă ca Iaponia?

De ce tace despre Elveția?

Generalisărī pripite de acéstă categoriă, deochiāndū adevērulū teoreticū prin errórea aplicațiunilorū, n'aū pututū să nu provóce din partea semi-sciinței alte generalisărī totū atātū de pripite și nu mai puținū erronate în simțulū diametralmente contrariū.

Unī s'aū apucatū a contesta din temelliă acțiunea naturei assupra omulū.

1) *Esprit de lois*, lib. XIV: „Des lois dans le rapport qu'elles ont avec la nature du climat“; lib. XV: „Comment les lois de l'esclavage civil ont du rapport avec la nature du climat“; lib. XVI: „Comment les lois de l'esclavage domestique ont du rapport avec la nature du climat“; lib. XVII: „Comment les lois de la servitude ont du rapport avec la nature du climat“;

lib. XVIII: „Des lois dans le rapport qu'elles ont avec la nature du terrain.“

2) *Ibid.*, XIV, cap. 2: „L'air froid resserre les extrémités des fibres extérieures etc.“, relatāndū apoi o comieă esperințā: „j'ai observé le tissu extérieur d'une langue de mouton!“

3) *Ib.*, XVIII, 5.

Cellu mai celebru, fără a mai vorbi despre Voltaire⁴, este Helvétius, unu amicū intimū allū lui însuși Montesquieu.

Combătându proverbiala viteziă a ómenilorū dela crivěțu, ellū dice:

«Děcă nordulū are urși albi, sudulū are și ellū lei și elefanți. Citiți istoria, ș'o să vedeți
«pe Huni, eșiți din regiunea Mării de Azofu, înlănțuindū popóre mai nordice; o să vedeți
«pe Sarracinī rāpeđindu-se în glóte de pe arđetőrele nāsipurī alle Arabiei pentru a duce
«desolațiunea pēnē'n ânima Franciei, după ce triumfaseră în Spania și cuceriseră atâtea alte
«națiuni; o să vedeți pe aceia-și Sarracinī sfărāmându cu o mână victoriósă stindardurile
«Cruciațilorū, carī nu veniaū din Europa în Palestina decātu pentru a sufferi bătătai peste
«bătătai și rușine peste rușine. Dēcă'mi întorcū privirile cătră alte țerre, observū aceia-și
«confirmare a opiniunii melle: fie triumfurile lui Tamerlanū, carele dela țermii Indului se
«urcă victoriosū pēnē la ghiățurile Siberiei; fie isbânđele Incilorū și vitezia Egiptenilorū,
«renumiți în țillele lui Ciri ca poporulū cellū mai curagiosū și meritându pe deplinū acéstă
«reputațiune în bătătallia dela Tembreia; fie mai în sferșitū acei Romanī, alle cărora victo-
«rióse arme aū resunatū pēnē'n Sarmația și pēnē la Britannia...!»⁵.

Ellū închiăiă apoī, că de câte ori cei dela nordū vorū fi învinsū pe cei dela sudū, a fostū mai allesū victoria libertății assupra servituti.

Éccē o generalisare totū atātu de cūdată ca și a lui Montesquieu!

Ea presintă înse nu mai puținū o parte fórte adevěrată.

Pentru Helvétius guvernele sunt respunđetőre de firea popórelorū:

«Fie-care națiune posedă unū modū propriū de a vedé și de a simți, ceia-ce constituă
«caracterū naționalū. La tóte popórele acestū caracterū se póte schimba, fie subitamente,
«fie puținū câte puținū, în conformitate cu schimbările rāpeđi seú încete în forma guverna-
«mentului, decī în educațiunea publică. Caracterulū Francesilorū, de-multū cunoscutū ca
«voșosū, n'a fostū totū-d'a-una astū-felū. Imperatulū Iulianū ni spune că Parisianī iī plā-
«ceaū fiindū-că sunt de unū caracterū severū și seriosū ca și dēnsulū. Așa dērō caracterulū
«naționalū se schimbă. Inse cândū óre acéstă schimbare se observă mai bine? In acelle mo-
«mente revoluționare, cândū popórele cadū d'o dată din libertate în sclaviă. Māndre și în-
«drāsnețe pēnē atunci, elle devinū debile și fără ânimă.»⁶.

Ce-va mai la valle Helvétius reproduce din celebrulū Anglesū Burke următórea espresivă imagine a mollecuniī în care se cuffedase Veneția sub tempitórea presiune a unui brutū regimū despoticū:

«Venețianulū nu este decātu unū purcellū, nutritū de cătră stăpānū și pentru usulū stă-
«pānului, care lū păđesce într'unū staulū, permittēndu-i a se tăvăli în gunoū și'n mocirlă.
«Mare, micū, bărbatū, femeia, preotū, mirėnū, în Veneția toți đacu d'o potrivă în trāndăviă»⁷.

Cāndū marele oratorū brittanicū schița în secolulū trecutū acestū hidosū tabellū, unde mai eraū óre acei întrepidi Venețianī din evulū mediū, carī spulberaū armatele germane alle lui Fredericū Barbarussa, desființaū imperiulū bizantinū, dictaū legi pe Marea-nėgră, se luptaū peptū la peptū cu Mohamedū II?

Și totuși clima remăsese aceia-și!

Este dērō fórte adevěratū că vițulū instituțiunilorū, carī adessea sunt o órbă imitațiune

⁴ *Dictionnaire philosophique*, verbo: Climat, și *Commentaire sur l'Esprit des lois*.—Cf. MABLY, *De la législation ou principes des lois* etc.

⁵ HELVÉTIUS, *De l'Esprit*, Paris, 1818, in-8, p. 409-10. —LAURENT, *op. cit.*, vorbindū despre adversariī lui Montesquieu, uita pe Helvétius, deși este tocmai cellū mai ponderosū.

⁶ *De l'homme*, Paris, 1808, in-8, p. 203.

⁷ BURKE, *Traité du Sublime*, ap. HELVÉTIUS, *De l'homme*, 341: „Le Vénitien n'est qu'un pourceau qui, nourri par le maître et pour son usage, est gardé dans une étable où on le laisse se vautrer dans la fange et la boue. A Venise, grand, petit, homme, femme, clergé, laïque, tout est également plongé dans la mollesse.“

din afară, une-orî unû capriciû individualû allû cellorû dela cârmă, pôte mişelli naţiunile celle mai bine înzestrate din punctulû de vedere allû pământulû.

Acêsta înse nu autõrisă câtû de puşinû a nega radicalmente acţiunea climaterică, ci numai o restrînge, precumû amû mai restrîns'o noi mai susû cu principiulû de ginte.

Insuşî Helvétius se vede câte o dată silitû a recunnósce cu o gîmëtëate de gură influinţa *circumfuselorû*.

Intr'unû locû ellû ñice :

«Tõte evenimentele se lëgă. O pădure despre nordû fiindû tăiată, se schimbă vënturile, «secerişulû, arţile unei ţerre, moravurile, guvernământulû. Noi nu vedemû înse tõtă acéstă «înlănţare, a căriia prima verigă se află în eternitate»⁸.

Observaţiune sublimă !

Dëru dëcă o singură pădure pôte să essercite assupra unei naţiunî o înriurire atătû de gravă, ce să mai ñicemû ore despre totalitatea aginţilor fisicî aî unei regiunî ?

Helvétius s'a prinsû într'o cursă de contradicţiune, essagerândû pentru şi contra.

§ 5.

OMENII MARI MARGININDÛ ACŢIUNEA NATUREI.

Nu numai originea naţională, nu numai forma de guvernamentû bună seû rea, ci chîarû o singură idee mare, sguduindû cu energiă totû organismulû umanû, pôte să paralize acţiunea climatei.

O idee mare scosese pe nepassătorulû Beduinû din ferbinţile deşerturî alle Arabiei, supunëndu-î o lume dela Himmalaia pënë la Atlantică.

Pe cine condiţiunile fisice alle ţerreî selle îllû învëţaseră a nu sci decătû să vagabundeze cu şatre din locû în locû, o idee mare l'a urcatû ca printr'o minune la culmea cultureî sciinţifice, litterarie şi artistice, făcëndu-lû să domine în trei continente prin armă şi prin carte totû-o-dată, prin victoriile unû Harun-el-Reşid, prin versurile unû Farazdak, prin filosofia unû Avicenna, prin faşadele Alhambrei !

Şi n'are dreptate Buckle, cândû attribue éroşî climatei pënë şi astă miraculosă înălţare morală a Beduinulû, sub cuvëntû că ea nu s'a operatû în séca şi stërpa Arabiă, ci degia la Bagdatû, la Cordova, la Delhia, în celle mai fecunde laturî alle Mesopotamiei, alle Indiei, alle Spaniei, unde trebuia s'o provóce avuţia pământulû¹; n'are deplina dreptate, căcî totû acolo, deşi fecunditatea este unû faptû permaninte, totuşî fenomenulû unei puterî şi allû unei civilisaţiunî essuberanţî nu s'a manifestatû decătû numai sub Arabî, ş'apoî numai întru câtû Arabiî erau electrisaţî de ideia cea mare.

O idee mare implică pe unû mare omû.

Alkoreanulû este Mohamedû.

Astû-felû unû individû, unû verme, unû atomû pôte să smulgă une-orî o naţiune de sub arbitriulû naturei.

Şi nu essistă nicî o ţerră câtû de desmostenită, unde să fie peste putinţă a se nasce rara excepţiune a unû mare omû, căcî pretutindenî se pôte întîmpla unû locuşorû de câte-va palme în care la unû momentû datû să concurgă tõte elementele unei asemenî eventualităşî.

Corsica a produsû pe unû Bonaparte.

Trufaşă de douë millennie de a fi fostû légënulû unû Alessandru, Macædonia o să mai dõrmă pôte într'o perfectă sterpicîune alte douë millennie.

⁸) HELVÉTIUS, *Mélanges*, Paris, 1818, în-8, p. 298; „Tous les événements sont liés. Une forêt du nord abattue change les vents, les moissons, les arts de ce pays, les mœurs et le

gouvernement. Nous ne voyons pas toutes ces chaînes, dont le premier chaînon est dans l'éternité.“

¹) LAURENT, 219.

Cronicele orientale ni povestescü cu multă naivitate originea celluï mai mare omü din câțî aü eșitü vre-o dată din fundulü Asiëi.

Éccë narrațiunea :

Unü Tătarü, venändü într'o ți cu douï frați aï seï mai micï, întêlnesce în câmpü pe unü altü Tătarü, care venïa cu o tēnēră și frumósă femeia; temēndu-se a nu fi atacatü de cătră treï, Tătarulü cellü însurățellü o ıea la sănētósă, lăssându-șï nevēsta; venătorulü cellü mai mare o duce la sine, și peste noue lune se nasce... Cinghiz-hanü! ^a

De nu pleca la venătóre, de nu era însoțitü de alți douï, de nu întêlnïa pe unü fricosü, de nu era acesta însuratü, de șï lăssa femeïa a-casă etc. etc. etc., lumea n'arü fi veđutü pe cellü mai terribilü cuceritorü, născutü într'unü bïetü cortü din Mongolia, dērü a căruïa posteritate a domnitü în acella-șï timpü în China, în Persia, în India, pe țermiï Pontuluï; și chïarü pēnē astă-dï, după atățïa secolï, nu numai în Asia, ci chïarü în Europa națiunea russă, deși de o altă origine și într'o altă climă, conservă de atuncï în caracterulü seü pro-funde urme alle dominațiunii tătare!

E sigurü că nu tóte țerrele daü pe Mohamedï, pe Bonapartï, pe Alessandri, pe Cinghiz-hanü; dērü ómenïi marï după meșura timpuluï și a loculuï n'au lipsitü mai nicăirï, și mai nicăirï n'au remasü nēcombătute de cătră dēnșïi immediatü seü indirectü, într'unü modü mai multü seü mai puținü durabilü, pretensiunile pāmēntuluï assupra poporuluï. ^b

§ 6.

ACCIDENTELE LOCALE MĂRGININDÜ ACȚIUNEA NATUREI.

În sfērșitü—și acéstă considerațiune este de prima însemnētate—affară de nordü estremü seü de sudü estremü, sunt pré puține țerre destullü de întinse unde clima să nu fie óre-cumü în anarchiă, înlesnindü astü-felü ea însă-șï omuluï callea de a se emancipa.

Acollo mai cu sémă unde sunt munți, natura grămădesce într'unü ângustü spațïu panorama aprópe a întreguluï globü pāmēntescü.

Tournefort, făcēndü ascensiunea Araratuluï, găsise la picțorele colossuluï vegetațiunea locală a Armeniei, ce-va mai susü pe a Italieï, apoi pe a Franciei și Germaniei, în fine de totü în vērřü rudimentarele plante alle Laponiei, ca și cândü arü fi căllētoritü în câte-va óre dela Caucasü pēnē la Marea-înghiătată.

Humboldt în America observă în privința medicală unü fenomenü analogü în crescutulü Cordillierelorü, unde brăulü inferiorü offeră afecțiunii bilióse ca sub ecuatorü, brăulü intermediarü se distinge prin afecțiunii catarrale ca în regiunile temperate, brăulü superiorü presintă afecțiunii inflammatórie de alle norduluï ¹.

După calcule admise, negreșitü approssimative, fie-care gradü de latitudine spre nordü de ecuatorü correspunde cu o împuținare de $\frac{1}{2}$ gradü în temperatură, éru fie-care rădicătură de pāmēntü de 100 metri ecivaléză cu o sărire în susü peste unü gradü de latitudine ², încättü o măgură italiană de câte-va mițe de metri transpórtă pe omü în condițiunile fisece alle Siberiei!

În Africa, pe cândü arșița șessuluï cóce și frige, la o înălțime de 4000 metri sclicesce zăpēda în miđü-loculü vereï ³.

Deși pesta decüıa din periodü în periodü poporațiunea Constantinopolï, totușï la o distanță de câte-va leghe de acollo înfioresce unü satü pe muntele Alem-dag, ca la 500 metri d'assupra mării, unde cïuma n'a pututü pētrunde nicï o dată ⁴.

a) SCHMIDT, *Geschichte der Ost-Mongolen von Ssanang-Ssetsen*, Petersb., 1829, in-4, p. 63.

b) Cf. BAGEHOT, *Lois scientifiques du développement des nations*, Paris, 1873, in-8, p. 106.

1) BECQUEREL, *op. cit.*, 265.—LÉVY, *op. cit.*, I, 449.

2) BOUDIN, *Traité de géographie médicale*, Paris, 1857, in-8, t. 1, p. 222.

3) HUMBOLDT, ap. LÉVY, I, 272.

4) BRAYER, ap. LÉVY, I, 424.

Corfu și Leucada sunt doue insule din acela-și gruppă ionică, și totuși statistica ni spune că din 1000 de ómeny morú annualmente la Leucada 46 și la Corfu numai 20⁵.

Asemeny anomalie devinú cu atâtú mai marcate, cu câtú pe lóngă munșy se mai adauge termulú marinú, diversitățy de esposițiune cátră cele patru puncturí cardinale, etc., etc.; tóte câte serviseră luý Humboldt a stabili famósa-y teoriá a *linielorú isoterme*, carý ni arrétá clime identice preperate icy-collea sub cele mai felúrite latitudiný, séú climele cele mai felúrite învecinându-se sub latitudiný identice.

Așa déro mai în fie-care țerrá, ca să nu dicemú mai în fie-care provinciá, cu esceptiunea numai dórá a zónelorú polare, se ciocnescú și se contrabalanțá mai multe diferite nature, a cărora varietate scapá totalitatea unei națiuný de massa presiuný esterióre.

Este înse nu mai pușinú adevératú că una din aceste diferite sub-clime, anume cea mai respánditá, gýócá totú-d'a-una unú rollú predomnitorú.

§ 7.

CONCLUSIUNEA DESPRE ACȚIUNEA NATUREI.

Amú desfășuratú principalele marginý alle acțiuný naturey assupra omulú.

Urmézá óre că acéstá acțiune să fie nullá?

Din contra.

Gintea, institușionile, ideiele séú bárbașy marý și recursulú la accidente locale potú învinge tirania páméntulú, dérú nu-lú distrugú, ci abía 'lú netelescú pe d'assupra.

Dintr'unú lacú esse o mlaștiná, o mlaștiná se páfecé într'o livédá, o livédá cine mai scie în ce; înse nicý o datá nu veșy vedé acollo unú munte.

Toșy locuitorý planetey terestre strínșy la unú locú n'arú puté să nivelleze Alpý, séú să astupe acea Mediterraná cáriya Herder nu se sfiea a-y atribui civilitatea Europey¹.

Egiptený rádicaserá monstruóse piramide, dérú n'au fostú în stare de a schimba násipulú în argilú, precumú nicý argilulú nu se schimbá în granitú.

Luașy de pe podurý unú cerșetorú, învețașy-lú pușiná carte, dașy-y unú lustru socialú, îmbráccașy-lú elegantú și așeđașy-lú într'unú tilbury séú pe bancele unuy parlamentú; este o im-mensá deosebire, înse acela-șy individú; unú individú în care s'a desvoltatú ceya-ce avea mai bunú, s'au mascatú párșile cele relle, póte chýarú s'au chloroformisatú; dérú nemicú noú, nemicú suppressú, nemicú adausú!

Neputinçóșy a metamorfosa o ființá atâtú de mobilá și atâtú de impresionabilá ca omulú, cumú óre să revolușionámú radicalmente impassibila constitușione fisicá a unei țerre întregý?

Unú essemplu.

Nicý o ginte nu întrece pe Anglesý în persistințá, în stabilitate, în tăriá, în individualismú.

De vr'o douy secolý ey se strámută la nordulú Americey.

Selbátécia nouey lumý dispere sub neobosita muncá de brașú și de minte a colonulú britannicú.

Pádurile și bálșile agýungú a fi cușburý de civilisașione.

Spiritulú a biruitú materia!

Ey bine, Anglo-americaný márturescú ey-înșy, că o neperceptibilá acțiune a climey ý apro-piá cu 'ncetulú din și în și mai multú de natura fisicá și moralá a barbarilorú indigený.

⁵) *Statistical Reports on the sickness, mortality etc.*, London, 1840, in-f., ap. BOUDIN, *Geogr. méd.*, II, 216.

¹) *Ideen zur Philosophie der Geschichte*, in *Sämtliche Werke*, Gotha, 1853, t. 28, p. 41; t. 29, p. 73.—Totú aci vomú mai cita dintre adev șy scóley istorico-climatologie, uný de totú esșagerașy: BOUDINUS, *Methodus ad facilem historiarum*

cognitionem, Paris, 1566, in-4, și *De la République*, Paris, 1576, in-f.; WILSON, *Some observations relative to the influence of climate*, London, 1780, in-8, BONSTETTEN, *L'homme du Midi et l'homme du Nord*, Genève, 1824, in-8; FOISSAC, *De l'influence des climats sur l'homme*, Paris, 1867, in-8; KARL RITTER, *Erdkunde* etc.

Yankee devine Huron^a!

Unu Huronü cultü, precumü e cultü și pământulü luı; dëru conservändü acela-și sîmbure pe care'lu avuseserä unulü și altulü în starea lorü primordialä.

Din măceșü veți avé unü trandafirü, o roză cu o sută de foı, nicı o dată înse unü crinü!

Instituțiunile, ómenii marı, recursulü la accidente locale, nemicü și neminiı nu face mai multü decâtü ceä-ce făcuse ginea în Statele-Unite.

Natura nu uccide liberulü arbitriü, nu împedecä progressulü, nu popresce realizarea cellorü mai frumöse tendințe alle unei națiunii; dëru ea li imprimä o direcțiune, o direcțiune adesea întreruptä și apoi re'nnodatä din intervallü în intervallü; o direcțiune ce nu póte fi aceä-și la Tamisa și Bosforü, în Uralı și Ande; éru supra-direcțiunea tuturorü direcțiunilorü climaterice parțiale, precumü și tóte cäte remänü nesträbättute pentru cugetulü omulü, este în Provedință.^b

Acumü ni e permisü a trage următóarele doue conclusiunii:

1. Numai printr'unü studiü monograficü allü naturei fie-cärii regiunii cu tóte particularitățile selle, éru nu prin idee generale preconcepote, se póte constata acțiuneaı assupra omulü, diferită în felurite țerre atätü după propriulü seü fondü, precumü și după reacțiunea giniı, a instituțiunilorü, a ómenilorü marı, a recursulü la accidente locale, și altele.

2. Ginea, instituțiunile, ómenii marı, recursulü la accidente locale, cu atätü mai vërtosü altele mai mënunte, modificä numai superficialmente fondulü naturalü allü unei regiunii, și prin urmare acțiuneaı assupra omulü.

O datä agünși aci, sciëndü ceı clima și cari sunt restricțiunile selle, adecä posedändü o deplinä definițiune a tесеı, noi vomü analiza fără a șoväi natura fundamentalä a Munteinei în celle mai caracteristice epoce:

1. Sub Erodotü cu patru secolı înainte de Cristü;
2. Sub Ovidiü în çillele Mäntuitorulü;
3. In periodulü formațiunii limbei române.

I.

ERODOTU

§ 8.

TESTULÜ LUI ERODOTÜ DESPRE DACIA.

«Părintele istoriei»,—cäci acestü epitettü s'a datü luı Erodotü cu totü dreptulü și nu i se va räpi nicı o datä¹, cercetase personalmente aprópe întregulü țermü appusenü allü Mării-negre.

Intr'unü locü, vorbindü despre regiunea dintre Bogü și Nipru, adecä cu multü mai susü de gurele Nistrulü, ellü çice förte limpede: «cu însiși ochii mei amü vedüt'o»².

a) DE QUATREPAGE, în *Revue des Deux Mondes*, 1861, t. 1, p. 964 sqq., ap. LAURENT, 112.—Veți esplicațiunea pe largü a acestui importantü fenomenü în DESOR, ap. BOUDIN, *Géogr. méd.*, II, 197-203.

b) Desvoltarea teoriei providențiale veđi în Vol. 2, Studiulü IV, § 1-3.

1) O frumösä appreciere a mucei istorice a luı Erodotü, veđi în DAHLMANN, *Forschungen auf dem Gebiete der Ge-*

schichte, Altona, 1832, in-8, t. 1, p. 1-236.

2) Lib. IV, § 81: „*Τοσόνδε μέντοι ἀπέφανόν μοι ἐς ὄψιν.*“
—Noi citămü și vomü cita pe Erodotü durä celle mai bune doue edițiunii pëne acumü cunnoscute: *Herodoti Musæ*, ed. Creuzer et Bähr, Lipsiæ, 1832, in-8, și *Historiarum libri IX*, ed. Dindorf et Müller, Paris, 1844, in-8, cari au utilizatü și au perfecționatü tóte lucrările anterióre alle luı WESSELING, REIZ și SCHÆFER, SCHWEIGHÆUSER etc.

In alte doue passage menționeză mormintele régilorü cimmerianî³ și urma de pétră a lui Hercule⁴, ambele pe mallulü răsăritenü allü Nistrului.

Nemicü nu arrétă că Erodotü va fi străbättutü în adânculü pämëntului romänescü de astă-đi; dérü totulü probéză că ellü cunoscea de aprópe littoralulü marinü allü Dunării, de unde apoi, probabilmente dela coloniä milesianî din urbea Istria, aședată la gurele fluviiulü⁵, nu-ı era greü a cullege noșionile celle mai positive asupra unei porșionî óre-carı din territoriulü interiorü pênë la Oltü, și chıarü mai încollo.

In adevërü, relașionea-ı despre țerra nóstră este de o essactitate surprinđetóriă; negreșitü înse cu essenșiala condișione de a fi bine înțellose cuvintele selle, căcı într'unü testü anticü e gravă o singură litteră reü citită séü unü singurü punctü reü intercalatü, érü mai cu sémă necombinarea tuturorü indicașionilorü contestului.

Dintr'o legiune de commentatorı, între carı aü figuratü nesce sommitășı ca Niebuhr⁶ séü Lelewel⁷, mai nicı unulü n'a reușitü a surprinde ideșa lui Erodotü și a o verifica prin'to rigurósă confruntare cu natura cea viuă.

Geșı și Daciș nu trecuseră încă Dunărea.

România actuală într'o mare parte se affla sub dominașionea Scișilorü.

Inse pênë unde anume?

Aci e pétră de poticnire.

Mai änteü éccë testulü :

„Εἰσὶ δὲ οἶδε οἱ μέγαν αὐτὸν (Ἰστρον) ποιεῦντες, διὰ μὲν γε τῆς Σκυθικῆς χώρας πέντε μὲν οἱ ῥέοντες, τὸν τε Σκύθαι Πόρρατα καλεῦσι, Ἕλληρες δὲ Πυρετόν, καὶ ἄλλος Τιαραντὸς καὶ Ἀραρός τε καὶ Νάπαρις καὶ Ὀρδησοῦς. Ὁ μὲν πρῶτος λεχθεὶς τῶν ποταμῶν μέγας καὶ πρὸς ἧῶ ῥέων ἀνακαιοῦται τῷ Ἰστροῦ τὸ ὕδωρ, ὁ δὲ δεύτερος λεχθεὶς Τιαραντὸς πρὸς ἑσπέρας τε μάλ-
λον καὶ ἐλάσσων, ὁ δὲ δὴ Ἀραρός τε καὶ ὁ Νάπαρις καὶ ὁ Ὀρδησοῦς ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΟΥΤΩΝ ΙΟΝΤΕΣ ἐσβάλλουσι ἐς τὸν Ἰστρον
Οὗτοι μὲν αὐτεγενέες ποταμοὶ Σκυθικοὶ συμπληθύνουσι αὐτόν· ἐκ δὲ Ἀγαθύρων Μάρης ποταμὸς ῥέων συμμίγεται τῷ Ἰστροῦ“.

Traducșionea latină stereotipă sună :

«Qui illum (Istrum) augent, hi sunt: primum quinque, qui Scythicam terram perfluunt: is quem Scythae Porata, Graeci vero Pyreton vocant; tum deinde Tiarantus; porro Ararus, et Naparis, et Ordessus. Quem primo loco nominavi horum fluviorum, is magnus est, et ad orientem fluens aquam suam cum Istro miscet; secundo loco memoratus, Tiarantus, magis ab occidente, estque minor. Ararus vero et Naparis et Ordessus, *medium inter hos cursum tenentes* in Istrum influunt. Hi sunt fluvii in ipsa Scythia oriundi, qui Istrum augent. Ex Agathyrsis autem decurrens Maris fluvius itidem cum Istro aquam suam miscet».

§ 9.

ECUIVOCITATEA ESPRESSIUNII διὰ μέσου.

Tótă economia testului erodotianü depinde dela înțellegerea cuvintelorü: διὰ μέσου τούτων ἰόντες. Utändü extrema elasticitate a lui μέσου la Grecı, o elasticitate pe care o observase degia Suida¹, traducętorulü latinü pune: *medium inter hos cursum tenentes*, în locü de purü și simplü: «*his mediantibus* in Istrum influunt».

Ambele modurı de a interpreta offeră o deosebire immensă.

După ceı de pênë acumü, pe basea traducșionii de mai susü, apele Ararus, Naparis și Ordessus se versău d'a-dreptulü în Dunăre între Porata și Tiarantus; pe cândü după simțulü adecuatü allü testului, elle nu se versău d'a-dreptulü în Dunăre, ci prin intermediulü Porateı și allü Tiarantului, servindü astü-felü nu *immediatü*, ci *mediatü*, a adăuga volumulü

³) IV, 11.

⁴) IV, 82.

⁵) II, 33.

⁶) Über die Geographie Herodots, in Kleine historische Schriften, Bonn, 1828, in-8.

⁷) Opis Skythii Herodota, in Pisma pomniejsze geograficzne, Warszawa, 1814, in-8. și Badania swarozytosci we wzgledzie geografii, Wilno, 1818, in-8.

¹) Lexicon, ed. Kuster, Cantabrigæ, 1705, in-f., t. 2, p. 536.

Dunării: μέγαν αὐτὸν ποιεῦντες σέῃ συμπληθύνουσι αὐτὸν, unica idee ce preocupă pe Erodotū, încâtū ellū o repetă aci de doue ori și 'n doui terminī.

Maī ānteu, decă celle cincī rīurī se versaū tôte unulū după altulū directamente în Istru, astū-felū că Ararus, Naparis și Ordessus să fi cursū în spațiulū intermediarū dintre Porata și Tiarantus, de ce dērū Erodotū nu le-a înșiratu: Πυρετός και Αραρός και Νάπαρις και 'Ορδήσσος και Τιάραντος, ci pe Tiarantus illū pune după Porata, érū pe celle-l'alte trei în códă?

Decă Ararus, Naparis și Ordessus se aflaū cu Istrulū în aceia-și relațiune de continuitate ca Porata și Tiarantus, de ce atuncī Erodotū, recurgēndū la particula τε, le înșiră numaī ca unū-felū de supplementū cătră aceste doue din urmă: Πυρετός και Τιάραντος και Αραρός τε etc.?

Adiunctivulū τε, atātū de inoffensivū la prima vedere, correspundēndū aci lui *auch* germanū, desparte în realitate întrēga nomenclatură în doue serie marcate:

Πυρετός και Τιαραντός;
'Αραρός και Νάπαρις και 'Ορδησός.

Convenința geografică confirmă conclusiunile curatū grammaticale, carī decă arū fi singure, noi n'amū cuteđa a le emite, fiindū-că elle sunt destulle pentru a deștepta o bănuélă, dērū nu agīungū spre a forma o convicțiune.

Întellegēndū-se διὰ μέσου τούτων prin *medium inter hos cursum*, după cumū s'a tradusū și s'a commentatū, geografia lui Erodotū devine absurdă, căci trebuī să se caute spre appusū de gurele Dunării cincī afluiņī marī: Porata, Ordessus, Naparis, Ararus și Tiarantus, tôte *autogene* alle Scītiei: οὔτοι μὲν αὐτιγενέες ποταμοὶ Σκυθικοὶ, și éccē dērō că marginea occidentală a territoriulū sciticū se împinge vrēndū-nevrēndū pēnē 'n Ungaria!

Întellegēndū-se din contra διὰ μέσου τούτων prin *his mediantibus, moyennant, mittelst*, totulū întră în normă.

Așa dērū traducțiunea nōstră este:

«Rīurile, carī mărescū Istrulū, curgēndū prin territoriulū sciticū, sunt acestea: ānteu «Porata, după cumū đicū Scīții, séu Pyretos grecesce; apoi Tiarantus; de asemenea Ararus, Naparis și Ordessus. Primulū din aceste rīurī este mare, și curgēndū în direcțiune «spre resăritū se vērșă în Istru; allū douilea, Tiarantus, maī spre occidinte, e maī micū; «prin intermediulū acestorū doue se vērșă totū în Istru Ararus, Naparis și Ordessus. «Tôte aceste rīurī, carī mărescū Istrulū, se nascū chīarū în Scīția, érū venindū din țerra «Agatirsilorū se maī vērșă în Istru rīulū Maris».

Să se observe bine că noi n'amū modificatū o virgulă în testulū lui Erodotū, nicī amū tradusū διὰ μέσου prin ce-va noi, insolitū, arbitrarīū, ci ne-amū mărginitū numaī a-ī da o acceptiune pe care ī-o recunnoscū în unele casurī toți elleniștii: διὰ μέσου, *quo interveniente vel cujus opera aliquid perficitur*; bună óră: διὰ μέσου αὐτοῦ, διὰ μέσου ἀνθρώπων etc.².

Prin urmare, în lungulū Istrulū, adecă pe actualulū pământū romānū, Scīția se întindea pe unde curgeatū întregī și se versaū în acestū fluvīū doue rīurī marī: Porata și Tiarantus.

Porata, prima apă tributariă a Dunării despre resăritū, este cu cea maī perfectă certitudine topică și chīarū fonetică Prutulū.

Tiarantus, allū douilea rīū maī spre appusū, nu pōte fi érōșī decātū Siretulū, nu numaī prin pozițiunea ī geografică, dērū pēnē și prin nume, căci în dialectele ellenice confundāndū-se τ cu σ, Tiarantus este Siarantus întocmaī ca τύρβη=σύρβη³.

În Constantinū Porfirogenetū, sunt acumū optū secolī, ambele rīurī sunt numite: Βρούτος și Σέρπος⁴.

²) HENRICUS STEPHANUS, *Thesaurus Græcæ linguæ*, rec. Hase et Dindorf, ed. Firmin Didot, t. 5, p. 825.

³) CURTIUS, *Griechische Etymol.*, Leipzig, 1869, in-8, p. 213.
⁴) *De administrando Imperio*, rec. Bekker, Bonnæ, 1840, in-8, p. 171, cap. 38.

Nu luămă asupra-ne a decide, pe care anume dintre afluiții Prutului său dintre ai Siretului va fi numit Erodot: Ararus, Naparis și Ordessus; căci nu vedem în testu său în natură nici un indice susceptibil a ne conduce la un rezultat sigur.

Criticul rus Nadezdin, a căru idee despre coppriusul teritorial allu Sciției este cea mai apropiată de a noastră proprie și carele de asemenea înțelegea διὰ μέσου prin *mediu-locire*, dăru trecu pre-ute peste un punct atât de capital, crede că Ararus ar fi Moldova, Naparis Bistrița și Ordessus Berladul, câte-trelle versându-se în Siret.⁵

Possibil, dăru nu probat.

Dintre numirile actuale alle differiților afluiți ai Prutului și Siretului: Gigiă, Sarata, Nîrnova, Lăpușna, Tigheciu, Troțușu, Putna, Rîmnicu, Buzău etc., toate sunt cu multă mai moderne, și nici una nu sémână întru cătu-va cu Naparis, Ordessus și Ararus.

A defini precisa pozițiune a acestor trei rîuri e nu numai peste puțină, dăru ar fi chiară o întreprindere cîudată, de oră-ce nu sciea s'o facă însuși «părintele istoriei», căru informatori se se pară a-i fi dat în privința lor o noțiune confusă.

Acastă lacună nu este singură.

Despre Ialomița și Argeșu, deși ambele se vîrsă drept în Dunăre, totuși nu s'a spus lui Erodot absolutamente nimic, afară numai dăru că mai sunt *alte multe*: καὶ ἄλλων πολλῶν.⁶

Și cum ore să cerem dela densusul o mai mare dosă de claritate, cându nu mai departe decât în secolul XVII, într'o epocă forte modernă, noi vedem pe Paulu de Aleppo călătorind ellu-insuși prin totă Muntenia, ș'apoi asigurându-ne «din spusa locuitorilor» că ea posedă: «doue-șapte și șapte rîuri ca Oltul, venind totu din Ungaria și versându-se totu în Dunăre, pe lîngă alte nenumerate!»⁷

Cu cătu mai exact este moșul Erodot, carele aflase pînă și aceia că Prutul e mai lung decât Siretul!

În adevăr, cellu înainte numeră 340,000 stîndeni, pe cându cellu-l'altu numai 280,000.⁸ Acum o cestiune.

§ 10.

SEMNIFICAȚIUNEA TERMENILOR PRUT ȘI SIRET ÎN LIMBA SCITICĂ.

Ce însemna *Prutu* și *Siretu* la Sciți?

Să ne întrebăm mai înainte: ca ce felu de limbă vorbău acelle diverse popore confederate dela nordul Pontului, pe caru Erodot îi botéză Sciți?

Ellu-insuși ni spune că sciticesce *oior* vrea să ăică bărbatu și *pata* a uccide: «οἰὸν γὰρ καλεῖσσι τὸν ἄνδρα, τὸ δὲ πατὸ, κτείνειν.»¹

Ambele vorbe sunt de cea mai evidente origine indo-europeă.

Oior—bărbatu, este zendicul *air*, conservat pînă astă-zi în limba armână; este samscritul *vira*, este latinul *vir*, goticul *vair*, litvanul *wyras*, celticul *gwr* etc.²

Pata—a uccide, e samscritul *bad*, ellenicul *πατάσσει*, latinul *batuere*, slavicul *biti*, romănescul *batte*, și altele.³

⁵) Herodotova Skithia obiasnennaia czrez sliczenie s miestnostiami, în Zapiski Odesskago Obsezestva Istorii, Odessa, 1841, in-4, t. 1, p. 75.

⁶) IV, 50.

⁷) *Travels*, II, 351: „We were told that seven-and-twenty streams, like the great river Oltao, which we crossed in boats, pass through the land of Walachia, coming from the country of the Majars, and throw themselves into the Danube, without mentioning numberless others. Blessed be God!”

⁸) FRUNDESCU, *Dict. topogr.*, 383, 440.

¹) IV, 110.

²) EICHHOFF, *Parallèle des langues*, Paris, 1836, in-4, p. 157.

³) MEULLENHOFF, în *Monatsberichte der Berliner Academie*, 1866, p. 555, susține că *oior-pata* nu însemna la Sciți pe ucideții de bărbat, precum se înșellase Erodot, ci pe stăpâni de bărbat, încât *pata* coincide cu zendicul *pati*—stăpâni, litvanul *patis* etc. — De aceiași opiniune este CUNO, *Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde*, Die Skyten, Berlin, 1871, in-8, p. 197, 316. — Deși termenul e d'o potrivă ariană în ambele casuri, noi totuși din parte-ne nu ni permitem a ne abate dela testul precisu allu lui Erodot.

Astü-felü dérö, deşi în sînulü confederațiunii scitice trebuia neapăratü să fi fostü întrate pe planulü secundarü unele elemente turanice, totuși limba predominantü era ariană, adecä de acea-și tulpinä cu dialectele samscite, zende, germane, celte, slavice etc.

O datä constatätü acestü criteriü, dispäre orî-ce dificultate de a întrededé etimologia cuvëntuluï $P+r+t$ în radicala samscritä *pâr*, la Zenđi *përë*, grecesce $\pi\epsilon\rho\acute{\alpha}\omega$ — a trece, de unde indianulü *pâra* — malü, persiculü *përetü* — podü, elleniculü $\pi\acute{o}\rho\omicron\varsigma$ — drumü, germanulü *Furt* etc.⁵

Celțiï aü păsträtü cuvëntulü *frut* chîarü în înțellesü de fluvü.⁶

«Porata» însemna dérö la Sciți: *trecătoriä*.

E ce-va mai difficilä de urmăritü provenința cuvëntuluï Siretü, a căruia formä din evulü mediü, după cumü o vedemü în Porfirogenetü, în fântäne latine⁷ și'n actele române,⁸ este *Seretü*, érü tipulü primitivü, pe care'lü putemü deduce din $\tau\iota\acute{\alpha}\rho\alpha\nu\tau\omicron\varsigma$ allü luï Erodotü și care este conformü cu legea foneticä a prioritățiï relative a vocaleï *a*, catä să fi fostü *Saratü*.

În litteratura filologicä modernä se cîocnescü în acéstä privință trei opiniuni differite.

Rawlinson crede că *Tiarantus* este $\mathcal{T}er+antus$, avëndü în prima gîumătate radicala *ter* din mai multe alte numi fluviale, ca *Is-ter*, $\mathcal{T}pr-as$ séü *Dnies-ter*, *Ter-mus*, *Tru-entus* etc., cu semnificațiunea generalä de rîü, érü în a doua gîumătate coprinđendü suffissulü *ant* din *Scam-ander*, *Mae-ander*, *Tru-entus*, *Casu-entus*, *Fr-ento* etc., astü-felü că prin ambele gîumătăți *Tiarantus* correspunde luï *Truentus*, astä-đi *Trent*, o apă în Anglia.⁹

Cuno susține că *Tiarantus* n'arü fi decätü o formä mai vechiä a numeluï slavicü fluvialü *Cerna*, pe care 'lü prefăce în *Tiarna*, mai adăogändü că între *Tiarantus* și *Tiarna* essistä aceyași relațiune ca grecesce între $\theta\epsilon\rho\alpha\pi\omicron\nu\tau$ în $\theta\epsilon\rho\acute{\alpha}\pi\alpha\iota\nu\alpha$ și între $\theta\epsilon\rho\acute{\alpha}\pi\eta$.¹⁰

Ambele părerü se distingü printr'o învederatä artificialitate.

Pictet offerä o etimologiä ce-va mai seriösä.

Ellü vede în *Tiarantus* termenulü samscritü *taranta*, torrinte de plöiä, oceanü, o formä augmentatä a participiuluï presinte *tarant* din radicala *tri*, a trece, a se străcura, a înnota.¹¹

Din datä ce se constatä înse identitatea *Tiarantuluï* erodotianü cu actualulü *Siretü* și cu $\Sigma\acute{\epsilon}\rho\epsilon\tau\omicron\varsigma$ allü luï Porfirogenetü, câte-trelle opiniunile se înlăturä dela sine din discuțiune, fondulü cuvëntuluï remänëndü nu *tr*, ci *sr*.

În adevërü, dela radicala arianä *sru* — a curge, derivä terminulü samscritü *sruv-anti*, fluvü, carele esplicä pe deplinü pe *Tiarantus* = $Sar+antus$ allü luï Erodotü, de unde prin supprimerea nasaleï, întocmai ca în *vasanti* = *vasati*¹², se nasce *Sar-at*, prototipulü directü allü *Siretuluï*.

«Siretü» însemna dérö la Sciți: *fluvü*.¹³

§ 11.

OLTULÜ DE GIOSÜ SUB NUMELE DE MARIS.

Sciția nu se întinde în Erodotü numai pënë la Siretü, după cumü credea Nadezdin, ci mai spre apusü pënë la rîulü $\mathcal{M}\acute{\alpha}\rho\iota\varsigma$.

Passagiulü, pe care'lü reproduseserämü mai susü, nî-o spune förte limpede.

Porata, *Tiarantus*, *Ararus*, *Napolis* și *Ordessus* erau alle Sciției în tötä lungimea cursuluï

5) BURNOUF, *Commentaire sur le Yaçna*, Paris, 1833, in-4, p. 513. — JUSTI, *Handbuch der Zendsprache*, Leipzig, 1864, in-8, p. 191.

6) ZEUSS, *Grammatica Celtica*, Berolini, 1868, in-8, t. 1, p. 80: „frut, flumen, rivus.“ — GLUECK, *Die bei Cäsar vorkommenden keltischen Namen*, München, 1857, in-8, p. 35.

7) ROGERIUS în ENDLICHER, 268: „fluvium qui Zerech dicitur.“ — THEINER, *Mon. Pol.*, I, 660: „episcopi Ceretensis“ etc.

8) *Archiva istoricä*, passim.

9) *History of Herodotus*, London, 1861, in-8, t. 3, p. 165.

10) *Op. cit.*, 234-5.

11) *Origines indo-européennes*, Paris, 1859, in-8, t. 1, p. 144.

12) Cf. BOPP, *Grammaire comparée des langues indo-européennes*, trad. Bréal, Paris, 1872, in-8, t. 4, p. 4.

13) În Donü, vechilü Tanaïs, marginea orientälä a Sciției după Erodotü, se versä pënë astä-đi unü rîü de asemenea numitü *Seretü*. Veđi antica geografiä russä *Kniga Bolszoi Czeretz*, ed. Spasskü, Moskva, 1846, in-8, p. 49: «pala v Don s Nagaiskoi strany rieka Seret.» — Unü altü *Seret* se aflä eröși într'o regiune sciticä, în Polonia despre hotarele Moldovei. Veđi SARNICKI, *Descriptio Poloniae*, în MIZLER, I, 268.

loru pe ambele malluri: αὐτι γενέες ποταμοὶ Σκυθικοί, pe cându Marisulu îi aparținea de asemenea, înse numai pe giumătate, venindu de așuri, și anume din țerra Agatirsiloru.

De ce înse Erodotu tace despre Ialomița și Argeșu, rîuri mai apropiate, și totuși menționează Marisulu?

Fiindu-că prin acesta se desemna unul din hotarele Sciției, eru apele dela fruntaria, chiaru cele mici, sunt totu-d'a-una mai cunnoscute.

Care Romănu în totă Dacia n'a auđitu, bună-óra, de Milcovu ?

Aprope toți commentatori, ademeniți de elementulu materialu allu cuvântulu, identifică Marisulu cu Mureșulu.¹

Maris=Mureșu, sunetele în adeveru se potrivescu de minune; înse cea mai perfectă potrivélă fonetică este nullă în geografiă fără o potrivélă topică.

Degia Lindner bănuia în trecétu că Marisulu lui Erodotu póte să nu fie Mureșulu, ci mai curréndu Oltulu.²

Noi din parte-ne sperămu a rădica suposițiunea eruditulu Germanu la trépta deplinei certitudinai.

Și pentru acésta, ca și pêne acumu, nu avemu nevoia de a eși din testulu lui Erodotu.

Ca bazea argumentațiunii, ni potu servi urmátorele trei puncturi:

1. E pesté puțință ca Erodotu să sară d'a-dreptulu dela Siretu la Mureșu, fără a menționa unu fluviu intermediaru de importanța Oltulu; pe cându e fórté posibilu vice-versa a menționa Oltulu, fără să fi auđitu despre depártatulu Mureșu.

2. E greú de cređutu ca Erodotu să fi cunnoscutu Mureșulu, fără a sci totu-d'o-dată că nu se vérsă în Dunăre, ci în Tissa, încátu trebuia să'lú lege cu acéstă din urmă printr'unu διὰ μέσου; pe cându în privința Oltulu nu încape nici o intervențiune, fiindu unu affluente directu allu Istrulu.

3. Este imposibilu a căuta tocmai la Murășu hotarulú Sciției, de óră-ce acéstă din urmă nu se întindea peste Carpați.

Astú-felú singura logică ni spune că Μαρῖς ποταμός nu e Mureșulu de astă-đi, ci Oltulu, a treia apă mare spre appusú de Prutu.

Acéstă conclusiune a bunulu simțu se confirmă prin testuri.

Strabone, scriéndu în timpulú lui Cesarú, numesce ca și Erodotu Oltulu Μάρισος, și ca și Erodotu n'a fostu înțellesu nici ellu de cătră commentatori.

Éccé passagiulu:

«*Ἐεὶ δὲ δὲ αὐτῶν (Γετῶν) Μάρισος ποταμὸς εἰς τὸν Δαυοῖον, ὃ τὰς παρασκευὰς ἀνεκόμενον οἱ Ῥωμαῖοι τὰς πρὸς τὸν πόλεμον.*»

Lătinesce:

«*Per Getas Marisus fluvius în Danubium labitur, quo Romani res ad bellum necessarias subvexerunt*»³.

Adecă:

«*Prin Geția se vérsă în Dunăre rîulu Marisus, cătră care Romanii au înaintatú tóte celle necesare pentru resboiu*».

Romanii nu puteau agyunge la Mureșu fără să fi întratú ánteșu în Tissa, mai mergéndu apoi în susú o bună buccată de locú.

Strabone nu scrie de pe auđite ca Erodotu, ci după nesce indicațiunii positive alle armatei romane, precumú ní-o spune ellu însuși⁴.

1) RENNEL, *The geographical system of Herodotus*, London, 1800, in-4, p. 414. — KÖPPEN, *op. cit.*, 13. — HEEREN, *Ideen*, I, 2, 275. — RAWLINSON etc.

2) *Skythien und die Skythen des Herodot*, Stuttgart, 1841, in-8, p. 138.

3) *Ed. Firmin Didot*, lib. VII, cap. 3, § 13, p. 253.

4) *Ibid.*, lib. I, cap. 2, p. 11.

Máρισος nu este dérö Mureşulü, ci partea de gîosü a Oltuluî prin care se descarcă în Dunăre: *ῥεὶ δὲ δι' αὐτῶν Μάρισος ποταμὸς εἰς τὸν Δανούσιον*, și pêně la care Romaniî, posedëndü degia Mesia, aveaü uşa deschisă: *ἢ τὰς παρασκευὰς ἀνεκόμεζον οἱ Ῥωμαῖοι τὰς πρὸς τὸν πόλεμον.*

Nemicü maî netedü, decă interprețiî, între cari figuréză și d. Rösler,⁵ arü fi consultatü natura lucrurilor, fără a se opri exclusivamente asupra assemnării nominale.

Maî éccē încă o probă totü atätü de decisivă.

Itinerariulü luî Antoninü, Tabla Peutingeriană și Notitia Dignitatum enumeră în următorulü modü *de la appusü spre resăritü* o seriă de localități danubiane din Mesia:

ITINERARIULÜ ANTONINÜ:

Appiaria.
Transmariscam.
Candidiana.
Teglicio.
Dorostoro.

TABLA PEUTINGERIANĂ:

Appiariis.
Trasmarisca.
Nigrinianis.
Tegulicio.
Durostero.

NOTITIA DIGNITATUM:

Appiaria.
Transmarisca.
Candidiana.
Teglicio.
Durostoro⁶.

Dorostoro, Durostero sėü *Durostoro, Dristorü* în tóte monumentele din evulü mediü, este Silistria de astă-đi.

Prin urmare, *Transmarisca* se afla spre occidente în apropiare de acestü oraşü, nu înse immediatü, ci trecëndü peste alte doue localități: Teglicio sėü Tegulicio, și Candidiana numită altü-felü prin antitesă Nigriniana.

După Itinerariulü luî Antoninü, între *Transmarisca* și Silistria se numeraü 53,000 paşi; după Tabla Peutingeriană, 49,000; luändü dérü o cifră de conciliațiune între cele doue de maî susü, căpėtămü ca ce-va destullü de pozitivü: 50,000, cefa-ce, după calculi celebruluî Canina, basafi pe anticele mesurători romane autentice de prin muzeele Italiei, corespunde cu vr'o șepte-đeci pêně la șepte-đeci și cincü kilometri.⁷

Căutändü acumü pe o mappă acestă distanță spre appusü de Silistria, dămü peste punctulü unde din partea Romăniei rîulü Argeşü se vérsă în Dunăre.

La Romanî particula *trans* la începutulü unuî nume localü indica maî totü-d'a-una o pozițiune lîngă o gură de rîu sėü faşă'n faşă; noi đicemü «maî totü-d'a-una», fiindü-că aü pututü fi esceptiuni, deşi Mannert, maî puşinü rezervatü, nu le admite nicü de cumü, considerändü fenomenulü ca o regulă generală.⁸

Trans-marisca însemnéză: «în faşa rîuluî *Marisca*», întocmaî precumü *Trans-dierna* este: «în faşa rîuluî *Dierna*».

Éccē de ce toşi comentatoriî în unanimitate aü attribuitü castelluluî *Transmarisca* loculü Turtukaiuluî de astă-đi, oraşellü turcescü situatü pe şermulü danubianü bulgarü și avëndü în faşa pe mallulü oppusü gura Argeşuluî.

De aci înse urméză necessarmente că acestü rîu, acollo unde se cîocnesce cu Dunărea, se numia *Marisca*.

O consecință atätü de neapărată o înţellesese degia nu numaî Mannert⁹, dérü și Reichard¹⁰, și este cîudatü cumü de n'a voitü s'o înţellégă Böcking, deşi fisséză și ellü pozițiunea *Transmariscăi*, ca și cei-l'alți, în faşa gurei Argeşuluî¹¹.

⁵ **Rom. Stud.**, 6: «Maris, in dem man die Maros Siebenbürgens wiedererkennt. Herodot lässt sie zwar in die Donau fließen. Ebenso in viel unterrichteter Zeit noch Strabo etc.» Recurgëndü apoi la paradossü, afirmă că Erodotü și Strabone credeaü că Tissa e affluentele Mureşuluî. Dérü ei n'o menşionéză. Insuşi d. Rössler đice: «Wird die Theiss von beiden nicht erwähnt». Cum dérö o credeaü!

⁶ Ap. BÖCKING, **Notitia Dignitatum**, Bonnae, 1853, in-8, t. 1, p. 102, 453.

⁷ CANINA, **L'architettura romana**, Roma, 1840, in-8, t. 2, p. 139.

⁸ MANNERT, **Bes Traiani ad Danubium**, Norimbergae,

1793, in-8, p. 26: «syllaba Trans qua semper castella ultra flumen in barbarico posita signantur.»

⁹ **Geogr.**, VII, 114.

¹⁰ **Orbis antiquus**, Dacia.

¹¹ **Notitia dignitatum**, I, 464. — D. BOLLIAU, **Topographie de la Roumanie**, Paris, 1856, in-8, cădu într'o contradieştiune și maî curiosă, căci la pag. 27 d-sea mărturesce că *Transmarisca* se afla pe loculü Turtukaiuluî, adecă în faşa Argeşuluî, și totuşi la p. 6 afirmă că Ialomiţa se numia *Mariscus*: «la Ialomiţa, ancien *Mariscus*»!! — D. VAILLANT, **La Romanie**, I, 85, ne assieură că Dimboviţa «s'appelait jadis *Marisca*».

Forbiger nu se sfiesce a vedé lucrurile întocmai ca Mannert și Reichard: « Transmarisca, eine der Mündung des Mariscus gegenüber gelegene starke Festung »¹².

Maș pe scurtă, decă Transmarisca se afla în adevărū în fața Argeșului, ceia-ce nu contestă nemini, atunci vrëndū-nevrëndū cursulū de giosū allū acestuī rīū purta numele de *Marisca*.

Este unū faptū scosū din sfera dubiulū.

În adevărū, Geografulū Ravennatū, lucrândū în secolulū IX după fontāne geografice vechī, pune în Dacia « fluvius *Mariscus* »¹³.

Astū-feliū Argeșulū se chiāma « Marisca » sēū Mariscus ».

Inse desinița *iscus-isca*, fie lătiņesce, fie grecesce, denótă unū deminutivū.

Mariscus sēū *Marisca* însemneză « Maris-micū ».

Este dérū învederatū că'n apropiare trebuia să fi essistatū sub numele de « Maris », fără epitetū, unū altū rīū maș voluminosū decātū Argeșulū, și acesta póte fi numaș Oltulū.

« Mariscus » cătră « Maris » se aslă în aceia-și relațiune nominală ca « Pruteșulū » cătră « Prutū », « Dāmbovicióra » cătră « Dāmbovița », « Olteșulū » cătră « Oltū » etc.

Este unū lucru surprinșetorū, cumū de aū pututū commentatoriī să recunnóscă că Argeșulū se chiāma *Marisca*, și'n același timpū să nu voéscă a înșellege că Oltulū se numīa *Maris*!

Așa dérū identitatea « Marisulū » cu actualulū Oltū o demonstră:

1. Punerea acestuī fluvīū de cătră Erodotū la marginea occidentală Scișiei, a căriī întin-dere spre appusū nu trecea peste Carpaș;

2. Reversarea « Marisulū » erodotianū imediatū în Dunāre, pe cândū Mureșulū cellū transcarpatinū e nu numaș pré depārtatū, dérū încă se vérsă în Tissa;

3. Testulū luī Strabone despre înaintarea de peste Dunāre a armelorū romane contra Dacilorū anume cătră gurile « Marisulū »;

4. Vechia numire de « Maris-micū », sub care era cunnoscutū rīulū Argeșū, vecinū allū Oltulū.

Dérū maș este o probă. . .

§ 12

AGATIRSII.

În passagiulū reproduș maș susū, Erodotū ni spune că Marisulū vine din țerra Agatirsilorū. Dérū cine eraū acestīa și unde lócuțāū?

« Agatirsī, — dice Erodotū, — se distingū prin portulū cellū maș desfētatū și prin podóbe de aurū »: Ἀγαθῦρσοι δὲ, ἀβρότατοι ἄνδρες εἰσι, καὶ χρυσοφόροι τὰ μάλιστα¹.

După ce descrie apoī communismulū acestuī curiosū poporū, la care femeiele appartīneau tuturorā, încātū bărbașī trāiaū într'o eternă frāțiā à-la-Fourier fără certe de gelosiā, Erodotū adaugă că « în celle-l'alte Agatirsī urmēză obiceelorū tracice »: τὰ δ' ἄλλα νόμαια Ὀρήϊσι προσκεχωρήκασι.

Impressionaș de abundința aurulū, commentatoriī aprópe în unanimitate caută pe Agatirsī în Transilvania², érū Nadezdin în partea occidentală a Moldovei de susū, perđēndū

¹²) Geogr., III, 1097.

¹³) *Ravennatis anonymi cosmographia*, ed. Pinder et Pa-they, Berolini, 1860, in-16, p. 179 (IV, 5).

¹) IV, 104.—CARL RITTER, *Vorhalle*, 287: « Was Herodot von den Agathyrsen sagt, dass sie sehr schön gekleidet oder in weiche Kleider gehüllt gingen (*ἀβρότατοι*, i. e. mit zarten, schön Kleidern), viel Goldschmuck trügen etc. Jenes *ἀβρότατοι ἄνδρες* (lautissini) kann nicht, wie man wohl gesagt, als Weichlinge gelten, da im Gegentheil diese Agathyrsen, wenn

sie schon Anfangs den Skythen ihre Hülfe verweigern, nachher sich sehr tapfer und keineswegs als ein rohes Volk benehmen, wie etwa ihre Nachbarn, die Melanchlänen und Androphagen. Dasselbe Beywort, welches Herodot bezeichnend ihnen beylegt, findet sich in Orpheus dem Argonaut,—bey den weichgekleideten Mäoten (*Μαιώτας ἀβροχίτωνας*, i. e. molliter et delicatè tunicatos b. Gesner)».

²) RENNEL, *op. cit.*, 414.—HEEREN, I, 1, 94.—KÖPPEN, 13, 68.—NIEBUHR, I, 377.—etc.

cu totul din vedere cea-laltă particularitate nu mai puțin semnificativă: obiceiul tracice.

Pentru ca testul lui Erodotă să fie cu desevărire împăcată, câtă să găsimă nu numai o regiune aurósă, ci încă în vecinătatea Traciloră, séu cellă puțină să n'o despărțimă de dēnșif prin neștrăbătuta barrieră a Carpaților; ș'apoī o regiune la sudă de munțf, éru nu la nordă, căci decă nu podóbele de aură, încăī « portulă cellă mai *desfătătă* » nu simpatisă cu crivēțulă.

Avemă dérő la mână patru criterie fôrte positive pentru a descoperi țerra Agatirsiloră :

1. Mine de aură;
2. Apropiarea de hotarele Traciei;
3. O esoposiune sudică;
4. Porțiunea superiőră a unū fluviū ce se vérsă în Dunăre.

Noī dicemă *porțiunea superiőră*, căci testulă lui Erodotă nu implică nicī de cumă isvorīrea, ci numai simpla trecere a Marisulă prin pământulă Agatirsiloră înainte de a attinge Sciția : *ἐκ δὲ Ἀγαθύρων Μάρις ποταμὸς ῥέων συμμίσχεται τῷ Ἴστροῦ.*

Aceste patru condițiunī esențiale le întrunescă întréga zonă sub-munténă a Țerrei-Romānesci, pe care despre nordă o apēră Carpațf, la miđū-locū o despică Oltulă, éru la o cóstă o scaldă Dunărea, punēnd'o în contactă cu Tracia.

La ambele capete alle acestuī lungū brău de pământă, la capētulă spre Temeșiana și la capētulă spre Moldova, degia Neigebaur recunnoscuse urmele essistințf alle unei sistematice extracțiunī de aură din epoca Romaniloră³.

În timpulă lui Erodotă înse progressulă montanistică nu mersese pēnē acolo.

Căutarea aurulă în arina rîuriloră, carī illă carră cu deosebire în urma ploiloră, mai totă d'a-una redusă în pulbere, déră câte o dată chyară cu buccățf fôrte mară⁴, este modulă primordială, întrebuintătă din vechime la tóte popórele și descrisă în litteratura chineză degia cu 2,000 de annī înainte de nascerea Măntuitorulă⁵.

Erodotă nī-o spune și ellă într'o mulțime de passage⁶.

Așa déră avuția de aură a Agatirsiloră nu consistă în ascunsele vine din sînulă pământulă, ci în aurosulă nășipă allă apeloră; și tocmai în regiunea de susă a Munteniei ne întîmpină cu grămadă undele celle purtătóre de aură, Argeșulă, Topologulă, Dâmbovița, și-rófe mai mēnunte și regele tuturora: Oltulă⁷.

§ 13

AURULU OLTÉNU ÎN CIMITIRULU PRE-ISTORICU DELA HALLSTADT.

Înainte de a păși mai departe cu analiza critică a geografiei lui Erodotă, ni adducemă a-minte promisiunea dată în Studiulă II de a limpedi istoria primitivă a esportățiunī comerciale a aurulă olténă; o cestiunē fôrte interesantă, menită a arrunca o rađă de lumină assupra uneia din numerósele probleme alle așa numitei archeologie pre-istorice.

³) *Beschreibung der Moldau und Walachei*, Breslau, 1854, in-8, p. 107: « Von dort (Piatra tăiată) läuft eine Parallelkette von dem Hauptstock der Karpathen auf dem linken Ufer der Bistritza unter dem Namen Halenka und Pipernik fort, die Urgebirgsformation beibehaltend, bis nach Piatra. Die Kette sendet einen Nebenzweig östlich gegen Baja: dort finden sich Spuren alter Goldbergwerke, wie im Ural, besonders am Bache Bogata d. h. reich, zu Nikadien und Sirna. Man kann die alten Arbeiten beinahe drei Stunden weit verfolgen; auch in dem festen Gebirge findet man anstehende Goldgänge; z. B. bei Bresleni, westlich von Hango, an der Bistritza, dem alten Goldflusse.—Auch in Vulkanerthale des Syl, in der Walachei, findet man Spuren des Bergbaues früherer Zeit, besonders von Goldwäschereien, zu deren Schutze wahrscheinlich die beiden römischen Castra

bei Bombesti und Poutscheni erbaut worden sind.»

⁴) Veđf BÖHM, *Geschichte des Temeser Banats*, Leipzig, 1861, in-8, t. 2, p. 132, despre o bucată în greutate de 90 galbeni, găsită în apa Nera din Banat și conservată în Museulă Naturală din Viena.

⁵) TIEN-KONG-KAI-W, ap. HÖFER, *Histoire de la chimie*, Paris, 1866, in-8, t. 1, p. 19.

⁶) III, 106; IV, 195; V, 101 etc.

⁷) TUNUSLI, trad. Sionă, p. 37: «Aurulă se esplotază din nisipulă rîuriloră Oltulă, Topologă, Argeșulă și Dâmbovița, de cătră Țiganii domnesci numiți rudari».—NEIGEBEUR, *op. cit.*, 108: «Fast in allen Flüssen, welche die Ebene zwischen dem Oltez oder Olto und der Jalomitza durchströmen, zeigen sich Spuren von Goldsand».

În anul trecut făcuse un mare sgomot în lumea științifică descoperirea la Hallstadt în Austria Superioară, adică în archiducatul austriac de peste Ens, a unui întreg cimitir dintr-o epocă fabuloasă.

După calculul cei mai moderați, acestu imens câmp mortuaru, compus din câte-va mi de grupe, este cu patru, cinci și chiar șessecolii mai vechi de nascerea Mântuitorului, încât în terme medii coincide anume cu timpul lui Erodott, se mai bine dicend allu dominațiunii Agatirsilor la cataracte Dunării ¹.

Intre celle-lalte lucruri dela Hallstadt, atențiunea archeologiei a fostu nu puțin escitată prin presința mai multor obiecte de aur.

S'au ivit pene acum două diverse teorie asupra proveninței comerciale a acestu metallu, pe care nu lă offeră acollo însă-și localitatea.

Chimistul Fellenberg, după ce arrătă prin analiză că aurul dela Hallstadt se compune din 73.78 părți curate, 11.06 de argint și 15.16 de cupru, fără nici un amestec de platină, conchide apoi că nu putea fi addus din Ural, ci mai currëndu din Transilvania ².

Acastă conclusiune s'a părut tuturor atăt de plausabilă, încât Figuiet, allu cărua necontestat merit este de a fi cellu mai bun vulgarizator allu științelor naturale, o repetă ca ce-va pozitiv: «l'or était sans doute extrait des mines de la Transilvanie» ³.

O singură împregiurare distruge această teoriă.

Ardelului îi lipsesce cu deseversire o mare arteria fluvială, fără ajutorul cării, de nu astă-și în secolul drumurilor de ferru, cellu puțin în depărtata anticitate, cându ori-ce alte căi de comunicațiune se distingeau prin cea mai perfectă nullitate, era peste puțină o întinsă mișcare mercantilă ⁴.

Insu-și Mureșul, cellu mai voluminosu riu allu Transilvaniei, nu este decât unu affluente allu Tisei, carea la rîndul se plătesce tribut Dunării, ambele făcëndu în cursul lor unu ocolu forte lungu pene a veni să-și desfunde apele în albia danubiană.

Lipsită de țermii unu fluviu nedependente și ermeticesce închisă din tôte părțile între ziduri de munți, cari îi formeză o formidabilă barieră mai cu semă despre occidente, Transilvania se afla în imposibilitate de a approvisiona cu aur tocmai Hallstadtul.

Nu e dero de mirare că s'a mai încercat să-și facă locu o altă teoriă explicativă.

Baronul Sacken crede că aurul dela Hallstadt aru fi originaru din Gastein, situat nu departe de acollo, basându-și opiniunea pe unu fragmentu allu lui Polibiu, conservat de cătră Strabone ⁵.

Din nenorocire inse, în locu de a susține pe d. Sacken, fragmentul în cestiune illu combatte.

În adevăr, ce dică Polibiu?

Cum-că în *l'histoire de la civilisation*, adică cu vr'o două secolii înainte de Cristu, se descoperise la nordul Iliriei o mină de o extremă abundință, astu-feliu că d'o dată făcuse a scade prețulu aurului în tătă Italia ⁶.

¹) SACKEN, *Das Grabfeld von Hallstadt in Oberösterreich*, Wien, 1868, in-4, p. 145: «Die zweite Hälfte des ersten Jahrtausends vor Chr.»

²) *Ibid.*, 119: «Die chemische Beschaffenheit ist nach Fellenberg (Mittheilungen der naturforschenden Gesellschaft zu Bern, 1864, 1865): 73. 78 Gold, II. 06 Silber, 15. 16 Kupfer, von Platin keine Spur. Es stammt nach des genannten Chemikers Vermuthung eher aus Siebenbürgen als aus dem Ural.»

³) *L'homme primitif*, Paris, 1870, in-8, p. 391.

⁴) LISI, *Economie Politique*, trad. Richelot, Paris, 1857, in-8, p. 137: «C'est une règle générale que l'activité commerciale et la prospérité du littoral dépendent du plus ou moins d'importance du bassin fluvial auquel il se rattache. Qu'on jette les yeux sur la carte d'Italie, et l'on trouvera dans la grande

étendue et dans la fertilité de la vallée du Pô l'explication naturelle de la supériorité marquée du commerce de Venise sur celui de Pise et de Gènes. Le commerce de la Hollande était alimenté par le bassin du Rhin et de ses tributaires; il dut surpasser celui des Anseates, dans la même proportion que ce bassin l'emportait en richesse et en fertilité sur ceux du Weser et de l'Elbe.»

⁵) SACKEN, 119: «Die grösste Wahrscheinlichkeit aber spricht dafür, dass es in den unfernen Goldlagern der Tauernkette im Gasteiner oder Rauris-thale, die nachweislich schon in sehr alter Zeit, sicher schon vor den Römern ausgebeutet wurden, gewonnen worden sei. Strabo, IV, 208.»

⁶) Vezi însuși testul în STRABONIS *Geographica*, rec. Müller et Dübner, Paris, 1853, in-8, p. 173.

Aşa d'erö :

1. Prima extracțiune a aurului dela Gastein este cu multă posterioară obiectelor de aur dela Hallstadt;

2. Aceste din urmă, după cum le descrie însuși d. Sacken, sunt foarte puține și foarte suptiri, cea-ce probéză—dice d-sea— «că metallul era *forte rarü și forte scumpü*»⁷⁾, adică doue cercustanțe într'o opozițiune diametrală cu *mulțimea și efinetatea* din testul lui Polibiü.

La cea ânteia obiecțiune s'arü puté respunde că unele morminte dela Hallstadt se parü a fi din timpul lui Polibiü; înse chyarü în acestü casü remâne a se demonstra în speciä că aurulü nu se găsesce acolo în grópele celle mai vechi séu intermediare.

La a doua obiecțiune nu se pôte respunde nemicü.

Pentru ca la Hallstadt aurulü să se fi bucuratü de mare raritate și de mare scumpete, ellü catä să fi fostü addusü dintr'o regiune depärtatä.

Nu înse din Transilvania, ci dintr'o altä țerrä avëndü la dispozițiune callea comercialä a Dunării, care duce dreptü în Austria Superioară.

Éccë-ne d'erö reveniți pe nesimțițe în Oltenia la auriferü Agatirși ai lui Erodotü : χρυσοφόροι τὰ μάλιστα.

Ne mai împinge totü aci însă—și epoca cimitirului dela Hallstadt, a căruia cea mai vastä parte se referä la secolulü V înainte de Cristü.

Și nu numai epoca, d'erü pênë și compozițiunea chimică a aurului de acolo: aprópe 74 părți curate pe lóngă carü abia 11 de argintü și 15 de cupru.

Nici o datä aurulü ardelénü nu s'a rădicatü la unü asemenea gradü de puritate.

Éccë în astä privință nota, pe care aü bine-voitü a nî-o comunica d. Dr. Bernath și d. professorü Stefanü Michăilescu :

«Aurulü se găsesce în Transilvania séu în stare nativă, sub formă cristallină (octaedrice și derivatele) și ca incrustațiunii ușóre în gangă de porfirü cloritosü și quartzü, filóne ce străbattü gressele carpatice și formațiunile gypsóse, unde se mai află și mineraie de pyrită, blendă etc., séu în combinațiune cu tellurele, formândü mineralulü cunoscutü sub numele de *sylvanită* (telluro-aurate de argintü) $3\text{Te}^6\text{Au} + \text{Te}^2\text{Ag}$. Mineraiiele variază sub raportulü avuției lorü; elle mergü avëndü aurü și argintü dela 2, 6, 10 pênë la 20 procente, érü restulü este gangă. Compozițiunea sylvanitei, după d. Petz, este :

59, 97 tellure,
26, 97 aurü
11, 47 argintü,

«și restulü pênë la $\frac{1}{10}$ este formatü din antimonü, cupru și plumbü. Vrea să d'ică sylvanita «copprinde aprópe $38 \frac{1}{100}$ metallü extractibilü, din care $27 \frac{1}{100}$ aurü».

În aurulü transilvanü înträ cellü multü 20—30 părți curate, pe cândü acella din cimitirulü dela Hallstadt ni offerä peste 70.

Orî-ce identificare e peste puțină.

Să ne întórcemü acumü la aurulü olténü.

La începutulü secolului trecutü, cândü banatulü Oltului încăpuse sub dominațiunea Curții dela Vienna, gubernatorulü austriacü allü Crațovei comitele de Stainville se grăbi pe datä a înființa pentru speculațiunea avuțiilor metalice locale o deosebită societate comercială, care n'a întârziatü a constata că aurulü din năsipurile Oltului e *cu multü mai bunü*,

7) SACKEN, 76: «Die Feinheit des Drahtes erklärt sich wohl aus der Seltenheit des Goldes, das auch, wo es in unseren Gräbern in Plättchen vorkommt, ausserordentlich dünn ausge-

schlagen erscheint; das Gold hatte also offenbar einen hohen Werth, und ein Stückchen dünnen Drahtes mag schon etwas namhaftes gegolten haben. Es hat nur die Stärke einer Stecknadel etc.»

mai pură, mai frumoasă decâtă acellă din Transilvania, precumă de asemenea aurulă din Motru, din Lotru, din Rudară și din celle-l'alte ape alle Vălcii, Gor-giului și Mehedințului.⁸

Totă pe atunci maiorulă austriacă Schwanz von Springfels, după ce studiase cestiunea la fața locului, dice la 1720 că: «aurulă olténă este cu multă mai pură decâtă acella ce se găsește în Transilvania și'n Ungaria»⁹.

În fine în același ană éccă ce ni spune cu entuziasmă despre aurulă olténă naturalistulă Schendo Vanderbech, carele petrecea în Oltenia ca medică în armata austriacă: «quod non solum magis graduatum, utpote argenti miscella nequaquam inquinatum, Transilvanicum aurum examinis iudicio praecellit, sed et copia rudium collectorum negligentiam compensante, et insolita granulorum magnitudine distinguitur. Neque enim in solo fluvio Aluta, sed et in Argisch et Dambovitza, in quibus frequens est huiusce aureae loturae cultus, observare licuit, non auri tantum ramenta ac subtiliorem scobem separari, sed et lapides ferme siliceos graviore pondere se commendantes, nulloque licet externo metallici vaporis vestigio notatos, dein con fractos tamquam nucleum aurum purissimum granulatum drachmæ unius pondus saepe aequans in cavitate lapilli delitescens exhibuisse...»¹⁰.

Astă-feliă însă-și chimia se pronunță contra transilvanismului și pentru oltenismulă aurulă dela Hallstadt.

Ună asemenea verdictă este definitivă, și demonștră încă o dată că știința istorică nu pôte agîunge la o mare dosă de certitudine, decă nu va fi strînsă legată, după sistema lui Augustă Comte, cu tôte științele positive, căci istoria e omulă, éru omulă este prisma naturei.

Nu numai în anticitate, ci chiară astă-đi aprópe totalitatea aurului pusă în comerți provine din spēllarea nășipului auriferă¹¹.

Pe acestă terrēmă contingentele rîuriloră oltene ară puté fi unulă din celle ánteie, atătă printr'o calitate fórte superióră a aurului, precumă și prin cantitate.

Pe la finea secolului trecută, profitândă de o ocupațiune militară, ună Russă își combinase ună serviciă de mésză din aură olténă¹², éru generalulă Bawr ni spune că avusese ocasiună: «de a vedé ánnelle și chiară vasse făcute din aurulă ce se găsește în arina Olțului»¹³.

De dincollo, pe cósta occidentală a crescutului Carpaților, în aceia-și liniă și'n aceia-și apropiare de Dunăre, déră într'o mai mică proporțiune și nu scimă decă de o calitate analógă, Temeșiana ni offeră la rîndulă seă nășipă aurosă spre appusă de Mehadia în marea valle a Almașului¹⁴, care făcea și ea parte în evulă mediă, precumă amă veđută în Studiu I, din puterniculă banată allă Severinului.

Éccă de unde, éru nică decumă din Transilvania și cu atătă mai puțină din Illiria, provine escellentele metallă observată în obiectele dela Hallstadt.

⁸) SULZER, *Gesch. d. trans. Daciens*, I, 152-153: «Zur Zeit der österreichischen Regierung im Krajowaer Banate lieferte die vom Stainville errichtete Goldwäschergesellschaft aus dem Altflusse gefischtes Gold, welches viel höher, reiner und schöner, als das siebenbürgische war, für etliche 1000 Gulden jährlich ein... Stainville starb; die Gesellschaft bekam nichts mehr zu essen, und so hatte diess Goldwäschergeschäfte ein Ende, ob man schon auch in dem Motrul und in dem Lotru im mehedinzer Bezirke, bis an den Bach Ruderiasa, sehr reiche Gänge der Goldkörnen entdeckt hatte».

⁹) *Beschreibung der österreichischen Walachey*, 1720, în *Ungarisches Magazin*, III, 194: «dahohe und reinste Gold, desgleichen in Siebenbürgen und Ungern nicht gefunden wird.»

¹⁰) *Valachia cis-alutanae descriptio*, 1720, în KÖLESERI, *Auraria Romana-dacica*, ed. Seyvert, Posoni, 1780, in-8, nepaginată.

¹¹) DELAFOSSE, *Or*, în ORBIGNY, *Dictionnaire universel d'histoire naturelle*, Paris, 1861, in-8, t. 9, p. 145: «Ce sont les lavages des sables qui, dans presque toutes les parties du monde, fournissent la plus grande partie de l'or que l'on recueille pour les besoins du commerce». — Nășipulă brasiliană concurge annualmente pentru 24 milliōne francă.

¹²) SULZER, 152: «Im letzten russischen Kriege prahlte ein gewisser russischer General mit einem kleinen Tisch-service der aus walachischem Golde verfertigt war.»

¹³) BAWR, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, Franefort, 1778, in-8, p. 8: «Les gens du pays m'ont assuré, que plusieurs rivières de la Valachie charrient des grains d'or parmi le sable. J'ai vu des bagues et des vases, faits de l'or qu'on trouve parmi le sable de l'Oltia».

¹⁴) BEUDANT, *Voyage minéralogique en Hongrie*, Paris, 1822, in-4, t. 2, p. 314, 326.

Esportațiunea aurului de alluviune din Oltenia și'n parte din Temeșiana, adecă de pe termiū Dunării de ambele laturī alle cataractelorū, de unde firesculū drumū commercialū se întinde departe în susulū fluviulū pēnē 'n ânima Germaniei, ni presintă dērō trei interesante epoce:

1. Cu câțī-va secolī înainte de Cristū, cândū zōna muntōsă a Țerrei-Romănescī era locuită de Agatirsī;

2. In sutimile X — XIV din evulū mediū, cândū epopeya Nibelungilorū, precumū amū veçutū în parāgrafulū precedente, celebra aurulū din țerra Bass-arabilorū: «gold ūz Araby»;

3. In primū annī al secolulū trecutū, cândū gubernamentulū austriacū se apucase cu multă activitate a rădica susū în Oltenia industria spellării aurulū fluvialū, pēnē ce succesulū începutulū s'a paralisatū prin mórtea înțellegintelū comite de Stainville.

Nu mai vorbimū despre periodulū romanū, fiindū mai cunoscutū¹⁵.

§ 14.

CE INSHMNA CUVĒNTULŪ MARIS LA SCIȚI ?

Din celle de mai susū resultă că :

1. Teritoriulū românū dela Nistru pēnē la Oltū aparținea în epoca lui Erodotū Scițilorū ;

2. Spre appusū de Oltū și'n susulū ambilateralū allū acestui fluvii locuiaū Agatirsī ;

3. Oltulū, carele despărțea pe Sciți de Agatirsī, se chiăma Maris în porțiunea inferiōră la reversarea'ī în Dunăre și pe malulū seū orientalū pe unde forma hotarulū Sciției.

Opiniunea generală este că termenulū «Maris» arū deriva dintr'o temă *mar*, apă, de unde sanscritulū *mīra*, celticulū *mor*, goticulū *marei*, latinulū *mare*, slaviculū *more*, litvanulū *mares* etc.¹

Țicerea arū putē fi nu numai ariană, dērū și turanică, căcī în limba mongolă de asemenea *muran* însemneză fluvii², ba încă se mai anină în cōda mai tuturorū numilorū fluviiale: *Aikra-muran*, *Kuk-muran*, *Un-muran*, *Akry-muran*, *Djaghin-muran*, *Djurdja-muran* etc.³.

Din dată înse ce s'a demonstratū caracterulū Marisulū de fruntariă între Sciția și Agatirsia, ni se presintă o altă etimologiă mai corectă.

In limba samscrită *marjā* vrea să țică hotarū⁴.

In ramura eranică a familiey indo-europee sonulū *p* din acestū cuvēntū se sibillēză, astū-feliū că persianesce și armenesce hotarulū se chiămă *marz*.

In limba albanesă, interesantulū restū allū vechilū graiū tracicū, verbulū *mar-oğ* esprima ideia de «a termina».

Radicala samscrită este *mar*, a despărți, de unde greculū *μερ-ζω* etc.

Maris, ca anticulū nume allū Oltulū, va fi însemnândū dērū în limba scitică: «hotarū».

§ 15.

SIGINNII.

In timpulū lui Erodotū commerciulū aurulū înavuțya pe mallulū nordicū allū Dunării nu numai pe Agatirsī, dērū și pe vecinī lorū din Temeșiana, carī se parū a fi giucatū atunci unū rolū de samsarī între dēnșī și între popōre mai obscure din centrulū Europey.

Testulū sună :

« . . . Ταρταί μὲν δὴ Θρηάκων εἰσὶ αὐταί. Τὸ δὲ πρὸς βορρῆω ἐστὶ τῆς χώρας ταύτης, οὐδεὶς ἔχει φράσαι τὸ ἀτρεκέως οἰτινές «εἰσι ἀνθρώπων» οἱ οἰκόντες αὐτήν, ἀλλὰ τὰ πέραν ἤδη τοῦ Ἰστροῦ ἐρημος χώρα φαίνεται εὐοσα καὶ ἀπειρος. Μοῦνους δὲ δὴ-

15) Cf. mai susū § 12, nota 3.

1) SAFARIK, *Slow. Staroz.*, 408.

2) DU HALDE, *Description de la Chine*, La Haye, 1736, in-4, t. 4, p. 52: «Mouren signifie rivière en langue mongole».

—SCHLEGEL, *Sinico-Aryaca*, Batavia, 1872, in-8, p. 18, erode

că tema ariană *mar*, apă, este unū imprumutū din limba chineză: «*ma*, eau.»

3) ABULGASI BAHADUR CHAN, *Historia Mongolorum*, ed. Rumiantzov, Casani, 1825, in-8, p. 27.

4) BÜHTLINGK und ROTH, *Sanskritwörterbuch*, Petersb., 1855, in-4, t. 5, p. 589.

ναμαι πυθέσθαι οικόοντας πέραν τοῦ Ἰστροῦ ἀνθρώπους τοῖσι οὐνομα εἶναι Σιγίννας, ἐσθῆτι χρωμένους Μηδικῇ. Τοὺς δὲ ἵππους αὐτῶν εἶναι λαίους ἅπαν τὸ σῶμα, ἐπὶ πέντε δακτύλους τὸ βᾶθος τῶν τριχῶν, μικροὺς δὲ καὶ σιμοὺς καὶ ἀδυνατοὺς ἀνδρας φέρειν. Ξενυγνυμένους δὲ ὑπ' ἄρματα εἶναι ὄξυτάτους, ἀρματηλατέειν δὲ πρὸς ταῦτα τοὺς ἐπιχωρίους. Κατήκειν δὲ τούτων τοὺς οὐρούς ἀγχοῦ Ἐνετῶν τῶν ἐν τῷ Ἀδρίῃ. Εἶναι δὲ Μήδων σφέας ἀποίκους λέγουσι ὅπως δὲ οὔτοι Μήδων ἀποικοὶ γεγόνασι, ἐγὼ μὲν οὐκ ἔχω ἐπιφράσασθαι, γένοιτο δ' ἂν πᾶν ἐν τῷ μικρῷ χρόνῳ. (Σιγίννας δ' ὦν καλεῖται Λίγνες οἱ ἄνω ὑπὲρ Μασσαλῆς οἰκόντες τοὺς καπήλους, Κύπριοι δὲ τὰ δόρατα). Ἦς δὲ Θρηίκες λέγουσι . . . 1

Adecă :

«... Astü-felŭ sunt înmormântările la Traci. Nemiñ nu póte spune cu certitudine, ca «ce felŭ de ómenŭ vorú fi locuindú la nordú de acéstă regiune; se crede înse că dincollo de «Istru se întinde unú pámëntú deșertú și nemărginitú. Singurŭ dintre ceŭ ce locuescú peste «Dunăre, despre carŭ putusemú afla eú, sunt așa numițŭ Siginnŭ, îmbrăccațŭ în hañne medice. «Caiŭ lorú se șice a fi plétoșŭ peste totú, avëndú pèrú lungú pènè la cincŭ degete, micŭ și «cárnŭ și neputincioșŭ pentru căllăriă, dérú fórtè iușŭ la trasú, din care causă Siginnŭ âmblă «în cărruțe. Hotarele lorú agŭngú pènè la Enețŭ ceŭ de lóngă Marea-adriatică. Eŭ pretindú «a fi de origine medică; dérú în ce modú, eú-unulú nu mă pociú domeri, deși într'unú lungú «intervallú de timpú tóte sunt possibile. (La Liguriŭ ceŭ ce locuescú d'assupra Marsilieŭ se «numescú Siginnŭ negușitorŭ, éru la Ciprianŭ láncele) Maŭ spunú Traciŭ etc.»

Passagŭlú pusú de cătră noŭ în parentesŭ se bănuesce generalmente a nu fi eșitú din mâna lui Erodotú; înse aflându-se în tóte manuscriptele și'n tóte edișiunile, noŭ n'amú socotitú de cuvînță a'lú supprime.

Să întrâmú acumú în analiză.

Relașiunea erodotiană despre Siginnŭ este de provenință tracică.

Acéstă appare din urmátorele considerașiuni fundamentale:

1. Erodotú o bagă la începutulú librluŭ V, consacratú unei descrieri monografice a Tracieŭ;
2. Pentru a arrèta dela cine anume căpètase tóte celle relative la Siginnŭ, ellú trece imediatú la o altă narrașiune cu cuvintele: «maŭ spunú Traciŭ».

Dérú Tracia în Erodotú este o vorbă fórtè vagă, sub care se copprindeau Geșŭ, Bistonŭ, Trausiŭ, Doberŭ, Peoniŭ, Odomanŭ și o grămadă de alte popóre, aparținëndú tóte unei colossale ginți, pe care ellú o numesce cea maŭ numerosă în tótă Europa: Θρηίκων δὲ ἔθνος μέγιστόν ἐστι μετὰ γε Ἰνδοὺς πάντων ἀνθρώπων ².

Anghŭlú meridionalú dintre Pontú și Dunăre illú ocupaú Geșŭ, cu carŭ singurŭ dintre tóte nașiunile tracice se învecinaú Scișŭ, după cumú urméză chŭfarú din cuvintele acestora, reproduce de cătră Erodotú: Θρηίκας καὶ δὴ καὶ τοὺς ἡμῖν ἐόντας πλησιοχώρους Γέτας ³.

Numaŭ Geșŭ fiindú limitroșŭ cu Scișŭ, întréga Dunăre sudică pènè la punctulú reversăriŭ Oltuluŭ întra în territoriulú geticú, adecă ce-va maŭ multú séu ce-va maŭ puținú, căcŭ nu este probabilú că fruntaria occidentală a Scișilorú și fruntaria occidentală a Geșilorú să fi tăiatú fluviulú printr'o liniă perpendiculară.

Acea ramură tracică, dela care s'a fostú informatú Erodotú despre Siginnŭ, nu eraú Geșŭ, de óră-ce acestŭ se învecinaú numaŭ cu Scișŭ și cellú multú cu o fracșiune din territoriulú agatirsicú.

Prin urmare cată s'o aședâmú maŭ spre appusú de dênșŭ cam în Serbia actuală, și astü-felŭ vomú avé în fațáŭ pe Siginnŭ anume în Temeșiana de astă-đŭ.

Dramaturgulú Sofocle, scriitorú contimpurénú lui Erodotú, confirmă acéstă interpretașiune.

Intr'unú passagŭ, conservatú de cătră Strabone, ellú șice că «Troianulú Antenorú și Enețŭ fugiseră în Tracia și de acollo la Marea-adriatică»: τὸν μὲν οὖν Ἀντήνορα καὶ τοὺς παῖδας μετὰ τῶν περιγενομένων Ἐνετῶν εἰς τὴν Θράκην περισωθῆναι, κακείθεν διαπεσεῖν εἰς τὴν λεγόμενὴν κατὰ τὸν Ἀδρίαν Ἐνετικὴν ⁴.

1) V, 8-10.

2) V, 3.

3) IV, 98.

4) Ap. STRAB., XIII, 1, § 53.

Confrunțați acum ambele indicațiuni topografice.

Dincollo de Dunăre noi vedem în Sofocle Tracia agiungându pêne la țerra Eneților de lîngă Marea-adriatică.

Dincóce de Dunăre noi vedem în Erodotú Siginnia agiungându érossi pêne la țerra Eneților de lîngă Marea-adriatică.

Una dincollo, cea-l'altă dincóce de Dunăre, ambele sunt puse față'n față într'o pozițiune paralelă.

Conformitatea este perfectă, arrêtându-ni totú-d'o-dată că în epoca lui Sofocle și a lui Erodotú, adecă cu vr'o patru-cinci secolí înainte de Cristú, Italia era considerată ca pré-apropiată de cataractele Istrului, ceia-ce mai resultă încă și din generala opiniune a anti-cității că unú brațú allú Dunării se versa în Marea-adriatică⁵.

In faptú, precumú amú mai spus'o, Siginnia correspundea numai cu Temeșiana și Tracia numai cu mallulú oppusú allú Serbiei, nu mai departe decâtú atáta.

Aci totuși nu se închiăiă analiza.

S'o urmărímú pêne 'n capétú.

Intr'unú altú passagiu Erodotú ni dá indirectú pêne și numele specialú allú acelei Tracie: «câmpia tribalică», πεδίον τὸ Τριβαλλικόν, deși în restulú operei selle nu se găssesce nici o mențiune despre poporulú tracicú allú Triballilorú.

«Câmpia tribalică», după cumú o descrie densusú, se afla dincollo de Dunăre, ocupându territoriulú dintre acestú sluviú și dintre acea parte a Illiriei unde locuiaú Eneții⁶.

Totú acolo din punctú în punctú noi gássimú pe Triballí cu patru secolí mai încóce în geografia lui Strabone, carele ni-í arrétá învecinați spre nordú cu Istrulú, spre resăritú cu Geții și spre occidente cu Illiria⁷, ceia-ce constituă litteralmente Τριβαλλικόν πεδίον.

Așa dérö, urmărindú cestiunea din passú în passú, noi amú reușitú a restabili în Erodotú, conduși numai de contestú și de autoritatea contimpurénă a lui Sofocle, unú punctú fórte însemnatú: relațiunea despre Siginní ellú o datoría anume națiunii tracice a Triballilorú, aședate atuncí pe țermulú sudicú allú Dunării spre appusú de Geți în Serbia de astă-đi.

Suntemú înse departe de a ni închipui că «părintele istoriei» arú fi cercetatú vre-o dată personalmente regiunea tracică pe care o numesce πεδίον τὸ Τριβαλλικόν.

Commerciantii din tóte țerrele peninsulei balcanice visitaú la gurile Dunării colonia milesiană Istria, și nu auri decâtú acolo trebuia să fi căpétatú Erodotú dela Triballí noțiunile selle despre Siginní, întocmai precumú în Olbia sétú τὸ Βορυσθενείτων ἐμπόριον⁸, o altă coloniă totú milesiană pusă la gurile Niprului, ellú se informa despre Sauromați, Budini, Neuri și restulú popórelorú din acea direcțiune.

Istria și Olbia, unú stabilimentú grecú la marginea Traciei și unú stabilimentú grecú la marginea Sciției, ambele într'unú ne'ncetatú contactú comercialú cu tóte némurile de pe littoralulú nord-vesticú allú Pontului, erau localitățile celle mai nemerite pentru a procura istoriculú grecú perspectiva lumii barbare de gîurú în gîurú.

Noi întrebuiñămú într'adinsú cuvêntulú *perspectivă*, căci numai ellú esplică natura spuselorú lui Erodotú, carele este totú-d'a-una atátú de precisú cândú povestescce ceia-ce se apropiă de Istria sétú de Olbia, dérú devine apoi treptatú din ce în ce mai confusú în porțiunea depărtării raței selle de observațiune dela aceste doue centruri.

⁵) APOLLONIUS, STRABO, VALERIUS FLACCUS etc. analizați pe largú de UKKERT, *Über die Argonautenfahrt*, in *Geographie der Griechen und Römer*, Weimar, 1816, in-8, t. 1, part. 2, p. 320-350.

⁶) IV, 49.—Cf. I, 196.

⁷) STRABO, VI, 6, § 11, 12 etc.

⁸) IV, 17, 78.

§ 16.

CARACTERULŢ COMMERCIALŢ ALLŢ SIGINNILORŢ.

Siginnii locuiau în Temeşiana, învecinaţi spre sudŢ cu TriballiŢ şi spre resăritŢ cu Agatirsii, astŢ-felŢ că de cei ânteii îi despărţia Dunărea şi de cei-l'alţi Carpaţii, éru spre appusŢ teritoriulŢ lorŢ mergea aprópe pêne la Illiria.

Deşi nu atâtŢ de desfătaţi, nu ἀβρότατοι ca Agatirsii, Siginnii se distingeau totuşi de assemenea prin avuţia vestmântului, căci purtau haîne medice, ἐσθητι χρεωμένους Μηδικῆ, şi ErodotŢ ni spune ellŢ-însuşi într'unŢ altŢ passagiu că lussósa îmbrăccăminte persiană era imitată după acea medică: tiare, tunice mânecate de varie culori etc.¹.

Caii SiginnilorŢ, micŢ, pletoşi şi cârni, nu puteau servi la căllăria, dérŢ prin iufelă erau de minune la hamŢ, ceia-ce făcea ca stăpâniŢ lorŢ să totŢ âmble mereŢ în cărruţe.

Aceste doue amênunte despre Siginnii, abundenţa şi cărrăuşia, ni dau degia o vagă imagine a unorŢ *commis-voyageurs* séu *travelling-clerks*, chîarŢ decă vechiulŢ scholiastŢ allŢ lui ErodotŢ nu s'arŢ grăbi a adăuga că numele lorŢ se póte lua în înţellesŢ de *neguţitorŢ*: *κάπηλος*².

Marsilia e departe de Temeşiană, dérŢ nu mai departe decumŢ e România de Armeniă. Pêne'n secolulŢ XVI părinţii nostri numiau *Armeni* pe toţi *neguţitorii*³.

În Transilvania pêne astă-đi se Ţea adessŢ în acelaşi simţŢ cuvântulŢ *GrecŢ*.

Pentru ca numele SiginnilorŢ să fi devenitŢ sinonimŢ cu «*neguţitorŢ*» tocmai la Marsillia, mărfăşii lorŢ trebuiau în realitate să fi agŢunsŢ pêne la Pirenei; şi astŢ-felŢ se esplică, între cele-l'alte, de ce ErodotŢ, după o confusă rumóre, deduce de acollo însă-şi Dunărea: ἀρξάμενος ἐκ Κελτῶν καὶ Πυρρήνης πόλιος⁴.

Ca uniŢ ce locuiau în Temeşiana, adecă de'ncollo de cataracte, Siginnii aveau nu numai cai şi cărruţe, ci încă porţiunea Dunării cea mai liberă de ori-ce pedece, în lungulŢ căriŢa vassele din véculŢ de mişŢ-locŢ se urcaŢ fără nici o dificultate cu mărfuri orientale pêne'n centrulŢ BavarieiŢ.

Una din trăsşurele caracteristice alle spirituluiŢ mercantilŢ din toţi timpii este de a ascunde după putinţa pieţele, de cari profită egoistulŢ comerciantŢ prin esportaţiune séu prin importaţiune.

Cartaginea şi Ellada în anticitate, Genova şi Veneţia în evulŢ mediŢ, au practicat'o pe largŢ într'unŢ modŢ sistematicŢ, éru în miniatură pêne astă-đi fie-care *neguţitorăşŢ* tăinu-esse de cei-l'alţi fabricele şi depozitele, de unde 'şi adduce marfă mai bună şi mai estenă⁵.

Acestă tactică resultă din acea regulă mercantilă vulgară, pe care celebrulŢ economistŢ List a espress'o fórte bine în doue cuvinte: «după ce te-ai suitŢ la înălşime, cată a respinge cu piciorulŢ scara, pentru ca nu cumŢ-va să se urce alşii după tine⁶».

Degia EsiodŢ spusese, sunt acumŢ trei-đeci de secolŢ, că «ollarulŢ învidiază pe ollarŢ şi zidarulŢ pe zidarŢ»:

Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοπέει καὶ τέκτωνι τέκτων...⁷.

1) VII, 61-62. — STRABO, XI, II, § 8, în timpulŢ căruia Siginnii nu mai locuiau la Dunăre, đice: «Σίγιννοι δὲ — πειροζουσιν».

2) TraducătorulŢ latinŢ allŢ lui ErodotŢ committe aci o eróre, recurgândŢ la obscura vorbă *institores*, pe cândŢ trebuia să đică *negotiatores* séu şi mai bine *mercatores*, decă arŢ fi consultatŢ pe SUIDAS, ed. Kuster, II, 240: «În genere enim omnes eos vocant *καπήλους, qui aliquid vendunt* etc». — Despre caracterulŢ comercialŢ allŢ SiginnilorŢ vorbeşce ROUGE-MONT, *L'âge du bronze ou les Sémites en Occident*, Paris, 1866, in-8, p. 141-142 şi pe alşii; păccatŢ înse că nici o dată

nu documenteză, ci totŢ-d'a-una întunecă veritatea prin gŢoulŢ imaginaţiunii.

3) Veđi a mea *Istoria toleranţei religióse*, ed. 2, p. 61. — Cf. BÓTERO, *Relationi universali*, Venetia, 1600, in-4, t. 1, p. 96.

4) II, 33.

5) Veđi în FALLMANN, *Die Pfahlbauten und ihre Bewohner*, Greifswald, 1866, in-8, p. 158-9, §-fiŢ: *Die phönizischen Handelslügen* şi *Das schweigen der andern Handelsvölker*.

6) *Système national d'économie politique*, trad. Riche-lot, Paris, 1857, in-8, p. 490.

7) *Opera et Dies*, v. 25.

Pe cându călusei ceî cu përu de cincî degete allergaü în fugă mare cu cărruțe încărcate pënë la Illiria, sétu duceaü frumosulü aurü oltënu anticilorü locuitorî aî Hallstadtuluî; pe cându Dunărea spumà sub vëselele speculantuluî plutaşü; Siginnîi assicuraü totü-d'o-dată pe vecinîi Triballî cumü-că în susulü fluviuluî nu locuesce nicî o ființă omenescă.

Dela dënşîi, prin intermediulü Tracilorü, aü trecutü la Erodotü cuvintele din passagülü de mai susü despre nelocuibilitatea ţermuluî danubianü nordicü; căcî din alte fontâne Erodotü auđise, din contra, că delà isvorü şi pënë la Pontü întrëga Dunăre curge *totü prin terre locuite*: ὁ μὲν δὴ Ἴστρος, ῥέει γὰρ δι' οἰκευμένης, πρὸς πολλῶν γινώσκειται, περὶ δὲ τῶν τοῦ Νεῖλου πηγέων οὐδεὶς ἔχει λέγειν⁸.

«Părintele istoriei» nu se contrađice, după cumü s'arü pute crede la prima vedere, ci numai reproduce nesce asserțiunî diferite din nesce diferite sorginți, pe carî e datöre a le discerne analiza critică.

§ 17.

ANTICITĂȚILE APICULTUREI ROMĂNE.

Nu aurulü singurü înavușta pe Agatirsî și pe samsariî lorü Siginnî.

Mai era o altă ramură comercială fórte productivă.

După ce descrie trafulü Siginnilorü, Erodotü urmëză mai departe:

Ὡς δὲ Θρηῖκες λέγονται, μέλισσαι κατέχουσι τὰ πέρι τοῦ Ἴστρον, καὶ ὑπὸ τούτων οὐκ εἶναι διελθεῖν τὸ προσωτέρω. Ἐμοὶ μὲν νυν ταῦτα λέγοντες δοκέουσι λέγειν οὐκ οἰκότα· τὰ γὰρ ζῷα ταῦτα φαίνεται εἶναι δύσσορα· ἀλλὰ μοι τὰ ὑπὸ τὴν ἄρκτον αἰόκητα δοκέει εἶναι διὰ τὰ ψύχρα. Ταῦτα μὲν νυν τῆς χώρης ταύτης πέρι λέγεται.¹

Adecă:

«Mai đicü Traciî că peste Dunăre sunt atâtea albine, încätü nu e chipü a străbatte mai «incollo. Aceî ce o spunü nu mi se parü a avé dreptate, căcî se scie că aceste insecte nu «sufferü frigulü, ci eü credü mai currëndü că din causa friguluî sunt nelocuite părțile nor-«dulü. Acestea sunt celle ce se povestescü».

«Peste Dunăre nu încapî de albine!» điceaü luî Erodotü Traciî din «Câmpia Triballică», carî occupaü anume mallulü danubianü serbescü oppusü Olteniei și Temeșianeî, locuindü în vecinătatea Agatirsilorü și a Siginnilorü.

Părintelü istoriei nu-î venia la socotélă a da cređemëntü acesteî asserțiunî, încätü ellü ne-arü fi lăssatü și pe noi în dubiü, de n'amü avé de'nainte ochilorü realitatea cea viuă, mai însoțită de mărturia unuî altü scriitorü grecü totü din epoca luî Erodotü.

Astă-đî apicultura română este într'o tristă decadință.

Decanulü agronomiei naționale, venerabilulü nostru amicü d. Ionü Ionescu, are totü dreptulü de a đice:

«Nu scimü cumü aü pututü să lasse Româniî din mâna lorü crescerea albinelorü și să «agüngă a cumpëra cëră din străinătate. Delà rădicarea Turcilorü din țerră s'aü stricatü «și mîerăriele, și de atuncî n'aü mai eşitü negușitorî, carî să strîngă mîere și să stimuleze «pe cultivatorî a o produce și a căuta de ținerea albinelorü»².

Nu așa a fostü în vremile mai de'nainte.

Pe la 1780, studiândü la fața loculuî condițiunile industriale alle littoraluluî Mării-negre, Francesulü Peyssonel đicea: «Cëra este *principalulü* articolü de esportațiune allü Munteniei; calitatea-î e fórte frumósă și cantitatea immensă»³.

⁸) II, 31.

¹) V, 10.

²) *Lecțiunî de agricultură*, Bucur., 1870, in-8, p. 367.

³) *Sur le commerce de la Mer Noire*, Paris, 1787, in-8, t.

2, p. 185: «La cire est le plus considérable article du commerce de sortie de Walaquie; elle est de très-belle qualité, et la quantité en est immense. On la vend, purgée et parfaitement nette, de 40 à 45 paras l'ocque.»

Totă atuncî Ragusanul Raicevich, primul consul austriac în România, consacrandu apiculturii un capitol separat într-o escellente descriere naturală a ambelor principate danubiane, dice că cera noastră: «este fără îndouélă cea mai frumoasă și cea mai căutată în totă Europa, încât albinele trebuî considerate ca una din celle mai prețioase și mai bogate «producte alle regiunii»⁴.

Mulțămită d-lui Gr. G. Tocilescu, noi posedem din ministeriul Lucrărilor Publice statistica apicolă de pe amendou laturile Milcovului din anii 1869, 1870 și 1871, din care rezultă în terme mediū, că districtele române celle mai avute în stupi sunt pînă astăzi Vlașca și Dol-giulū, ambele la Dunăre în Muntenia occidentală, adecă tocmai acolo unde în zilele lui Erodotū «nu încăpeai de albine».

Naturalistul Elianū scriea în secolul III după Cristū, dērū avusese în mână pe unū altū autorū grecū anonimū cu multū mai vechū, carele trăia atuncî cândū Sciții lōcuiau încă pe țărmulū danubianū nordicū în vecinătatea Traciei, adecă de nu chiarū în timpulū lui Erodotū, cellū puținū înainte de Alessandru cellū Mare, căci în epoca acestu cuceritorū nordulū Istrului era degia cōprinsū de cătră Geții⁵.

«Scriitorulū meū — dice Elianū — merită cea mai deplină încredere, căci ellū cunnoscea lucrurile din propria esperiintă, nu după nesigure povestī ca Erodotū»: εἰ δὲ ἐναντία Ἡροδότῳ λέγω, μή μοι τις ἀχθέσθω ὁ γὰρ τοιαῦτα εἰπὼν, ἱστορίαν ἀποδείκνυσθαι, ἀλλ' οὐκ ἀκοὴν ἄδειν ἔρατο ἡμῖν ἀβασάνιστον⁶.

Ei bine, ce dice ore acea importantissimă fontână?

«La Sciții frigulū e nesuperăcșosū pentru albine, încâtū ei întrebuinteză nu mīere străină, ci locală, ba o și espōrtă, vinđēndū fagurī Misilorū»: μελιττας Σκυθίδας εἶναι, ἐπαίειν τε τοῦ κρύους οὐδέν καὶ μέντοι καὶ πιπράσκειν εἰς Μυσοὺς κομίζοντας Σκύθας οὐκ ὀνηϊὸν σφισιν, ἀλλὰ αὐθιγενὲς μέλι καὶ κηρία ἐπιχώρια⁷.

E vorba despre Sciția cea învecinată cu Misia, ērū Misiā se numīa genericū totū littoralulū dunărenū allū Traciei încă din timpū omerici⁸; cu alte cuvinte, e vorba despre porțiunea Sciției dela Pontū pînă la Oltū.

Considerāndū înse firea albinelorū, cărorā după espressionea betrānului agronomū Varrone: «natura lī-a menitū locurile silvestre, munții ceī neculți și înfloriți totū-d'o-dată»⁹, cuibulū de predilecțiune allū acestorū muncitōre insecte în Țerra-Romānescă trebuia să fi fostū totū d'a-una mai cu preferință crescutulū carpatinū allū Olteniei, mai apēratū de viscolii nordului și mai espusū spre sudū.

Pînă astă-zi Mehedințeniī, frunțași vechiului banatū allū Severinului, pōrtă dreptū emblema în marca lorū districtuală o albină¹⁰:

⁴) Osservazioni intorno la Valachia e Moldavia, Napoli, 1788, in-8, p. 87: «Una delle più pregevoli e ricche produzioni delle due Provincie sono le api, perchè la cera che danno è senza dubbio la più bella e ricercata di tutta l'Europa; la quantità è considerabile, e potrebbe divenire infinitamente maggiore, se più numerosa fosse la popolazione.»

⁵) STRABO, VII, 3, § 8.—ARRIAN., I, 4.

⁶) AELIANUS, De natura animalium, rec. Hecher, Paris, 1858, in-8, p. 37, lib. II, cap. 7.

⁷) Ibid.

⁸) Ap. STRAB., VII, 3, § 10, p. 252.

⁹) *Rerum rusticarum de agricultura* lib. III, § 16: «flos et incultus natura attribuit montes», și mai la valle: «in silvestribus locis pascitant.»

¹⁰) FRUNDESCU, *Dicț. topogr.*, 277: «Mehedințulū produce cereale, lemne și altele, dērū mai înbelșugatū este în mīere și cēră, pentru care și marca lui este o Albină».—ANGELU DEMETRESCU, *Geografia*, Bucur., 1872, in-8, p. 261.—Austriaciī, cōprinđēndū la începutulū secolului trecutū celle cincī districte de peste Oltū, au gāsșitū degia «albina» ca vechiā meară a Mehedințului: «dem Mehedinzer einen Bienenkorb, den Reichthum derselben an Feldfrüchten und Honig anzuzeigen», după espressionea lui SCHWANZ VON SPRINGFELS, *op. cit.*, 198.

Pe cându Sciții dela Siretă esportaū fagurī pestē Dunăre la Gețī, unde înse întîmpinaū concurrința superbelorū producte apicole alle Greciei, Agatirsii prin mișu-loculū Siganilorū aveaū deschisă o piață cu multū maī vastă și maī sicură, approvisionându cu mīere și cu cēră tōtă Europa centrală, deși Triballilorū li spuneaū din mercantilismū că acollo nu lōcuesce nimenī.

Unū commerciu întinsū și fecundū ni esplică singurū, sēu maī bine ȕisū pe prima liniă, acea trēptă de civilitate la care reușiseră a se rădica Agatirsii în bassinulū oltēnū allū Țerrei-Romānesci sunt acumū aprōpe doue millennie și gīumētate.

Commoditățile trafuluī, pe carī le indică portulū lorū cellū desfētatū; respectulū ce-lū sciuseră însuffla pēnē și barbarilorū Sciții¹¹; tōte astea nu sunt singurele trāsurre din caracterulū acesteī originale națiunī.

Aristotele, numāi cu unū secolū maī nou, completēză relațiunea luī Erodotū, ȕicēndū că Agatirsii aveaū *leḡt̄ in versurī*¹².

« Cine arū putē crede asemenī lucrurī tocmaī în Sciția! » esclamă cu naivitate unū criticū germanū¹³.

Erudițiunea modernă, după cumū pe Sciții se încercă a-ī face cândū Finnesi, cândū Slavi, cândū Germani, totū astū-felū pe Agatirsii ī-a identificatū ūne-orī cu Celții, alte-orī cu Mongolii, cāte o dată cu Daciī sēu cine maī scie cu cine, ērū pe bīeții Siginnī nu s'a temutū aī prefate în strămoșii ai Țiganilorū¹⁴.

Tōte aceste opiniunī s'aū emisū d'o potrivă cu multă ușurință.¹⁵

Noī-unii lāsămū controversa în stare pendinte pēnē la « Istoria etnografică a Munteniei », unde va fi loculū a limpedi naționalitatea numerōselorū popōre, carī precesseră la Dunărea de gīosū nascerea nēmului romānū.

Aci ne interessă esclusivamentē territoriulū Țerrei-Romānesci.

§ 18.

VESPILE DIN TEMEȘIANA.

În narrațiunea erodotiană despre imposibilitatea de a lōcui în susulū țermului nordicū allū Dunării de reulū albinelorū, noue ni se pare că, pe lōngă elementulū curatū apicolū, limpeditū în paragrafulū precedinte, cată să se maī deosebēscă pe o liniă secundară unū altū ingredientū, surprinsū cu multă agerime de cātră reposatulū istoricū transilvanū Schuller.

Temeșiana este bāntuită periodicesce de unū felū de tăunī, cunnoscuți sub numele tecnicū de *oestrus Columbaccensis* sēu *simulia Columbaccensis*, carī vēră și tōmna se respāndescū în stolurī pe totū spațiulū dela Baziașū pēnē la Mehadia și Orșova, cāȕēndū pe boī, vacce, caī, porcī, oie, capre, distrugēndū adesea turme întregī și torturāndū chīarū pe ómenī.¹

Romāniī din Temeșiana povestescū cu spaīmă că aceste vespī se nascū în toți anniī din-

¹¹) HEROD., IV, 125.

¹²) Προβλήματα, XIX, 28, in Opera omnia, ed. Firmin Didot, Paris, 1857, in-8, t. 4, p. 209: « Διὰ τὴν νόμον καλοῦνται οὗς ἄδουσαι; ἢ ὅτι πρὶν ἐπιστάσθαι γράμματα ἦδον τοὺς νόμους, ὅπως μὴ ἐπιλάθονται, ὡσπερ ἐν Ἀγαθύσοις ἔτι εἰώθασιν; »

¹³) VALCKÆNER în HEROD., ed. Wesseling, p. 328, nota 31: « Tales in Scythia fuisse vix fidem invenit! »

¹⁴) HASSE, Zigeuner im Herodot, Königsberg, 1803, in-8. — RYCK, HOLSTEN și EICHWALD, citați în DIEFENBACH, Celtica II, 30. — SAFARIK, Slav. Staroz., 28. — RITTER, Erdkunde, II, 660 etc.

¹⁵) Ca modelū de neeriticismū în astă privință pōte servi DR. RUECKERT, Die pfahlbauten und Völkerschichten Osteuropa's, Wuerzburg, 1869, in-8, p. 30-34.

¹) BÖHM, Geschichte des temeser Banats, Leipzig, 1861,

in-8, t. 2, p. 181: « Sie erscheint nicht selten in so dichten und grossen Haufen, dass man sie in der Ferne für eine Wolke hält, und in dieser Gestalt ist sie am meisten gefährlich. Da fliehet Alles aus dem Felde, sobald eine solche Wolke zum Vorschein kömmt. Das Vieh verlässt eilends die Weiden, der Feldarbeiter eilet mit seinen Ochsen und Pferden dem Dorfe zu, und jeder schliesst sich in seiner Wohnung ein, um diesem Ungemach auszuweichen... » — *Ibid.*, 190: « Ein jeder Stich, den dieses Insekt dem Viehe oder dem Menschen versetzt, verursacht ein brennendes Jucken und eine sehr schmerzende Geschwulst, die kaum nach 8 bis 10 Tagen ganz vergeht. Mehrere derselben, besonders wenn sie beisammen sind, verursachen ein heftiges Entzündungsfieber, und bei reizbaren Körpern Krämpfe und Convulsionen. » — O monografiă despre acestū insectū a serisū în secolulū trecutū unū profesorū dela Pesta, DR. SCHÖNBAUER, Geschichte der kolumbatschen Mücken im Banat, Wien, 1795, in-4.

tr'unu capu de balauru, pe care 'lu tăiase sântulü Georgiü și l'a aruncatü într'o pesceră de lîngă ruinatulü castellü Columbaciü: numai prin veninü de șérpe eî își potü esplica o mușcătură atătü de otrăvitóre! ²

Schuller a spusü cellü ânteiü că Erodotü în relațiunea'ÿ despre regiunea danubiană va fi înțelegendü prin albine pe acestü terribilü tăunü. ³

Trebuî să se dîcă mai correctü că mulțimea vespilorü Temeșianeî și mulțimea albinelorü Oltenieî au fostü confundate într'o singură îngrozitóre mulțime de cătră învecinațiî Triballi, conduși la acésta prin asemenarea de aspectü între vespe și albină, întocmai după cumü terranulü temeșianü din dîlilele nóstre confundă pe mortiferulü tăunü cu balaurulü din cauza asemenăriî în puterea veninului.

În ambele identificări se manifestă o procedură analógă a imaginațiunii poporane.

Este instructivü de a urmări la Dunăre pe tăunulü dela Columbacu degia cu cincî secolî înainte de Cristü!

§ 19.

MAPPĂ GEOGRAFICĂ A AGATIRSIEI.

Desbătendü mai susü pozițiunea geografică a Agatirsilorü, noi demonstrarămü prin testulü lui Erodotü că ea îmbrățișa tótă zona sub-carpatină a Muntenieî dela cataractele Dunării pêně la Vrancea; dérü nu creșuserămü acolo de cuiință a cita unü passagiü fórte remarcabilü, carele confirmă șirulü argumentațiunii.

Determinândü hotarele Sciției, Erodotü dîce:

Ἡδη ὡν ἀπὸ μὲν Ἰστρου τὰ κατὰπερθε εἰς τὴν μεσόγειον φέροντα ἀποκλιθεῖται ἡ Σκυθικὴ ὑπὸ πρώτων Ἀγαθύρων, μετὰ δὲ Νευῶν, ἔπειτα δὲ Ἀνδροφάγων, τελευταίων δὲ Μελαγχλαίων. ¹

Adecă:

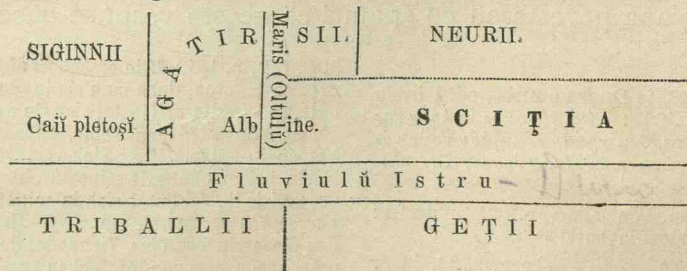
«Veciniî ai Sciției, începëndü dela Istru și înaintändü spre interiorulü pământului, sunt: ântêiü Agatirsii, apoi Neuriî, de aci Androfagiî, în fine Melanchleniî.»

«Începëndü dela Istru ântêiu Agatirsii» — óre póte fi ce-va mai geometricü?

Unü capetü allü Agatirsieî e pusü la Dunăre, prin cellü-l'altü capetü «în interiorulü pământului» ea se învecinează cu Neuriî, éru lungulü întregü allü teritoriului eî se cîocnesce cu hotarele Sciției.

A nu înțelege acestü testü allü lui Erodotü este unü adevëratü miracolü, și totuși n'a voitü să'lu înțelegă pêně acumü absolutamente nemiî, fiindü că pe toți îi zăpăcia numele rîului Maris, menându-î departe la Mureșü în locü de a-î lăssa să se opréscă purü și simplu la Oltü!

Tradusü pe o mappă, passagiulü de mai susü represintă următórea figură:

Față cu acésta primă schiță de cartă, nî-a venitü rîndulü de a face cunnoscință cu veciniî nord-osticiî ai Agatirsilorü.

² SCHOTT, *Walachische Mährchen*, Stuttgart, 1845, in-8, p. 284-5.

³ *Siebenbürgen vor Herodot und in dessen Zeitalter*,

în *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen*, Wien, t. 13, 1854, in-8, p. 102.

¹ IV, 100.

§ 20.

MIGRAȚIUNILE NEURILORŪ PRIN MOLDOVA.

Toți comentatorii punț pe Neuri cu multũ mai susũ sãu cu multũ mai într'o parte de adevãrata lorũ regiune. ¹

Și nemicũ mai naturalũ, de órã-ce determinarea teritoriului neuricũ depinde strictamente de prealabila precisare a pãmẽntului agatirsicũ, încãtũ orĩ-ce erróre în privința acestuia din urmã trage dupã sine desfigurarea întregẽi Sciție a lui Erodotũ.

Sã ne încercãmũ a restabili dupã putința veritatea testualã.

Neuria — țice Erodotũ — se întinde dela marginea orientãlã a Agatirsiei pãnẽ la isvorulũ Nistrului, unde se întelnesce cu fruntaria Sciției ².

Prin urmare Neuriĩ se aflaũ spre apusũ de Nistru, anume de parteaĩ superiórã, copprinđendũ ce-va din Galiția, Bucovina și o porțiune a Moldovei de susũ.

Erodotũ ni mai spune cã o generațiune înainte de Dariũ Istaspũ, vrea sã țicã cu vr'o șesșe secolĩ înainte de Cristũ, Neuriĩ au fostũ locuitũ într'o altã țerrã, de undẽĩ gonise mulțimea șerpilorũ, silindu-ĩ a refugi la Budinĩ ³.

Urmẽzã derõ cã regiunea dintre Nistru și Siretũ, unde locuiau Neuriĩ în timpulũ lui Erodotũ, fusese de nteũ a Budinilorũ, împinșĩ apoi de invasiunea neuricã cu multũ mai departe spre nord-ostũ, astũ-felũ cã aceste națiunĩ în epoca « pãrintelui istoriei » nicĩ nu se mai învecinaũ mãcarũ una cu alta, ci erau despãrțite prin doue popóre intermediare, numite Androfagĩ și Melanchlenĩ ⁴.

Unde înse va fi fostũ țerra cea primitivã a Neurilorũ, pe care Erodotũ o specificã în trecẽtũ numai prin mulțimea șerpilorũ : *ἔριος γάρ σφι πολλοὺς μὲν ἢ χώρη ἀνέφαται*?

Ne potũ conduce la descoperirea adevãrului urmãtorele cincĩ criterie :

1. Pentru ca Neuriĩ sã fi allungatũ pe Budinĩ spre nord-ostũ, nãvalla catã sã fi fostũ fãcutã despre sudũ sãu despre apusũ, una din doue.

2. Erodotũ întrebuintẽzã pentru șerpĩ cuvẽntulũ *ἔριος*, și tocmai acẽstã espressione a servitũ a numi din cea mai depãrtatã anticitate o urbe din Bugiacũ cam dela gurele Nistrului *Ὀφιοῦσσα*, adecã « orașũ de șerpĩ » ⁵, din cauza mulțimii șerpilorũ, dupã cumũ se numia totũ *Ὀφιοῦσσα* din cauza mulțimii șerpilorũ Rodosulũ ⁶, și dupã cumũ totũ din cauza mulțimii șerpilorũ se numia *Ὀφιδῆς* o insulã arabicã ⁷.

3. Bessarabia actualã, mai allesũ în parteaĩ inferiórã, este renumitã prin reptiliĩ sei, încãtũ colonelulũ russũ Meier, carele o visitase pe la 1790, țice cã unũ regimentũ întregũ de Muscalĩ, cantonatũ atunci pe malulũ Nistrului între orașulũ Benderũ și satulũ Osmãnesciĩ, era supãratũ de *nenumerata mulțime de șerpĩ*, ⁸ ceia-ce ni zugrãvesce de minune, pe o searã în miniaturã, antica sörte a Neurilorũ.

4. Insula Fedonissi dela gurele Dunãriĩ, celebrã prin anticulũ templu allũ lui Achille, pe care lũ descrișese pe largũ Arrianũ în țillele imperatului Adrianũ ⁹, e cunoscutã pãnẽ astã-țĩ sub numele de *Insula Șerpilorũ* ¹⁰, fiindũ plinã de nesce șerpĩ « lungĩ și negri » ¹¹.

¹) MANNERT IV, 103.—HEEREN, I, 2, 276. —RENNEL, I, 415.
—SAFARIK, *Slow. Star.*, 164.—etc.

²) HEROD., IV, 51.—Cf. IV, 125.

³) IV, 105.

⁴) IV, 106-108.

⁵) STRABO, VII, 4, § 16.—PLIN., *Hist. Nat.*, IV, 26 : «amnũs Tyra, oppido nomen imponens, ubi antea Ophiusa.» —STEPH. BYZ., verbo *Τύρας*.—PTOLEM. etc. — Sã se constate cã noi nu ne pronunțãmũ aci, decã Ofiussa este identicã cu Tyra, decã ea se afla pe loculũ Akkermanului sãu allũ Benderului, etc., cãci tôte acestea nu se potũ decide fãrã o prealabilã analizã, pe care o vomũ face în *Istoria criticã a Moldovei*, unde ne

vomũ întoree și la Sciția lui Erodotũ din mai multe alte puncturi de vedere.

⁶) STRAB., XIV, 2, § 7.

⁷) *Ibid.*, XVI, 4, § 6.

⁸) *Opisanie Oczakovskiã zemli*, Petersburg, 1794, in-8, p. 19.

⁹) *ARRIANI Opera*, Amstelodami, 1682, in-8, p. 132-135.

¹⁰) SKALKOVSKII, *Statistiezskoe opisanie Novo-rossiiskago kraia*, Odessa, 1850, in-8, t. I, p. 168.

¹¹) KÖHLER ap. UKKERT, III, II, 448 : «Überall wimmelt es von Schlangen, die lang und schwarz sind».

5. In fine, totu în Bessarabia, în apropierea tãrgușorului Bãlțile, se descoperi pe la 1830 unu bãlauru de o mãrime colossalã, cãruia naturalistulu Eichwald, dupã celũ essaminase în legãturã cu testulu lui Erodotu, nu s'a sfiitũ a'ĩ da numele de *Python Neurorum*¹².

Astũ-felũu dẽro primitiva locuințã a Neurilorũ fusese cu siguranțã pe littoralulu marintũ dintre Nistru și Dunãre, sãu chiarũ de acollo mãi încõce pẽnẽ la Prutu și Siretũ; o regiune adecuatã, atãtũ din puntulu de vedere topograficũ precumũ și din cellũ zoologicũ, cu acea țerrã *sudicã*, din care ei fugiserã în susũ *de grõza șerpilorũ*, gonindũ pe Budinũ din Moldova nordicã, din Bucovina, dintr'o parte a Galiției, și aședãndu-se dẽnșĩi acollo unde ĩ-a gãssitũ definitivamente stabiliĩ expedițiunea persianã în Sciția in anulũ 500 înainte de Cristũ.

Și sã se noteze bine cã Neurĩi nicĩ cã puteau fugi dela gurele Dunãrii spre nordũ decãtũ numai în acestã unicã direcțiune, cãci sã fi apucatũ ei a trece Nistrulu, dedeau ẽroși peste șerpĩ, ba încă într'unũ numẽrũ și mãi mare, dupã cumũ țice însuși Erodotu: *οί δὲ πλεῖνες ἀνωθεν σφι ἐκ τῶν ἐρήμων ἐπέπεσον*¹³.

Posițiunea geograficã a Neurilorũ, sãu mãi correctũ celle doue posițiunii geografice alle lorũ, cea primitivã în Bugiacũ și cea posterioarã în susulu Nistrulu, sunt dẽro pe deplinũ limpedite.

Erodotu ni arrẽtã aprõpe în fie-care regiune cãte o speciã animalã mãi respãnditã.

Pẽnẽ aci noi amũ vẽdutũ :

La Siginnĩ *caĩi pletõșĩ*;

La Agatirsĩ și 'n parte la Sciĩ — *albine*;

Intre Nistru și Dunãre — *șerpĩ*.

Eĩ bine, în țerra cea nouã a Neurilorũ predomnãu *lupi*, încãtũ de ĩmbulzela lorũ pẽnẽ și locuitorĩ și-aũ cãștigatũ reputãțiunea de a fi ceia-ce se chĩamã *loup-garous* sãu *wehr-wölfen*: «atãtũ Sciĩi, precumũ și Grecĩi colonisaĩi în Sciția — țice Erodotu — sustinũ cã fie-care «Neuru se preface o datã pe annũ în cursũ de cãte-va țille în lupũ, redobãndindu-și apoi «forma umanã»¹⁴.

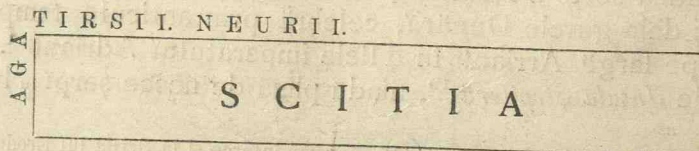
Affarã de acestã particularitate de *licomorfiã*, ellũ ni spune cã Neurĩ se țineaũ de obicei-le scitice, differindũ de vecinĩ lorũ Agatirsĩ, alle cãrora moravurĩ aveaũ unũ caracterũ tracicũ.

§ 21.

REGIUNEA SCIȚILORŪ PLUGARI.

Dupã ideia chartograficã a lui Erodotu, Sciția avea o configurațiune pãtratã: *ἔστι ὠν τῆς Σκυθικῆς ὡς εὐόσης τετραγώνου*.¹

Territoriile limitrofe alle Agatirsilorũ și Neurilorũ, considerate la unũ locũ, ĩncingeau ânghĩulu nord-vesticũ allũ pãtratulu sciticũ:

Confederațiunea sciticã fiindũ ĩmpãrțitã în triburĩ, pe carĩ Erodotu, dupã traĩulu fie-cãruia, le distinge prin termenĩ de Callipiđĩ, Nomađĩ, Alazonĩ, etc., se nasce acumũ cestiunea: ca ce felũ de Sciĩi anume vorũ fi locuitũ în ânghĩulu cellũ ĩnvecinatũ cu Agatirsia și Neuria?

¹²) Articollũ «O evropeiskom udavie», în *Zsurnal Ministerstva Norodnago Prosvieszenia*, t. 21, sect. 7, p. 31 sqq.

¹³) IV, 105, în concordanțã cu IV, 20. — Cf. RZACZYNSKI,

Hist. naturalis regni Poloniae, Sandomiriæ, 1721, in-8, p. 249.

¹⁴) IV, 105.

¹) IV, 101.

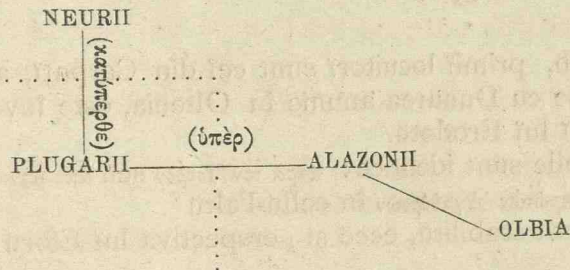
Ună singură scurtă passagiu resolvă pênă la un punctă această întrebare.
Écc'lu :

Ἐπερ δὲ Ἀλαζόνων οἰκίονσι Σκύθαι ἀροτῆρες, οἳ οὐκ ἐπὶ σιτήσιν σπείρονσι τον σῖτον, ἀλλ' ἐπὶ πρήσιν. Τούτων δὲ κατὰ-περθε οἰκίονσι Νευροί. ²

Adecă :

«De'ncollo de Alazoni locuescū Sciții Plugari, cari sémănă grâu, nu înse pentru usul lor, ci de vinđare. Mai susu de acestiia locuescū Neurii.»

Privindū din Olbia, Erodotu vedea lucrurile în următorul mod :

Intr'unu altu passagiu, voindū a fi și mai explicitu, Erodotu ȃice cā Nistrulū și Bogulū ișŷ apropiā cursurile lorū în regiunea Alazonilorū : κατ' Ἀλαζωνας ³.

Atāta ni agŷunge.

Sciții Plugari, ca unii ce erau limitrofi cu Neurii și cu Alazonii totu-d'o-datā, nu puteau locui aŷurū decātu spre appusū de Nistru, cāci spre rēsăritū ei nu încāpeau de Alazoni, și spre appusū anume de porțiunea miđu-lociā a Nistrului, fiindū cā cea superiōrā, precumū amū vedut'o mai susū, aparținea Neurilorū.

Cu alte cuvinte, Sciții Plugari ocupau Moldova centralā.

Inse ore numai atāta ?

Dupā Erodotu ei sunt ramura cea mai occidentalā a Sciților, fiindū-cā nici unū altū tribū, absolutamente nici unulū, nu este menționatū nicăiri mai spre appusū de dēnsii.

Deci dela Nistru pênă pe la Oltū, adecă pênă la Agatirsi, era regiunea cea agricolā a Sciției, unde se cultiva grāu, nu înse pentru usū localū, ci de vênđare.

Erōșŷ commerciu pe scenā !

Erōșŷ Dunărea !

Zonele cāmpenā și danubianā a Romāniei ni aparū sunt acumū doue miș patru sute de anni întocmai totū atātu de plugare, ș'apoi de vênđare, erū nu pentru usū localū, după cumū elle sunt chiarū în momentulū de față !

Singura diferență este cā 'n loculū Sciților figurēzā Romāni, unii și alții crescuți prin aceștia-și acțiune a naturei.

Pliniū cellū betrānū ni spune cā'n timpulū seū, pe la începutulū erei creștine, întrēga Dobrogia actualā era ocupatā de Sciții Plugari, veniți de pe mallulū nordicū allū Dunării : «totum eum tractum Scythae Arotres cognominati tenuere» ⁴.

Acēstā ocupațiune se întemplase înainte de Cesarū, cāci sub Strabone Dobrogia era degia cunoscutā sub numele de Sciția-micā prin opozițiune cu Sciția cea mare despre crivēțū ⁵.

Acēstā mărturiā a lui Pliniū întăresce primitiva pozițiune geografică a Sciților Plugari,

²) IV, 17.

³) IV, 52.

⁴) Hist. Nat. IV, 18.

⁵) Geogr., VII, 5, § 5 și 12.

Arteres cognominati, ἀροτήρες, anume în România, căci numai de aci ei puteau trece în Dobrogea.

Noi avem înse la mână o altă confirmațiune și mai ponderoasă.

Eforū, geografii grecii posteriori lui Erodotū abia cu unū secolū, ni arată pe Sciții Plugariți totū acolo unde veșuserămū în Erodotū: în anghilū nord-vesticū dintre Agatirsī și Neuri.

Ellū dice:

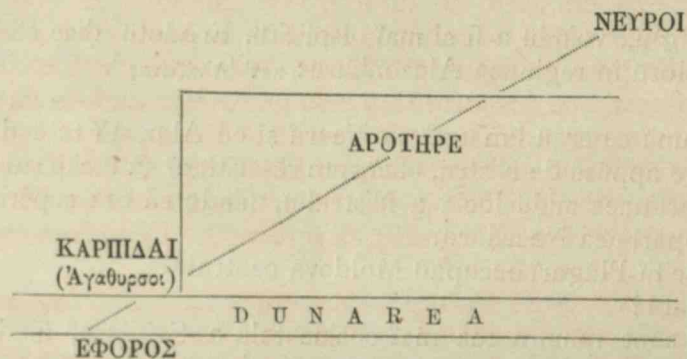
Πρώτους δὲ παρὰ τὸν Ἴστρον εἶναι Καρπιδας
εἶρκεν Ἐφορος, εἶπεν Ἀροτήρας, πρῶσω
Νευροῖς.⁶

Adecă:

«Decă trecī Istrulū, primii locuitorī sunt cei din Carpații, apoi Plugariți, în fine Neuri. Carpații lovindu-se cu Dunărea anume în Oltenia, este învederatū că prin Καρπιδαι Eforū înțelege pe Agatirsī lui Erodotū.

Pênē și espressionile sunt identice: παρὰ τὸν Ἴστρον σέυ ἀπὸ μὲν Ἴστρου, după care apoi πρώτους Καρπιδας într'unulū și πρώτων Ἀγαθύρσων în cellū-l'altū.⁷

O dată acestū punctū stabilitū, éccē și perspectiva lui Eforū:

§ 22.

CARPAȚII ÎN ERODOTŪ.

Epitetulū de Καρπιδαι, datū Agatirsilorū de cătră Eforū, este fôrte remarcabilū, nu numai ca cea ânteiă mențiune nominală a Carpațilorū, dertū încă și ca cea mai vechiă formă a numelui topicū: *Munteni*.

Nependinte de cestiunea originii naționale, acestū epitetū a trecutū ca mostenire dela Agatirsī cătră successorii lorū territoriali Daciți, a cărorū o ramură totū din Terra-Romănescă se dicea *Carpi*¹, și'n fine dela învinșii Daci l'atū primitū éroși în aceia-și regiune cuceritórele legiunii romane, traducându'lū prin *Montani*.

Și ceia-ce nu e mai puțin importantū, Carpații există chiarū astă-đi ca nume viu în gura poporului numai și numai în Muntenia, unde se chiamă *Carpatinū* unū munte de peste Oltū

⁶) *Fragm. 78, ap. SKYMNUM CHUM, vers. 102. — NIEBUHR, Kl. hist. Schr., I, 359, nota, confundă pe Carpiții lui Eforū cu Callipiții lui Erodotū, uitându că acesti din urmă trăiau peste Nistru departe de Dunăre.*

⁷) *HEROD., IV, 100.*

¹) *VOPISCUS, Aurel., XXX. — IORNANDES, XVI: «Carporum tria millia, genus hominum ad bella nimis expeditum, qui saepe Romanis infesti sunt.» — EUTROPIUS, IX, 15: «Carpiset Baster-*

*nis subactis, Sarmatis vietis (Dioeletianus et Maximianus).» — O inscripțiune daciană în GRUTER, LXXXV, 9: «G. Val. Serapid. a Carpis liberatus pro salute sua et suorum.» — Mai clară decâtū toți e ZOSMUS, *rec. Bekker*, Bonnæ, 1837, in-8, p. 22, lib. I, cap. 20; p. 30, I, 31; și mai allesū p. 213, IV, 34: «Καρποδάκαι.» — Nu mai citămū pe PTOLEMAEUS, generalmente confusū, carele pune între Peucini și Bastarni pe Καρπίαιος, *Geogr.*, III, 5.*

în Gorgiū și unū altulū de dincoace în Muscellū², adecă ambiū tocmaī în locașulū Agatir-silorū *Καρπίδα* și allū Daçilorū *Carpi*.

Carpat însemna munte nu numaī la Agatirsī și la Daçi, ci încă se pare a fi avutū acela-și înțellesū în diverse limbe primordiale, despărțite una de alta prin origine și prin spațiū, căci noi vedemū la celle doue capete oppuse alle Europei munțiū *Carpetani* în Spania³ și mun-tōsa insulā grēcā cunnoscūtā degia lui Omerū sub numele de *Κράπαθος* sēū *Κάρπαθος*⁴.

Steub a constatatū în vechīa limbā reticā essistința acellei-și teme *kar* în înțellesū de «délū»⁵.

Totū aci se referā samscritulū *kāra* cu semnificațiune de munte accoperitū de zăpadā, armenesce *char* — pētrā și *charag* — stāncā, celticesce *carr* etc.⁶.

Derivațiunea «Carpaților» dela slaviculū *chrb*, înălțime, pe care o patronā Schaffarik⁷, catā dērō să fie lăssatā cu totulū la o parte, cu atātū maī multū că la Slavī sonulū *ch* nu correspunde filologicesce unū *k* arianū, ci represintā regularmente pe unū *s* primitivū⁸.

Vomū observa în trecētū că aprōpe tōte etimologiele lui Schaffarik pēccătuescū pria necunnoscința fonologiei comparate, alle căriūa legi eraū pe atunci abia întrevēdute.

Erodotū, deși maī-maī contimpurēnū cu Eforū, totuși nu menționēzā Carpațiū.

Dērū se pōte ore ca ellū să nu fi auđitū nemicū, dela amicii sei din Istria și din Olbia, despre unū giganticū crescutū atātū de apropiatū de Dunāre și de Pontū?

Schaffarik crede că Hemū, *Ἄϊμος*, se referā în Erodotū nu numaī la Balcanū, ci și la Carpați :

« Stefanū Bizantinulū pune pe Agatirsī în Hemū. Este dērō certū că amēndoue crescetele, «acellū din Tracia și acella ce desparte Muntenia de Ardélū, ambele legate prin cataractele «Dunārii, aū fostū cunnoscute anticilorū sub numele de Hemū, adecă omētōsū, cuvētū indo-europeū de acei-și rădēcinā cu Hima-laia, cu Imaus etc. Cândū Erodotū, IV, 49, adduce «din Hemū rīurile Atlas, Auras și Tibisis, în carī noi recunnōscemū Oltulū, Giulū și Teme-șulū, catā să se înțellēgā Hemulū nordicū, deși testulū, din errōrea copistilorū sēū *χίταρū* «a autorului, are *βορη*, érū nu *νότον* »⁹.

Maī ānteitū este o gravā errōre filologicā de a crede că Hemū însemnēzā «omētōsū, cuvētū indo-europeū de acei-și rădēcinā cu Hima-laia etc.»

Este o gravā errōre filologicā, de vreme-ce spiritulū aspru în limba grēcā înlocuesce nu pe arianulū *h*, ci pe *s*: *σς* = *ϛς* etc.¹⁰, astū-feliū că *Hemulū*, maī bine *Haimulū*, *Ἄϊμος*, esprimā perfectamente pe samscritulū *śiman*, hotarū, de unde armēnulū *himan*, temelliā¹¹; și'n ade-vērū Balcanulū formā «hotarulū» cellū maī essențialū allū Traciei.

Nefericitū în etimologiā, Schaffarik nu este maī norocosū în restulū passagiului de maī susū.

Ellū nu probēzā prin nemicū identitatea Atlasului, Aurasului și Tibisisului cu Oltulū, Giulū și Temeșulū.

Este o fōrte nudā afirmațiune.

Și maī cūdatā e arbitrara prefacere din *βορη* în *νότον*, schimbāndu-se *nordulū* în *sudū* fără cea maī slabā umbrā de argumentațiune, sēū măcarū de plausibilitate.

In passagiulū, pe care'lū citēzā celebrulū archeologū boemū, Erodotū se pronunță lim-

2) FRUNDESCU, *Dict. topogr.*, 98.

3) PLIN., III, 2: «Oretanis jugis *Carpetanisque*». — STRAB., III, 2, § 3.

4) HEROD., III, 45. — STRAB., X, 5, § 17.

5) STEUB, *Über die Urbewohner Rätians und ihren Zusammenhang mit den Etruskern*, München, 1843, in-8, p. 64: «*Car*. Davon die Namen Careu, Carna, Carnasa bei Lanzi. Dieses *car* kömmt im Umfang des alten Rätians in den nördlichen Gränzgebirgen, in der Salzburger Tauernkette, im Etschthale, in der Schweiz wohl über hundert Male als Appellativum vor und bedeutet Berg. Ganz familienweise tritt der

Name in einem beträchtlichen Gebirgsstocke ober Mittenwald an der bayerischen Gränze auf, wo jede einzelne Spitze *kar* heisst: so Krapfen-*kar*, Gross-*kar*, Tief-*kar*, Rudel-*kar*. See-*kar*, Birk-*kar*, Hinter-*kar*, Speck-*kar* etc. Alle diese Höhen zusammengenommen heissen der *Karwendel*»

6) FICTET, I, 130.

7) *Slow. star.*, 53, 208, 394.

8) BOPP, *Gramm. comp.*, I, 173, § 92^g.

9) *Slow. star.*, 383 nota 31.

10) CURTIUS, 482.

11) BOPP, I, 397, § 183 b.

pede, după toate manuscriptele și după toate edițiunile, cumă-că « trei râulețe curgende spre nordu se vérsă în Istru din culmile Hemului »¹².

« Curgênde spre nordu » ῥέοντες πρὸς βορέην, este totu ce pôte fi mai decisivü pentru a demonstra că Atlasulü, Aurasulü și Tibisisulü scäldaü Bulgaria, în privința cărui Istrulü e nordicü, éru nici decumü România, de unde râurile se potü versa în Dunăre numai spre sudü.

Pliniü cellü betrânü, cândü vorbesce despre Tracia, ni spune, întocmai ca și Erodotü, că din Hemü se vérsă în Dunăre trei ape: « ex Haemo, Utus, Escamus, Ieterus »¹³.

Ieterus este cu certitudine râulü Jantra, pe care Bulgariü illü numescü pênă astă-zi Ieter¹⁴, și 'n care lesne se pôte recunnósce Atlasulü lui Erodotü nu numai prin identitate fonetică: atr=atl, dérü pênă și prin importanță.

Escamus allü lui Pliniü s'a prescurtatü la locuitoriü modernü ai Traciei în Osma, contractându-se după aceia-și procedură limbistică prin care totü « Osma » a devenitü vechilü orașü spaniolü Uxama.

În fine Utus, mai correctü Vtus, corespunde cu râulü actualü Vid séü Vit, de asemenea isvoritorü din Hemü și tributarü allü Dunării.

Auras și Tibisis alle lui Erodotü sunt dérö Escamus și Utus alle lui Pliniü, adecă Osma și Vid din șillele nóstre, pe cari în deșertü s'arü încerca Schaffarik séü orü-cine altulü a le strămuta printr'o trässurä de condeü pe țermulü nordicü allü Dunării.

Și totuși este fórte adevêratü că Erodotü, ca și fontâna de unde luase Stefanü Bizantinulü asserțiunea despre locuința Agatirsilorü în Hemü¹⁵, înțellege sub acestü nume nu numai Balcanulü, dérü și acea ramurä a Carpașilorü care se întinde dela cataractele Dunării pênă la Vrancea și mai încollo, despărțindü Țerra-Romänescä de Temeșianä și de Transilvaniä.

Este fórte adevêratü, măcarü-că Schaffarik n'a reușitü s'o demonstre.

Nu trebuï să mutämü în Dacia râulețele bulgare, ci să le lăssämü în pace la locurile lorü; nu trebuï să confundämü βορήν cu νότον, contra litterei și spiritului testului; nu trebuï să resturnämü pe Erodotü, ci numai să 'lă pëtrundemü; éccë totü!

Părintele istoriei dice că Atlasulü, Aurasulü și Tibisisulü curgü din Hemü în Dunăre « spre nordü ».

Dêrü decă Hemü este numai Balcanulü, se putea ôre altü-felü decätü spre nordü?

Deci în ideia lui Erodotü era posibilü ca unü fluviiü să curgä totü din Hemü și totü în Dunăre nu numai spre nordü, ci încă și spre sudü.

Fără o asemenea posibilitate arü fi absurdü de a mai adăoga πρὸς βορέην.

Vorbindü despre fluviile Sciției și alle Agatirsiei, Prutü, Siretü, Oltü, Erodotü nu dice nicăiriü că elle se vérsă în Dunăre spre sudü.

Totü astü-felü ellü n'arü fi spusü că Atlasulü, Aurasulü și Tibisisulü se vérsă în Dunăre spre nordü, decă Hemulü era numai Balcanü, căci arü fi comisü pëccatulü banalității.

Fiindü înse că Αἴμος pentru Erodotü se afla și la sudü și la nordü de Dunăre, se pune semnificativulü βορήν, fără care era peste putința a ghici pozițiunea acellorü râulețe.

Din Hemulü nordicü se vérsă în Dunăre Oltulü, din Hemulü sudicü se vérsă totü acollo trei râuri, éccë dérö înțellesulü cuvintelorü:

Ἐν δὲ Ἀγαθούρων Μάρις ποταμὸς ἕων οὐμμιογεταὶ τῷ Ἰστρῷ· ἐν δὲ τοῦ Αἴμου τῶν κορυφῶν τρεῖς οὐ μεγάλοι ἕοντες πρὸς βορέην ἄνεμον ἐσβάλλουσι ἐς αὐτόν.¹⁶

În acestü modü, fără a întôrce pe dosü ca Schaffarik testulü lui Erodotü, și chiarü fără

¹²) Noi admitemü aci în testü fericita corecțiune a lui MANNERT, *Geograph.*, VII, 8, carele pune οὐ μεγάλοι, căci pe țermulü bulgarü nu se vérsă în Dunăre nici unü riu mare, ci totü râulețe, precumü observä și RAWLINSON, *History of Herodotus*, London, 1862, in-8, t. 3, p. 36, nota 3. Constatämü înse că pentru porțiunea nósträ propriä în interpretarea lui Ero-

dotü ambele lecture sunt indiferinți.

¹³) *Hist. Nat.* III, 29.

¹⁴) АПРИЛОВ, *Denitza novobolgarskago obrazovaniia*, Odesa, 1841, in-8, p. 104, 134.

¹⁵) Cf. SUIDAS, verbo: Ἀγάθουροι.

¹⁶) IV, 48-49.

a modifica într'însulă o singură litteră, se vedesce adevărul, esplicându-se totu-o-dată de ce fontâna lui Stefanu Bizantinulă așeđa pe Agatirsî în Hemu.

Pentru părintele istoriei, de nu și pentru cei-l'alți anticî, Hemu era întręga sistemă alpină, allu cării amfiteatru formeză bassinul Dunării de giosu, adecă dela Emine-dagü în Dobrogiă pêne pe la Pétra în Moldova.

§ 23.

GRIFFONII PĂZITORI DE AURÜ.

Carpații galițianî, carî se lungescü în susu între Polonia și Transilvania, erau pré depărtați de ambele puncturi de informațiune alle istoricului grecü, atătü de Istria câtü și de Olbia, pentru ca ellü să fi bănuitü legătura lorü de continuitate cu Balcanulü și cu munții Terreî-Romănescî.

Totuși nicî despre ei nu putea să nu fi avutü o dosă óre-care de noțiune.

Nadezsdin susține că Erodotu va fi înțelegendü acéstă extremă ramură carpatină prin «munții cei nalți, stâncoși și neștrăbăttuși»¹, din dosulü căroră locuiaü terribilii griffoni păzindü comóre de aurü², ceia-ce trebuî consideratü — ȕice criticulü russü — ca o allegorică allușiune la minele din Transilvania.

Argumentele selle sunt:

1. E peste puțină ca Erodotu să fi avutü în vedere munții Urali, trecendü nebăgați în semă Carpații, carî sunt fără comparațiune mai aprópe;

2. Nu e de cređutü să fi agfunsü pêne la auđulü Scițilorü aurulü siberianü, și să nu fi sciutü ei nemicü despre avuția auriferă a Transilvaniei;

3. După mărturia lui însuși Erodotu, Grecii din coloniele pontice adessea căllătoriau pêne la pólele acellorü munți, ceia-ce nicî decumü nu se póte admite în privința Uralilorü³.

Toți commentatoriî căutaü «munții cei nalți, stâncoși și neștrăbăttuși» mai susu de Marea Caspică⁴; unii nu s'au sfittü a merge pêne la China⁵; archeologulü moscovitü a cuteđatü singurü a protesta în numele bunului simțü, strigandü: opriți-vę la cósta orientală a Carpațilorü!

Derü argumentațiunea ȕ e necompletă.

Nadezsdin a nesocotitü unü punctü fórte importantü, care dá și mai multă tăriă demonstrațiunii selle, servindü totu-o-dată a preveni obiecțiunile.

Terra griffonilorü ni appare în Erodotu ca și cândü arü fi fostü la marginea lumii.

Peste patru séu cincî secolî în urmă, armoniosulü Ovidiu tráia la gurele Dunării, cunoscea d'aprópe tóte gințile barbare, învęșase a vorbi geticesce și sarmaticesce; mai pe scurtü, era mai multü ca orȕ-cine în stare de a se familiarisa cu oriintele Europei.

Ei bine, regiunea carpatină era și pentru dęnsulü marginea lumii.

Ellü sciea la Roma:

«Vaș, câtü de vecinü imȕ este capëtulü pământulü, și câtü de departe e patria!»

Heu! quam vicina est *ultima terra* mihi.
At longe patria est. . . .⁶

Séu:

«Aci între Geși essilatü singurü la extremitățile lumii!»

Solus in *extremos* jussus abire Getas. . . .⁷

1) IV, 23, 25.

2) IV, 27.

3) NADEZSDIN, *op. cit.*, 98-100.

4) HEEREN, I, 282, 299, 300.—RENNEL, 437 sq.—MANNERT, IV, 113 etc.

5) RITTER, *Erkunde*, II, 691, 765, 792.—GUIGNES, *Mémoires de l'Académie des Inscriptions*, XXXV, 451.—etc.

6) *Trist.*, lib. III el. 5.

7) *Id.*, V, 12.

Séu :

«Trăescă la marginea pământului, la capătulă globului!»

*Ultimă me tellus, ultimus orbis habet. . . .*⁸

Séu :

«Dacă în ultimele regiuni alle necunnoscutei lumii!»

*Aeger in extremis ignoti partibus orbis. . . .*⁹

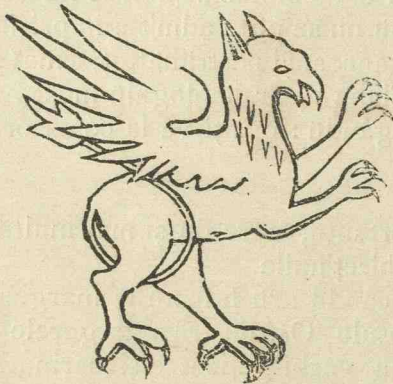
Ponticele și Tristele lui Ovidiu offeră la fie-ce passă exclamațiunii de acéstă natură, carî sunt atătă de potrivite pentru a ni esplica pe griffoniă lui Erodotă ceî de peste noue mări și noue țerre.

§ 24.

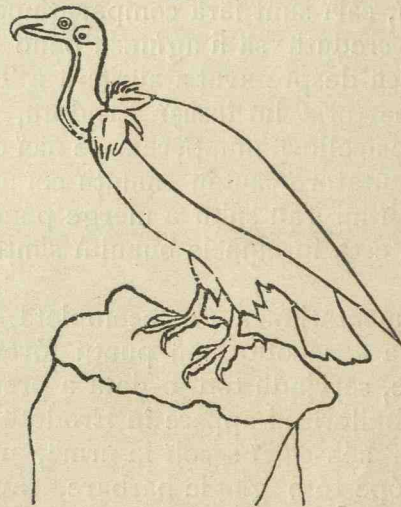
ORIGINEA MITULUI GRIFFONILORŪ.

Spre a ne încredința într'ună modă plastică de origine famosului mită allă griffoniloră— fie în Asia, unde 'lă pörtă sculptatū ruinele Persepoli¹, fie în Europa, unde 'lă citimū în Erodotă — noi vomă începe prin a pune aci de 'naintea ochiloră următorele doue figure :

I.

II.

Sub numărulă I este griffonulă dacicū, adecă așa după cumă illū vedemū pe misterioasă cutiă descoperită în Bucovina de amiculă nostru d. Panaioténu-Bardasare², și așa după cumă illū conservă pêne astă-đi marca nobilitară a némuluiă Gryf din Polonia, allă căruia strămoșū Jaxa séu Jacsicū venise acollo din Serbia³.

Sub numărulă II noi reproducemū întocmai desemnulă renumitulă pictoră-naturalistă Victoră Adam⁴, represintându o speciă de vultură cunnoscută în ornitologiă sub diversele numi de *vultur fulvus*, *vultur ruber*, *vultur aureus*, *vultur baeticus*, etc.

⁸) *Pont.*, lib. I, ep. 7.

⁹) *Tris.*, III, 3.

¹) *BEHR*, *Excursus de gryphis*, în *op. cit.*, II, 653-5, unde gruppeză ipotesele contradictorie alle lui Völkler, Weltheim, Heeren, Ritter, Malte-Brun, Link, etc.

²) Reprodusă în URECHIA, *Bulletinulă Instrucțiunii Publice*.

³) *NAKIELSKI*, *Miechovia sive promptuarium antiquitatum Monasterii Miechoviensis*, Cracoviae, 1634, in-f., p. 10. Illū citămū mai cu preferință decătū pe eraldistiă polonă Paprocki, Okolski etc., ca unulă ce studiase după înseși documentele originale istoria familieiă Gryf.

⁴) *Oeuvres complètes de Buffon*, ed. Flourens, Paris, s. a., t. 5, pl. nr. 95.

Acéstă colossală passere, care întrece prin volum și prin puterea sborului pe cele mai mari acule, este generalmente rară, căci se ascunde pe culmile cele mai inaccesibile, dărându-se găsesc totuși din când în când pe toate crescetele Europei meridionale, în Alpi, în Pirenei, în Rodopi, mai ales în Carpați⁵, rădicându-se la nord pînă în Prussia⁶, unde înse ea devine mai mică, precum devin acolo mai mici înșiși munții.

Dacă vom mai adăoga că penele acestui vultur, după cum indică pînă la un punct chiar numele său de *vautour fauve*, sunt de aceiași culore cu pîrul leului⁷, atunci înțelegem și mai lesne creațiunea mitologicului griffon, cellu puțin a celui european, fiindcă sofulu său din Persia se aprăpă mai mult prin configurațiunea capului de tipul aculei propriu zise.

În Urali griffonul cellu real nu există, încât nici pe cellu imaginar noi nu-l putem căuta acolo.

Și nu-l putem căuta acolo cu atît mai vîrtos, cu cît regiunea griffonului în genere trebulu necessarmente să fie învecinată cu regiunea leului, căci este imposibilu a imagina cine-va *acuilă-leu* într'o țerră unde nu se află nici o idee despre o giumătate foarte esențială a acestei ibride compozițiuni.

În timpul lui Erodotu și chiar cu secolii mai înainte, pînă la Traian și mai gîtos, leii fînțau încă la cîtele noastre în Tracia, după cum atestă într'un glas toți scriitorii anticității⁸.

Eccă dero cu istoria naturală în mână că nici este permis cuiva de a urmări în Europa pe griffoni în direcțiunea crivățului mai sus de Carpați!

Nu numai în Urali, dăr pînă și cu mult mai la sud în Anglia nu s'a vedutu nici o dată vulturul cellu auros, prototipul griffonului, încât unu celebru ornitologu britanicu abia putuse căpeta tocmai din Tirol unu singuru esemplar impaiat⁹.

«Munții cei nalți, stîncosi și nestrăbătuți» ai lui Erodotu sunt dero puru și simplu Carpații resăriteni, continua și negreșitu în sus pînă în Boemia.

La nord de Agatirsi, la apusul de Neuri, la nord și la apusul de Sciți și de celelalte ginți învecinate, locuiau griffoni anume în actuala Transilvania, a cărei avuție minerală nu putea fi esportată cu înlesnirea aurului din Oltenia, căci lipsa Dunărea și mai sta pe de că giganțica galleria de stînce peste stînce, așa că numai pe piscurile acestei necunoscute țerre se vedeau mișcându-se nesce îngrozitor vulturi, asemănați la culore, la putere, la aspectu cu leii, și de gîuru în gîuru murmura o brumă de veste că din dossul monstrilor se ascundu tesauere...

§ 25.

PÊNE UNDE DUNĂREA APPARTINEA SCIȚILORU?

Pentru ca natura Munteniei în epoca lui Erodotu să fie sgîndărită pînă în capetu, mai avem Dunărea.

Ellu dice că hotarul Sciției despre Tracia se începe acolo unde Istrul face o întorsetură în fața acestora din urmă: *κόλπου δὲ ἀγομένου τῆς γῆς ταύτης*.¹

5) GERBE, *Vautour*, în ORBIGNY, *op. cit.*, XIII, 48: «Le vautour fauve. Des hautes montagnes de la Hongrie, du Tyrol, de la Suisse, des Pyrénées, du midi de l'Espagne et de l'Italie.»

6) RZACZYNSKI, *op. cit.*, 430.

7) KLEIN, *Historia avium prodromus*, Lubecæ, 1750, in-4, p. 43: «Vultur aureus, vultur fulvo colli, pectoris et pedum colore: the golden vultur, Gold-Geier. Superat magnitudine aquilam nigram.»

8) HEROD., VII, 125, 126. — ARISTOT., *Hist. Nat.*, VI, 31; VIII, 28. — PAUSANIAS, VI, 5. — PLIN., *Hist. Nat.*, VIII, 16. —

ÆLIAN., III, 21, etc. — Despre antea existință a leului chiaru în Dacia, noi vorbim mai gîtos în Studiul IV.

9) WILLUGHBY, *Ornithologiae libri tres*, Londini, 1676, in-f., p. 35: «Vulturis aurei pellem ad nos aliquando missam ex Rhætis Alpibus, rostro adhuc et eruribus hærentibus dum contemplerer hoc modo descripsi. Multa hic vultur communia habet cum genere aquilæ alpinæ, sed per omnia major est.»

1) IV, 99. — Despre accepțiunile cuvîntului *κόλπος* în Erodotu, vedi SCHWEIGHÆUSER, *Lexicon Herodoteum*, Argentorati, 1824, in-8, t. 2, p. 50.

Uitându-ne pe mappa Dunării de gîosü, noi vedemü numai doue locuri în cari fluviulü își schimbă direcțiunea într'unü modü destullü de marcatü :

- a) Lôngă Galați;
- b) In Oltenia.

Puntulü änteü este inadmissibilü, căci atunci nu numai termulü resăritenü allü Oltulü, dëru nici măcarü Siretulü nu mai întră în territorriulü sciticü, ceia-ce arü offeri cea mai flagrantă contradicțiune în contestulü lui Erodotü.

Și să se noteze bine că dënsulü nu putea nici într'unü casü a committe o asemenea erröre tocmai în privința regiunii de lôngă Galați, fiindü pusă așa dîcëndü față 'n față cu Istria, de unde o vedea cu ochii și o pipăia cu degetulü.

Remâne dëro vrëndü-nevrëndü numai puntulü allü douilea, pe care prin urmare e peste puțină a nu 'lă admite, de óră-ce nu avemü altulü ca să ne încurce latitudinea allegerii.

Mai este de desbättutü o altă cestiune danubiană.

§ 26.

PODULÜ LUI DARIÜ PE DUNĂRE.

Setosü a pedepsi pe Scii pentru dessele lorü invasiuni în Persia, «regele regilorü» adunä o formidabilă armată continentală de 700,000 luptători și o marină de 600 corăbie, petrunde în Europa prin Bosforü, cutrieră Tracia și străbatte pënë la gurele Dunării, unde și operază trecerea.

Podulü danubianü este încredințatü unei cete de Greci, îndatorate a'lu pădi în cursü de 60 zile în presuppunere că întręga espedițiune nu va puté fi mai lungă, éru însuși Dariü întră pe pämëntulü inamicü, anume de unde se începea așa numita *Sciția vechiă*, și păsesce spre nord-ostü înainte — înainte, fără ca totuși să pötă descoperi unde-va pe Scii, decisi a'lu paralisa prin strategia unei perpetue retrageri.

Agüngëndü dincollo de Donü, Dariü își schimbă direcțiunea, apucă spre appusü, și éroși merge, merge, merge, adurmecändü pe fugarii adversari, cari reușescü a'lu attrage affarä din hotarele Sciției, änteü pe territorriulü Melanchlenilorü, apoi pe allü Androflagilorü, în fine pe allü Neurilorü, adecä pënë 'n Moldova de susü venindü astü-felü apröpe de fruntaria nord-ostică a Munteniei, unde și acollo eraü să-ü ducă Scii, dëru s'au temutü de resistința Agatirsilorü.

Incredințându-se la urma urmelorü că nu-ı chipü de uptă și că au trecutü degia celle 60 de zile prevëdute pentru durata espedițiunii, mai speriatü că nu cumü-va Greci, după cumü îi și îndemna celebrulü Miltiade, să părăsescä podulü în careı remănea acumü ultima speranță, Dariü își ıea änima în dinți și o rumpe la fugă spre gurele Dunării.

Acesta ı fondulü espedițiunii persiane în Sciția.

Criticismulü s'a încercatü adesea a bănui veracitatea lui Erodotü despre mersulü lui Dariü, întrevëdëndü diferite imposibilități de faptü, de timpü și de spațiü.

Astä-dı, mulțumită mai în speciä luminöseı anti-critice a Anglesulü Rawlinson¹, părintele istoriei e pe deplinü gjustificatü chıarü în acéstă atätü de controversată materiä, ceia-ce ı cu atätü mai naturalü cu câtü evenimentulü precessese numai cu vr'o doue decennie annulü nascerii lui Erodotü, carele nu putea să nu fi cunoscutü pintre Greci, pintre Scii, pintre Traci séu pintre Persi vr'o căfi-va contimpuranı și chıarü marturı ocuları a nenoro-citei aventure a lui Dariü.

Orı-cumü să fie, pe noi unı ne interessă aci numai podulü danubianü, și tocmai acesta a fostü și este partea cea mai puținü dubiosă a cestiunii.

1) Op. cit., 94-6, unde combatte punctü cu punctü tóte obieștiunile lui Niebuhr, Grote, Thirlwall, Dahlmann etc.

Cum—că Persii trecuseră în Scitia anume prin Dunăre, ni-o spun: :

1. Erodotū ;
2. Ctesia, carele trăia chiarū la curtea fiului lui Dariū² ;
3. Fericide, scriitorū din același secolū cu Erodotū, séu póte și mai vechiū³ ;
4. Trogū-Pompeū, carele utilisase opera perdutā a Greculū Teopompū cam din aceia-și epocā⁴ ;
5. Corneliū Nepote⁵ ;
6. Strabone⁶ etc.

Mai pe scurtū, în litteratura classicā domnesce pe acestū terrēmū o perfectā unanimitate. Erodotū singurū înse vorbesce cu o precisiune topografică.

Ellū țice :

Τοῦ ποταμοῦ τὸν ἀρχένα, ἐκ τοῦ σχίζεται τὰ στόματα τοῦ Ἰστροῦ ἐξείγννε⁷.

Adecā :

«A pusū podū acollo de unde Istrulū începe a se desface în mai multe gure».

Apoī mai lîmuresce că acea punte se affla dela Marea-negrā în distanță de doue țille de navigațiune fluvială : *δυσὼν ἡμερέων ἀπὸ θαλάσσης.*

De'naintea unorū indicațiunii atâtū de precise era peste puținā vr'o serioasă desbinare între commentatorū luy Erodotū.

Toți d'o potrivā au fostū siliți a căuta loculū podulū unde-va spre appusū de Ismailū și spre resăritū de Prutū⁸.

«Dela Dariū și pêne la ultimulū resbellū din 1828—țice Schaffarik—Isakcea a fostū tottū-d'a-una obicînuita trecătoare pe Dunăre. In expedițiunea contra Sc țilorū flotta persianā făcuse o calle de doue țille dela Pontū pêne la loculū podulū. După socotēla luy Erodotū callea de o ți fiindū de 200 stadie și unū gradū ecuatorialū correspunțendū cu 500 stadie, acellū locū coincidă tocmai cu Isakcea, care se aflā în adevērū cu vr'o 12 milurū departe de Marea-negrā. Mai spre oriinte gurile Dunării împedecā aședarea unū podū. Aci se referā ceia-ce țicea despre Isakcea pe la 1650 Hagi-Calfa : «Isakgi-ghecidi, adecā vadulū luy Isacū, renumită trecătoare dunărenā, unde la 1620 în resbellulū polonū sultanulū Osmanū făcuse unū podū, carele i-a servitū apoī și la reñtōrcere după luarea Hotinulū, căci «acestū locū fiindū cellū mai îndemănatecū, pe aci obicînuitū în toți timpū a trece Dunărea «Moldoveniū, Tătariū, Unguriū.» S'arū putē obiecta la prima vedere, cumtū-că brațulu danubianū cellū mai sudicū nu se desparte de cursulū fluviulū îndată lōngā Isakcea, ci cu vr'o treī milurū mai gōsū ; cugetândū înse la schimbările, cărorā sunt supuse mai cu deosebire gurile rîurilorū cellorū mari, și studiândū tottū-o-datā d'aprōpe o mappā essactā a regiuniū, lesne ne vomū convinge că rîulețulū Somova, unitū cu brațulu danubianū cellū mai sudicū lōngā Tulcea și perțendū-se apoī spre appusū îndērētū în bălțile de lōngā Isakcea, de'ntēfu fusese unitū cu Dunărea și'n acestū ultimū punctū, încătū formā atuncī adevēratulū începutū allū gurei cellei mai sudice a fluviulū, dērū mai în urmă lōngā Isakcea s'a nomolitū, mănținēndū-se numai lōngā Tulcea»⁹.

Cantemirū, fără să fi cugetatū câtū de puținū la expedițiunea luy Dariū, țicea :

«Din pomenirea moșilorū strămoșilorū auțimū, precumū unde acmu este Oblucița, cărița «Turciū îi țicū Isakcea, să se fie chiamatū vadulū Dunării, care nu că dōrā pre acollo Du-

²) Persica, ap. PHOTIUM, Myriobibl., cod. XVII.

³) Ap. CLEMENT. ALEX., Stromat., V.

⁴) Ap. JUSTIN., II, 5.

⁵) Miltiad., 3.

⁶) Geogr., VII, 3, § 14.

⁷) IV, 89.

⁸) MANNERT, IV, 220.—RENNEL, 102, 420.—URKERT, III, 2 p. 23.—NADEZSDIN etc.

⁹) Ub. die Abkunft d. Slaw., 117-118.

«nărea în vadu să fie avutu trecătoare, ci pentru căci acolo podu fiindu, se chiăma vadu, de unde și acmu la vadu la Oblucița a dīce s'a obicinuitu din bețrânī; încă și în cântecele prostescī pre la domnia lui Petru-vodă vadul Obluciței se pomenesce; ci Dunărea precum altu-feltu de vadu prin apă trecătoru să nu fie avendū tōtă lumea scie, de care lucru «ōre-care socotelă nu departe de adevēru se pōte pune că acellu nume, ce se dīce vadul Dunării, să fie fostu o dată podu stătătorū, ēru după stricarea podului să-ī fie remasū nu-mai numele vadului și pēnē astă-dī»¹⁰.

Balladele poporane sēu «cântecele celle prostescī», pe carī le auđise Cantemirū și carī din nefericire nu mai essistă, se referatū la expedițiunea sultanului Suleimanū cellū Mare din anulū 1538 contra domnului moldovenescū Petru Rareșū; o expedițiune descrisă de cătră însușī monarculū turcū într'unū itinerariū, unde dīce sub 21 augustū: «S'a pusū podu pe Dunăre la trecătoarea dela Isakcea, și amū intratū în Moldova»¹¹.

Maī pe scurtū, una și aceia-și localitate, *vadulū Dunării*, după cumū o botezaū atātū de bine părințiī nostri «din pomenirea moșilorū-strāmoșilorū», a servitū de trecătoare în miț de ocasiunī pentru sute de popōre în cursū de doue-đeci și patru secolī, începēndū dela puntea persiană din 500 înainte de Cristū și pēnē la puntea muscāllēscă din 1828; nicī o dată inse ce-va monumentalū, ci totū lucrurī de lemnū, podurī pe vasse¹², șubrede base alle unorū efemere lupte, uriașī rădicașī în căte-va dīlle și pentru căte-va dīlle!

§ 27.

GURELE DUNĂRII ÎN ERODOTŪ.

Cotitura Dunării dela Orșova, și mai cu sēmă puntea lui Dariū dela Isakcea, demonstră că bețrānulū Istru este astă-dī întocmai așa cumū fusese în epoca lui Erodotū.

Se pretinde că timpulū arū fi addusū nesce marī prefacerī în delta fluviului¹.

Modificațiunī micī, bună-ōră ca ceia-ce dīce Schaffarik despre rīulețulū Somova dintre Tulcea și Isakcea, sunt necontestabile; noi nu ne sfimū totușī a pune în dubiū orī-ce schimbare de o natură mai radicală sēu mai întinsă.

Ovidiū attribue Dunării șapte gure², Tacitū șesse³, Erodotū cincī⁴, Tabla Peutingeriană patru⁵, scoliastulū lui Apolloniū de Rodosū numai trei⁶, fără a mai vorbi de Strabone, Pliniū, Ptolemeū, Solinū, Ammianū Marcellinū etc.

Urmēzā ōre că dēnșī se contradicū?

Nu cumū-va să conchidemū că vr'unū brațū allū Dunării sēu și doue se vorū fi perdutū sēu adăugatū în cursulū secolilorū?

Fi-vomū datorī a căuta la fața locului, în Bugiacū sēu în Dobrogiā, semne geologice alle acestorū revoluțiunī fluviale?

Noī credemū că nu.

Celle cincī gure danubiane alle părintelū istoriei, Ἰστρος πεντάστομος⁷, nicī aū sporitū vre-o dată pēnē la șapte, nicī s'aū redusū cândū-va pēnē la trei, ci aū remasū totū cincī pentru orī-cine vrea să le privēsă din punctulū de vedere allū lui Erodotū.

¹⁰) Croniculū, I, 323.

¹¹) Tagebuch des achten Feldzuges Suleiman's wider die Moldau i. J. 945, în HAMMER, Gesch. d. osm. Reichs, Pest, 1828, in-8, t. 3, p. 699: «Isakdsehi Iskelesi, Brücke über die Donau geschlagen, und in der Moldau übergesetzt.»

¹²) HEROD., IV, 141: τὰς τε νέας ἀπάσας παρῆγε διαπορθμειν τὴν στρατιὴν καὶ τὴν γέφυραν ἔκλυσε.—Fața cu acestū pas-sailū, carele dīce curatū că podulū lui Dariū se făcea și se desfăcea la momentū prin împreunarea sēu separarea corabielorū, nu mai menționāmū pe acei-ce assieură cumū-că lōngă Brāila (!) arū mai fi essistāndū ruinele (!!) podului lui Dariū; dēru ni pare reū că d. FRUNDESCU, Dicț. top., 157, a pututū

reproduce o asemenea enormitate.

¹) UKKERT, III, 1, p. 162: «Wir wollen hier bemerken, dass die Dunaumündungen grosse Veränderungen erlitten haben.» — Cf. monografia lui KRUSE, De Istri ostiis, Vratislaviæ, 1820, in-8.—BRUNN, La bouche de Kilia du Danube, în Journal d'Odessa, 1852, nr. 31, 32.—KATANCSICH, De Istro, 19-22, etc.

²) Trist., II.

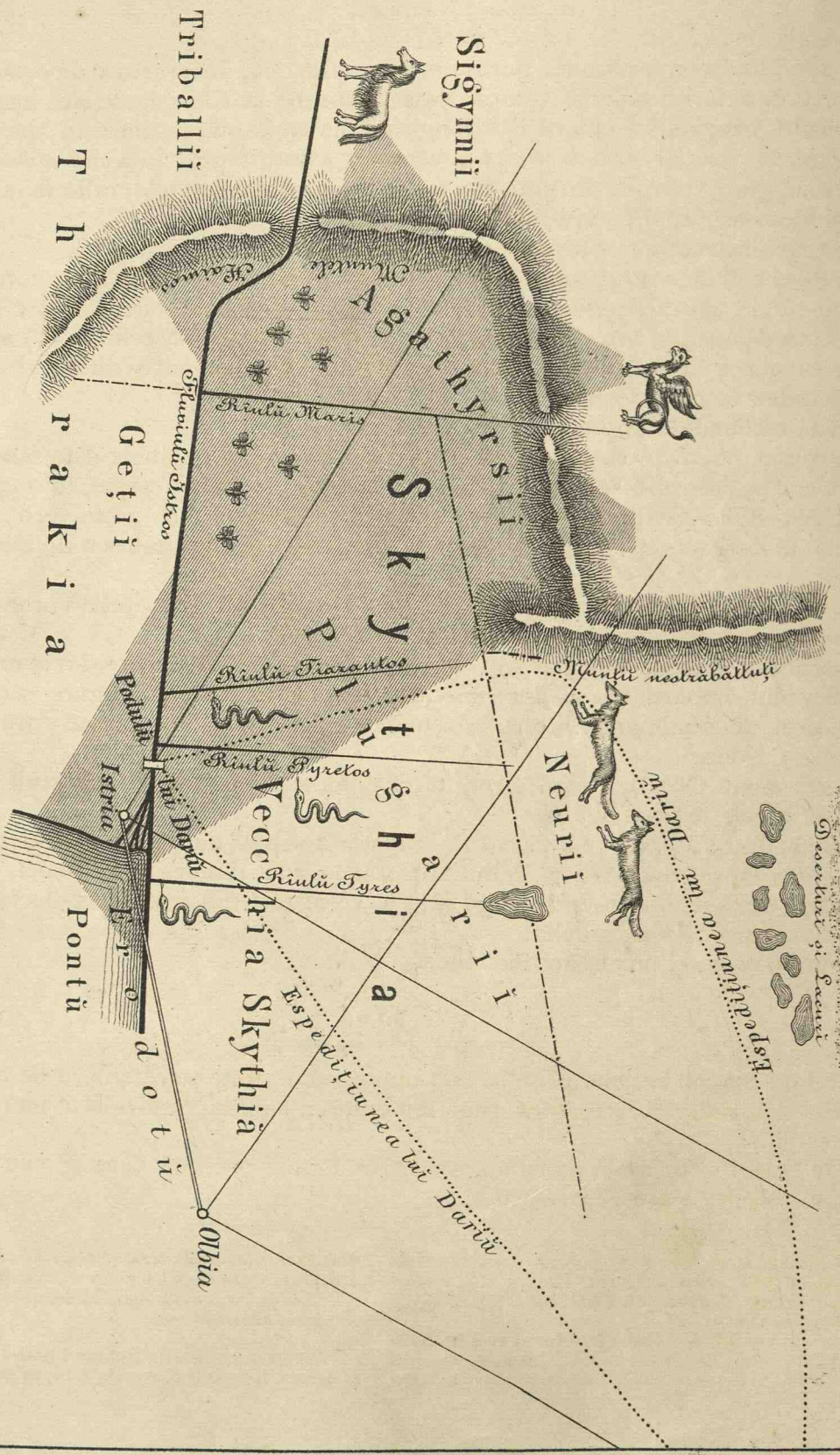
³) Germ., I.

⁴) IV, 47.

⁵) Segm. 7.

⁶) Ap. KATANCSICH, O. C., 19.

Muntenia în anul 500 înainte de Cristu.

N. Porțiuua umbrită indică întinderea teritorială a Terrei Romă-
 neci în secolul XIV sub Vladislavii Basarabii și Mircea celii Moare.

În aparință această aserțiune are aerul de a fi paradossală; în realitate ea este matematică.

Să ne esplicăm.

Pe la 1768 unū comerciantū germanū foarte practicū, desbrăccatū de orî-ce preocupățiune teoretică, a scris o notiță asupra petrecerîi selle la Kilia, unde ȕice între celle-l'alte:

«Maî mulți geografi și chîfarū Büsching susținū că Dunărea întră în Marea-negră prin «șapte gure. *Eu însu-mi am verificatū cu stăruință acestū faptū, și m'am convinsū că nu sunt decătū cincî gure, căci nu se potū lua în considerațiune brațele celle micî, carî forméză «insule și se unescū apoî cu vre-unulū din brațele celle marî»⁸.*

Nemicū maî instructivū ca această scurtă observațiune!

Autorulū ei nicî nu sciea, probabilmente, decă a essistatū vre-o dată Erodotū; celle «Noue Muze» nu-î sunt cătū de puținū familiare; întrégaî carte nu offeră nicăirî cea maî slabă umbră de erudițiune; și totuși dēnsulū vede în delta danubiană celle cincî gure erodotiane.

Ellū recunnōscē înse—și acesta este importantū—că maî sunt și altele, dēru le crede că «nu se potū lua în considerațiune».

O simplă cestiune de apreciere!

Nu le consideră *A*, le va considera înse *B* pe tōte, și *C* pe unele dintr'însele.

Tacitū era în dreptulū seū de a numera șesse gure și Ovidiū șapte, totū precumū era în dreptulū seū Erodotū de a socoti cincî și Tabla Peutingeriană patru, érū scoliastulū lū Apolloniū de Rodosū, maî sobru decătū toți, este érōși în dreptulū seū de a *considera* numai trei.

Pe la 1835 generalū-gubernatorulū Russei-Meridionale principele Vorontzov trāmisese o commissiune specială pentru a studia gurile Dunării.

Rapportulū ei constatā numai trei gârle originale, adecā legate directamente cu trunchilū fluviulū, împărțindu-se apoî fie-care din elle în maî multe gure secundare, marî, medie și micî, differindū una de alta prin numirî locale, încătū peste totū s'arū putē discerne vr'o șesse-spre-dece⁹.

În acestū modū Ovidiū, Tacitū, Erodotū, Tabla Peutingeriană și scoliastulū lū Apolloniū de Rodosū aveatū de unde allege.

Cellūlū ânteū i s'au părutū a fi maî de căpeteniă șapte din șesse-spre-decî, cellūlū allū douilea șesse din șesse-spre-decî, cellūlū allū treilea cincî din șesse-spre-decî, cellūlū allū patrulea patru din șesse-spre-decî, cellūlū allū cincelea trei din șesse-spre-decî, după propriulū *punctū de vedere* allū individulū.

Nu variā natura, ci numai impressiunea.

§ 28.

SCIȚIA-VECHĂ ȘI SCIȚIA-NOUĂ.

Allăturata mappă resumă pēnē la unū punctū rezultatulū cercetărilor de maî susū.

Punēnd'o în vederea lectorilorū, suntemū datorî a li offeri totū-o-datā unū felū de călăuză generală.

Dândū SciȚiei o formă în patru ânghîurî, Erodotū ni presintă dimensiunile figurei numai întrū cătū privesce parteaî sud-ostică.

⁷) Totū cincî gure, ca și Erodotū, accōrdă Istrulū EFORU ap. STRAB., VII, § 15; ARRIAN., *Exped. Alex.*, I, 3, V, 4; POMP. MELA, II, 1; SCHIMN., *fragm.*, 29; Leo. *Diac.*, VIII, 1, și alți, pe carî veđi-î în UKKERT, III, 1, p. 159, nota 75.

⁸) KLEEMAN, *Voyage de Vienne à Belgrad et à Kilianova*, Neufchatel, 1780, in-8, p. 34: «Plusieurs géographes, et même Busching prétendent que le Danube entre dans la mer

Noire par sept embouchures; j'ai vérifié avec soin ce fait, et je me suis convaincu qu'il n'y en avoit que cinq; car on ne compte point les petits bras qui forment les isles et viennent ensuite se joindre au plus gros.»

⁹) TROINITZKH, *Ustia Dunaia i nstî-dunaiskia ostrova*, în ȕiarulū *Odesskiî Vîestnik*, 1835, nr. 81-84.

Acastă porțiune îi era personalmente cea mai cunoscută.

Ellu o chiamă *Sciția-vechiă*, arretându-ni că ea se întindea dela Dunăre pêne la Crimă : ἀπὸ Ἰστρου αὐτὴ ἦδη ἀρχαίη Σκυθικὴ ἐστὶ, πρὸς μεσανθρήνην τε καὶ νότον ἀνεμὸν κειμένη, μέχρι πόλεως καλυμμένης Καρκινίτιδος.¹

In acestu modu întregulū territoriū sciticu se împărtesce în Erodotu în doue buccăți, deși numaï una dintr'însele este testualu specificată : *Sciția-Vechiă* dela Prutu spre resăritu pêne la Donu, și *Sciția-nouă* dela Prutu spre appusu pêne la Oltu.

In adevărū, ca uniū ce veniseră din direcțiunea Mării-Caspice, Sciții trebuiaū să cucerescă regiunea pêne la Prutu cu multu mai înainte de a se fi pututu respândi pêne la Oltu.

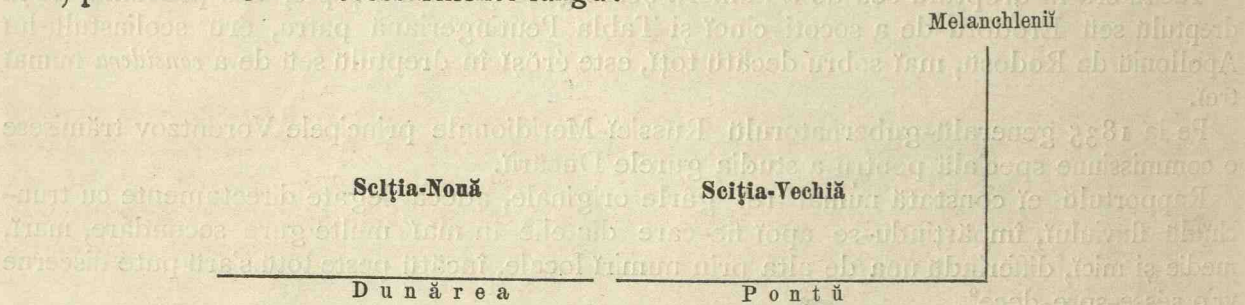
Éccé dérū în ce înțellesu ei o numiaū fórté bine *Sciția-vechiă*.

Erodotu definesce mărimea pătratului numaï și numaï în privința acesteia din urmă.

Ellu ȕice că dela gurile Dunării pêne la Marea-de-Azovū littoralulū sciticu coprinde o calle de 20 de ȕille, și o altă calle egală de 20 de ȕille messóra pe uscatu cōsta resăriténă dela Marea-de-Azovū pêne la territoriulū Melanchlenilorū.²

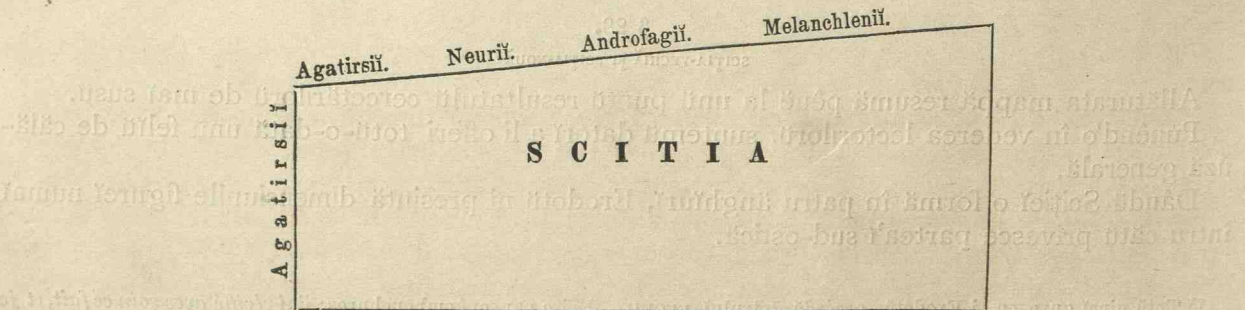
Frunteria danubiană dela Pontu pêne la Oltu, adecă *Sciția-nouă*, nu întră în această socotélă.

Prin urmare, din dată ce vomū băga și pe dēnsa în calculu, după cumū nu putemū a nu face, pătratulū devine necessarmente lungu :

Dela Marea-de-Azovū pêne la Melanchleni fiindu o calle de 20 ȕille, decă noi amū accorda totu pe atăta și hotarulū appusenū allū Sciției arū trebui să trecemū peste Carpați și ȕiarū de'ncollo de sorgintea Oltulū, unde nu ne lassă cu nici unū prețu territoriulū intermediarū allū Agatirsilorū.

Așa dérō laturea occidentală a pătratului erodotianū cată să fie neapăratū mai scurtă decātu laturea'ī orientală, ceia-ce reduce totalitatea la următórea figură :

Oltulū formându fruntaria occidentală a Sciției, eru Dunărea și Marea-négră fruntaria'ī sudică, éccé dérō că noi amū distruge pătratulū de ni-amū permite a represinta pe mappā

¹) IV, 99.

²) IV, 101.

îndouiturele râurilor și zigzagurile șermului marin, ci trebuî vrîndu-nevrîndu să tragemu numai linie drepte, scoțîndu cu totul affară din teritoriulu sciticu cotitura dela Orsova, *καλιπος* Traciei, după cumu o numesce «părintele istoriei.»

Ceșă-ce amu schițatu noi *ad mentem Herodoti*, decă aru voi cine-va s'o transcrie pe o chartă modernă, n'are decâtu să așede pe Geșî în Bulgaria la nordu de Balcanu, pe Triballî în Serbia, pe Siginnî în Temeșiana, pe Agatirsî în Oltenia și'n tôte districtele muntose alle Terrei Romănesci, pe Neuri în Moldova superiôră și mai susu, pe Griffonî în Transsilvania și așa mai încollo, remănîndu pentru Scișî totu șessulu pe ambele malluri alle Siretulu, plus întinsele regiuni de peste Prutu și mai allesu de peste Nistru, carî nu întră în cadrulu de față.

II

OVIDIU

§ 29.

IMPORTANȚA LUI OVIDIU PENTRU ISTORIA DACIEI.

Din analiza lui Erodotu noi ne-amu pututu încredința, cumu-că în cursu de doue-șeci și patru de secolî nu s'a perdatu și nu s'a câștigatu nemicu esențialu în natura fizică a teritoriulu muntenu și'n acțiunea' assupra omulu, încâtu mai cu sémă Agatirsî de atunci, iubitorî de cântece și de haîne împodobite, industrioși, socialî, plini de frățî și de instinctulu civilizațiunii, voînici și temuși, se resfrângu de minune în Olteni și Muscelleni de astă-șî, deși' despartu pe unî de alții atâtea vécuri și diferența cea mai radicală de origine.

Erodotu înse este forte scurtu despre pământulu dintre Prutu și Oltu, care constituia la densulu *Nova-Scișă*.

Astü-felü, bună-ôră, numai prin armonia contestulu și mărturiile successive alle lui Eforu și Pliniu, noi amu pututu demonstra mai susu plugăria scitică, *Ἀποτήρες*, în șessulu Moldovei și allu Munteniei, căci nici aci Erodotu ellü-însuși nu se rostese într'unu modu destullu de categoricu.

Laconismulu seü în privința porțiunii occidentale a Scișiei e atätu de anormalu, încätu Lindner bănuiesce nu fără probabilitate o regretabilă lacună în testu: unu paragraiü întregü va fi scăpatu din vedere și se va fi lăssatu la o parte de cătră copisți.¹

Orî-cumu să fie, ceșă-ce lipsesce în Erodotu se pôte suppleni pêne la unu punctu din Ovidiu.

Marele poetu allu Sulmonei, gonitu din Roma de cătră Augustu la annulu 9 după Cristu, a trăgënatu o dură viuéță de optu anni între Geșî și Sarmași la gurele Dunării.

Colonia grecă Tomi, loculü acestu essiliü, a fostu multu timpü ce-va forte problematicu.

Semi-sciința o mută mereü după arbitriulu fantasiei, cându la Stein-am-Anger în Austria, cându la Akkermanu în Bugiacu, cându tocmă la Kievu în fundulu Rusșiei, inventändu pêne și petre mormentare *ad-hoc*, dintre carî una pëccălise pe Cantemiru².

1) *Op. cit.*, 43, 47.—Lindner observă forte bine: «Dass sich Lücken im Texte finden wird, auch daher wahrscheinlich ist, dass Herodot, I, 184, auf seine Erzählung der assyrischen Geschichte hinweist, diese aber in den erhaltenen Handschriften fehlt.»—Altfelü, în maioritatea casurilorü, teoriile lui Lind-

ner sunt inadmissibile, depärtându-se cu totul de littera și spiritulu lui Erodotu.

2) *Beschr. d. Mold.*, 51.—Veđi assupra acesteii cestiuni allu meu *Archivü Istoriciu*, în *Columna lui Traianü*, 1870, nr. 51, p. 3.

Astă-*d*y assemeny cimiliture aũ devenitũ impossibile.

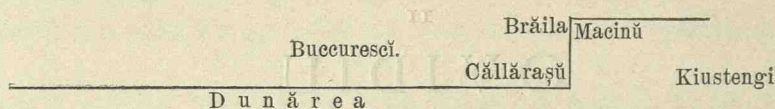
Nu numai însu-*ş*y Ovidiũ, d \acute{e} rũ to \acute{t} y scriitorii greci \acute{s} i latini ai anticitatii f \acute{a} r \acute{a} distinc \acute{t} ione, a \acute{s} ed \acute{a} Tomi \acute{i} n Dobrogi \acute{a} actual \acute{a} , adec \acute{a} \acute{i} n Mica-Sci \acute{t} ia, η μικρ \acute{a} Σκυθία a lui Strabone, av \acute{e} ndũ Istrulũ spre nordũ \acute{s} i Pontulũ la res \acute{a} ritũ³.

Fie acea localitate Kiustengi, fie Eski-pargana seũ vre-unũ altũ punctule \acute{t} ũ din apropiare, ac \acute{e} sta pu \acute{t} inũ ni imp \acute{o} rt \acute{a} \acute{i} n casulũ de fa \acute{c} ã: agiunge s'õ c \acute{a} ut \acute{a} mũ pe territoriulũ bulgarũ nu departe de gurele Dunării.

Petrecerea lui Ovidiũ la Tomi, unde scrisese cele doue lungi pl \acute{a} nger \acute{y} alle selle, *Tristele* \acute{s} i *Ponticele*, ne privesce aci \acute{i} n doue felur \acute{y} :

1. Ellũ vorbesce ca vecinũ despre \acute{t} ermulũ danubianũ nordicũ, de unde'lũ amenin \acute{t} atũ nen-
cet \acute{a} tũ invasiunile barbare \acute{s} i ghi \acute{a} fosulũ sufflu allũ criv \acute{e} țulu \acute{y} ;

2. Ins \acute{a} - \acute{s} y constitu \acute{t} iunea geologic \acute{a} \acute{s} i climateric \acute{a} a Dobrogi \acute{y} nu se deosebesc de a Mun-
teniei de g \acute{o} sũ, de care o desparte fluviulũ nu printr'õ lini \acute{a} paralel \acute{a} , ci perpendicular \acute{a} , \acute{i} n-
c \acute{a} tũ este \acute{i} n fondũ aceia- \acute{s} y zon \acute{a} :

Din ambele poeme alle lui Ovidiũ noi amũ allesũ tre \acute{i} bucc \acute{a} Ńi, car \acute{y} ni se parũ a'lũ resu-
me \acute{i} n privin \acute{t} a istoriei naturale a regiunii: elegiele 3 \acute{s} i 10 din cartea III a Tristeloru \acute{y} \acute{s} i epi-
stola 8 din cartea III a Ponticeloru \acute{y} .

De \acute{s} i le traducemũ \acute{i} n versur \acute{y} , totu \acute{s} y n'amũ modificatũ \acute{i} ntru nemicũ ideia poetulu \acute{y} , con-
serv \acute{a} nd'õ cu aceia- \acute{s} y fidelitate cu care aũ redat'õ \acute{i} n proz \acute{a} Germanii seũ Francesii.

§ 30.

IMAGINILE DANUBIANE ALLE LUI OVIDIũ.

Curr \acute{e} ndũ dup \acute{a} stabilirea'y \acute{i} n Tomi, Ovidiũ scriea:

D'arũ fi s \acute{a} ' \acute{s} y mai adduc \acute{a} a-minte de Nasone
In Roma vr'õ fiin \acute{t} ã, \acute{s} i d \acute{e} c \acute{a} f \acute{a} r \acute{a} mine
A mai remasũ acollo ce-va din allũ meũ nume,
S \acute{a} scie d \acute{e} rũ c \acute{a} 'n t \acute{e} rra, \acute{i} n care-allũ m \acute{a} rii luciũ
In veci nu se 'nt \acute{e} lne \acute{s} ce cu zodia 'nstellat \acute{a} ,
Aici \acute{i} m \acute{y} ducũ eũ traifulũ \acute{i} n sinulũ barbariei,
Cu f \acute{e} rele sarmate, cu Bessii \acute{s} i cu Ge \acute{t} ii,
Nedemn \acute{y} a li respunde unũ echo 'n versulũ meũ!

C \acute{a} tũ mai ad \acute{a} v \acute{e} ntulũ recoritorũ allũ verei¹,
Avemũ unũ zidũ de vallur \acute{y} , prin care ne scutesce
De cruda lorũ n \acute{a} vall \acute{a} curg \acute{e} ndũ la mi \acute{d} ũ-locũ Istrulũ;

Vai \acute{i} nse c \acute{a} ndũ sossesse posomorita \acute{e} rn \acute{a}
Ringindũ grozava'y buz \acute{a} , \acute{s} i c \acute{a} ndũ \acute{i} nsepe gleba
A canun \acute{t} i cu 'nctulũ sub marmora de gerũ!²

*Şi criv \acute{e} țulũ pornesce, \acute{s} i neua \acute{i} mp \acute{e} nordulũ,
Şi cade, cade, cade: nici s \acute{o} rele, nici pl \acute{o} ia
N'õ mai topescũ acuma, c \acute{a} c \acute{e} frigulũ o'mpetresce;
Şi p \acute{e} n \acute{e} s \acute{a} dispar \acute{a} unũ stratũ, s'asterne altulũ,*

³ Arrianũ, Ptolemeũ, Pliniũ, Claudianũ, Marcellinũ, Tabla Antonin \acute{a} , Tabla Peutingerian \acute{a} \acute{s} i al \acute{t} ii, indica \acute{t} i \acute{i} n FORBIGER, *op. cit.*, III, 1099. — Ca contimporanũ allũ lui Ovidiũ, cellũ mai instructivũ este STRABO, VII, 5, § 12 \acute{s} i 6, § 1.

1) Dum tamen aura tepet . . .

2) At cum tristis hyems squalentia protulit ora,
Terraque marmoreo candida faeta gelu est.

*S'adessea 'n aste cuiburi de ghiățuri îndesate
Privesci într'o grămadă zăpezi din doue ierni!*³

*S'atâta'i de cumplită furtuna deslănțată,
Incâtă răpescce case, ducându-le departe,
Și turnuri măiestose în prafu le risipesce⁴;
Și s'gduintă atuncea din temelliă polulu,
De spaimă se 'nfiôră selbatecele ginți⁵!*

*Și barbarulă imbraccă nădragi și pei informe,
Câtă din a lui făptură d'abia se vedă obrazii,
Dêră pêne și prin blană dă gerulă în putere;
Și pulbera de ghiăța pe barbă schînteriază;
Și te coppinde grôza cândă sloșuri cristalline
S'enchiază pintre plete și se ciocnescu cu frémătă
L'a capulu mișcare; și'n vassă inghiăță vimulă
De lă scoți în bolovane păstrândă figura ôllei,
Și'n locu a sôrbe spumă, mănâncă buccăți de vinu⁶!*

*Să mai descriu eu ôre, cumă rîurile tôte
In poduri le preface suflarea cruntei ierne?
S'atunci din oboselă de vrei să'ți stêmperi setea
C'unu stropu de apă viuă, spargi întărîta ghiăță,
Săpândă adâncu o grôpă în laculă cellă căscată⁷!*

*Chiară uriașulă Istru, pe care nu'lă întrece
A Nilulu lărgime, acuma se sbêrcesce
Sub viscolii de crivêțu, ș'albastrele'i talazuri
Se facu o scôrță tare, și pe furișu sub dênșă
Se scurge 'n toilulă mării prin celle multe guri!*

*Și p'unde mai dă-ună-dă plută corăbiarulu,
S'allunecă piciorulă săltândă fără s'fială;
Ș'a callulu copită isbesce cu resunetă
In lespezi făurite din colossale valluri;
Și boi fără frică p'acestă nouă punte,
Sub care stai închise prăpăstii desfundate,
A-lene tragă cărruța nomadulu Șarmată⁸!*

*De necređută, și totuși eu amă vedută chiară marea,
Chiară marea 'ncătușată d'unu blocu immensă de ghiăță:
Tăcută, neclintită sub țesta'i lunecôsă;
Și n'ô vedusemă numai, dêră amă âmblată eu singură
Pe culmile marine călcândă ca pe țerrênă...
D'aveai și tu a trece assemeni mării, Leandre,
Nu te'nghiția'n velyôrea'i unu mai ângustă abisă!*

Respinsă de geru, delfinulă totă îndeșertă se 'ncercă

³⁾ Dum patet et Boreas et nix injecta sub Areto...
Nix jacet, et jactam nec sol pluviaeque resolvunt:
Indurat Boreas, perpetuamque facit.
Ergo, ubi delieuit nondum prior, altera venit:
Et solet in multis bima manere locis.

⁴⁾ Tantaque commoti vis est aquilonis, ut altas
Aequet humo turres, tectaque raptā ferat.

⁵⁾ Tum liquet has gentes axe tremente premi.

⁶⁾ Pellibus et sutis arcant male frigora braccis,

Oraque de toto corpore sola patent.
Sæpe sonant moti glacie pendente capilli,
Et nitet inducto candida barba gelu:
Nudaque consistunt formam servantia testæ
Vina: nec hausta meri sed data frusta bibunt.

⁷⁾ Deque lacu fragiles effodiantur aquæ.

⁸⁾ et undas
Frigore concretas ungula pulsat equi;
Perque novos pontes subter labentibus undis
Ducunt Sarmatice barbara plaustra boves.

In aeru să tresalte p'a mării suprafață ;
 Și vântul dela crivățu, trântindu-se cu sgomotu,
 Turbeză făr'să pôtă unu vallu din locu să misce ;
 Și vassele, ca 'n cercuri de marmoră coprinse
 De ghița ce le 'ncege, staū țepene : vêslaşulū
 Talazurile dure ađi nu le mai despica ;
 Și'n unda degerată, cu capete affară
 Veđi pescii ce se'nerustă, și unii mai trăescū !

Atuncea d'erū cândū Pontulū și Dunărea spumândă
 De iernă 'mbrățișate prindū pelliță de ghița,
 P'a Istrului lucioasă și măturată calle
 Căllări pe cai selbateci vrăsmași vinū încóce,
 Vestindū a lorū sossire săgețile ce sbóră,
 Și remănendū dreptū urmă pământulū despuiatū !

Terranii fugū departe, lăssândū câmpia prédă,
 Și barbarulū răpescce puțina'i avuțiă,
Totū ce putu să stringă sătenuľ prin sudore :
Și carrele, și turme, și sărăcia tótă⁹ !
 Apoi pe robi îi légă cu mânele la spate...
 Se ducū, se ducū sārmanii privindū eu desperare
 In urma lorū ogóre ce n'o să le mai veđă,
 Și foculū ce se'nalță din *subrede colibe*¹⁰ ;
 Căci barbarulū aprinde, dobóră, mistuesce
 Totū ce nu póte duce, totū ce nu vrea să ducă,
 Și stollurī de victime succumbă sub săgétta
 In vërfū încărligată, allū cării ferrū supsepe
 Din *erburī ucciđase unū succū inveninatū*¹¹ !

Aci și'n timpū de pace resboiulū t'ngrozescce ;
De nu mai veđi pe barbari, e spaīma ce țī-o lassă ;
Și nemini nu cutעדă pe câmpū să tragă brazde ;
Și țelină uitată remâne sterpū pământulū ;
Nici desfētatulū strugurū nu crescē'n umbra viței ;
Nici ferbe mustulū dulce în naltele bassinurī ;
*Unū pomū nu se dăresce*¹², pe care ca'n vechime
 Să scrie unū Aconțiu cuvinte de iubire.
Pustiū, tristă, nudă, nici arbure, nici frundă...
*Fugi, fugi d'acéstă țerră, tu omule ferice*¹³ !
 Și totuși din întréga nemărginită lume
 Aice, ah ! aice osānda m'a trāmisi !

Cam în acella-și timpū Ovidiū scriea unu amicū :

M'amū totū gânditū, amice, din dunărenea țerră
 Ce țī-așū puté eū ore la Roma să trāmittū ?
 E căutatū argintulū, seū aurulū mai bine,
 D'erū a'lū primi nu'ți place, deprinsū mereū a da ;
 Ș'apoi în aste locuri nici s'au vissatū comóre,
 Abia putendū o brazdă să tragă bietulū plugū¹⁴ !

⁹) Ruris opes parvæ, pecus et stridentia plaustra,
 Et quas divitias incola pauper habet.

¹⁰) Et cremat insontes hostica flamma casas.

¹¹) Nam volueri ferro tinctile virus inest...

¹²) Tum quoque, quum pax est, trepidant formidine belli
 Nec quisque presso vomere sulcat humum.

Aut videt, aut metuit locus hic, quem non videt, hostem,

Cessat iners rigido terra relieta situ.

Non hic pampinea dulcis latet uva sub umbra;

Non cumulant altos fervida musta lacus.

Poma negat regio . . .

¹³) Aspiceres nudos sine fronde, sine arbore campos;
 Heu ! loca felici non adeunda viro !

¹⁴) Nec tamen hæc loca sunt ullo pretiosa metallo :
 Hostis ab agricola vix sinit illa fodi.

* * *

P'allū teū vestmētū adessea purpura strălucese:
 Purpură strălucită aşu vré oū să'î offerū:
Dérū turmele sarmate daū lână grossolană,
Şi n'arū putē s'o pingă o labă de Sarmatū;
Nici fetele nu țesse, ci macină la grâne,
Séu âmbă după apă cu donița pe capū¹⁵!

* * *

Aice blânda viță a struguruluī dulce
Nu se mpletese verde în gūruluī unū ulmū,
Nici arborulū nū-și plēcă mlădițele ncărcate
De fructe pērguite sub luminosulū cerū:
Pelinulū singurū numă informū îmbraccă șessulū,
Și nu rodesce câmpulū decătū amărăcūnū¹⁶!...

În fine, în ultimii anii ai vieței, Ovidiū trāmittea bolnavū soției selle la Roma următorea epistolă:

Gândesce-te o clipă! Mē'ncongiură Sarmatū
 Și Geții mē'mpressoră, și'n miđū-locū între dēnșū
 Mē sbuciumă durerea, eū cetățēnū allū Romei,
Ac'în acēstă țerră, în care ceru-ī sumbru
Și apele sunt grele, ba pēnē și țerrēna —
De ce? nu pocū precepe, dērū simțū că mī dă fiori¹⁷!
Nu-ī casă măi commodă, nu-ī hrană măi gustosă¹⁸!
 Vr'unū meșterū să m'agiute cu erburi descântate,
 Séu unū amicū s'adducă vr'o dulce mângăiare
 Și cu povestī plăcute să'mī măi scurteze timpulū. . .
 Ah, unde sunt acestea! și număi suvenirea,
 Ce-ī cu atătū măi viuă cu cātū sum măi departe,
 Imī spune c'altă dată pe tôte le-amū avutū!

Și te-amū avutū pe tine, a tuturorū regină!
 Tu, care'mī implī peptulū, soțio neuitată!
 Și glasulū meū te chiamă, deși te sciū aiurea;
 Ș'o nōpte fără tine, o ȓi nu pocū petrece;
Chiarū în delirū—mī-aū spus'o acēi ce mē veghăză—
Cu mințile perdute repetū numele teū¹⁹!

§ 31.

FRIGULŪ DELA DUNĂRE.

Ceia-ce predomnesce în tôte imaginile danubiane alle luī Ovidiū, este estrema orrōre a friguluī, pe care Erodotū illū menționēză abia în trecētū.

Inghiață barbele, inghiață vinulū, inghiață Dunărea, inghiață însu-și Pontulū! strigă la totū passulū cu desperare mollateculū poetū născutū la sudulū Italiei, și măi-măi s'arū crede

15) Sed non Sarmatica tingitur illa manu.
 Vellera dura ferunt pecudes, et Palladis uti
 Arte Tomitana non didicere nurus.
 Femina pro lana Cerealia munera frangit,
 Subpositoque gravem vertice portat aquam.

16) Non hic pampineis amicitur vitibus ulmus:
 Nulla premunt ramos pondere poma suo.

Tristia deformes pariunt absinthia campi,
 Terraque de fruetu quam sit amara docet.

17) Nec cœlum patior, nec aquis assuevimus istis,
 Terraque nescio quo non placet ipsa modo.

18) Non domus apta satis, non hic cibus utilis ægro.

19) Quin etiam sic me dicunt aliena locutum,
 Ut foret amentis nomen in ore tuum.

că această dură climă nici nu cunoscea măcaru cea-ce ȳ veră, decât din fericire n'amă avé semi-versulă :

Dum tamen aura tepet....!

Tóte aceste ghiățuri alle frigurosuluȳ Ovidiū, departe de a fi câtū de puținū essagerate, sunt întocmai așa de miȳ de annȳ pêne astă-đȳ, și vorū remâne întocmai așa alte miȳ de annȳ de a-đȳ înainte.

Meteorologia modernă șȳ-a datū ostenella de a aduna de prin diverse sorginȳ următo-rele date cronologice, pentru a cărorū essactitate noi nu ne facemū responsabili :

La anulū 400 înghiață întręga Mare-Nęgră ;

La anulū 462 Goșȳ trecū Dunărea pe ghiăță ;

La anulū 558 Marea-Nęgră stă înghiațată în cursū de douę-đecȳ de đille, și totū atunci Hunȳ trecū pe ghiăță Dunărea, făcendū o invasiune pêne aprópe de murȳ Constantinopolȳ ;

La anulū 763, încependū dela octobree pêne la februarȳ din anulū următorū, o ghiăță în grossime de treȳ-đecȳ coșȳ accopere Marea-Nęgră pêne la o distanță de 100 millurȳ ;

La anulū 822 cărruțe încărcate trecū Dunărea pe ghiăță ;

La anulū 1236 acestū sluviū înghiață pêne la fundū ;

La anulū 1408 cronicile constată unū fenomenū analogū ;

La anulū 1460 de asemenea ;

Șȳ așa mai încollo.¹

Uniculū defectū allū acestuȳ registru este că putea fi cu multū mai scurtū, căci era de agȳunsū a đice că Dunărea înghiață în toșȳ annȳ, ęrū apele țermurene alle Măriȳ-Nęgre fórte desșū.

Noi l'amū reproduș inșe, fiindū că ellū ni presintă unele daturȳ cu totulū escepționale, pe carȳ nu le prevęduse nici chȳarū Ovidiū ; bună-óra înghiațarea Pontuluȳ pêne la o grossime de 30 coșȳ, sęu înghiațarea Dunăriȳ pêne la fundū.

Față cu atarȳ monstruositașȳ, carȳ în adevęrū se parū a fi essagerate, frigulū poetuluȳ romanū este mai multū decâtū modestū !

D. Ubicini, după ce visitase România, nu se teme a afirma în secolulū XIX, cu o miūă optū-sute de annȳ și mai bine în urma luȳ Ovidiū, cumū-că țernele nóștre potū rivalisa cu alle Moscoveȳ !²

In această privință nemicū nu s'a schimbatū.

Este o dictatură fisică, pe care n'ó vorū resturna în vecȳ vecilorū revolușionile cugetăriȳ.

Dela Uralȳ pêne la noi crivęfulū nu întimpină în calle unū singurū crescetū de munșȳ în Russia centrală, încatū ellū dă năvală în bassinulū Dunăriȳ de gȳosū întocmai ca într'ó pęlniă, formată par'că într'adinsū în amfiteatrulū carpatino-balcanicū.

A zidi munșȳ peste Nistru, sęu a modifica direcșionea Carpașilorū, arū putę-o face numai dóra o cataclismă universală !

Đecă ni vomū mai adduce a-minte, cu anemometrulū luȳ Voltmann sęu allū luȳ Combes în mână, că o vigeliă dintre celle cântate de Ovidiū :

«Șatâta-ȳ de cumplită furtuna deslântată

«Încatū răpesce ease, ducendū-le departe,

«Șȳ turnurȳ maiestóse în prașȳ le risipesce...»;

đecă ni vomū adduce a-minte că o vigeliă de această speciă căllętoresce 162 kilometri pe

1) *Mémorial portatif de chronologie*, t. II, p. 799, și *Annuaire du Bureau des longitudes pour 1825*, p. 157, ambele citate în BOUDIN, *Traité de géographie médicale*, I, 233-36.

2) *La Roumanie*, p. 7: «Le climat de la Moldo-Valachie réunit les extrêmes les plus opposés; en hiver c'est le froid de

Moscou; l'été, les chaleurs de la Grèce. A proprement parler, on n'y rencontre que ces deux saisons, qui succèdent brusquement l'une à l'autre. L'hiver dure environ cinq mois, de novembre à la fin d'avril: pendant les quatre premiers, la neige couvre constamment la terre, et l'on ne peut voyager qu'en traîneau.»

oră, apoi să nu ne mai mirăm că bietul poet se credea la porța Siberiei, a cărei suflare illu agungea cu răpeștiunea unei locomotive diabolice !

Maî essistă apoi o deosebire essentială între acțiunea pe care o essercită crivățul în zona propriu disă danubiană, și între aceia-și acțiune în regiunile maî apropiate de munți.

Pentru ca Ovidiu să fie pe deplin înțelesu, această essentială deosebire nu trebuî uitată.

Trecându în lungul teritoriului forte uscăciosu allu Russiei, vântul nordic sossese la noi secu, și conservă această salubă siccitate în totă zóna interioară a țerei, pe cându clocnirea cu fermul mlăscinosu allu Dunării illu înzestră d'o dată cu proprietatea dia-metralmente oppusă de a deveni umedu, adecă maî nesufferitū pentru organismul umanū decătū chiarū la Moscova !

§ 32.

OVIDIU MURINDU DE FRIGURI

Ovidiu adesea se plânge că nu-î este datū nicî măcarū setea să și-o stêmpere în rîulețu, ci numai într'o mlăscină, din care în timpul ernel trebuî să spargă buccăți de ghiață :

Săpându adâncu o gropă în laculū cellū căsatū.¹

Țerrênă băltosă, ape băltose, unū cerū copleșitū de emanațiunî maremmatică, éccē aspectulū întregēi zone a Dunării de gîosū :

Aci 'n această țerră în care ceru-î sumbru,
Și apele sunt grele, ba pênē și țerrêna—
De ce? nu poeli precepe, dērū simțū că'mî dă fiori!²

Să maî adaogămū că tôte aceste cuiburî de miasme eraū combinate în epoca lui Ovidiu, întocmaî ca și astă-đi, dintr'unū amestecū de apă dulce cu apă sărată :

Aequorea bibitur eum sale mista palus!³

Febră și éroși febră, începându dela cea ordinară și urcându-se treptatū în gravitate pênē la cea maî perniciosă, este o necesară consecință patologică a unei asemenî regiunî.⁴

Și în adevērū, numai friguri palustre delirante pôte fi acea bólă de care sufferă însuși Ovidiu, dictându din așternutū într'unū momentū de intermitință :

Chiarū în delirū—mî-au spus'o acēi ce mă veghiază—
Cu mințile perdute repetū numele teū !

Nicî đece annî n'a fostū în stare poetulū a trăi în această atmosferă.

În flórea bărbăției, destullū de avutū ca să-și procure totū ce se găsia la gurile Dunării, încungîuratū de stîma și iubirea Tomitanilorū, ellū a muritū numai și numai victima im-possibilității de a se acclimata între bălți.

Acastă imposibilitate, în privința căriia sciința medicală de astă-đi și-a spusū degia

1) **Trist.**, III, 12; **Pont.**, III, 1; etc.

2) Cf. **STRABO**, VII, 4, § 5, și 5, § 12.—**SAMONICUS**, apud **LYDUM**, **De magistr. rom.**, III, 32.

3) **Pont.**, II, 7.

4) **MALDARESCO**, **op. cit.**, 26: «Nous avons reconnu trois espèces de marais : le marais d'eau douce, le marais d'eau salée et le marais mixte. L'intensité des effluves qui s'en exhalent est variable. *L'expérience démontre que le marais d'eau douce est le plus inoffensif, que les effets deviennent plus funestes et plus redoutables avec les marais mixtes; le marais salé n'est dangereux que quand il se transforme en mixte.* C'est ce qu'

établit de la manière la plus évidente le remarquable rapport de Gaetano Giorgini sur les mares de la Toscane. *Ce n'est pas seulement le mélange des eaux de la mer avec les eaux douces qui donne aux marais cette influence funeste; certains marais qui contiennent beaucoup de sels, de sulfate de fer, de sulfate de magnésie et de chlorure de sodium, agissent de la même manière.* Il semble que les sels en dissolution dans ces eaux, comme le fait remarquer M. le professeur Bouchardat, favorisent le développement des myriades d'êtres vivants qui, par la quantité plus grande de leur produit agissant comme ferment, donnent à la décomposition putride des végétaux une rapidité considérable.»

ultimulü seü cuvântü, puteaü öre s'ö biruéscä nesce simpli legionari seü colonü romanü, lipsiü de miü-löcele lui Ovidiü ?

Éccë o cestiune förte gravä, care ni va permite a resölve aci însuü miracolulü essistinü naüionalitäü române.

§ 33.

MORTALITATEA TERRELORU PALUSTRE.

« Mlascinele—dice cellü mai eruditü igienistü din secolulü nostru—aü făcutü sä pärä mai
 « mulü ömenü decätü orü-ce altä calamitate. Nu o singurä armatä a fostü distrusä, nu o
 « singurä terrä a fostü despoporatä, nu o singurä urbe öre-cändü înfloritä a fostü ştersä de
 « pe faüa pämentulü prin acüiunea bälşilorü. Dintre epidemiele descrise de Franciscü le Boe,
 « cea din 1669-70 a seceratü $\frac{2}{3}$ din poporaüiunea Leydeü. La 1762, 30,000 Negri şi 800
 « Albü aü fostü în Bengalia victime alle mlascinelorü, şi totü acollo la 1741 din aceüaü ca-
 « usä se stinserä $\frac{2}{3}$ din 12,000 Anglesü de sub comanda admiralulü Vernon. La 1747,
 « dupä cumü arrétä Pringle, frigurile palustre aü redusü într'atätü armata britanicä din Ze-
 « landia, încätü puşine regimente mai conservaü cäte o sutime de ömenü sänetoü, érü la finea
 « campaniei *The-Royal* numära în şirurile selle abia 4 indiviü pe cari ü cruşase morbilitatea
 « generalä. Insula Walcheren a fostü în doue röndurü funestä truppelorü anglo-francese: o
 « datä la 1806, şi apoi mai allesü la 1809, cändü frigurile aü pusü în neputinü de a sta
 « sub arme $\frac{2}{3}$ din ambele oşirü. Assemenü desastre s'aü repeşitü adessea în Africa. La 1857
 « o companiä a regimentulü XI de liniä, compusä atunci din 82 ömenü, a trecutü întrégä
 « la oşpiü, affarä de unü sub-officiarü şi de officiarulü ce comanda, carele este anume
 « fratele meü. Coutanceau a descrisü epidemia frigurilorü intermitinü ce se declarase la
 « Bordeaux în 1805 pe timpulü secäriü bälşii dela Chartreuse: în cincü lune, vr'ö 12,000
 « persöne se îmbolnäviserä şi 3,000 aü muritü. Mlascinele dela Brouage aü decüitü de
 « doue-deci de orü poporaüiunea dela Rochefort, unde muräü, sunt acumü o giümätate de
 « secolü, 1 individü din 15, pe cändü pentru totalitatea Franciei proporüiunea mortalitäü
 « este numai dela 1 la 40. E de prisösü a mai ömulü essemplele acestorü devastaüiunei epi-
 « demice, essercitate prin influinüa bälşilorü şi cäträ cari se mai adaugä nesce epizootie totü
 « atätü de uccidetöre.»¹

Unü altü igienistü, nu mai puşinü celebrü, susşine aceüa-ü tesä printr'ö altä seriä de fapte decisive:

« Resultatulü cellü mai ordinarü allü acüiunii bältöse este despoporarea localitäü. In Ita-
 « lia urbile Brindisi, Aculea, Acerra, s'aü stinsü. In Francia, tergusorulü Villars din Bressa
 « e redusü la unü micü grupü de locuinşe. Oraşulü Vic, unde în secolulü trecutü eraü 800
 « seü 900 case, nu mai are decätü vr'ö 30. Frontignan şi alte tergusurü din regiunea Ceteü aü
 « devenitü sate. In districtele bältöse, precumü este Sologna, Brenna, Bressa, numärlü
 « morşilorü întrece în genere pe allü nascerilorü, şi numai imigraüiunea ü mai vine în agü-
 « torü. O despoporare extremä a fostü observatä totü-d'a-una în maremele Pontine, unde

1) LÉVY, I, 415. — Cf. ORFILA et PARENT-DUCHATEL, *Influence des émanations marécageuses*, în *Annales d'Hygiène*, Paris 1834, in-8, 1-ère série p. 251: « Avec des degrés plus ou moins grands et des différences dans l'intensité des effets, elle est la même dans tous les pays et n'a pas varié depuis les premiers documents que nous fournit l'histoire. » — FOISSAC, *De l'influence des climats sur l'homme*, Paris, 1867, in-8, t. 1, p. 517: « Entretenu par des causes géologiques, la plupart des anciens marais subsistent encore; de nos jours, les Palus-Méotides ne sont pas moins insalubres qu'il y a 3000 ans. La description qu'a fait Hippocrate des habitants du Phase et

de leurs maladies convient toujours aux Géorgiens modernes. En 1855, M. Delenda de Santorin adressa à l'Académie impériale de médecine un mémoire intitulé: Coup d'oeil sur la pathologie d'Hippocrate comparée à la pathologie grecque contemporaine, dans lequel il développe les deux propositions suivantes: 1. on observe encore aujourd'hui, dans le climat de la Grèce, les maladies endémiques et épidémiques décrites par Hippocrate; 2. parmi ces affections le génie intermittent, rémittent, pernicieux, règne communément. » — LITTRÉ, *Oeuvres d'Hippocrate*, Paris, 1839-61, in-8, t. 2, p. 563: « La Grèce antique et la Grèce moderne sont, à 22 siècles de distance, affligées par les mêmes fièvres. »

«chiaru după îmbunătățirile essecutate din inițiativa papei Piu VI, totu încă s'a constatată între 1801-1811 următoarea proporțiune :

„LOCALITĂȚILE:	NASCERILE:	MORTILE:
« Velletri	1,786	2,313
« Serra	3,338	3,181
« Piferino	1,601	1,717
« Sorino	885	901
	7,610	8,112

«Prin urmare, toate lucrările de ameliorațiune n'au pututu să împedece mortalitatea de a fi mai tare decâtu nativitatea cu mai bine de $\frac{1}{16}$! După Fodéré, viuéța mediă în Elveția este de 46 anni în munții, și numai 26 în locuri baltose. In Bressa viuéța mediă se pogoră une ori la 22 și chiaru la 19 anni!»^a

In fine, mediculu cellu mai specialu în materia friguriloru, d. Boudin, afirmă cu statistica în mână imposibilitatea acclimatării într'o regiune baltosă, fie acésta pentru unu individū, fie și mai multu pentru o întregă sistemă colonială, astu-felū că frigurile sunt acollo cu atâtu mai mortale, cu câtu sporesce vechimea elementulu immigratū, pêne celū reducu negreșitū la unu zero.^b

Taru prin acestu verdictu allu igienei moderne, să ne întrebămū acuma : ore s'arū fi născutu vre-o dată naționalitatea română, déca Traianū, în locū de a'ī pune temelina în munții Olteniei și aī Temeșianeī, arū fi răsădit'o în mlascinele Dobrogii seū în bălțile României de gîosū ?

§ 34.

PITICH DELA GURELE DUNĂRII.

D. Michel Lévy éttă cumū descrie pe locuitorii unei țerre palustre :

«Ei sunt de statură mică, adesea desfigurați, fie în trunchiū, fie în membri; pellea lorū e subțire și gălbuiă, formele sunt moi și fără relievrū musculare; țeseturile n'au elasticitate, fiindū înecate în fluide apose; și décă le appesă cine-va cu degetalū, se cunnosce urma....»¹

O altă autoritate medicală de prima ordine se pronunță într'unū modū nu mai pușintū pessimistū :

«Poporațiunile febricitante alle țerrelorū mlăscinosé — dice Roussel — dau nascere unei posterități piticite și fisicesce degradate chiaru din sînulū mumei.»²

Acéstă tristă caracteristică ni esplică, pentru ce anticitatea punea anume lîngă Dunărea de gîosū cuibulū Pigmeilorū.

E remarcabilū unū passagiu din betrânulū Pliniū, pe care cată să'lū reproducemū întregū:

«In laturea unde sluviulū Istru se vîrsă în Marea-négră, Tracia posedă celle mai frumose urbi: Istropolea Milesianilorū, Tomi, Calatis numitū mai nainte Acervetis; mai eraū ore-cândū Heraclea, și Bizonea pe care o înghițișe pământulū; mai este Dionisopolea, și altă dată Crunos; rîulū Ziras trece pe acollo; totă acéstă regiune aū ocupat'o Sciții chiămați Plugari; orașele lorū sunt: Afrodisias, Libistos, Zigere, Borcobe, Eumenia, Partenopolis, Gerania, unde se țice a fi existatū gîntea Pigmeilorū, pe care barbarū o numescū Cattuzi și credū că o goniseră de aci cocoriū.»³

a) BECQUEREL, 253. — Cf. PRONY, *Description hydrographique des marais Pontins*, Paris, 1823, in-4. — BURDEL, *Recherches sur les fièvres paludéennes*, Paris, 1858, in-12.

b) *Traité de géogr. méd.*, II, 150: «Il résulte de ces documents, auxquels il serait facile d'en joindre d'autres, que dans les localités palustres le nombre proportionnel des malades croît avec la prolongation du séjour.»

1) I, 417. — Cf. FOISSAC, I, 521: «On voit dans le pays Pontin des hommes tellement oedématisés, que le doigt appuyé sur les chairs y laisse un enfoncement.»

2) Apud MOREL, *Traité des dégénérescences physiques*, Paris, 1857, in-8, p. 569. — Cf. RAICEVICH, *Osservazioni intorno la Valachia e Moldavia*, Napoli, 1788, in-8, p. 250: «Li abitanti del piano sono generalmente piu piccoli e deboli.»

3) *Hist. Nat.*, IV, 18: «Gerania, ubi Pygmæorum gens fuisse proditur: Cattuzos Barbari vocant, creduntque a gruibus fugatos.» — Despre Pigmeii din Asia, veđi CTESIAS, *Indica*, 11; despre cei din Africa, HECATAEUS, fragm. 266 ed. Muller; etc. Elementulū comunū allū acestorū relațiuni este că toate se referă la câte o regiune palustră per excellentiam.

Unde mai sunt astă-zi cele trei-spre-șeci urbi alle Dobrogii, înșirate mai sus și dintre carî unele, spulberate de miasmul maremmelor, nu mai sîntău nici chîră în epoca lui Pliniu?

Unde mai este vr'o urmă classică a superbelor colonie ellenice, carî plantaseră la gurele Dunării divină limbă a lui Platone?

Degia Ovidiu ni spune că elementul greacă abia se mai putea recunósce:

In paucis remanent graiae vestigia linguae.⁴

Totă ce remase de atunci, este tradițiunea despre nesce ómenii mici, șubredii, mai slabi decătă cocorii.

Traciî dela Dunăre îi numău «cattuzi».

Cuvéntul este fórte remarcabil sub mai multe raporturi.

Persianesce *kotah*, *kiuteh*, însemnéză mică séu scurtă, și se scie că 'n limba persiană modernă finalul *h* represintă pe primitivul *k*⁵, cea-ce ne adduce la formele *kotah* și *kiuteh*.

Acellași înțellesu avea în vechia limbă arménă șicerea *kotak*.⁶

Erodotu ni spune înse că Armeniî erau o coloniă tracică.⁷

Urmézá că z diî «cattuzos» în testul lui Pliniu trebuî consideratú ca o erróre în locú de *c*: «cattucos.»

O dată restabilindu-se acéstă formă correctă, ne isbimú de românescul «piticú» și de ellenicul $\pi\theta\eta\kappa\omicron\varsigma = pithacus$, carele avea la vechiî Greci aceia-și semnificațiune de omulețú: $\alpha\nu\theta\rho\omega\pi\iota\sigma\kappa\omicron\varsigma$.⁸

Perfecta omogenitate a termenului nostru cu cellú ellenicú, atátú în privința fonetică precumú și 'n acea logică, e mai pe susú de îndouélá.

Este curiosú că precumú Greciî numău $\pi\theta\eta\kappa\omicron\varsigma$ pe unú omú fórte micú și pe mai mușă totú-o-dată, de asemenea și Româniî applicău pe «piticú» cătră unú omú fórte micú și cătră unele specie de animalí.

Astú-feliu de esemplu Cantemirú șice: «pesciî mării, *piticii* përaelorú, fiarele și tótă dihania páméntului, passerile cerului și all'altele.»⁹

În tóte limbele indo-europee sonorile *p* și *k* se confundă.

Așa bună óră din primitivul *kanġan* aú eșitú samscrito-zendiculú *panġan*, slaviculú *pentġ*, greculú $\pi\acute{\epsilon}\nu\tau\epsilon$, după dialectulú eolicú $\pi\acute{\epsilon}\rho\mu\pi\epsilon$, la Oscí *pomtis*, revenitú éróși la *k* în latinulú *quinque*; elleniculú $\pi\omicron\upsilon$, $\pi\acute{\omega}\varsigma$, $\pi\acute{\omicron}\tau\epsilon\rho\omicron\varsigma$, după dialectulú ionicú se șicea $\kappa\omicron\upsilon$, $\kappa\acute{\omega}\varsigma$, $\kappa\acute{\omicron}\tau\epsilon\rho\omicron\varsigma$; din arianulú *rik* s'a născutú greculú $\lambda\acute{\epsilon}\iota\pi\omega$, conservándú înse pe *k* în latinulú *linguo* etc.

Este dérú evidenté că persianulú *kiuteh*, arménulú *kotak*, traciculú *katuk*, greculú $\pi\theta\eta\kappa\omicron\varsigma$ și românulú *piticú*, pe care Moldoveniî illú pronunță *kitik*, derivă câte-cinci dintr'unú singurú prototipú *patak* séu *katak*.

Din acellași prototipú, într'o epocă immemorială, vorba trebuî să fi trecutú la Turani, căci pré-pușinú modificată noi o gässimú în maioritatea dialectelorú turco-tătare: *kiġik*, *kiġik*, *keġik*, *küġik*, *kyġuk*, *kyġu*, *kici* etc., unguresce *kis* și *kitsiny*; dérú cea-ce 'y și mai curiosú, în dialectulú Ciuvașilorú cuvéntulú are o formă aprópe românescă: *pitiġsä*.¹⁰

⁴) Trist., V, 7.

⁵) SPIEGEL ÎN KUHN, *Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung*, Berlin, 1871, in-8, t. 7, p. 101.

⁶) LANGLAIS, *Collection des historiens de l'Arménie*, Paris, 1867, in-8, t. 1, p. 211; t. 2, p. 136.

⁷) HEROD., VII, 73. — Assupra importanței studiului limbey armene pentru înțellegerea anticitățiiilorú tracice noi revenimú adesea mai la valle.

⁸) SUIDAS, v. $\Pi\theta\acute{\omega}$: $\pi\theta\eta\kappa\omicron\varsigma$ δὲ παρά τισιν ὁ βραχὺς ἀνθρωπίσκος.

⁹) CANTEMIRU, *Divanulú lumii*, în a mea *Arhivă istorică*, II, 97.

¹⁰) KLAPROTH, *Asia Polyglotta, Sprachatlas*, Paris, 1831, in-f., p. XXXII.

Cu *k* ellü se afflä și'n vechile ieroglife egiptene: *ket, ketet, ketti*, în înțelesü de «micü.»¹¹

Atätü de respänditü în regiunea sud-ostică a Europei și'n Asia, acestü termenü se găsese și'n Occidente, deși numaï sub forma cu *p*: lätinesce *petilus*, maï correctü *petillus* din *peticulus*, în înțelesü de unü lucru micü, de unde vechülü italianü *petitto*, derivatü dintr'unü tipü *petictus*, apoï francesulü *petit* în locü de *petict* etc.

Orï-cumü sä fie, originea cuvântului nu ni se pare a fi nici indo-europeä, nici turanicä, ci maï curëndü semiticä.

Sub cea maï vechiä formä, susceptibilä de a produce pe töte celle-l'alte, noï illü gässimü în limba Fenicianilorü, la cari, dupä cumü ni spune Erodotü, o figurettä divinisatä de pigmeü, aședatä în fruntea coräbielorü, se numïa *παταικός, pataik*.¹²

Vastulü commercü allü Fenicianilorü ni esplicä migrațiunile cuvântului la Greci, Traci, Latini și Turani.

Ceïa-ce ne preocupä înse în casulü de față, lăssändü la o parte prețioșele învătăminte alle limbisticeï, este numaï și numaï originea dobrogianä patologicä a *piticului* la Romäni.

§ 35.

MOTIVELE LUI TRAIANU DE A DESCALLECA IN OLTEA.

A peri d'o datä, orï a se stinge cu încetulü printr'o treptatä piticire, éccë dëru alternativa ce aștepta fatalmente coloniële romane la Kiustengi, Galați, Bräila, pe tötä linia mlăștinösä de ambele laturi alle Istrului; o sörte analögä cu aceïa ce o avuseserä legionariï Urbii Eterne în Asia și'n Africa, unde dupä o dominațiune secolarä, susținutä cu anevoiä printr'o trämittere din annü în annü a novelorü continginți din centrulü imperiului, n'a ramasü totuși la urmä nici unü vestigiü viü allü Romei.

Allegëndü Oltenia dreptü cuibü allü grandioșei selle întreprinderi coloniale, Traianü avut'a öre în vedere pericolulü igienicü de a întra în Dacia prin acea regiune bältösä, pe unde întrase maï nainte Persianulü Dariü?

Nu.

Dupä teoria medicalä a Romanilorü, mlascinele de specia cellorü dobrogiane, departe de a fi mortifere, eraü considerate cu totulü din contra ca förte sănëtöse,

Vitruviü, unü scriitorü contimpuranü espedițiunii dacice a lui Traianü, afirmä în modulü cellü maï dogmaticü că bälțile potü fi séu potü deveni inoffensive, întru câtü natura séu artea amestecä în elle apa dulce cu cea sätatä.¹

Mlascina *mixtä*, recunoscutä ca cea maï perniciosä dupä medicina modernä în urma frumöselorü experimente alle Italianilorü Giorgini² și Savi³, era privitä de cätträ Romani, printr'unü contrastü diametralü, tocmaï ca cea maï salubrä.

Nu dëru o preocupäțiune igienicä a feritü pe Traianü de regiunea bältösä, ci numaï rațiunea strategicä de a lovi pe inamicü câtü maï räpede dreptü în änimä.

Décä centrulü politicü allü Dacilorü era unde-va la Milcovü, Traianü s'arü fi mișcatü prin Dobrogiä, și atunci némulü romänescü nu se maï nășcea nici o datä.

Romänismulü era degia cu deseversire formatü, cândü au începutü sträbunii noștri, po-

¹¹) BRUGSCH, *Hieroglyphisch-demotisches Wörterbuch*, Leipzig, 1868, in-8, t. 4, p. 1502.

¹²) HEROD., III, 37. — Cf. HESYCHIUS și SUIDAS, ad vocem. — Ca essegese, deși förte nesufficiinte, veđi BOCHART, *Geographia sacra*, Francofurti, 1667, in-4, p. 791 și MOVERS, *Die Phenizier*, Bonn, 1841, in-8, t. 1, p. 653.

¹) *De architectura*, I, 4: «Item si in paludibus moenia constituta erunt, quae paludes secundum mare fuerint, spectabuntque ad septentrionem et orientem, aut inter septentrionem et orientem, eaque paludes excelsiores fuerint quam litus marinum, ratione videbuntur esse constituta. Fossis enim ductis

aque exitus ad litus, et, mari tempestatibus aucto, in paludes redundantia motionibus concitatur, marisque mixtionibus non patitur bestiarum palustrium genera ibi nasci; quaeque de superioribus locis natando proxime litus perveniunt, inconsueti saltitudine necantur.»

²) *Sur les causes de Pinsalubrité de Pair dans le voisinage des marais en communication avec la mer*, in *Annuaire de chimie*, Paris, 1825, in-8, 1-re série, t. 29, p. 225.

³) *Considerazioni sulla mal'aria delle marenne Toscane*, Pisa, 1839, in-8, tradusü în *Ann. de chimie*, 3-e série, t. 3, p. 324.

gorîndu pe ici-collea din adăpostul munților, a se răspândi în direcțiunea Pontului, unde acclimatarea lor cu zona bălților s'a operat pe nesimțite, unul câte unul și din zi în zi.

Totuși chiară astă-zi, după atâția și mai atâția secol, această acclimatare este în realitate mai multă decât problematică.

§ 36.

COLONIELE ROMÂNE ÎN DOBROGIA.

D. Ionu Ionescu dice despre Românii din Dobrogia :

«Ei sunt așezați la pôlele codrilor și pe malul apelor, căci lor li place umbra de codru verde și recôrea de apă limpede ; la altu locu să nu-î cauți, că nu-î găsești».¹

Occupându într'adinsu pozițiunile cele mai escepționale, o sémă de Români ai reușit a scăpa în Dobrogia de veninul maremelor; înse chiar și așa, totu încă coloniele lor, împrăștiate, mic, lipsite de un nodu comunu, căci dela *codru verde* pêne la *codru verde* sêu dela *apă limpede* pêne la *apă limpede* trebuî să treci *mlascine* și *eroși mlascine*, artu fi de multu despărut, de nu le alimenta o déssă imigrațiune de țerranî mărginași din Moldova și mai vertosu din Muntenia.

Acéstă imigrațiune, începută în evul-mediu, mai allesu după ce Mircea cellu Mare cucerise pe unu momentu Dobrogia, și ne mai întreruptă apoi de atunci pêne astă-zi², ni dá dreptu rezultatu abia cifra de vr'o 70,000 Români; pe cându o colonizare mai puțin vechiă, mai puțin numerosă și mai puțin sistematică din Oltenia în Serbia, unde n'o întâmpină elemente fisice atâtu de ostile acclimatării, a crescutu peste 150,000.³

D. Ionescu afirmă că Românii Dobrogianii sunt avuși.

Nemicu mai naturalu !

Este o lege în Economia Politică, că profesiunile cele nesănătose adducú în genere muncitorulu unu salariu comparativamente mai adausu.⁴

Cantemirú ni spune că Turcii, după ce prin cucerirea Bulgariei deveniseră stăpâni teritorialii ai Dobrogi, își adduceau acolo plugari Serbi și Munteni, cărora li accordau prin tocmele de bună voiă clausele dintre cele mai ademenitoare.⁵

Avuția lucrătorilor într'o țerră baltosă se capetă prin muncă plus viuétă.

Mlascinele potú da bani, înse numai bani purtători de mörte, încätú lor nu li se applică famosa lege malthusiană că poporațiunea cresce în măsura creșterii subsistențelor.

§ 37.

INVASIBILITATEA TERRELORU BALTOASE.

În epoca lui Ovidiu, conservându același caracteru patologicu, Dobrogia nu putea fi nicu măcaru avută, căci :

Aci și'n timpu de pace reshoiulu te îngrozeșe;
De nu mai veđi pe barbari, e spaîma ce ți-o lassă :
Și nimeni nu cutedă pe câmpu să tragă brazde :
Și țelină uitată remâne sterpu pământulu

O asemenea stare de lucruri nu este totuși ce-va anormalu.

1) Românii din Dobrogia, în revista lui ALEXANDRI, *România Litterară*, Iași, 1855, in-4, nr. 1, p. 19.

2) Despre cauzele mișcării, între celelalte, veđi BOSCO-WICH, *Reise von Constantinopel nach Lemberg*, Leipzig, 1779, in-16, p. 49.

3) După statistica serbă oficială, care nu pôte fi bănuită de a essagera cifra Românilor.

4) SMITH, *Wealth of Nations*, I, 10 : «In trades which are known to be very unwholesome, the wages of labour are always

remarkably high. Unwholesomeness is a species of disagreeableness, and its effects upon the wages of labour are to be ranked under that general head.» — Cf. STUART MILL, *Principles of Political Economy*, London, 1869, in-8, lib. II, cap. 14 : Of the differences of wages in different employments. — ROSCHER, *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, Stuttgart, 1871, in-8, lib. III, cap. 3, § 169 : Besondere persönliche Unannehmlichkeiten der Arbeit etc.

5) *Kniga Systima ili sostoianie muchammedanskiia religii*, Petersburg, 1722, in-f., p. 241.

Ea s'a mai repetitü adesea în urma lui Ovidiü și s'arü mai puté repeți și de acumü înainte, fie în Dobrogiä, fie în vecinätate pe malulü nordicü allü Danubiulü.*

Acei barbari ce îngrozescü plugäria prin resboiü și spaïmä, încätü «neminü nu cutedä pe câmpü sä tragä brasde», se potü numi Sciïi, Sarmaïi, Goïi, Alanï, Gepidï, Bulgarï, Comanï, Pecenegï, ori-cumü poftiïi, dëru faptulü positivü este cä termulü Dunärii inferiöre pe ambele selle laturï, dela Oltü pënë la Marea-nëgrä, mai pururea bätuitü de nävalla inamicä, numai rare-ori a fostü în poziïiune de a utiliza vre-unü scurtü intervallü de liniște pentru a scöte pämentulü din «țelinä uitatä».

Despre locuitorii Moldovei de gïosü Cantemirü dicea: «per Tartarorum vicinitatem pauperrimi»,^a întocmai ca Ovidiü despre Dobrogiä:

Nec tamen hæc loca sunt ullo pretiosa metallo.
Hostis ab agricola vix sinit illa fodi!

«Provincia fiindü desvëlitä—ni spune pa la 1590 Italianulü Botero despre regiunea dä-nubianä a Moldovei —Tätariï nävällescü pe neașteptate ca nesce löcuste assupra locuitorilorü, räpindü ömeni și lucruri»,^b dupä cumü și Ovidiü cänta despre Dobrogiä:

Și barbarulü räpese puțina'i avutiä,
Totü ce putu sä stringä sätenulü prin sudöre,
Și carrele, și turme, și säräcia totä,
Apoi pe robï îi légä cu mänele la spate,
Se ducü, se ducü särmanü.....

În acestü modü, chïarü de nu erau febriferele mlaschine; chïarü de se depärta teatrulü de acțiune dela zöna propriü dïsä a bälșilorü mai în întrulü territoriulü, unde atmosfera e mai puținü crudä; și totuși pe șessulü Dobrogiï sëü allü Daciei nu se putea nasce naționalitatea romänä: ori-cine arü fi scäpatü de miasmulü palustru, nu scäpa de furia unui torrente de invasiune, perindü astä-dï sëü mäinü, cu o örä mai tärșitü sëü mai nainte:

Gändesce-te o clipä! Më 'ncongïurä Sarmaïi
Și Geïil më 'mpresörä, și 'n miqü-loeü între dënșii
Më sbuciumä durerea...

§ 98

CARACTERULÜ STRATEGICÜ ALLÜ OLTENIEI.

Pe cândü ori-ce nävälitorü înfrunta fără sfiälä *baraganulü* Romäniei și allü Dobrogiï, totü atunci pämentulü muntosü și pädurosü allü Oltulü însiora pe Sciïi, pe Romanï, pe Ungurï, pe Pecenegï, pe toïi cuceritorii Istrulü.

Sub Erodötü, dupä cumü arrëtarämü mai susü, domniaü în Oltenia făloșii Agatirșii. Unü rege allü lorü uccisese prin supterfugiü pe unü rege allü învecinațilorü Sciïi, cari erau fără comparațiune mai puternici prin numëru și prin întindere territorialä¹; ei bine, acestiia înghițirä rușinea și nu îndräsniaü sä-și resbune!

Cu cätü-va timpü mai în urmă Sciïi, espuși în câmpia lorü cea descoperitä invasiunii Persulü Dariü, cerü agïutorulü Agatirșilorü, și primindü din parte-le unü rece refusü, se încercä dreptü pedëpsä a strämuta resbellulü pe territoriulü oltëntü.

Sä ascultämü aci chïarü cuvintele lui Erodötü:

«Apropiändu-se Sciïi de hotarulü Agatirșilorü, cari fuseserä marturii ai fugei și spaimeii «popörelorü învecinate, acestiia n'au așteptatü invasiunea, ci trämiserä pe datä unü eraldü

a) *Descriptio Moldaviæ*, ed. Papiü, Bucur., 1872, in-8, p. 128.—Cf. GRATIANI, *De Heraclide Despota*, Varsaviæ, 1759, in-16, p. 19: «Sunt loca vasta, et ab omni cultura hominum deserta propter continuas et repentinas Tartarorum incursionses.»

b) *Relationi Universali*, Venetia, 1600, in-4, t. I, p. 107: «Ma perche la provincia e aperta, soggiace grandemente ai Tartari Precopiti, che a guisa di locuste, corrono invadutamente adesso alle genti, e ne menano via le robbe e le persone.»

1) HEROD., IV, 78.—Cf. THUCYD., II, 97.

«ca să sommeze pe Sciți de a nu păși înainte, căci la cea ânteiă călcare a pământului agatirsicū vorū întîmpina o luptă cu arme. Apoi aū și purcesū spre fruntariă, gata să-și apere «terra contra năvăllitorilorū. Nu așa făcuseră celle-l'alte națiunī, Melanchlenī, Androfagiī și Neuriī, cari toți, în locū de a se apēra față cu invasiunea scitică, uțtaseră mândria lorū de mai 'nainte și fugiseră în deșerturile nordului. Veđendū resistața Agatirsilorū, «Sciți s'aū opritū . . . »²

Insiși vulturī Romei se temeau a înfrunta Oltulū.

Sub Mariū — ȃice unū classicū — Curione agăunsese la fruntaria Daciei, dēru s'a spēriatū de întunecimea codrilorū: «Curio Dacia tenus venit, sed tenebras saltuum expavit.»³

În Studiulū II, analisândū pe Constantinū Porfirogenetū, noi veđurămū degia că Unguriī și Pecenegiī, cei mai selbateci cutropitori din evulū mediū și 'n epoca cea mai selbatecă din annalele lorū, unī se respândiseră despre appusū pēnē la Orșova, cei-l'alți despre resăritū pēnē la Măgurelle, dēru nici unī nici alți nu s'aū attinsū de țerra Oltulū.

§ 39.

DIFFERINȚA ÎNTRE POPOARE BELLICOASE ȘI POPOARE FORȚI.

Sunt unele idee, pe cari deși vulgulū le confundă, cată să le distingă o seriósă analisă. Altū lucru, bună-ora, este o națiune cãntăreță, și altū lucru érōși este o națiune poetică. Poporū fórte cãntărețū, Francesiī sunt totū ce pōte fi mai puținū poeticū; poporū fórte poeticū, Spaniolī sunt totū ce pōte fi mai puținū cãntărețū.

Poetulū ni dă imaginī, cãntărețulū se mulțumesc a sbărnăi sunete.

O deosebire totū atātu de caracteristică trebuī stabilită între o națiune *bellicósă* și o națiune *fórte*

Francesiī sunt mai multū bellicoși decātu forți; Spaniolī, vice-versa, sunt mai multū forți decātu bellicoși.

Ca și între poesiă și cãntecū, se observă aci o divergință.

Bellicositatea se manifestă prin expansiunī momentane, pe cândū forța este o stare continuă.

Bellicositatea cedēză de'naintea dificultățilorū, pe cândū forța resistă.

Bellicositatea e ofensivă, pe cândū forța este defensivă.

Mai în sfērșitū, forța se află într'o radicală contradicere cu slăbiciunea, pe cândū bellicositatea n'o esclude.

Popórele din câmpia cea deschisă a României sēu a Dobrogiī aū fostū totū-d'a-una *bellicóse*, nici o dată *forți*.

Pēnē și tradiționalī pigmei ai lui Pliniū dela gurile Dunării se bălăbăniău cu cocoriī.

Ovidiū și Cantemirū zugrăvescū fie-care câte o altă epocă și câte o altă ginte, dēru absolutamente aceia-și natură.

Cellū ânteiū ȃice despre Sciți, Geți, Sarmați:

Invehitur celeri barbarus hostis equo:
Hostis equo pollens longeque volante sagitta,
Vicinam late depopulatur humum. . .

Cellū allū douilea ni spune despre Româniī din țerra de gîostū a Moldovei: «Inferioris «Moldaviae incolae longo tartaricorum bellorum usu exerciti, et meliores sunt milites, et «ferociores, praeterea factiosi et inconstantes, et si defuerit hostis externus, facile corrum- «puntur otio et contra praefectos suos, haud raro etiam contra ipsum principem, seditiones «movent. . . »¹

²) HEROD., IV, 99, 125.

³) FLORUS, III, 5.

¹) Op. laud., 127.

În evulă mediū nestêmpêrațîi Berladenî făceaū incursiunî pênē la Crimū², și totū atunci eraū renumiți «hoțîi Brăilei»³; dēru unî și alți, după unū sgomotū efemerū, aū peritū fără veste.

În Moldova ca și'n Muntenia, pe cândū bellicōsa agresiune petrecea ștreqărindū în șessū, adevērata forță, începēndū dela Agatirși pênē la Tudorū Vladimirescu, reședea în crescutulū Carpaților; mai în speciă înse în munți occidentali, acolo unde o desvolta concursulū cellū mai abundinte allū tuturorū condițiunilorū fizice; acolo unde plaulū voinicū se cōcnesce cu Dunărea bogată; acolo unde fluviulū, în locū de a țerrî după sine pe nesce mallurî ofilite bolnăvicosū cortegiū de lacurî dulcî-sărute, devine și ellū unū formidabilū munte de porfirū: în Oltenia.

Provedința, pe care istoriculū o vede prin rațiune, pe cândū cellorū-l'alți li este datū a o simți numai prin ânimă: «c'est le coeur qui sent Dieu» după espressionea lui Pascal⁴; singura Provedința, ferindū pe Traianū de laturea febrîi și a piticirîi, de regiunea unei acclimatării negative, de drumulū invasiunilorū, de légēnulū unei bellicosități fără putere, de tōte câte isvorescū directū sēu indirectū din młascine, din șessū, din felulū de esposițiune, din natura materială sub diversele selle punturî de vedere, l'a dusū la țerra sănētății, la țerra cellorū peptoși și spetoși, la țerra cea mai priinciosă acclimatării, la țerra cea mai verginā de călcăiele năvăllitorilorū, la țerra torței, la țerra cellorū *cu două-șteci și patru de măsselle*⁵.

Națiunile se nascū, trăescū, morū, pentru că nascerea unei, trafulū cellei-l'alte sēu mōrtea cutăriia dintr'însele a fostū sēu va fi o necesitate mediată sēu imediată a întregulū totū.

Décă naționalitatea română s'a născutū, décă ea n'a muritū în légēnū, décă mai trăesce, așa trebuia și trebuî să fie pentru acea armoniā universală, a căriia chiāia o posedă Dumnezeu și o vede istoriculū; o vede, vai! mai puținū decumū pōte vedē de gōstū în susū o furmică piramida lui Cheopsū, dēru totuși o vede.

Ettă ceia-ce înțellegemū noi prin Provedința.

Și să nu se cređă că acestū pedagogū allū Universulū arū nega liberulū arbitriū individualū sēu naționalū, unica basă a responsabilității morale a omulū.

Nu.

Individulū sēu naționalitatea facū totū ce li place în mesura respectivei lorū posibilități fizice și intelectuale; înse numai Provedința pōte gruppa într'unū singurū concertū imensitatea tuturorū acestorū note parțiale, cari tocmai pentru că sunt pré-libere, nu se potrivescū una cu alta.

§ 40

CEȘTIUNEA LOCUINTELORŪ LACUSTRE ÎN DACIA.

Câte-va passage din Ovidiū nî-aū permisū să attingemū în trecētū unū fenomenū, la care adesea vomū reveni, căci ellū constituā ața Ariadnei în labirintulū istoriei române.

Ori-cine crede că naționalitatea noastră s'a născutū d'o dată în întrēga Daciā, să se întōrcă la ABC allū sciinței istorice.

Cu anevoiā se formēzā o familiā, necumū o ginte, acolo unde:

1. Młascinele celle mixte snopescū pe omū prin febră și piticire;
2. Esposițiunea solulū spre nordū attrage tōtā asprimea unei atmosfere glaciale;
3. Unū șessū netedū înlesnesce o perpetuā mișcare invasionară;
4. Neconținuta cōcnire cu inamicii mântine în locuitorii unū spiritū bellicosū, dēru nu li dă forță.

²⁾ Cronicile russe contimporane în KARAMZIN, II, nota 95 etc., și mai cu sēmă în studiulū meū: **Diploma berlădēnă din 1184**, în Traianū, 1869, nr. 52.

³⁾ ALEXANDRU, **Poesie populare**, ballada Kira.

⁴⁾ **Pensées**, part. 2, art. LXII.

⁵⁾ BARONZI, **Limba română și tradițiunile ei**, Brăila, 1872, in-8, p. 42, adduce acestū proverbii sub o altă formă poporană nu mai puținū energică: «A fi Oltēnū cu gura plină de măsselle.»

Pentru a termina acum cu cestiunea bălților, ni mai rămâne una din problemele arheologice cele mai interesante.

În Congressul ținut la 1870 în Copenhaga, d. A. Odobescu emisese părerea că o sémă dintre bass-relievurile Columnei Traiane ară lăssa a se bănui și în țerele danubiane antica essistință a așa numitelor *palafitte* sėu *locuințe lacustre*.¹

D. Desor, unul dintre naturalistii cei mai distinși ai Elveției, îi respunse prin următoarele doue obiecțiuni:

1. Parii, pe cari erau clădite propriu șișele locuințe lacustre, nu se vedeau din apă, pe când ei sunt foarte vizibili pe Columna Traiană;

2. Palafittele acesteia din urmă nu differă de vedettele militare pe stălpți, după cum se aședă pēne astă-dī d'a-lungulū țermulū dunărēnū.²

D-lui Desor îi plăce generalmente a reduce tōte la o singură normă, ceia-ce înse nu i-a reușitū și nu-i pōte reuși totū-d'a-una.

Intr'una din ședințele acelluia-și Congressū, d-sea affirma, bună oră, că represintațiunea figurelorū umane nu era familiară vėculū de bronzū.

D. Desor uītase tocmai pe Omerū, carele trāia chīarū în acea epocă și indică foarte clarū imaginī antropomorifice³!

Vėculū de bronzū din Grecia nu este una cu vėculū de bronzū din Gallia sėu din Germania.

Totū astū-felū nu e pretutindenī din punctū în punctū d'o potrivă natura lacurilorū, încatū nu pōte fi din punctū în punctū d'o potrivă nicī caracterulū locuințelorū lacustre.

În Elveția palafittele se făceaū din bradū, din fagū, din stegīarū sėu mestėcānū; în Italia din ulmū sėu castanū; în fie-care regiune după nesce împregiurārī cu totulū locale.⁴

De ce ore d. Desor nu nėgă realitatea locuințelorū lacustre italiene din cauza materialulū, după cumū contestă pe a cellorū dacice din cauza formeī?

A fi veđuți pariī din apă sėu a nu fi veđuți, nu este unū lucru essentialū în destinațiunea palafittelorū.

De altă parte, asemēnarea acellora de pe Columna Traiană cu vedettele danubiane actuale, departe de a fi o obiecțiune, s'arū puté considera din contra ca o nouă probă în favōrea opiniunii d-lui Odobescu, servindū a demonstra persistința acelluia-și tipū în aceia-și țerră după unū intervallū de doue millennie.

Ore nu totū așa Lubbock constată că colibele pėscarilorū de lōngă Tessalonica se construescū astă-dī întocmai ca în epoca lui Erodotū?⁵

Basile de neīncredere alle eminintelū professorū dela Neuchatel fiindū īnlăturate, să primū cestiunea în sine.

Ovidiū, deși sciea cu unū secolū înainte de datulū Columnei Traiane, totuși nu menționēză nicārī locuințe lacustre.

¹ CAZALIS DE FONDOUCE, *Congrès d'archéologie préhistorique*, în *Revue des cours scientifiques*, 1870, p. 169.— Aceia-și opiniune, după cumū ni-o indică īnsu-și d. Odobescu, o avusese degia FRĀHNER, *La Colonne Trajane*, Paris, 1865, in-8, p. 92.— Nu vorbimū nemieū despre cārteicia lui RUECKERT *Die Pfahlbauten und Völkerschichten Osteuropa's*, Würzburg, 1869, in-8, unde numai titulū este seriosū.

² CAZALIS, I. c.: «M. Desor dit que l'on pourrait en effet, à première vue, croire qu'il y a des indices de stations lacustres dans des cabanes sur pilotis, figurées sur la Colonne Trajane. Mais si l'on fait attention que les pilotis des cités lacustres ne se voyaient pas, le plancher qu'ils supportaient étant au niveau de l'eau, on doit plutôt penser que ces figures représentent simplement des vedettes comme celles qui se trouvent sur les bords du Danube.»

³ *Ibid.*, 201: «M. Bertrand trouve en ceci M. Desor trop affirmatif, car, si cela peut être vrai pour l'âge du bronze dans une région déterminée, ce ne saurait être pour cet âge pris en général. Les représentations humaines étaient en effet très-ordinaires du temps d'Homère, qui vivait en plein âge du bronze.»

⁴ GASTALDI, *Lake habitations of Italy*, tr. Chambers, London, 1865, in-8, p. 24-5: «Naturally in Switzerland, they brought into use the firs, beeches, oaks and birches, which abound there; while here (in Italy) they had recourse to the common elm and chestnut.»

⁵ *L'homme avant l'histoire*, trad. Barbier, Paris, 1867, in-8, p. 127: «Un de mes amis, qui demeure à Salonique, m'a dit que les pêcheurs du lac Prasias habitent encore des huttes de bois construites sur l'eau comme au temps d'Hérodote.»— Cf. LYELL, *L'ancienneté de l'homme prouvée par la géologie*, trad. Chaper, Paris, 1864, in-8, p. 17-18.

Prin urmare, elle pară a nu fi essistatū atuncī nicī în Dobrogīa, nicī pe correspundētorulū țermū nordicū allū Dunării, adecă cellū puțiaū pēnē pe la gurele Ialomitei.

Dēcă noi le vedemū înse pe Columna Traiană, nu este vr'o contradicțiune, căci bass-relievurile acesteia se referă la porțiunea occidentală a Daciei, pe care n'o cunoscea Ovidiū.

Archeologia comparată și considerațiunile naturale ni vinū aci în agiutorū pentru a înțelegē atātū tăcerea lui Ovidiū, precumū și limbajulū Columnei Traiane.

Orī-unde s'aū descoperitū pēnē acumū în Europa locuințe lacustre⁶, pretutindenī se pôte constata clădirea lorū pe nesce *lacuri omogene*, ērū nicī o dată pe *bălți mixte*, a cărorū acțiune miasmatică le-arū fi distrustū cu o extremă răpeđiciune.

Lacurile sub-albine, sēū cellū puținū interiōre, eraū celle mai preferite, după cumū ne convingū famōsele stațiunī din Elveția, Italia, Irlandia, Bavaria, Moravia, Silesia etc.

În România nu s'a făcutū încă o distincțiune patologică între lacuri.

Totū ce putemū đice noi d'o cam dată, este că lōngă Brăila ne întimpină unele plante curatū marine, precumū *Salicornia herbacea*, *Suaeda maritima*, *Arenaria sa'ina* și altele⁷, denotândū în modulū cellū mai peremptoriū natura *mixtă* a mlascinelorū de acollo.

O excursiune botanică, pe care arū trebui s'o întreprindă și pe țermulū Dunării d. dr. Grecescu, după ce totū d-sea a reversatū degia o rađă de lumină assupra unū segmentū allū Carpaților⁸, arū descoperi cu certitudine prelungirea acestei vegetațiunī pontice mai spre appusū de Brăila.

Pēnē unde anume?

Nu scimū.

Fie înse cumū va fi, celle de mai susū agiungū pentru a ni esplica lipsa locuințelorū lacustre în Ovidiū; o lipsă, pe care o veș găssi în acella-și gradū și din aceia-și rațiune orī-unde bălțile offeră proprietățile mixte alle mlascinelorū dobrogiane, adecă orī-unde elle nu sunt nicī francamente dulci, nicī francamente sārâte

Intorcēndū-ne la Columna Traiană, să ne întrebāmū acuma, fără a ne grăbi și fără a precipita soluțiunea: bass-relievurile celle cu palafitte ôre se referă elle în adevērū la teritoriulū României actuale?

Precumū vedeș, scepticismulū nostru întrece chiarū pe allū d-lui Desor; este înse unū scepticismū numai provisoriu, carele nu nēgă din plăcere de a nega, ci pentru a conduce la analiză.

Columna Traiană represintă ambele resbelle romane contra lui Decebalū: de nteitū lupta dintre 101—103, a căriia principală scenă fusese Temeșiana; apoi campania definitivă din 106, operată mai allesū prin Oltenia și avēndū dreptū punctū de plecare Mehedințulū.⁹

Podulū dela Severiaū este uniculū criteriū de separațiune între prima și secunda giūmētate.

Bass-relievurile anteriōre acestui podū sunt relative la Temeșiana; bass-relievurile posterioare se rappōrtă la Oltenia.

6) Despre generalitatea lorū se potū găssi notele celle mai consciințioase în classica operă a lui KELLER, *Die keltischen Pfahlbauten in den Schweizerseen*, Zürich, 1863, in-4, passim, și în PALLMANN, *Die Pfahlbauten und ihre Bewohner*, Greifswald, 1866, in-8.

7) GEBHARD, *Géographie et botanique de la Moldavie*, în *Bibliothèque Universelle*, Genève, 1849, in-8, p. 94: «Dans les endroits encore inhabités le long du Danube, quelques fondrières sont restées, pour attester du long séjour des eaux de la mer dans ces parages, car non-seulement, comme cela se remarque aussi dans les autres marais salins de la basse Moldavie, l'évaporation des eaux par le soleil ardent de l'été laisse la terre couverte d'une couche de sel; mais il y a de plus ici, pour appuyer mon hypothèse, la présence de plantes ma-

ritimes telles que les *Salicornia herbacea* etc.» Apoi mai adăoge: «Principalement sur les bords du Danube et aux environs de Galatz, dont toute la partie basse occupe un terrain qui, il y a peu d'années, n'était qu'un vaste marais salin, praticable seulement en bateau.»

8) *Excursiunea științifică dela Buceeiu*, în *Monitorul*, 1869, nr. 59.

9) Acastă succesiune este forte bine indicată de FR. HNER, *op. cit.*, 11-30.— Cf. RÖSLER, 37, unde se basază pe DIERAUER, *Die dacischen Expeditionen*, pe care noi nu ni l'amū pututū procura.— Pe MANNERT, ENGEL, FRANKE, etc., nu-ī mai citāmū, fiindū ei cu totulū înapoiatī în essegesea Columnei Traiane.

Cu alte cuvinte, întreaga Columnă Traiană s'arū puté divide în epizodū temeșianū și epizodū olténū.

Ei bine, celle doue-trei bass-relievuri, în cari se vedū locuințele lacustre alle Dacilorū, sunt tóte în Temeșiana și nici unulū în Oltenia.

Înainte de a conchide, mai avemū de făcutū doue observațiuni fórte ponderóse.

Cumū-că în Temeșiana se póte urmări cu certitudine antica essistință a palafittelorū, probă este nu numai Columna Traiană, dérū încă și una din celle mai luminóse și mai noue descoperiri alle paleontologiei.

Analisa lui Erodótū nī-a demonstratū mai susū că pe la anulū 500 înainte de Cristū locuiau în Temeșiana Siginnii, ai cărora cai se distingeau printr'o estraordinară micime, încătū era peste puțină a-ī întrebuința la căllăria.

Approfundarea locuințelorū lacustre din Elveția și din Italia ni permite astă-đi a afirma că anume regiunilorū cu palafitte appartineau într'o epocă pre-istorică speciile animale celle mai mēnunte, éru mai cu sémă nesce căllușei de totū în miniatură.¹⁰

În acestū modū însuși Erodótū, cu cincī secolī înainte de Columna Traiană, attestă indirectamente, prin importantissimulū seū passagiū despre caii Siginnilorū, presința locuințelorū lacustre în Temeșiana.

Mai este ce-va.

Archeologia pre-istorică a agiunsū la unū înaltū gradū de convicțiune despre caracterulū industrialū allū palafittelorū, unde commerciantulū din epoca primitivă se adăpostia ellū și mărfurile selle în miđū-loculū apeī contra fīarelorū selbatece și contra unorū ómenī și mai selbateci.¹¹

Noī veđurāmū înse totū din Erodótū că tocmai mărfășī de acéstă natură, *καπηλοι*, au fostū și Siginnii din Temeșiana, allū cărora commerciū se întindea spre Occidente pēnē'n Italia și pēnē la Marsilia.

Ne putemū dérō măguli de a fi dobânditū următóarele trei rezultate destullū de importante:

1. Locuințe lacustre *essistaū* sub Erodótū și pēnē'n epoca dacică în Temeșiana;
2. Locuințe lacustre *n'au essistatū* nici o dată pe țermulū danubianū ambilateralū dela Ialomița în gīosū;
3. Locuințe lacustre *au pututū essiste* în Oltenia, considerată ca unū teritorii intermediarū între celle doue puncturi extreme de mai susū.

Aceste trei conclusiuni archeologice correspundū cu o seriă analógă de condițiuni fisece:

1. Bălțile din Temeșiana sunt atâtū de inoffensive, încătū anume printre Bănățenī s'au cullesū essemplele celei mai estraordinare longevități, bună óră de peste 160 de anni.¹²
2. Bălțile din Oltenia nu potū fi nesalubre, de óră-ce numai în Mehedințū elle sunt într'unū numărū de vr'o trei-đeci mai însemnate¹³, și totuși poporațiunea de acollo este dintre celle mai robuste;
3. Bălțile în gīosulū Dunării offerindū tóte amesteculū apeī dulci cu apa sărată, sunt omorítóre în culme.

Fie bine înțellesū că celle đisse despre *possibilitatea* locuințelorū lacustre în Oltenia se aplică egalmente la regiunea noastră sub-carpatină spre resăritū de Oltū, esceptândū înse chiarū în munți acelle lacuri în cari apa dulce se amestecă cu apa minerală, căci lucrarea pato-

¹⁰) RÜETMEYER, *Untersuchung der Thierreste aus der Pfahlbauten der Schweiz*, Zuerich, 1860, in-4, p. 63. — DESOR, *Les palafittes du lac de Neuchatel*, Paris, 1865, in-8, p. 15. — GASTALDI, *op. cit.*, 56. — KELLER etc.

¹¹) PALLMANN, *op. cit.*, 88, 108 etc.

¹²) BÖHM, *Gesch. d. Tem. Ban.*, II, 218: «Dem General Mercy wurde ein Walach aus dem District von Karansebes

vorgestellt, Janco Kovin mit Namen, der 172 und sein Weib Sara 164 Jahre alt war. Sie hatten beide 147 Jahr in der Ehe gelebt und sind 1728 verstorben. Der General liess sie portraetiren und schickte das Gemälde Kaiser Karl VI, der es in seiner Bilder-gallerie zu Wien aufstellen liess.»

¹³) FRUNDESCU, *Dict. top.*, X-XI.

genică a acestora, după cum a demonstrat-o Savi, este totu atăt de febriferă ca și a mlașcinelor dulci-sărate.

Eccē unū tērrēmū, pe care archeologia cată să mērgă brațu la brațu cu medicina, precum însă-și medicina merge brațu la brațu cu chimia și cu statistica, tôte ramurile cunoștințelor, pēnē și cele mai eterogene, fiindu adesea indispensabile unu istoricū, după cum a demonstrat-o fōrte bine scōla *positivistă* din Franția.

§ 41.

ISTORIA BORDEIULUI IN DACIA.

Lipsite de palafitte, Dobrogiā și Romānia de gīosū le înlocuiau printr'o altū-feliū de arhitectură: *bordeie*.

Ovidiū și Strabone au fostu contimpuranī: amēndouī din epocă luī Augustū.

Cellū ântēiū trāia ellū-însușī la gurele Dunării; cellū allū douilea le-a vizitatū personalmente în cursulū variatelorū selle călătorie.¹

Astū-feliū testulū luī Ovidiū nu trebuī și nu pōte fi studiatū fără a'lū confrunta la totū passulū cu testulū luī Strabone.

Illustrulū geografū ne asigură, între cele-l'alte, cumū-că în Dobrogiā, ba încă anume lōngă Tomi, unde petrecea nenorocitulū Ovidiū, ș'apoī de gīurū în gīurū între Pontū și Dunăre, lōcuiaū *Trogloditīi*: τῶν περὶ Κάλλατιν καὶ Τομέα καὶ Ἰστρον τόπων.²

Litteralmente, cuvēntulū Τρωγλοδύται, de la τρώγλη, gaură și pesceră, însemnăză: *locuitorī de pescere sētū locuitorī în gaurē*.

În primulū simțū illū yea însușī Strabone, cândū vorbesce bună-ōră despre Caucastū.³

Noī scimū înse că mai nicī o pesceră nu se află în Dobrogiā.

Espressiunea cată dērō să aibă cellū-l'altū înțellesū, și totū Strabone ni-lū esplică în următorulū passagiū despre o populațiune din Africa:

Τινὰς δ' αὐτῶν καὶ Τρωγλοδυτικῶς οἰκεῖν φασὶν ὀρύττοντες τὴν γῆν.⁴

Adecă:

«Se dice că unī dintr'înșī trāescū *trogloditicesce* în gaurē sâpate în pământū.»

Trogloditīi din Dobrogiā, neavēndū caverne naturale, sunt dērō *locuitorī în bordeie*.

Intr'unū altū locū Strabone observă că traifulū trogloditicū aperă contra frigulū: διὰ τὰ ψύχη⁵, ceia-ce concordăză de minune cu condițiunile atmosferice alle Dunării de gīosū, atătū de energeticū descise de cătră Ovidiū:

Și barbarulū îmbraccă nădragī și peī informe,
Cătū din a luī făptură d'abia se vedū obrazil,
Dērū pēnē și prin blană dă gerulū în putere;
Și pulberea de ghiățā pe barbă scinteiază:
Și te copprinde grōza cândū sloiuri cristalline
Se 'nchiagă pîntre plete și se ciocnescū cu sgomotū
L'a capulū mișcare; și 'n vasū înghiățā vinulū
De 'lū scoțī în bolovane păstrândū figura olleī,
Și 'n locū a sōrbe spumă, mănāncī buccăți de vinū!

Se nasce acumū firēscā întrebare: cumū de tace poetulū despre acestī Trogloditīi ai luī Strabone?

1) STRAB., II, 5, § 11.

2) *Ib.*, VII, 5, § 12. — Cf. AMMIAN. MARCELL., XXII, 8: «Peuce prominet insula, quam circumcolunt Troglodytae et Peuci, minoresque aliae gentes: et Histros quoniam potentissima civitas, et Tomi, et Apollonia, et Anchialos, et Odissos....»

3) STRAB., XI, 5, § 7.

4) *Ib.*, XVII, 3, § 7. — Cf. TACIT., *Germ.*, 16.

5) *Ib.*, XI, 7, § 7. — Cf. LÉVY, I, 551: «Les Kamtchadales pratiquent dans la terre des excavations, sortes de terriers, dans lesquels ils se réfugient contre l'excessive froidure de leur climat.»

A nu-î fi cunoscută, pe cândă unîi dintr'înşîi se aflău chîarū lîngă Tonū, e peste putînfă. Urměză dērō să-î căutămū în testulū luî Ovidiū.

Descriendū cumplita năvallă a barbarilorū de pe țermulū nordicū allū Dunării assupra bieșilorū țerranî din Dobrogiă, poetulū đice:

Et cremat insontes hostica flamma *casas*...

Pentru a nu antecipa assupra rezultatelorū analisei, noi traduseserămū:

Și foelū ee se 'nalță din șubrede *colibe*...

Dērū *casae* din acestū passagîu să fie ore în adevērū *colibe*, după cumū se crede generalmente, seū nu cumū-va ecivalintele cellū rigurosū trebuî să fie *bordeie*?

Unū contimpurēnū allū luî Ovidiū și allū luî Strabone, unū scriitorū specialū în cestiuni grammatice, unū pedagogū de familiă allū luî Augustū, lessicografulū Verriū Flaccū, allū cărufa tractatū a agîunsū pēnē la noi în prescurtarea luî Festi, đice: «*casa à cavatione*»⁶, ceia-ce se traduce prin *bordeiū*, nicî maî multū, nicî maî pușinū decătū atăta.

O grottă accoperită cu paiă, adecă éroșî unū bordeiū, pe care și-lū făcuse Romulū pe muntele Capitolinū, seū pe care Romanilorū li plăcea să-lū attribue unū miticū fundatorū allū Urbîi Eterne, se numîa «*casa Romuli*»⁷.

Făță cu Troglodișî luî Strabone,ăță cu «*casa à cavatione*» a luî Verriū Flaccū,ăță cu «*casa Romuli*» de pe muntele Capitolinū, remâne certū că «*insontes casae*» din Ovidiū denotă grossolanele locuințe găurite în țerrēnă, offerindū vederî abia accoperișulū și servindū dreptū adăpostū unei misere poporașunî.

Acumū e lesne de înțellesū, de ce poetulū numesce într'unū locū Dobrogiă: «țermū cimmericū», *Cimmerium litus*.⁸

Cimmeria implica la cei vechî nu număi idefa unei obscuritășî suterrane în genere, ci chîarū anume *bordeielc*: «*Ἐφορος δὲ τοῖς Κιμμερίοις προσοικιστῶν τὸν τόπον φησὶν αὐτοὺς ἐν καταρλεῖσις οἰκίαις οἰκεῖν*»⁹.

Peste cincî-spre-đeci secolî în urma «Tristelorū» și «Ponticelorū», unū gîune Olandesū, Georgiū Douza, făcu în trecētū o căllētoriă prin Romānia.

Mergēndū dela Iașî în gîosū spre gurele Dunării, ellū a fostū isbitū de unū spectacolū, pe care nu i-se întēmplase pēnē atuncî a'lū întimpina nicăiri, nu număi în Occidinte, dērū nicî măcarū în partea de susū a Moldovei.

Eccē maî ânteîū chîarū testulū cuvintelorū selle:

«Post haec spatio octo dierum venimus Smielum Turcicae ditionis oppidum, ad ripam, ut dixi, Danubii situm. Dum in hoc itinere eramus, videre contigit pagos complures, ubi homines in *specubus subterraneis habitabant*»¹⁰

Adecă:

«De aci după optū đille agîunserămū la Ismailū, orașū dependinte de Turci și aședatū, «după cumū đisei, pe țermulū Dunării. In cursulū acesteî căllētorie avurāmū ocasiunea de «a vedē maî multe sate întregi, în carî ómenîi locuescū în pescere sub pāmētū.»

Pescere sub pāmētū, ș'apoî nu pe icî pe collea, ci maî multe sate întregi, éccē dērō Troglodișî luî Strabone și aî luî Ovidiū între Romāniî de pe țermulū danubianū allū Moldovei!

⁶) FESTI ET FLACCI DE VERBORUM SIGNIFICATIONE, ed. Dacérius, Amstelodami, 1699, in-4, p. 69.

⁷) FREUND, Le grand dictionnaire de la langue latine, tr. Theil, Paris, 1855, in-4, t. 1, p. 431: «Casa Romuli, grotte couverte de paille sur le mont Capitolin.»

⁸) Pont., IV, 10.

⁹) STRAB., V, 4, § 5.—Cf. HOM., Odyss. 12.—HESYCH., v.

Κιμμέριος.—HEROD., IV, II, despre Cimmerî lîngă Nistru.—Cf. BELLERMANN, Ueber die Katakomben zu Neapel, Hamburg, 1839, in-4, p. 108 sqq.—RAWLINSON, On the Cimmerians, în Hist. of Herod., III, 150—156, etc.—Despre Cimmerî și «bordeele» lorū noi vorbimū pe largū în vol. II, Stud. IV, § II.

¹⁰) DOUSA, De itinere suo Constantinopolitano, Lugduni Batavorum, 1599, in-16, p. 17.

În fine, chiar în secolul nostru, sunt acum vr'o șesșe-șeci ani, éttă cumă descrie Anglesul William Macmichael ună bordeiă din regiunea Buzeului :

« Inserându, ne-amă adăpostit într'o colibă, cea mai miserabilă din câte ni s'a întemplată « a vedé vre-unușa din noi. *Era o adevărată cavernă de Trogloditū. O tindă aprópe de totū des-coperită, plină de passerī domestice, formă întrarea într'o suterrană, în care ne-amă pogorîtū « pe trei trepte și unde amă găssitū doue muierī și trei copii, pitulați în gīurulū cătorū-va sur-celle arđendū în vétră. »¹¹*

« Tovarășulū meū — închiăiă căllătorulū — fusese în Nubia și'n Egiptū, și eū însumī amă veđutū colibele din Finlandia, Grecia și Sicilia; dérū amëndouī amă fostū siliți a recunnósce că n'amă petrecutū nicī o dată o nópte într'o gaură mai ticălosă. »¹²

Trogloditī lū Strabone lóngă Buzeū!

Aceia-și natură fisică a petrificatū pentru șecimī de secolī acela-și traū stereotipū sub lunga successiune pestriță a némurilorū cellorū mai diverse prin origine, prin limbă, prin totū ce constituă individualitatea morală și materială a unei communități umane.

Lemnulū fiindū rarū și scumpū în câmpia cea pleșuvă a Dobrogii și a Romăniei, fiindū rarū și scumpū sunt acumă doue miī de ani ca și astă-đī, și precumū rarū și scumpū va fi peste doue miī de ani de aci încollo, trebuī vrëndū nevrëndū să recurģī la o altă speciă de construcțiune decâtū într'o zónă lemnosă.

Cea-ce făceaū Geģī la gurele Dunării, o vedemū făcëndu-se totū atuncī și totū așa în Asia pe laturea orientală a Pontului de cătră frațiī lorū Frigianiī, o altă ramură a aceleia-și marī ginți tracice.

Eccē ce ni spune în đillele lū Traianū architectulū Vitruviū, descriëndū modulū de a lō-cui în doue regiuni învecinate, dintre carī una e pădurósă și cea-l'altă stérpă :

« Frigianiī, așeđați într'o câmpia lipsită de arbori, își facū locuințe suterrane găurindū de « susū în gīosū câte o movilă, în interiorulū căriīa să se pótă stabili întru cătū permite mă-rimea spațiului, értū dintr'o lature mai găurescū apoi o întrare. Peste gaura cea d'assupra « se punctū în piramidă vr'o câte-va bārne legate împreună, peste carī se arruncă paiă și pa-pură, și'n fine peste acestea se mai așterne unū grossū stratū de pământū, încătū sub unū « astū-feliū de triplu accoperișū Frigianiī lesne îndură atātū țernele celle mai friguróse, cătū « și celle mai călduróse vere. »¹³

Archeologia română arū trebui să cerceteze și să līmuréscă, decă nu cumū-va partea cea mai antică dintre nenumēratele movile, preserate mai cu preferință în totū lungulū Dunării de gīosū, arū fi nesce remășițe pre-istorice alle unorū « bordeie » à-la-Phrygienne?

Probă se pare a fi presința bārnelorū în interiorulū unora din elle, după cumū este, de essemplu, aceia despre care vorbesce d. Bolliac :

« Amū mersū la cetatea dela Frumósă, distanță de 16 kilometri în susū de Zimnicea, pre « Teleormanū; o cetate de pământū regulată, pătrată, cu trei șanțurī și cu o întrare fórte « bine veđută. Amū pusū să facă câte-va săpătore cu vr'o 30 ómenī numai, și n'amū pututū « găssi decâtū fragmente de vasse de pământū și câte-va bérne putrede la adāncime de unū metru la în-trare, cumū și doue fragmente de colónă de pământū arsū. »¹⁴

Cu tóte acestea problema remāne în suspensiune pēnē la grupparea tuturorū elemente-lorū de demonstrațiune.

11) MACMICHAEL, *Journey from Moscow to Constantinople*, London, 1819, in-4, p. 105: « we halted for the evening, and took up our abode in the most wretched cabin either of us had ever witnessed; it was the cavern of a Troglodyte; an almost roofless out-house, full of poultry, formed the vestibule to the souterrain, into which we descended by three steps, and where we found two women and three children, squatting round some lighted sticks burning on a hearth... »

12) Ibid., 106: « My companion had been in the huts of Nubia and Egypt, and I had occasionally myself been but indifferently accomodated in Finland, Sicily and Greece; but we both agreed, that this was the most miserable hole in which we had ever been obliged to pass the night. »

13) *De architect.*, II, 1.

14) *Excursiunea archeologică din anulū 1869*, București, 1869, in-16, p. 7.

§ 42.

LEGATURA BORDEIELORU CU INVASIUNILE.

Până aci noi am constatat două mari cauze directe ale existenței bordeielor în regiunea cea băltoasă dulce-sărată a Daciei, adică tocmai acolo unde, după cum am arătat, nu există locuințe lacustre:

- 1 Frigul;
- 2 Lipsa de lemne.

Frigul și lipsa de lemne, ambele atât de viguros schițate la totu pasul de muza lui Ovidiu:

Vai însă cându sossese possomorita ernală
Rîngind grozava'i buză, și cându începe gleba
A cănuți cu 'ncetul sub marmora de geru!
Și erivățul pomesce și neua împle nordul,
Și cade, cade, cade: nici sórele, nici plóia
N'o mai torescu acuma, căci frigul o 'mpetresce;
Și pêne să dispară unu strat, s'asterne altul,
Ș'adessea 'n aste cuiburi de ghiățuri îndesate
Privesci într'o grămadă zăpeți din doue țerni!

Séu:

Aice blânda viță a strugurului dulce
Nu se împletește verde în giurul unu ulmu,
Nici arborul nu'și plăcă mlădițele 'ncecate
De fructe, pèrguite sub luminosul cer;
Pelinul singur numai informă îmbracă șesul,
Și nu rodesce câmpul decâtu amărăciuni!

Séu:

Pustiă, tristă, nudă, nici arbure, nici frunză;
Fugi, fugi d'acéstă țerră...!

Frigul și lipsa de lemne, ambele sunt foarte adevărate, provenind imediat din natura zonei și confirmându minunata persistență a acțiunii climatice asupra popoarelor; dertu există nu mai puțin o a treia cauză a locuințelor suterrane, totu atât de energetică, deși indirectă.

O specifică Ragusanul Raicevich, cellu mai finu observatoru dintre câți au scris vre-o dată despre România.

Ellu dice:

«Satele din șesu sunt mai tóte foarte meschine, offerind aspectul desolațiunii și allu mi-
«seriei. Casele, séu mai bine vizuinele, sunt construite sub pământ și se chiamă *bordeie*. De
«departe nu zăresci decâtu fumul ce esse de prin coșuri, éru de aprópe vedu numai stre-
«șinele, puțin rădicate d'assupra solului și formate din nesce bârne accoperite de țerră,
«peste care cresce érbă. *Locuitorii se ferescu totu-d'a-una de drumurile celle mari și 'și caută câte*
«*o ripă, câte o vâgăună, unde să nu fie în callea trecătorilor și să se ascunđă astu-feliu de gîafu și de*
«*năpaste.*»¹

Cu unu secolu înainte de Raicevich, aceia-și observațiune o făcea iesuitul francezu Filippu Avril, carele visitase atunci curtea domnului moldovenescu Constantinu Cantemiru.

1) RAICEVICH, *op. cit.*, 228: «Sfuggono sempre le strade maestre, e cercano un qualche fosso, o terreno basso, per non essere veduti dai passeggeri, e soggetti a' rapine, e vesazioni.» — Nu înțelegem de unde va fi luat Wilkinson, *op. cit.*, 142, altu-mintrea scriitoru foarte seriosu, descrierea

de totu fantastică a bordeielor române: cu unu catu pe sub pământ și cu unu altul d'assupra, ș'apoi acesta «dan-
toute l'étendue des principautés, toutes de la même grandeur et bâties de la même manière»!! — Nu mai puțin ne-
essacii sunt UICINI, 204, și FREHNER, 37.

«In partea orientală a țerei — dice ellu — adecă la hotarulü tătărescū, țerraniü și toți a-cei ce nu locuescū pe'n fortărețe *sunt siliți a'și săpa vizunie pe sub pământü, ascunđându-se de 'naintea furiei cruđilorü dușmanü al creștinătății.*»^a

In ăilele lui Ovidiu creștinismulü nu se încuibase încă pe țermii Dunării, derü acellea-și condițiunü fizice împuneau de pe atunci aceia-și necesitate a *trogloditismulü*.

Frigulü, după Strabone; lipsa de lemne, după Vitruviu; temerea unei urgie invasionare, după Avril și Raicevich; câte-trelle după noi, căci nemicü nu pöte fi mai vițiosü ca o es-plicațiune unilaterală a fenomenelorü istorice; éccē geneea *bordeilulü* în câmpia danubiană cea descoperită la vigeliä și la năvallă, și éccē de ce totü-o-dată acéstă sumbră înmor-mentare de viu a omulü este rară, escēptională, sporadică în totă regiunea noastră muntösă, pe care, din dossulü stâncelorü și allü codrilorü; nici furtuna cea deslănțată, nici inamiculü cellü fără milă n'o isbescü dreptü în față.^b

§ 43.

ORIGINEA CUVĒNTULUI BORDEIU.

La prima vedere s'arü puté crede că vorba *bordeiü* arü fi la noi unü gotismü.

Anglo-sassoniü numău casa *bord*, de unde împrumutase limba francesă ăicerea mediană ecivalinte *borde*, din care conservă astă-ăi diminutivulü în simțü de lupanarü.¹

Diez susține că *bordeulü* arü fi unü germanismü.²

E mai de mirare că o face și Diefenbach, deși avea la mână totü ce trebuie pentru a se convinge că acéstă etimologiä este o allucinațiune filologică.

Bord s'a contrastü din goticulü *baurd*, ca și *bôt* din *bauth*, *kos* din *kaus* etc.³

Goticesce *baurd*, în tóte celle-l'alte dialecte teutóne și scandinave *bord* și *bort*, anglesesce *board*, însamnă tablă, bancă, malü, zidü, totü-d'a-una ce-va înălțatü d'assupra pământulü, după cumü observă însuși Diefenbach: «Rand, Ufer, als Erhobenes, die Grundbedeutung bildet.»⁴

Bordeulü românü e cu totulü diversü.

Ellü implică o locuință subterrană, o escavațiune, fiindü de aceia-și familiä cu:

1. *Börtă*, *caverna*;⁵
2. *Burtu că*, *foramen in glacie*;⁶
3. *Burtu șü*, *peritonacum*;⁷
4. *Burghiü*, *cochlea*.

Răděcina este *bor* séü *bur*.

a) AVRIL, *Voyage pour découvrir un nouveau chemin à la Chine*, Paris, 1692, in-4, p. 333—46, o întrégă relațiune despre Moldova, pe care noi amü reproduc'o testualmente în *Archiva Istorică*, I, 2, p. 13: «Dans la partie orientale, qui confine à la Tartarie, où les Paisans et tous ceux qui ne demeurent pas dans quelque ville de défense, sont contrainsts de se faire des loges sous terre pour éviter la fureur de ces ennemis du nom Chrétien.»

b) Despre bordeiele în Oltenia, éccē ee ăice d. IONU IONESCU, *Agricultura din Mehedințü*, 151: «La câmpia, unde lipsesce pădurea și unde a fostü totü-d'a-una frică de năvălirea și stricăciunea Turcilorü, și mai cu semă de frică de a se areta omulü avutü, casele sunt făcute în pământü și de pământü, sunt ceia-ce numimü bordee făcute în pământü. In plasa Blahnița și Câmpulü sunt bordee făcute în pământü cu pärei de cărămidă, sunt bordee mai bune, mai igienice și mai comode decâtü inseși casele. In genere bordeiele au duoe încăperi: o cameră numită odae, și unü antreu numitü cuhniä. Bordeulü are 2 stingeni lungime. Gröpa acésta se face într'o ăi de cătră optü ömeni. Pentru aceoperimëntulü bordeilulü se pune in pământü duoe furce, una

la unü capetü și alta la altulü; pe furcele acestea se pune o grindă in lungulü bordeilulü. Grinda trebuie să fie grösă. Pe grindă, care este de o ăumătate stingenü afară de pământü, se punü martaei cu unü capetü pre grindă și cu altulü pre pământü dela marginea bordeilulü. Preste martaei se pune o lésă de nuiele, preste dinsa paiä și preste aceste pământü ca de o palmă și mai bine in grossime. Intrarea in bordee se face pre unü gărlicü accoperitü ca și bordeulü, prin care se pogöra și se esse din bordeiü. Unü bordeiü cóstă 147 lei.»

1) DU CANGE, *Gloss. med. lat.*, I, 728. — MERLIN, *Répertoire de jurisprudence*, 5-e éd., Paris, 1827, in-4, t. 2, p. 242: «*Borde*, on nomme ainsi dans quelques provinces une petite ferme, moins considérable que la métairie.»

2) *Grammatik der romanischen Sprachen*, Bonn, 1836, in-8, t. 1, p. 54.

3) BOPP, *Gramm.*, I, § 78.

4) *Wört. d. goth. Spr.*, I, 285.

5) *Lex. Bud.*, 63.

6) *Ibid.*, 75.

7) *Ib.*

Căutându d'erü acéstă rădăcină, fie orî-și-care diferența suffissului séü augmentului, și căutând'o totü-o-dată anume în însoțire cu ideia fundamentală de ce-va sfredelitü, noi găsimü numai în limba albanesă întréga genealogiă a cuvëntului:

1. *Buroğ*, isvorescü de sub pământü;
2. *Burme*, bórta puscei;
3. *Burka*, grierü, litteralmente insectulü care șede în gaură;
4. *Burim*, isvorü, apa ce isbucnesce affară;
5. *Burghi*, burghiü, instrumentü de sfredelitü;
6. *Burk*, bordeiü.

Radicala acestuï gruppu româno-albanesü se află totü în înțellesü de a despica nu numai aprópe în tóte limbele indo-europee, d'erü pênë și la Semiți.

Delitzsch citéză pe arabulü *ba'ara*—a sfredeli, *bi'r*—puțü, *bu'r-a*—grópă; ebraiculü *ba'ar*—a sfredeli, *be'er*—puțü, *bör*—grópă; arabulü *bara'a*—a tăia, *bari'a*—despărțitü; chaldaiiculü *berä'*—a sfredeli; aramaiculü *barar*—a tăia; etiopiculü *barbir*—puțü și altele, tóte revenindü la o tulpină *bar*, «schneiden, graben»⁸, care se regăsesce și'n sanscritulü *bhar*—a spinteca, *bhurigi*—fórfecă, prototipulü româno-albanesulü *burghiü*; zendiculü *bar* séü *bërë*—a sfredeli; celticulü *beru*—a sfredeli, *bóireal*—burghiü; greculü *φάρω*, latinulü *forare*, vechiulü germanü *poran* séü *porôn*, modernulü germanü *bohren*, anglo-sassonulü *borian*, persianulü *buridan*, curdiculü *berum* etc.⁹

Numai la Românî și la Albanesî acéstă radicală atâtü de respândită a datü înse nascere noțiunii concrete de «bordeiü.»

Cunoscëndü natura tracică a înrudiriï între limbele albanesă și română, noi vedemü că *bordeiulü*, ca și *bórta*, ca și *burghiulü*, ca și *burtuca* séü *burtuşulü*, nî-au remasü dreptü dela Daci, fiindü cu totulü neattërnate de sassonulü *bord*.

Poporü eminentemente munténü, Daciï nu trăiaü în *bordeie*, d'erü ascundeaü în elle averea lorü în timpü de resboiü, întocmai după cumü ni spune d. Hahn și despre albanesulü *burk*: «unterirdisches Vorrathshaus, welches auf der Erdoberfläche nicht sichtbar ist und die Habe während eines Krieges birgt.»¹⁰

Unu bordeiü dacicü de acéstă natură figurezá fórté clarü pe bass-relievurile Columnei Traiane.¹¹

Să se observe că Macedo-românî, deși locuescü aprópe de Albanesî, totuși n'au de locü vorba *bordeiü*, încätü originea'ï curatü dacică pe șermulü nordicü allü Dunăriï este totü ce póte fi mai irrecusabilü.

§ 44.

GRĂNARELE ȘI MORMINTELE SUTERRANE ÎN DACIA.

Intru câtü locuințele suterrane, cellü puținü la Dunărea de gîosü, sunt legate destullü de strînsü cu regiunea bălșilorü cellorü mixte, totü pe atâta, ba și mai multü póte, bordeiele implică pênë la unü punctü construcțiunea unorü grănare de asemenea sub pământü.

Locuindü ellü-însuși într'o vizuină, șermurénulü câmpiei danubiane putea óre să aibe pof-ta de a clădi ce-va mai confortabilü pentru grănele selle?

In fie-care ordine de idee séü de lucruri înțelegința umană posedă câte o singură normă, coppriñdëndü într'însa totü ce se assémënë séü se înrudesce.

O casă, fie pentru sine'și, fie pentru buccatele selle, este în fondü totü o casă; și acollo

⁸) DELITZSCH, *Studien über indogermanisch-semitische Wurzelverwandtschaft*, Leipzig, 1873, in-8, p. 50—51.

⁹) PICTET, II, 96, 131, 135.—CURTIUS, 279.—FICK, *Wörterbuch der indogermanischen Grund-sprache*, Göttingen, 1868, in-8, p. 125.—POTT, *Wurzelwörterbuch der*

indogermanischen Sprachen, Detmold, 1869, t. 2, part. 1, p. 462. — etc.

¹⁰) HAHN, *Lex.*, 16.

¹¹) FRÖHNER, *op. cit.*, nr. 20, p. 95.

unde una din aceste doue specii ale genului se scobesc în țerrână, să ne acceptăm a găsi scobindu-se totu în țerrână și pe cea-l'altă.

Varrone, contimpurându și chîrău amicū allū luī Ovidiū, ȳice:

«Unī factū grānare sub pāmētū, ca unū feliū de caverne, ceĳa-ce se chĳamă sirī, după cumū sunt acellea din Cappadocia și din Tracia etc.»¹

Pliniū cellū betrāntū, carele trāia numāī unū secolū în urma luī Ovidiū, ni spune la rōndul seū:

«Este fōrte utilū de a păstra buccatele în grōpe numite sirī, ca în Cappadocia și în Tracia.»²

Quintū-Curȳiū, scriitorū sincroniĳū luī Pliniū după opiniunea cea māī acreditatā, ni aratā māī totū aceĳa despre provincia asiaticā Bactriana, a cāriī împoporare era învecinatā cu Traciī din Asia:

«Buccatele se ascundū atātū de bine în grōpe, pe carī barbariī le numescū sirī, încātū nu se potū găsi decātū numāī desgropāndu-se.»³

Spaȳiulū de unū secolū între Varrone și Pliniū seū Quintū-Curȳiū îmbrāȳșāndū tocmai epoca luī Ovidiū, aci este loculū de a desbatte și cestiunea *sirilorū*, deși poetulū, fōrte sobru generalmente în detaȳurī agricole, nu avusese ocasiunea de a-ī menȳiona în *Tristele* seū în *Ponticele* selle, precumū nu-ī pomenescē nici Strabone.

D. de Rougemont, campionulū cellū māī passionatū allū originilorū semitice în Europā, după ce înȳellesese cā Troglodiȳiī dobrogianiī vorū fi lōcuiū în nesce caverne *naturale* din casa unei clime *cāldurōse*, adecā totū ce pōte fi māī pe dosū în comparaȳiune cu testulū luī Strabone și cu testulū și māī elocinte allū realitāȳiī, nu ne māī mirāmū cā și invenȳiunea *sirilorū* o accōrdā țerrelorū ecuatoriale, numāī și numāī pentru satisfāȳiunea de a o atribui Fenicianilorū.⁴

În faptū înse, orī-unde arū fi, în Tracia seū în Anglia, la Tunisi ca și 'n Bactriana, grōpele pentru grāne aū o raȳiune identicā cu a bordeielorū, și anume: decā nu frigulū, apoi lipsa de lemne; de nu lipsa de lemne, atunci temerea de a-și vedē avuȳia rāpitā d'o datā printr'o neașteptatā invasiune; una din aceste treī cause, seū doue din elle, orī cāte-trelle împreună, cātrā carī se māī adaugā pe icī collea alte consideraȳiuni secundare de unū caracterū localū.

Umiditatea solulū pōte strica buccatele celle îngropate, după cumū observase degĳa agronomulū romanū Columella;⁵ este înse nu māī puȳinū adevēratū cā bietulū plugarū preferā orī-și-cumū a le avē nu tocmai bune, decātū a le perde cu deseȳșire.

Bordeiele celle umede nu sunt conforme nici elle cu preceptele igieneī,⁶ și totuși nenorocitulū locuitorū din Dobrogĳa seū din Romānia inferiōrā avea cuvintele selle de a se ascunde cu tōtā familiā pe sub pāmētū, chĳarū cu risculū de a cāpēta frigurī, scrofule, tubercule seū rachitismū, māī bine decātū a degera ȳerna seū a cādē vēra în robia cellulū ānteiū nāvāitorū.

Istoriculū nu trebuī nici o datā să uȳte, cā multe și fōrte multe fenomene în annalele uma-

1) *De re rust.*, I, 57: «Quidam granaria habent sub terris, speluncas, quas vocant *σιρῶν*, ut in Cappadocia, ac Thracia.»

2) *Hist. Nat.*, XVIII, 73: «Utilissime tamen servantur in serobibus, quos siros vocant, ut in Cappadocia et in Thracia.»

3) *Hist. Alexandri*, VII, 4: «Triticī nihil aut admodum exiguum reperiebatur. Siros vocabant Barbari: quos ita solerter abscondunt, ut, nisi qui defoderunt, invenire non possint. In iis conditae fruges erant.» — Despre Germania cf. *TACIT., De mor. Germ.*, 16, unde înse lipsese orī-ce indicaȳiune topograficā.

4) *L'âge du bronze ou les Sémites en Occident*, Paris,

1866, in-8, p. 247, 255, 256: «Ces Britons, chez qui nous conduisons les Allophyles, avaient certaines coutumes égyptiennes et sémitiques, qui corroborent notre hypothèse. Ils conservaient leurs blés dans des silos. *Le grenier souterrain, qui suppose un sol très-sec et par conséquent un climat chaud, ne peut être en Angleterre qu'une importation étrangère, venue du sud etc.*»

5) *De re rustica*, I, 6.

6) DR. FELIX, *Salubritatea satelorū, în Tractatū de igienā publicā*, București, 1870, in-8, t. 1, p. 388. — BECQUEREL, *op. cit.*, 334. — LEVY etc.

nității se explică séu se gjustifică prin *ne-voia* de a allege pe cellu mai micu din doue relle.

Pe țermii Dunării de gtosu, nu Fenicianii au introdusu grănarele și casele suterrane; nu le-au introdusu înse nu mai puținü nicî Arianii séu Turanii, ci le-a dictatü natura fizică a regiunii.

Nu noi vömü contesta puternica acțiune primordială a Semiților în Europa, și chîarü tocmai în Carpați; o vomü semnala din contra nu o dată în cursulü scrierii pe față; tôte popórele tracice, cu Daco-geții în frunte, primiseră în sînulü lorü din cea mai depărtată anticitate unü copiosü ammestecü de elementü semiticü; să ne ferimü totuși de a încărca luntrea peste măsură în locü de a o face să plutescă fără pericolü cu ceia-ce póte să conșină cu siguranță.

E mai norocosü d. de Rougemont cândü stabilește unü felü de solidaritate între *siri* și între sistema înmormentărilorü suterrane în formă de pușuri, după cumü sunt, bună-óră, celle descoperite în Algeria.⁷

Nemini înse n'a observatü că'n limba maghiară se conservă unü monumentü relativü la acea epocă pre-istorică a îngemănării grópelorü alimentare și funerare.

Unguresce *s'r*, citește *sir*, însemneză pêne astă-đi o grópă în genere, și mai în speciă unü mormentü.

Sir, adecă tocmai așa cumü điceau Traciü după unanima mărturiă a fótânelorü antice: σίρος, σειρός, *sirus*.⁸

Romănesce *șiródă*, o formațiune învederată din *șiră*,⁹ vrea să đică o cadă: *lacusculus*, *Ständer*, *cuveau*; ¹⁰ éru *șirimpü*, o đicere și mai remarcabilă, denótă, după definițiunea Lessiconului Budanü: «canalis aquarius, ductus aquae, caenum profundum, cuniculus subterraneus ex quo effoditur aurum»; ¹¹ mai pe scurtü, o seriă de noțiuni tóte fórté apropiate de ideăa unü grănarü suterranü.

Șirim-pü descompunându-se în doue radicale, din carü cea dela codă, *pü*, însemneză apă, dela samscritulü *pivâ-mi*, a bé, greculü πῖνον, slaviculü *piti* etc., remâne *șirim* în înțellesü de grópă.

Ei bine, în limba arménă, curatü ca la Românii, *șirim* vrea să đică grópă, înse totü-o dată și mormentü, ca și maghiarulü *sir*.

Șirim arménü este cu atätü mai prețiosü pentru înțelegerea *șirimului* românü, cu câtü se știe că:

1. Armenii sunt de origine primitivă tracică ca și Daco-geții, încätü ambele ramure trebuiaü să fi avutü de'nțeiü o limbă fórté asemănată.¹²

2. În Armenia esistaü din vechimea cea mai depărtată nu numai bordeie ca și la noi, nu numai grópe alimentare, dérü pêne și animalii se țineau acollo pe sub pământü.¹³

Aceste doue considerațiuni revérsă o nouă viuă lumină asupra vorbei *șirim*, a căriia solidaritate la Românii și la Armenii remâne mai pe susü de ori-ce îndouelă.

7) ROUGEMONT, *op. cit.*, 82.

8) Ni pare reü că nu avemü în mână seriarea lui SELIG CASSEL, *Magyarische Alterthümer*, Berlin, 1848, in-8, pe care o cunșcemü numai din citațiunile lui VIVIEN DE ST. MARTIN, *Etudes de géographie ancienne*, Paris, 1852, t. 2, p. 71. — Amü fi curiosi de a ști, decă ellü a surprinsü importanța lui *sir* maghiarü și originea'i tracică.

9) Romănesce finalulü *ódă*, în celle-l'alte limbe romanice *oda* și *ata*, este câte o dată o simplă lungire fonetică, alte dăü o întărire a ideei coppriuse în porțiunea cea radicală a cuvântului, după cumü veđi în DIEZ, *Grammatik der romanischen Sprachen*, Bonn, 1838, in-8, t. 2, p. 292, unde aduce ca esemple: span. *nubada*, portug. *brivada*, ital. *lombata*, *lunata* etc.

10) *Lexicon Valachicum*, 645.

11) *Ibid.*, 644 și 206.

12) HEROD., VII, 73: 'Αρμένιοι δὲ κατὰ περ Φρύγες ἐσ-σάχατο, ἐόντες Φρυγῶν ἀποικοι. — Cf. STEPHAN. BYZ., V. *Aquevia*.

13) XENOPH., *Anab.*, IV, 5, 25. — DIODOR. SICUL., XIV, 28, după traducerea lui H'fer, t. 2, p. 389: «En traversant les montagnes de l'Arménie... l'armée entière aurait péri, si elle n'eût pas bientôt rencontré des villages remplis de vivres. Dans ces villages, le bétail était gardé dans des souterrains où on le faisait descendre; les hommes entraient dans les maisons par des échelles...» — O imagine a *bordeiului* arménü veđi în WEISS, *Kostümkunde, Handbuch der Geschichte der Tracht, des Baues etc.*, Stuttgart, 1860, in-8, t. 1. p. 467.

Dacă vomă mai adăuga samscritulă *sirâ*, mai bine *çirâ*, întocmai ca *sâlâ = çâlâ*¹⁴, căci arménulă și reclamă aci pe *ç*, însemnându cǒfă seú unú vasú în formă de tubú,¹⁵ cefa-ce este identicú cu românulă *șiródă*, o să avemú o galleriă etimologică destullă de bogată pentru a puté urmări originea *sirulul* tracicú, pe care Daco-gețil avendu-lú sub diverse forme dialectice de *șira*, *șirim*, *șir*, de acollo aú trecutú la Românî *șiródă* și *șirimpú*, éru prin Românî la Ungurî *șir*.

§ 45.

REGIUNEA SIRULUI ÎN ROMÂNIA.

Ca să precisămú acumú după puțină zóna de predilecțiune a grópelorú alimentare în România, ni place a recurge și de astă dată la d. Ionú Ionescu.

D-sea țice :

«Pentru ca să se păstreze gránele în grópe, se facú grópele în pământú în forma unei caraffe. Gúttulú caraffeî, prin care se tórnă gránele în grópă, este de unú statú de omú de naltú, și grossú câtú póte să între unú omú. Corpulú caraffeî, în care se ținú gránele, e grossú, și cu câtú va fi mai mare, cu atâta grópa va copprinde mai multe grâne. Fundulú grópei trebuie să fie îngustú. După ce se face grópă, se arde și se usucă. Grópele se facú în fața casei, ca să fie mai apérate de șóreci. În grópă grâulú este sustrasú dela acțiunea aerulul, a căldurei și a umedellei, și prin urmare dela causele carî provócă fermentațiunea și stricáciunea lui. În grópe nici gargarițele nu se facú. Inse pentru ca să se conserve în grópe, trebuie ca gránele să fie fórte bine uscate, căci de vorú duce cu sine în grópă umiditate, se desvêlesce fermentațiunea și se aprindú, se strică, dobândindú unú mirosú și unú gustú fórte neplăcutú. Gránele se punú în grópe pêne la gura lorú. Gura se astupă cu unú capacú și peste capacú se pune pământú în totú gúttulú grópei. Mai înainte cultivatoriî românî păstraú gránele lorú în grópe, și chiarú le păstréză și pêne în ȕioa de astă-țit în unele locuri, ca în gúdețulú *Jalomița*.»¹

Astú-felulú dérő gránarele suterrane, ca și bordețele, deși nu sunt necunoscute restulul României, totuși se potú considera mai cu preferință ca o trássură propriă a regiuniî mlașcinelorú nóstre cellorú mixte, copprindéndú adecă Dobrogia și tótă laturea nordică a Dunării dela Marea-négră cam pêne pe la Ialomița².

Nu ne înduimú că archeologia nu va întârđia a descoperi totú pe acollo și puțurî momentare, carî fuseseră aprópe pretutindenî într'o epocă pre-istorică sóțe mai-mai nedespărțite și probabilmente imitațiunii alle grópelorú alimentare.

Dupla accepciune a cuvêntulul maghiarú *sir*, unú prețiosú restú retăcitú pêne 'n ȕillele nóstre din vocabularulú tracicú, implică acéstă coincidință și în Dacia, după cumú a constat'ó fórte bine d. de Rougemont în celle-l'alte *piys à silos*, și după cumú în Caucasú o indică éroșil dupla accepciune a cuvêntulul arménulă *șirim*...

§ 46.

LIVREAU TERRITORIULU.

«Poporulú—ȕisese nu sciú unde Humboldt—pórtă livréua territoriulul.»¹

Cândú se 'ntêmplă că mai multe naționalități lócuescú în aceia-și regiune, le unesce pe tóte comunitatea *livrellei*.

¹⁴) PICTET, *op. cit.*, II, 280, crede că forma primordială a *sirulul* a fostú o cǒfă seú unú vasú cu grâulú îngropatú în pământú. D. Ionú Ionescu, citatú în paragrafulú ce urmêză, constată în adevêrú că pêne astăđi grópele alimentare în România «se facú în forma unei caraffe.»

¹⁵) Despre posibilitatea în limba samscrită a unei forme cu *ç* lóngă o formă cu s anume în grupulú inițialú *sr — çr*,

veđil PORT, *Wurzel-Wörterbuch*, t. 1, part. 2, nr. 239; t. 2, part. 1, nr. 526 etc.

¹) *Lecțiunii de agricultură*, 142—3.

²) O caracteristică fórte nemerită a naturei fisece din Ialomița, veđil în Dr. ΚΑΡΑΚΑΣΑ, *Τοπογραφία της Βλαχίας*, Bucur., 1830, in-8, p. 375-6.

¹) *Kosmos*: «Die Völker tragen die Livrée der von ihnen bewohnten Gegenden.»

La prima vedere creșii a face cu o singură viță de omenii, și numai o cunoștință mai îndelungată și mai de aproape permite a distinge în vasta familie nesce divergențe organice.

Ovidiu menționează o mulțime de nămurii la gurele Dunării; dărui nicăiri noi nu găsim în *Tristele* și în *Ponticele* vr'o demarcațiune între acelle diverse elemente.

Intr'unu passagiū ellū strigă cu desperare că însuși Omerū arū fi devenitū Getū în Dobrogiā :

Si quis in hac ipsum terra posuisset Homerum,
Esset, crede mihi, factus et ille Getes!²

Dărui a fi Getū nu este pentru Ovidiu o idee precisă.
Sarmații, Iazigiū, Coraliū, Geții, sunt confundați mai pretutindenii.
Intr'unu locū ellū țice că trăesce în *Sciția* :

Ergo erat in fatis Seythiam quoque visere nostris...³

și imediatū după aceia se plânge de a fi între *Sarmați* și *Geți* :

Quid mihi nunc animum dira regione jacenti
Inter Sauromatas esse Getasque putas?⁴

Intr'una și aceia-și elegiā ellū numesce loculū essiliului seū de nteii *Sarmațiā* :

Sic ego Sarmaticas longe projectus in oras...;

apoī *Scițiā* :

Sed dedimus poenas, Seythieique in finibus Istri...;

în sferșitū *Gețiā* :

..... poenae modo parte levata,
Barbariem, rigidos effugiamque Getas!⁵

Intr'o epistolă *Coralli* capetă epitetulū de « accoperiți cu peș » :

Litora pellitis nimium subiecta Corallis...⁶;

intr'o altă învecinată aceia-și calificațiune se dă *Geșilorū* :

Hic mihi Cimmerico bis tertia ducitur aestas
Litore, pellitos inter agenda Getas...⁷

Aci vedeți pe *Iazigū* :

Ipsae vides, onerata ferox ut ducat Jazyx
Per medias Istri plaustra bubuleus aquas...⁸;

mai încollo aceia-și imagine se attribue *Sarmatulū* :

Perque novos pontes subter labentibus undis
Ducunt Sarmatici barbara plaustra boves...⁹;

așurū *Getulū* :

Et diseam Getici quae norint verba juvenei...¹⁰

2) *Pont.*, IV, 2.

3) *Trist.*, III, 2.

4) *Ibid.*, III, 3.

5) *Ib.*, V, 1.—Cf. *Pont.*, I, 2, vers. 108-114.

6) *Pont.*, IV, 8.

7) *Pont.*, IV, 10.

8) *Ibid.*, IV, 7.

9) *Trist.*, III, 10.

10) *Pont.*, I, 8.

Sarmații și Geții sunt d'o potrivă căllăreji :

Sarmaticae major Geticaeque frequentia gentis
Per medias in equis itque reditque vias...¹¹

Deși cunnósce sabia¹² și cușitulú¹³, totuși arma de preferință, arma așa ȕicendú națio-
nală a *Getulú*, este arculú :

Hic arcu fisos terruit ense Getas...¹⁴

Totu arculú ni se spune a fi arma favorită a *Sarmatulú* :

Moris an oblitus patrii, contendere discam
Sarmaticos arcus, et trahar arte loci?...¹⁵

De asemenea a *Jazigulú* :

Pugnabunt jaculis dum Thraces, Jazyges arcu...¹⁶

Nu mai puținú a *Scitulú* :

Nil agitur tota Ponti regione sinistri,
Quod mea sedulitas mittere posset, erat;
Clausa tamen misi Scythica tibi tela pharetra...¹⁷

Ameșitú de acéstă estremă assemenare esterióră între tóte némurile dela gurele Dunării,
Ovidiú identifică adessea pêně și limbele getică, scitică și sarmatică.¹⁸

Ellú nu precepea ceŕa-ce Humboldt botéză atátu de bine : *livréua territoriulú*.

Și totuși unú poetú latinú contimpurénú luí Ovidiú descriesese acéstă *livrea*, decă nu totú
atátu de laconicú, încaí nu mai puținú clarú decátú marele naturalistú germanú.

Fie-care regiune are o altă *lege*, o altă *figură*, o altă *culóre*, transmitténdu-le acellora ce
o lócuescú, ȕicea Marcú Maniliú :

Ideireo in varias leges variasque figuras
Dispositum genus est hominum, proprioque colore
Formantur gentes, sociataque jura per artus
Materiamque parem privato foedere signant.
Flava per ingentes surgit Germania partus.
Gallia vicino minus est infecta rubore...¹⁹

Pe Geți și pe Sarmați, mai cu sémă, îi amalgaméză nu numai Ovidiú.

Ptolemeú de asemenea numesce Sarmați pe Geții dela Nistru : *Τυραγγίται Σαρμάται*.²⁰

Fasti Romani, vorbindú despre triumfulú luí Asiniú Gallú pe la anulú 15 înainte de Cristú:
«L. Asinius Gallus de Sauromateis», subînțellegú și pe Geți, peste carí trebuiaú să trecă
Romanií pentru ca să fi pututú agiunge pêně la Sarmați.²¹

Florú cândú ȕice : «Sarmatae patentibus campis inequant et hos per eumdem Lentu-
lum prohibere Danubio satis fuit»²², nu póte să nu fi avutú în vedere și pe Geți, pe allú că-
rora territoriú, în Moldova de giosú și 'n Bugiactú, se petrecea acțiunea.

Arrianú, geografú de multă autoritate și tocmai din timpulú luí Traianú, nicăiri nu men-
ționéză pe Geți și pe Sarmați allăturí uní cu alții, dérú în *Tactica* sea ellú copprinde ta-

11) *Trist.*, V, 7.

12) *Pont.*, I, 2; II, 1.

13) *Trist.*, V, 7.

14) *Pont.*, IV, 9.

15) *Ib.*, I, 5.

16) *Ibid.*, vers. 107.

17) *Ib.*, III, 8.

18) *Trist.*, V, 7; *Pont.*, IV, 13; *Trist.*, III, 14; etc.

19) MANIL., *Astronomicon*, III, vers. 708-740.

20) *Geogr.*, III, 10.—Cf. STRABO, VII, 3, § 2:.. oi άμαξοικοι
Σκύθαι και Σαρμάται και γάρ νυν άναμείμνται ταύτα τά έθνη
τοίς Θραξί και τά Βασταρνικά, μάλλον μέν τοίς έκτός Ιστρου
άλλά και τοίς έντός.

21) Cf. SAFARJK, *Slav. Star.*, 279.

22) FLOR., IV, 12.—Cf. STRABO, VII, 3, § 14.

citamente ambele națiuni sub numele de *Σαρματᾶται*, erau în Cynegetica sub același de *Γέται*.²³

Acastă perpetuă identificare a diferitelor popoare din câmpia României, pe d'o parte este cea mai elocventă probă despre puternica acțiune a naturii fizice pentru a li da tuturor o singură fisionomie, erau pe de alta ne autorisă a rectifica aci în trecutul o eroare capitală, comisă de către un șir de comentatori ai Columnei Traiane.

§ 47.

CĂLLĂREȘII GEȚII PE COLUMNA TRAIANĂ.

Pe bass-relievurile monumentului lui Traianu nu figurează nici decum și nu pot figura «căllăreșii sarmați veniți în ajutorul Dacilor»¹, după cum s'a crezut pînă acuma, ci *căllăreșii getici*, pe cari îi cheama sub stegurile lui Decebalu nu numai vecinătatea, dar și mai ales comunitatea originii tracice, comunitatea limbii, comunitatea intereselor.²

Dovădă:

1. In cursul resbellului daco-romanu Sarmatiu, și anume cea mai forte ramura a loru, Iazigi³, se aflau nu în alianță, ci în dușmănie cu Decebalu⁴;

2. Pe inscripțiunile și monetele cele autentice ale lui Traianu, ellu se numesce *Germanicus* și *Dacicus*, nicăiri înse *Sarmaticus*⁵, după cum n'ar fi uitat a se intitula decă Sarmatiu ar fi fostu aliatiu cu Daci, aparținendu ambele aceste popoare la câte o ginte cu totul diferită;

3. Strabone ni arată că Daci și Geții formau o confederațiune militară, avendu o armată comună, une-or mai mare, alte dați mai mică⁶;

4. Nu numai armele Geților și modul loru de a căllari se asemena cu ale Sarmatiilor, dar și se asemena pînă și zaua cea de pelle în formă de șoldu de pesce, după cum ni spune forte limuritu Marțialu, carele muri la anul 103, adică tocmai în intervallu espedițiunii dacice a lui Traianu; vorbindu despre pofta lui Domitianu de a purta ellu-însuși această speciă de armatură, *lorica sarmatica*, ellu dice:

Invia Sarmaticis Domini lorica sagittis,
Et Martis Getico tergoire fida magis...⁷

Astă-felū nu mai remăne nici unu dubiu că amenduoe ramure tracice d'a-stanga Dunării, atatu *bellicosii* Geții precumu și *forșii* Daci, sunt represintați pe bass-relievurile Columnei Traiane.

Lipsa uneia din elle, arbitrariamente înlocuită printr'unu continginte de Sarmati, a fostu unu fenomenu enigmaticu, pe care, profitandu de ocasiune, noi ne-amu simșitu datoru a lu limpeși.

²³) ARRIAN., *De venat.*, cap. 23.—*Tact.*, passim, unde numele Geților se găsește numai o dată, chiaru la finea cărții, p. 96 ed. Blancard. — APPIANU, unu altu scriitoru forte ponderos totu din epoca lui Traianu, confundă pe Geții cu Bastarnii, *Macedon.*, IX, 1, și XVI, 2. — DIO CASS., LI, 23, face din Bastarni Sciți.

¹) CIACONI, *Historia utriusque belli Dacici*, în CIPARU, *Archivū pentru filologiă*, Blasiu, 1867, in-4, p. 135: «Tertius hic fuit cum hoste congressus, in quo multi pedites Daci, equites Sarmatæ ceciderunt...» — FRÖNER, *op. cit.*, passim, vede la totu pasulu în Columna Traiană pe Partii!

²) STRABO, VII, 3, § 10 și 13.

³) *Ibid.*, VII, 4, § 17: «οἱ Ἰάζυγες Σαρματᾶται...» — PLIN., *H. N.*, IV, 12: «Jazyges Sarmatæ...» TACIT., *Annal.*, XII, 29:

«eques e Sarmatis Jazygibus...» *Id.*, *Hist.*, III, 5: «principes Sarmatum Jazygum...»

⁴) DIO CASS., LXVIII, II. — Cf. PLIN., *H. N.*, IV, 12, despre ostilitatea între Daci și Iazigi. — Ca monografiă despre Iazigi, deși slabă, vede HENNIG, *De rebus Jazygum*, Regiomonti, 1812, in-8.

⁵) Inscriptiunile în FRÖNER, *op. cit.*, 151-62. — Numismele în FABRETTI, *De Columna Trajani syntagma*, Romă, 1683, in-f., p. 269-314. — Apoi ORELLI, KOHN etc.

⁶) STRABO, VII, 3, § 13 ad finem.

⁷) MARTIAL., *Epigram.*, VII, 2. — NIEBUHR, *Kl. hist. Schr.*, I, 394, nu și-ar fi datu ostentia de a căuta exclusivamente printre Sarmati pe «geharnischten Reuter» din Columna Traiană, decă și aducea a-minte disticulu lui Marțialu.

§ 48.

LEGEA INFLUINȚEI TERRITORIALE POSTUME.

Nimeni n'a observatū încă o lege istorică: acțiunea teritoriului asupra unei națiuni chiarū după ce acéstă de-multū degia illū parässise.

Este unū feltu de influință care pöte să urmărească unū poporū decimī de secolī și la distanțe immense.

Posteritatea unū löcuiitorū din Himmalaia dintr'o epocă pre-istorică se suppone pe nesciute acesteī îndērêtnice acțiunī löcuiindū astă-đī unde-va în Elveția.

Vorbindū de Nomenclatura Muntenieī, noi aretarămū în Studiulū II, în ce modū legionariī luī Traianū, veniți unī din Alpi, alți din Pireneī, și-au căutatū în Dacia mai de preferință o posițiune teritorială analogă cu a patriei lorū primitive; ș'apoī emigrândū mai târđiū de aci în Tracia, își allegeau éróși în Balcanī, mișcați de aceiași tendință instinctivă, nesce cuiburī assemēnate cu alle Carpaților.

Cu alte cuvinte, pēne și în fundulū Macedonieī ei nu încetaū, după unū lungū șirū de vécurī, a resimți o influință climaterică italiană seū spaniolă.

Înainte de colonizarea romană la Dunăre, acela-și spectacolū ni 'lū presintă Gețiī și Daciī.

Sub Ovidiū, allū căruia cellū mai legitimū interprete este Strabone, România actuală se dividea în doue porțiunī fórtē distinse: la cataractele Dunării, adecă în Oltenia, locuiau Daciī; în gîosulū fluviulū pēne la Pontū, adecă în șessulū Muntenieī, Moldoveī și allū Bugiaculū, petreceau Gețiī; ambele naționalități avēndū acea-și origine și vorbindū acea-și limbă, dérū unī fiindū plăiași și cei-l'alți cămpenī.¹

Löcașū de predilecțiune allū Geților era năsipösa pustietate dintre Prutū și Nistru: ή των Γετών ἐρημία², unde chiarū astă-đī rare-orī gässesce cine-va unū pērītū, o măgură seū unū arbure.³

Adăpostū favoritū allū Dacilorū, din contra, eraū isvöarele apelorū curgētöre, nălțimea munților, dessișulū codrilorū, cununele pururea rourate alle crescetulū carpatinū.⁴—

Gețiī lesne s'arū fi pututū apropia de plaū și Daciī de cămpia, dérū nu voiau s'o facă, după cumū nu voia să remănă în deliciale Romeī acellū barbarū, despre care đice Ovidiū:

Quid melius Roma? Seythico quid litore pejus?
Huc tamen ex illa barbarus urbe fugit?⁵

Doue națiuni surorī, de unde öre li venia Dacilorū acéstă pasiune de pădure și Geților dorulū pustiulū?

Ceă-ce ū Strabone pentru Ovidiū, totū aceă este în casulū de față Tucidide pentru contimpurēnulū seū Erodötū: unū prețiosū contestū.

Pe la anniī 500-400 înainte de Cristū, pe cândū nu eraū încă Geți și Daci pe țermulū nordicū allū Dunării, șessulū Muntenieī, Moldoveī și allū Bugiaculū illū ocupaū Scițiī, plaulū Țerei-Romănescī aparținea Agatirsilorū, éru Temeșiana Siginilorū.

Pe Geți, ca și Erodötū, Tucidide ū cunnösce numai în Dobrogiā, dérū vorbesce totū-odată și despre Daci, pe carī cellū-l'altū nu-ī menționéză; ș'apoī vorbesce în deplina cunnöschiță de causă, căci era Tracū ellū însu-și⁶ și locuia chiarū în Tracia, unde posseda nesce bogate mine de aurū.

1) STRABO, VII, 3, § 13.

2) *Ib.*, VII, 3, § 14.

3) LAXMANN, *Von der Moldau und Bessarabien*, de nteii svedesce în *Tidningar utgifne af et Sällskap i Abo*, 1773, nr. 19, apoī tradusă în SCHLÖZER, *Briefwechsel*, Göttingen, 1780, in-8, t. 4, p. 226: «Wenn man Akkierman ausnimmt, so ist in ganz Bessarabien fast kein Baum zu finden. Die armen Hasen müssen sich unter dem Papaver Rheas, der Phlomis flos venti, oder einem von der Mus Schljäpus und Talpa vulgari aufgeworfenen Erdhügel verstecken.»

4) Cf. PLIN., *H. N.*, IV, 25.— Cf. FLOR., IV, 12: „Daci montibus inhærent...”— Cf. STATIUS, *Theb.*, I, vers. 20: „E conjurato dejectos vortice Dacos.”— *Id.*, *Silv.*, III, 3, vers. 169: „Quæque sumum Dæcis donat elementia montem.”— etc.

5) *Pont.*, I, 3.

6) SUID., ad vocem.— MARCELL., *Vita Thucyd.*, đice că numele patronimicū allū luī Tucidide, după cumū e consemnatū chiarū în epitalulū istoriculū, era Ὀρόλος, nu Ὀλόγος. — Unū rege allū Geților din secolulū II înainte de Cristū se numia de assemenea *Oroles*, veți JUSTIN., XXXI, 3.

Ei bine, Tucidide, ὁ συγγραφεὺς. istoriculū prin escellență, pe care anticitatea illū făcea ca și pe Erodotū «părinte allū istoriei», Tucidide ȕice:

«Odrisianulū Sitalce puse în mișcare de nteitū de Traciī ceī așeȕașī la sudū de munȕiī «Hemū și Rodopū, cācī toșī īī erau suppusī pēnē la littoralulū Pontului și pēnē la Elles-pontū; apoi pe Geșī și pe alȕiī cāșī se aflā la nordū de Hemū d'a-drēpta Istrului în apropiare de Pontū. Geșī și ceī-l'alȕi de acollo sunt vecinī Sciȕilorū, avēndū acellea-și arme și obi-cēturī, toșī arcașī cālārī (ἔμποροι τε τοῖς Σκύθαις καὶ ἠρόσκειοι, πάντες ἵπποτοξοῖται). Sitalce a mai chiāmatū «o mulȕime de muntenī liberī din Tracia, armașī cu pumnare și numișī Davī, carī lōcuescū mai cu sēmā în Rodopū (τῶν ἄρειων Θρακῶν πολλοὺς τῶν αὐτονόμων, καὶ μαχαιροφόρων, οἱ Δῖοι καλοῦνται, Ῥοδόπην οἱ πλείστοι οἰκοῦντες).»⁷

Apoi adauge:

«Din pedestrimē, ceī mai vitezi erau purtătorī de pumnare ceī libert, venișī din Rodopū.»⁸

Mai încollo:

«In aceīa-și vērā venirā la Atena trei-sute pedestri Traciī din nēmulū dacicū armașī cu pum-nare (τῶν Θρακῶν τῶν μαχαιροφόρων τοῦ Διακοῦ γένους).»⁹

In acestū modū, după irrecusabila mărturiā a lui Tucidide, cu multū înainte de a se așeȕa în România Daciī erau plāiași și Geșī cāmpenī; și decā ī-amū urmāri și mai susū în istoria primordialelorū migraȕiunī alle ginȕiī tracice, ne-amū convinge, pōte, cā plāiași aū fostū Daciī și cāmpenī Geșī chīarū înainte de a fi trecutū din Asia în Europa; dērū acēstā interes-santā problemā ne va preocupa în *Istoria etnograficā a Munteniei*.

In cursulū unū laboriosū semi-millenniū, fie la sudū, fie la nordū de Dunāre, Geșī și Daciī conservaū absolutamente acellea-și doue felūri de traīu: sub orī-ce latitudine seū longitu-dine geograficā, ei īși cāutaū, fie-care a-parte, cāte o normā territorialā stereotipā.

Geșī sunt toșī arcașī cālārī, ȕice Tucidide.

Dērū ore nu totū așa īī descrie și Ovidiū?

Cālārī pe cai selbateci vrāșmașī vinū încōce,
Vestindū a lorū sossire sāȕeȕile ce sbōrā,
și remānēndū dreptū urmā pāmēntulū despuiatū!

Orī-cātū de mare arū fi avēntulū civilizaȕiunīi umane, astā-ȕī ca și'n epoca lui Tucidide, cāmpia este specialulū tērrēmū allū cavalleriei și allū armelorū departe-aruncātore, ca să ni fie permisū a ne exprime astū-felū: sāȕeȕtā, glonȕū, ghȕulea, totū una.

Inse o datā incarnāndu-se printr'o secolară ședere pe șesū acēstā tacticā ostāșescā cu diferitele ī urmāri directe și indirecte asupra moravurilorū, cumū ore voișī ca o asse-menea naȕiune să nu dorēscā aceīa-și dispoșitiune a solului în tōte trecerile selle successive din țerrā în țerrā, ferindu-se cu din-adinsulū de munȕi, unde callulū și arculū sunt d'o po-trivā la strīmtōre?

Pe Daci, de altā parte, pe cāndū lōcuīaū încā în Rodopū, Tucidide ni-ī depinge pedestri și purtătorī de μάχαιραι, adecā de nesce micī sābie resucite, avēndū o formā cam de secerā și pe carī noi nu le scimū traduce mai bine decātū prin pumnare, cācī Romanī le ȕiceaū *sica*.¹⁰

Totū pedestri și totū μαχαιροφόροι se represintă glōtele dacice și pe bass-relievurile Colum-neī Traiane, deși scena se pētrece în Carpașī și cu cincī secolī mai încōce.

Negreșitū cā vorū fi fostū și cālāreșī pintre Daci, după cumū vorū fi fostū și pedestri pin-

⁷) THUCYD., II, 96.—ROESLER, *Röm. Stud.*, 27, citēzā pas-sagiulū lui DIO CASSIUS, LI, 22, despre primitiva lōcuire a Daciilorū în Rodopū, și eunnōsee fōrte bine mărturia lui S. RABO, VII, 3 § 12, despre identitātea între Δακοὶ și Δάοι; ei bine, nessee cālāuze atātū de positive nu-lū conducū totuși la Tucidide. —și mai obstinatū este UKKERT, III, 2, p. 598, nota 9, unde

se mulȕimesee purū și simplū cu dogmatica frasā datā ca asioniā: «Daker werden erst viel später genannt.»

⁸) II, 98.

⁹) VII, 27.

¹⁰) VALER. MAXIM., III, 2, § 12.

tre Geș; vorü fi avutü arce și Daciü, după cumü vorü fi avutü pumnare și Geșü; între zone estreme fiindü mai multe puncturi intermediare, unü felü de traü intermediarü este și ellü o neapërată consecință pentru marginașii a doue națiunii limitrofe; părțile mai descoperite alle Olteniei, Dolgiulü seü Romanășulü bună öră, aü fostü celebre altă dată prin caii lorü, după cumü vomü vedé în Studiulü IV, și totü acolo petreceaü ceü mai bunü arcașii români din evulü mediü, celebrați în legendele germane din acea epocă; dëru cu tôte acestea e nu mai pușinü adevëratü, că pe Columna Traiană nu caii și nu arcele, ci mai allesü pedestrima și pumnarele forméză trässura caracteristică a ostașului dacicü; o trässură ce lü distinge anume de arcașii cällării Geș, veniți de pe la gurele Dunării în agütorulü lui Decebalü și cari, precumü scimü din Ovidiü, nu differiaü întru nemicü de arcașii cällării Sarmași.

Pedestrima și armele *d'apöpe-lovitöre*, fie pumnarü, fie măciucă seü altü ce-va, aü fostü și vorü fi totü-d'a-una proprie regiunilorü muntöse, unde omulü în luptă cu semenulü seü, ca și 'n grossolanulü duellü peptü la peptü cu ursulü, are mai multă nevoiă de unü bunü cușitü decätü de unü armasarü seü o carabină.

Ëccé de ce și Daciü, o dată dedași a se cătăra pe piscuri, pușinü li pëssa de a trăi la sudü seü la nordü de Dunăre, dëru numai nu cumü-va pe câmpia, ci totü pintre pletöse culmi alpine.

Darwin, alle căruü observațiunii, luate una câte una, sunt generalmente atätü de fine și atätü de gïuste, fără ca totuși din summa lorü să resulte sintesea ce-ï place să ș-o închipu-escă; Darwin citéză, între celle-l'alte, doue esemple förte originale, și anume:

1-0. Americanii numiși *Payaguas* se nascü cu nesce gambe de totü subțiri și nesce brațe de totü grosse, fiindü-că părinții și moși lorü petrecëndü și și nöpte în luntri, essercita-seră mereü mânele prin cărmă, dëru nu făceaü mai nici unü usü de picöre;

2-0. Eschimosii se nascü cu o aptitudine estraordinară pentru pescăria, numai și nu mai fiindü-că toși ascendinții lorü n'aü avutü apöpe nici o altă trébă fısică și iintellectuală decätü de a prinde vișei de mare.¹¹

Imaginați-vë că unü evenimentü silesce pe Payaguas și pe Eschimosii a emigra.

Unü Payagua, cu gambe lui celle neputincöse, fi-va öre în stare de a se așeđa în munți, unde, assemenea căprioëlorü, trebuï să sară din stâncă în stâncă?

Unü Eschimosü, croitü din mătrice a fi pescarü, va căuta pretutindea unü șermü unde să nu-ï lipsescă vișei de mare.

Nu este numai atăta.

Unü medicü francesü a desvoltatü în trei studie consecutive förte remarcabile resultatulü proprielorü selle observațiunii în Messicü assupra efectelorü fisiologice alle aeruluï rareficatü¹², de unde conchide despre estrema difficultate a indivișilorü din șessü de a se

¹¹ DARWIN, *op. cit.*, I, 125: «Rengger (Saügethiere von Paraguay, p. 4) attribue la minceur des jambes et la grosseur des bras des Indiens Payaguas au fait que leurs générations successives ont passé la presque totalité de leur vie dans des embarcations, presque sans se servir de leurs membres inférieurs. D'après Cranz (History of Groenland, I, 230), qui a vécu longtemps chez les Esquimaux, les indigènes admettent que le talent et la dextérité à la pêche du phoque, art dans lequel ils excellent, est héréditaire; il y a là réellement quelque chose de vrai, car le fils d'un pêcheur de phoques célèbre se distingue même lorsqu'il aura perdu son père pendant son enfance; dans ce cas, c'est autant l'aptitude mentale que la conformation du corps, qui paraissent être héréditaires. On assure qu'à leur naissance les mains des ouvriers sont en Angleterre plus fortes que celles des classes aisées. Chez les enfants, déjà longtemps avant la naissance, l'épiderme de la plante des pieds est plus épais que sur toute autre partie du corps, fait qui, à n'en pas douter, est dû aux effets héréditaires d'une pression exercée pendant une longue série de générations...»

¹² JOURDANET, *Les altitudes de l'Amérique tropicale comparées au niveau des mers*, Paris, 1861, in-8; *L'air raréfié dans ses rapports avec l'homme malade*, Paris, 1862, in-8; *Note sur l'anémie dans ses rapports avec l'altitude*, in *Séances de l'Acad. de médecine*, 1863, 10 martiü; cätetrelle citate de BECQUEREL, 168, carele adaögă: «Lorsque des individus habitent dans des lieux très-élevés au dessus du niveau de la mer, il survient dans leur constitution, dans leur tempérament, dans leurs habitudes, des modifications physiologiques qui s'harmonisent avec le milieu raréfié au sein duquel ils vivent. Ces modifications de constitution sont spécialement les suivantes: l'appétit devient vif, ardent, facile; les digestions rapides. La respiration et la circulation s'exécutent avec une fréquence plus grande, qui finit par devenir habituelle et tout à fait normale. La respiration devient en même temps ample, puissante. L'ascension a lieu désormais sans dyspnée, la voix se fait entendre à de grandes distances et sans fatigue. L'exercice musculaire est bien supporté. Les montagnards sont agiles, vifs et ardents...» — Cf. FOISSAC, I, 312.

acclimata într'o regiune muntosă, pentru care, ca să respire și să âmble, omul trebuie să aibe unü peptü mai largü și nesce membri de moțiune mai musculoși decâtü ceia-ce 'y era necesarü în aerulü mai condensatü și pe solulü mai oblu allü câmpiei.

«Câte-va hurmalle și puțină apă — ñice unü altü igienistü — agiungü pentru a satura «pe Arabulü din Sahara, pe cândü Eschimosulü se îndöpă cu provisiunü enorme de gräs-sime de balenă. Acéstă difierință de nutrimëntü este unü effectü allü climei; înse ea tra-ge dupe sine nesce obiceiuri cari modifică starea materială și activitatea vitală a orga-nelortü. De aci se nascü rezultate organice ce se transmittü prin ereditate. Modificăți-unile căpătate de cătră strămoși devinü nesce trässure congenitale în constituțiunea stră-nepoșilorü. Din tată în fiü, Arabulü este subțire, viuoiü, musculosü, macru; Eschimosulü «e îndessatü, grassü, greü...»¹³

Déca o națiune întrégă, constrînsă de forță, arü fi silită a se muta vrëndü-nevrëndü din șessü în munte, maioritatea s'arü stinge cu timpulü, conservându-se numai individiï cei escepționali, adecă cei mai peptoși și mai vënoși, cari arü produce éroși cu încetulü o posteritate totü atätü de vigurosă ca și părinții lorü, constituindü o nouă națiune emina-mente munténă; înse maioritatea cea menită a peri nu s'arü mângăia priatr'o asemenea perspectivă de renascere: ea preferă a 'și căuta chiarü în emigrațiune aerulü și solulü câm-penü allü patriei primitive.

O națiune munténă, de altă parte, crescëndü în atmosfera cea sănëtösă, robustă, förte o-zonizată a înălțimii, se topesce în șessü, unde unü singurü prândü copiosü ca la munte póte să uccidă pe unü individü sanguinicü, supraviețuindü dintre toți numai constituțiunile celle mai debile, ai cărora moștenitorü forméză acollo unü nouü némü curatü câmpenü, ceia-ce înse nu va surrîde în vecii vecilorü maiorității cellei osândite la mörte: ea va ocoli șessulü, strămutându-se din munți totü în munți, chïarü décă arü trebui să-ï caute pré-departe.

Acésta este *influența territorială postumă*, o lege istorică dintre celle mai importante, dintre celle mai fecunde în consecințe, căci ea ni permite adessü a rectifica unele azardóse con-clusiuni alle erudițilorü moderni assupra migrațiunilorü diverselorü popóre.

O ginte munténă se mută totü-d'a-una din delü în delü; o ginte câmpenă — din șessü în șessü; escepțiunile sunt pré-puține, décă sunt...

§ 49.

DUPLICITATEA NUMELÜ DUNĂRII.

Sub Ovidiü, ca și sub Erodötü, Oltulü despărția territoriulü nostru în doué mari sec-țiuni, förte bine determinate prin differința condițiunilorü climaterice și prin diver-sitatea elementelorü etnice; să observămü înse totü-o-dată că 'n ambele acelle epoce brăulü carpatinü dela Turnu-roșu pënë pe la Vrancea tindea, prin analogiă fizică, să appar-țină anume poporului aședatü în Oltenia.

Sub Erodötü, Oltulü separă pe Agatirsï de Sciți.

Sub Ovidiü, pe Daci de Geți.

Originea Scițilorü și Agatirsilorü era identică¹, dérü nu identice erau și obiceiele lorü.²

Daci și Geți, avëndü aceia-și limbă și eșiți dintr'o singură tulpină tracică, se deosebïau unii de alții prin moravuri aprópe în tóte ramurile activității naționale respective: în tac-tica militară, în portü, în arhitectură, în resbellü și 'n pace.

E și mai multü decâtü atăta: Oltulü tăia în doué bucăți förte distinse nu numai pă-mëntulü, nu numai populațiunea, dérü pënë și cursulü Dunării.

¹³) LÉVY, II, 296.

1) HEROD., IV, 10.

2) *Ib.*, IV, 104.

3) *Pont.*, I, 8. — Ovidiü ellü-însuși întrebuințéză nu numai *Ister*, ci și *Danubius*, bună óră *Pont.*, IV, 10, etc.

Ovidiū și Strabone sunt cei ânteî classicî carî constatară, unul între Latinî și cellu-
l'altu între Ellinî, duplicitatea nominală a Danubiuluî.

Poetul ū dice:

«Este o vechiă urbe, tare prin zidū și prin pozițiune, aprópe de țermulū *Istruluî celluî cu
doue numî:*

. . . . ripae vicina binominis Istri.

Geografulu se exprimă și mai clarū :

*Καὶ γὰρ τοῦ ποταμοῦ τὰ μὲν ἄνω καὶ πρὸς ταῖς πηγαῖς μέρη μέχρι τῶν καταρακτῶν Δανούσιον (variantă: Δανούβιον) προ-
σηγόρευον, ἃ μάλιστα διὰ τῶν Δακῶν φέρεται, τὰ κάτω μέχρι τοῦ Πόντου τὰ παρὰ τοὺς Γέτας καλοῦσιν Ἴστρον.³*

Adecă :

«Ērū susulū fluviuluî, anume dela sorginte pêne la cataracte, carî acestea se află mai allesū
«l'orgă Daciî, se numesce Danubiū, pe cândū *gîosulū pêne la Pontū, lungindū territoriulū Geți-
lorū, se chiamă Istru.*»

Prin cataracte Strabone nu înțelege așa țisele *gherdapurî* dintre Severinū și Orșova, ci
întréga cotitură olténă a Dunăriî, căci :

1. Ellū spune că fluviulū se numîa Istru numai în dreptulū pămêntuluî geticū : *παρὰ τοὺς
Γέτας*, vrea să țică exclusivamente dela Pontū pêne pe la Oltū, de óră-ce nicî o dată Gețiî
nu se întinseseră mai departe;

2. Ellū lîmuresce că Daciî nu lócuiaū lóngă Istru, ci lóngă Danubiū : *μάλιστα διὰ τῶν Δακῶν;*

3. *Καταράκται* le luî Strabone correspundū din punctū în punctū cu *κόλπος* ulū, adecă îndouit-
tura Dunăriî pêne la care, după Erodotu, se întindea dominațiunea scitică, și dela care mai
încollo se începea pămêntulū agatirsicū.

Gețiî, ca și predecessoriî lorū Scițiî, locuiaū cellū multū pêne la țermulū resăriténū allū
Oltuluî.

Daciî, ca și Agatirsii mai de 'nainte, stăpăniāu littoralulū danubianū numai pe laturea
appusenă a Oltuluî.

Colpulū Dunăriî în Erodotu, întocmai ca în Strabone *cataracte*, coprinde totū spațiulū
între Cerna și Islazū, deși în stricta realitate, essaminândū mappa cu acea precisiune pe
care n'ó putemū pretinde dela părințiî studiuluî geograficū, gherdapurile, ca și îndouitura
fluviuluî, se află cu multū mai spre occidinte de Oltū.

Conformitatea între Strabone și Erodotu este aci unū argumentū peremptoriū, chîarū deca
n'amū avé degîa celle-l'alte doue de mai susū, carî sunt cu atātū mai decisive cu câtū se
baséză pe contestū.

În acestū modū geticulū *Istru* curgea dela Pontū pêne la gurele Oltuluî; dela gurele
Oltuluî mai încollo — daciculū *Danubiū*.

Oltulū, după cumū amū spus'ó, despica pêne și Dunărea în doue zóne separate!

Nu aici vomū cerceta interessanta etimologiā a dupleî numiriî *Istru* și *Danubiū*, pe care ó
reservămū pentru o altă ocasiune.

Totū ce vomū desbatte acuma, este antica binomitate a cătorū-va alte rîuri alle nóstre;
o binomitate, a căriî esplicațiune nu e fără interessū pentru istoria originilorū teritoriale
alle naționalitățiî române.

§ 50.

BINOMITATEA OLTULUI.

În analiza Munteniei sub Erodotu, noi arretarămū că Oltulū purta numele de *Maris*, a-
decă de «hotarū», în porțiuneaî câmpénă, continginte spre resăritū cu territoriulū sciticū.

³) *Geogr.*, VII, 3, § 13.

În ȕillele lui Ovidiu gîosulu Oltulu conserva încă acestu nume de Maris, după cumu vèdurămü totu acollo din Strabone; în acella-și timpü înse appare *Alutus* într'o lungă elegiă la mórtea lui Drusü, pe care unii o attribue chîarü lui Ovidiu, alții amiculu seü Pedone Albinovanü, ceîa-ce se pare a fi mai probabilü.

Eccë passagiulü, după cumu se citește ellü desfiguratü în tóte edițiunile :

Rhenus, et Alpinae valles, et sanguine nigro
Decolor infecta testis Itargus aqua;
Danubiusque rapax, et *Dacius orbe remoto*
Apulus, huic hosti perbreve Pontus iter . . .

Nisard traduce :

»Et le Rhin et les vallées des Alpes, et l'Itargus aux eaux rougies par le sang noir et le
»Dace *Apulien* relégué aux extrémités du monde et vers lequel le chemin le plus court est le Pont
»Euxin«¹.

Apoi adaugă într'o notă :

»Apulus était une ville de la Dacie, aujourd'hui la Transilvanie.«²

Noi preferimü a citi testulü :

. et *Dacius orbe remoto*
Alutus, huic hosti perbreve Pontus iter..;

traducëndü :

»Rinulü, și văile alpine, și Itargulü purtändü mărturiă negrulü sânge în undele selle
»pängărite, și furiósa Dunăre, și la marginea pămëntulu *daciculü Oltü, inamiculü cătră care*
»*Pontulü e cea mai scurtă calle*«.

Temeiurile nóstre sunt :

1. Facilitatea paleografică, cu care *Alutus* s'a pututü citi *Apulus* de cătră copisti seü de cătră editorü;

2. Forma *Alutus*, mai corectă decâtü *Aluta*, ne întimpină pe Tabla Peutingeriană și într'o prețiosă inscripțiune din chîarü timpulü lui Traianü, pe care o vomü reproduce mai la valle; pe cândü oraşulü Apulü nu figuréză nicăiri în scripte seü monumente ca *Apulus*, ci numai ca *Apulum* și *Apula*;

3. *Dacius* este evidentamente unü adiectivü: *daciculü*, éru nici decumü unü substantivü, după cumü illü tradusesese Nisard, căruü i-a plăcutü totü-o-dată, vice-versa, committëndü o a doua erróre nu mai puţinü inesplicabilă, a preface substantivulü *Apulus* în adiectivü: »le Dace Apulien» în locü de »l'Apulus dacique.»

Applicarea unü epitetü de naşionalitate cătră unü oraşü este mai-mai fără essemplu în litteratura latină, ca și 'n cea modernă, căci o urbe aparține în regulă unei singure naşionü, încätü n'are nevoiă de a mai fi desinită prin assemeni calificative; pe cândü cursulü unü fluvii, din contra, celle mai de multe ori fiindü stăpănitü în lungulü seü de cătră unü şirü de popóre diverse, se gîustifică necesitatea unei lîmuriri.

Mai pe scurtü, *dacius Apulus* arü fi unü anormalü pleonasmü, de vreme ce Apululü era numai dacicü; *dacius Alutus* este o espressiune fórte normală, fiindü că putea să fi fostü și *geticus Alutus*, mai allesü în poesiă, întocmai după cumü Lucanü și chîarü Ovidiu întrebuintéză mereü *Scythicus Hister*;³

4. Oraşulü Apulü afländu-se în Transilvania, nu înşellegemü în ce felü s'arü fi pututü pune în legătură cu Pontulü: »huic hosti perbreve Pontus iter», ceîa-ce cadréză înse de minune cu Oltulü, unitü cu Marea-négră prin Dunăre și pe unde totü atunci se începuse *hostilitas* între Daci și Romani;

1) Ovide, Paris, 1857, in-8, p. 841.

2) *Ibid.*, 844.

3) LUCAN., II, 50,418. — OVID., *Trist.*, V, 1; *Pont.*, I, 8; III 5.

5. Nu e de crezut că renumele oraşului Apulū arū fi agyunsū pēnē la Tibru, de orăce Romanii nu cunosceatū încă pe teritoriulū dacicū nici o altă localitate intermediară, ş'apoī nu era nici măcarū capitala Daciei;

6. Dicerea «orbe remoto» corespunde anume cu susulū Oltului, *Alutus* propriū, pe cândū parteaī de gjosū se numia *Marisus*; deşi altū-mintre Ovidiū, după cumū veşurāmū degia, socotia ca margine a lumii totū ce se afla imediatū seū mediatū la nordū de Dunăre;

7. In cele patru versuri, pe cari le citarāmū din elegia la mórtea lui Drusū, figurēză numai numiri de fluvie: *Rinū*, *Itargū*, *Danubiū*.

Oltulū appare aci perfectamente la loculū seū: *Danubius et Alutus*.

O urbe, fie Apulū, fie orī-şi-care, nu încape.

Ėccē de ce simplulū criticū cere imperiosū de a se admite *Alutus* pentru *Apulus*; o cere cu atâtū mai multū că:

8. Chiarū allaturī se observă trebuinţa unei alte corecţiunii analóge: în locū de *Itargus* a se citi *Isurgis*, *Isurgus*, căci cellū ântēiū nume nu ne întîmpinā la nici unulū dintre scriitorii anticī, pe cândū despre cellū allū douilea noi găsimū în adevēru în Florū: «*Drusus praesidia atque custodias ubique disposuit, per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim*»⁴;

9. Degia reposatulū Bărnuţū bănuia că numele oraşului *Apulum* seū *Apula* are totū aerulū de a fi fostū impusū localităţii de cătră Romanii în urmă cuceririi Daciei⁵.

In adevēru, numai în Italia noi găsimū *Apulia*, *Teenum Apulum*, etc.⁶;

10. Mai departe noi ne vomū încredinţa că în şillele lui Ovidiū, Strabone şi Albinovanū, cu unū secolū înainte de Traianū, Daciī nu petrunseserā încă în Transilvania.

Din cele Ńece argumente de mai susū, numai cincī arū fi de agyunsū pentru a stabili o certitudine istorică.

Aşa dērō passagiulū întregū sună:

Rhenus, et Alpinae valles, et sanguine nigro
Decolor infecta testis Isurgus aqua;
Danubiusque rapax, et Dacius orbe remoto
Alutus, huic hosti perbreve Pontus iter. . .

Patru rīuri: doue germane, Rinū şi Visurgū; doue dacice, Dunăre şi Oltū; doue primare, Dunăre şi Renū; doue secundare, Oltū şi Visurgū.

Puţinū ni importă, dēcă autorū allū elegiei a fostū Albinovanū seū Ovidiū⁷.

In ambele casuri ea s'a scrisū pe la anulū 10 după Cristū, adevă îndată după mórtea lui Drusū, cea-ce ne înavuşesce cu unū datū cronologicū precisū.

Numele Oltului a fostū înse cunoscutū Romanilorū cu duoi secolī şi mai înainte de Ovidiū, cea-ce se póte constata érōşi prin critică, fără alle căriia lumine arū fi remasū scālciate, grafiā ignoranţei vechilorū copişti şi neglijinţei nouilorū editorū, sute şi miī de numi proprie din litteratura grēcă şi latină.

Cea-ce Scaligeriū, Casauboniū, Lipsiū, Burmanniū, Wesselingiū, Heyniū, Reiskiū etc. etc. etc. au făcutū de-multū pentru purificarea testurilorū classice în privinţa Europei occidentale, aşternēndū callea criticismului ulteriorū allū Dindorfilorū, Meinekilorū şi Mullerilorū, trebui măcarū să se începā o datā şi pe terrēmulū istoriei române.

Unū fragmentū din Cneiū Naevius, poetū romanū dintre cei mai vechi, tocmai de pe la anulū 250 înainte de Cristū, abia cu vr'o duoi secolī posteriorū lui Erodotū, Ńice:

⁴) Flor., IV, 12.— Variantele acestui nume în classiei veşii în FORBIGER, III, 329.

⁵) Dreptulū publicū allū Romānilorū, Iaşi, 1867, in-8, pag. 69.

⁶) FORBIGER, III, 745 etc.

⁷) ALBINOVANI fragmenta, ed. Gorallus, Amstelodami, 1715, in-8. — De morte Drusi, ed. Beck, Lipsiae, 1784, in-8.

„Vos qui accolitis *Histrum fluvium atque Algidum*.⁸

Adecă :

« Voi ce locuiți lângă fluviul Istru și lângă Algidu... »

Algidul din acestu passagiū este o enigmă.

Nicăiri, și cu atâtū mai puținū în părțile Dunării de gîosū, în laturea *Istrului* despre care vorbesce Naevius, n'a essistatū vre-o dată unū rîū cu acestū nume.

Vrëndū-nevrëndū, în locū de *Algidum* cată să se pună *Alutum*.

Unū munte ăisū *Algidus* cu unū orășellū omonimū era în vecinătatea Romei⁹, offerindū copistuluī luī Naevius unū sunetū familiarū, care l'a împinsū a metamorfosă *Alutum* în *Algidum*, fără să-ī fi venitū în minte că :

1. O asemenea localitate nu se afla nicăiri affară din Italia;
2. Nicī chiarū în Italia « Algidus » nu este o apă;
3. Testulū vorbesce anume despre unū rîū de lângă Dunăre.

A peface *Alutus* în *Algidus* era cu atâtū mai ușorū, cu cātū adiectivulū *Algidus* însemnândū latinesce *frigurosū*, se părea a fi termenulū cellū mai propriū a desemna unū rîū din regiunea Dunării, pe care Ovidiū o numesce mereū : *frigidus Ister*¹⁰.

Rectificândū dērō versulū :

Vos qui accolitis *Histrum fluvium atque Alutum*...

noi dobîndimū ceă mai vechiă mențiune despre partea de susū a Oltuluī : *Alutus*, căci gîosulū acestuī fluviū, mai apropiatū de lumea classică, fusese cunoscutū din vechimea cea mai depărtată pêne în epoca romană sub numele de *Maris*.

Celle spuse se resumă în următorulū tabellū de binomitate :

O L T U L U

ALUTUS

(dela isvorū pêne la câmpia)
In *Naevius* (250 ante Chr.)
In *Albinovanū* (10 post Chr.)

MARIS

(dela câmpia pêne la Dunăre)
In *Erodotū* (450 ante Chr.)
In *Strabone* (10 a. Chr.)

Mențiunile mai prospete alle *Oltuluī*, tôte din primii secolī ai creștinismuluī, sunt :

1. In inscripțiunea traianică, pe care o vomū reproduce mai la valle și care demonstră și ea, între celle-l'alte, cumū-că legiunile romane la întrarea lorū în Dacia găssiră degia aci numele de *Alutus*;
2. In Ptolemeū sub forma de *Ἀλούτας*¹¹;
3. Totū așa în Dione Cassiū¹²;
4. *Alutus* pe Tabla Peutingeriană¹³.

§ 51.

OLTULŪ „RIŪ DE AURŪ“ IN LIMBA AGATIRSICĂ.

Ante-romanū și chīarū ante-tracicū, de oră-ce pe la anulū 250 înainte de Cristū, cândū citimū degīa pe *Alutus* în poetulū romanū Neviū, în munții Terrei-Romănescī locuia încă nēmulū sciticū allū Agatirsilorū, Daciū luī Berebistū petrunđendū aci abia sub Cesarū, să ne întrebămū acuma : ce însemnăză cuvêntulū *Oltū* ?

⁸) Ap. CICER., *Orat.*, XLV, 152.— Cf. UKKERT, III, 1, p. 148.

⁹) FORBIGER, III, 492, 713.

¹⁰) OVID., *Ibis*, vers. 138: Dum tepidus Gangus, frigidus Ister erit.— Cf. *Pont.*, III, 2.

¹¹) *Geogr.*, III, 8.

¹²) *Epit. Xiphil.*

¹³) KATANCSICH, *Orbis antiquus ex Tabula Peutingeri*, Budae, s. a., in-4, t. 1, p. 380.

»Cellă ântefu cunnoscută din tôte metallele — ȃice unŃi chimistŃu — a fostŃu aurulŃu. »CulŃrea Ńi lucirea sea nu potŃu a nu atrage atenŃiunea selbatecilorŃu, Ńi chŃarŃu a unorŃu »animalŃ, precumŃu sunt cŃorele, corbŃi Ńi alte passerŃi furătorŃe; allŃu douilea, aprŃope totŃu- »d'a-una ellŃu se găsesce în stare nativă, adecă cu culŃrea sea, cu lucirea, cu celle-l'alte »proprietăŃi alle sŃelle fisice.»¹

Prin urmare popŃorele, immigrate în Europa din anticitatea cea mai immemorială, cunnoscuseră aurulŃu încă din epoca petrecerŃi lorŃu anteriŃore în Asia.

Numele aurulŃu în diverse limbe europree se ressimte de acŃstă comună origine a primŃei cunnoscinŃe, provenindŃu generalmente din radicala ariană *ghar*, a străluci.

EccŃe ce ȃice Pictet :

»SamscritulŃu *hirana*, *hiranya*, *harana*, aurŃu. ZendiculŃu *zara*, *zairi*, aurŃu; *zaranya*, auritŃu; »*zarəmapa*, de aurŃu. PersianulŃu *zar*, *zarr*, aurŃu; *zarin*, de aurŃu. CurdiculŃu Ńi buchariculŃu *zer*, »aurŃu; afganiculŃu *zar*; ossŃeticulŃu *gharin*, păstratŃu în compoziŃiunea *siz-gharin*. Cu forma zen- »dică, care substituă luŃ *h* pe *z*, se légă, cu schimbarea luŃ *r* în *l* Ńi adausulŃu unŃi suffissŃu, »slaviculŃu *zlato*, aurŃu, rŃussesce *zoloto*, polonesce *zloto*, boemesce Ńi serbesce *zlato*, în dialec- »tulŃu letticŃu allŃu limbeiŃe litvane *zelts*. SuffissulŃu *t*, ca Ńi *l* în locŃu de *r*, se găsesce de asse- »menea în limbele germanice, la carŃi înse gutturala primitivă devine *g* sŃeu *k*: goticulŃu »*gulth*, aurŃu; anglo-sassonulŃu *gold*, scandinavulŃu *gull*, vechiulŃu teutonicŃu *kolt* etc., de unde »finlandesulŃu *kulti*, estoniculŃu *kuld*, laponiculŃu *golle* Ńi altele. In fine greculŃu χρŃος, pŃote din »χρŃος sŃeu χρŃος, differă numai prin terminaŃiune. TŃote aceste cuvinte ne conducŃu la radi- »cala *har*, *zar*, *zal*, *jal*, *gar*, *gal* etc. în înŃellesŃu de a străluci; Ńi 'n adevŃerŃu noiŃ o aflămŃu sub »formăiŃi cea mai vechiă în samscritulŃu *ghri*, *ghar*, a străluci, de unde *ghrita* — strălucitorŃu, »*gharma* — lumina solară etc.»²

AdducŃendŃu pe germaniculŃu *gold* = *galta* Ńi pe slavo-letticulŃu *zlato* = *zalta*, Pictet a uŃ- »tatŃu o a treŃea formă, totŃu cu *l* Ńi cu *t*, dérŃu distingŃendŃu-se prin perderea totală a consŃonei »iniŃiale.

AcŃstă omisiune e cu atătŃu mai surprindŃetŃore, cu cătŃu tocmaiŃi limba latină ni offeră unŃu »vestigiuŃu necontestabilŃu allŃu unei forme *alta* cu accepŃiune de aurŃu.

Curtius, filologulŃu cellŃu mai circonspectŃu, carele mai nicŃi o dată nu admite decătŃu numaiŃ »casurile perfectamente sicure, a observatŃu degia că din aceŃa-Ńi tulpină cu germaniculŃu *gold*, cu slaviculŃu *zlato* Ńi cu cei-l'alŃi terminŃi omogenŃi, derivă latinulŃu *lŃutum*, în înŃellesŃu de culŃre »de aurŃu.³

»*Rubescere luto*» în NemesianŃu,⁴ »*lutea ardescunt sulphura*» în OvidiŃu,⁵ »*aurora lŃutea*» în Vir- »giliŃu,⁶ indică în adevŃerŃu fŃorte clarŃu acŃstŃu caracterŃu aurosŃu allŃu latinulŃu *lŃutum*, carele a- »tătŃu prin semnificaŃiune, precumŃu Ńi prin lungimea luŃ *u*, differă cu deseversŃire de *lŃutum*, »lutŃu Ńi ori-ce necurăŃeniă, »*amica luto sus*» allŃu luŃ OraŃiŃu⁷.

LŃutum a perdutŃu nu numaiŃ pe consonanta iniŃială, dérŃu pŃenŃe Ńi pe vocala *a*, pe care de- »Ńi Hugo Weber crede că a conservatŃo unŃu altŃu cuvŃntŃu latinŃu, anume *aluta*, citândŃu din »PliniŃu: »*auraria metalla quae aluta vocant*»,⁸ totuŃŃi passagiulŃu în cestiune lipsindŃu în celle »mai bune ediŃiuniŃi alle naturalistulŃu romanŃu, noiŃ unŃi nu cuteȃmŃu a 'Ńi da vre-o importanŃă.

NegreŃitŃu că latinulŃu *lŃutum* provine dintrŃo formă mai vechiă *alutum*, născută la rŃondulŃu »seŃu, prin perderea luŃ *h* ca în *anser* din *hanser*, *olus* din *holus*, *via* din *vehia* etc., dintrŃo formă »Ńi mai vechiă *halutum*, căci fără o asemenea gradaŃiune nŃ-arŃu fi imposibilŃu a ne urca la »radicala *ghar*; iniŃiala *a* se vede înse a fi dispărutŃu din limbă într'unŃu periodŃu fŃorte depăr-

1) HOFER, *Histoire de la chimie*, Paris, 1866, in-8, t. 1, p. 43. — Cf. MIHAILESCU, *Mineralogia*, BucureŃu, 1870, in-8, t. 2, p. 177. — Cf. LOCKE, *L'Entendement humain*, trad. Coste, Amsterdam, 1729, in-4, p. 373.

2) PICTET, *Origines*, I, 154—5.

3) CURTIUS, *Griech. Etymol.*, 191, 193.

4) NEMES., *Cyneg.* v. 319.

5) OVID., *Metam.*, XV, v. 351.

6) VIRG., *Aen.*, VII, v. 26.

7) HORAT., *Epist.*, I, 2, v. 26.

8) WEBER, *Etymologische Untersuchungen*, Halle, 1861, in-8, p. 77, nota.

tată, ast-feliu că 'n monumente litterare ne întimpină numai *lutum* cu adiectivul său *luteus* și cu deminutivul acestuia *luteolus*.

Necompletu la Latină, *alutum* se regăsește bine conservat afară din lumea indo-europeă mai în toate dialectele turanice, în care păstrează accepțiunea concretă de aur: *altun* la Uigură, Baskiră, Nogaă, Chivesă și Turcă; *alton* la Turcomană; *altân* la Mesceraci, Kirghiză și felurite alte triburi siberiane; *iltân* la Ciuvașă; *alıt* la Ieniseisk; *altan* la Tungusă⁹.

Fiindă evidente că Turană au împrumutat pe allu loră *alt* dela Ariană, care singură posedă radicala *ghar*, avemă a constata dela cine anume dintre diversele ramure indo-europăe au putut ei să contracteze acestu împrumutu.

Dându la Finneș peste *kult*-auru, nu e greu a conchide, prin persistința gutturalei inițiale și prin vecinătatea ambeloră ginți, cumă-că dênșii l'au luată din vechiulă teutonică *kolt*-auru.

Totă așa Turană n'au putut primi pe *alt* decâtă dintr'o limbă ariană limitrofă, în care numele aurului perduse gutturala inițială.

Prin urmare nici dela Indă seú Zendă, nici dela Grecă, Slavă, Germană seú Celă, la care toți acestă gutturală inițială parte s'a păstrat intactă și parte s'a sibillat.

Alutum italică este pré-isolată și pré-departe de hotarele vișei turanice.

Unica soluțiune admissibilă remâne stinsa limbă ariană a Scitiloră, care în regiunile Uralului și alle Mării-Caspice se cîocnău mereu din cea mai înaltă vechime cu felurite triburi turanice, astu-feliu că numai dênșii erau în stare să transmittă acestora pe *alt*.

Agatirsă, stăpână primordială ai Olteniei, au fostu o simplă créngă din gintea scitică.

Eccă tradițiunea locală, cullésă de cătră Erodotu care, după obiceiulă anticității, îmbrodesece faptulă istoricū într'o ingeniosă țesetură mitică :

«Agatirsă, Gelonă și Scitū au fostu trei frați, născuți din unirea lui Ercule cu o ființă «gîmătate-femeiă și gîmătate-șerpe. Tatălă loră li lăssase ună arcă și ună brău, pe care «cine dintr'înșii va puté să le întrebuinteze, tinđendă arculă și strîngendă brăulă, acela să «domnescă assupra țerrei, éru cei-l'alți două să și caute ună adăpostă aiuri. Scitū, cellū «mai mică dintre frați, a reușitū singurū în acestă încercare, și dela ellū au purcesu «Sciti. Cei-l'alți două emigrândă, dela dênșii se tragă Agatirsă și Gelonă»¹⁰.

Assupra acestui mită celebrulă istoricū polonă Bandtkie observă :

«Precumă fabula slavică despre cei trei frați Lechă, Russă și Cechă trebuă considerată «ca o indicațiune adevărată despre înrudirea celloră trei limbe slavice polonă, russă și boemă, astu-feliu și fabula addusă de Erodotu despre cei trei frați Agatirsă, Gelonă și Scitū «servă numai a constata omogenitatea de limbă la cele trei popore Agatirsă, Gelonă și «Sciti. În același înțellesu totu Erodotu ni arrétă ca frați pe părinții a trei némuri înrudite «prin limbă din Asia-mică : Lydus, Carus și Mysus. În acela-și înțellesu în timpii mai nouă «fabula germană ni dă éroși ca trei frați pe Fryso, Saxo și Bruno, din care au descinsu «Frisă, Sașii și Brunsvicianii...»¹¹

Observațiunea lui Bandtkie e atâtă de luminosă, încătă nu are nevoie de a mai fi amplificată.

Prin limbă Agatirsă differău de Sciti propriu și ca Rusă de Polonă seú ca Sașii de Frisă.

⁹) KLAPROTH, *Sprach-atlas*, XXVIII, XXIX etc.

¹⁰) HEROD., IV, 8—10.

¹¹) BANDTKIE, *Dzieje narodu polskiego*, Wroclaw, 1835, in-8, t. 1, p. 5.—Cf. SCHULLER, *Romänische Volkslieder*, Hermannstadt, 1859, in-12, p. IV: «Wenn wir daher eine «romänische Sage, nach welcher Herkules die jüngste und «wildeste von drei Schwestern an der Tscherna aus einer «Felsöhle, in welcher sie nackend wohnt, herauslockt, und «umarmt, mit der Herodotischen Agathyrssage, nach welcher Herkules im Seythenlande mit der in der Felsöhle

«wohnenden Schlangenjüngfrau Echidna den Stammvater «der Agathyrsen Agathyrus erzeugt, vergleichen; so wird «diese Zusammenstellung allerdings durch die Thatsache «gerechtfertigt, dass die Agathyrsen in den Gegenden ge- «wohnt haben, in welchen später die Daken auftraten.» Pe câtă e de convingătoare analogia stabilită de Bandtkie, totă pe atâtă de fictivă va appare ori-și-cui asemenarea închipuită de Schuller între tradițiunea erodotiană despre cei trei frați din Scitiă și între legenda românească despre cele trei surori în ballada «Erculău.»

În numele aurului deosebirea la Agatirsî și la Scișî a putut fi cellă multă ca între *zolto* polonă și *zoloto* rusescă seă ca între anglo-sassonul *gold* și teutonicul *kolt*.

La Scișî aurul chiamându-se *alt*, acella-și termenul pentru acella-și lucru cată să fi avut și Agatirsî.

Eccă de unde provine anticul nume ante-roman și ante-dacică allă porțiunii superioare a Oltului: *Alutus*.

Oltul fiind *aurosul* mai cu sémă în partea-î de sus, pe unde carră cu profusiune darurile metalice alle Carpaților, epitetul de «rîu de aur» nu i se putea impune decâtă numai acolo de cătră Agatirsî, pe când Scișî ceî de pe câmpia României, tribul «plugarilor» după Erodot, ἀροτήρες, pe carî partea de gîosă a acestui fluvîu îî despărția de Agatirsî, prefera alî numi *Maris*, «hotar», deși în dialectul lor, ca și în cellă agatirsică, aurul se chiama de asemenea *alt*.

La marginea resăritenă a vechiului territorî scitică, dincollo de Nipru, ni se presintă o altă apă *Oltă*, pe care annalele moscovite o menționează adesea în secolul XII¹², éră o cronică polonă din secolul XIV o descrie: «magnum fluvium Tartarorum, nomine Olth, cuius «latitudo extenditur ad unam leucam gallicanam, cuius impetuositas cunctos exterruit.»¹³...

Acollo este «Oltul» scitică, după cum allă nostru e cellă agatirsică, douî terminî sin-cronică și omogenă esprimendă aceia-și ideă de rîu - d e - a u r ū.

§ 52.

ORIGINEA NUMELUI GIU.

Să trecem la ună allă treilea rîu *binomul*, rivallul Oltului, maiestorul Giu, carele și ellu sparge Carpații pentru a străbatte la noi din Transilvania, și după numele căruî în-țreaga Oltenia se dicea căte-o-dată în crisove: «banatū allū Giului»¹.

«Asta e țerra cea roditoria,
«Asta-î câmpia cea zimbitoria,
«Ce-ntei pe densa holde-auresc;
«Asta-î ținutul de vechi costume,
«Care e mândru de allū seă nume,
«Ce Oltul, Giul, rotindū în spume,
«Ca sentinelle illi ocolesc!»²

Forma poporană actuală a acestui nume este *Jiu* și *Jitu*; forma străină, trecută în celelalte limbe prin canalul Germanilor, este *Shyl* seă *Schil*; forma româna vechiă, înregistrată în urice încependă de prin secolul XV, este *Jilū* și *Julū*³, ceia-ce probază că vocala de miș-loc, intermediară între *i* și *u*, era *i*.

Din numele cellă vechi allū *Jitului*, neavendū sonul palatal *j* Germanii făcură *Schil*, reținendū forțe correcte restul cuvântului; éră Români, după cunoscuta proprietate a limbei năstre, o proprietate înse despre care nu se găsece nicî o urmă pênă la gîumătatea sutimî XV⁴, aū muțatū pe finalul *l*: din *Jilū*—*Jiū*.

De unde va fi luatū d. Bolliacū că Giul este «le *Gilid* (!) des Romains»⁵, nu scimū; probabilmente, venerabilul archeologū confundă aci, după cum o făcuseră și alții mai înainte, Giul oltenū cu rîul *Gilfil* din Iornandă⁶ seă *Gilpit* din Geograful Ravennatū⁷,

¹²) Ap. KARAMZIN, t. 2, nota 318: «perebredosta Dniepr «i poïdosta v Olto».

¹³) *Chronicon Dubnitzense*, ap. PODHRADZKY, *Chronicon Budense*, Budae, 1838, in-8, p. 320.

¹) Unū actū din 1538 în VENELIN, 164: «Szerban *vel ban Zsil'ski*»

²) BOLLIACU, *Poesie nationale*, Paris, 1857, in-8, p. 1.

³) Actū din 1429: «na *Juli* selo Czauri...» în VENELIN, 56;

altul din 1480: «da si uzmet vamu na *Jilie*», *Ibid.*, 122; etc.

⁴) Veđi în *Archiva istorică*, III, 190, probe documentale cum-ă pênă la 1450 Români din Dacia diceau *urecle*, éră nu *ureche*, ađeă nu muțaseră încă pe *l*.

⁵) *Topogr. de la Roum.*, 7.

⁶) *De reb. Get.*, XXII.

⁷) *Geogr.*, IV, 14.

nebăgându de sémă că acestü Gilfil sétü Gilpit se afla lóngă actualele rîuri transcarpatine Crişü şi Mureşü⁸⁾, încätü nu se potriveşte de locü cu Giŕulü nostru.

Nesciëndü din testurî cumü se chiăma în anticitate importantulü rîu olténü, nu urméză încă imposibilitatea de a n'o puté afla de aŕurî pe o calle sciintifică nu mai puŕinü sigură.

Metodulü analiticü cere mai änteü de tóte de a se cerceta după puŕinşă, decă sonulü *j* la inceputulü *Jiulü* este primordialü, sétü numai vechiü.

Cu alte cuvinte, trebuî să definimü valórea genetică a iniŕialulü *Ж* în vorba poporului românü; ñicemü: «în vorba poporului românü», căci limba cultă póte fără nici unü inconveninte să'lü supprime cu deseversire, înlocuindu-lü în maioritatea casurilorü prin *dj* (*ge, gi*) ca la Italiani⁹⁾, une-orî escepŕionalü prin *z* ca în *maŕu* din *majus*, sétü prin *s* de'naintea unei consóne, bună-órá *vrasbă* pentru *vrajbă*.

Tóte vorbele de origine slavică cu *Ж* în capü aŭ conservatü la noi întocmai sonulü pe care'lü aŭ la Slavi în prototipurile lorü: *jórdă, jitniŕă, jéle*, etc.

Acéstă ecuaŕiune înse n'arü fi nici decumü essactă în privinŕa vorbelorü române provenite din alte fontâne decätü acea slavică.

Dreptü probă, éccé unü tabellü:

Жugü, latinesce *iugum*, după cumü se citeşte în inscripŕiuni şi'n celle mai vechi manu-scripte¹⁰⁾;

Жоŕ, latinesce *Jovis*;

Жосü, latinesce *deorsum*;

Жуде, latinesce *iudex*;

Жоcü, latinesce *joco*;

Жumätate, latinesce *dimidietas*;

Жune, latinesce *iuvenis*;

Жunghiü, latinesce *iugulum*;

Жurü, latinesce *iuro*;

Жале, planta *salvia*;

Жoldü, medianulü *so'dum*, latinulü *solidum*¹¹⁾;

Жеŕü, latinesce *sessus*, în gréca bizantină *σένζος*¹²⁾;

Жacü sétü *jaŕü*, de unde *a jäcui* şi *a jäfui*, din medianulü *sac*¹³⁾;

Жubrä, adecă abcesü, grecesce *σαπρός, σαπρία, σηπεδών*, dela *σήπω*;

Жemlä, nemŕesce *Semmel*;

Жeliŕă, unguresce *szellö* (citesce *sellö*);

Жemlugă, pescele *salmo*;

Жigă, la Româniŕ de peste Carpaŕi numele *Sigismundus*;

Жigäritü, unguresce *szigoru* (cit. *sigoru*);

Жumaltü, italianesce *smalto*, nemŕesce *schmelz*. . .

De doue orî avemü *j=d*, de şepte orî *j=i*, şi de ñece orî *j=s*.

După sciinŕa filologică tranŕiŕiunea lui *s* în *j* fiindü posibilă numai prin intermediulü unü *z*, astü-feliü că *smaltü* bună-órá a trebuitü änteü să devină *zmarktü* şi apoi *jmarktü*, se potü

⁸⁾ IORNAND., XXII.— Cf. ZEUSS, *Die Deutschen und die Nachbarstämme*, Muenchen, 1837, in-8, p. 447-8. — Cf. SCHAFFARIK, *Slov. star.*, 408. — etc.

⁹⁾ Acéstă înlocuire a lui *j* cu *dj* ne întimpină în documentele române fórte vechi. În Arhivulü Statuluiŕ din Bucuresci, actele nonastirii Némŕü, legătura 21, nr. 4 şi 7, se află în originalü doue crisóve moldovenesce, care se confirmă reciprocü, ambele avëndü în vedere acellea-şi moŕie; unulü din 11 martiü 1445 şi cellü-l'altü din 8 decembre 1453; în cellü änteü găsimü numele propriü: «Barbü *Jamäru*», în cellü allü douilea: «Barbü *Giamäru*.»

¹⁰⁾ Despre analogia semi-yocaleŕ latine *j* cu samseritulü *y*, din care de asemenea derivă *dj* în limba zendă, veŕi interesantă observaŕiune a lui BOPP, *Grammaire des langues indo-européennes*, trad. Bréal, Paris, 1866, in-8, t. I, p. 109. — Cf. LOUMYER, *De la prononciation du Grec et du Latin*, Bruxelles, 1840, in-8; RAPP, *Physiologie der Sprache*, Stuttgart, 1836, etc.

¹¹⁾ SEULESCU, *Glossariü*, în *Albina Romänescă*, suplem. la nr. 11, 1845, verbo: *joldü*.

¹²⁾ DU GANGE, *Gloss. med. graecit.*, 1356.

¹³⁾ ID., *Gloss. med. latin.*, v. *sacum*.

da aci trei urme de această trecere prealabilă a lui *s* în *z* la Români: *z*acharū din *saccharum*, *z*erū din *serum* și *z*eghe din *sagulum*.

Inrudirea derivatului român *j* la începutul vorbelor cu unū primitivū *s* ne agiută a descoperi sorgintea numelui topicū *Jilū*, allū căruia prototipū este *Sil*.

Pictet rennōdă la o temă *sil* anticulū rîu *Silis* din provincia venețiană, rîulū *Silarus* din Galia Cisalpină, și totū-o-dată mai multe ape *Sala*, *Salia* și *Saale* din Spania și Germania¹⁴.

În adevărū, mai în tōte limbele vechi alle Europei termenulū *sal*, cu formele selle regulamente scādute *sil* și *sul*, exprimă ideia de apă.

La Celții din Irlandia verbulū *silim* însemnēză a curge, ērū substantivulū *sal*-spumă și mare.

Latinesce *salum* este de asemenea luciulū mării, și chīarū valurile unū fluvii, bună oră în versulū lui Stațiu :

Annis ut incumbens longaevi roborā pontis
Assiduis oppugnat aquis: jam saxa fatiscunt,
Emotaeque trabes: tanto violentior ille,
Saevit enim majore *salo*....¹⁵

Latinulū *insula* și germanulū *insel* nu sunt decâtū *in-sala*, adecă «în apă»¹⁶; totū precumū elleniculū *νησος*—insulă vine dela *σνα*—a curge¹⁷, seū slaviculū *ostrovū*—insulă din *stru*—a curge¹⁸.

Cu *insula* seū *insel* concōrdă și numele litvanū allū insulei: *sala*¹⁹, ērū în vechilū dialectū stinsū prusso-litvanū *salus* însemna moīnă seū baltă.²⁰

Tōte acestea și altele omogene provinū din radicala indo-europeă *sal* seū *sar*, a curge, conservatā mai cu sēmă în limba sanscrită cu o mulțime de derivate analōge: *sara*-lactū, *sar*-rit-fluviū, *sala* seū *salila*-apă etc.

Pliniū ni spune că Sciiți numīau Silis doue mari rīuri alle lorū, Donulū în Europa și Iaxartulū în Asia: «Tanain ipsum Scythae Silin vocant»²¹, și mai la valle: «includente flumine Iaxarte, quod Scythae Silin vocant»²².

Și la Sciiți dērū termenulū *sil* avea accepiunea generică de apă seū de fluviū.

O dată dīse acestea, după ce demonstrarāmū mai ānteitū că forma cea vechiă a Giului nostru a fostū *Sil*, mai trebuī ore vre-unū commentariū?

Dērū o probă mai decisivă decâtū tōte se conservă pēnē astă-đi în limba română.

§ 53.

CUVĒNTULU DACICU „SIL“ ÎN LIMBA ROMĀNA.

Reproducemū din d. Ionū Ionescu unū prețiosū passagiū relativū la hidrografia Mehedințului:

«Trecēndū delulū seū culmea cea mai înaltă a văii seū a luncei Motrului, dāmū peste o mulțime de *perae cari se numescū jelțuri*. Satele din jelțuri sunt tōte situate lōngă albiele

14) **Origines indo-européennes**, I, 139. — Cf. SCHULLER, **Siebenbuergen vor Herodot**, 100: «Unstreitig gehoert jendenfalls siebenbuergische Flussname Schyl zu den aeltesten Silis». — Cf. STEUB, **Ueber die Urbewohner Raetiens und ihren Zusammenhang mit den Etruskern**, Muenchen, 1843, in-8, p. 123: «Das Thema sul, von welchem das mehrfach vorkommende Sils, Silz, in den Urkunden Sules, Sullas und Sill, Flussname, urkundlich Sulla kommt, ist wohl ein und dasselbe mit sal.»

15) STAT., **Theb.**, lib. X, v. 867.

16) CORSEEN, I, 71: «Insula ist ausgegangen von der Wz.

sal—, *sal*—, mit der Bedeutung fliesen; insula bedeutet also: im Fluss befindlich, im Wasser befindlich.»

17) CURTIUS, **Griech. Etym.**, 297.

18) SCHLEICHER, **Formenlehre der kirchenslawischen Sprache**, Bonn, 1852, in-8, p. 130, 136.

19) POTT, **Wurzelwoert.**, I, 732.

20) PAULI, **Preussische Studien**, in KUHN, **Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung**, t. 7, Berlin, 1872, in-8, p. 179.

21) PLIN., **H. N.**, VI, 7.

22) **Ibid.**, V, 1, 8.

«păraelorü. In vallea dela Runcurellü începe unü jelțü, care se duce și dă prin luncă la Metăssarü. Intre culmea Motrului și lunca Metăssarului sunt văile prin cari trecü jelțurile. Töte văile și luncele sunt ocupate de ogórele celle mai fertile alle locuitorilorü din satele Miculescï, Tihomirü, Cozmănescï, Slăvilescï, Sura; érü la Șacü jelțului dela Miculescï dá în jelțulü dela Mătăssarü. Jelțulü dela Mătăssarü se pogórá în gïosü pe la Drăgotescï și se unesce cu cellü dela Miculescï. Jelțurile aceste minunate se potü asemëna cu numeroșe nervure alle unei frunđe, căci nervure sunt apele cu luncele lorü celle fertile. Délurile sunt coperite cu păduri ce înfrumusețézá cóstele și văile prin cari trecü jelțurile. Verdéța și activitatea vegetațiunii este întreținută numai de umeđéla jelțurilorü. Ce arü fi cândü apa din jelțuri s'arü scóte, și cu dënsa s'arü irriga luncele? Arü fi unü spectacolü unicü și pe care nu l'amü vedütü încă nicăiri, cu töte că amü cällëtoritü, și încă pe gïosü, numai în Elveția de doue ori, și amü vedütü multe și minunate țerre în occidentulü Europei ca și n orientü, și în Asia-mică, unde sunt peșagele celle mai pittorescï și mai frumosü înzestrate de natură. In jelțurile din gïudețulü Mehedințü pe lóngă matcele lorü sunt și allee de copaci; lóngă matcă și pe albia văii sunt ogóre; la pólele délurilorü văilorü sunt situate satele cu case între liveđi de pruni și de totü felulü de pomi roditori ce mergü pënë sub sprincëna délurilorü. Din dreptulü Metăssarului peste delü se începe vallea în care sunt satele Buhurellü, Negomirü, Ursóia, Artanü și Racü. Apa ce trece prin acéstă valle se numesce jelțü și merge pënë la Borescï, unde se împreună cu mai multe jelțuri ce vinü din văi și mergü töte la Ionescï de se vérsă în Giü»¹.

Jelțü, acéstă caracteristică denumire curatü olténă a păraielorü, pe care în deșertü o veți căuta în restulü Munteniei, în Ardélü séu în Moldova, ni offeră o formă modernisată a cuvëntului.

Nu mai departe decâtü în secolulü XVI se đicea încă *jilțü*, pe cândü totü atunci Giulul se chiăma *jilü*.

Intr'unü crîsovü dela Alessandru Mircea din 11 iuliü 1571, privitorü la satulü Turcenü din districtulü Gorgitü, noi citimü:

«Au fostü datü ei cu suffletele lorü lui Zacharia și cetei selle moșia în Turcenü pe *jilțü* în *susü*, érü moșia lui Manü și Stanü este giümetatea cea pe *jilțü* în *giosü*»².

Și mai departe:

«Hotarulü să se scie dela gura *jilțului*»³.

In acestü importantü documentü termenulü *jilțü* se repetă de cincü ori.

Astü-feliü vorba dacică *sil*, devenită *jilü* printr'o lege de preferință a fonetismului românü, după cumü amü vedütü în paragrafulü precedente, trăesce pënë n momentulü de față în Oltenia, ș'apoï numai acolo, în deminutivulü *jilțü*, contrasü din *jilüțü* prin perderea lui *u* ca în *uscü* din *usucü*.

Jilü, rîu; *jilțü*, përeü; éccë o legitimă posteritate directă a *silului* Dacilorü.

Și câte mai sunt altele, menite a se desmormënta din limba română cu încetulü de cătră sciința istorică, cu töte pedecelë ce-ï pune în calle pedantismulü unorü închipuiți filologi, cari înlăturézá ori-ce nu li se pare a fi destullü de *ciceronianü* în grafulü nostru, uítändü cu naivitate că o limbă, ca și unü individü, se nasce dintr'unü tată și o mumă, nu dintr'unü fantasticü androginü.

Inainte de a trece la cellü-l'altü nume allü Giululü, să ne oprimü o clipă asupra unorü rîurü omonime.

¹) Agricult. în Mehedințü, 72—73.

²) Documentele m-rîi Tismëna, legătura 40, nr. 6, în Arhivulü Statului: «kako sut dali s's nichni duszi Zacha-

«riev i ezet emu ôtezinu Turezani ôt *zsiltzu* u gor, » ôezinu «Manulov i Stanov est pol ot *zsiltzu* u dol.»

³) Ibid.: «i chotarulü dá se znaet ot usta *zsiltsov*...»

X
§ 54.

UNDE A FOSTU DISTRICTULU DE JALEȘU DIN SECOLULU XIV ?

Unu përițu numitù Jaleșu din g'udețulu Gorgiù se citește degia în diploma mirciană din 1387¹, êrù actulu confirmativù dela împëratulù Sigismundù din 28 octobre 1429 ni spune și mai lîmuritù că pe malulù acestuî rîulețu se află satulù Arcaniî², care în realitate essistă acolo pënë astă-đi, încâtù nu mai remâne nicî o îndouélă că Jaleșulù din 1387 și 1429 este identicù cu actualulù Jaleșu.

După numele acestuî përițu însuși districtulù Gorgiulù în acelea-și doue documente se chîamă «g'udețu de Jaleșu».

La prima vedere se pare curiosù, cumù de s'a botezatù o regiune întregă după numele unuî rîulețu fără nicî o însemnătate, cândù scimù că nemicù nu pôte fi mai secundarù și mai terțiarù decătù perîulù gorgianù Jaleșu, unù bietù affluente allù përiulù Suhodolù, carele la rîndulù seù se vërsă în perîulù Bistrița, tributarù êrôși allù përiulù Tisména, totù din përițu în perîțu !

Dêrù sunt ôre mai respectabile perîulù Covurluiù seù perîulù Tutova, după carî se chîamă doue importante districte din Moldova ?

Singura obiecțiune ce ni s'arù puté face, este că satele Ploscina, Cireșu și Leurda, menționate în diploma sigismundiană ca făcêndù parte din «g'udețulu de Jaleșu», aparținù astă-đi Mehedințuluî, nu Gorgiulù.

Da ; înse elle se află anume la marginea dintre Mehedințu și Gorgiù, încâtù nu trebuia după secolulù XV decătù o mică modificare administrativă pentru a le lua dela unultù și a le da celluî-l'altù.

Totù astù-feliù satulù olténù Cumanî la Dunăre nu mai departe decătù sub Mateiù Bassarabù era documentalmente allù Mehedințuluî³, pe cândù astă-đi face parte din districtulù Dolgiù⁴.

Totulù probéză că'n vechime districtulù mehedințénù se întindea mai multù decătù acuma dela vestù spre ostù, adecă călca peste Dolgiù, și mai puținù decătù acuma dela sudù spre nordù, adecă era călcatù de Gorgiù.

Acésta se confirmă pe deplinù prin mappa Olteniei, essecutată de cătră armata austriacă la începutulù secoluluî trecutù și unde sunt indicate hotarele tuturorù districtelorù.⁵

Eccé de ce, încă o dată, «g'udețulu de Jaleșu» din epoca lui Mircea cellù Mare este Gorgiulù, allù căruia nume actualù Gor-Giù însémnă slavonesce «Giulù-de-susù», după cumù Dol-Giù, numele învecinatù allù districtulù craïovénù, vrea să đică totù slavonesce «Giulù-de-giosù».

O nouă probă din celle nenumërate, cumù-că slavizarea nomenclaturei a fostù la noi unù simplu effectù modernù allù influinței culturale a cirillismuluî, êrù nicî decumù allù unuî vechitù amestecù corporalù cu Slavî !

§ 55.

ORIGINEA CUVÈNTULUI «JALEȘU».

Prima sillabă a numelui Jaleșu este evidentemente *sal*, cu aceia-și rațiune cu care *Jilù* e *sil*, ambele numî offerindu-ni doue derivate collaterale din radicala ariană *sal*, a curge, din care provine accepciunea substantivală de «rîu».

1) VENELIN, 10.

2) *Ibid.*, 56.3) Actele monastirii Tisména, legătura 14, în Archi-
vulù Statuluî din Bucuresci.4) FRUND., *Dicț. top.*, 128.5) Valachia cis-alutana in suos quinque districtos
divisa, în KÖLESERI, *Auraria romano-dacica*, ed. Seivert,
Posonii, 1780, in-8.

Este mai a-nevoia înse a limpezi a doua gîmătate a cuvîntului «Jal-eşu»: suffissul *eşu*.

Ellu ne întimpină de asemenea în alte numi locale, ca fluviul Arg-eşu, perul Brat-eşu din Némțu și lacul Brat-eşu din Covurluiu, muntele Corn-eşu din Gorgiu, Gd-eşu și Bùt-eşu din Argeşu, Pând-eşu din Dîmbovița, Gür-eşu, Bâb-eşu și Gròt-eşu din Prahova, Sped-eşu din Buzeu etc., apoi în numi personale ca Râr-eşu, Scâf-eşu, Pèn-eşu, Or-eşu, Verd-eşu, Bòld-eşu, Râcl-eşu, Mâr-eşu și altele; în fine în vorbe ca gal-eşu, frunt-eşu, óch-eşu, trup-eşu, lèn-eşu și așa mai departe, tóte cu accentul pe penultima sillabă.

În limba maghiară suffissul *es* (citesce *es*) formeză regularmente adiective determinative: *egvenes, pénzes, beteges, részeges, öreges, nemes* etc., și este cert că Ungurii nu l'au împrumutat prin vecinătate dela Români, căci ellu se află și ntr'o altă limbă finesă forte depărtată, anume la Laponi¹; dérú trebui ore să conchidem de aci vice-versa că *eşu* arú fi la noi totú-d'a- una unú maghiarismú, întocmai după cumú *nik* este totú-d'a-una unú slavismú séú *giú* unú turcismú?

Cu alte cuvinte, nesce termenii ca «Argeşu» bună-óră, cari offeră tóte indicile unei înalte vechimi, să fie posteriore în limba română venirii Ungurilor în Pannonia în secolul X?

Essistă unú mişu-locú decisivú de a respunde la acéstă întrebare.

Ca posteritate directă a Tracilorú, Arnăuții sunt de acella-și némú cu Dacií, fără ca totuși la cóstele Albaniei să fi locuitú vre-o dată Ungurii.

Ei bine, în limba albanesă radicalele verbale formeză prin suffissul *es*, cu accentul pe penultima sillabă ca și la Români, pe cândú la Ungurii ellu póte fi și pe sillaba ante-penultimă, termenii substantivali și adiectivali ca :

mbiles, séménătorú, dela *mbiel*, séménú;
mbyles, accoperișú, dela *mbyl*, închiáiú;
nemes, blăstémătorú, dela *nem*, blastemú;
prişes, corruptorú, dela *priş*, corruptú;
rîpes, calláú, dela *rîep*, despoíu;
hâpes, chiáiá, dela *hâp*, deschidú;
hektes, sufferindú, dela *hekí*, tragú etc.

Câte-o-dată între radicală și suffissú se intercaléză o consună, ca în :

pimes, beşivú, dela *pi*, béú;
hames, máncaú, dela *ha*, máncaú;
perghîones, spionú, dela *perghîoig*, pândescú etc.

Une-orí în loculú consunei figuréză vocala de legătură *e*, ca în :

rembees, hoşú, dela *remboig*, răpescú;
malekees, popá, dela *malekoig*, afurisescú;
kembees, zarafú, dela *kembeig*, schimbú;
kendees, cãntãreşú, dela *kendeig*, cântú etc.

D. Hahn constată unú singurú casú, în care suffissul *es* este secundarú, adecă se adaugă nu cãtră o radicală verbală, ci la o temă nominală: *vendes*, pãménténú, dela *vend*, locú.²

Albanesulú *es* nu este decãtú suffissulú arianú primarú *as*, carele în majoritatea casurilorú cere accentú pe penultima sillabă, adesea pe ultima, nici o dată pe ante-penultima.

Acestú suffissú în limba samscrită formeză :

a. Numi abstracte neutre ca :

târas, răpeşicúne, dela *tar*, a strãbatte;
râhas, taíná, dela *rah*, a uíta;
çâras, putere, dela *çu*, a mãri etc.

ß. Appellative neutre ca :

¹) UJFALVY DE MEZÖ-KÖVESD, *La Hongrie*, Paris, 1872, in-8, p. 45.

²) HAHN, *Alban. Stud.*, Gramm. 40.

cravas, urechiă, dela *gru*, a auți ;
clêtas, spiritü, dela *cit*, a cugeta ;
pâpas, apă, dela *pî*, a bé etc.

γ. In dialectulü vedicü, prin trecerea accentulü pe suffissü, adiective ca :

tarás, yute, dela *tar*, a străbatte ;
tavás, fôrte, dela *tu*, a mări ;
apás, activü etc.

In limba litvană suffissulü *as* scade la *es* ca și la Albanesü, măi lungindu-se printr'unü *ia* complementarü :

edesia, mănca, dela *ed*, a mănca ;
deghesta, augustü, dela *deg*, a arde ;
debesta, norü etc.

Lăssămü la o parte tranșiunile suffissulü *as* în limbele ellenă, latină, celtică, gotică, slavică etc., în carü tôte ellü se manifestă măi multü séü măi puținü în diverse forme scăđute³.

Avemü acumü a stabili o distincțiune fôrte essențială

In limba maghiară suffissulü *es* este eminentemente secundarü, unindu-se adecă numaï cu teme nominale.

In limba albanesă, ca și'n tôte celle-l'alte de tulpină indo-europeă, suffissulü *es* este aproape exclusivamente primarü, legându-se cu radicale verbale.

In limba română suffissulü *eșü* e celle măi de multe ori secundarü, ca în *trupeșü* dela *trupü*, *leneșü* dela *lene*, *corneșü* dela *cornü* etc., fiindü prin urmare de origine maghiară, cu atâtü măi multü că unele vorbe sunt identice în totalitatea compozițiunii, de pildă *chipeșü* — *képes* ; ne întimpină înse din cândü în cândü, pe de altă parte, suffissulü primarü *eșü* tocmai în termenü ceï măi vechi din nomenclatura topografică, de esemplu *Argeșü* dela o radicală *arg*, *Pandezü* dela o radicală *pand* etc., carü tôte, departe de a presinta ce-va ungurescü, denunță o antică provenință dacică, nedifferindü întru nemicü de formațiunile albanese cu *es*.

De acéstă din urmă natură este și numele Jaleșulü.

Jal-eșü corespunde din punctü în punctü samscritulü *sal-as*, apă, formatü prin suffissulü *as* din radicala *sal*, a curge.

§ 56.

RIULU GILORTU

Pe lôngă *Jilü* séü *Silis* și *Jaleșü* séü *Salas*, Oltenia măi are Gilortulü, unü însemnatü afluinte allü Giululü și'n a căruia primă sillabă degia d. Vaillant recunoscuse pe *Jilü*, dértü s'a încurcatü asupra *ortulü*, derivându-lü din latinulü *ortus*, începutü.

Ca și *Jilü*, acestü misteriosü *ort* pôte fi descoperitü numaï într'unü stratü limbisticü anteriorü pe teritoriulü nostru cuceririi romane ; din fericire, graiulü românü a conservatü în adevëru o vorbă, o vorbă măi remasă astă-đi în cânturile poporane celle măi arhaice, care pôte să ne conducă la o seriósă soluțiune, fără ca să fimü constrinși cu d. Vaillant a face din Gilortü pe tatälü Giulü : « Gilli-ortus ».

Vorba în cestiune este : « *orto-manü* », allü carü înțellesü appare fôrte limpede în următorulü passagiü allü balladei « *Mieórá* » :

« Si se sfătuiră
 « Pe l'appusü de sóre
 « Ca să mi'lü omóre,
 « Pe cellü Moldovenü,
 « Că-i măi *ortomanü*,
 « Șare oi măi multe,

³) BOPP, *Gram II.*, § 931—936. — SCHLEICHER, *Compendium*, § 230. — etc.

« Multe și cornute,
 « Și cai învâțați,
 « Și câni mai bărbați . . . »¹

Séu în ballada « Balaurul » :

« Cellu viteză de ortomană
 « Izbăia negrulă dobrogenu,
 « Și cu pala lui cea nouă
 « Tăia bălauru în două . . . »²

Orto-man se descompune în *orto* și *man*.

Man, germanul *mann*, celticul *mon*, sanscritul *manus* și *manu*, omă, ne întimpină în limba română ca finală acollo unde se cere a se da mai multă vigore fondului espresu în prima parte a cuvântului, adecă a face ideia mai *bărbată*; astă-feliu din *gogu*, prostă, *gogo-manu*, și mai prostă; din *hoșu*, banditu, *hoșo-manu*, și mai banditu; din *marghîolu*, glumeșu, italianesce *mariolia*, neogrecesce *μαργιολία*, *marghîolo-manu*, și mai glumeșu; etc.

Acella-și rollu gîocă în alte vorbe române finalul *andru*, ellenicul *ἀνδρός*, din indo-europeul *nara=anra* cu intercalarea eufoinică a lui *d* întocmai ca în francesul *gen-d-re* din *gener*, sanscritul și zendicul *nar*, celticul *nerth*, sabinul *nero*, albanesul *neri*, adecă *erôș* și omă séu bărbatu ca și *man*; bună-ora: *flăcăi-andru*, ce de mai *flăcău*; *copil-andru*, ce de mai *copilă* etc., éru într'unu basmu poporanu foarte vechiu: *seteș-andru*, ce de mai *setosă*; *chitaci-andru*, ce de mai *tute*; *falcășu-andru*, ce de mai *falcosă*³.

Man și *andru* n'au pututu rămâne în graiul nostru decătu dela Daci, uniculă strată primordială peste care se suprapusese imediatu elementul latinu.

Man în cuvintele române compuse fiindu o simplă întărire, cată dérô să cercetămă valoarea lui *orto*, în care se copprinde simțul fundamentalu allu vorbeii *ortomanu*.

Acestu *orto* este cu totul nedependinte de grecul *ερθός*, dreptu, a căruia formă dorică *βορθός*⁴ corespunde arianului *vardha*⁵, de unde anevoiă se pôte deduce tema *orto*, evidentamente născută, ca și *Ort* din *Alt*, dintr'unu prototipu *arta*.

Erodotu dice că numele cellu anticu allu Persiloru a fostu 'Αρταϊαι⁶ și că'n limba loră cuvântul *arta* însemna ce-va mare, *μέγαν*⁷.

Lessicografulu Essichiu este și mai explicitu.

Intr'unu passagiū ellu ni spune că vorba *arta* avea persianesce trei înțellesurī: mare, *μέγας*; luminosū, *λαμπρός*; vitezū: *Αρταϊοι, οι ήρωες παρά Πέρσαις*⁸.

Intr'unu altu locu mai adauge că forma *artad* însemna la Persi « dreptu »: *Αρτάδες, οι δίκαιοι, υπό Μέγαν*⁹.

Mare, luminosū, vitezū, dreptu, éccă dérū unu bogatū gruppu de accepiunī alle termenulu *arta* în antica limba persiană, tôte foarte apropiate de ceia-ce esprimaū Daciū prin *orto*.

Rawlinson a adunatu din fontâne classice următorulū registru de numī proprie medo-persice copprindēndu cuvântul *arta*, pe carī nu i-a fostu greū a le esplica cu agīutorulū limbei zendice:

Artabardes, din *arta* și *vērēto*, celebru : foarte celebru ;

Artabarzanes, din *arta* și *berez*, strălucitū : foarte strălucitū ;

Artachaeus, din *arta* și *hakhā*, amicū : foarte amicalū ;

Artapatas, din *arta* și *paiti*, domnū : mare domnū ;

Artasyras, din *arta* și *sura*, sóre : luminosū sóre ;

¹) ALEX., Poes. popor., 1.

²) Ib., 12.

³) SERREA, Visulū lui Titanū, în Columna lui Traianū, t. 3, p. 55.— Nu înțelegemū cumū de a pututu d CIPARIU, Grammatica limbei române, Bucur., 1869, in-8, t. I, p. 350, să și inchipuésă că *andru* este o « terminațiune diminutivă », citândū ca essemplu pe *cășellandru*. În acestu cuvēntu numai « cășellu » e diminutivū, pe cândū *andru*, din contra,

illū augmentéză, dāndu-i accepiunea de : ce de mai cășellū.

⁴) AHRENS, De dialecto dorica, Göttinga, 1843, in-8, p. 48.

⁵) FICK, Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen, Göttingen, 1871, in-8, p. 184.

⁶) HEROD., VII, 61.

⁷) Ibid., VI, 98.

⁸) HESYCH., v. *αρταϊοι*.

⁹) Ibid., v. *αρτάδες*. — Cf. STEPHAN. BYZANT., v. *αρταϊα*.

Artaxerxes, din *arta* și *khšatra*, rege : mare rege ;

Artochmes, din *arta* și *takhma*, tare : forte tare etc.¹⁰.

În limba zendică *arta* ni apare sub formele collaterale : *areta*, ce-va perfectă ; *aretha*, lege ; *ereta*, înaltă ; *erethé*, dreptate ; *erethwa*, adevărată etc.

Cuvântul *arethaman*, dreptă, legală¹¹, reproduce pînă și partea finală din allă nostru *ortoman*, pe care-l regăsim de asemenea în numele propriu persiană *Artamenes*.

Din limbele eranice moderne, totu aci aparțin arménul *ardar* și osseticul *aldar* în înțelesul de stăpân¹², érü Pictet reduce la aceeași temă pe celto-irlandesul *art*, nobil¹³, și Curtius pe grecul *ἀρτι*, dreptă, pe *ἀρετή*, forță, pe *ἀρι* în *ἀριστος*, celă mai bun etc.¹⁴.

Amă mai puté menționa pe modernul persiană *ard*, voinică.

Tóte acestea ne readducă la «orto-manulă» română.

Orto, primitivamente *arta*, implicăndu idea fundamentală de ce-va bună, dreptă și vitéză totu-o-dată, adecă ună complexă ce s'ar puté traduce prin «voinică», finalul *man* vine de mai întăresce acéstă noțiune, astu-feli că *orto-man* vrea să dică : «forte voinică».

Dérü constatându-se antica essistență și nuanțele de semnificațiune alle cuvântului *ortu* conservatū chiarū în limba română, după cumū constatarămū în același timpū totū în limba română cuvântul *jilū*, ce este óre *Gil-ortulū* ?

Compusū din *sil-arta*, ellū însemna în limba dacică «rîu voinică», unū epitetū ce i se cuvenă pentru natura cursului seū, care—după observațiunea inginerului Kopystynski, — «face multe și mari curbături, și cândū cresce, nomolesce totū împregiurū»¹⁵.

§ 57.

NUMELE „GIOMARTILU”.

Totū în Oltenia se mai află o apă purtându unū nume dacică analogū cu allū *Gilortulū*.

E *Gio-martilū*, unū pērū ce curge prin districtele Dolgiū și Romanaș, versându-se în Oltețū.

Gio, adecă *Giū*, represintându pe daciculū *sil*, avemū de lîmuriță numai finalulū *martilū*.

Pictet a constatū essistența unei radicale indo-europee *mart* în înțelesul de «vioiū», de unde persianulū *mart*—viū, celto-irlandesulū *marthaim*—a trăi și *mart*—vaccă, latinulū *martes*—sderū, germanulū *marder* etc.¹

Cuvântulū *martilū*, identicū prin elemente formale cu germanulū *marder*, arū puté fi unū membru dacică din același grupū, denotându unū prototipū *martira*, din radicala *mart* și suffissulū *ra*.

Pērulū «*Giomartilū*», adecă *Sil-martira*, arū fi în acestū casū rîu-vioiū, întocmai după cumū *Gilortulū*, adecă *Sil-arta*, este rîu voinică.

Semnificațiunea termenului *martira* remâne înse d'o-cam-dată dubiosă, în așteptare de a i se găsi o urmă decisivă în limba română seū în acea albanesă, cari amendoue sunt în privința graiului dacică ce-va-ce e coptica pentru descifrarea ieroglifelorū seū persiana pentru monumentele zendice.

Totū ce se pôte spune cu certitudine, este numai atăta că numele pērului *Giomartilū* cuprinde în sine elementulū *sil*—rîu, și unū altū elementū neprecisatū încă *martira*...

§ 58.

NUMELE GIULUI ÎN PTOLEMEU.

Numele dacică allū *Giulū* *Sil* nă-a împinsū pe nesimțite a cerceta nomenclatura congeneră a *Jalesulū*: *Salas*, a *Gilortulū*: *Sil-arta*, și a *Giomartilulū*: *Sil-martira*, tóte în Oltenia.

¹⁰) RAWLINSON, *On the derivation and meaning of the proper names of the Medes and Persians*, în *History of Herodotus*, London, 1862, in-8, t. 3, p. 445.

¹¹) JUSTI, *Handbuch der Zendsprache*, Leipzig, 1864, in-4, p. 30.

¹²) *Ibid.*

¹³) *Origines*, I, 33.

¹⁴) *Griech. Etymol.*, 317, nr. 488.

¹⁵) AP. FRUNDESCU, *Dicțion. topogr.*, 258.

1) PICTET, *Origines*, I, 452.

Punctul, la care trebui să revenim după această lungă excursiune, este duplicitatea nominală a Giului.

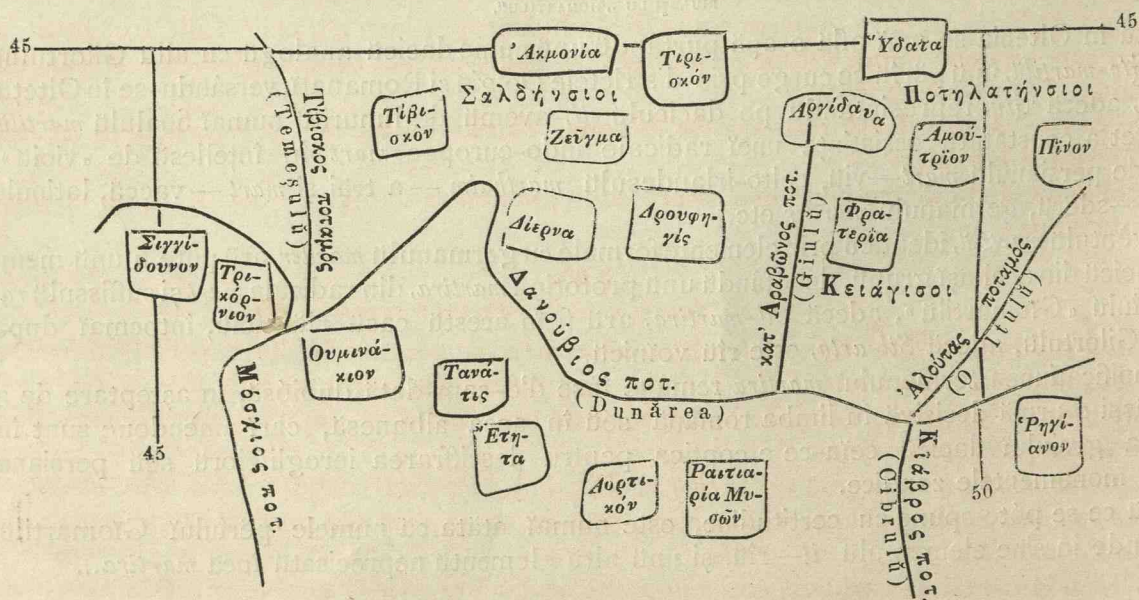
Pe lângă *Sil*, păstrat în gura poporului nostru și care cată să fi fost numele părții superioare a Giului, căci nu pe câmpia, ci în regiunea muntoasă se operase amestecul elementului latin cu cellu dacicu dându nascere naționalității române, acestu fluviu mai purta totu atunci în porțiunea-i de giosu unu altu nume, ce se află înscrisu peste puțin după cucerirea Daciei în prețioasă compilațiune a lui Ptolemeu.

Immediat spre apus de Olt și imediat spre resăritu de Temeșu, în mai multă apropiere de cellu ânteiu, geografulu alessandrinu face a se versa în Dunăre, nu departe de gura rîului Cebra de pe mallulu opusă allu Bulgariei, unu fluviu în care degia Ukkert a recunoscutu pe allu nostru Giu.¹

Ptolemeu, după tôte edițiunile, îllu numesce Παβών; dérū tôte manuscriptele, de altă parte, ne autorisă cu același dreptu de a citi Αραβών, căci atât în testu precum și pe mappă acestu cuvântu figurăză nedespărțitu de prepozițiunea elisibilă κατά, astu-feliu că de'naintea testuluu καταραβωνος ποταμου depinde dela perspicacitate editorulu de a preferi pe κατ' Αραβωνος ποταμου séu pe κατά Παβωνος ποταμου², adecă: «cătră rîulu Arabu» séu «cătră rîulu Rabu», una din doue.

Arabu séu Rabu, ori-cumă să fie, vomu desbatte auri originea și semnificațiunea acestui nume; aci d'o cam dată ne mărginim a constata că așa se chiamă Giulu în Ptolemeu.

Pentru a preveni în astă privință ori-ce controversă, éccē în fac-simile buccata olténă a Daciei după codicele vatopedianu din secolulu XIII, cellu mai vechiu manuscriptu cunoscutu allu operei lui Ptolemeu :

Acollo dérū unde se descarcă în Dunăre, Giulu se chiamă Arabu séu Rabu, numele ce-i dederă probabilmente învecinătii Misii de lângă Παιτιαρία Μυσών, făcându-lu apoi cunoscutu

¹) Geogr., III, 2, p. 603: «Rhabon=Schyll». — KATAN-
SICH, De Istro, 47, crede că e Mureșul, uitându că a-
ceasta niel în Dunăre nu se vearsă, niel între Oltu și Temeșu

nu eurge, niel aprôpe de gura Cibrulu nuseasă, trei con-
dițiuni esențiale pe cari tôte le satisface Giulu.
²) Géographie de Ptolémée, ed. Sewastianoff, Paris, 1867,
in-4 maj., p. XXXIII și LXXXVIII.

Grecilor, prin intermediul căroră va fi agiunsu pêne la Ptolemeu; mai încollo în munți acestu fluviu se dicea *Silü*, transmittându-se cuvântul prin moștenire dela Daci la Români și persistându pêne 'n zilele noastre.

§ 59.

CONCLUZIUNEA DESPRE FLUVIELE BINOME DIN MUNTENIA.

In paragrafii precedinți ne-amü încredințatü că :

1. Dunărea din vechimea cea mai cänuntă a purtatü doue numi: *Ister* dela gură pêne la Oltü, adecă în regiunea cämpenă, și *Danubius* dela Oltü în susü, undeși sparge lîngă Orșova unü drumü între Balcanü și Carpați;

2. Oltulü avusese éróși doue numi: *Maris* pe șessü și *Alta* în munți;

3. Giulü de asemenea se chiäma *Arab* séu *Rab* în partea inferiöră, pe cândü locuitorii zonei de susü illü cunosceau sub numele de *Sil*;

4. In fine, după ce demonstraserämü mai de'nainte că Argeșulü se numia *Marisca* pe cäm-piä, amü arätatü apoi în trecëtü anticitatea cellui-l'altü nume allü seü *Argas*, assupra căruia vomü avé a vorbi pe largü mai departe în monografia urbilorü și carele nu încäpea aiurü decâtü la cursulü superiorü allü acestui fluviu.

Ister-Danubius, *Maris-Alta*, *Arab-Sil*, *Marisca-Argas*, éccé dérü o bogată binomitate fluvială, din care înse Româniü nu cunoscü decâtü numile celle curatü muntöse: *Dunäre* și nu *Istru*, *Oltü* și nu *Maris*, *Giü* și nu *Arab*, *Argeșü* și nu *Marisca*; cea-ce probéză încä o dată că naționalitatea nöstră se născuse esclusivamente pe plaiü, de unde s'a pogorîtü pe șessü cu multü mai târđiü, avëndü degia o limbă formată.

Față cu acestü tabellü binominalü se mai nasce o nouă întrebare.

Affară de Dunäre, care aparține așa dicëndü Europei întregi, celle-l'alte trei fluvie alle nöstre câte cu doue numi, Oltulü, Giulü și Argeșulü, se află tôte în giumătatea cea occidentală a Terrei-Romănesci.

De ce óre să nu fi fostü totü așa de binome rîurile ce-va mai orientale, mai cu sémă Dîmbovița și Ialomița?

Problema fiindü dintre celle mai interesante, suntemü datorü a-ï accorda unü momentü de atențiune.

§ 60.

DE UNDE ȘI PÊNE UNDE AU LOCUITU SLAVII IN MUNTENIA.

Rîulü cellü mare *Dîmbovița*, rîulețulü *Dîmbovnicü* ce se vérsă în Néslovü, perîulü *Dîmbü* din Prahova și perîulü *Dumbrăveni* din Tutova, tôte derivă din tema slavică *dîmb*, avëndü semnificațiunea de stegiarü, de unde limba română are *dumbravă* (*quercetum*, *Eichenwald*) și *dumbravnicü* (*melissophyllum*, *Waldmelisse*)¹.

Totü de acollo mai avemü noi *dîmbü* (*collis*, *Hügel*), căci verbulü *dubiti* séu *dîmbiti* în-sémnä la Slavü a sta în susü, *erectum stare*, cea-ce se applică d'o potrivă cătră unü arbore și cătră o movilă².

Lässändü înse la o parte accepțiunile celle secundare, vorba *dîmb* esprimă în tôte dialectele slavice, vechi și noue, ideia principală de stegiarü.

D. Bolliacü dice într'unü articolü:

« Pentru ce apele verđi alle Dîmboviței se chiäma *Dîmbovița*, vorü spune-o norociții generațiunilorü viitóre »³.

Fără a aștepta mórtea generațiunii presinți, noi vomü respunde de pe acumü venerabilulü nostru archeologü, că apele celle verđi alle Dîmboviței se chiäma *Dîmbovița* tocmai

1) *Lexicon Budanum*, 200.

2) *Miklosich, Lexic.*, 190.

3) *Tergovistea*, în *Columna lui Traianü*, t. 3, p. 301.

pentru că Slaviloră de pe la începutulă evului mediū, ca și d-luī Bolliacū mai dē-ună-dī, elle se păruseră *verđi*.

Dîmbovița se descompune în trei părți constitutive egalmente slavice :

1. Radicala *dîmb*, stegiarū;
2. Desința adiectivală *va*: *dîmbo-va*, prin care cuvântulă ȳea înțellesulă de «a stegiarulă», adecă «fóia de stegiarū»;
3. Suffissulă *ita*, generalmente deminutivū, aci totuși semnalândū numai substantivarea adiectivulă *Dîmbova*, ca și'n o mulțime de alte casurī de numī proprie locale, cullese de d. Miklosich⁴.

Dîmbovița cea verde, după cumū o numesce d. Bolliacū, nu este filologicesce altū ce-va decătū o «fóia de stegiarū», érū nicī decumū unū Messia allū generațiunilorū viitóre, séu vr'o imaginară vorbă latină *Ambaevites*, «doue vițe», după cumū își închipuīa unū respectabilū filoromânū⁵.

Să trecemū la Ialomița.

D. Bolliacū, pe care ni place a'lū cita de câte orī este în gîocū observațiunea esterióră a lucrurilor, ni spune :

«Cine póte đice că Ialomița nu este cea mai *galbenă* gârlă ce avemū în țerra nóstră?»⁶.

D-sea retăcesce înse cândū esse din familiara sferă a impressiunilorū de pe natură, adăugândū că arū fi cititū în nesce crisóve de pe la 1600 chíarū numele de *Galbena* și că însă-și vorba Ialomiță arū deriva din γαλδ doricū (!) și din *mita*, «galbenū într'unū dialectū celtū»(?).

D-sea retăcesce, căci :

1. In istoriă nu se vorbesce cu «foīletândū prin chrisóve găsescū» după cumū se esprima d-sea, ci se indică datulū cronologicū allū documentulū și loculū numerotatū unde se află;
2. Nu numai pe la 1600 acestū rîū purta actualulū séu nume, dérū încă la 1387, într'unū crisovū allū monastiriī Nucetulū, unde Mircea cellul Mare dăruesce călugărilorū tóte bălțile pêne la gura *Ialomițet*: «dori do ustie *Ialovnitzi*»⁷;
3. Dacă Ialomița s'a născutū dintr'o închipuită limbă mixtă celto-dorică din anticitatea cea mai depărtată, apoi uricariī români de pe la 1600, cari nu scieatū nicī doriesce, nicī cu atătū mai puținū celticesce, cumū óre să fi pututū ghici atătū de bine că acea construcțiune verbală vrea să đică «Galbenă»?

Astū-felū, din tótă teoria d-luī Bolliacū numai culórea *galbenă* a Ialomiței remâne în picóre, rîurile differindū în adevărū adessea prin nuanțe, fie din causa compunerii geologice relative a albielorū, fie din a diversei nature séu dispozițiunii a malurilorū, fie din a materialulū de alluviune ce carră.

Noī amū veđutū mai susū că *Dîmbovița*, deși verde, totuși nu s'a numitū *verde*, ci numai prin asociațiune de idee cu *verdétă* s'a đisū «fóia de stegiarū.»

Totū așa Ialomița, în locū de a se đice *galbenă*, și-a căpētātū unū nume după o altă prōprietate a sea mai pronunțată, care póte să fie cu *galbenétă* într'o relațiune fórte indirectă.

Décă popórele arū chiăma tóte rîurile lorū numai d'a-dreptulū după culóre, vocabularulū hidrograficū arū trebui să fie fórte scurtū, de óră-ce numērulū culorilorū propriū đise este de totū mărginitū.

Forma cea correctă a numelū Ialomiță, pe care amū veđut'o în diploma marelū Mircea, nu este cu *m*, ci cu *v*: «Ialovița.»

⁴ Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen, Wien, 1872. in-4, p. 22: «Das Suffix itza tritt an Substantiva und an Adjectiva; im ersteren Falle bildet es Deminutiva; im letzteren substantiviert es.» Probe de a doua speciă: Belitza, Blatnitza, Borovnitza, Brankovnitza, Brestovitza, Bre-

znitza etc., între cari Dubovitzza, Dubstítza, Dubnitza, Dubovítza, de aceia-și radicală cu *Dîmbovița*.

⁵ VAILLANT, I, 86.

⁶ Supra nota 3.

⁷ Actele m-rif Cozia, legătura nr. 40, în Arhivul Statulū din Bucuresci.

N din crisovul mircianu: «Ialov-nița», provine din facultatea limbei slavice de a adăuga acestu sonu cătră suffissulă *ița* seü de alü supprime, purü și simplu după considerațiunı momentane de eufoniă.⁸

Cu primitivul *v* Ialomnița ne întimpină degia în scriitoriı bizantinı din secolıı VII și VIII după Cristü

Teofilactü Simocatta, mortü pe la anulü 640, o numesce Ἰλαβακία.⁹

Călugërulü Teofanü Cronografulü, născutü pe la anulü 784: Ἰλαβακία.¹⁰

Schaffarik transcrie ambele aceste grecisme prin *Ilovace*¹¹ și traduce însu-și numele, ca și allü nostru Șincea¹², prin Ialomnița.

Noı credemü că o transcripțiune mai adecuată din Ἰλαβακία și Ἰλαβακία este *Jalovka*.

In adevërtü, așa se țice Ialomnița și în cronică maghıară a lui Iónü de Kikullew din secolulü XIV.¹³

Suffissele *ița* și *ka* fiindü perfectamente ecivalinți în limba slavică, mai allesü în numı proprie locale, Dımbovița se chiăma une-orı și ea Dımbovca.¹⁴

Elementulü materialü allü cuvëntulü fiindü determinatü, să ne 'ntrebămü acuma: ce vrea să țică *Jalovița* seü *Jalovca*?

Ceța-ce caracteriză regiunea propriü țisă a Ialomniței nōstre, după cumü amü indicat'o degia în parte vorbindü despre bordeie, este o pustietate mlăscinosă și neroditōre, unü felü de Sahara a Dacieı.

Descriëndü sub anulü 590 expedițiunea Bizantinulü Priscü contra Slavilorü dela Ialomnița, Teofilactü țice:

«Dândü peste *mlascine*, Greciı s'aü încurcatü într'unü pericolü extremü, încätü totă oștirea «arü fi peritü, decă tribunulü Alessandru nu reușta s'o scōță cu grabă din acelle *locuri băl-tōse și noroiōse*.»¹⁵

Bizantinı trecuseră atuncı Dunărea la punctulü numitü actualmente Vadulü-oii, de óră-ce Teofilactü ni spune că mai îndată ei aü și sossitü la Ialomnița, ceța-ce e peste puțină la orı-ce altă trecëtōre danubiană, căcı imediatü mai susü numerōse insule desfacü Istrulü în mai multe ramure, éru imediatü mai gıosü se întrepune între ellü și Ialomnița uriașulü brațü dunărenü Borcea.

Peste cățı-va annı Greciı trecü Dunărea într'unü altü locü cu multü mai spre appusü, anume unde-va între Turtucaıu și Silistria, căcı Teofilactü ni arétă că era departe de Ialomnița; și apoi mergëndü înainte spre acestü rıș, ei nemerescü — țice scriitorulü bizantinü — «peste nesce *locuri fără apă*, retăcındü vr'o treı țille.»¹⁶

Teofanü și traducëtorulü seü latinü Anastasiü Bibliotecarulü, care trăia pe la anulü 850, sunt nu mai puținü espliciți asupra natureı fizice a spațiulü intermediarü dintre Dunăre și Ialomnița: «*arida inaquosaque loca*.»¹⁷

Eı bine, acéstă sterilitate a țerreı ialomnițane de gıurü în gıurü trebuia să fi isbitü pe Slavı mai multü decätü chıarü culōrea galbenă, care impressionase atätü de multü pe d. Bolliacü.

S'arü puté țice, ceı dreptü, că ideia de *galbenü*, frunță *galbenă*, față *galbenă*, nu e fără legătură cu ideia de *sterilitate*; noı totuși suntemü dispuși a crede că la formațiunea numelü Ialomniței acéstă poetică asociațiune n'a gıucatü mai nicı unü rollü.

⁸) DOBROWSKY, *Institutiones linguae slavicae*, Vindobonae, 1822, in-8, p. 307: «Aliqua pro *itza* amant *nitza*: «pievnitza, kormitelnitza, chranitelnitza etc.»

⁹) *Historia*, rec Bekkerus, Bonnae, 1734, in-8, p. 257, 279.

¹⁰) *Chronographia*, rec. Classen, Bonnae, 1839, in-8, t. 1, p. 425. — Cf. ibid. ANASTASIUS, *Historia ecclesiastica*, t. 2, p. 129.

¹¹) *Slow. Staroz.*, 567, 568.

¹²) *Cron.*, 1, 116. — Șinceaı adduce numai pe Teofanü, nu și pe Teofilactü, carele înse acesta este mai importantü.

¹³) In *Chronicon Budense*, 329: «cum exercitu predicto «fluvium *Iloncha*, ubi fortalicia et propugnacula erant per «Vlachos firmata, potenter expugnando pertransiens». — In paleografia latină *n* și *u* seriëndu-se în acella-și modü, avemü totü dreptulü de a corege *Iloncha* în *Ilovcha*.

¹⁴) *Ibid.*: «*Domboycha*». — Cf. MICLOSICH, *Die slav. Ortsnamen*, p. 19, § 7, și p. 22, § 20.

¹⁵) THEOPHYL, lib. VI, cap. 8. — Cf. STRITTER, II, 58.

¹⁶) *Ib.*, VII, 5.

¹⁷) THEOPHAN, t. I, p. 426; t. 2, p. 129.

Orî-cumă să fie, este certă că *sterilitatea* predominesce în cazul de față asupra *gälbeneliei*. Adiectivul *ialov*, de unde *ialovița* și *ialovka*, ca și *dîmbovița* și *dîmbovka* din *dîmb*, doue forme substantivale ecivalinți, însemnă în toate dialectele slavice: *aridă*, *sterpă*, *neroditoră*, fie vaccă, fie câmp, fie oia, fie arbure.¹⁸

Ialomița, care scaldă îndeșertă profilul vastului baragană fără să-lă potă fertilisa, este fluviulă cellă măi sterpă allă României.

Amă demonstrată că Dîmbovița cea verde și Ialomița cea galbenă sunt nesce numă eminamente slavice, pe cară Românulă nu le-ară pută traduce decătă prin *Foiă-de-stegiară* și *Sterpă*.

Vomă vorbi ațură despre Prahova, Ilfovă, Cricovă și cele-l'alte rîură secundare, tôte nu măi puțină slavice prin nomenclatură și tôte în pătratulă câmpenă orientală allă Munteniei.

Aci este loculă de a constată atăta că, de cândă există Dacia, Slavă, ca elementă compactă, n'au locuită nică o dată și nică o dată n'au fostă în stare de a pătrunde în Țerra-Romănescă decătă numai și numai în porțiunea territorială coppersă între Dîmbovița și Ialomița, agățundă spre appusă pênă la Argeșulă de gîosă și întindendă-se spre resărită dincollo de Buzetă.

Despre Moldova noi nu vorbimă aice.

Oltenia și munță dela Muscellă pênă la Vrancea ată fostă pururea vergure de oră-ce impoporare slavică.

Teofilactă și Teofană, scriitoră de cea măi înaltă autoritate, cellă anteii fiindă contimpurénă evineminteloră și cellă allă douilea basându-se pe memorie sincronice, mărginescă în modulă cellă măi decisivă *Slavonia* dela Istru, din secolulă ei de apogeă, într'ă sferă ce-va în stânga și ce-va în drépta de Ialomița, nu măi încollo.

O mărturiă totă atătă de prețiosă ogăssimă în Bizantinulă Menandru, ună scriitoră érôși contimpurénă evineminteloră, carele ni spune sub anulă 581 că hanulă Avariloră, ce locuă atuncă în partea occidentală a Temeșiane, fiindă iritată pe Slavă din cauza refusu-lui loră de a-ă plăti ună tribută, trece Dunărea din Ungaria în Serbia, pășesce prin tótă Bulgaria pênă la Dobrogiă, aci trece din nouă Dunărea, naturalmente unde-va între Brăila și Siliștria ca liniă correspundătoare littoralului dobrogiană, și apoă prédă țerra slavică, adecă presmele Ialomiței, ca și 'n Teofilactă sêu în Teofană.¹⁹

Décă Slavă ară fi locuită în Oltenia sêu măcară puțină spre appusă de Argeșă, óre nu era absurdă din partea Avariloră de a veni să 'ă caute tocmaă prin Dobrogea, pe cândă nu aveă, ca ună ce domnaă în Temeșiana, decătă să trecă Dunărea pe la Severină sêu pe la Măgurelle, oră să vină pe uscată prin Vêrciorova ?

Este déră învederată că în secolă VI, VII și VIII possessiunile slavice în Dacia nu se întindeă spre occidente măi departe de Dîmbovița, éru centrulă puteră loră, unde venă să-ă isbescă successivamente Grecă și Avariă, era în vecinătatea Ialomiței.

Nică ună poporă slavică n'ă locuită vre-ă dată în Dacia spre appusă de Argeșă, și măi cu sémă în Oltenia; nică ună poporă slavică, affară dóră de câte ună isolată sătuleță serbă sêu bulgară, colonisată de peste Dunăre și adăpostită sub deplina dominațiune a elementului română, ș'apoă chfară acésta cu multă măi încóce de secolulă VIII.

Străbătuță pe pământulă românescă cam între anniă 300-400 după Cristă, căci prima mențiune despre stabilirea loră la noi se află în Cesară, fratele sântului Gregoriă Teologulă, adecă ună scriitoră din secolulă IV²⁰, Slavă occupă aci territoriulă totă-d'ă-una cellă

¹⁸) KARADZICZ, *Lex. serb.*, 246, ad voces *Jalovitzza* și *Ialovka*. — MIKLOSICH, *Lex. Palaeosl.*, 1145, verbo *Ialov*. — PFUHL, *Lausitzisch-Wendisches Wörterbuch*, Budissin, 1866, in-8, p. 230: «Ialowy, unfruchtbar, gelt.» — etc.

¹⁹) MENANDER, ap. STRITTER, II, 48.

²⁰) *Bibliotheca Patrum*, Lugduni, 1677, in-f, t. 5, p. 773. — Acésta importantă comunicațiune o datorescă reposatului măi părinte A. HASDEU, trâmittendă-mă-o la 1870 în urma publicării studiului măi: *Limba slavică la Români* în țiarulă *Traiană*.

mai puțină locuită din cauza acelloră omorîtore condițiunii climaterice, pe cară noi le descri-seserămă mai susă din diverse punctură de vedere.

Cumă-că la venire ei nu găsiseră între Buzeu și Dîmbovița mai pe nimeni, nemerindă într'ună felă de pustiă, dovédă este, între celle-l'alte, că n'a fostă cine să li spună nici încaî numirile celle vechi alle localităților; numiri ce se transmittă generalmente fără nici o modificare din poporă în poporă și din ginte în ginte, mai allesă în privința fluvieloră, alle căroră mallură sunt mai totă-d'a-una și mai pretutindenă celle mai locuite, astă-felă că peste mi de anni *Pyretos* allă lui Erodotă este totă *Prută*, *Alutus* allă lui Nævius este totă *Oltă* etc.

Din Teofilactă, din Iornande,²¹ din împăratulă Mauriciă²² și din alte fontăne mediane, pe cară nu aci este pentru noi loculă de a le cita, ne încredințămă că spre nordă dominațiunea Slaviloră în Țerra-Romănescă, adecă în regiunea Ialomiței cu o cōstă la Dîmbovița și o cōstă peste apa Buzeului, nu mai multă decătă atăta, se întindea în susă pēnă la zōna păduriloră, prin urmare pēnă la brîulă territorială intermediară între pōlele Carpațiloră și Dunăre.

Toți pēnă la unulă caracterisândă locuința danubiană a Slaviloră prin *mlascine și păduri*, și absolutamente nemini prin *păduri și munți*, așa déră este în cestiune laturea cea *mlascino-pădurōsă* pe care o cāntă din vecinătate Ovidiă :

Non avis obloquitur silvis nisi si qua remotis,
Aequoreas rauco gutture potat aquas.²³

Pădurile celle depărtate în mișă-loculă bălțiloră sălcie, despre cară vorbesce aci poetulă, nu erau în Dobrogăia, nu număi pentru că nă-o spune termenulă *remotae*, déră și pentru că acolo nu se găsăuă nici arboră isolați, necumă păduri :

Poma negat regio: nec haberet Acontius in quo
Scriberet hic dominae verba legenda suae;
Aspiceres nudos sine fronde, sine arbore campos!²⁴

Celle doue versură din Ovidiă se referă la aceia-și parte de locă, pe care noi o vėdu-serămă descrișă în Teofilactă, Teofană, împăratulă Mauriciă etc.

Este țerra ialomițenă.

Pe timpulă lui Augustă, în vėculă de mișă-locă, astă-đi, ea nu s'a schimbată nici o dată.

Trăgēndă acumă pe chartă o liniă dela Brăila prin Buzeu și Ploiesci pēnă la Tergoviște, apoi dela Tergoviște prin Bucuresci pēnă la Oltenița sėu Căllărașă, și 'n fine de aci pe Dunăre eroși pēnă la Brăila, ni putemă forma o imagine approssimativă a *Slavoniēi* danubiane dintre secolă V-VIII; notāndă înse bine că pe acestă spațiă dessimea elementulă slavici era fōrte disproportionată, avēndă *maximum* la gura Ialomiței și scăđēndă din ce în ce mai multă în mēsură depărtării de acolo.

Pe cātă este de certă că Slavăi aū botezată la noi Dîmbovița și Ialomița de'mpreună cu celle-l'alte rîură mai mici din porțiunea ost-sudică a Țerre-Romănesci: Prahova, Ilfovă, Cricovă, Telėgenă, Milcovă etc.; pe cātă este de certă că, la așeđarea loră în morbifica regiune a mlascineloră danubiane, ei o găsiseră aprōpe pustiă; totă pe atăta e de certă că străbunăi nostri începuseră anume în urma Slaviloră, descinđēndă din munții Olteniei și ai Muscellului, a înainta gradată în acēstă direcțiune, dāndă la fie-ce passă peste nesce numiri locale slavice degia înrăđēcinate, pe cară le-aū și adoptată în cea mai mare parte.

Intēmplată în urma lui Teofilactă, Menandru, Iornande, Mauriciă și a celoră-l'alte fon-

²¹ De reb. Get., V: «Hi paludes silvasque pro civitati-bus habent».

²² Strategicum, XI, 5.

²³ Pont., III, 1.

²⁴ Trist., III, 10.

tâne istorice de pênă la 650, mișcarea Românilor spre Ialomița se pôte fissa cu destulă precisiune în intervallul secundeî gîmătăî a secolului VII, adecă vr'o cincî sute de anny și mai bine după întrarea legionarilor lui Traian în muntósa lature appusenă a Dacieî.

Pênă atunci strămoșii nostri nu se întelniseră nicăiri și nu aveau unde să se întelnescă nicăiri cu elementul slavicu, carele se feria pururea de plaflu, urcându-se în regiuni delurose dóră în casuri de forță maioră, cându strîmtoratú de pretutindenî nu avea încotro să apuce; pe cându din contra naționalitatea română, antică odraslă alpo-pirenică, se feria pururea de câmpia, pogorîndu-se de nevoia în șessú numai și numai cându nicî într'unú feliu nu putea să încapă la munte.

Este încă o applicațiune a legii istorice de *influență teritorială postumă*, pe care noi amú desbătut'o pe largú vorbindú despre diferența dintre Geții și Daci.

Să trecemú acumú la apele oltene, prin carî vomú închiia hidrografia munténă din epoca lui Ovidiu.

§ 61.

LIMBA DACICĂ, LIMBA SLAVICĂ ȘI LIMBA ROMÂNĂ.

Primulú rîu interiorú, pe care l'au cunoscutú Romaniî descăllecându pe teritoriulú Munteniei, a fostú rîulețul Cerna, la hotarulú între Temeșiana și Oltenia.

In epigrafia daco-romană din epoca colonisării și mai încóce numele acestei ape, care este de o importanță hidrografică atátu de mică, gîocă unú rollú fórte însemnatú din cauza stațiunii militare omonime, unde însuși cuceritorulú Dacieî stabilise o coloniă latină.

D. Laurianú resumă în următorulú passagiú indicațiunile anticității assupra Cernei:

«Ruinele acestei cetăți romane sunt în ânghiulú de cătră nord-vestú cellú formatú de Dunăre și deriulú Cerna, care se vërsă într'insa sub $40^{\circ}8'$, $44^{\circ}4'$. Fundamentele castellului forméză unú pătratú a carui liniă paralelă cu Dunărea face 120, cea-l'altă paralelă cu Cerna 100 de pași. Dérú cetatea trebui să se fi întinsú cu multú mai departe prin acéstă valle. Urme de zidú, affară de fundamentele castellului, se mai vëdú în deosebite locuri. Cărămidele și cimentulú nu lassă nicî o îndouință assupra romanității acestorú ruine. Famósă fu în vechime astă cetate ca o coloniă fundată chiarú de împératulú Traianú: in Dacia quoque *Zernensium* colonia a Divo Traiano deducta iuris Italicæ est, dice iurisconsultulú Ulpianú. Inscriptiunea cea luată de Caryophilus din băile Erkulane face dintr'insa o stațiune militară: *exprefectus Legionis V stationis Tiernensis*. Tabelele cerate spunú și de unú Gioue Cernénú: *Artemidorus Apollonis Magister Collegii Jovis Cerneni*. Aici era a doua trecétóre peste Dunăre din Mesia în Dacia. Posițiunea geografică a locului acestuia e dreptú însemnată și de Ptolemeú, care'lú numesce *Dierna*, și de Tabla Peutingeriană, care'lú numesce *Tierna*».¹

Décă vomú rectifica că'n inscripțiunea dela Mehadia este *Tsiernensis*, érú nu *Tiernensis*², schița d-lui Laurianú va fi corectă.

Așa deró rîulețul Cerna din Oltenia și Temeșiana se numya astú-felú degia în epoca Dacilorú.

Dérú cuvêntulú *Cerna* este totú ce pôte fi mai slavicu! esclamá panslavistiî³.

Deci—închiia dênșii—Daciî aú fostú Slavi.

S'a pré grăbitú conclusiunea.

Este dreptú că'n tóte dialectele slavice vorba *czern, czarn, czorn*, însémnă *negru*.

¹) LAURIANU, *Istriana*, in *Magaz. ist.*, II, 119—121.

²) KATANCSICH, *Tab. Peut.*, I, 373.—*Geogr. epigraph.*, II, 233, 294, 312.

³) SCHAFFARIK, *Abk. d. Slav.*, 177. — CZERTKOV, *O pereselenii thrakijskich plemen za Dunai*, Moskva, 1851, in-8, passim. — KATANCSICH, *Tab. Peut.*, etc

È dreptu nu mai puțin că numele rîulefulu *Cerna* se traduce romănesce prin «Neră», adecă *négră*, bună-óră în admirabila balladă poporană despre Erculénu:

Pe malú se opresee,
Cu *Cerna* grăesee:
„Neră limpediă,
«Stăi de'mi spune mie etc.»⁴

Cu tóte astea, înainte de a risca o soluțiune istoriculú este datorú a lua tóte mesurile pentru a nu se poticni cumú-va peste periculosulú: «post hoc, ergo propter hoc».

Limba dacică fiindú de aceiași tulpină indo-europeă ca și grațurile germanú, grecú, latinú, persianú, slavícú etc., óre nu se póte întempla fórte lesne că o đicere óre-care să fie comună sub aceiași formă la doue séu mai multe din aceste vere-primare, după cumú *nasum* latinú nu se deosebesce de *nasc* germanú și de *nas* samscritú?

Possibilitatea unei assemeni coincidințe fiindú necontestabilă, vine acumú o a doua cestiune.

Deși forma dacică arú puté să fie pe deplinú aceia-și cu forma slavícă, fără ca să urmeze de aci că Dacií aú fostú Slaví, totuși ambele forme sunt elle óre în realitate așa de perfectamente identice, după cumú o pretindú slavistií?

Să vedemú.

La Slaví predomnesce sonulú palatulú *cz*, adecă *č*, pe care numai Serbií l'aú redusú la sibillantulú *tz*.

Acestú elementú foneticú nu ni apare de locú în numele dacicú allú *Cernei*, alle căruía forme în monumente sunt:

1. In Ptolemeú : *Δερνα* ;
2. Pe Tabla Peutingeriană : *Țierna* ;
3. In inscripțiunea dela Mehadia : *Țsierna* ;
4. La Ulpianú : *Zerna*.

Apoi localități învecinate cu același nume, fie pe mallulú danubianú sudicú după unii, fie după alții chíarú în Oltenia actuală :

5. In «Notitia Dignitatum», íață cu versarea *Cernei* în Dunăre : *Trans-diernis* ;
6. Totú acollo, o altă stațiune în apropiare : *Zernes*⁵ ;
7. In Procopiú : *Ζέρνης*⁶.

Cerna din table cerate, citată de d. Laurianú, se apropiă de *Țsierna* din inscripțiunea dela Mehadia séu de *Țierna* de pe Tabla Peutingeriană, confundându-se *c* cu *t*, întocmai precumú în cursulú evulú mediú scribií puneau «nacio» séu «oracio» în locú de «natio» séu «oratio».

Să classificămú acumú celle șapte forme de mai susú.

Duoe din elle sunt cu dentala *d* : *Dierna*.

Una cu dentala *t* : *Țierna*.

Forma cu *z* : *Zerna* séu *Zernes*, repetită de trei ori, adecă cea mai respândită, este unú evident romănesmú din *Dierna*, unú provincialismú daco-romanú ca și'n *zi* din *dies*, *zece* din *decem* (ital. *diece*), *zeú* din *deus* (franc. *dieu*) etc.

Forma cu *ts* : *Țsierna*, întrebuintată numai într'unú rîndú, este éróși o proprietate a dialectulú latinú din Dacia în locú de *Țierna*, ca și'n *tséra* din *terra*, *tsin* din *tenco*, *tserm* din *terminus*, *tses* din *texo*, *tsévă* din *tibia* etc.

Frecuența formeí *Zerna* îndemnase pe unii⁷ a o lua dreptú primitivă, căutându-í apoi originea în slavículú *zrno*, care însemnéză símbure, și uítându doue lucruri essențiale :

⁴) ALEXANDRI, *Poesie populare*, ed. 2, p. 14.

⁵) BUCKING, I, 108—9.

⁶) De aedif., IV, 6.

⁷) SULZER, *Gesch. d. trans. Dac.*, I, 141.

1. Nicî o localitate slavică nu s'a numitî nicăiri și nicî o dată după *z'rno*⁸, ideia de sim-bure fiindu foarte depărtată de orî-ce reprezentațiune topică, mai allesü în privința unei ape;
2. Vorba slavică *z'rno* provine dintr'unü *garna*, de unde decurgü assemenea latinulü *granum*, germanulü *kern* etc.⁹, încätü sonulü *z* în *z'rno* este derivatü din *g* și fără nicî o legătură cu *d* seü *t*.

Astü-feliü, lăssändü la o parte forma înduoýosă *Cerna* din table cerate, celle-l'alte șesse se reducü la doue, cari ambele provinü dintr'una singură:

1. Forma primitivă cu o dentală, fie *d* seü *t*: *Dierna* seü *Tierna*;
2. Forma derivată din cea primitivă, distingëndu-se printr'o sibillantă, fie *z* seü *t*: *Zerna* seü *Tsierna*.

Ca resultatü dobândimü că prototipulü, prin urmare forma cea dacică, anterióră celei romane, necumü celei slavice, se caracteriza printr'o dentală, érü nicî decumü printr'o palatală.

Déru puși între doue dentale, nu cumü-va amü puté allege dintre elle pe cea mai correctă?

Dacîț diceaü ei óre *Dierna* seü *Tierna*?

Se scie că limbey latine îi plăcea a schimba pe *d* în *t*, mai allesü cândü cellü ánteitü precede de aprópe pe unü *r*¹⁰.

În acestü chipü este degia o probabilitate despre latinismulü formei *Tierna*, remánëndü pe séma Dacilorü *Dierna*.

Essistă ínse unü miđü-locü de a demonstra acésta într'unü modü irrecusabilü.

În prețiosă glossă antică assupra botanicei lui Dioscoridü, noi găssimü că «*veratrum nigrum*», o varietate de elleborü remarcabilă prin negreța rădęcinei și chfarü a foilorü, se numya în limba dacică «*prodiorna*»: *προδιόρνα*¹¹.

Éccé dérö daciculü *diorna* seü *dierna* correspundëndü litteralmente cu latinulü *nigrum*; đicemü *diorna* seü *dierna*, ca și slavonesce *czorna* și *czerna*, ca și latinesce *vorsus* și *versus* etc., seü după cumü și la noi Bucurescenii facü *picere* din *piciorü*.

Cätü pentru prima sillabă *pro*, ea derivă evidamente dinacefași radicală de unde aü provenitü mai multe numiri indo-europee de vegetale, bună-órá celticulü *peur*—érbă, arménulü *perk*—fructü, persianulü *pârî* etc.¹²; o radicală fórte respândită, de órá-ce o aü și limbele semitice, de essemplu ebraiculü *prî*—rodü, siriiculü *piro* și altele; o radicală pe care o găsimü nu mai puținü la vechii Egipteni sub forma de *pir* cu acceștiunea generală de vegetațiune¹³.

Daciculü *pro-diorna* esprimă ideia de o plantă-négră.

Amü arrétatü că spiritulü dialectulü daco-romanü cere trecerea lui *di* în *z*, adecă din *diorna*—*zorna*, de unde *zărna*.

Ei bine, planta «*solanum nigrum*», care în tóte limbele neo-latine pórtă epitetulü de *négră* din cauza culorii fructelorü selle: francesesce *morelle*, italianesce *morella*, anglesesce *morel*, spaniolesce *perba mora*, tóte acestea dela *μαύρος*, negru, érü nemșesce *Nachtschatten* seü «*umbră de nópte*», se chfamă romănesce *zărna*, unü termenü botanicü cunoscutü pretundeni în întréga Daciă, pêne și la Românii de peste Nistru¹⁴.

⁸) MIKLOSICH, *Ortsnamen*, 11—12.

⁹) FICK, *Vergl. Wörterb.*, 517.

¹⁰) QUINTIL., I, 4: «*Quare minus mirum, si in vetustis o-peribus urbis nostrae, et celebribus templis legantur Ale-xanter et Cassantra.*»

¹¹) În unele manuscripte se citeșce *προδιόρνα*, veđi GRIMM, *Gesch. d. deutschen Spr.*, 808.

¹²) PICTET, I, passim.

¹³) BRUGSCH, *Hieroglyphisch-demotisches Wörterbuch*, Leipzig, 1868, in-8, t. 2, p. 478: «*Pir*, se rapportant aux plantes embrasse les idées de pousser, germiner, croître, vé-gétation qui se renouveau etc.»

¹⁴) *Lexic. Budan.*, 770 — Cf. MEIER, *Opisanie Oczakov-skila zemlje*, Petersburg, 1794, in-8, p. 135: «*po moldavski zyrn*—*solanum nigrum*.»

În Oltenia, după cum ne asigură d. Dr. Demetrescu-Severénu, acestu cuvântu se aude lungitū în *zărnotă*, cu accentulū pe prima sillabă; éru în Transsilvania, după d. Barcianu, ellū essistă sub doue forme collaterale: *zîrnă* și *zîrnă*.¹⁵

Este înse și mai remarcabilū că în unele locuri Româniū illū pronunță nesibillatū: *dărnă*,¹⁶ ceia-ce reproduce din punctū în punctū prototipulū dacicū *diorna*.

Totū în privința plantelorū, limba noastră posedă vorba «a se *zărni*», pe care d. Pontbriant o traduce prin «se rabougrir, s'étioier»,¹⁷ nemțesce «sich verkrüppeln, dünn aufschiessen, sich entfärben.»¹⁸

Cândū o plantă se etioléză, Românulū țice că ea *se zărnesce*.

«Etiolarea unei plante — ni spune Littré — este o consecință a creșterii sélle într'unū locū obscurū séu puținū luminatū.»¹⁹

Astū-feliū *zărnierea* corespunde litteralmente cu «întunecarea» plantei.

Zărnă și *zărniere* provinū dérū în limba română egalmente din daciculū *diorna* cu accepțiune de *negru*.

○ Să mergemū mai departe.

○ Într'unū cântecū poporanū cam obscenū, pe care negreșitū că nu'lū putemū reproduce, vorba *zărnă* servește ca refrenū la adresa pèrului *negru*.

○ În limbagîulū mocanilorū oițele *negre* se numescū *zărne*...

○ Mai avemū ce-va.

Dela cuvântulū dacicū *diorna* séu *dierna* românizatū în *zărnă*, remasū pêne astă-đi în poporū sub acéstă archaică formă daco-romană și cu înțellesulū séu propriū de *negru*, s'au născutū la noi o mulțime de numi topice.

○ În Ardélū, fără a fi cercetatū nomenclatura localitățilorū mai mênunte, este marele satū *Zărnesc* cellū cu fabrica de hărtiă și muntele *Zărne* în Secuime.

○ În România danubiană avemū satulū *Zărnesc* din Argeșū, satulū *Zărnesc* din Covurluiū, satulū *Zărnesc* din Cahulū și doue sate *Zărnesc* din Buzetū, din carī unulū forméză o singură comună cu satulū *Cernătesc*, adecă doue cătune învecinate, ambele *negre*, dérū unulū daco-romanesce și cellū-l'altū degia refăcutū slavonesce.²⁰

○ În districtulū Putna sunt doue pèrațe: *Zărna-mare* și *Zărna-mică*, carī au scăpatū ca prin minune de a fi și elle *cernisate* ca surorile lorū din Oltenia.²¹

○ Forma patronimică *Zărnesc* presupune neapèratū, ca poreclă a fundatorului, pe câte unū *Zărnă*, adecă ceia-ce Româniū mai adesea țiceau *Negrilă* și ceia-ce Slaviū numescū *Czernat*.

○ În adevèrū, noi deschidemū într'unū norocū o colecțiune de documente, și dămū în secolulū XVI peste unū «popă *Zărnă*.»²²

○ Din passū în passū, vedeți câtū de departe se întinde pe teritoriulū nostru posteritatea cuvântulū dacicū *diorna*, formândū epitete ca allū pèrului *negru* séu allū oițelorū *negre*, termenī botanici generalī și specialī, numi locale, porecle personale...

○ Dentala curatū dacică *d* din *Dierna* séu *Diorna*, și chiarū sibillantulū daco-romanū *z* din *Zărna*, sunt forte depărtate de palatalulū slaviciū *cz* în *Czerna*.

15) BARCIANU, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, Hermannstadt, 1868, in-8, p. 295.

16) BARONZI, *Limba română și tradițiunile ei*, Braila, 1872, in-8, p. 132: „*dărnă*, solanum nigrum.“

17) PONTBRIANT, *Dictionarū româno-francesă*, Bucur., 1862, in-8, p. 791.

18) BARCIANU, *op. cit.*, 294.

19) LITTRÉ et ROBIN, *Dict. de médecine*, Paris, 1873, in-8, p. 564: „Etiolé, se dit d'une plante qui, ayant crû dans un endroit obscur ou peu éclairé, n'a fourni que des pousses grêles etc.“

20) FRUNDESCU, *Dict. top.*, ad voces.

21) I. IONESCU, *Agricultura din Putna*, Buceureșci, 1860, in-8, p. 4b.

22) *Archiva Istor.*, I, 1, p. 35. — Dela Româniū acestū nume a trecutū și la veciniū nostri Serbi, unde se dă înse numai femeielorū. Veđi KARADZICZ, *Lex.*, 314, v. *Zrna*.

Acéastă depărtare devine cu atât mai palpabilă, cu cât se scie că la Slavi *cz* reprezintă în genere pe un *k*²³, éru *czern* allu loru mai speciă nu este decât o formă mai nouă din *kersna*, care se regăsesce în vechiul dialectu prusso-litvanu: *kirsna* — negru, respunđéndu essactamente samscritulu *kr̥ṣṇa* — negru.²⁴

Dacicul *diorna*, pe de altă parte, e de aceia-și origine cu samscritul *dhyama*, care însemnéză orî-ce lucru sumbru.²⁵

Compusă din *dhi* în simțu de întunecare și din cuvântul *varna* — culóre, pe care și limba latină l'a redusă la *orna*²⁶, *diorna* exprimă ideia de „întunecată culóre”, ceia-ce se đice nemșesce „dunkelfarbig.”

Intre dacicul *diorna* contrasă din *dhivarna* și între slavicul *czern* contrasă din *kersna*, unde 'i óre vre-o picătură de înrudire?

Ce se mai face déro cu imaginarul slavismu allu Daciloru, pescuitu cu entusiasmă din rîulețulu Cerna?

Să se observe că dacicul *diorna* s'a păstratu nu numai la Românî în *zărna*, déru și la Albanesi în cuvântul *diore*, săracu, nenorocitu, propriamente negru,²⁷ printr'o asociațune de idee între nefericire și întunecare, ca în latinul *ater* — negru pe lóngă *atri dies* — đille de sărăciă sétu de nenorocire.

Albanesul *diore*, mai correctu *diorre*, contrasă din *dhivarna* cu asimilarea nasalei, probéză că termenul *diorna* a fostu nu numai dacicu, ci comunu tuturorú popórelorú de viță tragică de pe ambii țermi ai Dunării.

Mai pe scurtu, contra așteptării slavofililor, tocmai rîulețulu Cerna dintre Oltenia și Temeșiana demonstră, mai bine ca orî-ce altu, că Daciî n'au fostu Slavi.

Dacica *Dierna* sétu *Diorna*, daco-romana *Zărna*, „colonia *Zernensium*” după cumú îi đicea iurisconsultul Ulpianu în secolulú III, s'a pututu metamorfosa în *Czerna* abia între anniî 1000 — 1300, după ce se întrodusesse la străbuniî nostri abecedarulú și liturgia lui Cirillu.

Totú atunci și totú în Oltenia cată să se fi prefăcutu din *Zărna* în *Czerna* o altă apă cu multu mai voluminosă, deși mai puținú celebră, anume rîulú Cerna, affluintele Oltețuluî în districtulú Vâlcea.

Asemeni modificări erau cu atât mai ușóre, cu câtú înțellesulú de *negru* allu vorbeî *zărna*, după cumú vedurămú, nici pêne astă-đi nu s'a perdutú din limba română, astú-feliu că moda slavofilă a părințilorú nostri din evulú mediu sciea fórte bine că *zărna* și *czerna* însémná totú una.

Unú essemplu analogú de slavizare este cuvântul „sudețu”, prin care crisóvele slavo-române înlocuiau termenulú curatú latinescu „güdețu.”

Slavonesce *sud* însemnându güdecată, *sudatz* după dialectulú serbu — güdecătorú, schimbarea unei singure inițiale metamorfosă d'o-dată în aparință pe „güdețu” într'unu slavismu, întocmai ca și schimbarea lui *z* în *cz* în numele „Zărna”, deși în realitate între latinul *judicium* și slavicul *sud* nu essistă nici o legătură, cellú ánteiu fiindú o contractiune din *jus-dicere*, cellú-l'altú referindu-se la samscritulú *çudh*, a purifica.

Printr'o asemenea procedură rîulețulu *Zărna* fiindú slavisatu în *Czerna*, nu mai era greu de a slavisa allături cu ellú unú altú perítu, numindu-lú prin antitesă *Brela*, adecă „albă„....

²³) SCHLEICHER, *Compendium*, § 182.

²⁴) POTT, *Etymol. Forsch.*, ed. 2, II, part. 1, 263. — FICK, *op. cit.*, 38.

²⁵) FICK, 104.

²⁶) CURTIUS, *Griech. Etym.*, 245.

²⁷) HAHN, *Alban. Stud.*, Lex. 30.

§ 62.

ORIGINEA SLAVISMELORU IN TOPOGRAFIA ROMÂNĂ.

În secolul de față, cându ne copleșise d'o dată furia gallomană, fie-care Radu vroia să fie *Rodolphe*, éru repositul Assaki mersese pênă a țice că cetatea *Nemțu* este „la forteresse de *Saint-Germain*”¹, și dintr'unu përițu *a-lui-Martinu* făcea „*Lamartine*”².

Totuși francesismul a avut o velfă abia de câți-va anni, fără a fi câtu-și de puțin limbă ecclesiastică și oficială a țerei, pe cându acțiunea slavismului fusese la noi secolară la curte și'n biserică.

Unu riulețu învecinată cu Cerna ni pôte servi ca esemplulă cellu mai nemeritū, în ce chipu nu numai se desfigură numile asemenate în sonu cu cele slavice, dëru se traduceău pe de'ntregul chiaru nesce termină ai nostri cu totul differiți din punctul de vedere foneticu.

Arborulă *plopū* (*populus*) a datu nascere la o mulțime de numi topice în Romănia: *Plopană*, *Plopanu*, *Plopeni*, *Plopescu*, *Plopi*, *Plopițu*, *Plopușoru* etc.

Mehedințulu mai în speciă posedă unu munte *Plopi* aprôpe de hotaru, unu satu *Plopi* în plassa Dumbravă, totu pe acolo unu altu munte *Plopi* și unu përițu *Plopi* în plassa Ocolu.³

Plopulă slavonesce se chiamă *topol*.

Éccë dëro că din celle multe *plopane* alle Mehedințulu, cellu puțin una trebuia să se *topoliseze* în urma secolulu IX, și acestă sôrte, ba tocmai în aceia-și plassă unde essistă unu përițu *Plopi*, a avut'o anume pittoresculu riulețu ce se vërsă în Dunăre lôngă Cernețu și pe care degia în crisovele dintre 1350—1400 noi illu citim sub botezulă slavicu de *Topolnità*.

În cursu de șapte secolu de cirillismu oficialu și ecclesiasticu în Romănia pênă la Mateiu Bassarabu și Basiliu Lupulă, fără să fi fostu nevoia de vre-o intervenire etnografică din partea Slaviloru, ci curatū numai pe callea culturală, a fostu destullu timpu pentru a applica acestă procedură de traducțiune mai peste tötă întinderea Daciei.

Slavii puteau să locuască în China sêu în Brasilia, și totuși noi, grația unu altoiu de cultură cirillică, să ne slavisămū mereu pe țermii Dunării; după cumu Roma era de-multu mörtă ca naționalitate, pe cându latinisarea nu înceta de a lucra, prin religiune și legislațiune, pênă'n fundulă Britanniiei.

Slavofilii, în locu de a se accăța de numirile slavice din Romănia, aru fi trebuitu să studieze propria lorū topografiă; Schaffarik mai cu deosebire, trăindū și scriendū în Praga, nu avea decâtū să arunce ochii împregiuru'i pentru ca să se fi convinsu că *moda*, fără nici unu amestecū directu cu străiniu, pôte să înstrăineze o mare parte din nomenclatura unei țere.

Boemia este plină de *Löwenberg*, *Rosenberg*, *Sternberg*, *Riesenburg*, *Lichtenburg*, *Schwamberg*, *Riesenberg*, *Waldek*, *Wartenberg*, *Waldstein*, *Falkenstein* etc., fiindu că fundatoriū acestorū localități, mai toți de pe la anulū 1200, deși erau Cehii curați fără nici o picătură de sânge teutonicu, totuși — țice marele istoriografu boemū Palacky — li-a plăcutū să-și boteze proprietățile lorū nemțesce.⁴

1) *Nouvelles historiques de la Moldo-Roumanie*, Iassy, 1859, in-8, t. 1, p. 84.

2) *Ibid.*, 37.

3) FRUNDESCU, *Dict. top.*, 263.

4) „So nannten die Brüder Jaroslaw und Havel, die Söhne Marquard's, des Castellans von Teschen, die von ihnen um's J. 1241 erbaute Burg Löwenberg (jetzt Lämberg); da sie einen Löwen im Wappen führten; Wok, der Sohn und Enkel zweier Witek von Prezie, deren Wappen eine Rose war, baute zwischen 1241 und 1246 die Burg Rosenberg. Zdislaw, ein Sohn des Diwisz von

Sculatu-s'a vre-unu Germanu ca sa strige ca Cehii sunt pe gîmătate Nemți?
Pe la 1203 Boemii snopescu cumplitu într'o bătăliă o armată germană.
Cine era hatmanu slavu?

Beneșu *Herrmann*.⁵

Cellu mai vitezū patriotu boemū, carele cu măciuca în mână striga în luptă:
«môrte, môrte Sașiloru!» purta o poreclă eminentemente germană.

După cumu Boemulū Beneșu Herrmann nu era Némțu, totu așa n'au fostu la noi
Slavī Dragomiriū, Vladislaviū, Bogdaniū, Goleșciū, Gradișteniū, Vladioaniū, Socoliū etc.

Avemū de'naintea noastră codicele giudiciarū, scrisu pe la anulū 1500 pentru
usulū tribunalelorū Boemiei de cătră profesorulū universității din Praga Victorinū
de Wszehrd.

Acollo ne isbescū la fie-care pagină nesce numi locale și personale ca acestea:
Wilim de *Pernstein*, Ian de *Schellenberg*, Put *Szwihowska de Riesenberg*, Bohuslaw
Hasisteinsky (adecă: *Hasenstein-ski*), Wilim de *Tallmberg*, Ian de *Herrstein*, Pawel
de *Jenstein*, Benesz de *Waitmalle*, Burian *Linhart de Gutstein*, Alsza de *Klinstein*,
Boszko de *Kunstadt*, Ctibor de *Cimburg*, Dobrohost de *Ronsberg*, Jan *Hilburg de*
Wrzesowic, Wilim *Ilburg de Mszeny*, Hynek de *Wisemburg*, etc. etc. etc.⁶

Acella-și codice, atâtu de teutomanu în privința onomastică, manifestă totuși pe
față o pază extremă contra intrusiunii etnografice a elementulū germanu prin ur-
mătorulū energicu passagiū: «*Numai Boemulū de origine boemă, nici o dată Némțulū*
«sēu altū străinū, vorū ocupa după lege funcțiunile țerei pēnē și celle mai de gîosū...»⁷

«Sub Venceslaū I (936 — 967) — dice archeologulū boemū Wocel — limba și
«obiceiele germane întrându în grația la curtea regescă din Praga, o parte dintre
«nobili începuse din modă a germanisa numile proprietăților lorū.»⁸

«Boemii—spune celebrulū istoricu și legistū slavū Macieiowski — se germanisau
«prin teutonomania regilorū și a aristocrației, cărora li plăcea a face chiarū versuri
«nemțesce.»⁹

Să punemū acumū într'o cumpenă germanismulū Boemiei în comparațiune cu sla-
vismulū Romăniei, și rezultatulū o să fie strivitorū pentru pretensiunile lui Katancsich,
Schaffarik, Czertkov, Lelewel, Venelin și alle scôlei lorū.

In adevēru, ce vedemū?

In Boemia, cultura teutonă lucră numai prin modă; și totuși, introdusă pe la 950,
după trei secolī de o acțiune forte *intreruptă* ea ni apare în culme pe la 1250.

In România, cultura slavică se încuibeză prin modă, prin *officiū*, prin *ecclesiū* totū-
d'o-dată; ș'apoī lucrarea'i, fiindū *legală*, este de o natură *permanente*.

In Boemia simțulū de conservațiune națională merge pēnē la escluderea orī-cărui
străinū, și *mai allesū a orī-cărui Germanū*, dela orī-ce influință cătū de mică sēu
cătū de indirectă asupra affacerilorū statulū.

„Diwizow, königl. Hofmarschalls im J. 1224, erbaute im
„J. 1242 die Burg *Sternberg*. Borez, der Sohn Bohu-
„slaw's, Enkel Slawek's von Osek, nahm den Namen
„von *Riesenburg* an, nach der gleichnamigen, unweit des
„Stiftes Osek erbauten Burg. Smil, der Sohn Heinrichs
„von Zittau, Burggrafen von Budissin, gab sich seit 1246
„aus gleichem Grunde den Namen von *Lichtenberg*. Die-
„selbe Veranlassung hatten auch die etwas später erkund-
„lich auftauchenden Namen von *Schwamberg*, *Riesenberg*,
„*Waldek*, *Wartenberg*, *Waldstein*, *Falkenstein* u. dgl. m.,
„da der rein böhmische Ursprung dieser Familien aufs
„Strengste nachgewiesen werden kann.“ — Veďi PALACKY,
Gesch. v. Böhmen, t. 2, I, p. 101, apud WOCEL,
Grundzüge der böhmischen Alterthums-
kunde, Prag, 1845, in-8, p. 105.

5) *Rukopis zelenohorsky a kralodvorsky*,
ed. Korzinek, Jindrlichove Hradce, 1864, in-8, p. 41.

6) VIKT. ZE WSZEHRD, *O práwiech a súdiech i*
o dskach země české, Praha, 1841, in-8, passim.

7) *Ibid.*, p. 121: „prawy przirozeny Czech, ne Nėmec
„nebo jiny cizozemec, neb toliko w zšadny urzad zemsky
„od najwyszsziego azs do najnizszsziego urzadu zšadny ci-
„zozemec nemā wsazen a prizijat byti podlē prāv.“

8) *Op. cit.*, 105.

9) *Pamietniki o dziejach Slowian*, Peters-
burg, 1839, in-8, t. 2, p. 96.

În România, deși unu Alessandru cellu Bunu nu permittea străinilor a ține taverne în Sucéva; ¹⁰ deși unu Mihaiu cellu Vitezū, uțtându că tocmai atunci mâna'î dreptă în consiliulu princiarū era Greculu Mihalcea, dechfara că nici unu Grecu nu va occupa vre-o funcțiune în țerră; ¹¹ totuși toleranța de faptū, nu numai religiōsă, dērū și curatū politică, pentru totū felulu de străini, mai cu deosebire înse pentru cei ortodossī, întru câtū ei veniau pe nesimțite unulū câte unulū, a fostū pururea nemărginită, ¹² ertū cancellaria domnescă mai allestū, logofeți și uricari, erau celle mai de multe ori Serbi sēu Bulgari.

Față cu unu asemenea bilanțū, cată să mărturimū că territoriulu nostru, după șapte secolū de cuadrupla presiune a cirillismulu prin *modă*, prin *lege*, prin *clerū* și prin *funcționariatū*, s'a slavizatū pré-puținū în allăturare cu germanisarea Boemiei, unde lucrase într'unū chipū efemerū abia unulū din celle patru elemente, ba încă cellū mai puținū statornicū: *moda*.

§ 63.

CONCLUȘIUNEA DESPRE IDROGRAFIA MUNTENIEI SUB OVIDIŪ.

Cerna sēu *Diorna*, adecă «Négră»; Giūlū sēu *Sil*, adecă «Riū»; Gialeșulū sēu *Salas*, în acella-și înțellesū; Gilortulū sēu *Sil-arta*, adecă «Riū-voinicū»; și Giomar-tilulū sēu *Sil-martira*; sunt câte patru prin nomenclatură cu multū anteriōre colonisării romane în Dacia, și putemū dice cu totū dreptulū că aparținū epocii lui Ovidiū, deși cunnoscințele geografice alle poetulu nu se întinseseră pēnē acollo.

Aiurea ne vomū încredința passū la passū că totū atâtū de ante-romane, fie dacice, fie agatirsice, sunt numile apelorū oltene Motru sēu Mutru, *Μούτριον* în Ptolemeū și *Mutria* pe Tabla Peutingeriană; Lutru, în fontânele din evulū mediū *Lothur*, prefăcutū prin simpla assonanță în Lotru; apoi Amaradia și tōte riurile sēu localitățile cu aceia-și interesantă finală *dia*: Cîocădia, Cisnedia, Cernădia, Arpădia, Crevedia etc., o formațiune nominală absolutamente necunnoscută în Dacia orientală, și chiarū în Transilvania mai susū de Sibiu.

Pēnē atunci celle spuse ni agiungū pentru a completa hidrografia Terrei-Romănesce în șillele lui Ovidiū, arrētându totū-o-dată, pe lōngă celle-l'alte probe adduse sēu de addusū de acumū înainte, cumū-că suprapunerea elementulu latinū peste cellū dacicū, fecundă prin nascerea unei noue vigurose naționalități, pe care artū fi correctū a o numi daco-romană, avusese locū mai cu sēmă în Oltenia.

Ne așteptă orografia...

§ 64.

COLCHIDA LA DUNĂRE ÎN OVIDIŪ.

S'artū păre la prima vedere că Ovidiū abia într'unū singurū versū menționēză Carpații, numindu-ī cu unū feliu de groză «selbatecii munți scitici și sarmaticī»:

Inque feris Seythiae Sarmaticisque jugis. ¹

Dērū cāntārindū fie-care espressionē în locū de a se mulțumi cu suprafața lucrulu, critica descopere în cāntărețulū dela Tomi ce-va mai multū decâtū atāta.

Ovidiū dice că numai undele Dunării despartū regiunea tomitană de cătră malulū crivētenū allū fluviulu, unde locuescū «Iazigiī și Gețiī și Colchī și glota meterea sēu *regaturile meteree*»:

10) Actulū din 1407 în *Archiva istorică*, I, 1, p. 132.

11) PRAY, *Dissert.*, 154: „Graecus natione inter XII juratos Bojeronos esse nequeat, neque aliquod munus, et officium spectans ad gubernationem illius regni obire possit.”

12) Veđi a mea *Istoria toleranței în România*, passim.

1) *Trist.*, I, 8.

Jazyges, et Colchi, Metereaque turba (variantă: regna) Getaeque,
Danubii mediis vix prohibentur aquis...²

În aceste câte-va cuvinte sunt coprinse doue grele enigme.

Maî ânteitū, ce să fie „Meterea”?

Commentatoriī aū propusū successivamente patru ipotese:

1. Prin „Meterea” se înțelege o urbe în regiunea superioară a Nistrului, aceia pe care Ptolemeū o numesce *Maetonium*;³
2. „Meterea” este o lecțiune coruptă în locū de *Neurea*, referindu-se la Neuri,⁴ poporū sciticū cam din Galiția actuală, despre care noi vorbirămū maî susū cu ocasiunea lui Erodotū;
3. „Meterea”, după Zamoscius, derivă dela *μετώρειος*, adecă *transmontanū*, indicândū într'unū modū generalū tôte gințile de peste Carpați;
4. „Meterea”, după Katancsich, vine *ἀπό τοῦ μετέρχομαι*, însemnândū *glôte vagabunde*.⁶

Prima din aceste ipotese este de totū puerilă, căci după numele unū problematicū orașū fără nici o însemnătate, care nici acella nu este *Metereum*, ci *Maetonium*, nu se putea țice „regna”, și nici chiarū „turba”.

A doua nu adduce în spriginulū seū nici măcarū o plausibilitate paleografică, de oră ce *Neurea*, ori-cumū să fi fostū în manuscripte, cu greū se prefăcea în *Meterea*.

Opiniunea lui Katancsich nu se împacă cu Ovidiū, poetulū depingendū ca *vagabunde* tôte popórele țermulū nordicū allū Dunării, încătū nu putea să califice *ἀπό τοῦ μετέρχομαι* numai pe unulū din elle, și apoi fără a ni spune pe care anume.

Singura ipotesă serioasă este a lui Zamoscius.

Ea offeră maî multe condițiuni de admissibilitate.

O espressiune atătū de vagă ca „meterea turba” seū „meterea regna” nu se póte applica la vr'o regiune apropiată de reședința lui Ovidiū, carele în privința țerrelorū învecinate întrebuintează totū-d'a-una nesce termenī concreți: Corallī, Bessī, Sciți, Sarmati etc.

În disticulū de maî susū țermulū nordicū immediatū allū Dunării, adecă partea cea limitrofă cu Dobrogia, este represintatū prin Iazigi și Geți, de invasiunile cărora poetulū dela Tomi se plânge necontentitū în *Tristele* și'n *Ponticele* sélle:

Iazyges, et Colchi, Metereaque turba Getaeque...

Iazigiī cei de némū sarmaticū și Gețiī cei de viță tragică erau doue marī popóre, cărora li aparținea în epoca lui Ovidiū întregul spațiū dela Nistru spre occidente pêne pe la Oltū, locuindū ambele față'n față cu Dobrogia, astū-feliū că'n realitate se putea țice despre dênsele:

Danubii mediis vix prohibentur aquis...

„Colchi” din versulū ovidianū, după cumū ne vomū convinge îndată, însemnază pe locuitoriī din Carpați.

În acestū chipū tôte celle-l'alte numī găsindu-și aplicațiunea în zóna danubiană și acea muntósă, „meterea turba” remâne fórte naturalū pe séma *trans-montanilorū*, completândū tabellulū și giustificândū ipotesa lui Zamoscius:

2) *Ibid.*, vers. 191.

3) OVIDIUS, ed. Lemaire, Paris, 1822, în-8, t. 7, p. 69.

4) *Ibid.*

5) ZAMOSCIUS, *Analecta lapidum in Dacia*, Patavii, 1593, în-16, p. 60.

6) KATANCSICH, *De Istro*, 114.

NÉMURILE TRANSMONTANE (*meterea turba*)CÁRPATINII (*Colcha*)IAZIGII (*Jazyges*) GÊȚII (*Getae*)Dunărea (*Danubius*)Marea-négră
(*Pontus*)

DOBROGIA

(Scythia minor)

Admittëndu modulu de a interpreta a lui Zamoscius, se nasce intrebarea: de ce óre poetulu a pusü *meterea* in locü de *metorea*, dupä cumü arü urma sä fie transcrisü din *μετώρειος*?

Totulu se esplicä printr'o essigință de prosodiä, cäci in versulu de mai susü ü trebuia o vocalä scurtä, pe cândü in vorbe grece *o* și chiarü *a* tindü in compozițiune a se lungi in *ω*, ca in *μετωννυία, ἀκρόρεια, μέτωπον* etc.

Orü-cumü sä fie, mai remâne ó altä enigmä.

De unde și pêne unde *Colchä* in Dacia?

Colchida este tocmai la marginea oppusä a littoralulu crivëtenu allü Märii-negre. Națiune mai multü asiaticä decâtü europeä, Colchii aveäu a face cu muntele Caucasü și fluviulu Fasü, nu cu Carpații și Istrulu.

In ce modü Ovidiu, atätü de bine informatü despre totü ce se petrecea in bassinulu Dunării de giosü, și carele in acella-și timpü, autorü allü *Fasteloru* și allü *Metamorfoseloru*, era unulu din bărbații cei mai invëtäți ai Romei, putea sä cređä cä numai Istrulu desparte pe Colchi de Dobrogia?

Orü-ce mirare despare din datä ce monumentele celle mai autentice vorü proba cä Carpații noștri au purtatü și ei in vechime numele de *Caucasü*, érü prin urmare au essistatü atuncü și pe țermii Istrulu o *Colchidä*.

§ 65.

CAUCASU LONGA DUNARE PE O INSCRIPTIUNE SI IN FLORU.

O inscripțiune afflatä nu de multü in Germania appusenä, unde se pare a'și fi inchiäiatü svënturata carrierä unulu din viteziü expedițiunii dacice, sunä așa:

MATRONIS
AVFANIB. C
IVL. MANSVE
TVS. M. L. I. M.
P. F. V. S. L. M. FV
FADALVTVM
FLVMEN. SECVS
MONTCAVASI.

In trascripțiune

„Matronis Aufanibus” Caius Iulius Mansuetus, miles legionis primae Minerviae

1) Ó altä inscripțiune cu numele „Matroneloru Aufane”, gäsität in Pannonia, veđi la KATANCSICH, *Geogr. epigr.*, II, 121 — Celle din Occidinte sunt citate in DU CANGE, *Gloss. med. lat.*, I, 488 etc. — Originea etimologicä și ințellesul mitologicü allü cuvântulu *Aufana* se esplicä

din MARTIANUS CAPPELLA, scriitorü latinü din secolulu V, *De nuptiis*, II: „Fatueque vel Fantue vel etiam FANIE a quibus Fana dicta, quod soleant divinare.” — La Albanesi credința in *Fane* seü *Fatus* träesce pêne astä-đi; veđi HAHN, *Alb. Stud.*, Lex. 139, verbo *qaria*.

„piae felicitis, votum solvit lubens merito. Fecit (sēu: votum solvit laetus merito feliciter,) voto facto *ad Alutum flumen secus montem Caucasū.*”

În traducere:

„Dinelorū Ursitoare, Caiū Iuliū Mansuetū, ostașu în prima legiune Minervia pia „fericită, îndeplini cu bucuriă cuviosulū votū, făcutū *la fluviulū Oltū lângă muntele „Caucasū.*”

Pe astă marmură cuvintele relative la Oltū și Caucasū sunt scrise fără prescurtări, încâtū în privința lorū nu se pōte rădica nici măcarū o umbră de controversă:

AD ALVTVM
FLVMEN SECVS
MONT. CAVCASI

Oltulū e pusū aci la masculinū, ca și 'n Naevius, pe Tabla Peutingeriană și'n limba română: *Alutus*, nu *Aluta* ca în Ptolemeū și'n Dione Cassiū.

Publicândū pentru ânteia dată importantissima pētră, archeologulū germanū Lersch constată că prima legiune Minervia fusese în adevēru în Dacia anume sub Traianū, țeța-ce se scie pré-bine dintr'o mulțime de fontâne; ² dēru illū surprinde că *fluviulū Oltū se afflă lângă muntele Caucasū.* ³

D. Fröhner reproduce fără nici o rezervă inscripțiunea între celle privitoare la resbellulū daco-romanū, și recunnōsce că prin *mons Caucasū* nu se înțelege altū ce-va decâtū munți Daciei. ⁴

D-sea nu e înse destullū de essactū cândū observă în notă că și'n Florū, istoricū latinū numai cu unū secolū posteriorū lui Traianū, Carpații arū fi de asemenea numiți *Caucasū*.

Nu Carpații, ci Balcaniī, căci étă cumū sună passagiulū testualmente:

„Piso Rhodopen *Caucasum*que penetravit. Curio Dacia tenus venit, sed tenebras „saltuum expavit. Appius in Sarmatas usque pervenit; Lucullus ad terminum gentium Tanaim, lacumque Maeotim” ⁵.

Florū enumără, mergēndū dela vest-sudū spre nord-ostū, progressulū armelorū romane contra diverselorū națiuni pontice:

1. Pisone trece Rodopolū: *Rhodopen*;
2. Totū dēnsulū, după ce trecuse Rodopolū, străbatte Balcaniī: *Caucasum*;
3. Curione, mai fericitū decâtū predecessorulū seū Pisone, înaintēză pēnē la termulū nordicū allū Dunării, dēru la Carpați nici ellū nu petrunde, speriatū de întunecimea codrilorū: *tenebras saltuum expavit*;
4. Appiū, lăssândū callea Carpaților la stānga, apucă spre appusū și se apropiă de Nistru: *in Sarmatas*;
5. Lucullū, mergēndū pe urmele lui Appiū, agiunge la Donū: *ad terminum gentium Tanaim*.

Pusū la mișt-locū între Rodopū și între Dunăre, *Caucasus* din Florū nu pōte fi decâtū crescutulū intermediarū allū Balcanilorū, éru nici decumū Carpații.

2) SPARTIAN., *Vita Hadr.*, 3: „Secunda expeditione „dacia Traianus eum (Hadrianum) primae legioni Minerviae praeposuit secumque duxit“. — O inscripțiune în FRÖHNER, 152, nr. 2: „legato legionis I Minerviae piae „fidelis bello Dacico“. — O altă inscripțiune *ibid.*, 155, nr. 10: „promotus ex legione I Italica in legionem I Minerviam, iterum donis donatus torquibus armillis phalaris corona vallari bello Dacico“. — O a treia *ib.*, 160, nr. 24: „legionis I Minerviae piae fidelis, donis donato „ab imperatore Traiano bello Dacico“. — etc.

3) *Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande*, t. 5, Bonn, 1844, in-8, p. 316—317.

4) *Op. laud.*, 156, nr. 14. — In transcrierea inscripțiunii d. Fröhner differă de Lersch numai prin „laetus“ în locū de „lubens“ și „feliciter“ în locū de „fecit“.

5) *FLOR.*, III, 5.

Dérü nici acésta nu este fără interessü.

În analiza Munteniei sub Erodotü ne întimpinase degtä unü essemplu și mai vechitü de omonimitate între Carpați și Balcani, căroră părintele istoriei li dicea d'ö potrivă *Hemü*, marginindu-se numai a deosebi Hemulü nordicü de Hemulü sudicü.

Aci de asemenea, pe cândü Florü attribue numele de *Caucasü* Balcanilorü, inscripțiunea lui Lersch illü întrebuinteză despre Carpați.

Și 'n adevëru, ambele linie de munți nu forméză decâtü unü singurü lanțü, pe care nemicü nu 'lú sfăramă în legătura'i de continuitate, căci pënë și prin undele Dunării illü re'nnodă lóngă Orșova veriga cataractelorü.

§ 66

ETNOGRAFIA ROMÂNIEI ÎN APOLLONIÜ DE RODOSÜ.

Cu trei sêu patru secolü înainte de Florü și de piosulü legionarü carele în ñillele lui Traianü făcuse unü votü de devoțiune *„la fluviulü Oltü lóngă muntele Caucasü”*, poetulü alessandrinü Apolloniü de Rodosü versifica mitulü ellenicü despre expedițiunea Argonautilorü.

Dunărea după ellü, ca și după toți geografii din acella-și ciclu, Teopompü, Aristotele Scimnü, Eratostene etc.,¹ se divide în doue brațe, din cari unulü se vërsă în Pontü, cellü-paltü în Adriatica, avëndü ambele în Apolloniü punctulü lorü de separațiune acolo unde locuescü Traciü, Sciții, Siginiü, Graukeniü și Sindiü.

Din analiza lui Erodotü noi scimü că teritoriile respective alle Tracilorü, Sciților și Siginilorü se apropiatü unulü de altulü în direcțiunea Oltului, astü-feliü că Siginiü se afflaü în Temeșiana, Sciții în zóna de șessü a Terrei-Romănesci, Traciü pe malulü sudicü allü fluviului.

Dérü ce feliü de Traciü?

Apolloniü n'ö spune.

Déca vomü căuta ö rađă de lumină éroși în Erodotü, acesta ni va respunde că Traciü prin escellința, ca „cei mai nobili și cei mai drepti”, erät Geții, încätü ellü nu ö dată în locü de *Γέται* se mulțumescé a pune numai *Θρηίκες*.²

Dintre tóte popórele tracice Geții singurü fiindü vecinü cu Sciții, pe dënsiü cată să 'i vedemü noi sub epitetulü nedefinitü de „Traciü” în Apolloniü, căci poetulü vorbesce în speciä despre acellü locü unde se *invicinéză Sciții și Traciü*: *Θρηίσι μγάδες Σκιδάι, séu: Θρηίκων Σκιδέων τ'επιβήσεται ούρους*.

Acestü punctü e decisü.

Între Geții, Sciții și Siginiü, Argonautica însiră doue némuri intermediare: Sindiü și Graukeniü, fără a ne limuri înse, care dintre dënsese va fi fostü pe mallulü dreptü și care pe cellü stângü allü Dunării.

Unü indice ni permite totuși a limpedi acéstă ambiguitate.

Apolloniü dice că Sindiü ocupatü ö întinsă câmpia numită Laurium: *οί περι Λαύριον ήδη Σίνδοι έρημαίον πεδίον μέγα καιετόντες*.

Ei bine, unica vastă câmpia în care să fi locuitü atuncü unü poporü întregü în vecinătatea Olteniei, și despre care să ni fi remasü vr'ö urmă în litteratura antică, este *câmpia tribalică* a lui Erodotü.

Πεδίον τὸ τριβαλλικόν din părintele istoriei correspunde cu *πεδίον τὸ Λαύριον* din Argonautica.

1) Veđi citațiunile în LELEWEL, *Badania we wzgledzie geografii*, Wilno, 1818, in-8, p. 204; UKKERT, III, 146; etc.

2) HEROD., IV, 93, 94, 99, etc.

Aşa dero *Sindai* lui Apolloniū sunt identici cu *Tribalii* lui Erodottū.

Cu o gîmetate-secolū în urmă, Atenianulū Apollodorū cunoscea pe Tribalii de asemenea sub numele de *Sindai*.

Vorbindū despre escursiunile eroice alle lui Bacchū, ellū dice că, plecândū din Grecia, pleutū prin *Tracia merse la Indi*: ἐπὶ Ἰνδοὺς διὰ τῆς Θράκης ἵπείγετο, ἄποῖ de acollo s'a întorsū în Grecia, după ce cutrierase *totă Tracia și India*: διελευσὼν δὲ Θράκην καὶ τὴν Ἰνδικὴν ἄπασαν.³

Puși la nordū de Balcani, acesti *Indi* ai lui Apollodorū sunt evidentamente *Sindai* lui Apolloniū, încatū editorii viitorī ai cellui d'anteū sunt datorī să înlocuască în testū *Ἰνδοὺς* prin *Σινδοὺς* și *Ἰνδικὴν* prin *Σινδικὴν*, fără care corecțiune se încarcă într'unū modū benevole mitografulū ellinū cu absurditatea de a fi pusū India lîngă Dunăre.

În geografii greci o asemenea confusiune între *Indi* și *Sindai* ne întîmpină nu o dată, și nesce rectificări absolutamente analoge cu a noastră au fostū de multū întroduse în alți classici de cătră Casaubon și Schweighäuser.⁴

A mai fostū totū printre Traci o altă națiune pe care degă Omerū o menționeză sub numele da *Σιντοί*.⁵

O a treia în Sciția lîngă Marea de Azovū.⁶

Assupra originii și însemnătății acestei nomenclature etnice, cunoscute în Europa numai gîștilorū pontice, noi vomū reveni aīurī.

Déca Sindii locuiau în fața Olteniei pe ținutul sudicū allū fluviului, urméază dero că'n însăși Oltenia, la mișū-locū între celle-l'alte popóre enumerate de cătră Apolloniū, trebui să așezămū pe Graukeni, cari nu mai încapū aīurea.

Argonautica îi pune allăturī cu Siginiī: οὐτε Σίγυνοι, οὐτ' αὖ Γραυκένιοι.

Cu alte cuvinte, ea numesce Graukeni pe Agatirsii lui Erodottū.

Dérū de unde acestū nume?

Noi arrētarāmū mai susū că Eforū, scriitorū contimporénū lui Apolloniū, numia pe Agatirsii *Καρπίδαι*, adecă *muntenī*.

Acella-și întellesū are și numele *Graukeni*.

Pliniū cellū betrânū dice că Sciții chiămaū Caucasulū *Gro cas*, ceia-ce în limba lorū însemna *albitū-de-nea*: «Scythae Caucasum montem appellavere Groucasum hoc est, nive candidum».⁷

Să mai insistāmū ore că *Γραυκένιοι* lui Apolloniū sunt unū simplu apellativū din *Groucasus* lui Pliniū?

Astū-feliū topografia poetului alessandrinū se reduce la următorea schiță:

3) APOLLOD., *Biblioth.*, III, 4, 5.

4) URKERT, III, 494, nota 3.

5) *Iliad.*, I, 594.—STRAB., VII, fragm. 44. ed. Didot.

6) RAOUL-BOCHETTE, *Antiquités du Bosphore-Cimmérien*, Paris, 1822, in-8, p. 84 etc.

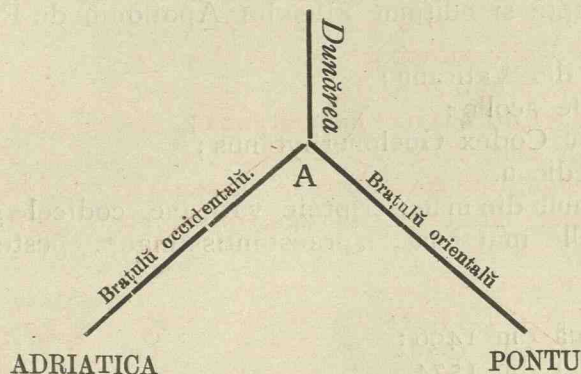
7) *Hist. Nat.*, VI, 19.—În limba samscrită *grāvan* munte: PICTET, I, 131.—Cf. SOLIN., 49.

În această chartă este înse ce-va inessactū.

Pentru a fi bine înțeleși, noi ni permiserăm a ne abatte dela concepțiunea mappografică a lui Apolloniū.

După dēnsulū Dunărea nu curge dela appusū spre resăritū, ci dela nordū spre sudū, formândū apoi doue brațe, unulū ponticū și cellū-l'altū adriaticū, carī se separă acollo unde, precumū spuseserămū, se învecinată Scițīi, Gețīi, Triballiī, Siginīi și Agatirsīi, adecă în sfera Oltulū.

Cursulū Dunării avea pentru poetulū alessandrinū o direcțiune cam așa :

Puntulū întēlnerīi ambelorū brațe, însemnatū cu littera A, este la cataractele dela Orșova.

Intr'unū altū passagiū, în care se lassă la o parte Siginīi, Sindīi și Graukenīi, Apolloniū se esprimă și mai clarū în astă privință, dīcēndū că cele doue brațe alle Dunării se despartū la marginea dintre Sciți și Traci: ἀλλέποταν Θρηκῶν Σκυθῶν τ' ἐπιβήσεται οὖρονς...

Nu mai încape déro nici măcarū discussiunea despre cine vorū fi fostū Sindīi sētū Graukenīi, de oră-ce vedemū puse în gīocū numai cele doue ginți marī, alle cărorā teritorie relative ni sunt fōrte bine cunnoscute din Erodotū și din successorīi sei pēnē la Strabone.

A împinge mai spre occidente puntulū de separațiune allū închipuitelorū brațe alle Dunării dīncollo de cataracte, arū fi a ne depărta peste mēsură de marginea Scițīei, adecă a trece peste littera și spiritulū testulū.

Putemū crede orī-ce ni va plăcé despre Sindīi și Graukenīi, dērū suntemū siliți a ne opri lōngă Orșova.

Și nemicū mai conformū cu natura.

Nu mai acollo unde Dunărea își strīmtēzā malurile, astū-feliū că ochiulū nu-ī mai pōte urmări cursulū; numai acollo unde o grămadă de stānce din laturī și din fundū se partū gata a astupa comunicațiunea între susulū și gīosulū apei; ⁸ numai acollo imaginațiunea se simțā liberă a plāsmui essistența unū altū brațū allū fluviulū plecāndū nevedūtū într'o direcțiune oppusă.

Ș'apoi orī-ce dubiū se sterge cândū însuși Apolloniū pune aci doui munți față'n față pe ambele laturī alle fluviulū, ceia-ce nu se pōte referi decātū la puntulū ciocnirīi Carpațilorū cu Balcanīi, adecă nu aiurī unde-va decātū la cataractele dela Orșova.

⁸) O admirabilă descriere poetică a cataractelorū Dunării, estrasă dintr'unū vechiū autorū perdutū, veđi în SUIDAS, v. Καταράκται.

Unu munte este din partea câmpiei Laurium, prin urmare crescutul balcanic, căruia poetul alessandrinu îi dăce *Angurū*: "Αγγουρον.

Cellu-l-altu munte se află prin consecință pe termulū oppusū allū fluviulū, adecă Carpații, allū cărora nume figuréză în codicilū Argonauticeī în doue modurī diverse, dérū egalmente caracteristice.

Analisa lorū merită unū paragrafū separatū.

§ 67

CARPAȚII SUB NUMELE DE CAUCASŪ ÎN APOLLONIŪ DE RODOSŪ.

Următorele manuscrite și edițiunī alle luī Apolloniū de Rodosū numescū Carpații *stânca Caucasū*:

1. Unū manuscriptū din Vaticanū;
2. Unū altulū totū de acollo;
3. Manuscriptulū dīsū Codex Guelpherbytanus;
4. Manuscriptulū Mediceū.

Să se observe că unulū din manuscritele vaticane, codicele guelferbitanū și cellū mediceū sunt dintre cele mai bune, „praestantissimae”, peste totū sépte, nu mai multe.¹

Apoī:

5. Edițiunea florentinā din 1496;
6. Edițiunea parisianā din 1574.

Aci vomū nota éroși, că prima din aceste doue edițiunī a fostū essecutatā după nesce manuscrite perdute, încătū criticiī o consideră ca avēndū tótā valórea codicilorū originalū.²

In fine:

7. Vechiulū scoliastū allū luī Apolloniū, care dechīarā și ellū că în mai multe manuscrite se citește *Caucasū*.³

Față cu nesce codicilū escellinți și față cu mărturia scoliastulū, ca și nu mai puținū a doue edițiunī fórte prețuite, *Caucasū* póte fi privitū mai multū ca admissibilū, și noi amū avé totū dreptulū de a adăoga de pe acumū pe Apolloniū cătrā inscripțiunea luī Lersch cea cu „Oltū lōngă Caucasū”.

Acestū dreptū înse devine necontroversatū, cândū se mai constatā pe d'assupra că și variantulū, care se găsesce intr'o sémă de manuscrite, differă numai în aparință, éru în fondū este unū sinonimū allū *Caucasulū*.

Lectura cea diverginte sună: *Καυλιακοίο, Καυλιακός σπόπλεος*, adecă *stânca Cauliacă*.

Caulica, prin contragere *Colica*, este unulū din numile celle mai vechī alle Caucasulū asiaticū.

Ecateū, scriitorū anteriorū chīarū luī Erodotū, ni spune că părțile celle mai înalte alle crescutulū caucasicū se chīamā *Κωλικὰ ὄρη*.⁴

De acollo însuși numele *Colchilorū*.

Éccē déro *Colchida* la Dunăre nu numai în Ovidiū, dérū și cu doue vécurī mai nainte într'unū altū poetū nu mai puținū celebrū; și totulū provine din acefa că Carpații se chīamā *Caucasū*.

1) WELLAUER, *Apollonii Rhodii Argonautica*, Lipsiae, 1828, in-8, t. I, praef. p. VI.

2) *Ibid.*: „Editiones ex libris manuscriptis expressae eorumque instar habendae sunt tres, Florentina anni 1496, Aldina 1521, Parisina 1541”.

3) Noi ne-amū servitū de edițiunea luī WELLAUER, citatā mai susū, t. 1, p. 220, 223, nota la vers. 324, t. 2, p. 165;

de a luī ENRICŪ ETIENNE, *Apollonii Rhodii Argonauticōν libri IV*, (Parisii), 1574, in-4, p. 189; și de a luī BECK, *Argonauticorum libri quatuor*, Lipsiae, 1797, in-8, p. 317, 319.

4) HECATAEI fragm. 186, in *Fragmenta historicorum graecorum*, rec. Muller, Paris, 1841, in-8, p. 13.—Cf. Steph. Byz., v. *Κῶλοι*.

Limbajului poetică i-ă plăcută mai bine metaforiculă și vagulă *Colchi* decât directulă și pozitivulă *Caucasă*.

§ 68

CARPAȚII SUB NUMELE DE CAUCASĂ ÎN IORNANDE, AMMIANU MARCELLINU, PTOLEMEU ȘI NESTORU.

Gotulă Iornande din secolulă VI, citindă unde-va seă aflândă din audite că și Carpații se chiamă *Caucasă*, a agiunsă la ingenioasă conclusiune că Caucasulă se începe în India, apoi trece prin totă Russia meridională și se opresce tocmai la Dunăre, după cumă vedurămă mai susă și'n Apolloniă, lăngă cataracte delă Orșova: «indeque Scythicis gentibus dorso suo terminum praebens, ad Pontum usque descendit, consertisque collibus, *Histri quoque fluenta contingit, quo amnis scissus dehiscens...*»¹

Ammianu Marcellinu, istoricū latinū din secolulă IV, povestindū invasiunea Hunilorū în Dacia, a căriă porțiune orientală aparțineă atunci Goșilorū, arată că aceștiă, voindū a se sustrage giugulū cumplișilorū năvălitorū, s'au împărțitū în doue tabere: una trecu Dunărea, refugindū pe pământulū imperiulū romanū; cea-l'altă, sub conducerea regelū Atanaricu, după ce în deșertū se încercase a resiste pe malulū appusenū allū Prutulū, a fostū silită a se retrage în regiunea forte pădurōsă și forte muntōsă numită *Caucaland*: «ad Caucalandensem locum altitudine silvarum inaccessum et montium, cum suis omnibus declinavit»²

Așa dērū unū segmentū allū Carpațilorū se numă *Cauca*, căci finalulū «land» în tōte limbele germanice insēmă «țerră»: Cauca-land — țerra Cauca.

Pe lăngă Iornande și Ammianu Marcellinu amă mai putē cita aci pe Ptolemeu, carele pune în Carpați spre resăritū de porțiunea superiōră a Oltulū unū poporū ce-l ăice *Kavκopovoi*.³

Inse ceă-ce'i mai curiosū decâtū tōte, este că pēnē'n secolulă XII, cu o miă de anii și mai bine în urma diverselorū mărturie de mai susă, Carpații se numiă totū încă din cândū în cândū *Caucasă*.

Cronicarulū russū Nestorū, născutū pe la anulū 1056, ăice:

«Spre nordū pēnē la marea Pontulū, Dunărea, Nistrulū, și muntii *Caucasiani* adecă cet *Unguresci*»⁴

§ 69

URMELE TOPOGRAFICE ALLE NUMELUI CAUCASU LA DUNARE.

Este dērū unū faptū înregistratū în șapte fontăne irrecusabile, pe lăngă cari Ovidiū e a opta și Strabone o să fie a noua, cumă-că Carpații, începēndū din timpii ce'i mai depărtați și pēnē'n evulū mediū, se chiamă *Caucasă*, ca și maiestosulū crescutū delă marginea orientală a Europei, cu care ei nu potū avē nici o legătură affară de cea nominală.

Și nu se chiama astū-feliū numai o porțiune a Carpațilorū, ci sistema intrēgă, ba pēnē și prelungirea'i trans-danubiană, căci:

1. În Apolloniă, *Caucasă* sunt cataracte delă Orșova;
2. În Iornande, de asemenea;

1) *De reb. Get.*, VII.

2) *Her. gest.*, XXI, 3-4.

3) Cea mai erudită debattere a acestei cestiuni aparține d-lui A. ODOBESCU, *Notice sur les antiquités de la Roumanie*, Paris, 1868, in-8, p. 49-52.

4) SCHAFFARIK, *Slav. star.*, 990: „do ponet'skogomoria „na pol'nosczyia strany, Dunai, D'niestr i Kavkajinskiia „gory, reksze Ugor'ski“.

3. In inscripțiunea lui Lersch, *Caucasii* sunt munții Olteniei, séu mai currëndü acei din Muscellü ;
4. Totü așa în Ptolemeü ;
5. In Florü, *Caucasii* sunt Balcanii ;
6. In Ammianü, *Caucasii* sunt munții cei mai apropiäți de Prutulü de gîosü ;
7. In Ovidiü, *Caucasii* se pare a fi ramura vrăncenă séu din Buzetü, gîudecändü după contestulü : «munții scitici și sarmatici» ;
8. In Nestorü, *Caucasii* sunt toți «munții ungueresci».

Ca nume allü Carpaților, *Caucasii* este la noi anteriorü dominațiunii dacice, căci în epoca lui Apolloniü Oltenia se mai afla încă sub stăpânirea Agatirsilorü.

Dupä spiritulü graiului nostru *cauc* contrăgëndu-se în *coc*, cată să admittemü ca o urmă supraviuătuindă a numelui *Caucasii* în privința Carpaților delulü *Cocaniü* din Muscellü, adecă mai-mai în acella-și locü unde ostașulü Mansuetü dintr'o legiune a lui Traianü stetuse în timpulü resbellului dacicü *la fluviulü Oltü lîngă muntele Caucasii*, și mai-mai acollo unde mappa lui Ptolemeü ni arată poporulü *Cocanenü*.

§ 70

UNDE LOCUIAÜ SIGINIÛ ȘI AGATIRSÛ ÎN EPOCA LUI STRABONE ?

O dată constatatu că Carpații se chiămaü și ei *Caucasii*, devine lesne a corege unü passagiü din Strabone, care ni spune că Siginiü locuiaü pe timpulü séu *περι τὸν Καύκασον*, descriëndü apoi în următorulü modü obiceiiele lorü :

«Siginiü, în celle-l'alte trăindü persianesce, întrebuițeză nesce căllușei micü și «përoși, cari nu potü duce unü căllărețü, dérü se inhamă la cărruțe, mënändu-ï a-poï femeiele, dedate din copillăria la acestü meșteșugü, și cea mai bună în con-ducerea cailorü își tea de bărbatü pe cine'ï place.»

Affară de amënuntulü despre femeï, restulü s'a veđutü degia în Erodottü, pe cândü Siginiü locuiaü la cóstele Agatirsilorü în actuala Temeșiană, și anume :

1. Traiulü persianescü ;
2. Căllușei micü și përoși, bunü numai la cărruță.

In șillele lui Apolloniü Siginiü se affläü totü încă în Temeșiana, căci poetulü a-lessandrinü îi aședă lîngă cataractele Dunării.

Intre Strabone și Apolloniü este unü intervallü de vr'o sută cincî-đeci de anni.

Intr'unü secolü și ce-va, cumü óre de s'au strămutatü Siginiü dela noi din Temeșiana tocmai în Asia la Caucasü, ducëndü cu sine pënë și vița cea *mică și përosă* de căllușei ?

Bietele lorü cărrucióre, mënate de intrepide fete și neveste, trebuiaü să trecă, călcändü sub picióre orï-ce opposițiune, printr'o sută de feliturite popóre scitice, sarmatice și de alte némuri, tóte fórte bellicóse, cari stăpăniaü întregulü territorü allü Russei meridionale.

E evidente că *Caucasulü*, unde se duseseră Siginiü, nu este acella din Asia, ci purü și simplü o ramură a Carpaților.

Omonimitata înșellase pe Strabone.

Invasiunea Dacilorü, întemplată cu vr'unü secolü și ce-va înainte de Cristü și operatä în direcțiunea Temeșianeï, după cumü se vedesce din vecinătatea lorü în acellü periodü de cucerire cu popórele pannonice Boii și Tauriscii,² trebuia firesce să respingă pe Siginiü, înse nu în Asia, ci peste Carpați în Transilvania.

Caucasul Siginiloru sunt munții Ardélului, unde topografia a și păstratú unele vestigie alle lorú pêně astă-đi, după cumú vomú demonstra ațuri.

Totú atunci ne vomú convinge că și pe Agatirsí Dacií îi goniseră din Oltenia éroși în Transilvania, ș'apoí mai târđiú, degia în urma lui Strabone, ambele popóre de secolí învecinate, Siginii și Agatirsí, aú fostú constrínse a înainta susú spre nordulú Europei, nici decumú ínse nu s'atú întorsú în Asia.

Sub Augustú déro Dacií nu petrunseseră încá în Ardélú.

§ 71

RESUMATÚ DESPRE CARPAȚII SUB NUMELE DE CAUCASU.

Passagiulú din Strabone, esplicatú în paragrafulú precedente, e cu atátú mai importantú în casulú de față, cu câtú ilustrulú geografú este unú contestú nedispensabilú, după cumú amú mai spus'o, pentru înțellegerea topografiei contimpuré-nulú seú Ovidiú.

Acumú încetéză d'a mai fi enigmă celle doue versurí:

Jazyges, et Colchi, Metereaque turba Getaeque
Danubii mediis vix prohibentur aquis.

Elle se traducú și se esplică astú-feliú:

«De Iazigi și de *Caucasianí* (muntení din Carpați), de popóre trans-montane (Agatirsí, Siginí etc.) și de Geți, abia ne apără apele Dunării.»

Intr'unú cuvântú, ca și'n Apolloniú, ca și'n Strabone, ca și'n Ammianú, ca și'n Iornande, ca și'n Nestorú, ca și'n acea inscripțiune a lui Lersch ce ní-a servitú dreptú punctú pe plecarea în acéstă analiză, numele Carpaților în Ovidiú este: *Caucasus*.

Sunt multe și interesante consecințele ulterióre alle acestei descoperiri, pe cari noi de astă dată nu le vomú attinge, fiindú fórte depártate de obiectulú strictú allú studiulú de față.

Nu cumú-va la Dunăre, printre bogatele năssipurí metallice alle Olteniei, va fi fostú însășí *Colchida* cea cu lână de aurú a Medeei, ținta practică a espedițiunii cellei mercantile a Argonauților, încátú tocmai de aceia tradițiunea ellenică, cul-lésă de cătră Apolloniú, va fi făcutú pe acestiia să căllătoréscă pe la cataractele dela Orșova?

Nu cumú-va totú în bassinulú danubianú, cea mai scurtă calle comercială între Oriinte și Europa centrală, trebui căutatú *Caucasulú* primulú civilisatorú allú continentulú nostru, acella ce răpise foculú lui Gíoue și din focú a născutú industriá?

In epoca lui Traianú, adecă a memorabilei inscripțiunii cu Oltulú «secus montem *Caucasi*», Marțialú scriea unú amicú care pleca spre Dunăre, că *in terra Getilorú o să găséscă stânca lui Prometeú*:

Miles hyperboreos modo, Marcelline, Triones,
Et Getici tuleris sidera pigra poli;
Ecce Prometheae rupes, et fabula montis,
Quam prope sunt oculis nunc adeunda tuis...¹

Cândú va fi vorba despre elementulú semiticú în Dacia, vomú reveni...
Amú isprăvitú acumú cu opera lui Ovidiú.

1) MART., *Epigr.*, IX, 46.—Despre rollulú Dunării de giosú în civilizațiunea europeă dintr'o epocă pre-istorică,

vedi câte-va observațiunii fórte nemerite în ROUGE-MONT,
L'âge du bronze, Paris, 1866, in-8, passim.

Dela Augustu pêne astă-đi nu s'a schimbatu nemicu fundamentalu în climatologia și topografia Munteniei; după cumu nici mai'nainte nu se schimbasesc nemicu în intervallulu aprópe semi-millenariu dintre Erodotu și Ovidiu.

Oltulu n'a încetatú atunci, și nu scimú decá va înceta vre-o dată, de a divide Țerra-Románescá în doue mari regiuni fórté caracteristice, dintre cari în cea d'a-drépta fluviulu precumpenesce plaíulu assupra câmpiei, pe cândú in cea d'a-stanga câmpia precumpenesce assupra plaíului, insoțite ambele aceste precumpeniri opuse de câte o seriá diversá de condițiuni atmosferice și tellurice, tóte împreună concurrându a desvolta unú altú tipú materialú și moralú spre appusú de Oltú și altulú spre resáritú, chiarú cândú territoriulu întregú e locuitú de nesce popóre eșite primitivamente, ca Dacií și Geții séu ca Sciții și Agatirsii, din câte o singurá tulpiná.

În regiunea cis-olténá, arteria commercialá a Dunárii reduce depártata ramurá ost-carpatiná la unú rollú absolutamente secundarú, cáci tótá activitatea umaná, productivá séu improductivá, fie industriosulú Grecú séu grossolanulú barbarú, se îndesá acollo spre șermulú danubianú, unde perú apoi pe nesimțite, séu se piticescú în nesce vizuine subterrene, prin miasmulú mlascelorú, prin frigú și arșiță, prin torrente de nouí năvălitorí, Sciții, Sarmați, Goți, Huni, Avari, etc. etc., pe cari nemicu nu-i popresce în calle pe unú șessú descoperitú de pretutindení, arená a unei lungi successiunii de popóre bellicóse ínse lipsite de vitalitate.

În regiunea trans-olténá, scutitá de mortiferele bálți mixte, Dunărea împacă industria fluvialá cu sănătatea muntósá prin cununiá cu Carpații, allú cărorú ánghiu nord-vesticú dela Cóstá-Cáineni pêne la Orșova se aflá aci cu totulú în affará de drumulú invasiunilorú, fie din Appusú séu din Resáritú, cáci punctulú obiectivú allú barbarilorú fiindú totú-d'a-una bogatele provincie grece, năvălitorii orientali petrundeau la dênsele prin Moldova, cei occidentali prin Ungaria, lássându unii și alții pururea la o parte Oltenia, unde li-arú fi fostú cam anevoiá de a străbatte și altmintrea de gróza unei pozițiuni naturale dintre cele mai întárite prin stánce și ape, încátú locuitorii de acollo, de 'nteitú Agatirsii, apoi Dacií, in fine Románii, mulțumitá condițiunilorú economice, igienice și strategice cellorú mai priinčiose, au pututú într'unú spațiu territorialú fórté restrínsú să agíungá successivú la unú gradú înaltú de resistința vitalá.

Immutabilitatea naturei fisice s'a resfrántú pêne la unú punctú în însăși nomenclatura topicá, astú-feliú cá unú munte din Muscellú ni mai ámintesce numele *Caucasii* allú Carpațilorú într'o seriá de fontáne istorice de'nainte și de după Cristú, între cele-l'alte în Ovidiu și'ntr'o superbá inscripțiune traianicá relativá tocmai la porțiunea superiórá a Oltuluí, carele și acesta se numesce astá-đi precumú se numía sunt acumá doue mií de anni în poetulú romanú Naevius; Giulú este *Sil* allú Dacilorú, Cerna-*Diorna*, Gilortulú — *Sil-arta*, *Giomartilulú* — *Sil-martira*; Motrulú e *Mutria* din Ptolemeú și de pe Tabla Peutingerianá; pêne și mitutellulú Gialesú, unú peréuțú aprópe invisibilú, essista degia sub actualulú séu nume *Salas*; și decá limba románá n'a conservatú primordialele numiri alle riurilorú din câmpia, causa este cá-strábunii nostri au începutú s'o cunnóscá fórté târđiú, abia pe la secolulú VII, gássindú acollo anume pe Slavii cei cu Dâmbovița, Ialomița, Cricovulú, Ilfovulú etc., éru pêne atunci naționalitatea „daco-romaná” se născuse, crescuse și se formase definitivamente în plaiú

și numai în plaiu, încâtă chiară fluviile celle commune tuturoră zóneloră țerei, noi le scimă așa cumă se diceău din vechime esclusivă la munte: *Danubius*, nu «Ister»; *Alutus*, nu «Maris»; *Giiu*, nu «Arabon»; *Argeșu*, nu «Mariscus».

În fine, decă ară voi cine-va să restabilăscă mappa etnografică a Munteniei în dillele lui Ovidiū, după cumă o schițărămă noi pentru timpulă lui Erodottū, n'are decătă să așede pe Daci în Oltenia și 'n Temeșiana, pe Siginī și pe Agatirsī. În laturea vest-sudică a Transilvaniei, apoi în câmpia danubiană pêne la Pontū pe ambiț termī ai fluviului o amnestecătura de Sciți și Sarmati cu predominarea înse a elementului geticū.

III.

EPOCA FORMAȚIUNII LIMBEI ROMÂNE.

§ 73.

IMPORTANȚA FILOLOGIEI ÎN ISTORIA.

Agține câte o dată o litteră pentru a caracteriza o națiune.

Luândū în mână o carte englesă, va fi cine-va surprinsū de a întimpina mereū figurândū isolatū câte unū *I*, care nu pôte forma nici unū nume propriū, și totuși ellū predomnesce prin mărime asupra tuturoră littereloră învecinate.

Acestū grandiosū *I* însemneză: «eū».

Individualismulă atătū de pronunțatū în tótă natura Anglesului s'a resfrântū și'n ortografiă.

Este uniculū poporū în lume, căruia să-ī fi pututū veni ideia de a scri *eū* cu o litteră capitală.

Cu câtū mai multū totalitatea lessică și grammaticală a unei limbe trebuī să fie pentru unū cugetătorū o nesecată comoră de revelațiunī asupra întregēi desvolțării a unei naționalități în timpū și'n spațiū.

Astă-și nu mai e permisū fără limbistică, fără o cunnoscință intimă cu Bopp, Pott, Schleicher, Curtius, Corssen, Kuhn etc., a face unū singurū passū seriosū în limpedirea periódelorū cellorū obscure din annalele popórelorū; și negreșitū că cea mai deplină dreptate avea d. Rösler, cândū a formulatū următórea fericită propozițiune.

«Decă Românii au trăitū în adevărū începēndū dela Traianū pe țermulū nordicū «allū Dunării; decă ei n'au venitū aci tărđitū în evulū mediu din Dacia lui Aurelianū; decă ei sunt noui sēu vechi în actuala lorū patriă, acēsta cată să se cun-nóscă din limba română». ¹

D. Rösler susține că imperatulū Aurelianū de frica Goșiloră a scostū din Dacia Traiană în secolulū III pe toți Românii pêne la unulū, ducēndu-ī acollo unde se afflă așa numiții Macedo-romani, ș'apoi degia o parte dintre acesti din urmă, întorcēndu-se pe țermulū nordicū allū Dunării abia pe la anulū 1200, vortū fi datū na-scere naționalității daco-române.

Cu alte cuvinte, Maghiarii, Serbiī, Sașiī, sunt toți mai indigeni decătū noi la póllele Carpaților.

D. Rösler își basază asserțiunea pe doue considerațiunī filologice :

1. Assemenarea între limbele română și albanesă;
2. Lipsa de elementū goticū în grafulū română.

1) *Romän. Stud.*, 121 et seq.

Ambele aceste puncturi, pe cari d. Rösler se mulțumesc a le afirma, noi din parte-ne le vom demonstra pe larg, fiindcă ele ne conduc la o concluziune diametralmente opusă.

§ 74.

D. ROESLER SCIE ROMĂNESCE?

D. Rösler dice: decă Români n'arū fi petrecutū vécuri întregi peste Dunăre în vecinătatea Epirului, limbele română și albanesă nu n'arū offeri atâtă asemănare.

Inse care anume să fie *natura* acestei asemănări? — d-sea nu ni-o spune.

Este o nenorocire pentru d. Rösler de a sci pré-putinū romănesce.

Éccē o probă dintre celle multe :

„Mă surprinde — dice d-sea — cuvântul *Sirte-Margarite* din doinele române alle lui Murray, și eu creștū că ellū correspunde pe deplinū noțiunii *Sirtje* a Samoieșilor; după cumtū și maledicțiunea romănescă astă-đi de totū ne'nțelegibilă s.... „mi se pare éroși a fi numele demonului la némuri uralice : *Schitkir* sétū *Tschitkir*.”

Cuvântul însemnatū cu mai multe puncte, lassū să se citescă gîostū în notă¹, ne-findu-ni permisū a'lū băga în testulū romănu.

O trivialitate turcă dintre celle mai necuviincioșe, întrodusă la noi în nefasta epocă fanariotă și pe care nu cutedă a o reproduce nici chîtarū dicționarele limbei ottomane, d. Rösler o preface într'o maledicțiune, o maledicțiune romănescă, o maledicțiune atâtă de antică încătū nici înțellesulū nu i se mai cunnosce, ș'apoi allergă după origine tocmai la mitologia finnesă !

De altă parte, luândū pe *înșiră-te-mărgărite*, compusū din verbulū *înșiră* la imperativū, din pronumele *tu* în accusativū și din substantivulū *mărgăritū* la vocativū, câte-trelle forte latine : *in-seriem te (dispone) margarite*, espressiune poporană a unei limbuție fără capū și codă, d. Rösler izolază pe „înșiră-te”, își închipuesce că-i o singură radicală, o metamorfoséză în *sirte*, și se răpede cu ea dreptū peste Urali !

Cu unū asemenea metodū de a commenta naționalitatea română prin Samoieși, noi ne mirămū că d. Rösler a uitatū unū lucru și mai ingeniosū.

În dialectulū samoiedicū dela Obdorsk din fundulū Siberiei codrulū se chîamă *pidira* ?

Éccē déro — trebuia să esclame — éccē déro de unde s'a născutū romănesca *pădure* !

Și totuși, ori-cătū de ciudată arū fi coincidința materială a ambilorū terminii, filologia modernă, care urmăresce desfășurarea fonetică și istorică totū-o-dată a fie-cării vorbe³, demonstră că a noastră *pădure* derivă din *padules*, o formă romanică a latinului *palus*, baltă, italianesce *padule*⁴; éru pe lîngă filologiă mai vine și Columna Antonină, arătându-ni cu plasticitatea sculpturei că bălțile danubiane din epoca colonisării romane erau în adevărū nesce *păduri* în tótă puterea espressiunii, în a cărora vegetațiune se ascundeau barbarii în timpū de resbellū⁵.

1) *Ibid.*, 259 : „Aufgefallen ist mir noch die *Sirte* „*Margarite* in einem Volksliede das Murray erzählt, und ich finde, dass sie durchaus den Vorstellungen von den „*Sirtje* bei den Samojeiden entspricht; endlich scheint „mir uralisch auch das walachische jetzt gänzlich unverstandene Verwünschungswort *siktir*, da wir bei uralischen „Stämmen den bösen Geist *Schitkir* oder *Tschitkir* finden“.

2) KLAPROTH, *Mémoires relatifs à l'Asie*, Paris, 1826, in-8, t. 2, p. 33.

3) MAX MÜLLER, *Lectures on the Science of Language*, London, 1864, in-8, t. 2, p. 243 : „sound etymology has nothing to do with sound“.

4) CIHAC, *Dict. d'étymologie daco-romane*, Francfort, 1870, in-8, p. 189. — Cellū ânteiū o spusese SESTINI, *Viaggio per la Valachia*, Firenze, 1815, in-8, p. 9 : „pădure o paduri in valaco, che deriva da Palus“.

5) *Columna Antonina*, ed. Bartoli, tab. 30, 32 etc.

Necunoscându limba română, care să fi fost criteriul d-lui Rösler pentru a conchide că ea sémână cu cea albanesă?

O ecuațiune între unu x și unu y .

§ 75

LATINISMUL RELATIVU ALLU LIMBELORU ALBANESA ȘI ROMANA.

Limba albanesă e plină de reminiscințe latine.

Éccē essentialmente unu punctu de asemănare cu grafulu românū.

Urméză înse de aci că Albanesiū voru fi împrumutatu latinismele lorū dela Români?

Să cercetămū.

Albanesiū dicu *tra* (trabs), *mic* (amicus), *poște* (post), *armic* (inimicus), *kembe* (gamba), *vittore* (victoria), *flume* (flumen), *biniac* (bignus), *gorg'e* (gurges), *krint* (centum), *gric* (grex), *g'ind* (gens), *pendohem* (poenitet), *spereig* (spero), *cașe* (causa), *turpe* (turpitude), *fat* (fatum), *fer* (inferna), *cater* (quatuor), *crioig* (creo) etc.

Aceste vorbe atâtū de latine, ore cumū putea să le fi datū cui-va Daco-românulū, cândū nu le are? și pe unele nu credemū să fi reținutū din limba-mumă nicī chīarū în epoca lui Traianū, bună-ōră *flumen*, *bignus* sēu *fatum*, de vreme ce exprimă acellea-și idee prin alți terminī nu mai puținū latinī: *gemenū* (geminus), *rivū* (rivus), *sorte* (sors); ērū câtū despre *cater*, și unū copillū va recunnosce că s'a formatū din *quatuor*, nu din *patru*.

Albanesiū dicu: *kercoig* (quaerito), *kiarc* (circus), *kertoig* (certo), *kiepe* (cepa), *kiel* (coelum), *fkrinte* (vicinitas) etc.

Bănuī-se-va că le-aū luatū din romănesce: *a cerceta*, *cercū*, *a certa*, *cēpă*, *cerū*, *vecinătate*, prefăcēndū numai sonulū *ce* în *kē*?

Atunci de ce în đicerile turce *ciaderre*, *ciair*, *ciacmac*, *cialem*, *ciardac*, *ciarsaș*, *cirac*, *cisme*, *cislac*, *cift* etc., aū lăssatū pe *ci* intactū, neprefăcēndu-le în *kiaderre*, *kiar*, *kiacmac*, *kialem* etc.?

De ce vorbele slavice *cias*, *cete*, *ctudit*, n'aū schimbatū de asemenea în *kias*, *kiete*, *kitudit*?

În sferșitū, de ce aū conservatū *ce* și *ci* în cuvintele împrumutate în adevērū dela Români: *ciarc* (circulus) și *ce* (quid)?

Greciū numai în classica anticitate exprimau pe *ce* și *ci* latinū prin κ : *Κικέρων* (Cicero), *Κίννας* (Cinna), *Σκιπίων* (Scipio), *Κεθηγος* (Cethegus), *Κελσα* (Celsa), *Κέντρονες* (Centrones), *Κίρκαιον ὄρος* (Circaeus mons) etc., pe cândū în evulū mediū îi vedemū đicēndū: *τζελεστρινος* (caelestinus), *τζεντογάλη* (centrum gallinae), *τζεριμονια* (ceremonia), *τζερκη* (circulus), *τζερος* (certus), *τζηκουρέα* (cicoria), *τζιβελις* (civilis) și altele.¹

Cumū-că la vechiū Români *ce* și *ci* se rostiau în realitate *ke* și *ki*, precumū le-aū și transpusū Elleniū și Albanesiū, ēr nuū după cumū le-aū modificatū mai târđiū Româniū și Italianiū, probă este că lătinisce se scriea ecalmente *squilla* și *scilla*, *coqui* și *coci*, *caeso* și *kaeso*, încâtū unū filologū modernū cere să se citēscă și astăđi *kinis* pentru *cinis*, *kervus* pentru *cervus*, *kitus* pentru *citus* etc., numindū ori-ce altă pronunțiațiune: «unū detestabilū inorganismū.»²

1) DU CANGE, *Gloss. med. graec.*, 1565—1569.

2) CHAVÉE, *Lexiologie indo-européenne*, 21.

— O admirabilă demonstrațiune despre $e=k$ la Români,

în CORBSEN, *Ueber die Aussprache, Vokalismus und Betonung der lateinischen Sprache*, Leipzig, 1868—70, in-8, t. 1, p. 44—50.

Așa déro *k* în locu de *ce* și *ci* constituă la Albanesi, ca și la Greci, unu archaismu latinu cu multu anterioru cunnoscinței Epiruluî cu Turciî, Slaviî și Româniî.³

Albanesiî au *vetere* (vetus, veteris), *virg'inese* (virgo, virginis), *zitere* (alter), *rete* (rete) etc., pe cari nici într'unu chipu nu le-au pututu lua dela Români, în grălu nostru tôte aceste vorbe fiindu mai puținu classice: *vechiu*, la Macedo-români *vectiu*, nici o dată *vetere*; *vergură*, nu *vergine*; *altu*, nu *altere*; *rețea*, nu *rete*; ș'apoî părinții nostri nu le-au formatu astu-feliu prin vr'o posteriôră corupțiune provincială, ci așa le-au și moștenitu, precumu probéză italianulu *vecchio* și sonulu *u* pentru *i* în *vergură*.

Albanesiî au adverbulu *fort* și adiectivulu *forte*, correspuțendu cellu ănteiu cu latinulu *fortiter* și cellu-l'altu cu *fortis*, pe cându Românulu nu posedă decâtu unu *forte* pentru ambele casuri, întocmai precumu noi țicemu *frumosu* pentru *pulcher* și *pulchre*, *adeveratū* pentru *verus* și *vere* etc., mulțumindu-ne cu o singură formă adiectivo-adverbială.

Sperămu a fi convinsu pe d. Rösler, că limba albanesă este unu dialectu neo-latinu cu totulu neattērnatu de dialectulu neo-latinu allu Românilorū; unu dialectu mai anticu, fiindu că Albania întregă devenise provinciă romană cu unu secolu înainte de crâncena luptă a lui Traianu cu Decebalu; unu dialectu înse fără comparațiune mai săracu în elemente latine, de ôră-ce colonizarea romană nu avusese acollo acellu caracteru compactu și sistematicu, prin care s'a distinsu ea pe țermulu nordicu allu Dunării.⁴

Ambele aceste dialecte se mai întelnescu prin punctulu forte importantu de a fi traco-latine, cea-ce sub privința hematologică, adecă a înrudiriî materiale, apropiă pe Români de Albanesi mai multu chiaru decâtu de Italiani, cu cari noi suntemu încuscriți numai după tată, pe cându cu cei-l'alți ne lovimu după amendouî părințiî.

§ 76.

TRACISMULŪ RELATIVŪ ALLŪ LIMBELORŪ ALBANESĂ ȘI ROMĂNA.

Numerôsa ginte pan-tracică, stăpână într'o vreme peste mai tôtă peninsula balcanică și mai tôtă Asia-mică, se împărția în doue ramure forte mari, cea tracică propriu țisă și cea illirică, prima din elle ocupându regiunea despre Pontu din territoriulu comunu, cea-l'altă regiunea despre Adriatică, fie-care subdivisă într'o mulțime de naționalități și triburi purtându differite numi: Frigiani, Bessi, Ciconi, Crobizi, Odrizi, Peoni, Sapei, Sinti, Trausi, Geți, Daci, Triballi, Mesi, Macedoni, Epiroți, Arupini, Bulini, Daorsi, Enchelei, etc. etc. etc.

Albanesiî sunt unica posteritate actuală directă a ramurei illirice, ca și Româniî a celei tracic propriu țise.

3) Noi ne mirăm, cumu de a pututu respectabilulu canonicu CIPARIŪ, **Principie de limbă**, Blasiu, 1866, in-8, p. 68, să se potienescă a țice că și Macedo-româniî au pe *k* în locu de *ci* și *ce*, adducându dreptu probă trei cuvinte, din cari unul, *pescu*, nu este la loculū seū, fiindu vorba despre *ce* și *ci*, nu despre *cu*, êrū celle-l'alte doue, de totu anormale romănesce, sunt luate dela Albanesi: *pakie* și *ghinta*.

4) O observațiune forte giustă în SCHUCHARDT, **Der Vocalismus des Vulgärlateins**, Leipzig, 1866-8,

in-8, t. 3, p. 49: „Dass das Vulgärlatein in Epirus sich als ein bestimmter Dialekt entwickelt habe, geht aus der Natur der Sache hervor; dass dieser Dialekt mit demjenigen, welcher in seiner heutigen Gestalt als Walachisch auftritt, im Wesentlichen identisch ist, bedarf des Beweises“. — Cf. SCHUCHARDT, **Albanisches und Romanisches**, in KUHN, **Zeitschrift für vergleich. Sprachkunde**, t. 22, Berlin, 1871, p. 241-302. — Cf. DIEFENBACH, **Ueber die jetzigen romanischen Schriftsprachen**, Leipzig, 1831, in-4, p. 16-20.

Cumă-că Illirii și Tracii propriu și vorbău aceia-și limbă fundamentală, dovédă este nu numai că scriitorii antiçi îi confundă mereu unii cu alții, dérú mai cu sémă că dicționarul albanesú pôte să ni esplice fără nici o dificultate filologică celle mai complicate probleme din nomenclatura dacică și din limba daco-latină.

Astú-feliú în paragrafi precedentii noi veșurămú degia la Albanesi cuvinte emnamente dacice, ca *diorna*-negru séú *borda*-locuință suterrană.

Aci vomú mai da unú essemplu fórte interessantú, affară de acellea ce vorú mai urma din cândú în cândú în cursulú opereí de față.

§ 77.

ORIGINEA NUMELUI „DUNĂRE.“

Samonicus, scriitorú romanú cu unú secolú posteriorú lui Traianú și carele poseda pe atunci o bibliotecă de 60,000 volume, încátú avea la dispozițiune mai totú ce se va fi scrisú vre-o dată pêně la densusú, și ce că tracicesce *Danubius* însémă „purtătorú de nori“: *Δανούβιον δὲ τὸ νεφελοφόρον ἐκεῖνοι καλοῦσι πατριῶς.*¹

La Albanesi norulú se chiamă *re*.

În tóte limbele indo-europee radicala *da* exprimă ideia de *a da*, de unde o formă participială *dan* séú *dana*.

Dana-re, „dândú nori“, éccé déro numele tracicú din care Românulú a făcutú *Dunăre* și pe care Samonicus l'a tradusú cu atátú mai correctú prin *νεφελοφόρος*, „purtătorú de nori“, cu câtú în unele limbe ariane, la Celți bună-óră, primitivulú *da* capetă anume înțellesulú de „a purta“.²

Totú limba albanesă ni esplică de ce Grecii, Romani și Germanii au terminatú numele acestuí fluviú prin *β*, pe care nu'lú au Romani.

Albanesce *re*, norú, admite în unele casuri unú *v* de'nainte'í: *vre*,³ ceia-ce probéză că nu este decâtú o contractiune din zenticulú *avra*, modernulú persianú *abr*, curdiculú *avreh*, tóte acestea însemnândú de asemenea „norú“⁴ și producendú la vechii Persiani unú nume propriú *Ἀβραδάτας*, „datú de nori“.⁵

Norulú chiamându-se albanesce *re* și *vre*, *Δανούβιος* ellinú, *Danuvius* latinú și *Donau* allú Germanilorú, dela cari au împrumutatú apoi Slavii pe *Dunava*, Maghiarii pe *Duna* etc., provinú dintr'o formă collaterală *Dana-vre*.

Romanii singurí înse au reșinutú pe caracteristiculú *re*, în care se copprinde însăși chiaia enigmei.

Și au reșinutú nu numai atata, dérú pêně și interesantulú blăstemú poporanú: „battă-te Dunărea!“ carele pe de o parte se potrivesce atátú de bine cu ideia unuí „purtătorú de nori“, éru pe de alta, ni adduce a-minte că la Daci gîurămêntulú cellú mai sacru era legatú cu solemnitatea de a bé apă din Danubiú⁶, încátú „purtătorulú de nori“ pedepsia apoi pe spergîurí: „îi băttea Dunărea“.

Românulú nu și ce: „battă-te Oltulú“, „battă-te Siretulú“, „battă-te Prutulú“, ci numai *battă-te Dunărea!*

1) Ap. LYDUM, *De magistr. rom.*, III, 32.

2) GLÜCK, *Die bei Caesar vorkommenden keltischen Namen*, Muenchen, 1857, in-8, p. 99: „doen, doan, portare, ferre“.

3) HAHN, *Alb. Stud.*, Lex. 107.

4) JUSTI, *Handbuch der Zendsprache*, Leipzig, 1864, in-4, p. 35.

5) HITZIG, în BROKHAUS, *Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft*, Leipzig, 1847, in-8, t. 9, p. 760.

6) AUFIDIUS MODESTUS, ap. PHYLARG., în *Virgili Georg. II.*

Astü-feliü, mulțumită limbei dacice, restaurate prin confrunțațiunea dialectului epiroto-latinü allü Albanesilorü cu dialectulü traco-latinü allü Românilorü, se înlătură în rubrica unorü simple coincidințe fonetice etimologia generalmente patronată a *Dunării* dela samscrito-zendiculü *dānu*, osseticulü *don* — fluviü, pe care'lü au și Românii într'o acceștiune deminutivă ⁷, precumü se respinge nu mai puținü și derivațiunea dela celticulü *dana-vitezü*. ⁸

§ 78.

CONCLUSIUNEA DESPRE ÎNRUDIREA ROMÂNILORÜ CU ALBANESIL.

Post-punerea articolului definitivü, identitatea genitivului cu dativulü, timpulü viitorü espresü cu agjutorulü ideeii *vorü*, formațiunea numeralelorü dela 11 pênë la 19 prin întrepunerea unui *supra*, și o grămadă de alte particularități grammaticale sêu lessice, pe cari le vomü desbatte cândü vomü avé a restaura dialectulü dacicü, ne vorü adduce éroși și éroși la rezultatulü dobânditü mai susü, și anume:

Limbele română și albanesă sunt doue dialect. d'o potrivă traco-latine, dezvoltate înse fie-care pe o calle individuală nedependente.

Fără a se mișca unii din Dacia Traiană și alții din Epirü, Românii sêu Dacolatiniü și Albanesii sêu Epiroto-latiniü sunt și nu potü a nu fi legați printr'o estrema assemênare limbistică, de óră ce provinü unii și alții din elemente romanice și elemente tracice, amestecate înse în diverse epoce, prin diverse dialecte, cu diverse dose și sub diverse condițiuni climatologice.

§ 79.

ORIGINEA CUVËNTULUI „HOȚÜ“.

Décă Daco-românii — dice d. Rösler — nu s'au clintitü de pe termulü nordicü allü Dunării, affară negreșitü de porțiunea cea strămutată de cătră imperatulü Aurelianü și din care se trage începutulü actualilorü Macedo-români, cumü atunci de nu essistă in limba română nici o urmă gotică, precumü nici în limba gotică nu essistă nici o urmă română?

Nu essistă! nu! repețimü și noi după d. Rösler.

Nu este nu numai unü gotismü la Români sêu unü românismü la Goți, dérü nici măcarü unü cuvëntü despre Goți.

S'a đisü adesea, și de'mpreună cu alții vomü fi affirmat'o și noi altă dată, cumü că vorba română *hoțü* arü fi o reminiscința a dominațiunii gotice în Dacia Traiană.

Studiulü ulteriorü ne face a renunța la acéstă etimologiă.

Inițialulü *h* este la Români o ușóră aspirațiune cam analógă cu a Grecilorü sêu cu *hi* allü Armenilorü, astü-feliü că poporulü rostesce d'o potrivă *hrăpire* și *răpire*, *harapü* și *arapü*, *heleșteü* și *eleșteü*, *hotarü* și *otarü*, *hoțü* și *oțü*.

Unü assemenea *h* nu se nasce din durulü *g*, mai allesü de'naintea unei vocale.

Dérü mai este ce-va.

Luändü pe rëndü tóte vorbele române monosillabice cu finalulü *ț*, pentru a constata valórea etimologică a acestuia din urmă, ne încredințămü că ellü derivă, affară de regularulü seü prototipü *ti*, din: *te* (*puteus*—*put*), *sp* (*crispus*—*cret*), *ss* (*sessus*—*jeț*), *que* (*laqueus*—*laț*), *chi* (*brachium*—*braț*), *thi* (*struthio*—*struț*) etc., adecă tottü d'a-una din doue consóne din cari una e *s*, orí dintr'o consónă sêu doue urmate de unü *i* sêu unü *e*, nici o dată înse dintr'o consónă nesibillată izolată.

⁷) *Lex. Bud.*, 195 : „Donü, canalis potatorius, die Trankrinne“.

⁸) GLÜCK, *op. cit.*, 91-2.

T din *Got* e totu atutu de netrtransformabilu in *t* din *hoț*, precumu de netrtransformabilu e *g* din cellu anteu in *h* din cellu allu douilea, incatu definitivamente *hoțulu* și *Gotulu* semena unulu cu altulu numai dora prin littera *o*.

De unde inse derivă in realitate acesta misterioasă monosillabă?

Lessiconulu Budanu propunea o derivațiune din latinulu *hostis*; inse tote limbele romanice au formatu de acollo altu ce-va: romanesce *oste*, francesesce *ost*, spaniolesce *hueste*, italianesce *oste*, provençalesce *host*, portugesesce *hoste*¹, așa că n'a remasu in *hostis* nici o portița deschisă pentru *hoțu*.

Să căutămă auri.

Intr'o cronică francesă noi citimă următorulu passagiū relativu la secolulu XIII: „Imperio regis Ludovici Hutini, quo nomine prisca lingua nostra turbulentus significatur.”

Adecă:

„Sub domnia regeli Ludovicu, supranumitu hutin, ceta-ce in vechia noastră limbă însemneză turburătoru.”

Apoi intr'unu actū din 1363:

„Jehan, dit Vyanne, risseur, brigueur, hustineur, mal et outrageux parleur.”²

Ca ideia, noi întrebămă decă nu e vorba de ceta-ce se chiamă romanesce *hoțu*?

Ca formă, *hust* francesu, compusu din doue consone din caru una e *s*, corespunde perfectamente cu allu nostru *hoț*, cu atutu mai allesu candu intr'o mulțime de vorbe române ne întimpină ecuațiunea între *st* și *t*, negreșitu prin intermediulu metatesei *ts* din *st*, bună ora: *țiră*—*stilla*, *țolū*—*stola*, *mațu*—*μαστός* etc.

Și totuși acesta interesantă țicere nici Romani n'au luat'o dela Francesi, nici Francesi dela Romani, ci in ambele țerre ea s'a nascutu spontanamente din cauza unu strigatu.

In Francia, după cumu o demonstră prin țicimi de documente Du Cange,³ poporul era datoru să allerge după hoți țipându și trambițându.

In latinitatea din evulu mediū acesta se chiamă *hut-esium*, de unde a remasu in limba francesă *huée*, care nu differă intru nemicu de romaniulu *huetu*⁴, incatu urmēja naturalmente că și părinții nostri aveau același obiceiū, insoțitu de același strigăte: *hu! ho!* francesesce *hutz!*⁵

Aceste esclamațiuni o dată devenindū caracteristice la gona făcătoriloru de relle și stereotipându-se „pro eo multitudinis clamore incondito, quo latronem seu in ipso crimine deprehensum, seu fugientem ac latitantem, pagani omnes tenentur insectari ac prosequi, donec comprehendatur et in iudicis manus tradatur”⁶, nu numai era cu puțință, ci chiaru trebuia să se nască in Francia *hut*, *hutin*, *hust*, *hustan*, *hustineur*, eru in România *hoțu*.

Să se noteze unu lucru.

După cumu pentru țerrani era *hoțu* acela pe care 'lu huđuiaū densii, totu așa pentru făcătorii de relle, din punctulu loru de vedere, erau hoți aceia ce-ı huđuiaū.

Eccē de ce in argotulu tălharescu din evulu mediū țerrani se numiaū *hoți*: „houtz—rusticus”⁷.

1) CIHAC, *Etymol. daco-romane*, 184.

2) Ambele testuri in DU CANGE, *Gloss. med. lat.*, III, 736.

3) *Ibid.*, 736, 725, 724, 726.

4) *Lex. Bud.*, 267: „*huescu*, batgiocorescu, strigū; „*huu* pe cine-va ca și pe porei, illu șueru, illu flueru, „clamore et sibillis quem explodo. — *Huetu*, strigare multă „assupra cui-va, multitudinis inconditus elamor, explosio, „exsibillatio “

5) *Vita Ludovici Pii* anno 840, ap. DU CANGE, III, 724: „dixit bis: *hutz! hutz!* quod significat: *foras! foras!*”

6) DU CANGE, III, 725.

7) BONAVENTURA VULCANIUS. *De literis et lingua Getarum sive Gothorum*, Lugduni, 1597, in-16, p. 108.

Acastă considerațiune este decisivă pentru a proba originea curatū onomato-peică a cuvântului „hoțū”, înlăturându orî-ce altă etimologîă, fie cătū de plausibilă în aparință.

Unū avocatū românū din Temeșiana, într'unū articolū fôrte paradossalū, assupra căruia ni atrage atențiunea d. professorū dr. V Glódariū din Brașovū, adduce ca o probă despre derivațiunea *hoțului* din *Gotū* că :

„In Banatū pêne în ziua de astăzi cândū vine vre-unū Némțū prin sate romănesci, se ȳeău copii după ellū și strigă dreptū semnū de battū-giocură: Némțū! Némțū! *Goto-Frénțū!* și tottū mai departe făcendū versuri de battū-giocură, parte rușinose, la fie-care sentință de douē versuri în cădință repeșescū: Némțū! Némțū! *Goto-Frénțū!* »⁸

D. Simeonū Mangiucă, care ni-o spune acēsta, cumū ôre de nu observă că esclamațiunea este „*Goto-Frénțū*”, êrū nu „*Hoțo-Frénțū*”?

Cu alte cuvinte, ea demonstră, într'o opposițiune diametrală cu opiniunea d-selle, cumū-că *Gotū* în gura poporului românū n'a pututū să trecă în *hoțū*.

Să nu mai *hoțimū* déro pe Goți, cari n'aū pututū să fure dela noi, precumū vomū vedē îndatā, nici măcarū douē litere dintr'o vorbă!

§ 80.

TEORIA LUȚI IÓNŪ MAIORESCU DESPRE ROMÂNISME LA GOȚI.

Reposatulū Iónū Maiorescu credea că a datū peste patru *românisme* în testulū goticū allū luȚi Ulfla:

1° Numele Romanilorū: *Rumoneis*, *Rumonim*, correspundendū formeȳ române poporane *Rumânū*;

2° *Hausjan*, dela românulū *auzire*;

3° *Aljar*, romănesce *ăture*, mai correctū *ăture*, francesesce *ailleurs*, latinesce *aliorum*;

4° *Mais*, dela românulū *maȳ* din *magis*.¹

Anteȳ punemū la o parte pe *aljar*, care este nu unū românismū, ci o proprietate comună mai tuturorū popôrelorū neo-latine, după cumū mărturesce însuși Maiorescu, deși uitase a mai cita, pe lîngă formele română și francesă. vechiulū spaniolū *alubre*, proventalulū *ailhors* și portugesulū *alhur*.²

Remânū déro celle-l'alte trei.

Hausjan provine dintr'o temă *kus*, căci în limba gotică *h* represintă tottū-d'a-una pe unū primitivū *k*, și *au* este o accrescere din *u*, încâtū correspundintele luȚi *hausjan* în celle-l'alte limbe indo-europee e numai dôră elleniculū *κως* în *κωουστός*³, de unde inse pêne la românulū *auȳire* e cam departe.

Goticulū *mais*, *maists*, *maiza*, e purū și simplū germanulū modernū *meist*, fără nici o legătură cu românulū *maȳ*.

Mai avemū déro unū singurū-singurellū *Rumonim* sēū *Rumoneis*, care nici acesta nu se pretinde a fi românū ca întreaga vorbă, ci unicamente prin sonurile *u* în locū de *o* și *o* în locū de *â* din celle șapte sēū optū littere.

Arū fi comicū ca tôte elementele române în limba gotică să se reducă în urma urmelorū la nesce ²/₆ dintr'unū bȳetū cuvântū!

8) MANGIUCĂ, *Tractatā de originea numelui Valacă*, în ĳiarulū *Albina*, Vienna, 1866, nr. 88.

1) Art. *Romānien* în ROTTECK und WELCKER, *Staats-Lexicon*, ed. 2, p. 158, citatū în BÖSLER, *Rom.*

Stud., 140, unde autorulū confundă pe Maiorescu tatā cu fiulū sēū d. T. L. Maiorescu.

2) CIHAC, 6.

3) DELBRÜCK, în KUHN, *Zeitschrift*, XVI, 271. — Cf. SCHLEICHER, *Compendium*, § 196.

Dérü și aci românismul e fictivü.

Crénga limbistică neo-latină cea mai germanisată foneticesce, este așa numitul dialectü reto-romanü din Elveția, ^a care și dá ellü-însuși numele de *rumonsch*. ^b

Décă în Alpi *rumonsch* e unü effectü allü germanismului între Latinü, cumü óre la Dunăre aceia-și formă *rumoneis* arü puté să fie vice-versa unü effectü allü latinismului între Germanü?

Să lăssămü dérü în pace și pe *Rumoneis* sétü pe *Rumonim*.

§ 81.

ORIGINEA CUVINTELORÜ „ODORÜ“ ȘI „PATÜ“.

S'a spusü că arü fi gotică vorba *odorü*, dela *aud* contrasü în *od*, tesaurü, avuțiä, possessiune.

În realitate cuvântulü este de o provenință slavică și relativamente modernă. Serbesce *odora* are trei accepțiuni:

1. Haïne ;
2. Arme ;
3. Prédä. ¹

Radicala este verbulü curatü slavică *dr'ti*, a despuä.

Odorulü semnifică totü ce se póte räpi în resbellü dela unü inamicü, *spolia opima* la vechiü Romanü.

S'a mai susținutü că vorba română *patü* arü proveni din goticulü *badü*.

Nu s'a observatü înse că *patulü* face parte dintr'o familiä întrégä de terminü români, cu cari trebuü studiatü într'o strînsă legătură, și anume :

1. Patü, *lectus* ;
2. Pätulü, *cubile*, *stratum*, „pre carele se aședä stupi, legumele séu pómele „érna, gâscele cândü clocescü etc.“ ;
3. Päturä, *folium*, *volumen*, fóiä, înduoiturä, legăturä ;
4. Päturü, *complico*, strîngü la unü locü.

Prin urmare, ideia fundamentalä a *patulü* consiständü în stratificațiune, adecä în suprapunerea unü lucru peste unü altü lucru, este din punctü în punctü, în fondü ca și'n formä, albanesulü *pat*, stagiü, „Stockwerk“ după traducerea d-lui Hahn. ²

Goticulü *badü*, din contra, esprimä în mai tóte formațiuni collaterale și derivate noțiunea pronunțată de ce-va planü, adecä nestratificatü, nesuprapusü, câte o datä chiarü escavatü ³ ceia-ce 'lü depärtézä de ideia *patulü* romänü, pe care o esprimä atätü de bine din tóte puntele de vedere numai albanesulü *pat*.

§ 82.

CE URMÉZÄ DIN LIPSA GOTISMELORÜ ÎN LIMBA ROMÂNÄ ?

Scormonindü pretutindenü în paragrafiü precedinți și sgândärindü tóte córdele și cordițele limbey române, noi nu gässimü nici o umbrä de necontestabilü gotismü măcarü în doue optimi alle unei singure vorbe.

a) CARISCH, *Formenlehre der rhaetoromanischen Sprache*, Chur, 1852, in-8, p. 107, 115 etc.

b) CARISCH, *Wörterbuch der rhaetoromanischen Sprache*, Chur, 1848, in-16, p. 137.

1) KARADZICZ, *Lex.*, 447.

2) *Lex. Bud.*, 490.

3) *Alb. Stud.*, *Lex.* 94.—În limba litvanä *patulü* se chiamä *pätalas*, ceia-ce prin suffissü și prin accentü con-

córdä perfectamente cu romänulü *päturä*, ambele indicändü unü prototipü comunü *pätara*, care catä să fi fostü forma dacică a cuvântului. Assupra împrumutării ei de către Litvani noi vomü vorbi în *Istoria etnografică a Munteniei*. — Cf. SCHLEICHER, *Litauisches Lesebuch und Glossar*, Prag, 1857, in-8, p. 301.

4) DIEFENBACH, *Woerterbuch der gothischen Sprache*, Frankfurt, 1851, in-8, t. 1, p. 254.

Prin urmare — va țice d. Rösler după cumu a mai spusu — în timpulü dominațiunii Goșilorü Româniü nu se afflatü în Dacia.

Aci ne despărțimü de eminentulü istoricü vienesü, căci se desparte și d-sea de prescripțiunile criticismulü, care cerea imperiosamente ca să procedă în următorulu modü :

1. Să preciseze pe o mappă, ținându-se strictü de fontâne sincronice, întregulü spațiu territorialü pe care l'au ocupatü la noi Goșii ;
2. Să probeze că, affară din acellü spațiu territorialü, nu essista în Dacia nici unü locșorü unde să fi pututü trăi Româniü departe de Goși și sustrași influinței acestora ;
3. Dcă demonstra că unü assemenea locșorü, aptü a adăposti o naționalitate întrégă, nu se affla nicăiri, atunci, dëru numai atunci putea conchide că împëratulü Aurelianü nu lăssase unü puiü de Românu în Dacia, de vreme ce nu găsimü nici unü vestigiü goticü în limba română.

Eccë ce trebuia să facă d. Rösler.

§ 83.

PUNTULÜ TERRITORIALÜ ÎN ISTORIA GOȘILORÜ PÈNE LA ATTILA.

Itinerariulü successivei migrațiunii a Goșilorü se începe dela nordü în direcțiunea littoralului Mării-negre, aședându-se ei acollo în secolulü II după Cristü în spațiulü dintre Donü și Nistru, adecă la hotarulü de totü orientalü allü Daciei.

Stabiliți aci, urméză din parte-le unü șirü de încercări de a străbatte pe mallulü dreptü allü Dunării, unde erau atrași de fama avuției provinciilorü grece.

Acestü punctü obiectivü fiindü hotărütü, callea cea mai scurtă de realizare erau naturalmente gurele Dunării, de unde Goșii treceau dreptü în Bulgaria și mai departe, mulțumindu-se cu possessiunea transitörä a actualei Bessarabie și lăssându să mai trecă multü timpü pêne să începă a se gândi măcarü la Moldova, care nu se affla nici ea în drumulü ce'și alleseseră pentru a agünge mai currëndü la țintă.

În adevëru, ori-cändü e în gïocü Goția propriü țisă, unde resedea forța offensivă și defensivă, simburele de resistință și de expansiune allü elementulü goticü, o găssimü între Prutü și Nistru.

La anulü 251 expedițiunea Goșilorü contra Romanilorü se dirige assupra Filipopolii, de unde retrăgëndü-se și căutändü a se întörce a-casă, urmăriți de armata împëratulü Deciü, ei apucă spre orașulü Abritü lóngă Varna, ¹ adecă în cea mai dréptă liniă spre *Bessarabiä*.

Între 268-270 — țice Zosimü — Sciții, Eruliü, Peucii și Goșii punü 320,000 ómeni pe 6,000 vase și atacă änteü orașulü Tomi în Dobrogiä.

De unde plecase acea formidabilă flottă ?

«De lóngă Nistru».²

Între anniü 367-369 împëratulü Valinte, voindü să isbëscă pe Goși în propria lorü țerră, face unü podü pe Dunäre.

În ce locü anume ?

Lóngă orașulü Noviodunü séu Novietunü, care după unanima mărturiä a lui Ptolemeü, a Tablei Peutingeriane, a Itinerariulü lui Antoninü, a Notiței «Dignita-

1) KATANCSICH, *Tab. Pent.*, I, 362. — AUREL. VICT., XXIX. — ZOSIM., I, 23. — IOBNAND., XVIII.

2) ZOSIM., I, 42.

tum», a lui Procopiu, a Codicelui Teodosianu etc., se afla lîngă actuala Isacke, adecã *în fața Bessarabiei*.³

Astü-feliu pêne la 370 dominațiunea gotică, în înțellesulü cellü adevëratü allü cuvëntului, se concentra esclusivamentre între Prutu și Nistru.

Tocmai atunci nãvãllescã terribiliã Huni.

Peste ramura cea mai occidentalã a Goșilorü domnia Atanarik.

Ellü trãmite o parte din óste pentru a recunnósce posițiunea Hunilorü, eru singurü se aședã într'o valle *pe malulü Nistrului*.

Gonitü de aci — ñice contimpurënuã Ammianü Marcellinü — Atanarik se încercã a rãdica unü zidü prin care sã unescã malulü Prutului cu Dunãrea și din dossulü cãruia sã pótã resiste Hunilorü: «a superciliis Gerasi fluminis adusque Danubium.»⁴

Acestü passagiü remãsesse pêne acumü ne'ntellesü, și totuși ellü este de o claritate perfectã.

S'a cređutü generalmente cã Atanarik va fi clãditü unü murü dela mallulü *occidentalü* allü Prutului spre Dunãre pêne unde-va lîngã Galați.⁵

In acestü casü regele Goșilorü arü fi commisü unü actü de cea mai flagrantã absurditate, cãci Huniã veniaü dela resãritü, nu dela appusü, încãtã ei n'arü fi avutu decãtã sã trecã Prutulü pe la spatele lui Atanarik, prinđendu-lü apoï în cursa pe care și-o va fi întinsü cu naivitate ellü-ínsuși.

Este evidente cã zidulü în cestiune unia malulü *orientalü* allü Prutului cu Dunãrea, barricadãndü astü-feliu contra Hunilorü anume regiunea Izmailului.

Acestü spațiü — ñice totü Ammianü Marcellinü — era locuitü de ramura gotică numitã Taifal: «Taifalorum terras *praestringens*».

Nici acestiãa déro nu eratü în Moldova.

Tóte s'aü petrecutü esclusivü *în Bessarabia*.

Constrînsi din noü a fugi, Goșiã cautã scãparea în munții *Cauca*: «ad Caucalandensem locum».

Aci noi îi vedemü degia pe pãmëntulü moldovenescü.

Deru nu mai era acolo țerrã gotică, de órã-ce Atanarik — ñice totü Ammianü Marcellinü — trebuia s'o apuce cu forța, gonindü pe Sarmațiã ce o stãpãniaü: «Sarmatis inde extrusis.»

Acësta ni adduce a-minte cã și Constantinü cellü Mare, cu o gümëtate-secolü mai nainte, bãttuse pe Goși nu pe propriulü lorü pãmëntü, ci eroși în țerrele Sarmãțilorü: «Victi Gothi ab exercitu Romano *in terris Sarmatarum*.»⁶

Fundarea castellului Dafne la gura Argeșului, atribuitã espressamente marelü Constantinü de cãtrã Procopiu și a cãruia posițiune topografică, de vreme ce se afla față în față cu orașul Transmarisca de dincollo de Dunãre, este de o precisiune așa ñicëndü geometricã, mulțumitã Tablei Peutingeriane și Itinerariului lui Anto-

3) SCHAFFARIE, *Abk. d. Slaw.*, 116—117: «Ptolemaeus ist der erste Schriftsteller, der uns den Namen der Stadt *Noviódovrov*, Noviodunum, aufbewahrt hat. Nach seiner genauen Bestimmung lag der Ort 26 röm. oder 5¹/₂ geogr. Ml. von Arubium und 41 röm. oder 8¹/₂ geogr. Ml. von Salsovia. Das Itinerarium Antonini führt es ebenfalls auf derselben Strasse an, und gibt als die nächsten Oerter Diniguttia am Einflusse des Prut mit 20 röm. oder 4 geogr. Ml. und Aegissus mit 24 röm. oder 4¹/₂ geogr. Ml. an. Die Notitia Dignitatum Imp. verlegt hierher die Legio 1 Jovia. Nach Amm. Marcellinus schlug der General des K. Valens bei demselben eine Schiffbrücke auf seinem Zuge gegen die gothischen

«Greuthungi: Per Novidunum, navibus ad transmittendum annem connexis, perrupto barbarico continuatis itineribus longius agentes Greuthungos aggressus est. XXVII⁵, etc.

4) *AMM. MARC.*, XXXI, 3.

5) Și mai curiosã este combinațiunea lui MANNERT, *Res Trajani ad Danubium*, Norimbergae, 1793, in-8, p. 18, care printr'o trãsurã de condeiü mutã murulü lui Atanarik în Temeșiana, sub simplulü cuvëntü cã acolo arü fi nesce ruine!

6) *IDATIUS, Chron.*, ann. 332.—Cf. *OROSIUS*, VII, 28.—*PAUL, DIAC.*, XI.

ninū, probéză că acele „terre alle Sarmatilorū”, espuse unorū momentane incur-siunī gotice, coprindeatū gūmētatea cea resăritenă a Munteniei.⁷

Acēsta confirmă opiniunea d-luī Odobescu, cumū-că „Caucaland” allū luī Ammianū Marcellinū trebuī căutatū în regiunea Buzēuluī, unde în adevērtū vr'o douī munți pōrtă pēnē astă-đi numele de *Coca* contrastū din *Cauca*, și unde descoperirea tesauruluī goticū dela Petrōsa esplică fōrte bine faptulū petrecerīi pe acollo a fugaruluī Atanarik.

Moldova propriū đisă, pusă la miđū-locū între Gođi și Sarmati, formă unū tēr-rēmū dubiosū, pe care și-lū appropriatū cândū și cândū ambele popōre, fără ca să resulte de unde-va vre-o dominațiune exclusivă assupră-ī din partea unūa din elle.

Maī pe scurtū, numai în Bessarabia Gođii sunt la sine a-casă, făcēndū din cândū în cândū câte o aparițiune pe țermulū appusēntū allū Prutulū, cellū multū pēnē la câmpia ostică a Munteniei, dērū tōte opintirile invasionare celle maī crāncene re-servāndū specialmente provinciilorū romane de peste Dunăre, unde-ī ademenia au-rulū bizantinū⁸.

§ 84.

ORIGINEA NUMILORŪ „MOLDOVA” SI „PRAHOVA.”

O urmă fōrte interesantă a petrecerīi Gođilorū în Moldova este chiarū rīulū „Mol-dova”, dela cuvēntulū goticū *mulda* — prafū¹, de unde s'a născutū de asemenea numele apei *Mulde* în Sassonia, unū affluinte allū Elbei, precumū și forma germană *Moldau* a numelū bohemū Wltawa, pe cândū affară din lumea teutonică termenulū fluvialū „Moldova” nu se găsește nicăiri.

Gođii aū đisū *Moldahva* rīulū moldovenescū cu aceiași rațiune cu care maī tārđiū Slaviī aū numitū unū rīū muntenescū *Prachova*, adecă eroși „prăfosă”, dela vorba *prach*, de unde vine allū nostru *prafū*, pulbere.

„Moldova” și „Prahova” reproducū essactamente, una goticesce și cea-l'altă sla-vonesce, aceia-și ideă pe care Ovidiū o esprimă prin „*amnis pulverulentus*”, rīū pulberosū.²

§ 85.

EPOCA DISPARIȚIUNII GOĐILORŪ DIN DACIA.

Irrumperea hunică a pusū capētū dominațiunii Gođilorū chiarū în cuībulū lorū dintre Prutū și Nistru, strămutāndu-ī maī cu tođii în Bulgaria, unde ei s'aū aședatū la pōlele Balcanuluī — đice Iornande — ca și cândū arū fi fostū pāmēntulū lorū de nascere: „*tanquam solo genitali potiti*”.

Sub marele Teodosiū se încercă a se străcura într'acollo ultimulū restū goticū de pe malulū nordicū allū Istruluī, și 'lū vedemū pogorīndu-se totū din Bessarabia, căci trecētoarea se operă anume la gurele fluviuluī:

„Corporibus premitur *Peuce* per *quinque* *recurrens*

„*Ostia* barbaricos vix egerit unda cruores...”³

7) Aci e loculū de a corregge o gravă errōre a lui ZEUS, *Die Deutschen und die Nachbarstaemme*, Muenchen, 1837, in-8, p. 434, carele afirmă că totū pe aci va fi trecutū și imperatulū Valinte în prima-ī espedițiune contra Gođilorū, povestitā în AMM. MARC., XXVII, 5: „*prope Daphnem nomine munimentum est castra me-tatus, ponteque contabulato supra navium foros flumen transgressus est.*” Cetățuia Dafne din acestū passagiū, unde se oprise armata înainte de a fi făcutū podulū, este în modulū cellū maī limpede aședatā pe țermulū sudicū

allū Dunării, pe cândū *Δάφνη* allū luī PROCOPIŪ, *De aedif.*, IV, 7, se afla pe țermulū nordicū, încătū e peste putință a vedē în ambele una și aceia-și localitate.

8) AMM. MARC., XXXI, 16: „*Constantinopolim, co-piarum cumulis inhiantes amplissimis.*” — Cf. EUNAPIUS, VI.

1) FICK, *Vergl. Wörterb.*, 837.

2) OVID., *Amor.*, III, 6.

a) CLAUDIAN., *de IV Cons. Honor.*, 623 sq. — ZOSIM., IV, 35.

De peste Dunăre cea mai mare parte s'au îndrumat cu încetul spre Pannonia și mai încolo.

După densii n'au întârziat a emigra și Sarmatii din câmpia Terrei-Românesci, mergându a se contopi cu frații lor din Temeșiana, aseșai acolo încă din zilele lui Traianu.

§ 86.

ISTORIA GEPIDILORU LA DUNARE.

Pe cându Goții ocupau numai regiunea de peste Nistru, se afla allături cu densii unu altu nemu germanicu.

Erau așa numiții Gepiți.

Posițiunea lor geografică în acea epocă resultă forte limpede din narrațiunea lui Iornande.

Ellu dice că ei locuieră anteu pe o insulă a Vislei; că de acollo s'au întinsu peste o țerră mai mănósă, fără a se depărta totuși de reședința primitivă, căci n'au încetat a avé vecini o ramură a Burgunđiloru pe care și Ptolemeu o pune lóngă Visla; ¹ și în fine că acéstă nouă patriă a Gepidiloru era numai munți și numai păduri, după propria espressioni a unu rege allu loru: „inclusum se montium quaeritans asperitate, silvarumque densitate constrictum.” ²

Cu aceste indicațiuni în mână și o mappă de'naintea ochiloru, e peste puțină a nu recunnosce Galiția la póllele crescutulu resăritenu allu Carpațiloru.

Fiindu-că Gepiții vorbău goticesce, precumu ni-o spune nu numai Iornande, dertu și Procopiu, aru fi lăssatu și ei în limba română nesce adevărate *gotisme*, decă vre-o dată noi amu fi avutu a face cu densii; suntemu datoru prin urmare a studia și sfera dominațiunii lor în Dacia, după cumu făcurămu mai susu pentru Goți.

Din Galiția Gepiții au trecut în Ungaria, întocmai ca mai târziu Maghiarii. ³

Testulu lui Iornande este aci de o confusiune spăimentătoriă, pe care pote cine-va s'o descurce numai dora adducendu-și aminte că entuziastulu istoricu allu Goțiloru trăia pe la annulu 550 și că *totu pe atunci* scrieau Bizantinii Procopiu, Agathias și Menandru.

Iornande repetă mereu că Gepiții stăpănescu Dacia întregă pe care éroși întregă o stăpănisera mai 'nainte Goții. ⁴

Cându agține înse a delimita topograficesce hotarele acestei dominațiuni a Gepidiloru, dice că ei ședeau lóngă fluviile Crișu și Mureșu, între cari la miđu-locu mai bagă doue ruri cu nesce numi enigmatice: „Gepidae sedent juxta flumina *Marisia*, *Miliare*, et *Gilfil*, et *Grissia* qui amnes *supradictos* excedit.” ⁵

Acésta-i „întrega Daciă”?

Ș'apoi tocmai în astă regiune nici că a fostu vre-o dată nu numai o dominațiune, dertu nici măcaru o invasiune gotică despre care să ni fi remasu o sillabă în fontănele anticității!

Intr'unu altu passagiu Iornande trage hotarele territoriulu gepidicu cu totulu altu-feliu, și anume:

„Prin țerra Gepidiloru curgu ruri mari și renumite, căci despre nordu și apusă o scaldă *Tisianus*, despre sudu marea Dunăre, despre resăritu o curmă fluviulu *Tavsis*, alle căru unde iuți și spumānde se răpedu furiose în Dunăre.” ⁶

1) *Geogr.*, III, 5.

2) *IORNAND.*, XVII.

3) *ENDLICHER, Monum. Arpadiana*, 11.

4) *De reb. Get.*, XII. — Cf. *ibid.*, L.

5) *Ib.*, XXII.

6) *Ib.*, V.

Tissianus fiindu Tissa; *Tavsis*, pe Tabla Peutingeriană *Tivisco*, în Priscu *Τυρῖσας*, în Ptolemeu *Τιβιονος*, neputându să fie altu ce-va decâtu Temeşulu; Gepidia este dertu o porţiune trans-temeşiană a Ungariei.

Cumū ōre să împăcămū pe Iornande cu Iornande?

Procopiu, Agathias şi Menandru ni spunū într'unū glasū că Gepidiī stăpăniatū oraşulu Sirmiu cu regiunea învecinată, şi nu că o spunū printr'o nudă afirmaţiune de felulu acelei a lui Iornande, dertu înregistréză unū şirū de evineminde petrecute între Gepidi şi Longobarđi, între Gepidi şi Greci, între Gepidi şi Franci etc., tôte în actuala Serbiă.⁷

Unū altū scriitorū sincronicu, Eunodiū, confirmă şi ellū mărturia cellorū trei Bizantinī, punēndū în Gepidia apa *Ulca*, pe care o recunoscuse Katancsich⁸ şi ni pare bine că şi d. Rösler o recunósce a fi actuala Vukă,⁹ unū ritū éroşī din regiunea Sirmiulu.

Cumū să reconciliāmū cele doue aserţiuni contradictórie alle lui Iornande cu necontroversabila unanimitate a lui Procopiu, Agathias, Menandru şi Eunodiū?

Historiculū Gotū deşi trăia pe la 550, totuşi scriea departe în Italia, copiāndū pe Cassiodorū sétu compilāndū de prin Ablavius şi alţi scriitorī perduţi, fără să observe vre-o dată că fontānele selle nu sunt tôte din aceia-şi epocă.

Estrema neglijinţă a lui Iornande este ceia-ce l'a deochiatū de-multū în ochiī criticilorū.¹⁰

Totulū se limpedesce, decă vomū restabili urmatórea ordine cronologică în migraţiunile Gepidilorū:

Primulū stabilimentū, lōngă Visla;

Allū douilea, în Galiţia;

Allū treilea, lōngă Crişū şi Mureşū;

Allū patrulea, între Tissa şi Temeşū;

Allū cincilea şi ultimulū, peste Dunăre lōngă Sirmiu.

Nici într'una din aceste cincī staţiuni successive, cari tôte sunt fórte adevérate, căci pentru a agūnge din Galiţia în Serbia callea cea naturală ducea la Crişū şi la Tissa; nici într'una din aceste cincī staţiuni successive Gepidiī n'au stăpănitū Dacia Traiană, din totalitatea căriī abia attinseseră în trecētū o cóstă a Transilvaniei.

Cumū dertu Iornande, deşi descrie pe largū ellū-ínsuşi hotarele gepidice în primele patru migraţiuni, totuşi nu se satură a celebră dominaţiunea Goşilorū şi Gepidilorū peste „*totius Daciae fines*”?

Aci éroşī ellū nu committe altū pécacū decâtu de a nu fi înţellesū fontānele de cari se servise.

Şi étă cumū.

Bizantinulū Procopiu este autoritatea autorităţilorū în ceia-ce privesce ambiī ţermī ai Dunării.

Ca secretarū allū lui Belisariū, ellū luase parte la tôte strălucitele espediţiuni alle marelui capitanū şi cunoscea de aprópe totū felulū de némuri germanice: Goşi, Gepidi, Vandalī, Longobarđi etc.

„Descriū celle veđute cu ochiī mei.”¹¹

Negreşitū că nemiñ pe acestū tērrēmū nu ne va puté conduce mai cu certitudine.

7) STRITTER, *Gepidica*, passim.

8) *Tab. Peuting.*, I, 301.

9) *Rom. Stud.*, 74.

10) MOUJAN, *Notice sur Jornandés*, în JORNANDÉS, ed. Nisard, Paris, 1849, in-8, p. 412: „On dirait qu'il

„s'est fait un jeu barbare de jeter ces faits pêle-mêle, d'en rompre l'enchaînement, d'en brouiller la chronologie“.

11) *De bello Pers.*, I, l. — Cf. PHOTIUS, *Myriobibl.*, cap. LXIII. — SUIDAS etc.

Ei bine, Procopiū dice într'unū locū :

«Gepidiī, carī stăpăniaū urbea Sirmii și totă Dacia, după ce imperatulū Iustinianū smulsese *acea regiune de sub dominațiunea Goților.*»

Cu câte-va ronduri mai gîosū :

«Imperatulū a datū Erulilor alte câte-va locuri din Dacia în giurulū Singidunului, unde ei locuescū și astă-đi.»¹²

Intr'unū altū passagiū :

«Mai 'nainte, pe cāndū Dacia era tributariă Goților, Gepidiī nu se mișcaū din *fosteles lorū locuințe* dincollo de Istru, căci atăta se temeau de Goți, încātū nu cuteđau *a trece fluviulū.*»¹³

Pentru scriitorulū bizantinū «dincollo de Istru» este naturalmente țermulū nordicū.

Prin urmare, pe țermulū sudicū allū Dunării se aflaū Goții, cărora li era tributariă Dacia de acollo și de gróza cărora tremuraū *Gepidiī așeđați atunci lóngă Tissa.*

Apoi éroși :

«In Dacia și în Pannonia sunt orașele Singidunū și Sirmii pe mallulū Istrului.»¹⁴

Mai încā :

«Hotarele Daciei, unde se află urbea Sirmii...»¹⁵

In fine :

«Gepidiī stăpănescū Singidunulū și Sirmii cū regiunea învecinată...»¹⁶

Décā aceste șesse citațiuni nu sunt de agîunsū, Procopiū nī-arū mai procura altele vr'o doue-trei nu mai puținū decisive.

Sirmiiulū, adecā Mitrovitz de astă-đi; Singidunulū séu actualulū Bielgradū; mai pe scurtū Serbia, ničí decumū Romănia danubiană, éccē déro *totă Dacia* pe care o occupaseră de'nteitū Goții după trecerea lorū peste Dunăre, precumū nī-o spune și însu-și Iornande¹⁷, értū retrăgēndu-se acestiia aū copprians'o Gepidiī, pogoriți acollo din laturea vest-carpatină, unde locuiseră mai 'nainte.

Confusiunea nominală între Dacia cis-danubiană pe de o parte, și pe de alta între cele doue Dacie trans-danubiane alle cărora hotare aū fostū totū-d'a-una forte reū definite, dérū pe unde în realitate aū stăpănitū cātū-va timpū némulū gotogepidicū în urma invasiunii Hunilorū, a făcutū pe compilatorī de feliulū lui Iornande a plăsmui o fantastică *dominațiune a Goților și Gepidilorū peste totă Dacia d'a-stānga Dunării.*

Unū altū vechiū scriitorū totū atātū de puținū scrupulosū, «necriticulū și istoricesce nepessătorulū Eutropiū», după cumū illū califică Eichhorn¹⁸, bagă și ellū în Dacia Traiană nu numai pe Tervingi și Taifali, dérū încā și pe Victofali¹⁹, pe carī totuși adevăratele fontāne nu-ī arētā nicāiri decātū spre appusū de Temeșū²⁰ și despre carī nu ni se va cita unū singurū faptū pe territoriulū danubianū allū Romăniei.

Istoricī modernī, fără a 'și da ostenella de a scāpēra lumină prin confruntarea izvórelorū, s'aū mulțumitū a totū repeți fabula, pēnē ce sub eleganta pēnā a d-lui

12) *De bello Goth.*, III, 33 : Γήπαιδες δὲ πόλιν τε Σιρμιον καὶ Δακίαν ἐκ τῶν ἐπὶ πλεῖστον ἀπάσας καταλαμβάντες ἔσχον. Ἐπεὶ δὲ τάχιστα βασιλεὺς αὐτὰς Ἰουστινιανὸς ἀφείλετο Γότθους etc. καὶ ἄλλα μέντοι Δακίας χωρὶα δόντος βασιλέως Ἐρουλοὶ ἔσχον ἀμφὶ πόλιν Σιγγηδόνα.

13) *Ibid.*, III, 34.

14) *Ib.*, I, 15.

15) *Hist. arcana*, 18.

16) *De bello Vandal.*, I, 2.

17) *De reb. Get.*, LV, descrierea coppriinderii de către regele goticū Teodoriciū a Singidunului, pe care «suae subdidit ditioni.»

18) *Geschichte der Litteratur*, Göttingen, 1805, in-8, p. 389 : „in einem zwar leichten, aber unkritischen und historisch nachlaessigen Vortrag.“

19) *Epit.*, VIII, 2.

20) *AMM. MARC.*, XVII, 12.—*CAPITOLIN.*, *M. Anton.*, XVI

Rösler ea a luatü mai dä-ună-đi nesce proporđiuni iperbolice pêne și'n cronologiä: „Bis zum sechsten Jahrhundert ist Dacien der Wohnsitz germanischer Stämme”²¹.

Noi înțelegemü patriotismulü ca o pěrghia prin care să se miște cine-va a studia istoria; din datä inse ce a întratü în sciință, unü altü mobilü vine de'lü împinge înainte: dorința de a afla adevărulü.

Dacă se întemplă într'o cestiune óre-care ca ambele aceste impulsuri să potä merge în armonia, este negreșitü o fericire; dacă inse veritatea nu se'mpacă cu interessulü nađionalü, nu remâne decätü a sacrifica pe acesta din urmă, ori a đice adio istoriei, una din doue.

Patriotismulü teutonü a îmbolditü pe d. Rösler a vedé Gođi peste Gođi pretutindenü.²²

Patriotismulü latinü face la noi pe o semä să strige că au fostü Români pêne și sântulü Sava cu amiculü setü Sansala, Gođi nümü de nümülorü, martirisađi de cătră Gotulü Atanarik fiindü-că erätü de partitulü contrariü allü Gotulü Fritigern.²³

Essistä óre vr'o deosebire între ambele aceste teorie?

Amëndoue sunt patriotice, și amendoue nu sunt istoria!

§ 87.

CONCLUSIUNEA DESPRE GOĐI ȘI GEPIDİ.

Bi-secolara dominađiune a Gođilorü în Dacia Traianä s'a essercitatü, după cumü amü constatätü mai susü, numai și numai între Prutü și Nistru.

La appusü de acollo, estrema margine a unorü trecëtóre stabilimente gotice, lipsite de ori-ce caracterü de dominađiune, nu merge mai departe de șessulü osticü allü Țerei-Românesci, unde s'au și descoperitü în regiunea Buzeului pređioșele vase de aurü cu o necontestabilä inscripđiune gotică.

Dominađiunea cu multü mai scurtä și mai șovăitóre a Gepidilorü în Dacia Traianä s'a essercitatü numai și numai spre occidente de Crișü și de Temeșü.

La resăritü de acollo, estrema margine a unorü trecëtóre stabilimente gepidice, lipsite de ori-ce caracterü de dominađiune, nu merge mai departe de regiunea Turdei, unde s'a și descoperitü remarcabilulü sfinsü de bronzü cu antica inscripđiune germanică: „ima ima si thi ere farloan”.¹

Româniü din Oltenia și din vallea Hașegului pêne la Murășü nu avuseserä nici o datä ocasiunea de a învăța o singurä vorbä gotică, după cumü nici Gođilorü n'a fostü datü să auđă unde-va sunändü românesce, affară numai dörä peste Dunäre, de unde ne adduce d. Rösler, scäpändü din vedere că tocmai acollo părinđii nostri s'arü fi pututü *gotiza* mai cu înlesnire.

21) **Rom. Stud.**, 52.

22) Totü astü-feliü, fără să mai vorbimü despre alđi, ZEUSS, **Die Deutschen**, 434, făcëndu-se a uita că Taifalii din Dacia Traianä emigraserä peste Dunäre împreună cu restulü Gođilorü și că, în urma acestei comune emigrađiuni, totü împreună cu Gođii și apoi cu Gepidii se aședară câtü-va timpü în *Dacia cea de lóngă Sirmiu*, unde însuși AMM. MARC., XVII, 13, îi pune între *Misia și Sarmatii din Temeșiana*: „tractus contiguos Moesia sibi miles elegit, Taifali proxima suis sedibus ob- tinebant, liberi (Sarmatae) terras occupaverant e regione „sibi oppositas“, interpretä pe dosü acestü passagiü din Ammianü, illü légä fără respectü pentru cronologiä cu passagiulü cellü relativü la murulü lui Atanarik, ș'apoi conchide că dominađiunea Taifalilorü se întindea dela Temeșü pêne la Prutü, adecä cöprindea *Temesiana, Țerra*

Românescă și Moldova. Dacă tribulü secundarü allü Taifalilorü ținea atäta locü, negreșitü că cele doue nađionalități gotice mari, Gođii propriü și Gepidii, ne mai încäpändü la Dunäre, se întindeau unii pêne la Urali și cei-l'alđi pêne la Pirenei!

23) **Trompetta Carpaților**, 1873, nr. 1061, art. **Triumfulü Crestinismulü**. — Greșise în astä pri- vință și betrânulü ȘINCAI, **Cron.**, I, 57, în care totä e- poca gotică este de o confusiune estremä. — Cf. I. D. PETRESCU, **Martirii crucii din ambele Dacie**, Bucur., 1856, in-8, passim. — Despre gotismulü lui St. Sava vedü actulü contimpurénü în OZANAM, **La civilisation chrétienne chez les Francs**, Paris, 1861, in-8, p. 26.

1) **Albina Românescă**, 1847, nr. 43.

În adevăr, nu numai în Serbia a fostă adevărata dominațiune a Goților și a Gepizilor; nu numai însuși Ulfilă, părintele aceluși testu gotic pe baza cărui avuseserăm plăcerea de a constata împreună cu d. Rösler absolutul ne-gotism allu limbei române, trăia anume în Bulgaria; nu numai foarte numeroasa coloniă gotică, „populus immensus”, pe care o transplantase acestu apostolu allu arianismului, remase în Balcani pentru totu-d'a-una, adoptându unu traiu cam românesc și pôte chiaru românisându-se cu timpul, de nu cumu-va se va fi bulgarisatu, căci în ori-ce casu urma nu i se mai allege; nu numai atăta, dēru pālcuri gotice petrunseseră atunci pēnē 'n fundulu Greciei.³

În Albania se făcea cāsătorie între Goți și pamēntene.⁴

D. Hahn calculēză că în partea nordică a Epirului dominațiunea gotică a duratu 130 anni dela 403 pēnē la 535.⁵

Cumu de mai merge dēro cu teoria d-lui Rösler că: Românii dela Dunăre sunt veniți mai târziu din Albania sēu de lōngă Albania f i i n d ū - c ă *nu posedă în limbă elemente gotice?*

Inse de acollo dēcă veniaū, tocmai atunci amū avē în graiulū nostru măcarū unū gotismū sēu doue!

Slaviī aū trăitū în vecinētatē sēu chiarū la unū locū cu Goții pe ambele laturī alle Dunării, antēiū în Bessarabia și peste Nistru⁶, apoi mai cu sēmă în Bulgaria și'n Serbia, în astă din urmă fraternisându cu Gepizii.⁷

Este dēro lucru firescū că'n limba slavică aū remasū nesce urme ne'nduoōse de înriurirea gotică, bună oră: *vr' tograd*, grădină (*aurtigards*, dela *aurts*, érbă); *userez*, cercellū (*ausahriggs*, dela *auso*, urechiă) etc.; precumū se surprindū unele slavisme și la Goți: *klismo*, cimbalu (*kliek*, hūietū), *plinsjan*, a sălta (*pliasati*) și altele; affarā de acellea în carī nu se pôte precisa, dēcă le vorū fi căpētatu Slaviī dela Goți ori vice-versa: *chleb* — *hlaibs*, *m'zda* — *mizdo*, *st'klo* — *stikls*, *chwila* — *hweila*, *vitez* — *vithings* etc.⁸

Schaffarik observă că celle mai multe gotisme se afflă anume în dialectulū bulgarū și în cellū vechiū serbescū, adecă la Slaviī de peste Dunăre.⁹

Și d. Rösler se duce de ne caută tocmai pe acollo f i i n d ū - c ă — dīce d-sea — *nu posedemū în limbă elemente gotice!*

§ 88.

REZULTATELE FILOLOGICE ASSUPRA FORMAȚIUNII NAȚIONALITĂȚII ROMANE.

Lipsa absolută a elementului goticū în limba daco-latină probēză că naționalitatea română s'a născutū și s'a desvoltatū în Oltenia pēnē 'n vallea Hațegului, fără să fi fostū vre-o dată în contactū cu Goții proprii șiși, carī domniaū peste Prutu agūngēndū în fluctuațiunile lorū cellū multū pe la Buzeu, și fără să fi fostū vre-o

2) IORNAND., LI: „Erant siquidem et alii Gothi, qui dicuntur Minores, populus immensus, cum suo pontifice, ipsoque primate Vulfila, qui eis dicitur et litteris instituisse, hodieque sunt in Moesia regionem incolentes Eucopitanam. Ad pedes enim montis gens multa sedit pauper et imbellis, nihil abundans, nisi armenta diversi generis pecorum, et pascuis, silvaeque lignorum, parum habens tritici, caeterarum specierum est terra foecunda. Vineas vero nec si sunt alibi, certi eorum cognoscent, ex vicinis locis sibi vinum negotiantes: nam lacte aluntur.” — Cf. PROCOP., *De bello Goth.*, I, 16.

3) Veđi testurile în ZEUSS, 414 etc.

4) MALCHUS în *Excerpta de legationibus*, rec. Bekker et Niebuhr, Bonnae, 1829, in-8, p. 258.

5) *Alb. Stud.*, 310.

6) IORNAND., V.

7) PROCOP., *De bello Goth.*, IV, 25.

8) SCHAFFARIK, *Slow. Star.*, 347.

9) *Ibid.*, 348: „we dneszujm narseczj bulharskēm, na dīle i we starych zákonech srbskyeh, nayvojce gothickych slow se wyklyta.”

dată în contactu cu ramura gotică a Gepișiloru, cari domniau în Serbia, după ce abia o clipă petrecuseră lîngă Temeșu agîjungîndu în fluctuațiunile loru cellu multu pe la Turda.

Vecinî immediați ai Românilorî în epoca gotică, ca și vecinî immediați ai Dacilorî în timpulul lui Trafanu, atatu despre partea câmpiei cis-oltene precumu și din a Temeșianeî, au fostu Sarmațiî.

De ce nîmî erau acestiia și prin ce felu de descendința sunt reprezintați astă-zi, n'o demonstrămî acuma, mulțumiți a observa numai că îndelungata vecinătate cu Daciî și cu Româniî trebuia să li fi lăssatu în limbă multe tracisme și multe latinisme.

Orî-cumu să fie, nici cu Slaviî, nici cu Germaniî nu potu fi confundați Sarmațiî, fiindu-că 'i vedemî trăindû pe toți în acella-și timpû, anume în epoca gotică, fie-care cu propria sea viuéța națională cu totulu neatêrnata, încatu nu se pôte dice că numele Slaviloru seú allu Germaniloru va fi venitû să înlocuésca pe allu Sarmațiloru, dându-se adecă doue numi la unu singuru lucru.

Limba albanesă fiindu într'o mare parte unu restu allu vechitulu graitu tracicu, estrema 'i asemênare cantitativă și calitativă cu limba română de pe țermulî nordicu allu Dunării în privința elementelorî ne-latine, probéza că naționalitatea noastră s'a născutu și s'a desvoltatu anume în acea parte a Provinciei Traiane unde Daciî fuseseră mai înrădecinați decâtu aiurî: în Oltenia pên'n vallea Hațeguluî.

În acestu modû limba noastră, prin lipsa gotismelorî și prin abundența albanismelorî, schițéza ea însăși cea mai fidelă mappă etnografică a *României* din secolii III, IV, V și VI: dela Severinû pên'n Hațegu, dela munții Temeșianeî pên'n Oltu, departe de Goși și de Gepiși.

§ 89.

MODERNITATEA SLAVISMELORÎ ȘI GERMANISMELORÎ ÎN LIMBA ROMÂNĂ.

Noi amî demonstratu degia în studiulu nostru despre Muntenia în epoca lui Ovidiu, cumu-că acțiunea Slaviloru asupra limbei române a fostu eminalemente culturală, introducîndu-se prin cirillismu după secolulu IX, apoi respîndindu-se și întărindu-se în graitulî poporanu și 'n terminologia topografică mulțumită usului officialu, mulțumită liturgiei și mulțumită modei, o triplă presiune essercitată fără întrerumpere în cursu de optu vécuri pên'e la 1700.

Nici unu singuru slavismu ante-cirillicu, ca și nici unu singuru gotismu, ci numai nesce germanisme și slavisme moderne, nu essistă în limba română,

Vr'o doue esemple.

Cuvîntulu nostru *șură* este unu evidinte germanismu, născutu înse directamente din medio-germanulu *schûre*, pe cându Goși, la cari nu essista de locu sonulu *s*, diceau *skûra*.¹

Cuvîntulu nostru *prafu* este fără contestațiune slaviculû *prach*, din care *ch* a trecutû la Români regularmente în *f*, ca și'n *zădufû* din *zaduch*, *pușu* din *puch* etc.

Inse filologia a demonstratu că Slaviî cei vechi nu cunosceau sonulu *ch*, ci l'au formatu degia mai târziu dintr'unu primitivu *s*.²

Slaviculû *prach* se dicea de'nteiu *pras*, correspondîndu samscrituluî *purîsa* din arianulu *parasa*, pîlbere.³

1) GAUGENGIGL, *Ufias*, II, XXXIX — DIEFENBACH etc.

2) BOPP, *Gramm.*, § 929 — SCHLEICHER, *Compen-*

dium, § 182 etc.

3) FICK, *Vergl. Wörterb.*, 119.

Prăfulă nostru este d'erū unū slavismū modernū.

Asemenī essemple s'arū putē îmulți pênē la nefinitū.

În epoca gotică Slaviī petreceatū la gurele Dunării, confundați cu triburi germanice, éru ramura cea mai puternică, „fortissimi eorum” după espressionea lui Iornande, era concentrată dincollo de Nistru.

Trecerea Goților și Sarmăților peste Dunăre a permisū unora dintre Slavi, pe cândū alții colindatī după Goți și după Sarmăți prin Pannonia și chiarū prin Italia, să înainteze din ce în ce mai multū în interiorul Daciei, unde în secolul VII îi găsesce Teofilactū, Menandru, împăratulū Mauriciū etc. în baltōsa regiune a Ialomiței, nu mai departe.

Aci înse noi avemū a face numai cu acellū periodū de formațiune, în care despre Slavi nu pōte fi vorbă.

§ 90.

LIPSA DE DIALECTE LA ROMÂNII DIN DACIA.

D. Rösler a uītātū o particularitate fōrte caracteristică a limbei române.

Dacia Traiană ocupă unū territoriu egalū prin mărime cu allū Franciei.

Dela cucerirea romană pênē astă-zi au trecutū șapte-spre-șeci vécuri, adecă cincī-deci generațiuni, numerândū numai câte trei la fie-care secolū.

Despărțiți prin munți și prin elemente străine, Româniī au mai fostū trunchiați prin diversitatea guvernelorū.

Ei bine, unū essemplu fără părechiă în annalele lumii, sunt șeci milliōne prese-rate în trei, patru séu cincī provincie, abia cunnoscēndu-se de nume unii pe alții, totuși vorbindū pretutindenī o singură limbă nedialectizată.

Gallia, Italia, Spania, Germania, Britannia, au gărgōne peste gărgōne.

Antica Elladă, atātū de mică, era tōtă numai dialecte.

Dacia Traiană — nici decumū.

Éccē o problemă démnă de a fi studiată.

Lipsa elementului goticū și abundența celui albanesū în limba nōstră ni-au demonstratū mai susū că, cellū puținū pênē pe la anulū 500, naționalitatea română era concentrată întregă în Oltenia și în vallea Hațegului, adecă acolo pe unde dacismul fusese mai încuibatū și pênē unde nu petrunsesse nici una din ramurile germanice.

Nu e déro de mirare că într'unū spațiu atātū de restrînsū nu se formase pênē atunci dialecte, cu atātū mai multū că timpulū anteriorū de trei secolī abia fusese de agiunsū ca să se nască însă-și limba din apropierea și împăcarea unor ingrediente așa de ostile ca cele latinū și dacicū.

Dela secolulū VI încōce putēndū să se începă mișcarea de expansiune a noiei naționalități daco-latine, adecă respândirea romănității din Oltenia și din vallea Hațegului peste Ardélū, Temeșiana, câmpia Țerei Romănesci etc., n'a mai încetatū cu deseversire decâtū în secolulū XIV.

Ultima mare migrațiune olténă cunnoscūtă este de pe la 1370.

Copprîndēndū din corpulū Transilvaniei districtulū Amlășului, limitrofū anume cu Oltenia, Vladislavū Bassarabū l'a împoporatū cu ómenī de ai sei, l'a colonisatū, l'a făcutū „nova plantatio”.

Periodulū de migrațiune olténă spre tōte celle-l'alte părți alle Daciei Traiane se cercuscrite în intervallulū de vr'o șapte secolī dintre VI—XIV.

În acellu intervallu Românii din Oltenia și vallea Hațegului se respândiseră spre appusū pên' n Moravia, unde posteritatea lorū abia mai reține astăđi epitetul de Vlachī, însăși poporațiunea fiindū de multū slavizatā.¹

În acellu intervallu Românii din Oltenia și vallea Hațegului se respândiseră spre resăritū pên' n Volinia, unde în secolulū XVI Poloniū mai păstrău încă suvenirea și arătau chīarū pozițiunea localității, care în vechime purtase numele de *vadulū lui Bassarabū*: „Ostrokol, antiquis Bassarabei vadum vocatum, brod Bazarabski.”²

Cumū-că acestă mișcare expansivă a fostū continuă, adecă s'a repețitū destullū de dessū, astū-feliū că nu lăssa nicăiri să degenereze din primitivăi uniformitate graiulū poporului românū, o probă irrecusabilă se găssesse totū în limbă.

Incetarea migrațiunii coincidă cu aparițiunea Ottomanilorū în Europa.

Cuvintele turce, pe carī le are românimea danubiană, sunt necunnoscute românii de peste Carpați, căriia nu mai era cine să i le communique.

Slavismele și bizantinismele, întru cătū elle sunt anteriore secolului XIV, ne împinā din contra pe totā întinderea Daciei Traiane.

Fiindū înse că elementele slavice și bizantine n'au năvălitū d'o-datā în limba română, este învederatū că nu fusese înteruptū currentulū care dela Dunăre le respândia peste Carpați.

Și nu numai dela Dunăre peste Carpați, ci încă din munții Olteniei spre mlăștinoasă câmpia danubiană a Țerei-Romănesci și a Moldovei, căci sciința igienică demonstră că acclimatarea unei naționalități într'o regiune caracterizată prin febriferele bălți mixte, după cumū sunt mai cū sēmă acellea dintre Ialomița și Nistru, e cū puțință sub o singură condițiune: trāmitterea acollo a unorū contingente din timpū în timpū re'nouite, pênē ce după mai mulți secolī abia se operēză prin așa numita lege a *selectiunii naturale* o definitivă accomodare a organismului umanū cu viciōsele elemente circumfuse.³

Astū-feliū migrațiunea română din regiunea oltenă peste Carpați și spre Marea-nēgră este unū fenomenū continuū în lungul intervallū dintre secolii VI—XIV.

§ 91.

FORȚA DE ESPANSIUNE A OLTENILORŪ.

Putea ore āngusta regiune dintre Oltū și crescutulū appusēnū allū Carpaților să împoporeze întrēga Daciā Traiană?

Fără a repeți aci conclusiunile medicinei assupra salubrității generale a țerrelorū muntōse, ērū sǎnētatea — dice economistulū Roscher — e miđloculū cellū mai sigurū de a īmmulți o poporațiune, a noi ne vomū mǎrgini în sfera concretă a cătorū-va fapte relative anūme la Oltenia.

D. Dr. Z. Petrescu, savantulū professorū de terapeutică dela Facultatea din Buccuresci, studiase nu de multū districtulū Vălciū, cellū mai nordicū allū Olteniei.

D-sea dice:

„Plăurile aū o pozițiune pittorēscă prin munții giganticī, prin pădurile seculare, prin marnele colossale și prin stāncele celle grandiose de pētră, precumū este

1) JIRECZEK, *Entstehen christlicher Reiche vom J. 500 bis 1000*, Wien, 1865, in-8, p. 225.

2) SARNICKI, *Descriptio veteris et novae Poloniae*, 1585, în MIZLER, *Historiarum Poloniae collectio*, Varsaviae, 1761, in-f, t. 1, p. 245, 260.

3) BERTILLON, *Acclimatement*, în *Dict. encyclopédique des sciences médicales*, Paris, 1864, in-8, t. 1, p. 270—323.

a) *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, Stuttgart, 1871, in-8, p. 587.

«matca Bistriței, pe pisculă căriia se află aședată Arnota cea înfiorătoare. Luându «cine-va în considerațiune influința tuturoră acestorū aginți cosmicī assupra organismului animalū, nu va fi surprinsū cândū va vedē în acestū districtū «*omēni forte încaintați în etate și încă forte sănătoși, forte robusti și plini de viață.*» Influința acestorū aginți cosmicī face ca să predominē aci temperamentulū «sanguinū și constituțiunea forte robustă: *omulū muntēni e voinicū și voiosū, și femēta «muntēnă e voinică și voiosă.*»²

D. Ionū Ionescu studiase totū atunci unulū din districtele sudice alle Olteniei.

D-sea a găsittū în Mehedințū sate unde se pōte constata duplicarea numărului locuitorilorū în fie-care 20 de annī, fără a fi vr'o imigrațiune din affară.³

Unū millionū, de nu s'artū întēpla epidemiă, fōmete sēu alte accidente neprevēdute, arū cresce la cifra de 32,000,000, într'unū singurū secolū!

Trei bulle papale, una din 1236, alta din 1238, a treia din 1239, ni spunū pe rōndū că «țerra Severinului» deși fusese pustiitā, totuși poporațiunea'ī crescū din nou peste ori-ce mesurā.

Éccē testurile:

1. «*Multitudo gentium terrae Ceurin...*»⁴;
2. «*Terram, quae Zemram nominatur, in qua dudum desolata excrevit populi multitudo...*»⁵;
3. «*Terra, quae dudum fuerat desolata, populi multitudo supercreverit...*»⁶

D. Ionū Ionescu nu cunoscea bullele lui papa Gregoriū IX, nici papa Gregoriū IX nu putea să prevēdā cartea d-lui Ionū Ionescu!

Pustiirea, despre care se vorbesce mai susū, se referā la o invasiune tatarā din anulū 1221, adecā cu optū-spre-șeci annī anteriorā ultimei din celle trei bulle.

«Tătariī — țice unū cronicarū occidentalū contimpurēnū — distruserā atunci «tōtā țerra ce se întinde dincollo de Ungaria în direcțiune spre Galiția».⁷

În fața acestei urgie dumnezeesci, Oltenii se trāsēsērā naturalmente în creeriū munților, de unde apoi întorcēndu-se, li-a fostū de agiunsū vr'unū deceniū și gîmētate pentru a speria prin mulțime Sântulū Scaunū.

Peste șeci annī se întēplā o nouā invasiune tatarā.

Ni-o povestescē Fazel-ullah-Rașid, carele scriea în Persia la 1300.⁸

Poporulū își cautā refugiulū ca totū-d'a-una în nestrābātușii codri ai munților, deșertāndū partea cea descoperitā a Romanățului, a Dolgiului, a Vălciī.

La acēstā situațiune se referā famosulū actū din 1247, abia cu șesse annī posteriorū invasiunii și'n care se coppinde donațiunea «țerei Severinului» Cavallerilorū Teutonicī din partea regelui maghīarū Bela.

Documentulū țice limpede că Tătariī devastaserā întregā Oltenia, în corpulū cării ellū intercalēzā și vallea Hașegului: «*terra Harsoc.*»⁹

Totuși donațiunea a fostū fictivā.

2) *Statistica medico-militară, în Columna lui Traianū, t. 4, p. 321.*

3) *Agricultura în Mehedințā, Bucureșci, 1868, in-8, p. 200:* «Poporațiunea ruralā din munți s'a immulțitū atātū de multū, încātū n'o mai pōte hrāni pāmēntulū cultivabilū de care dispune. Necesitatea este aci evidēnt de a eși din acēstā poporațiune, ca dintr'o matcă, noiuri cari sū mērgā și sū populēze locurile cele bune din câmpiele țerei». — *Ibid.*, p. 674: «La Govodarva moșnenii se immulțescū atātū de multū, cātū singuri aū începutū a se ingrigi. Sunt bețrāni cari spunū că ei aū apucatū aici în satū numai 16 familie, și că acumū a-

«este s'aū immulțitū și aū agiunsū la 100. După aceste fapte, poporațiunea se dublēzā aici din 20 în 20 de annī.»

4) THEINER, *Monumenta Hungariae, Romae, 1859, in-f., t. 1, p. 150-1.*

5) *Ibid.*, 165.

6) *Ib.*, 171.

7) ALBERICUS, *Chronicon, ed. Leibnitz, Lipsiae, 1698, in-4, part. 2, p. 508.*

8) D'OHSSON, *Histoire des Mongols, La Haye, 1834, in-8, t. 1, p. 627-8.*

9) FÉJÉR, *Cod. diplom. Hungariae, t. 4, vol. 1, p. 447. — PRAY, Dissertat., 134. — KATONA, VI, 95.—etc.*

Remănându cu chrisovul în mână, întrepidiî cruciați n'au putut stăpâni în realitate un singur petic în Oltenia.

De ce?

Pentru că, revenită din spaîma Tătarilor, terra s'a împlut d'o dată de obicnuita mulțime de Români: „supercrevit multitudo”, după espressionea bullei papale.

La 1259 Oltenia îndură o a treia invasiune tătară.

Cronicarul polon contimpurênțu țice sub acellu annu:

„Thartari, subiugatis Bessarebenis, Lituanis, Ruthenis et aliis gentibus...”¹⁰

Ei bine, peste duoe-șeci de anni Oltenia renasce éroși din ruine plină de succulă viuetei, astu-feliu că pe la 1280 voevodul Litenu nu se șiesce a purta un crăncenu resbellu contra întregéi puteri maghiare, și deși e uccisù, deși frate-seu Bărbatu cade în mânele Ungurilor, deși autoritatea banului chiaru pênă la 1350 era contrabalanțată prin essistința mai multor principate române subordonate¹¹, totuși regele Vladislavù nu póte annessa Oltenia cătră corónă sântului Stefanù, ci se mulțimesce cu un simplu tributù, carele nič acella nu se plătia cu destullă regularitate.¹²

Cătu de nedependinte în faptu era Muntenia de orî-ce dominațiune maghiară, să ni-o spună celebrul istoricù sassù Eder, cunnoscutù prin animositatei contra naționalității române.

Intr'unu manuscrptu allu seu, conservatù în biblioteca gimnasiului evangelicù din Brașovù, reproducendu unu actù din 1343, prin care Cănadinu, archiepiscopul Strigonei, țice că monastirea Kertz dela hotarul țerei făgărășene se află „*la extrema margine a regatului ungaru*”¹³, Eder adaogă următorea observațiune:

„Dacă monastirea Kertz se affla în anulù 1343 la extrema margine a regatului ungaru, resultă că Valachia nu făcea parte din corónă maghiară.”¹⁴

Nu mai vorbim de cei duoi mari Bassarabi, Alessandru și urmașul seu Vladislavù, alle cărora lungi resbelle oltene contra regilor Carolu-Robertù și Ludovicù, unii din cei mai puternici monarchi ai Europei în secolul XIV, manifestă un înaltu gradù de vitalitate națională.

Despre dênșii se potù repeți cuvintele lui Tacitù despre Olteniî cei vechi ai lui Decebalù: „glorioși cându battù, glorioși cându sunt bătutu.”¹⁵

§ 92.

CONCLUSIUNEA DESPRE ACȚIUNEA NATUREI.

In cursul secolului XIV Oltenia conserva anticaî prioritate assupra totalității Țerei-Romănesci.

Sub successorii marelui Mircea preponderința începe a se muta cu încetul din ce în ce mai spre zóna mlăștinósă a regiunii cis-oltene.

Scăderea politică se povêrnesce de atunci în aceia-și măsură în care se depărtéză centrul de activitate morală dela norma anterioră a naturei teritoriale.

10) SOMMERSBERG, *Silesicar. rer. script.*, II 82.

11) Bulla papală din 1345 în THEINER, *Monum. Hung.*, I, 691: „Alexandro Bassarati, et aliis tam nobilibus quam popularibus Olachis Romanis, Nicolao principi de Remecha, Ladislao Voyvade de Bivinis, Stanislao de Syp-prach, Aprozye Voyvade de Zopus, et Nicolao Voyvade de Auginas.” — Numile orașelor fie-căruia din acesti principi feudali din Muntenia, puși pe a doua linie după Alessandru Bassarabù, le vom restabili în istoria orașelor române. Aci întrebăm numai: de unde a luatù d. RÖSLER, *Rom. Stud.*, 300, călcându littera și spiritul testului, cum-că ei toți vorù fi fostù egalî cu Alessandru Bassarabù?

12) FEJÉR, V, 3, 274: „tributum nostrum in eisdem partibus nobis fuit restauratum.”

13) „Chanadinus Dei et apostolica gratia Archiepiscopus Strigoniensis locique ejusdem comes perpetuus, universis comitibus, castellanis etc. ecclesiam Virginis gloriosae de Kercz in extremo confinio regni hungarici...”

14) EDER, *Exercitationes diplomaticae*, Hermannstadt, 1802, MS. nr. 26, b, in-4, ann. 1343, nota 8: „Abbatia Kercz fuit anno 1343 in extremo confinio regni hungarici. Itaque Valachia hoc tempore non accesebatur partibus regni hungarici.”

15) TACIT., *Hist.*, I, 2: „nobilitatus cladibus mutuis Dacus.”

„Geniul mercantil — dice unu igienistü — n'a inventatü încă hapuri contra vântului despre răsăritü; și totuși chiarü în Francia acestü vântü se pare a pre-dispune pe mai mulți ómenü la tristețã și la descuragiare, éru în Andalusia sê crede că'n unele anno-timpuri ellü produce unü felü de frenesiã, care se mani-festã prin vendette și assassinaturü”.¹

Dacã atãtu de energicã póte fi acțiunea unü singurü aginte fisicü assupra direcțiunii affacerilorü umane, cu câtü mai decisivã catã sã fie înriurirea masei condițiunilorü tellurice și atmosferice.

Cândü statulü magiorü allü unei țerre, adecã tocmai creeriñ națiunii, reșede în Bucuresci, pe care unü cãllëtorü anglesü illü numesce „o mocirlã”,² acestü statü-magiorü nu mai cugetã ca la Tergovisce sêu la Argeșü, și nici acollo nu mai cugeta ca la Severinü.

Este originalü de a vedé unele popóre culcându-se de bună voiã cu capulü în giosü !

Cãtu despre Oltenia, dela secolulü XIV încóce ea s'a redusü, ca în 1617 sêu 1821, la ingratulü rollü allü unü medicü, pe care bolnavulü illü chïamã dupã ce nu mai agiutã nici o doftoriã bãbescã...

1) FOISSAC, *De l'influence des climats*, Paris, 1867, in-8, t. 2, p. 106.

2) MAC MICHAEL, *op. cit.*, 112 : „The city of Bucharest is situated in a hollow, the environs are marshy, and the inhabitants suffer considerably from the prevalence of

low fevers and agues. Underneath the wooden sleepers laid across the streets, the liquid filth of the town, in the state of a quagmire, accumulates in sewers, which it is next to impossible to drain, and which are never cleaned“.

ADDENDA

CUVENTULU CELTICU „FRUT“

(La Studiul III, § 10)

Celebrul Schleicher crede că celto-kimriculă *frwt*, adică *frut*, rîu, ară corespunde celto-irlandesului *sruth*, rîu, ambele provenindă din arianulă *sru*—a curge¹.

Ellă se combatte totuși singură într'ună altă locă, unde arrătă că grupulă inițială latină *fr* se represintă une-oră la Celți prin *sr*, citându ca essemplu, între celle-l'alte, pe celto-irlandesulă *sru-th* în comparațiune cu latinulă *flu-men*², care acestă din urmă se scie că n'are a face cu primitivulă *sru*, căci nu e chipă a'lă separa de elleniculă φλώω — a curge³.

Celto-irlandesulă *sruth*—rîu și celto-kimriculă *frut* — rîu sunt dără nesce termenă cu totulă eterogenă.

Cellă antăiă provine evidamente din radicală *sru* — a curge; cellă-l'altă se apropiă de zendiculă *pərə* și elleniculă περάω — a trece, cu atătă mai multă că însuși Schleicher recunnosce ca fôrte vechiă la Celți transițiunea inițialulă *p* în *f*⁴.

STRECHIA IN ERODOTU.

(La Studiul III, § 15)

E fôrte remarcabilă ună nume românescă allă tăunulă, întrebuițată mai cu sémă în Muntenia, dără cunnoscută și peste Carpați: «streche».^a

Acestă termenă nu pôte deriva decâtă din latinulă *stragula* în înțellesă de mortuară, dela *strages* — măcellă sêu ruină.

Din «stragula», după spiritulă limbei năstre a trebuită să se nască *straghe*, ca și *unghe* din «ungula», de unde apoi forma scăduță *streche* întocmai ca *zeche* din «sagulum».

Din punctulă de vedere allă semnificațiunii, românulă *streche* se rappôrtă cătră latinulă «strages» totă așa precumulă latinulă *tabanus*, de unde allă nostru «tăună», se referă la samscritulă «tapana», tortură, dela radicală ariană *tap*, a turmenta, din care provină de asemenea malaiculă *tabuvan* — vespe și giavanesulă *tawon* — albină.^b

Mai pe scurtă, «streche» însemneză: insectă omorîtoră.

Acestă nume română și mai cu sémă muntenescă allă tăunulă, atătă de conformă cu natura în adevără terribilă a lui *oestrus-columbaccensis* din Temeșiana, concurge și ellă a esplica ideia pe care, sunt acumă vr'o doue-șeci și patru secolă, își făcea betrânulă Erodotă despre uccidășele albine de pe țermulă nordică allă Dunării, cândă dice că din causa loră nu potă locui ómenii . . .

1) *Compendium*, § 73.

2) *Ibid.*, § 169, nota.

3) CURTIUS. *Griech. Etymol.*, 282.

4) *Compendium*, § 166: «Anlautendes *p* fällt im altirischen ab, d. h. es verflüchtigte sich in früheren Lebensperioden der Sprache allmählich zu *ph*, *f*, *h*, und letzteres

schwand dann völlig». *Frut* în locă de *prut* ară fi dără ună restă arhaică.

a) PONTBRIANT, *Dict.* 705: «*streche*, taon, mouche de cheval». — BĂRCIANU, *Romanisch-deutsches Wörterb.*, 256: «*streche*, die Bremse».

b) PICTET, *Origines*, I, 421—2.

PAMENTULU TERREI-ROMANESCI.

COPPRINSULU VOLUMULUI I.

STUDIULU I.

INTINDEREA TERRITORIALA

	Pag
1. Hotarulü muntenescü pênê la Marea-negră	3.
2. Epoca lătirii Munteniei pênê la Marea-negră	7.
3. Epoca scăderii hotarului orientali allü Munteniei	9.
4. Ducatulü Făgăraşului	10.
5. Epoca coprinderii Făgăraşului de cătră Munteni	11.
6. Modalitatea coprinderii Făgăraşului de cătră Bassarabi	14.
7. Făgăraşulu între Munteni şi Unguri	15.
8. Ducatulü Amlaşului	16.
9. Ducatulü de Amlaşü din punctulu de vedere eronologicü	18.
10. Ducatulü de Amlaşü din punctulu de vedere geograficü	21.
11. Posesiunile Bassarabilorü în Temeşiana	26.
12. Dobrogiã. — Vidinü. — Haşegü	30.
13. O mappă a Munteniei din secolulü XIV	32.
14. Resumatü	33.

STUDIULU II.

NOMENCLATURA

1. Terra-Romănescă	37.
2. Originea termenului Vlachü	38.
3. Ungro-vlachia	42.
3 bis. Transalpina	49.
4. Terra-Muntenescă	51.
5. Havas-alfold	52.
6. Multany	53.
7. Vrancea	54.
8. Vlachia-mare	57.
9. Causa analogiilorü nominale între Muntenia şi România trans-danubiană	60.
10. Bassarabia dela Oltü în fontănele polone şi moldovene	61.
11. Bassarabia în fontănele serbe şi maghiare	64.
12. Bassarabia în fontănele italiene	64.
13. Recapitularea despre Bassarabia	65.
14. Bassarabiënü într'o cronică polonă din 1259	67.
15. Bassarabü-banü într'o cronică persiană din 1240	68.
16. Trecerea numelü Bassarabia cătră România de peste Prutü	69.
17. Etimologia termenului «Bassarabia» dela Bessi	71.
18. Vladü voevodulü Bassarabiei din 1396	72.
19. Etimologia termenului «Bassarabia» dela Bastarni	76.
20. Ipotesa despre venirea Bassarabilorü de peste Prutü	77.
21. Banulü Barbu Bassarabü	78.
22. Consecinţele asonanţei între Bassarabia şi Serbia	81.
23. Etimologia poporană	82.
24. Muntismulü dinastiei Muşatü din Moldova	83.

15. Bogdanescii şi Muşatescii	84.
26. Numele propriü Muşatü	86.
27. Domnia lui Iuga Koriatovicü în Moldova	89.
28. Resumatü despre Muşatesci	92.
29. Sulzer şi Heliade despre arabismulü Bassarabilorü	93.
30. Natura rebusului eraldicü	93.
31. Rebusulü eraldicü allü Bassarabilorü	95.
32. Flavii şi Bassarabiü	97.
33. Arabisarea Romănilorü în poesia poporană sud-slavică	98.
34. Arabisarea Romănilorü în Nibelungenlied	100.
35. Transitulü commercialü prin România	102.
36. Confusiunea între Arabia danubiană şi Arabia asiatică	103.
37. Arabia cu numele epicü allü Romăniei	105.
38. Numile Kara-iflak, Kara-bogdan şi Mauro-vlachia	106.
39. Morlachiü din Dalmaţia	108.
40. Cuvântulü «blak» în limbele nord-germane	109.
41. Numele Kara-vlach la Slavi	110.
42. Numele mongolicü Kara-ulag	110.
43. Doui Negri-voevodü	111.
44. Personificarea originilorü naţionale în istoria universală	112.
45. Personificarea originilorü naţionale la Romăni	113.
46. Originea fabulei despre venirea lui Negru din Făgăraşü	115.
47. Originea fabulei despre închinarea Bassarabilorü lui Negru	117.
48. Tradiţiunea şi cronica	118.
49. Resumatü despre mitulü lui Negru-voda	120.
50. Cine a fostü Negru-voda cellü adevăratü?	121.
51. Esemple de errorü paleografice	124.
52. Radu-Negru şi Radu Grecenu	126.
53. Originea monastiriiü Tisména	127.
54. Originea monastiriiü Cozia	129.
55. Originea monastiriiü Cotména	131.
56. Originea monastiriiü dela Câmpu-lungü	133.
57. Resumatü despre Radu Grecenu	137.
58. Legenda ardelenă despre sântulü Nicodemü	138.
59. Legenda munténă despre sântulü Nicodemü	142.
60. Unü evangeliarü slavo-romănu din 1404	144.
61. Legenda serbo-bulgară despre sântulü Nicodemü	145.
62. Resumatü despre sântulü Nicodemü	146.
63. Resumatü despre adevăratulü Rada-Negru	147.
64. Terra Negrilorü în sagele scandinave	149.
65. Négra-Bulgariă, Négra-Ungariă şi marea-Négra	151.
66. Charta epică a Arabiei dela Dunăre	158.
67. Conclusiunea despre Arabia dela Dunăre	159.
68. O coincidenţă la Romăniü trans-danubiani	160.
69. Importanţa unei nomenclature teritoriale	161.
70. Recapitularea despre nomenclatura Terreî-Romănesci	162.

STUDIULU III.

ACȚIUNEA NATUREI ASSUPRA OMULUI

1. Natura Munteniei	169.
2. Teoria acțiunii climatei asupra omului	171.
3. Gîntea mărginind acțiunea naturii	172.
4. Instituțiunile mărginind acțiunea naturii	176.
5. Omenii mari mărginind acțiunea naturii	178.
6. Accidentele locale mărginind acțiunea naturii	179.
7. Concluziunea despre acțiunea naturii	180.

I ERODOTU 181-215.

8. Testul lui Erodottu despre Dacia	181.
9. Ecuivocitatea expresiunii <i>δια μέσων</i>	182.
10. Semnificațiunea termenilor Prut și Siret în limba scitică	184.
11. Oltul de gîs sub numele de Maris	185.
12. Agatirsii	188.
13. Aurul olteniu în cimitirul pre-istoric de la Hallstadt	189.
14. Ce însemna cuvîntul Maris la Sciți?	193.
15. Siginii	193.
16. Caracterul comercial al Siginilor	196.
17. Anticitățile apiculturii române	197.
18. Vespile în Temeșiana	199.
19. Mappa geografică a Agatirsiei	200.
20. Migrațiunile Neurilor prin Moldova	201.
21. Regiunea Sciților plugari	202.
22. Carpații în Erodottu	204.
23. Griffonii păzitori de aur	207.
24. Originea mitului griffonilor	208.
25. Pene unde Dunărea aparține Sciților?	209.
26. Podul lui Dariu	210.
27. Gurele Dunării în Erodottu	212.
28. Sciția-vechiă și Sciția-nouă	213.

II. OVIDIU 215-288

29. Importanța lui Ovidiu pentru istoria Daciei	215.
30. Imaginile danubiane ale lui Ovidiu	216.
31. Frigul de la Dunăre	219.
32. Ovidiu murind de friguri	221.
33. Mortalitatea țărilor palustre	222.
34. Piticii de la gurele Dunării	223.
35. Motivele lui Traianu de a descăleca în Oltenia	225.
36. Coloniele române în Dobrogea	226.
37. Invasibilitatea țărilor baltose	226.
38. Caracterul strategic al Olteniei	227.
39. Diferința între popore belliceose și popore forți	228.
40. Cestiunea lăcușurilor lacustre în Dacia	229.
41. Istoria bordeiului în Dacia	233.
42. Legătura bordeielor cu invasiunile	236.
43. Originea cuvîntului bordeii	237.
44. Grănarele și mormintele suterrane în Dacia	238.
45. Regiunea sirului în România	241.
46. Livreaa terriorului	241.
47. Căllăreții geți pe Columna Traiană	244.
48. Legea influinței terrioriale postume	245.

49. Duplicitatea numelui Dunării	248.
50. Binomitarea Oltului	249.
51. Oltul «rîu de aur» în limba agatirsică	252.
52. Originea numelui Giu	255.
53. Cuvîntul dacic «sil» în limba română	257.
54. Unde a fost districtul de Jaleș în secolul XIV?	259.
55. Originea cuvîntului Jaleșu	259.
56. Rîul Gilortu	261.
57. Rîulețul Giomartilii	263.
58. Numele Giului în Ptolemeu	263.
59. Concluziunea despre fluviile binominale din Muntenia	265.
60. De unde și pene unde au locuit Slavi în Muntenia?	265.
61. Limba dacică, limba slavică și limba română	270.
62. Originea slavismelor în topografia română	275.
63. Concluziunea despre hidrografia Munteniei sub Ovidiu	277.
64. Colchida la Dunăre în Ovidiu	277.
65. Caucașu lîngă Dunăre pe o inscripțiune și în Floru	279.
66. Etnografia Munteniei în Apolloniu de Rodosu	281.
67. Carpații sub numele de Caucașu în Apolloniu de Rodosu	284.
68. Carpații sub numele de Caucașu în Iornande, Ammanu Marcellinu, Ptolemeu și Nestoru	285.
69. Urmele topografice ale numelui Caucașu la Dunăre	285.
70. Unde locuia Siginii și Agatirsii în epoca lui Ovidiu?	286.
71. Resumatul despre Carpații sub numele de Caucașu	287.
72. Concluziunea despre Muntenia sub Ovidiu	288.

III. LIMBA ROMANA 289-308.

73. Importanța filologiei în istoria	289.
74. D. Rösler scie romănesce?	290.
75. Latinismul relativ al limbilor albanese și române	291.
76. Traci muli relativ al limbilor albanese și române	292.
77. Originea numelui «Dunăre»	293.
78. Concluziunea despre înrudirea Romănilor cu Albanesii	294.
79. Originea cuvîntului «hoțu»	294.
80. Teoria lui Ionu Maioreșcu despre romănisme la Goți	296.
81. Originea cuvintelor «odoru» și «patu»	297.
82. Ce urmăzu din lipsa gotismelor în limba română?	297.
83. Punctul terriorial în istoria Goților pene la Attila	298.
84. Originea numilor «Moldova» și «Prahova»	300.
85. Epoca disparițiunii Goților din Dacia	300.
86. Istoria Gepidilor la Dunăre	301.
87. Concluziunea despre Goți și Gepidi	304.
88. Resultatele filologice asupra formațiunii naționale a limbii române	305.
89. Modernitatea slavismelor și germanismelor în limba română	306.
90. Lipsa de dialecte la Romăni din Dacia	307.
91. Forța de expansiune a Oltenilor	308.
92. Concluziunea despre acțiunea naturii	310.

ADDENDA

Cuvîntul celtic «frut»	312.
Strechia în Erodottu	312.

[Prefația]

Studiu III
Acțiunea omului asupra naturii
1. Procedința în istorie